

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov

*EKONOMICKÉ, POLITICKÉ A PRÁVNE OTÁZKY
MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV 2021*
**Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie
konanej online 4. júna 2021**

*ECONOMIC, POLITICAL AND LEGAL ISSUES
OF INTERNATIONAL RELATIONS 2021*
**Proceedings of an International Scientific
Conference held online June 4, 2021**

Recenzenti/Reviewers: Mgr. Michael Augustín, PhD., JUDr. Lucia Bocková, PhD., PhDr. Peter Csányi, PhD., doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., doc. Ing. Tomáš Dudáš, PhD., doc. Ing. Martin Grešš, PhD., Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD., PhDr. Simona Chuguryan, PhD., Dr. habil. Ing. Eva Jančíková, PhD., Ing. Barbora Janubová, PhD., Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD., doc. Milan Kurucz, CSc., Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc., prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc., Ing. Leonid Raneta, PhD., Mgr. František Škvrnda, PhD.

Zostavovatelia zborníka/Editors: Mgr. Andrej Kiner, Ing. Zuzana Rozkošová, Mgr. Terézia Seresová, Ing. Lenka Tomečková, Mgr. Eva Vlková

Medzinárodný vedecký výbor/International Scientific Board:

Predseda/Chairman:

Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

University of Economics in Bratislava (SK)

Členovia/Members:

doc. Marina Akhmetova, PhD.

Perm National Research Polytechnic University (RU)

prof. Dr. Alexandru Burian DrSc.

University of European Studies of Moldova (MD)

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., mim. prof.

University of Economics in Bratislava (SK)

prof. Dr. Attila Fábian, PhD.

University of West Hungary (HU)

doc. Ing. Lenka Fojtíková, Ph.D.

Technical University of Ostrava (CZ)

prof. Ihor Ishchenko, DrSc.

Oles Honchar Dnipro National University (UA)

doc. PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.

Alexander Dubček University of Trenčín (SK)

prof. Larisa Kapustina, DrSc.

Urals State University of Economics, Yekaterinburg (RU)

prof. Lidija Karpenko, DrSc.

Odessa National Polytechnic University (UA)

prof. Helena Kościelniak

Czestochowa University of Technology (PL)

prof. Mykola Palinchak DrSc.

Uzhhorod National University (UA)

prof. PhDr. Csaba Székely, PhD.

University of West Hungary (HU)

doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

University of Economics in Bratislava (SK)

prof. Alfred Thayer Bradley, Ph.D.

University of Iceland (IS)

prof. Oleksandr Tokovenko, DrSc.

Oles Honchar Dnipro National University (UA)

univ.-prof., Dr. Irena Zavrl, Ph.D.

University of Applied Sciences, Eisenstadt (AT)

Organizačný výbor/Organizational Committee:

Predseda/Chairman:

Ing. Zuzana Rozkošová

Členovia/Members:

PhDr. Simona Chuguryan, PhD.

Mgr. Terézia Seresová

Mgr. Andrej Kiner

Ing. Lenka Tomečková

Ing. Emília Nováková

Mgr. Eva Vlková

RNDr. Janka Pásztorová, PhD.

Mgr. Tetyana Zubro, PhD.

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori./Authors are responsible for the content of their papers.

© Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, 2021

Vydavateľ/Publisher:

Vydavateľstvo EKONÓM, 2021

Vychádza jedenkrát za rok./Is published once a year.

ISBN 978-80-225-4832-8

ISSN 2585-9404

Obsah

Edward Adigwe <i>Revealed Comparative Advantage (RCA) Index: Analysis of Export Trade in the Competitive Economies of the European Union</i>	8
Marina Akhmetova – Anastasia Mikova <i>Implementation of the Major Maintenance Programme Mechanism in the Russian Federation</i>	18
Michael Augustín <i>Koniec konzulárneho islamu? Otázka financovania islamu v kontexte boja proti „islamistickému separatizmu“ vo Francúzsku</i> <i>The End of Consular Islam? Funding of Islam in the Context of the Fight Against “Islamist Separatism” in France</i>	30
Andrianna Baleha <i>Vplyv ľudského kapitálu na ekonomickú komplexnosť Kazašskej republiky</i> <i>Impact of Human Capital on the Economic Complexity of the Republic of Kazakhstan</i>	41
Lucia Bocková <i>Udeľovanie občianstva investorom na príklade Malty</i> <i>Granting of Citizenship to Investors on the Example of Malta</i>	55
Rastislav Briestenský <i>Comparison of Selected Indicators of Health Care Quality in the EU15 Countries and Other Member States of the European Union</i>	63
Renata Cozonac <i>Digitization – an Essential Process of the Information Security and Human Security System in the Republic of Moldova</i>	71
Peter Csányi <i>Government Crisis in Slovakia in 2021</i>	77
Ľubomír Čech <i>Islamský faktor v ekonomike Turecka</i> <i>Islamic Factor in the Economy of Turkey</i>	82
Tatiana Damašková <i>„Švédsky model“ v kontexte teórie sociálneho štátu</i> <i>“Swedish Model” in the Context of the Theory of the Social State</i>	92
Tomáš Dudáš <i>Koncept duálnej cirkulácie v čínskej ekonomike a jej hospodárske dôsledky</i> <i>The Concept of Dual Circulation in the Chinese Economy and its Economic Implications</i>	97

Marianna Dudášová <i>Postoje k imigrácii a ich determinanty v krajinách Vyšehradskej skupiny</i> <i>Attitudes Towards Immigration and Their Determinants in the Countries of the Visegrad Group</i>	105
Boris Dziura <i>Hospodárstvo Grónska a využitie potenciálu nerastného bohatstva pre ekonomický rozvoj krajiny</i> <i>Greenland's Economy and the Use of the Potential of Mineral Wealth for the Economic Development of the Country</i>	119
Serhii Filipov <i>Foreign Trade in Usage of Discourse Analysis Methods to Formalize Interferences of Mental Space in International Relations</i>	130
Martin Grešš <i>Severná morská cesta ako alternatíva k južnej morskej ceste</i> <i>The Northern Sea Route as an Alternative to the Southern Sea Route</i>	136
Ľubica Harakal'ová – Kristína Baculáková <i>Potrebujú členské štáty EÚ finančné prostriedky z Plánu obnovy?</i> <i>Do Member States of the EU Need Financial Resources from the Recovery Plan?</i>	142
Ivan Holovko <i>The Genesis of Paradiplomacy in a Globalized World: Modern Political Discourse</i>	152
Klaudia Hraníková Pytel'ová <i>Tranzitívna spravodlivosť a ochrana ľudských práv (štúdia na príklade Juhoafrickej komisie pravdy a zmierenia)</i> <i>Transit Justice and the Protection of Human Rights (Study on the Example of the South Africa's Truth and Reconciliation Commission)</i>	157
Lujza Chrvalová <i>Analýza obchodu s konvenčnými zbraňami v krajinách V4</i> <i>Analysis of Conventional Arms Trade in V4 Countries</i>	162
Peter Jančovič <i>Zahraničný obchod v stratégii hospodárskeho rozvoja Kostariky</i> <i>Foreign Trade in Economic Development Strategy of Costa Rica</i>	176
Barbora Janubová <i>Dohoda o obchode EÚ-MERCOSUR: Príležitosti a riziká pre Európsku úniu</i> <i>EU-MERCOSUR Trade Agreement: Opportunities and Risks for the European Union</i>	186
Tomáš Kajánek <i>Analysis of the Relationship between Development of Unemployment and Growth of Gross Domestic Product in the Visegrad Group Countries</i>	193

Larisa Kapustina – Elizaveta Makovkina – Ivan Moiseev <i>Factors of Pricing in the Global Gold Market: Analysis and Forecast</i>	200
Martin Karas <i>Islamské financie v USA</i> <i>Islamic Finance in the USA</i>	205
Lidiia Karpenko <i>General Principles of Budgetary Policy in the Coordinates of the Country's Financial and Economic Security</i>	210
Lidiia Karpenko – Mykola Izha <i>Regulatory Mechanism of Investment Territorial Development: Indicators and Strategic Imperatives</i>	220
Andrej Kiner <i>Transformácie vedúce k udržateľnému vývoju svetovej ekonomiky</i> <i>Transformations Leading to Sustainable Development of the World Economy</i>	235
Jiří Kohoutek <i>Sociálně-ekonomická integrace imigrantů v Británii v době před parlamentními volbami v roce 2015</i> <i>Socio-Economic Integration of Immigrants in the UK in the Run-Up to the 2015 General Election</i>	244
Sonia Krajčík Danišová <i>Politika firemnej pohostinnosti vybraných TNK ako jeden z ukazovateľov ich korporátnej identity</i> <i>Corporate Hospitality of Selected TNC as One of the Indicators of Their Corporate Identity</i>	263
Mykhaylo Kunychka <i>Súčasná charakteristika hospodárstva Juhoafrickej republiky</i> <i>Contemporary Characteristics of South Africa's Economy</i>	271
Mariya Kuznetsova <i>Implementation of Sustainable Development Policy in Operating Activities of Energy Companies</i>	279
Desiree Llaguno Cerezo – Elizabeth Valdés-Miranda Fernández <i>WTO's transparency as a tool for women's economic empowerment in light of Cuban National Program for the Advancement of Women</i>	290
Ján Marek – Pavel Bučka – Vladimír Andrassy <i>The Legality of The Use of Nuclear Weapons in Extreme Circumstances</i>	297
Jitka Meluchová <i>Legislatívny a regulačný rámec výkazníctva poisťovní v kontexte súčasného vývoja</i> <i>Legislative and Regulatory Framework for the Reporting of Insurance Companies in the Context of Current Developments</i>	308

Juraj Ondriaš <i>Rola islamského finančnictva vo vzťahoch Číny a arabských štátov Perzského zálivu</i> <i>The Role of Islamic Finance in the Relations of China and the Arab States of the Persian Gulf</i>	320
Alexander Platzner <i>Vedú všetky cesty k modernite? Niekoľko poznámok k teórii rozmanitých modernít</i> <i>S. N. Eisenstadta</i> <i>Do all ways lead to modernity? A few remarks on the S. N. Eisenstadt's Theory of Multiple Modernities</i>	328
Marek Pocklan <i>Osobitosti politického a ekonomického vývoja Kostariky</i> <i>Peculiarities of the Political and Economic Development of Costa Rica after WWII.</i>	333
Leonid Raneta <i>K niektorým aspektom rozvoja priemyselnej výroby v Afrike</i> <i>On some Development Aspects of Manufacturing in Africa</i>	342
Mariia Rexha <i>Democratic Development and Civic Engagement in XXI Century</i>	349
Zuzana Rozkošová <i>Súčasný diskurz zameraný na problematiku islamu v Ruskej federácii vo vedeckej literatúre</i> <i>Current Discussion Focused on the Issue of Islam in the Russian Federation in Scientific Literature</i>	354
Terézia Seresová <i>Bratislava ako zamestnávateľ zahraničnej migrácie</i> <i>Bratislava – Employer of Foreign Migration</i>	360
Diana I. Stepanova <i>Sustainable Development and ESG Trend: New Challenges for Russia</i>	366
Irina Strelnikova <i>EU Law as an Intersystem Integrated Legal Formation of a Unique Nature</i>	377
Dmytro Syvolap <i>The Influence of the Russian Federation on Separatist Processes in Western Europe</i>	383
Jakub Szabó <i>Viktor Orbán's Mafia State: A Social Network Analysis</i>	388
Peter Šadlák <i>Salafi-Jihadist Propaganda on Internet with Focus on Germany</i>	401

Lenka Tomečková <i>Juhovýchodný anatolský projekt v kontexte aktuálnych globálnych výziev</i> <i>The Southeastern Anatolia Project in the Context of the Current Global Challenges</i>	410
Alina Țurcanu <i>Political Crisis: Typology and Methods of Analysis</i>	423
Tanja Untersweg – Neha Jain <i>ECommerce Industry - Lessons from the Covid-19 Pandemic</i>	430
Katarína Zamborová <i>Perspectives on Intercultural Mediation in the State of Israel</i>	437

REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGE (RCA) INDEX: ANALYSIS OF EXPORT TRADE IN THE COMPETITIVE ECONOMIES OF THE EUROPEAN UNION

Edward Adigwe

University of Applied Sciences Burgenland (UAS), Campus 1 Eisenstadt A-7000 Burgenland, Austria,
e-mail: 2019001104@fh-burgenland.at

Abstract: The European Union Cohesion policy has strengthened the economic ties and cushioned the effects of inequalities that may affect the European community. The aim of this paper is to present an analytical position of trade competitiveness between European Countries in comparison to the European market as a whole, and to identify economic gaps in export gains between competing economies from 2009 – 2018, which is the recovery period since the 2008 global recession. The Revealed Comparative Advantage (RCA) index was used to find out the extent of development of their products and services relative to each country's market share. The findings show that the European market has substantial exports of mechanized products other than Agricultural products and that economic relationship between the European countries are deepening irrespective of competition. This study is a significant contribution towards validating the importance of free trade policies in the European Union.

Keywords: Competitiveness, Revealed Comparative Advantage, Free Trade, International trade

JEL: P51, C82, F14

Introduction

The aim of this paper is to analyze and evaluate trade competitiveness in the European Union, and to identify the productive sectors stimulating growth and development within the European economy from 2009 – 2018 (after the recession).

This period was chosen because of the improvement in exports after the 2008 global recession. The final year of data used was 2018, as the author placed emphasis on a 10-year period analysis after the global recession for the study. The analysis, and evaluation of free trade from the recovery period is critical to the growth and development of the European market. The desired metric for the analysis is the Revealed Comparative Advantage (RCA) Index derived for 20 products group and 27 countries that make up the European Union.

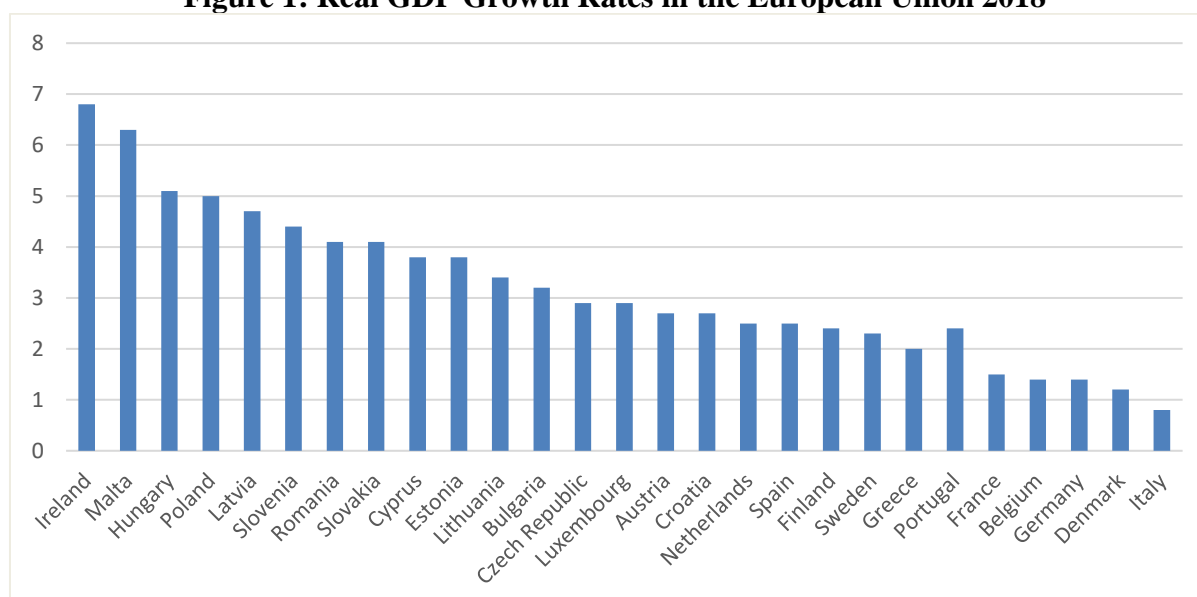
According to the Eurostat report, the 27 European Union countries generated a gross domestic product (GDP) of 13.94 trillion euros. This however excludes the United Kingdom irrespective of the fact that it was a member of the European Union in 2018. The largest economies in the European Union are Germany (3.44 trillion euros), France (2.42 trillion euros), and Italy (1.79 trillion euros). However, the World Economic Outlook database of the IMF gave a report of the EU GDP growth rates in 2018 placing the Republic of Ireland at 6.8%, and Malta at 6.3% (Figure 1.). Hungary was placed at 5.1%, and Poland at 5%. The results showed that the economic giants in the European Union tend to have slow or gradual growth rates in GDP compared to the lower economies in general. Germany and Belgium stood at 1.4% each, France stood at 1.5%, while Netherlands and Italy maintained 2.5% and 0.8% respectively.¹

---

¹ World Economic Outlook database. Gross Domestic product (GDP) growth rate in EU 2018.

Figure 1: Real GDP Growth Rates in the European Union 2018

Source: World Economic Outlook database. Gross Domestic product (GDP) growth rate in EU 2018.

Germany is the largest economy in the European Union with a gross domestic product (GDP) of over 3.44 trillion as recorded by Eurostat. However, the growth rate in 2018 placed the Republic of Ireland at a higher rate compared to other EU countries. Malta is the smallest economy in the European Union with a GDP of over 13.2 billion Euros. Malta has the smallest total population while Germany has the largest total population in the member's states of the European Union. The European Union showed an increase in the goods produced between 2009 – 2018 after the global recession. The 10-year period analysis from the World Integrated Trade Solutions database² showed the product per share for all goods produced in the European Union between 2009 – 2018, and its impact on the EU economy as a whole.

Table 1: Product per share for all goods produced in EU 2009 – 2018

<i>Product Group</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>
Consumer goods	38.49	37.32	37.2	37.58	38.39	39.1	39.2	38.8	38.49	38.4
Capital goods	24.55	24.69	24.6	23.98	24.2	24.9	26.2	26.7	26.42	26.3
Intermediate goods	21.17	22.43	23.2	23.68	23.8	23.1	23.4	22.8	23.07	23.2
Mach and Elec	19.72	19.59	19	18.35	18.31	19	19.8	19.9	19.71	19.8
Fuels	9.98	11.54	13.2	14.46	14.03	12.8	9.14	7.58	8.58	9.3
Transportation	11.39	11.38	11.5	11.07	11.23	11.9	13.3	14.1	13.7	13.2
Chemicals	12.65	12.2	11.7	11.89	12.04	12.2	12.5	12.3	12.14	12.3
Raw materials	9.71	10.77	11.5	11.83	11.4	10.8	9.02	8.36	8.8	9.15
Metals	8.19	9.27	9.72	9.1	8.68	8.75	8.7	8.28	8.95	9.17
Miscellaneous	8.49	8.49	7.92	6.69	6.75	6.87	7.33	8.22	7.87	7.76
Plastic or Rubber	5.05	5.28	5.43	5.27	5.4	5.48	5.61	5.58	5.67	5.58
Food Products	4.49	4.11	4.02	4.19	4.39	4.49	4.68	4.72	4.64	4.56
Textiles and Clothing	3.93	3.69	3.62	3.48	3.6	3.81	3.94	4.02	3.98	3.92
Wood	3.72	3.61	3.39	3.26	3.29	3.36	3.43	3.41	3.29	3.33

² World Integrated Trade Solutions database. Product per share for goods produced 2009 – 2018.

Vegetable	3.01	2.85	2.98	3.14	3.21	3.13	3.3	3.34	3.28	3.11
Animal	2.81	2.69	2.66	2.68	2.85	2.85	2.78	2.82	2.83	2.71
Stone and Glass	2.36	2.54	2.81	3.79	4.2	3.25	3.43	3.62	3.13	3.01
Footwear	0.81	0.78	0.8	0.77	0.84	0.91	0.97	1.02	1.03	1.04
Minerals	0.44	0.51	0.57	0.56	0.55	0.55	0.51	0.49	0.58	0.59
Hides and Skins	0.46	0.48	0.51	0.53	0.57	0.59	0.62	0.61	0.61	0.6

Source: World Integrated Trade Solutions database. Product per share for goods produced 2009 – 2018.

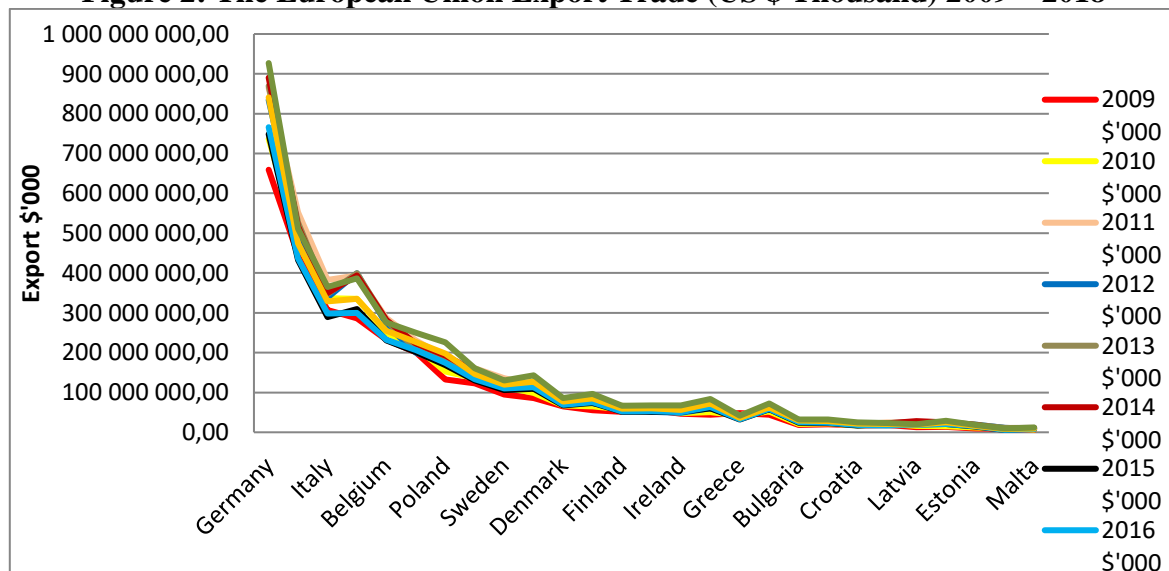
The goods and services produced are majorly within the industrialized market compared to the Agricultural products. The World Integrated Trade Solutions database further revealed that within the period 2009 – 2018, consumer goods were the largest of all the goods produced in the European Union with 419.01 per product share, while minerals and hides and skins occupy the lowest position of 5.87 and 6.03 per product share respectively (Table 1.).

This is an indication that the consumer goods, capital goods, intermediate goods, machineries and electronics, fuels, chemicals, transportation, raw materials, polymer products, and metals are the highest valued products for trade in the European Union market within the period 2009 – 2018.

However, textiles and clothing, wood, vegetable, animal, hides and skins, all of which are attributable to Agricultural products were ranked far below in product per share (Table. 1). Overall, the product per share of industrialized market comprising both Consumer goods, Capital goods, Manufacturing, and Transportation, are worth 1,822.38 on an average of 195.91 per share. The industrialized products occupies 84.6 percent of the total product share compared to the Agricultural products worth 262.05 on an average of 36.60 per share which gave 12.17 percent of the total product per share.

It is indicative that between 2009 – 2018 after the slump in 2008, there was a cyclical fluctuation between one product per share in comparison to the other. However, the cumulative product per share gave an insight to the analytical share performance of each product compared to the Agricultural sector that had minimal product share in the analysis.

Figure 2: The European Union Export Trade (US \$ Thousand) 2009 – 2018

Source: World Integrated Trade Solutions database. The European Union Export Trade 2009 – 2018.

The European Union export trade analysis from the World Integrated Trade Solutions database (Figure 2.) showed that amongst the 27 countries that make up the European Union, Germany has the largest export trade of 8,137.61 (US \$ billion), followed by France with

4,878.40 (US \$ billion), Netherlands had a total of 3,538.72 (US \$ billion), while Italy and Belgium stood at 3,342.80 (US \$ billion) and 2,595.84 (US \$ billion) respectively.

As a result, the export trade analysis places these countries as the major players in the European Union market. The impact of the European Union export trade in the world market can not be overemphasized. However, its market share in the world export may not be necessary for the purpose of this paper.

The objective of this paper is to analyze and evaluate trade competitiveness in the European Union, and to identify the productive sectors stimulating growth and development within the economy from 2009 – 2018. In the next section, the theoretical framework of the research is treated with emphasis on the Revealed Comparative Advantage (RCA) index. The methodology and hypothesis tested are discussed in section three. The results section reveals the computed figures for countries and products with RCA greater than 1, and the top 20 product groups with economic growth in the European Union market as a whole.

1 Theoretical Framework and Review of Literature

Some assumptions had trailed the field of export trade in international economics with diverse conceptual and empirical formulations that do not show the realistic development of export performance due to the various field of enquiry in scientific research.³

International trade has been mostly involved with the relative concept of the principle of comparative advantage. It became renowned and widely accepted when David Ricardo (1817) principle of comparative advantage was introduced, and ever since been instituted. However, the generally used application was introduced by Béla Balassa's (1965)⁴ Revealed Comparative Advantage (RCA) index, proposed for the computation of country's export performance, and relative comparison of products. In international economics, the Revealed Comparative Advantage (RCA) often referred as index by Béla Balassa (1965) is used to obtain theoretical results for specific country's economies. The index is also used to compute the relative advantage or disadvantage of different goods and services in various sectors of different countries.

Although, there are diverse assumptions by different scholars and researchers in the field of international economics on the alleged inconsistency of Revealed Comparative Advantage (RCA) index put forward by Béla Balassa in relation to the computation of export performance. According to Leromain and Orefice (2013)⁵, "Balassa index suffers some empirical distribution weakness, mainly time instability and poor empirical distribution characteristics" (Yeats 1985⁶; Hinloopen and Van Marrewijk 2001⁷). They concluded that Balassa index is computed on observed trade flows, which mixes up all the factors influencing trade flows. In a recent paper, Costinot et al. (2012) provides an instituted micro-founded version of David Ricardo's comparative advantage model, with a suggestion for a new measure of computing comparative advantage based model in attempt to overcome the shortcomings of Balassa.

According to Sanidas and Shin (2010), "those newly suggested indices can be classified in three classes: trade cum – production indices containing both trade and production variables,

---

³ ADIGWE, E. O. (2021): An Empirical Analysis of Trade Liberalization in the Competitive Economies of the European Community, pp. 10-11; CAZAN ZAFIU, D. – CUCOS SARACU, A. F. (2012): The economic Crisis – Meanings and Significations, pp. 111-114; WYPLOSZ, C. (2013): The Eurozone Crisis and the Competitiveness Legend, pp. 63-81; MARGINEAN, S. – STANEF, R.M. – CRETU, A. S. (2011): The Crisis of Economic Theory in the Middle of the Economic Crisis, pp. 159-168.

⁴ BALASSA, B. (1965): Trade Liberalization Revealed Comparative Advantage, pp. 99-123.

⁵ LEROMAIN, E. – OREFICE, G. (2013): New Revealed Comparative Advantage Index: Dataset and Empirical distribution. CEPII Working paper.

⁶ YEATS, A. J. (1985): On the Appropriate Interpretation of the RCA Index, pp. 61-73.

⁷ HINLOOPEN, J. – MARREWIKJ, C. V. (2001): On the empirical distribution of the Balassa Index, pp. 1-35.

e.g. Lafay index (Lafay, 1992)⁸; exports – only indices containing only exports variables, e.g. symmetric RCA index, Dalum et al. (1998)⁹, weighted RCA index, Proudman and Redding (2000)¹⁰, and additive RCA index Hoen and Oosterhaven (2006)¹¹; and an indices using hypothetical situation such as comparative – advantage – neutral point, e.g. normalized RCA Yu et al. (2009).”¹²

However, irrespective of a dataset that could provide new econometric for Béla Balassa (1965)¹³ Revealed Comparative Advantage (RCA) index, the fact remains that Béla Balassa’s index remains the most widely used and acceptable trade performance indices for measuring country – product – sector relative performance. Béla Balassa index is a major breakthrough as regards its level of improvement on the computation of comparative advantage.

There is a possibility of developing a cross-sector assessment of countries competitiveness in comparison to their products and services. Balassa earlier adopted Liesner (1958)¹⁴ concept of measuring relative export performance with the use of export shares as an index for measuring comparative advantage. Some authors finally reviewed the Balassa index, with a further recommendation that the empirical analysis revealed by Balassa index is theoretically sound, and a very useful tool for making critical analysis. With the innovation on the RCA, there is a clear direction on whether a country has a comparative advantage or disadvantage on a specific product or service. In addition, there is a possibility of developing a cross-sector assessment of countries competitiveness in comparison to their products and services.

2 Methodology

The desired metric for the empirical analysis is the RCA index derived for 20 products group and 27 countries that make up the European Union. The data for the period 2009-2018 was used because of the improvement in exports after the 2008 global recession. Exports within the period 2009 – 2018 showed improvement after the 2008 Sovereign Debt Crisis in Europe.

The study used data collated by the World Integrated Trade Solutions database and the Eurostat report. The focus of the analysis is on 20 products group and 27 countries that make up the European Union with an RCA index greater than 1.

The data of the market products and services were compared relative to one another to arrive at their RCA. In international economics, the Revealed Comparative Advantage (RCA) often referred as index by Béla Balassa (1965)¹⁵ is use to obtain theoretical results for specific country’s economies. The index is also used to compute the relative advantage or disadvantage of different goods and services in various sectors of different economies.

The Balassa index formula is given as follows:

$$RCA_{ij} = (Z_{ij} / Z_j) / (Z_{iw} / Z_w)$$

Where RCA_{ij} is revealed comparative advantage index for the commodity index i of the country index j ; Z_{ij} is country j ’s exported commodity i ; Z_j is country j ’s total exports; Z_{iw} is commodity i of the global exports while Z_w is total global exports. A comparative advantage

---

⁸ LAFAY, G. (1992): The Measurement of Revealed Comparative Advantages.

⁹ DALUM, B. – LAURSEN, K. – VILLUMSEN, G. (1998): Structural change in OECD export.

¹⁰ PROUDMAN, J. – REDDING, S. (2000): Evolving patterns of international trade, pp. 373-396.

¹¹ HOEN, A. – OOSTERHAHAVEN, J. (2006): On the measurement of comparative advantage, pp. 677-691.

¹² YU, R. – CAI, J. – LEUNG, P. (2009): The normalized revealed comparative advantage index, pp. 267-282.

¹³ BALASSA, B. (1965): Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage, pp. 99-123.

¹⁴ LIESNER, H. H. (1958): The European Common Market and British Industry, pp. 302-316.

¹⁵ BALASSA, B. (1965): Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage, pp. 99-123.

is “revealed” if $RCA > 1$. Where RCA is less than 1, the country is said to have a comparative disadvantage in the commodity

For a secondary data analysis, data collected from the country’s Economic Chamber of Commerce was used.

The following hypotheses were tested:

H 1: Trade relations between the European countries have continued to develop irrespective of their competitive economies in foreign trade.

H 2: Export of technological products in the European market have increased market share in the economies of scale compared to other products.

3 Study Results

The computation of the RCA index was carried out on 20 products exported by the range of product category, and by each country in the EU. The data analysis of each country was compared relative to one another to arrive at their RCA (Table 2.).

H 1: Trade relations between the European countries have continued to develop irrespective of their competitive economies in foreign trade even after the 2008 global recession. This however confirms the hypothesis.

However, it is indicative that 4 countries comprising Germany and France showed a comparative advantage of RCA greater than 1, while Italy and Netherlands showed a fluctuating difference in their RCA between 2009 – 2010 and 2015 – 2016. The other competing economies in the European Union have a comparative disadvantage in export trade as their RCA is less than 1.

Table 2: RCA Index for the European Union Export Trade 2009 – 2018

Country	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Germany	2.62	2.37	2.03	2.16	2.09	2.06	2.45	2.41	2.18	1.96
France	1.57	1.42	1.22	1.30	1.25	1.23	1.47	1.44	1.31	1.17
Italy	1.08	0.97	0.83	0.89	0.86	0.85	1.01	0.99	0.89	0.80
Netherlands	1.14	1.03	0.88	0.94	0.91	0.89	1.06	1.05	0.95	0.85
Belgium	0.84	0.76	0.65	0.69	0.67	0.66	0.78	0.77	0.69	0.62
Spain	0.70	0.63	0.54	0.57	0.55	0.55	0.65	0.64	0.58	0.52

Source: Author's Calculation/ World Integrated Trade Solutions Database.

The RCA index for product group showed fluctuations over the years under review. The consumer goods however maintained an $RCA > 1$ over the years. Capital goods, intermediate goods as well as Machineries and Electronics also maintained an $RCA > 1$.

Evaluating the RCA index of the products group revealed that the consumer goods, capital goods and the manufacturing sector tend to have the largest market share in the European Union compared to other products in the Agricultural sector with an $RCA < 1$.

Table 3: RCA Index for Top 20 Product group in the European Union Trade 2009 – 2018

Product Group	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Consumer goods	2.19	2.16	2.13	2.13	2.12	2.12	2.12	2.13	2.13	2.13
Capital goods	1.45	1.43	1.42	1.42	1.41	1.41	1.41	1.41	1.41	1.41
Intermediate goods	1.31	1.30	1.28	1.28	1.27	1.27	1.27	1.28	1.28	1.28
Mach and Elec	1.11	1.10	1.09	1.09	1.08	1.08	1.08	1.08	1.08	1.08

Fuels	0.64	0.63	0.63	0.63	0.62	0.62	0.62	0.63	0.63	0.62
Transportation	0.70	0.69	0.69	0.69	0.68	0.68	0.68	0.69	0.69	0.68
Chemicals	0.69	0.68	0.68	0.68	0.67	0.67	0.67	0.67	0.67	0.67
Raw materials	0.58	0.58	0.57	0.57	0.57	0.57	0.57	0.57	0.57	0.57

Source: Author's Calculation/ World Integrated Trade Solutions Database.

This further means that the industrialized sector of the European Union market is productively engaged in consumer goods, capital goods and manufacturing far above other products in the economies of scale. It is also a proof of the product share in the European Union market when compared to other products.

H 2: Export of technological products in the European market have increased market share in the economies of scale compared to other products.

This analysis demonstrates that given the product group in the EU market, the statistics of product share clearly show that the mechanized products enjoy greater part of the market share in the European Union economy than any other product group. The RCA index proves H 2 to be true. This invariably means that the European Union economy has a higher rate of export and market consumption of these group of products in comparison to stone and glass, footwear, animals, hides and skins, minerals and vegetables. According to the Journal of Policy modeling (2019), the European Union accounts for 21 percent of global economic output, which is second only to the United States.

From 2009 – 2018 the export share in manufacturing and Technology was 92.7 percent while other products which includes wood, vegetable, animal, minerals, and footwear made up 7.3 percent. This is a reflection of the fact that the European Union is a productive region with a growing export share in manufacturing and technology.

4 Discussion

The RCA index is useful for the first phase of evaluating a country's comparative advantage as well as the products and services. The level of export trade in a specific country determines to a large extent the rate of the RCA in its comparative advantage to the others. This means that where there is a lower level of export trade of economies in the European Union market, there is the possibility of generating an $RCA < 1$. This invariably does not mean that the country's economy is not thriving. However, it suggests that an economy with a viable growth potential could be at a comparable disadvantage with other competing economies on export trade where their RCA indexes are less than one.

For example, the export trade of Belgium and Spain have increased indexes from 2009 to 2018, while Poland, Austria, Sweden, Czech Republic, Denmark, and Hungary have a fluctuating indexes in export trade growth potential over the stated period. However, the economic relations between the competing economies is deepening due to the "cohesion policy" that had strengthened the European Union over time.

Since the importance of Ricardo's principle predominantly induces global economic growth and development in the competitive economies of the global market, David Ricardo never actually considered the absolute advantage derived in a technologically driven market especially with reference to: "a comparatively censored market" where reliance on products and services are not market related but rather a skill-based knowledge that may not necessarily be transferred even where a value is placed to measure it.

His only factor of production is labor, which has been out-weighted by the evidence of the projection of technology in labor-intensive products rather than capital-intensive products giving credence to an absolute advantage position in comparison to other lower economies in a competitive market. The Eurostat analysis gave credence to some analytical inferences of the European Union regulations on the "European Stability and growth pact", which led to pegging

of the new annual net debt of the European Union member states to be limited to a maximum of 3 percent of their respective gross domestic product. In addition, the national debt may total up to 60 percent of the economic power of the member state. Although, the European Union Minister of Finance has temporarily overridden both regulations. The reason is to allow each member state of the union the financial flexibility to contain the economic consequences of the corona outbreak.

Conclusion

This research is concerned primarily with the analysis of trade in the competitive economies of the European Union using the Revealed Comparative Advantage (RCA) index for theoretical data analysis to improve on Ricardian principle of comparative advantage. The RCA index is expected to identify economic gaps in export gains between countries considering technological products and other products in the European Union. The aim of the research was achieved.

However, there is a need to understand that the world's global market is in competition with one another. It is a situation that transcends the global trade in its entirety whether outside the European Union market or within the global economy.

Since this research only focused on a limited number of countries in a particular region in Europe, the analysis could further be extended to the European community as a whole. The results shown from this analysis only provide the analytical position of goods produced and export trade between competing economies in the European Union, it is critical to also analyze the per capita income, and level of activities in the European market.

This study is a step to further research on the possible ways to analyze improvement in the European economy through what major countries could possibly produce where they have a comparative advantage compared to others.

References:

1. ALBROW, M. – KING, E. (1990): *Globalization, Knowledge and Society*. International Sociology: Sage, 1990.
2. ALLEN, C. – GASIOREK, M. – SMITH, A. – FLAM, H. – SORENSEN, P. (1988): The competition effects of the single market in Europe. In: *Economic Policy*, 13 (27), 1988, pp. 439-486.
3. BALASSA, B. (1965): *Trade Liberalization Revealed Comparative Advantage*, 1965, pp. 99-123.
4. BOGLIACINO, F. (2020): Inequality in Europe, 2020, Vol. 49, No. 5, pp. 228-294.
5. CECCHINIC, P. – CATINA, M. – JACQUEMIN, A. (1988): The benefits of a Single market. In: *Journal of Policy Modeling*, 2019, Vol. 41, pp. 803-818.
6. CLARK, I. (1999): *Globalization and International Relations Theory*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
7. DALUM, B. – LAURSEN, K. – VILLUMSEN, G. (1998): Structural change in OECD export specialisation patterns. In: *International Review of Applied Economics*, 1998, Vol. 12, pp. 423-443.
8. ADIGWE, E.O (2021): Empirical Analysis of Trade Liberalization in the Competitive Economies of the European Union: Revealed Comparative Advantage, 2021, pp. 10-11.
9. ELIAS, S. – YOUSUN, S. (2010): Comparison of Revealed Comparative Advantage Indices with application to trade tendencies of East Asian Countries. Seoul: Department of Economics Seoul National University, 2010.

10. ESCAITH, H. – MIROUDOT S. (2016): Industry level competitiveness and inefficiency spillovers in global value chains. In: *24th International input-output conference*, Seoul, 2016.
11. FACCARELLO, G. (2016): Disputable topic on Comparative advantage. In: *Seminar at the Tokyo University*, Japan, 2016.
12. FACCARELLO, G. (2017): A calm investigation into Ricardo's principle of foreign trade. In: *The European Journal of history of economic thought*. Taylor & Francis Journal, 2015, Vol. 22, pp. 754-790.
13. FRANCESCO, B. VIRGINIA, M. (2016): Wealth inequality and the great Recession, 2016, Vol. 51, No. 2, pp. 61-66.
14. HINLOOPEN, J. – MARREWIJK, V. C. (2001): On the empirical distribution of the Balassa index, 2001, In: *Weltwirtschaftliches Archiv*, 137, pp. 1-35.
15. HINLOOPEN, J. – MARREWIJK, V. C. (2008): Empirical relevance of the Hillman condition for revealed comparative advantage, 2008, Vol. 40, pp. 2313-2328.
16. HOEN, A. – OOSTERHAVEN, J. (2006): On the measurement of comparative advantage. In: *Annals of Regional Science*, 2006, Vol. 40, pp. 677-691.
17. JONES, R. B. (1995): *Globalization and Interdependence in the International Political Economy*. London Printer, 1995.
18. LABOUTKOVA, S. – BEDNAROVA, P. – VALENTOVA, V. H. (2016): Economic Inequalities and the Level of Decentralization in European Countries: Cluster Analysis. In: *Comparative Economic Research*, 2016, Vol. 19, No. 4.
19. LAFAY, G. (1992): The measurement of revealed comparative advantages, 1992.
20. LEROMAIN, E. – OREFICE, G. (2013): New Revealed Comparative Advantage Index: Dataset and Empirical distribution. CEPII Working paper, 2013.
21. LIESNER, H. H. (1958): The European Common Market and British Industry. In: *The Economic Journal*, 1958, Vol. 68, pp. 302-316.
22. MARREWIJK, C. V. (2017): *Foreign trade*. Oxford: University Press, 2017.
23. MARTIN, H. P. – SCHUMANN, H. – CAMILLER P. (1997): *The global trap: Globalization and the assault on Prosperity and Democracy*. London: Zed Books, 2017.
24. MILANOVIC, B. (2012): Global income inequality by the Number: In history and Now – An overview by DECRG. In: *The World Bank*, 2012.
25. NEVEN, D. (2016): Competition economics and antitrust in Europe. In: *Economic Policy*, 2016, Vol. 21, No. 48, pp. 741-791.
26. OECD (2012): Income Inequality in the EU. OECD Economic Department, 2012. Available online: https://oecd-ilibrary.org/economics/income_inequality_in_the_eu.
27. PROUDMAN, J. – REDDING, S. (2000): Evolving patterns of international trade. In: *Review of International Economics*, 2000, Vol. 8, pp. 373-396.
28. SAMPSON, Q. (2019): The effects of socio-culture on business. Reviewed by Michelle Seidel, 2019.
29. MARGINEAN, S. – STANEF, R.M. – CRETU, A. S. (2011): The Crisis of Economic Theory in the Middle of the Economic Crisis. In: *Theoretical and Applied Economics*, 2011, Vol. 18, pp. 159-168.
30. TEJVAN, P. (2019): Factors that affect foreign direct investment. Article, 2019.
31. WYPLOSZ, C. (2013): The Eurozone Crisis and the Competitiveness Legend. In: *Asian Economic Papers*, 2013, Vol. 12, Issue 3, pp. 63-81.
32. YEATS, A. J. (1985): On the Appropriate Interpretation of the Revealed Comparative Advantage Index: Implications of a Methodology Based on Industry Sector Analysis, 1985. In: *Weltwirtschaftliches Archiv*, 121, pp. 61-73.
33. YU, R. – CAI, J. – LEUNG, P. (2009): The normalized revealed comparative advantage index. In: *Annals of Regional Science*, 2009, Vol. 43, pp. 267-282.

Contact:

Edward Adigwe, MBA

International Joint Cross-Border PhD

Programme in International Economic Relations and Management

University of Applied Sciences Burgenland (UAS)

Campus 1

Eisenstadt A-7000 Burgenland

Austria

e-mail: 2019001104@fh-burgenland.at

IMPLEMENTATION OF THE MAJOR MAINTENANCE PROGRAMME MECHANISM IN THE RUSSIAN FEDERATION

Marina Akhmetova^a – Anastasia Mikova^b

^a Department of Economics and Finance, Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614000 Perm, Russia, e-mail: miahmetova@gmail.com

^b First – year master’s student of the Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614000 Perm, Russia, e-mail: mischina.as@yandex.ru

Abstract: The percentage of housing stock depreciation is more than 75% in Russia nowadays. This problem is long overdue and needs to be addressed. Consequently, the authors conducted a research of the major maintenance system functioning in the Russian Federation. Conclusion is drawn that the collection of payments from homeowners have direct influence on successful implementation of the major maintenance programme. Therefore, the paper considers the method of forming the minimum payment for major maintenance, which raises a lot of questions for homeowners and is not transparent for understanding. The mechanism of determining the minimum payment for major maintenance is analyzed in detail by authors. It includes five mandatory stages and two additional ones. On the basis of comparative analysis, it is revealed that payments for major maintenance are very greatly differentiated from region to region in the Volga Federal District. A number of regions are forced to restrain the growth of payments for major maintenance. This is due to the low level of citizens income and a high share of costs for housing and communal services.

Keywords: major maintenance, payments for major maintenance, major maintenance fund, regional programme, typology of regions, Russian Federation, Volga Federal District, Perm Krai

JEL: C10, R11

Introduction

The percentage of the housing stock depreciation in Europe increases every year. In a number of European countries, such as Poland, Slovakia and Estonia, modernization and major maintenance fund formation of a multiapartment building is the responsibility of homeowners. Herewith, it is entitled to take loans for major maintenance using the accumulated funds of the homeowners’ association¹ (hereinafter – HOA). While there is a special programme of major maintenance, funded by the residents of each region in Russia. Major maintenance of housing occurs in order of priority, which is determined by a specially created non-profit organization. At the same time, citizens are not aware of the upcoming priority for major maintenance of their homes. There is also another option. The HOA of certain multiapartment building may create a special banking account,² where funds will be accumulating and then it may be spent on majority maintenance.

The aging of the housing stock, especially of multiapartment buildings, is a significant problem in Russia. More than 75% of multiapartment buildings have served for more than 25 years and need modernization and major repairs to restore proper technical standard. As the experience of European countries shows, the solution of mentioned problem is possible if

---

¹ DEDYUKHINA, E. S. – PETRENKO, M. A. (2014): Zarubezhnyj opyt kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov s ispol'zovaniem innovacionnyh mekhanizmov, pp. 7-14.

² RYABIKINA, A. A. (2018): Specifika realizacii programm provedeniya kapital'nyh remontov zhilyh zdaniy, pp. 33-34.

several conditions are met. Firstly, there should be a responsible body for managing and carrying out major maintenance. Secondly, homeowners should be responsible for the technical standard of their multiapartment buildings. Thirdly, the controlling process of payments collection for the intended purposes should have a legislation support and be mandatory for each homeowner.

The Housing Code of the Russian Federation was amended in 2012. There was a duty to create a major maintenance mechanism of multiapartment buildings common property in the subjects (regions) of the Federation.

Thus, in March 2014 a regional law was adopted regulating the implementation of the major maintenance mechanism in the Perm Krai. Further, within the law, the «Regional Program for major maintenance of apartment buildings common property for 2014-2044» was approved. The non-profit organization «Major Maintenance Fund of Multiapartment Buildings Common Property of the Perm Krai» (hereinafter – Major Maintenance Fund) was founded.

An active implementation of the major maintenance programme has begun in the Perm Krai since 2018. It is implemented in several stages: inspection of multiapartment buildings, identification of unsafe and unfit buildings, major repairs, delivery of construction works. Currently, residents of the Perm city (regional capital) can observe the implementation of a such programme on the central streets, where the facades of multiapartment buildings are being reconstructed (Lenina street and Komsomolsky prospect).

The bills for housing and communal services provide monthly major maintenance payments for the citizens living in apartment buildings. The homeowner's contributions are a source of programme funding and its effectiveness directly depends on the collection of such payments.

Our aim is to provide a detailed analysis of how the major maintenance programme mechanism performs. Within the scope of this research an assessment of the transparency and validity of the major maintenance payments amount and a comparative analysis was carried out among the regions of the Volga Federal District, to which the Perm Krai belongs.

Consistent achievement of the objectives will allow authors to come to an understanding of the major maintenance program implementation process from the very beginning and identify areas for further research on the topic.

1 Fundamentals of the major maintenance programme

Major repairs in the subjects of the Russian Federation are carried out on the basis of a special major maintenance programme, which is created and approved for a long period for each region.³ The recommended period is 30 years. The program provides a list of all multiapartment buildings and determines their priority for major repairs on the territory of a particular region.⁴

Figure 1 demonstrates the current financing scheme of major maintenance programme in the Russia. The homeowners in the multiapartment buildings pay for the major repairs themselves. Major maintenance could be carried out as planned, at the request of the owners or if necessary. Construction works carry out by a contractor with the possible participation of a Regional Operator established by regional government.

Major repairs in the regions of the Russian Federation are carried out by collecting contributions from citizens, which are stored in special accounts. Whereas the distribution of

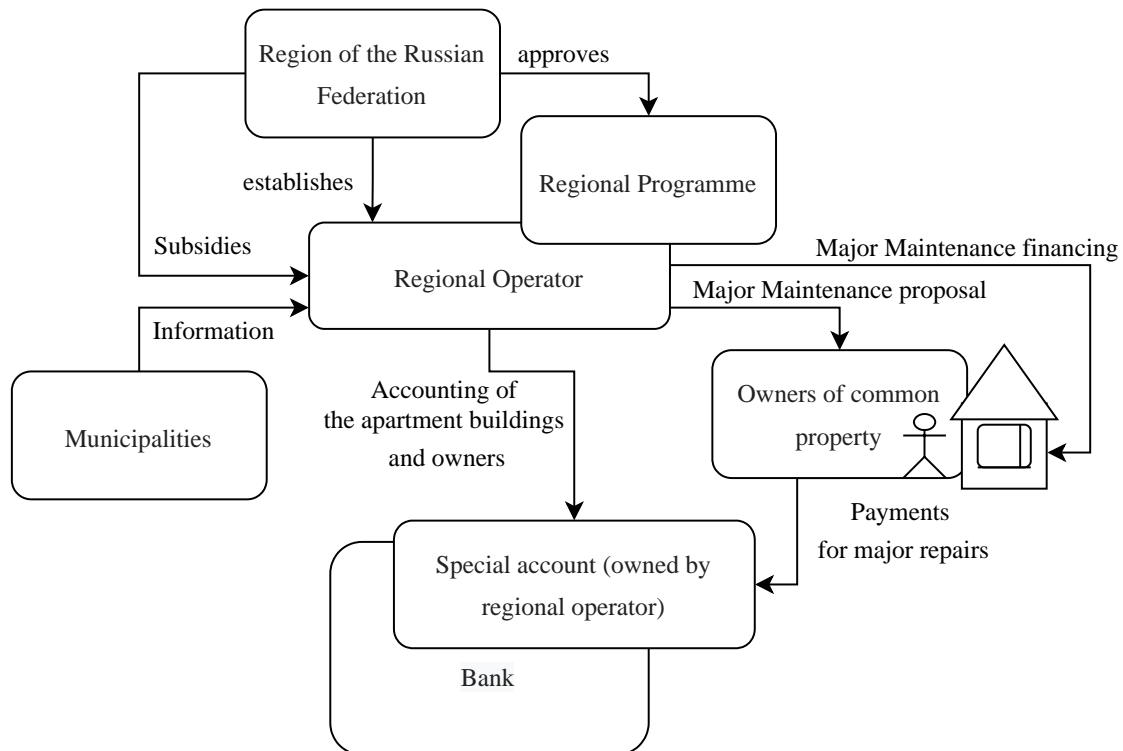
---

³ Oficial'nyj sajt kapital'nogo remonta MKD v Rossii.

⁴ SINYALGIN, G. K. (2018): Innovacionnye podhody k vyboru mekhanizma finansirovaniya kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov, pp. 33-34.

funds and the formation of a priority for the apartment buildings maintenance is carried out by a special organization - Major Maintenance Fund.⁵

Figure 1: The process of organizing and conducting major maintenance

Source: Zhilishchnyi Kodeks RF Stat'ya 170.

In accordance with the Civil and Housing Codes of the Russian Federation, the burden of expenses for the proper maintenance of an multiapartment building, including major repairs (modernization, reconstruction), should be on the homeowners.⁶ Each resident has the right to choose one of two model of forming the major maintenance fund:

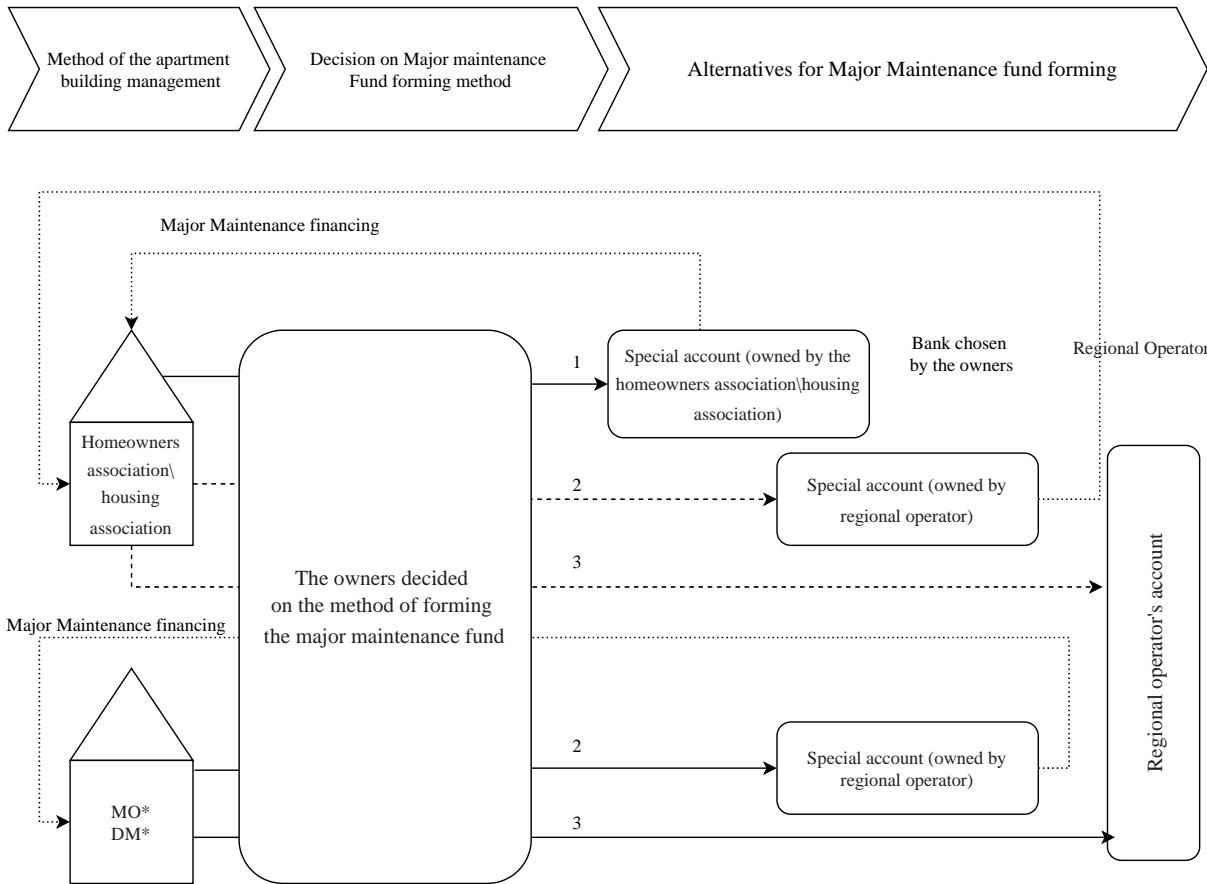
- 1) Formation of the major maintenance fund on a special account;
- 2) Formation of the major maintenance fund on the account of the Regional Operator.

If the first model for certain multiapartment building is chosen (Fig. 2), the housing and construction cooperative or homeowners association opens banking account, which is replenished from the funds of the owners.

⁵ Структура Фонда.

⁶ Zhilishchnyi Kodeks RF Stat'ya 170. Fond kapital'nogo remonta i sposoby formirovaniya dannogo fonda.

Figure 2: A decentralized model for generating contributions (payments) for major maintenance

MO - Apartment building management by a management organization
 DM - Direct management by homeowners

Alternative 1 and 2 - accumulating funds in the special account separate for each apartment building, expenditure on major maintenance of a particular apartment building, if decided by the owners

Alternative 3 - funds from several apartment buildings are at disposal of the regional operator and can be expended for major maintenance financing of any apartmentbuilding in accordance with the regional programme.

Notes: Management company - company that manages the services for the apartment building. Each homeowner pays a service charge towards the cost. The method of direct management of multiapartment buildings by the homeowners means that they are carried out managing the common property independently, without involving management company and creating homeowners' association.

Source: Zhilishchnyĭ Kodeks RF Stat'ya 170.

In this case, the owners of the certain multiapartment building need to determine the number of payments equal to or greater than the regional minimum major maintenance contribution. Also, they need to determine the account manager, choose a credit institution (bank) where a special account will be opened.⁷ The advantage for the owners in this case is that they have the right to start major repairs of housing at an earlier time, while residents of other multiapartment buildings are waiting for the implementation of the regional program. When starting the major repairs in the multiapartment building, there should be enough funds on the special account to carry it out.

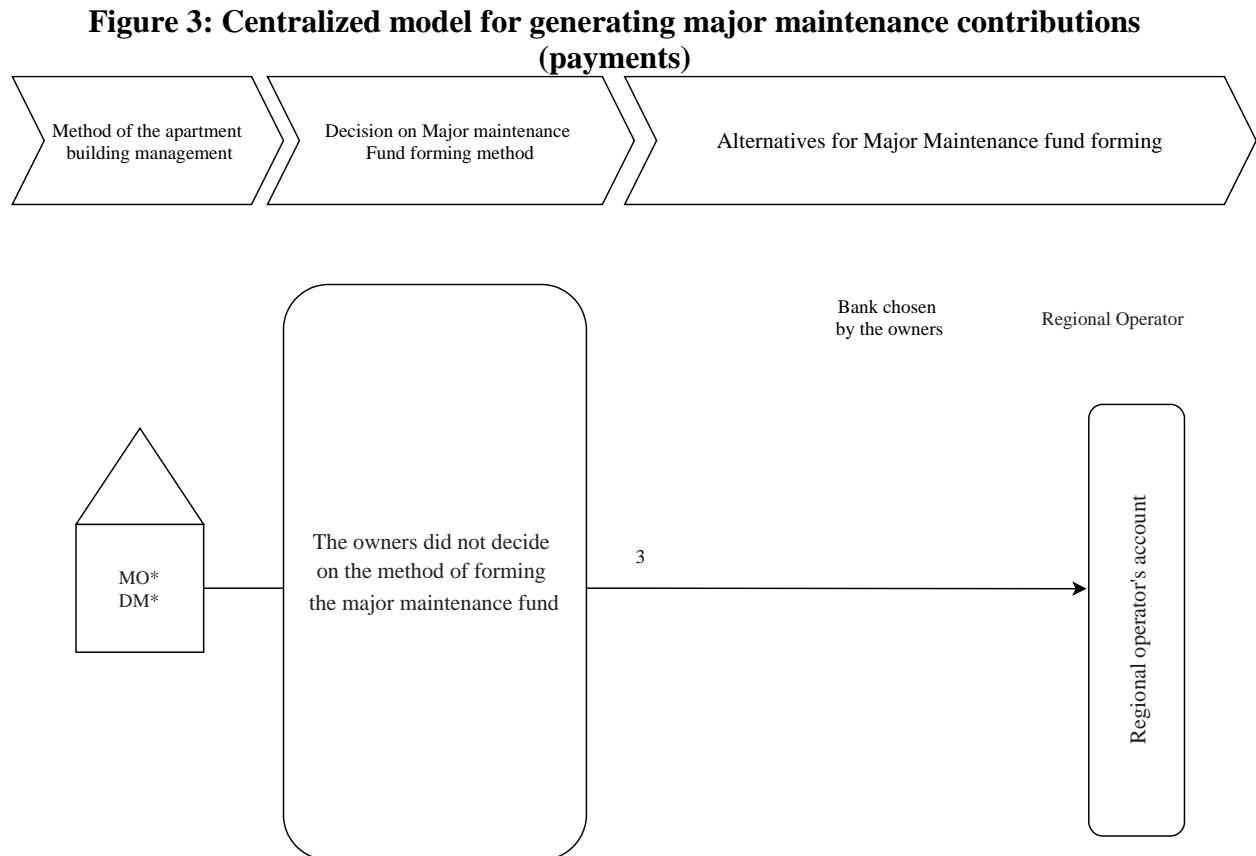
If the homeowners do not independently choose an organization whose activities are related to opening and managing special accounts in the relevant region, or the profile of the

⁷ ZEMLYANSKAYA, M. A (2020): Pravovaya priroda i osobennosti vnosov na kapital'nyj remont, pp. 168-174.

organization are not met, then the Regional Operator has the right to make a decision on the choice of a credit institution itself.⁸

If the homeowners regularly pay contributions that exceed the minimum amount established in a certain region, then the major repairs are possible to start in the foreseeable future. In addition, the homeowners have the opportunity to receive a document on the expenditure of funds from a special account in decentralized model (Fig. 2), whereas in the centralized model (Fig. 3) - it is impossible.

The centralized model is assumed that the homeowners pay contributions for major repairs directly to the Regional Operator's account (single account for every municipality) (Fig. 3).

Source: ZHilishchnyi Kodeks RF Stat'ya 170.

If the centralized model is chosen, then the homeowners' contributions are enrolled to the Regional Operator account (Major Maintenance Fund). And subsequently, the Major Maintenance Fund is distributing the funds, based on the regional major maintenance programme.⁹ The payment amount for major repairs for 1 sq. m. of the total floor area is calculated and set by the regional authority. For homeowners the payment for major repairs is included in the monthly individual receipt for housing and communal services. Certainly, there are numerous advantages for the homeowners. For instance, strict control over the use of the

⁸ BORDOEV, D. G. – MOLCHANOV, V. V. (2020): Osobennosti formirovaniya fonda kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov v Rossijskoj Federacii.

⁹ SINYALGIN, G. K. (2018): O vozmozhnosti finansirovaniya kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov za schet sredstv sobstvennikov zhil'ya, pp. 30-32.

homeowners' funds and quarterly reporting on the implementation of the Regional Programme.¹⁰

2 Methodology for determining the minimum payment for major maintenance

This section considers the phenomenon «major maintenance payment» and determination of its amount in order to assess the transparency of the mechanism and for further inter-regional comparison.

The payment amount to the Major Maintenance Fund is the amount that the homeowner in the multiapartment building pays for 1 sq. m. of the total floor area every month. The payment amount is determined by the region authorities, most often over a period of three years.

When setting the minimum payment amount for major maintenance of common property in the multiapartment buildings, the following principles should be considered by regional authorities:¹¹

- assessment of the total need for funds to finance major maintenance of common property in the multiapartment buildings;
- solvency of citizens, ability to pay the minimum amount of major maintenance contribution;
- major maintenance fund sufficiency in accordance with the regional programme, which is formed on the basis of the set payment amount.

Determining the payment amount for major maintenance of the multiapartment buildings for 1 sq. m. of the total area consists of 5 mandatory and 2 additional stages:

Stage 1: the total need for funds to finance the major maintenance of the multiapartment building in the j-th municipality of the region is determined according to formula 1:

$$TNmm_j = \sum_{i=1}^n (C_{ej} \times K_{ij}) \quad (1)$$

where:

$TNmm_j$ – the total need for funds to finance major maintenance of the multiapartment buildings in the j-th municipality of the region, thousand rubles;

C_{ej} – estimated cost of major maintenance of the i-th type of multiapartment buildings in the j-th municipality, thousand rubles;

K_{ij} – the number of multiapartment buildings of the i-th type in the j-th municipality;

n – the number of multiapartment building types in the j-th municipality.

Stage 2: the total need for financing major maintenance of multiapartment buildings located in the certain region is determined within the framework of the regional major maintenance programme¹² ($TNmm$) according to the formula 2:

$$TNmm = \sum_{j=1}^m (TNmm_j) \quad (2)$$

where:

$TNmm$ - the total need for funds to finance the major maintenance of multiapartment buildings located in the region, within the framework of the regional major maintenance programme, thousand rubles;

---

¹⁰ Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2019 i 2020 gody.

¹¹ Prilozhenie k prikazu Ministerstva stroitel'stva i zhilishchno-kommunal'nogo hozyajstva Rossijskoj Federacii ot 27 iyunya 2016 g. №454/pr.

¹² Postanovlenie Pravitel'stva Permskogo kraja ot 11.12.2020 № 955-p.

TNm_j - the total need for funds to finance major maintenance of the multiapartment buildings in the j -th municipality, thousand rubles;

m - the number of municipalities in the region of the Russian Federation.

The minimum payment amount is recommended to be determined:

- by municipalities that are part of the region of the Russian Federation, and by types of multiapartment buildings;

- based on the major maintenance unit cost for the main types of multiapartment buildings located in the region;

- based on the timing-plan of the regional major maintenance programme implementation.

Stage 3: determination of the major maintenance unit cost for the main types of multiapartment buildings in the region (formula 3):

$$C_{uj} = \frac{C_{ej}}{S_{ij}} \quad (3)$$

where:

C_{uj} – the major maintenance unit cost of the i -th type of multiapartment buildings in the j -th municipality, thousand rubles/sq. m;

C_{ej} – the estimated major maintenance cost of the i -th type of multiapartment building in the j -th municipality, thousand rubles;

S_{ij} – the total floor area of habitable and uninhabited compartments in the i -th type of multiapartment buildings in the j -th municipality, sq. m.

Stage 4: determining the payment amount for major maintenance of multiapartment buildings collected from homeowners in the particular municipality per month according to the formula 4:

$$P_{ij}^r = \frac{C_{uj}}{N \times 12} \quad (4)$$

where:

P_{ij}^r - the amount of the required major maintenance payment collected from the homeowners of the i -th type of multiapartment buildings in the j -th municipality, RUB/sq. m. per month;

C_{uj} – the major maintenance unit cost of the i -th type of multiapartment buildings in the j -th municipality, thousand rubles/sq. m.;

N – implementation period of the regional major maintenance programme, years;

12 – the number of calendar months in the year.

Stage 5: determination of a unified payment for maintenance in the region according to the formula 5. Herewith a difference between the values of the required payment for different types of multiapartment buildings should be no more than 10 percent:

$$P_j^R = \sum_{i=1}^n (P_{ij}^R \times S_{ij}) \quad (5)$$

where:

P_j^R - a unified amount of the required major maintenance payment in the j -th municipality, RUB/sq. m per month;

P_{ij}^R - the required major maintenance payment amount collected from the homeowners of the i -th type of multiapartment buildings in the j -th municipality, RUB/sq. m. per month;

s_{ij} - the share of the total floor area of the multiapartment buildings of the i -th type in the total area of the multiapartment housing stock in the j -th municipality;

n - is the number of multiapartment building types in the j -th municipality.

Next, we will disclose the additional stages. On the basis of stages 6 and 7 should be concluded that citizens able to pay payments calculated on the 5 previous stages.

Stage 6: assessment of the required payment amount availability for major maintenance by determining the share of citizens' expenses for housing and utilities in the total family income in the municipality (formula 6):

$$S_{ej} = \frac{PP_{hcsj}}{inc_j} \times 100 \quad (6)$$

where:

S_{ej} - the share of citizens' expenses for housing and utilities in the total family income in the j -th municipality, %;

PP_{hcsj} - projected total monthly payment for housing and utilities (communal services) in the j -th municipality, RUB / person per month;

inc_j - average per capita income in the j -th municipality, rubles/person per month.

Stage 7: calculation of the projected total payment for housing and utilities in the region of the Russian Federation per person per month.

The calculation of the projected total payment for housing and utilities is recommended to be calculated based on the following data (formula 7):

- the amount of expenses for housing and utilities per person per month according to data from the state federal statistical observation;

- availability of the required major maintenance payment amount for citizens;

- the average size of the total floor area of habitable compartments per person (source: state federal statistical observation).

$$PP_{hcsj} = E_{hcsj} \times I_{hcsj} \times P_j^R \times S_j \quad (7)$$

where:

PP_{hcsj} - projected total payment for housing and utilities in the j -th municipality, RUB/person per month;

E_{hcsj} - the amount of housing and utilities expenses per person in the j -th municipality, rub / person per month;

I_{hcsj} - index of payment growth in housing and utilities;

P_j^R - the required major maintenance payment amount, estimated for citizens pay ability, RUB/sq. m.;

S_j - the average size of the total floor area of habitable compartments per person in the j -th municipality, sq. m./person.

The above-mentioned 7 stages clearly illustrate the transparency, objectivity and clarity of the methodology for assessing the monthly major maintenance payment in each region. On the other hand, the disadvantage is that the methodology is recommended, but not mandatory. It means that each region has the right to evaluate and approve payment amount, which may be higher or lower than the recommended one (formula 5). To assess the objectivity of the assigned payments, we will conduct a comparative analysis among 14 regions.

3 Cross-regional analysis of the payment amount to the Major Maintenance Fund

The Government of the Perm Krai determined the minimum major maintenance payment of 9.36 rubles in 2020, as well as the payment amount in subsequent years of 9.73 rubles in 2021 and 10.1 rubles in 2022.

It is also worth noting that the payments for major repairs are not included in the payment of housing and utilities, the payment transfers directly to the Regional Operator's account. Therefore, the annual indexation of major maintenance payments is not directly related to the periodic increase for housing and utility receipts. So, payments are calculated according to the methodology considered in Section 2, there is a growth payment index for housing and utilities (I_{hcs_j}) at the additional stage 6, when assessing pay ability of the homeowners.

Then each Regional Operator should make its own calculations based on the necessary funding for the Regional Programme. It is also recommended to calculate payments for three years in advance.

Next, we will compare the minimum major maintenance payment amount in dynamic (Table 1) for the 14 regions of the Volga Federal District.

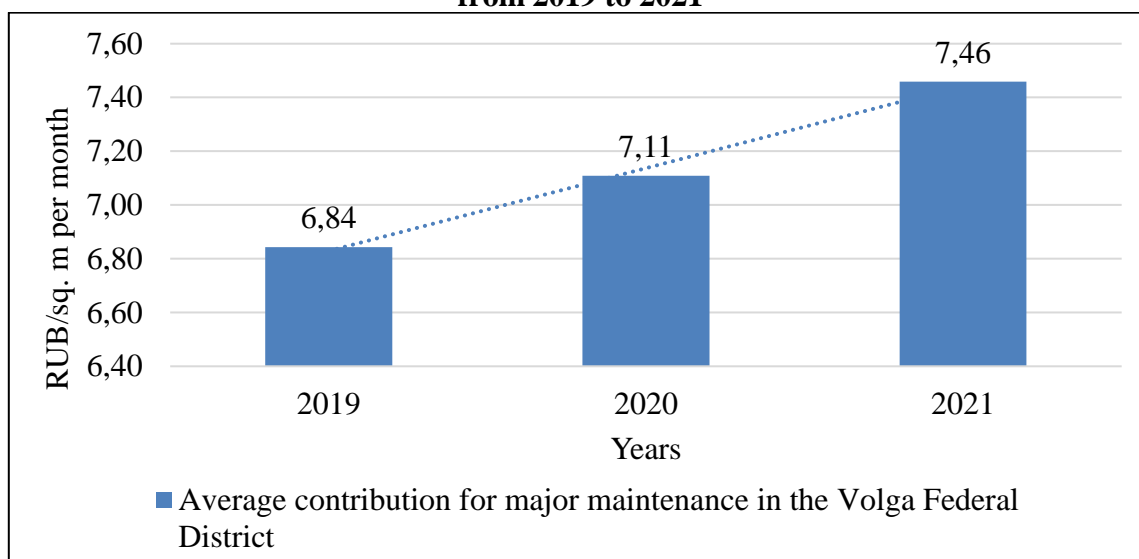
Table 1: Comparison of minimum major maintenance payment amount in the Volga Federal District from 2019 to 2021.

№	Region of the Volga Federal District, Russian Federation	The amount of the contribution for the major maintenance, RUB / per 1 sq. m.		
		2019	2020	2021
1	Republic of Bashkortostan	5.80	5.80	5.80
2	Kirov region	8.30	8.30	8.30
3	Republic of Mari El	5.20	5.40	5.40
4	Republic of Mordovia	7.94	8.26	8.57
5	Nizhny Novgorod region	6.30	6.30	6.55
6	Orenburg region	8.46	9.05	9.68
7	Penza region	7.50	7.50	9.50
8	Perm Krai	9.00	9.36	9.73
9	Samara region	6.52	7.22	7.62
10	Saratov region	6.33	6.33	6.33
11	Republic of Tatarstan	5.85	6.11	6.11
12	Udmurt Republic	6.70	8.00	8.70
13	Ulyanovsk region	5.60	5.60	5.60
14	Chuvash Republic	6.30	6.30	6.53

Source: Data from the official website of the major maintenance of the HOA in Russia.

In general, in the regions of the Volga Federal District the average major maintenance payment per 1 sq. m. amounted to 6.84 rubles in 2019, and increased to 7.11 rubles in 2020 (the growth rate was 4% compared to 2019), and 7.46 rubles in 2021 (the growth rate is 5% compared to 2020 and 9% compared to 2019) (Fig. 4.).

Figure 4: Average major maintenance payment in the Volga Federal District from 2019 to 2021

Own calculations

Source: Oficial'nyj sajt kapital'nogo remonta

The major maintenance payment for 1 sq. m. in the Perm Krai is the highest in the Volga Federal District and amounts of 9.73 rubles in 2021, while in 2020 the payment was equal to 9.36 rubles, and next year it will amount of 10.1 rubles.

If there is a funds shortage for the implementation of the programme, funding comes from the regional budget. There are regions which consistently keeping the payment amount at the same level for several years, such as the Kirov, Saratov and Samara regions. And Republic of Tatarstan, the Republic of Bashkortostan and the Republic of Mordovia keep the payment amount below the level of economically justified by regional programme. Such regions resort to additional budget fundraising. It can be argued that even 100% of collected payments does not cover the costs of major maintenance programme in these regions.

Also, it may be considered the major maintenance payment amount for 1 sq. m. in the central cities of Russia to underline the huge difference. In Moscow and St. Petersburg, There are minimum payment amount of 18.86 rubles and 8.00 rubles in 2020, and 19.52 rubles and 11.06 rubles in 2021, respectively. The payment amount in Moscow is one of the highest in the Russian Federation, which significantly exceeds the average level of payments in the country by 114%. The average minimum payment for 1 sq. m. amounted of 8.8 rubles for 2020, for reference.

Citizens of the Russian Federation pay monthly major maintenance contributions, which are calculated according to the formula 8:

$$P_{mm} = S_a * P_j^R \quad (8)$$

where:

P_{mm} – the payment amount to the Major Maintenance Fund, rub. per month;

S_a – apartment floor area, sq. m.;

P_j^R – the unified amount of the required major maintenance payment in the j-th municipality, RUB / sq. m per month.

The amount paid to the Major Maintenance Fund is a separate column in the receipt for payment of housing and communal services, which homeowners receive monthly. If the

homeowner does not agree with the assessed payment (for example, he noticed an error in the calculations), then he could contact the Major Maintenance Fund to clarify the situation.

Conclusion

For implementing an effective regional major maintenance programme each region of the Russian Federation should assess the pay abilities of citizens. Monthly payments for major maintenance are mandatory for homeowners. Calculation the unified major maintenance payment for 1 sq. m. of total area should be based on the recommended methodology.

At the adoption period of the federal law on major maintenance the goal was to prevent an increase in the percentage of housing stock depreciation in Russia. After several years citizens now can access how quickly and efficiently the regional programmes are implemented in each region, how the major maintenance funds are spent and how the city buildings are restored, some of them were disrepair before the adoption of the programme.

Each region has the right to determine how the major maintenance programme would be financed: only with the homeowners' expense and without additional funds from the regional budget, or with lower major maintenance payments for the owners, but with additional budget funding.

The collection of major maintenance payments in Russia for 2019 was 94%, and in 2020 – 96.2%. In some regions, the collection rate reaches 100%, that facilitate the major maintenance programme implementation in the planned time frame and in proper quality. Citizens who regularly pay contributions promote to increase the percentage of housing suitable for a comfortable living.

The goal of highlighting the objectivity of the major maintenance payments amount was achieved by completing each task. Namely, the process of organizing and carrying out major repairs according to the regional programme is considered. Structural elements were defined such as responsible bodies, their purposes and functions were identified, also as a fundraising flow.

The methodology for calculation of major maintenance payments was investigated and also, its transparency was assessed. In addition, the conclusion was drawn about huge differentiation based on comparative analysis of the minimum payment for major maintenance in the 14 regions of the Volga Federal District. The future study will be aimed at evaluating the effectiveness of the major maintenance system functioning and identifying the weaknesses and strengths of the programme.

References:

1. DEDYUKHINA, E. S. – PETRENKO, M. A. (2014): Zarubezhnyj opyt kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov s ispol'zovaniem innovacionnyh mekhanizmov. In: *Izvestiya vuzov. Investicii. Stroitel'stvo. Nedvizhimost'*, 2014, Vol. 10, No. 5, pp. 7-14.
2. RYABIKINA, A. A. (2018): *Nauchnyj zhurnal*. Moscow: OOO «Olimp», 2018.
3. Oficial'nyj sajt kapital'nogo remonta MKD v Rossii. [online]. In: *Reforma ZHKKH*, 25. 12. 2012. [Cited 30. 4. 2021.] Available online: <https://www.reformagkh.ru/overhaul>.
4. SINYALGIN, G. K. (2018): *ZHurnal dostizheniya nauki i obrazovaniya*. Novosibirsk: OOO «Olimp», 2018.
5. Struktura Fonda. [online]. In: *Oficial'nyj sajt kapital'nogo remonta*, 11. 12. 2020. [Cited 12. 1. 2021.] Available online: <https://fond59.ru/about>.
6. Zhilishchnyĭ Kodeks RF Stat'ya 170. Fond kapital'nogo remonta i sposoby formirovaniya dannogo fonda. [online]. In: *Consultant Plus*, 30. 04. 2021. [Cited 2. 5. 2021.] Available online: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51057/79ef636f9ef4c612a570bbf76ea9fa860202e865/.

7. ZEMLYANSKAYA, M. A. (2018): *Zhurnal pravovoe gosudarstvo: teoriya i praktika*. Saratov: Nauchno-issledovatel'skij institut problem pravovogo gosudarstva, 2018.
8. BORDOEV, D. G. – MOLCHANOV, V. V. (2020): Osobennosti formirovaniya fonda kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov v Rossijskoj Federacii. In: *Zhurnal E-scio*, 2020.
9. Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2019 i 2020 gody. [online]. In: *Oficial'nyj sajt kapital'nogo remonta*, 31. 12. 2020. [Cited 29. 3. 2021.] Available online: <https://fond59.ru/regionalnaya-programma/>.
10. Prilozhenie k prikazu Ministerstva stroitel'stva i zhilishchno-kommunal'nogo hozyajstva Rossijskoj Federacii ot 27 iyunya 2016 g. №454/pr. [online]. In: *Consultant Plus*, 27. 6. 2016. [Cited 29. 4. 2021.] Available online: <https://demo.consultant.ru/cgi/online.cgi?req=doc&ts=199513778609937569354822156&cacheid=324EA5787AA3143349ADEF36FD63B1A3&mode=splus&base=RZR&n=211924&rnd=5094D8722ABFB76D519683B9684E4AFF#2hg8j7eps68>.
11. Postanovlenie Pravitel'stva Permskogo kraja ot 11. 12. 2020 № 955-p. [online]. In: *Oficial'nyj sajt kapital'nogo remonta*, 11. 12. 2020. [Cited 20. 2. 2021.] Available online: <https://fond59.ru/regionalnaya-programma/>.

Contacts:

doc. Marina Akhmetova, PhD

Economics and Finance Department
 Perm National Research Polytechnic University
 Komsomolsky prospect 29
 614 000 Perm
 Russian Federation
 e-mail: miahmetova@gmail.com

stud. Anastasia Mikova

First-year master's student
 Perm National Research Polytechnic University
 Komsomolsky prospect 29
 614 000 Perm
 Russian Federation
 e-mail: mischina.as@yandex.ru

KONIEC KONZULÁRNEHO ISLAMU? OTÁZKA FINANCOVANIA ISLAMU V KONTEXTE BOJA PROTI „ISLAMISTICKÉMU SEPARATIZMU“ VO FRANCÚZSKU¹

THE END OF CONSULAR ISLAM? FUNDING OF ISLAM IN THE CONTEXT OF THE FIGHT AGAINST “ISLAMIST SEPARATISM” IN FRANCE

Michael Augustín

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: michael.augustin@euba.sk

Abstrakt: Cieľom článku je priblíženie súčasnej podoby financovania islamu a islamských náboženských organizácií vo Francúzsku, ktorých časť sa nachádza dlhé desaťročia pod vplyvom tzv. konzulárneho islamu. Ich vnútorná organizácia a financovanie náboženského života je závislé od interakcie s vládami v krajinách pôvodu príslušníkov moslimskej komunity, kým o drvivej väčšine príjmov a hospodárení moslimských náboženských organizácií vieme len veľmi málo. Článok sa zaoberá pripravovaným návrhom zákona „posilňujúceho rešpekt voči princípom Republiky“, ktorého hlavným motívom je podľa francúzskych vládných predstaviteľov zakročenie proti „islamistickému separatizmu“ v krajine. Text prináša hodnotenia avizovaných opatrení vyplývajúcich z tejto reformy, ktorá sa dotkne aj administratívnych a účtovných povinností náboženských organizácií vo Francúzsku.

Kľúčové slová: Francúzsko, konzulárny islam, financovanie islamu, Francúzska rada moslimského kultu, islamistický separatizmus

JEL: D71, H76, Z12

Abstract: The article aims to shed light on the current form of financing Islam and Islamic religious organisations in France, some of which have been for many decades under the influence of consular Islam. Their internal organisation and financing of religious life depend on interaction with governments in the countries of origin of Muslim community members. At the same time, we know very little about the vast majority of Muslim religious organisations' revenues and economic management. The article deals with the bill “reinforcing respect for the principles of the Republic”, the main motive of which is to take action against “Islamist separatism” in the country. The text provides an assessment of the measures announced due to this reform, which will also affect the administrative and accounting obligations of religious organisations in France.

Keywords: France, consular Islam, funding of Islam, French Council of the Muslim Faith, Islamist separatism

JEL: D71, H76, Z12

Úvod

Posledných štyridsať rokov francúzske vlády opakovane zlyhávali v pokusoch plne integrovať moslimov žijúcich na území Francúzska. Nepodarilo sa úspešne podchytiť rôznorodosť prúdov a decentralizovaný charakter islamu a francúzskych moslimov. Ovocím jednotlivých politík a islamofóbných naratívov vo verejnom diskurze, často živených práve

---

¹ Tento článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

politickými elitami, je permanentná sekuritizácia islamu a moslimského obyvateľstva vo Francúzsku. O tomto neúspechu hovorí aj skutočnosť, že viac než polovica populácie mladých moslimov vo veku 15 – 24 rokov je názoru, že islamské právo (*šaría*) a pravidlá vyplývajúce z ich náboženstva sú dôležitejšie než zákony Republiky.²

Zabezpečenie transparentných finančných zdrojov pre islam, ktoré by pomohlo prispieť k vybudovaniu prehľadnej organizácie islamu vo Francúzsku, je dlhodobo diskutovanou témou. Otázka financovania islamu predstavuje kľúčovú výzvu v rámci komplikovaného dialógu prebiehajúceho medzi vládnymi predstaviteľmi a moslimskými organizáciami. Konzulárny islam (*islam consulaire*) vstúpil na územie Francúzska s prvými generáciami alžírskych, marockých a tureckých prisťahovalcov. Vyvinul sa na základe silného prepojenia s ich krajinami pôvodu, ktoré často proaktívne podporovali členov týchto komunit žijúcich v diaspóre, vrátane financovania náboženského kultu. Práve neprehľadné toky peňazí plynúcich z moslimských krajín na výstavbu mešít, problematika teologického vzdelávania imámov a financovanie ich miezd sa postupne stali predmetom kritiky vnútornej organizácie islamu vo Francúzsku. Politizácia tejto témy sa znásobila ešte viac po vlne teroristických útokov, ktorá zasiahla Francúzsko v r. 2015. Čoraz viac vychádzali na povrch prípady, v ktorých sa preukazoval vplyv zahraničných aktérov, vrátane imámov a rôznych kazateľov, na radikalizáciu príslušníkov francúzskej moslimskej komunity.

Na začiatku októbra 2020, krátko pred brutálnou vraždou francúzskeho učiteľa Samuela Patyho, ktorá bola francúzskymi politikmi artikulovaná ako útok na hodnoty Republiky a princípy francúzskeho modelu sekularizmu (*laïcité*), prezident Emmanuel Macron predniesol v Les Mureaux (Yvelines) zásadný prejav. Kritizoval v ňom práve konzulárny islam vo Francúzsku a zdôrazňoval naliehavosť potreby odstrihnúť ho od zahraničných vplyvov. Ako hlavný problém vníma rastúci vplyv „*islamistického separatizmu*“, ktorý „*často ústi do konštituovania protispoločnosti*“.³ Tento prejav, ktorý v moslimskom svete vyvolal veľkú vlnu nevôle a diplomatický konflikt s tureckým prezidentom Erdoganom, bol politickým prológom k veľkej reforme, ktorej zárodoky boli prezentované ešte skôr, v lete 2020. Ministerská delegátka ministra vnútra Marlène Schiappa avizovala prípravu návrhu zákona o separatizme, ktorý bude namierený „*proti politickému islamu*“.⁴ Pár dní po Macronovom prejave minister vnútra Gérald Darmanin predstavil návrh zákona „*posilňujúceho rešpekt voči princípom Republiky*“ (*Projet de loi confortant le respect des principes de la République*).⁵ Následné útoky v Conflans-Sainte-Honorine a v Nice poskytli Macronovej vláde podporný argument, že pripravované opatrenia sú naozaj legitímnou odpoveďou na tieto a ďalšie udalosti týkajúce sa nerešpektovania hodnôt Republiky a náboženskej neutrality vo verejnom priestore. Po decembrovom predložení návrhu zákona na vláde bol začiatkom roka 2021 predložený v Národnom zhromaždení, kde ho poslanci schválili vo februári a posunuli na prerokovanie do Senátu. Tam bol v prvom čítaní prijatý s viacerými zmenami v prvej polovici apríla. Keďže vláda dala návrh zákona do zrýchleného legislatívneho konania, čaká sa už na zasadnutie zmierovacieho výboru na začiatku mája, ktorý bude hľadať kompromisné, výsledné znenia návrhu zákona.

Cieľom nášho článku je analýza súčasnej podoby financovania islamu a islamských náboženských organizácií vo Francúzsku v ich politickom kontexte. Táto oblasť výskumu je limitovaná množstvom dát, ktorými disponujeme: väčšina z nich pochádza z reportu realizovaného Senátom v r. 2015 – 2016. V súčasnosti nie je možné komplexne zhodnotiť situáciu týkajúcu sa finančných zdrojov a tokov vo vnútri francúzskeho islamu. Túto situáciu môže postupne zmeniť aj zákon „*posilňujúci rešpekt voči princípom Republiky*“. Aktualizačný

---

² Le rapport à la laïcité à l'heure de la lutte contre l'islamisme et le projet de loi contre les séparatismes (2020).

³ Lutte contre les séparatismes: le verbatim intégral du discours d'Emmanuel Macron (2020).

⁴ Le projet de loi contre les séparatismes sera présenté „à la rentrée“ et visera notamment „l'islam politique“ annonce Marlène Schiappa (2020).

⁵ Séparatisme: les principaux axes du projet de loi dévoilés dans le détail par Darmanin (2020).

moment v našom článku predstavuje práve pripravovaná legislatíva, ktorá prináša viacero administratívnych a účtovných opatrení v prospech kontroly, sprehl'adnenia finančných tokov a nakladania s finančnými prostriedkami islamských náboženských organizácií.

1 Súčasné financovanie francúzskeho islamu

Zákon o odluke cirkví od štátu z r. 1905 vyžaduje, aby štátne orgány a verejný sektor zastávali voči náboženstvu neutrálny postoj a zaručovali rovnaké zaobchádzanie s rôznymi náboženskými skupinami. V realite však islam nepožíva všetky zdroje, ktoré boli poskytnuté iným náboženstvám. Aj keď sa vláda považuje za prísne neutrálnu voči všetkým vierovyznaniam, štát sa stal najväčším prenajímateľom miest náboženského kultu rímskokatolíckej cirkvi vo Francúzsku – samotných sakrálnych stavieb postavených do tohto obdobia. Zákon ustanovil, že všetky náboženské budovy postavené pred prijatím zákona o odluke pripadnú do vlastníctva štátu, ktorý ich udržiava a umožňuje ich bezplatné používanie na bohoslužby. Podľa zákona z roku 1905 nemožno na stavbu zariadení, ktoré by mali plniť výlučne náboženské ciele, použiť žiadne verejné prostriedky.

Táto právna úprava rozlišuje medzi náboženstvami, ktoré historicky patrili k francúzskej identite, a náboženstvami, ktoré boli na územie Francúzska „importované“. Uvedená interpretácia sekularizmu akceptovala kultúrne korene Francúzska, ktoré sa v minulosti nazývalo „najstaršou dcérou Cirkvi“. Svedčí o tom aj počet dní pracovného pokoja vo Francúzsku, ktoré sú inšpirované katolíckymi sviatkami.⁶ V skutočnosti sa medzi sekulárnym štátom a katolíckou cirkvou vyvinul pozoruhodný typ symbiózy. Preto niektorí autori hovoria o „katosekularizme“.⁷

Aj keď náboženský kult nemôže byť financovaný z verejných zdrojov, môžu územné samosprávy finančne podporovať a poskytovať dotácie na podporu kultúrnych inštitúcií a podujatí organizovaných tzv. zmiešanými asociáciami (*associations dites „mixtes“*), ktoré spadajú pod francúzsky zákon o združovaní z r. 1901. Ide o organizácie, ktoré vyvíjajú tak činnosti spojené s náboženským kultom, ako aj kultúrne aktivity. Moslimské náboženstvo ťaží aj z verejného financovania. Inštitút kultúr islamu (*L'Institut des cultures de l'islam*) bol slávnostne otvorený v Paríži v r. 2013. Okrem mešity sa v budove nachádzajú kultúrne priestory, kancelárie, výstavné, školiace miestnosti či kaviareň. Do vybudovania Inštitútu parížska radnica investovala 13,5 milióna eur, následne za 2,2 milióna eur predala prvé poschodie vlastníkovi asociácie veľkej parížskej mešity.⁸ V Créteil radnica financovala kultúrne krídlo mešity v hodnote milióna eur a na podporu jeho kultúrnych aktivít ročne poskytuje dotáciu vo výške 100-tisíc eur.⁹

Nadácia islamu Francúzska (*Fondation de l'islam de France*), ktorá bola v r. 2016 založená ako verejnoprospešná, sekulárna inštitúcia, sa podieľa na propagácii kultúrneho a umeleckého dedičstva islamu. Poskytuje štipendiá na podporu vysokoškolského občianskeho vzdelávania imámov, predstaviteľov moslimských organizácií a študentov teológie. Predmet jej činnosti teda nie je náboženský, ale profánny a podporuje republikánske hodnoty.¹⁰ Vznikla pretvorením Nadácie pre diela islamu Francúzska (*Fondation pour les œuvres de l'Islam de France*) existujúcej od r. 2005.

⁶ Ohľadom otázky, či by mali byť zavedené špecifické dni pracovného pokoja pre moslimov a židov, je francúzska spoločnosť rozdelená striktno podľa náboženských línií, ako aj ukázal prieskum agentúry *Ifop* z r. 2020, porov. Le rapport à la laïcité à l'heure de la lutte contre l'islamisme et le projet de loi contre les séparatismes (2020).

⁷ RAISON DU CLEUZIQU, Y. (2020): L'Église, fille ainée de la République? Les apologies de la catho-laïcité depuis les attentats de janvier 2015, s. 59-75; BALIBAR, É. (2004): Dissonances dans la laïcité, s. 33-34.

⁸ MAUREY, H. (2015): Les collectivités territoriales et le financement des lieux de culte. Rapport d'information n° 345, s. 96.

⁹ MAUREY, H. (2015): Les collectivités territoriales et le financement des lieux de culte. Rapport d'information n° 345, s. 96.

¹⁰ Fondation de l'Islam de France: Notre histoire (2019).

Jednou z príčin spájajúcich sa s radikalizáciou časti moslimskej komunity na území Francúzska je pôvod, teologické vzdelanie a občianske povedomie tamojších moslimských duchovných. Imámovia sú väčšinou cudzinci a približne iba 20 % z nich má francúzske občianstvo.¹¹ Veľakrát sú to dobrovoľníci a iba tretina z nich je platená na čiastočný alebo plný úväzok. Mnohým chýba vyššie teologické vzdelanie a neovládajú francúzsky jazyk. Väčšinou sú školení v krajinách ich pôvodu, odkiaľ prichádzajú. Tento systém je právom kritizovaný za to, že imámovia prichádzajú do Francúzska ovplyvnení kultúrnym a sociálnom rámcom krajiny pôvodu, ktorý je úplne cudzí pre európsky kontext. Pre mnohých imámov je to kultúrny šok, ktorý môže vyústiť aj do toho, že kážu o morálne skazenej spoločnosti a povzbudzujú k hodnotovému radikalizmu. Veľké mešity v mestách ako Paríž či Bordeaux sa obyčajne radia medzi umiernené. Problémy nastávajú v menších mestách a na perifériách väčších miest.

Podľa správy Senátu z r. 2016 z 301 imámov, ktorí sú vyslaní z cudzích štátov a sú nimi aj financovaní (151 imámov z Turecka, 120 z Alžírsku, 30 z Maroka), vstupujú na francúzske územie so statusom učiteľov v rámci výučby jazyka a kultúry krajiny pôvodu alebo ako sociálni pracovníci.¹² Tento proces sa odohráva na základe bilaterálnych dohôd medzi Francúzskom a jednotlivými štátmi. Predseda Francúzskej rady moslimského kultu (*Conseil français du culte musulman*, CFCM) Mohamed Moussaoui poskytuje odhad celkového počtu imámov vo Francúzsku. Podľa jeho predpokladu môže na francúzskom území pôsobiť okolo 3 000 imámov (opakovane sa v rôznych zdrojoch možno stretnúť s počtom okolo 2 600 mešít vo Francúzsku, nie je to však úplne presný údaj).¹³ Vyslaní imámovia z uvedených krajín predstavujú tak asi 10 % z celkového počtu tamojších islamských duchovných. Uvádza, že príjmy alžírskych imámov sa pohybujú na úrovni 2 000 až 2 200 eur v čistom, v prípade ich tureckých náprotivkov je to až 2 400 eur a imámovia vyslaní z Maroka dostávajú iba 1 250 eur v čistom.¹⁴

Emmanuel Macron má záujem ukončiť prítomnosť vyslaných imámov v horizonte štyroch rokov a preto poveril CFCM, aby do niekoľkých mesiacov pripravila štruktúru novej inštitúcie Národnej rady imámov (*Conseil National des Imams*).¹⁵ Tá by mala prevziať úlohu certifikovaného vzdelávacieho a výcvikového centra pre imámov. V súčasnosti sa vzdelávaniu imámov venuje Európsky inštitút pre humanitné vedy (*L'institut européen des sciences humaines*) založený v r. 1992 pod vplyvom Moslimského bratstva a svoj rozpočet dopĺňa darmi z mešít. Druhým vzdelávacím inštitútom je *Al-Ghazali*, ktorý vznikol v r. 1992 a okrem financií z registračných poplatkov je finančne závislý od dotácií Veľkej mešity v Paríži.¹⁶

2 Konzulárny islam

CFCM, ktorá vznikla v r. 2003 z iniciatívy vtedajšieho ministra vnútra Nicolasa Sarkozyho, mala slúžiť ako oficiálna platforma zastrešujúca moslimské organizácie, ktorá priamo komunikuje s vládou. Bola to príležitosť zahrnúť do rozhodovania o rozvíjajúcej sa štruktúre a inštitucionalizácii francúzskeho islamu aj organizácie kontrolované pôvodnými krajinami.

Väčšina francúzskych mešít je v súčasnosti nezávislá od zahraničného vplyvu. Mnohé z mešít bez väzieb na konkrétnu krajinu a náboženských organizácií, ktoré ich prevádzkujú, však nikdy neboli zastúpené v rámci CFCM. Z politických a diplomatických dôvodov dávala Francúzska rada moslimského kultu od začiatku viac priestoru moslimským federáciám kontrolovaných zahraničím. Okrem tohto problému reprezentatívnosti CFCM ako federácie

¹¹ GOULET, N. – REICHARDT, A. (2016): De l'islam en France à un islam de France, établir la transparence et lever les ambiguïtés. Rapport d'information n° 757, s. 36.

¹² Ibid., s. 36.

¹³ VERNER, R. (2018): Ces 300 imams, fonctionnaires de pays étrangers, qui officient en France.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Macron annonce la fin progressive des „imams détachés“ envoyés par l'Algérie, la Turquie et le Maroc (2020).

¹⁶ LE BLOA, A. (2020): Islam. La formation d'imams „à la française“ s'organise.

moslimských organizácií, pokusy francúzskych vládnych predstaviteľov o vytvorenie centralizovanej organizácie islamu zlyhali aj kvôli zapojeniu zahraničných štátov kontrolujúcich organizácie v rámci CFCM.¹⁷

Viaceré moslimské organizácie tvoriace CFCM sú naviazané na „pôvodné“ krajiny: Moslimovia Francúzska (*Musulmans de France*) si udržujú väzby na Egypt, Veľká mešita v Paríži (*Grande mosquée de Paris*) je podporovaná Alžírskom, Združenie moslimov Francúzska (*Rassemblement des musulmans de France*) je spájaná s Marokom, Národná federácia moslimov Francúzska (*Fédération nationale des musulmans de France*) taktiež s Marokom a Saudskou Arábiou, Koordinačný výbor tureckých moslimov Francúzska (*Comité de coordination des musulmans turcs de France*) sa na svoju materskú krajinu odvoláva priamo v názve.¹⁸

Odlišné záujmy týchto organizácií vyvolali vnútorné boje, ktoré paralyzovali vnútornú štruktúru CFCM. Rozdielny prístup moslimských organizácií k spomínanej snahe o vytvorenie centralizovanej organizácie islamu možno ilustrovať aj gestom, ktoré vyjadrili tri organizácie patriace k CFCM v prípade charty princípov islamu. Táto charta by mala slúžiť ako referenčný dokument pre spomínanú Národnú radu imámov ako novej, certifikovanej vzdelávacej inštitúcie pre imámov. Signatármi charty potvrdzujúcej kompatibilitu islamu s hodnotami Republiky a odsudzujúcej politický islam sa odmietli stať dve organizácie, ktoré majú politickú väzbu na Ankaru a predstavujú dva piliere tureckého islamu vo Francúzsku. Jednou z nich je Koordinačný výbor tureckých moslimov Francúzska. Predstavuje do určitej miery politickú organizáciu lojálnu prezidentovi Erdoganovi a šíriacu identitárny, turecký nacionalizmus. Asociácia je závislá od organizácie *Diyanet* – Riaditeľstvom pre náboženské záležitosti tureckej vlády. Výbor, ktorý dnes prevádzkuje okolo 250 z 2 600 francúzskych mešít, je priamo financovaný Tureckom prostredníctvom vyslaných imámov a *Diyanet* má nad ním kontrolu aj preto, že združenie predalo väčšinu svojich nehnuteľností tureckému štátu.¹⁹ Druhou je Islamská konfederácia *Mili Görüs* (*Confédération islamique Milli Görüş*), ktorá spravuje 71 mešít vo Francúzsku. Takisto prejavuje lojalitu voči prezidentovi Erdoganovi a jej väzby na Turecko nie sú ani tak inštitucionálne, než skôr kultúrne a ideologické, pretože ich hlavnou ambíciou je zabrániť kultúrnej asimilácii tureckej generácii narodenej vo Francúzsku.²⁰ V súčasnosti sa táto konfederácia zviditeľnila aj projektom výstavby mešity *Eyyub Sultan* v Štrasburgu, kde sa vedie veľká polemika ohľadom 2,5 miliónovej dotácie na jej výstavbu, ktorú odhlasovalo mestské zastupiteľstvo. Výsledkom projektu by mala byť najväčšia mešita v Európe. Minister vnútra Gérald Darmanin obvinil štrasburskú starostku prináležiacu k ekologickému hnutiu *Europe Écologie les Verts* z podpory *Mili Görüs*, práve preto, že táto organizácia odmietla podpísať francúzsku chartu zásad islamu a podporuje politický islam.²¹ Poslednou organizáciou, ktorá odmietla podpísať spomínanú chartu, je asociácia *Viera a Prax* (*Foi et Pratique*) predstavujúca zástupcov tradicionalistického islamského hnutia *Tablighi Jamaat*.²²

¹⁷ ALOUANE, R.-S. (2019): Islam, made in France? Debating the reform of Muslim organizations and foreign funding for religion.

¹⁸ DELMAS, V. (2015): 3 raisons qui expliquent l'impopularité du Conseil français du culte musulman.

¹⁹ POYET, S. (2021): Qui sont les trois associations qui refusent de signer la charte de l'islam?

²⁰ Ibid.

²¹ WENGER, S. (2021): Polémique autour du financement public d'une mosquée à Strasbourg. Strasbourg prináleží k územiu, na ktoré sa historicky vzťahuje Alsasko-Mosellský konkordát z r. 1801 uznávajúci tri hlavné kresťanské denominácie a židovské náboženstvo. Preto sa v tomto regióne neuplatňuje zákon o odluke cirkví od štátu z r. 1905. Miestne právo a konkordáčne zákony umožňujú samospráve financovať výstavbu miesta náboženského kultu do výšky 10 % nákladov. V Alsasku-Moselle môžu orgány verejnej moci vyplácať dotácie aj neuznaným náboženstvám, vrátane islamu, ak to zodpovedá potrebe obyvateľov obce a je to vo všeobecnom záujme. V takom prípade môže samospráva právoplatne rozhodnúť o účasti na financovaní takéhoto projektu (porov. MESSNER, F. (2012): Droit local des cultes, s. 196).

²² POYET, S. (2021): Qui sont les trois associations qui refusent de signer la charte de l'islam?

Islamský náboženský kult je financovaný z príspevkov samotných veriacich. Neexistujú však žiadne správy, z ktorých by bolo možné posúdiť, aké percento príjmov mešít predstavujú tieto finančné zdroje. Veľké moslimské organizácie, ktoré sú členmi CFCM, sú práve tie, cez ktoré prúdia peniaze zahraničných štátov do Francúzska na výstavbu mešít, platy imámov a podporu islamského kultu.

Turecko, ktoré uplatňuje kontrolu náboženského života vo Francúzsku prostredníctvom organizácie *Diyanet*, sa rozhodlo uprednostniť operačnú pomoc vyslaným imámom. Turecký veľvyslanec Hakki Akil potvrdil, že okrem platov sociálnych pracovníkov turecké moslimské asociácie nepoberajú žiadnu dotáciu.²³ Podľa informácií *Diyanetu* Ankara tiež dohliadala na výstavbu islamskej teologickej fakulty v Štrasburgu v r. 2011, ktorá však bola v r. 2014 zatvorená a aktuálne fakulta nepoberá od Turecka žiadna finančné prostriedky.²⁴

Marocký veľvyslanec Chakib Benmoussa upresnil, že pridelený rozpočet sa používa na financovanie výstavby mešít, mzdy tridsiatich imámov pôsobiacich vo Francúzsku a podporu mešít, ktoré sa nachádzajú vo finančných ťažkostiach. V r. 2016 Maroko prispelo sumou 6 miliónov eur (oproti r. 2013 nárast o 2 milióny eur) a medzi mešitami, kde sa Maroko podieľalo na ich výstavbe či obnove, boli mešity v Saint Étienne, Štrasburgu, Évry (priamym vlastníkom zostalo Marocké kráľovstvo) a Mantes-La-Jolie.²⁵

Alžírskoe financovanie sa uskutočňuje nepriamo v rámci dohody medzi výborom pre náboženské záležitosti v Alžírsku a Veľkou mešitou v Paríži: globálny grant vo výške 2 miliónov eur ročne Veľká mešita prerozdela desiatkam pridružených organizácií alebo mešít a len časť využila na svoju činnosť.²⁶ Alžírsko už dlhodobo priamo nepodporuje islamský náboženský kult vo Francúzsku.

Saudská Arábia sa v r. 2010 – 2014 podieľala predovšetkým na výstavbe francúzskych mešít, kde sa celková výška dotácie vyšplhala na 3 759 400 eur (v závislosti od projektu sa pohybovala od 191-tisíc po 981-tisíc eur).²⁷ Najviac investovala do výstavby veľkých mešít v Štrasburgu, Saint-Denis a Mantes-La-Jolie. Zároveň Saudská Arábia financuje platy približne 14 imámov vo Francúzsku, pričom nejde o vyslaných imámov so saudským občianstvom.²⁸

Financovanie islamského náboženského kultu nepochádza iba z cudzích štátov, ale aj od súkromných osôb – občanov zahraničných krajín. Nie vždy sú tieto financie deklarované a prechádzajú cez veľvyslanectvo. Sú to práve súkromné zahraničné dary, ktoré vzbudzujú najväčšie podozrenie, pokiaľ ide o ideologické motívy stojace za týmito peniazmi. V tomto smere už aj niektoré štáty Perzského zálivu prijali prísnejšie regulácie týkajúce sa kontroly a transparentnosti darov poskytovaných súkromnými osobami zahraničiu.²⁹

3 Zákon proti islamistickému separatizmu

Asociácie, ktoré prevádzkujú miesto náboženského kultu, sa môžu konštituovať ako náboženská asociácia podľa zákona z r. 1905. Cieľom takýchto organizácií je výlučne výkon náboženského kultu. Napriek tomu môžu asociácie, ktorých predmetom činnosti je spravovanie

²³ GOULET, N. – REICHARDT, A. (2016): De l'islam en France à un Islam de France, établir la transparence et lever les ambiguïtés. Rapport d'information n° 757, s. 57.

²⁴ AUDUREAU, W. (2020): Que pèse vraiment la Turquie dans l'islam de France?

²⁵ GOULET, N. – REICHARDT, A. (2016): De l'islam en France à un Islam de France, établir la transparence et lever les ambiguïtés. Rapport d'information n° 757, s. 58.

²⁶ Ibid., s. 58.

²⁷ Ibid., s. 59.

²⁸ Katar operuje viac na pozadí francúzskeho islamu podľa klientelistickej a logistickej finančnej logiky než cez tradičné vektory konzulárneho islamu. Spoliehajú sa skôr na mediálny vplyv cez vysielanie produkovaného kanálom Al-Jazeera a cez mnohých populárnych, mediálne známych imámov, pričom vysielanie je adresované priamo francúzskym moslimom ovládajúcim arabský jazyk (EL KAROUI, H. (2016): Un islam français est possible, s. 72).

²⁹ Ibid., s. 60.

miesta náboženského kultu, zostať pod právnou formou združenia podľa zákona o združovaní z r. 1901. Francúzski moslimovia mali tendenciu organizovať svoju náboženskú činnosť nie na základe zákona z r. 1905, hoci by im tento status umožnil požívať viaceré benefity vrátane daňových zvýhodnení. Drvivá väčšina – až okolo 80 % moslimských náboženských asociácií – funguje pod právnou formou združenia na základe právneho rámca vytvoreného zákonom z r. 1901.³⁰

Na jednej strane to moslimským organizáciám, fungujúcim na základe právnej úpravy z r. 1901, umožňuje kombinovať viaceré aktivity: mešity často spravujú už vyššie spomínané tzv. zmiešané asociácie s poslaním vykonávať náboženský kult a organizovať kultúrny život moslimskej komunity. Na druhej strane, tento status sa vyznačuje minimálnymi účtovnými a administratívnymi povinnosťami: zákon v praxi ustanovuje účtovné povinnosti iba pre združenia, ktoré prekračujú stanovené prahové hodnoty. Podľa platnej legislatívy musia združenia, ktoré obdržia viac ako 153-tisíc eur z darov alebo verejných dotácií v rámci toho istého roka, požiadať audítora o osvedčenie ich účtov a majú povinnosť svoje účtovníctvo zverejniť.³¹ Preto zákonodarcovia a jednotlivé vlády hľadali spôsob, ako urobiť účty asociácií, ktoré spravujú francúzske mešity, viac transparentnými a sprehladniť finančné toky vo vnútri týchto organizácií.

Pripravovaný balíček opatrení, ktorý sa v uplynulých mesiacoch prejednával v Národnom zhromaždení a Senáte ako návrh zákona „*posilňujúceho rešpekt voči princípom Republiky*“ cieľi práve na zmiešané asociácie, na ktoré sa vzťahuje zákon o združovaní z r. 1901 a ktoré vykonávajú náboženský kult. Ak zákon prejde, budú ich administratívne a účtovnícke povinnosti zosúladené s povinnosťami náboženských združení, ktoré vznikli podľa zákona o odluke cirkví od štátu z r. 1905. Inými slovami, dôjde k rozšíreniu režimu, ktorý platil iba pre náboženské asociácie, aj na združenia založené na základe zákona z r. 1901 vykonávajúce náboženský kult.

Konkrétne sa zintenzívni dohľad nad ich finančnými operáciami a hospodárením: v niektorých prípadoch zavedenie účtovnej certifikácie, v rámci ktorej audítori potvrdzujú, že ročná účtovná uzávierka spoločnosti je pravidelná a pravdivá, účtovne rozlišovanie aktivít majúcich náboženský charakter od ostatných kultúrnych aktivít. Nadačné fondy ako nástroj sponzorského financovania budú tiež lepšie kontrolovateľné prefektmi departementov. Kontrola zahraničného financovania sa rozšíri aj na združenia fungujúce podľa zákona z roku 1901 a ktoré ročne dostávajú dary vo výške viac ako 153-tisíc eur, vrátane nadačných fondov. V tomto smere sa sprísni aj priznávanie finančných prostriedkov prichádzajúcich zo zahraničia. Všetky zahraničné dary vo výške viac ako 10-tisíc eur budú musieť byť deklarované a prefekt departementu ich môže namietat, ak ide o zásadný záujem spoločnosti.³²

Prefekti budú môcť dokonca nariadiť združeniu, ktoré prevádzkuje náboženské aktivity, aby sa deklarovalo ako náboženská organizácia. Zákon tiež ukladá povinnosť všetkým náboženským organizáciám preregistrovať sa každých päť rokov, aby mohli využívať výhody špecifické pre tento právny rámec. Senát navrhol, aby sa obnovenie uznania náboženskej organizácie realizovalo plynule, tichou dohodou, namiesto novej registrácie po piatich rokoch. Okrem toho náboženské asociácie budú musieť nahlásiť akýkoľvek prevod vlastníctva francúzskeho bohoslužobného miesta do rúk cudzieho štátu.³³

Senátori takisto mysleli na rozličné aspekty niektorých opatrení a zapracovali aj ďalšie pozmeňovacie návrhy. Podľa ich návrhu by zákon oprávnil verejné orgány pomáhať financovať práce, pokiaľ ide o vybudovanie bezbariérového prístupu pre zdravotne

³⁰ MESSNER, F. (2020): La difficile organisation de l'islam en France.

³¹ FARHAT, S. (2021): La publication des comptes annuels de l'association.

³² Projet de loi confortant le respect des principes de la République (2021).

³³ Ibid.

hendikepovaných ľudí pri objektoch, kde sa vykonáva náboženský kult.³⁴ Na podporu transparentnosti financovania stavebných projektov cirkevných budov musia žiadatelia o stavebné povolenia predložiť prefektom departementov podrobný finančný dokument. Zároveň pribudol dodatok inšpirovaný súčasnou situáciou ohľadom projektu výstavby štrasburskej mešity, ktorý posilňuje transparentnosť, pokiaľ ide o výhody poskytované miestnymi samosprávami pri výstavbe miest náboženského kultu. Obce a departementy musia vopred informovať prefekta pred každou verejnou zárukou za úver určený na stavbu cirkevnej budovy alebo pred uzavretím zmluvy o dlhodobom prenájme.³⁵

Uvedené ustanovenia sa vzťahujú aj na náboženské asociácie zaregistrované a pôsobiace na území, kde v súčasnosti platí Alsasko-Mosellský konkordát. Zákonodarcovia neprekročili svoje právomoci pri teritoriálnom rozširovaní platnosti zákona z roku 1905, ako si želali členovia parlamentu zastupujúci dotknuté departementy, takže hlavné články tohto zákona budú prebrané do miestneho občianskeho zákonníka.³⁶

Záver

Islamské vierovyznanie je náboženský kult, ktorého rozmach vo Francúzsku sa uskutočnil po prijatí zákona o odluke cirkví od štátu z r. 1905. Dnes však predstavuje druhé najpočetnejšie náboženstvo vo Francúzsku, no vzhľadom na historický vývoj sa jeho postavenie voči pôvodným cirkvám líši. Vzťah Francúzskej republiky k religióznym prejavom na verejnosti je založený na striktnom princípe náboženskej neutrality, tzv. *laïcité*. Z verejných zdrojov nemôžu byť poskytnuté prostriedky na podporu výstavby objektov plniacich náboženské funkcie, ale orgány verejnej moci bežne podporujú kultúrne ustanovizne a kultúrny život moslimských organizácií.

Moslimská komunita je do určitej miery stále poznačená svojimi vzťahmi a väzbami na krajiny pôvodu: Alžírsko, Maroko, Tunisko, Turecko a ďalšie arabské štáty. Tieto štáty si vyvinuli mechanizmy a kanály, ako môžu podporovať náboženský život členov svojej komunity v diaspóre a niektoré z nich fungujú aj na bilaterálnych dohodách s Francúzskom, napr. pôsobenie a financovanie vyslaných imámov na francúzskom území. Okrem toho tieto štáty finančne podporovali projekty výstavby veľkých mešít alebo vzdelávanie francúzskych imámov. Do veľkej miery je však náboženský život moslimov vo Francúzsku udržiavaný a financovaný domácimi prostriedkami, predovšetkým z darov veriacich. Z hľadiska verejnej kontroly financovania islamského náboženského kultu predstavujú najväčší problém súkromné, nepriznané dary pochádzajúce zo zahraničia. Tieto finančné toky, o to viac, že sú nepreukázateľné, vzbudzujú podozrenia o účeloch, na ktoré boli použité a potenciálne môžu viesť aj k podpore aktivít vedúcich k podkopávaniu princípov Republiky, sekularizmu, radikalizácii časti moslimskej komunity alebo aj k podpore budovania väzieb na radikálne moslimské skupiny v zahraničí.

Vláda Emmanuela Macrona sa rozhodla reagovať na pretrvávajúcu stagnujúcu situáciu v oblasti fragmentovanej a neprehľadnej organizácie islamského náboženstva vo Francúzsku. Návrh zákona „*posilňujúceho rešpekt voči princípom Republiky*“ alebo zákon „*proti separatizmu*“, ako sa zapísal do povedomia verejnosti, je obsiahlou reformou, ktorá sa okrem iného sústreďuje na sprehľadnenie finančných tokov prúdiacich na podporu moslimského náboženského života a organizácií vykonávajúcich islamský náboženský kult. Ukladá nové administratívne a účtovné povinnosti pre náboženské, príp. zmiešané organizácie operujúce na základe zákona o združovaní z r. 1901, s cieľom rozšíriť na ne režim týkajúci sa organizácií, na ktoré sa vzťahuje zákon o odluke cirkví od štátu z r. 1905. Napriek tomu, že nové opatrenia sa budú vzťahovať na všetky vierovyznania bez rozdielu, deklarované motívy jasne poukazujú na

³⁴ Projet de loi confortant le respect des principes de la République (2021).

³⁵ Ibid.

³⁶ Second avis sur le projet de loi confortant le respect des principes de la République (2021).

ambície postihnúť a regulovať náboženský život moslimských komunit. Legislatíva, ktorú sa onedlho chystá viesť do platnosti francúzska zákonodarná moc, primárne nevedie k eliminovaniu konzulárneho islamu. Je však prvým krokom k posilneniu transparentnosti financovania islamu vo Francúzsku. Spolu s ďalšími opatreniami namierenými „proti islamistickému separatizmu“, obsiahnutými v tejto vlajkovej reforme Macronovej vlády, bude nová právna úprava favorizovať v prvom rade tie moslimské asociácie, ktoré sa verejne prihlásia k hodnotám Republiky a podriadia sa novouloženým administratívnym povinnostiam.

Je pravda, že islam vo Francúzsku čiastočne podlieha zahraničným vplyvom a zápasí so svojou vlastnou organizáciou a štruktúrou. Francúzski moslimovia predstavujú veľkú rozmanitosť etnických a socio-demografických skupín, čo situáciu neľahčuje. Macronova vízia vytvoriť „francúzsky“ alebo „osvietenský“ islam však nemôže stáť len na reštriktívnych alebo represívnych opatreniach anonymne stigmatizujúcich moslimskú komunitu. Návrh zákona „posilňujúceho rešpekt voči princípom Republiky“ je svojimi motívmi do veľkej miery len pokračovaním dikcie antiteroristického zákona z r. 2017, ktorý normalizoval viaceré z opatrení výnimočného stavu zavedeného po teroristických útokoch v r. 2015. Okrem nových kompetencií, ktoré nadobudnú orgány verejnej moci voči náboženským asociáciám v oblasti kontroly ich príjmov a účtov, má viaceré vážne implikácie pre slobodu združovania a zhromažďovania. Tie sa stali predmetom kritiky zo strany nie len samotnej moslimskej obce, ale aj tretieho sektora vrátane ľudskoprávných organizácií.³⁷

Koncepcná zmena prístupu k financovaniu islamu by mala začať vytvorením reprezentatívnych štruktúr, ktoré budú schopné produkovať a šíriť francúzske republikánske princípy. CFMCM v súčasnosti také štruktúry nepredstavuje. Centralizácia riadenia spolu s centralizáciou zdrojov je aj cestou k zvýšeniu finančnej kapacity a samotnej nezávislosti islamu vo Francúzsku, ako možno v budúcnosti uskutočňovať výstavbu a udržiavanie bohoslužobných miest, platiť personál duchovných či realizovať ich teologické a občianske vzdelávanie.

Použitá literatúra:

1. ALOUANE, R.-S. (2019): Islam, made in France? Debating the reform of Muslim organizations and foreign funding for religion. [online]. In: *Brookings*, 1. 5. 2019. [Citované 25. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/05/01/islam-made-in-france-debating-the-reform-of-muslim-organizations-and-foreign-funding-for-religion/>.
2. AUDUREAU, W. (2020): Que pèse vraiment la Turquie dans l'islam de France? [online]. In: *Le Monde*, 5. 11. 2020. [Citované 25. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2020/11/05/que-pese-vraiment-la-turquie-dans-l-islam-de-france_6058644_4355770.html.
3. BALIBAR, É. (2004): Dissonances dans la laïcité. In: *Mouvements*, 2004, roč. 3, č. 3-4, s. 148-161. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.3917/mouv.033.0148>.
4. DELMAS, V. (2015): 3 raisons qui expliquent l'impopularité du Conseil français du culte musulman. [online]. In: *3millions7*, 3. 3. 2015. [Citované 23. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://3millions7.cfjlab.fr/2015/03/03/3-raisons-qui-expliquent-limpopularite-du-conseil-francais-du-culte-musulman/>.
5. EL KAROUÏ, H. (2016): Un islam français est possible. [online]. [Citované 26. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.institutmontaigne.org/ressources/pdfs/publications/rapport-un-islam-francais-est_-possible.pdf.

---

³⁷ INTROVIGNE, M. a kol. (2020): „Séparatisme“, religion et „sectes“: questions de liberté religieuse. Un livre blanc; SALEMKOUR, M. (2021): Contrat d'engagement républicain, vers une démocratie musulmée; Second avis sur le projet de loi confortant le respect des principes de la République. (2021); Loi séparatisme: une grave atteinte aux libertés associatives (2021).

6. FARHAT, S. (2021): La publication des comptes annuels de l'association. [online]. [Citované 26. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.associationmodeemploi.fr/article/la-publication-des-comptes-annuels-de-l-association.72579>.
7. GOULET, N. – REICHARDT, A. (2016): De l'islam en France à un Islam de France, établir la transparence et lever les ambiguïtés. Rapport d'information n° 757. [online]. [Citované 22. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.senat.fr/rap/r15-757/r15-7577.html>.
8. INTROVIGNE, M. a kol. (2020): „Séparatisme“, religion et „sectes“: questions de liberté religieuse. Un livre blanc. [online]. [Citované 27. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://hrwf.eu/wp-content/uploads/2020/11/FR-Un-livre-blanc.pdf>.
9. LE BLOA, A. (2020): Islam. La formation d'imams „à la française“ s'organise. [online]. In: *Ouest-France*, 5. 12. 2020. [Citované 23. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.ouest-france.fr/societe/religions/islam-la-formation-d-imams-a-la-francaise-s-organise-7074412>.
10. Le projet de loi contre les séparatismes sera présenté „à la rentrée“ et visera notamment „l'islam politique“ annonce Marlène Schiappa (2020). [online]. In: *Franceinfo*, 26. 7. 2020. [Citované 20. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.francetvinfo.fr/economie/emploi/metiers/droit-et-justice/separatismes-le-projet-de-loi-sera-presente-a-la-rentree-avec-notamment-comme-cible-l-islam-politique-annonce-marlene-schiappa_4056645.html.
11. Le rapport à la laïcité à l'heure de la lutte contre l'islamisme et le projet de loi contre les séparatismes (2020). [online]. [Citované 20. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.ifop.com/wpcontent/uploads/2020/11/117686_Rapport_Ifop_CLR_2020_11.05.pdf.
12. Loi séparatisme: une grave atteinte aux libertés associatives (2021). [online]. [Citované 27. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.greenpeace.fr/loi-separatisme-une-grave-atteinte-aux-libertes-associatives/>.
13. Lutte contre les séparatismes: le verbatim intégral du discours d'Emmanuel Macron (2020). [online]. In: *Le Figaro*, 2. 10. 2020. [Citované 20. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.lefigaro.fr/politique/lutte-contre-les-separatismes-le-verbatim-integral-du-discours-d-emmanuel-macron-20201002>.
14. Macron annonce la fin progressive des „imams détachés“ envoyés par l'Algérie, la Turquie et le Maroc (2020). [online]. In: *LCI*, 18. 2. 2018. [Citované 23. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.lci.fr/population/macron-annonce-la-fin-progressive-des-imams-detaches-envoyes-par-l-algerie-la-turquie-et-le-maroc-2145824.html>.
15. MAUREY, H. (2015): Les collectivités territoriales et le financement des lieux de culte Rapport d'information n° 345. [online]. [Citované 20. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.senat.fr/rap/r14-345/r14-3459.html>.
16. MESSNER, F. (2012): Droit local des cultes. In: *Société, droit et religion*, 2012, roč. 1, č. 2, s. 195-206. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.3917/sdr.002.0195>.
17. MESSNER, F. (2020): La difficile organisation de l'islam en France. [online]. In: *The Conversation*, 8. 12. 2020. [Citované 26. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://theconversation.com/la-difficile-organisation-de-l-islam-en-france-151658>.
18. MÉTAIRIE, R. (2021): Le Conseil national des imams en passe d'être créé. [online]. In: *Libération*, 17. 2. 2018. [Citované 23. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.liberation.fr/societe/religions/le-conseil-national-des-imams-en-passe-detre-cree-20210217_Y56JN4YJINCGZPLA5EA2WDUJNE/.
19. Fondation de l'islam de France: Notre histoire (2019). [online]. [Citované 20. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://fondationdelislamdefrance.fr/notre-histoire/>.

20. POYET, S. (2021): Qui sont les trois associations qui refusent de signer la charte de l'islam? [online]. In: *Le Figaro*, 21. 1. 2021. [Citované 25. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/qui-sont-les-trois-associations-qui-refusent-de-signer-la-charte-de-l-islam-20210121>.
21. Projet de loi confortant le respect des principes de la République (2021). [online]. [Citované 26. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000042635616/>.
22. Projet de loi confortant le respect des principes de la République (2021). [online]. [Citované 26. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.vie-publique.fr/loi/277621-loi-separatisme-respect-des-principes-de-la-republique>.
23. RAISON DU CLEUZIOU, Y. (2020): L'Église, fille ainée de la République? Les apologies de la catho-laïcité depuis les attentats de janvier 2015. In KOUSSENS, D. – MERCIER, C. – AMIRAUX, V. (eds.): *Nouveaux vocabulaires de la laïcité*. Paríž: Classiques Garnier, 2020, s. 59-75.
24. SALEMKOUR, M. (2021): Contrat d'engagement républicain, vers une démocratie muselée. [online]. [Citované 27. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.ldh-france.org/23-fevrier-2021-tribune-de-malik-salemkour-contrat-dengagement-republicain-vers-une-democratie-muselee-publiee-sur-mediapart/>.
25. Second avis sur le projet de loi confortant le respect des principes de la République. (2021). [online]. [Citované 26. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043329207>.
26. Séparatisme: les principaux axes du projet de loi dévoilés dans le détail par Darmanin (2020). [online]. In: *L'Express*, 6. 10. 2020. [Citované 20. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.lexpress.fr/actualite/politique/lrem/separatisme-les-principaux-axes-du-projet-de-loi-devoiles-dans-le-detail-par-darmanin_2135862.html.
27. VERNER, R. (2018): Ces 300 imams, fonctionnaires de pays étrangers, qui officient en France. [online]. In: *BFMTV*, 15. 2. 2018. [Citované 22. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.bfmtv.com/societe/religions/ces-300-imams-fonctionnaires-de-pays-etrangers-qui-officient-en-france_AN-201802150004.html.
28. WENGER, S. (2021): Polémique autour du financement public d'une mosquée à Strasbourg. [online]. In: *Le Monde*, 23. 3. 2021. [Citované 25. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.lemonde.fr/societe/article/2021/03/23/polemique-autour-du-financement-public-d-une-mosquee-a-strasbourg_6074215_3224.html.

Kontakt:

Mgr. Michael Augustín, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: michael.augustin@euba.sk

VPLYV ĽUDSKÉHO KAPITÁLU NA EKONOMICKÚ KOMPLEXNOSŤ KAZAŠSKEJ REPUBLIKY

IMPACT OF HUMAN CAPITAL ON THE ECONOMIC COMPLEXITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Andrianna Baleha

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

Abstrakt: Ekonomická komplexnosť ekonomiky si vyžaduje, okrem iných faktorov, náležitú sieť kvalifikovaných ľudí s dostatočným množstvom produkčných vedomostí. V danom príspevku sme sa zamerali na výskum vzdelania Kazašskej republiky v kontexte jeho vplyvu na komplexnosť ekonomiky. Na základe daného výskumu sme dospeli k záveru, že existuje optimistický predpoklad pre vybudovanie kvalifikovaného personálu na základe študentov vysokých škôl, ale vedomostná úroveň stredoškôľakov v Kazachstane značne zaostáva za štátmi s vyspelou ekonomikou. Na základe analýzy, sme dospeli k záveru, že korelácia medzi Indexom ekonomickej komplexnosti a ukazovateľmi Indexu ľudského rozvoja je negatívna. Export nízko komplexných tovarov ako fosílna paliva zabezpečujú rast HDI Kazachstanu, ale súčasne existuje závislosť daného rastu od cien daných komodít, ich spotreby a celkovej globálnej ekonomicke-politickej situácie vo svete.
Kľúčové slová: ekonomický rast, vzdelanie, ekonomická komplexnosť, Kazašská republika

JEL: F16, F43, O15, O34

Abstract: The economic complexity of the economy requires, among other factors, the need for a network of qualified people with a sufficient amount of production knowledge. In this paper, we focused on the research of education in the Republic of Kazakhstan in the context of its impact on the complexity of the economy. Based on the research, we have come to the conclusion that there is an optimistic precondition for building qualified staff based on university students, but the level of knowledge of high school students in Kazakhstan lags far behind countries with advanced economies. Based on the analysis, we came to the conclusion that the correlation between the Index of Economic Complexity and the indicators of the Human Development Index is negative. Exports of low-complex goods such as fossil fuels ensure the growth of Kazakhstan's HDI, but at the same time there is a dependence of the growth on the prices of the commodities, their consumption and the overall global economic and political situation in the world.

Keywords: economic growth, education, economic complexity, Republic of Kazakhstan

JEL: F16, F43, O15, O34

Úvod

„Proces rozvoja predpokladá posun od jednoduchých tovarov pre chudobné krajiny k zložitejším tovarom pre bohaté krajiny. Tento proces sa často nazýva štruktúrna transformácia. Táto transformácia je čiastočne spojená so zmenou zdrojov výrobných faktorov pri hromadení fyzického, ľudského a inštitucionálneho kapitálu.“¹ Podľa Josepha E. Stiglitz

---

¹ HAUSMANN, R. – KLINGER, B. (2006): Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space, s. 1.

rozdiel medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami spočíva vo väčšej miere v nedostatku vedomosti, ako v nedostatku zdrojov.² Učiacia sa spoločnosť (learning society), ktorá akumuluje know-how, osvojuje a šíri technológie a vedomosti vo svojej krajine, má predpoklady pre trvalý hospodársky rast a väčší rozvoj.³ Podľa Hausmanna a Hidalgo, veľký rozdiel v príjmoch medzi bohatými a chudobnými štátmi spočíva vo veľkom rozdielne produkčných vedomosti, ktoré jednotlivé štáty nahromadili. Zároveň autori podčiarkujú, že produkčné vedomosti sa majú rozvíjať v tých odvetviach ekonomiky, ktoré už majú vedomostný základ v danom štáte. „*Pre krajiny je jednoduchšie prejsť do priemyselných odvetví, ktoré vo veľkej miere opätovne využívajú to, čo už vedia, pretože tieto odvetvia si vyžadujú doplnenie mierneho množstva výrobných znalostí.*“⁴

Ekonomická komplexnosť a štruktúra exportu Kazašskej republiky poukazuje na jasnú závislosť od ťažby fosílnych palív a nerastných surovín.⁵ Daná závislosť štátu vytvára nestabilné podmienky vývoja zahraničného obchodu, makroekonomickej a politickej situácie, prejavu holandskej choroby a jej následkov.⁶ Nový kurz, ktorý deklaruje prezident Kazašskej republiky Kasym-Žomart Tokajev,⁷ orientovaný na vybudovanie diferencovanej a technologickej ekonomiky je nemožný bez vývoja ľudského kapitálu a investícií do progresívneho vzdelávacieho systému, vedy a výskumu.

Závislosť medzi ekonomickou komplexnosťou a rozvojom ľudského kapitálu je aktuálnou výskumnou témou a bodom záujmu mnohých vedcov a ekonómov: R. Hausmann, B. Ferrarini, P. Scaramozzino, I. Lubimov, D. Hartmann, A. Lapatinas a iných.

Positívnu koreláciu medzi danými ekonomickými ukazovateľmi znázorňuje Dominik Hartmann v knihe Ekonomická komplexnosť a ľudský vývoj (Economic Complexity and Human Development). Na základe empirického výskumu ekonomickej diverzifikácie, príjmov a ľudského vývoja v 121 štáte, autor dospel k výsledku, že „*ekonomická diverzifikácia preukazuje tendenciu mierne rastúceho pozitívneho vplyvu na príjem, zatiaľ čo vplyv ekonomickej diverzifikácie na ľudský vývoj má pozitívny, ale mierne klesajúci efekt.*“⁸ Diogo Ferraz a kol. v dôsledku svojho výskumu na príklade štátov Latinskej Ameriky a Ázie, poukázal na pozitívnu koreláciu medzi ekonomickou komplexnosťou (ECI) a jednotlivými ukazovateľmi ľudského vývoja (HDI: dĺžka života pri narodení, priemerná dĺžka štúdia, úroveň hygieny a miera nezamestnanosti). V ekonomikách s väčšou komplexnosťou ľudia žijú dlhšie a zdravšie, sú viac vzdelaní, využívajú lepšiu infraštruktúru, a kvôli stabilnejšej ekonomike menej podliehajú rizikám nezamestnanosti.⁹ Athanasios Lapatinas nevyvracia danú hypotézu, ale zároveň poukazuje na „*zložitý vzťah medzi ekonomickou diverzifikáciou a blahobytom človeka. Presný tvar možného vzťahu medzi ekonomickou diverzifikáciou a ľudským rozvojom sa vyvíja v závislosti od rôznych účinkov: typu diverzifikácie, úrovni diverzifikácie, inštitucionálneho usporiadania ekonomiky (korupcia, zvrchovanosť zákona, kvalita riadenia) a času (časové intervaly, charakter údajov).*“¹⁰

---

² STIGLITZ, J. E. (2015): Creating a Learning Society. A New Approach to Growth, Development, and Social Progress, s. 10.

³ Ibid.

⁴ HAUSMANN, R. at el. (2013): The Atlas of Economic Complexity. Mapping Paths to Prosperity, s. 8.

⁵ Podľa údajov Svetovej obchodnej organizácie (WTO), v roku 2019 podiel paliva a produktov ťažobného priemyslu tvoril 80,8 % z celkového objemu exportu, poľnohospodárske produkty – 6 % a priemyselné tovary – 13,2 %.

⁶ BRESSER-PEREIRA, L. C. (2008): The Dutch disease and its neutralization: a Ricardian approach, s. 63.

⁷ OFICIALNIJ INFORMACIONNIJ RESURS PREMIER-MINISTRA RESPUBLIKI KAZACHSTAN (2020): Poslanije Prezidenta RK „Kazachstan v novej realnosti: vrema dejstvij“.

⁸ HARTMANN, D. (2014): Economic Complexity and Human Development, s. 65.

⁹ FERRAZ, D. et al. (2018): Economic Complexity and Human Development: DEA performance measurement in Asia and Latin America.

¹⁰ LAPATINAS, A. (2016): Economic complexity and human development: a note.

Prvý cieľ daného príspevku, ktorý sme analyzovali v prvej kapitole, bol zistiť vplyv ľudského kapitálu, na základe jeho jednej časti – vzdelanie, na ekonomickú komplexnosť Kazašskej republiky. Druhým cieľom bolo zistiť pomocou vedeckej metódy korelácia, ako úroveň vývoja ľudského kapitálu (HDI) súvisí s mierou ekonomickej komplexnosti (ECI) v Kazašskej republike, ktorý sme predstavili v druhej kapitole príspevku.

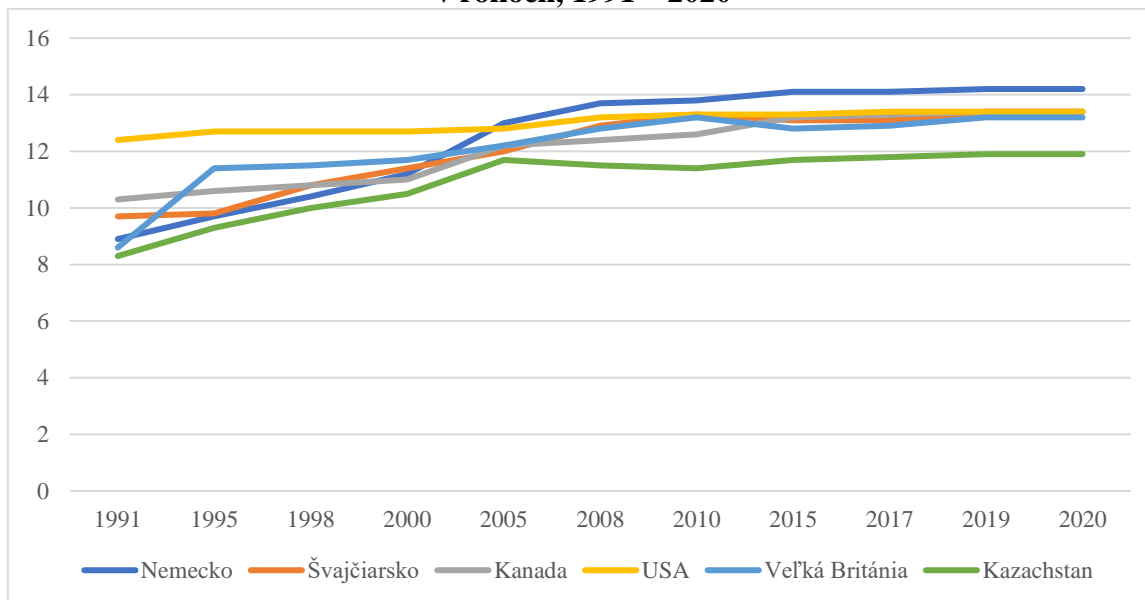
1 Vzdelanie ako súčasť HDI a ekonomická komplexnosť Kazašskej republiky

Vysoká ekonomická komplexnosť a ekonomický rast štátu bezpodmienečne ovplyvňujú formovanie ľudského kapitálu. Ale pre vybudovanie silnej a trvalo rozvíjajúcej sa ekonomiky s diverzifikovaným a zároveň sofistikovaným exportom sú potrebné inovácie, slobodné konkurenčné prostredie a sieť vzdelaných profesionálov. Produkcia tovarov s vysokou pridanou hodnotou si vyžaduje dostatočné množstvo kvalifikovaných pracovníkov, ktorí, ako zdôrazňuje Agosin, urýchľujú vzdelávací proces aj u iných pracovníkov bez produkčných vedomostí a spolu s aplikáciou know-how budujú ľudský kapitál.¹¹

Organizácia Spojených národov (OSN) ešte v roku 1990 v prvej ročnej Správe o ľudskom rozvoji, predstavila verejnosti svoju dôležitú myšlienku: „*národný rozvoj sa má merať nielen podľa príjmu na obyvateľa, ako to už dávno je v praxi, ale aj podľa ukazovateľov v oblasti zdravotníctva a vzdelávania.*“¹² Index ľudského rozvoja (Human Development Index) obsahuje tri hlavné ukazovatele ľudského rozvoja: schopnosť človeka viesť dlhý a zdravý život, schopnosť získať vedomosti a schopnosť dosiahnuť dôstojnú životnú úroveň.¹³ V danej časti príspevku sa chceme sústrediť na úlohu vzdelávania, ako súčasť ľudského rozvoja, na ekonomickú komplexnosť Kazašskej republiky po získaní nezávislosti až po súčasnosť.

Index ľudského rozvoja meria časť vzdelávania pomocou priemernej dĺžky štúdia a očakávanej dĺžky štúdia ľudí.¹⁴ Na základe týchto údajov sa tvorí Index vzdelávania jednotlivých štátov.

Graf 1: Priemerná dĺžka štúdia v Kazachstane a najrozvinutejších krajinách sveta, v rokoch, 1991 – 2020

Prameň: UNDP (2020): Human Development Reports.

¹¹ AGOSIN, M. R. (2007): Export Diversification and Growth in Emerging Economies, s. 13.

¹² UNDP (2018): Indeksi a indikatori človečeského rozvíjania, s. 1.

¹³ Ibid.

¹⁴ UNDP (2020): Technical notes. Calculating the human development indices – graphical presentation, s. 1.

Prvý graf nám demonštruje celkovú tendenciu rastu priemernej dĺžky štúdia v Kazašskej republike a vybraných najrozvinutejších krajín sveta od roku 1991 až po súčasnosť.¹⁵ Zároveň uvedený graf poukazuje na najkratšiu priemernú dĺžku štúdia v Kazachstane v porovnaní s inými štátmi. Priemerná dĺžka štúdia v Kazachstane od roku 1991 sa zvýšila z 8,3 do 11,9 rokov v súčasnosti. V porovnaní s ostatnými zvolenými krajinami rozdiel daného ukazovateľa sa rovná jeden – dva roky. Môže daná odlišná tendencia vývoja ľudského kapitálu meraná priemernou dĺžkou štúdia byť jednou z príčin odlišnej ekonomickej komplexnosti Kazašskej republiky a vybraných štátov?

Mechanizmus merania kvality ľudského kapitálu pomocou priemernej dĺžky štúdia je v súčasnosti spochybnený a kritizovaný mnohými odborníkmi. Hanushek a Woessmann poukazujú, že „*meranie ľudského kapitálu podľa priemernej dĺžky štúdia nejasne predpokladá, že rok vzdelania poskytuje rovnaký prírastok vedomosti a zručnosti bez ohľadu na systém vzdelávania.*“¹⁶ Lubimov je taktiež solidárny s danými autormi a tvrdí, že „*ani roky strávené na strednej alebo vysokej škole, ani získané v dôsledku štúdia vysvedčenia a diplomy nie sú spoľahlivými ukazovateľmi úrovni vzdelávania.*“¹⁷

Pre meranie kvalitatívnej a nie iba kvantitatívnej stránky vzdelania, autori Hanushek a Woessmann pre svoju analýzu použili body žiakov zo štandardizovaných medzinárodných testov projektu PISA (OECD Programme for International Student Assessment)¹⁸ a TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study).¹⁹ V dôsledku svojho výskumu, autori došli k záveru, že rozdiely v kognitívnych schopnostiach vedú k ekonomicke podstatným rozdielom v ekonomickej raste medzi štátmi.²⁰

Pre potreby našej analýzy sme použili výsledky žiakov Kazašskej republiky a vybraných štátov uskutočnených prostredníctvom projektu PISA od roku 2009 do roku 2018.²¹

---

¹⁵ Vybrané krajiny demonštrujú vysokú ekonomickeú úroveň meranú HDP p. c. a taktiež sa nachádzajú na popredných priečkach v ratingu podľa HDI.

¹⁶ HANUSHEK, E. A. – WOESSMANN, L. (2015): *The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economic of Growth*, s. 15.

¹⁷ LUBIMOV, I. – JAKUBOVSKIJ, I. (2020): *Visšeje obrazovanie i ekonomičeskoje razvitije regionov Rossiji*, s. 112.

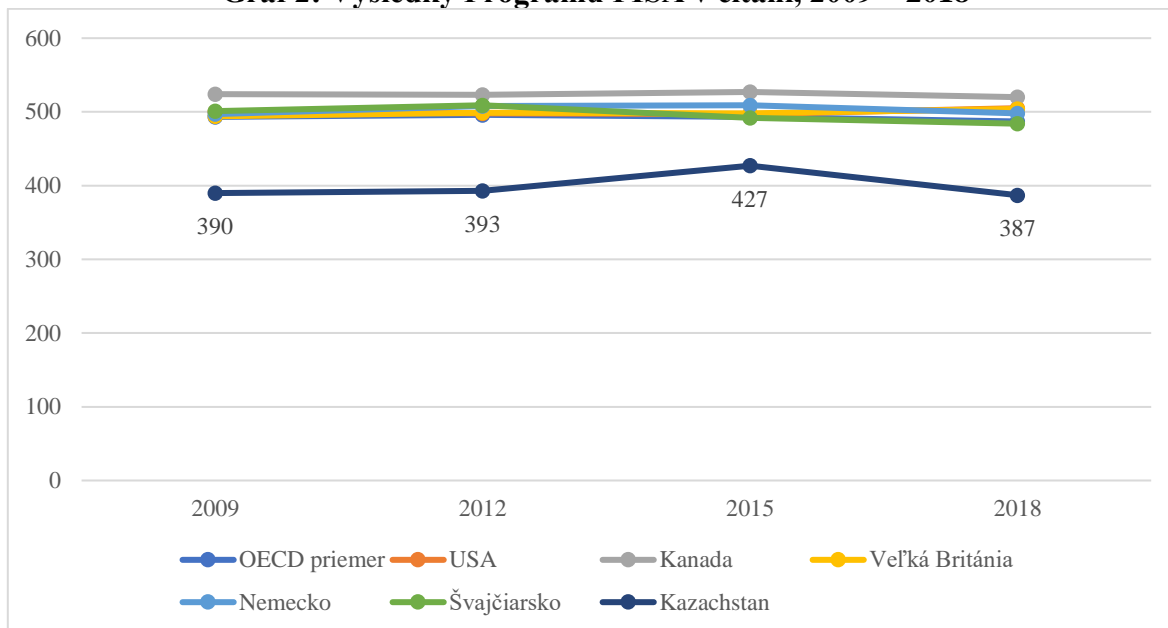
¹⁸ Daný program hodnotí schopnosť 15 ročných školákov používať svoje vedomosti a zručnosti v čítaní, matematike a prírodných vedách pri riešení reálnych životných úlohách.

¹⁹ Daný program je pod vedením Medzinárodnej asociácie pre hodnotenie výsledkov vzdelávania, ktorý zisťuje vedomosti a zručnosti žiakov ZŠ z matematiky, čítania a prírodných vied.

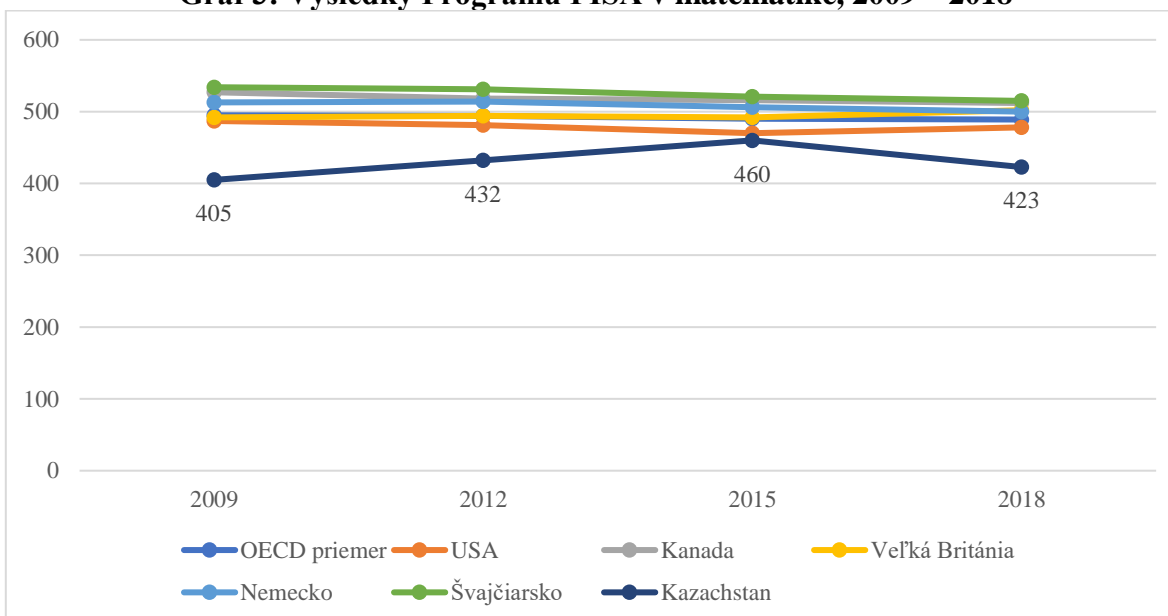
²⁰ HANUSHEK, E.A. – WOESSMANN, L. (2009): *Do Better Schools Lead to More Growth Cognitive Skills Economic Outcomes and Causation*, s. 28.

²¹ V projekte PISA z roku 2000, 2003, 2006 sa Kazašská republika nezúčastňovala.

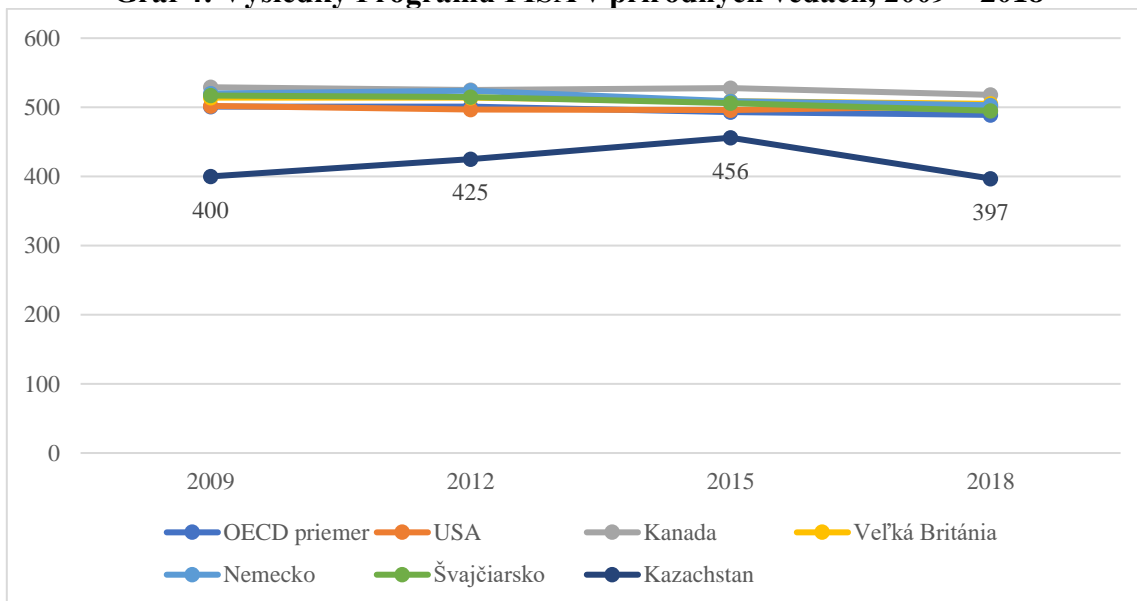
Graf 2: Výsledky Programu PISA v čítaní, 2009 – 2018

Graf 3: Výsledky Programu PISA v matematike, 2009 – 2018

Graf 4: Výsledky Programu PISA v prírodných vedách, 2009 – 2018

Prameň: OECD (2018): PISA 2018 Results.

OECD (2015): PISA 2015 Results in Focus.

OECD (2012): PISA 2012 Results in Focus.

OECD (2009): PISA 2009 Results: What Students Know and Can Do.

INFORMACIONNO-ANALITIČESKIJ CENTR (2017): Osnovnije rezul'tati meždunarodnoho issledovanija PISA-2015.

Na základe získaných informácií, ktoré sme znázornili na predchádzajúcich grafoch, môžeme vidieť, že výsledky žiakov z Kazachstanu počas sledovaného obdobia sú nižšie v porovnaní s výsledkami daného testu v iných štátoch s komplexnejšou ekonomikou. V časti „čítanie“ žiaci z Kazachstanu preukazujú výsledky o 26 % nižšie, v porovnaní s priemerom štátov OECD počas sledovaného obdobia. Iba v roku 2015 daný rozdiel sa zmenšil o 15 %. V časti testu „matematika“, výsledky kazašských žiakov boli nižšie od priemeru krajín OECD v roku 2009 o 22 %. V nasledujúcich rokoch testovania vidíme značne zlepšenie výsledkov. Rozdiel v roku 2012 sa skrátil na 14 % a v roku 2015 na 6,5 %. Počas posledného vykonaného testovania v roku 2018, výsledky z matematiky v Kazachstane sa zhoršili o 16 % v porovnaní s priemerným ukazovateľom krajín OECD. V časti testu „prírodné vedy“, výsledky testovania v Kazachstane sú nižšie od priemeru OECD od 25 % v 2009 do 23 % v roku 2018. Určite zlepšenie sa vykazuje v roku 2012, keď rozdiel vo výsledkoch testu dosiahol 18 % a v roku 2015 – 8 %.

Na základe získaných informácií môžeme vidieť, že z kvalitatívneho hľadiska úroveň vzdelania v Kazachstane na stredných školách sa do značnej miery líši od krajín s rozvinutými ekonomikami v negatívnom smere počas celého sledovaného obdobia.

Nedostatkom v hypotéze príčinnno-následných vzťahov medzi ľudským kapitálom a ekonomickým rastom, ktorý deklarujú Hanushek a Woessmann, vidí Ľubimov v koncentrácii skúmania kvality práve stredoškolského vzdelania. Autor zdôrazňuje, že vysoká úroveň stredoškolského vzdelania nie je priamoúmerná kvalite vysokoškolského vzdelania a tak stanovenie vhodnej premennej pre meranie kvality ľudského kapitálu je stále otvorené.²²

Výsledky výskumu Keun Lee poukazujú, že základné a stredné vzdelanie majú väčší význam pre štáty s nižšou úrovňou príjmov a politika v oblasti vyššieho vzdelania zohráva

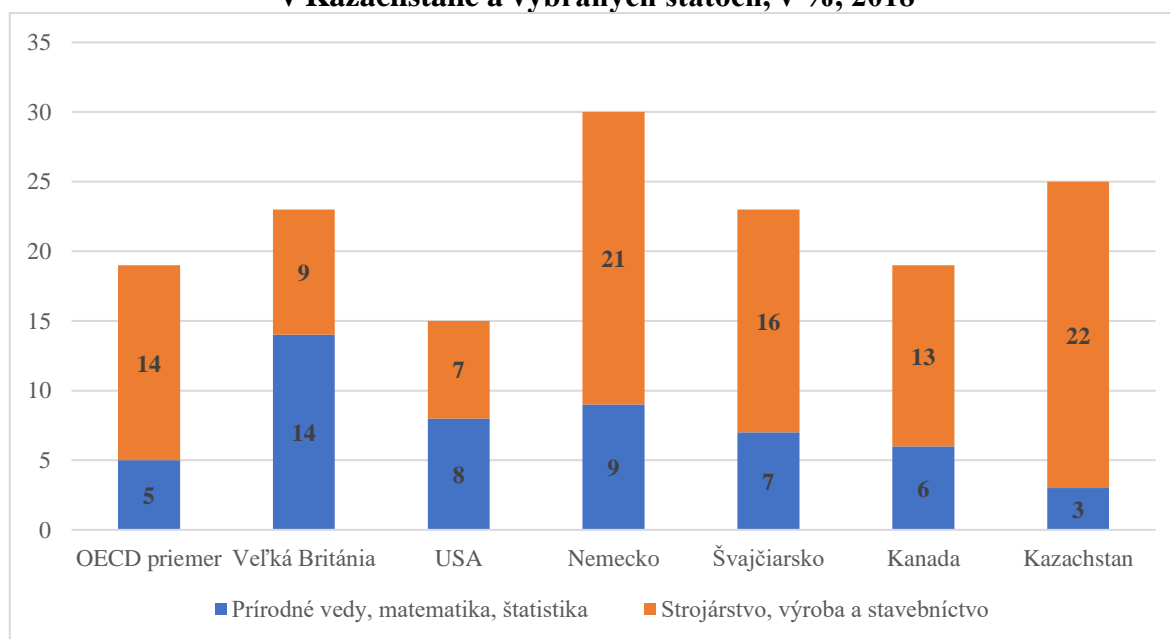
²² ĽUBIMOV, I. – JAKUBOVSKIJ, I. (2020): Visšeje obrazovanije i ekonomičeskoje razvitije regionov Rossiji, s. 112.

dôležitejšiu úlohu v krajinách so stredným a vyšším príjmom.²³ Svetová banka vo fiškálnom roku 2021, na základe údajov z roku 2019, stanovila hranicu štátov s vyšším stredným príjmom, ktoré dosahujú HND na obyvateľa v rozmedzí 4 045 – 12 535 dolárov. Ekonomiky s vysokými príjmami sú ekonomiky s HND na obyvateľa 12 536 dolárov alebo viac.²⁴ Kazašská republika v roku 2019 dosiahla HND na jedného obyvateľa 8 820 dolárov, na základe čoho ju môžeme priradiť k ekonomikám s vyšším stredným príjmom.²⁵

V kontexte výskumu vplyvu vyššieho vzdelania na ekonomiky so stredným a vyšším príjmom, do ktorých môžeme zaradiť Kazašskú republiku a vybrané krajiny, sme sa chceli sústrediť na analýzu preferencií študentov vysokých škôl vo výbere študijného odboru.

Komplexná (zložitá) ekonomika je ekonomika, ktorá je schopná spojiť veľké množstvo potrebných produkčných vedomostí v rozsiahlych sieťach ľudí pre vytvorenie rôznorodých produktov náročných na vedomosti.²⁶ Kazašská republika a jej vládni predstavitelia sa usilujú modernizovať, diverzifikovať a skomplikovať ekonomickú štruktúru štátu. Nakoľko priemysel zohráva významnú úlohu a reálnu možnosť zvýšiť komplexnosť Kazašskej republiky, sme sa zamerali na tú časť študentov, ktorí si zvolili študijné odbory technického a prírodovedeckého zamerania. Práve daná skupina vysokoškolákov bude predstavovať tak nevyhnutnú časť ľudského kapitálu pre vývoj, produkciu a následne export sofistikovaných tovarov s vysokou pridanou hodnotou pre zvýšenie komplexnosti kazašskej ekonomiky.

Graf 5: Podiel študentov na prírodovedeckom a technickom študijnom odbore v Kazachstane a vybraných štátoch, v %, 2018

Prameň: OECD (2020): Education at a Glance, s. 224.

AGENCY FOR STRATEGIC PLANNING AND REFORMS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (2018): Number of students of higher education institutions.

Ako vidíme na grafe č. 5, podiel študentov, ktorí si zvolili študijný odbor: prírodné vedy, matematika a štatistika v Kazachstane v roku 2018, predstavuje najnižšiu hodnotu (3 %) medzi vybranými ekonomikami a taktiež sa nachádza pod úrovňou priemeru krajín OECD

²³ LEE, K. – KIM, B. (2008): Both Institutions and Policies Matter but Differently for Different Income Groups of Countries: Determinants of Long-Run Economic Growth Revisited, s. 5.

²⁴ THE WORLD BANK (2021): World Bank Country and Lending Groups.

²⁵ THE WORLD BANK (2019): GNI per capita Atlas method (current US\$) – Kazakhstan.

²⁶ HAUSMANN, R. at el. (2013): The Atlas of Economic Complexity. Mapping Paths to Prosperity, s. 18.

(5 %). Naopak, najväčší podiel študentov, ktorí si zvolili študijný odbor: strojárstvo, výroba a stavebníctvo – 22 %, ²⁷ medzi vybranými štátmi, dosahuje Kazachstan. Záujem kazašských študentov o dané odborné zameranie prevyšuje o 8 % priemerný podiel študentov daného odboru v krajinách OECD. Daná tendencia hovorí o pozitívnych predpokladoch kvantitatívneho charakteru vysokoškolského vzdelania pre vybudovanie vhodného ľudského kapitálu, ktoré by zabezpečili vývoj ekonomickej komplexnosti Kazachstanu.

2 Význam ekonomickej komplexnosti Kazachstanu pre blahobyť obyvateľstva a jej korelácia s Indexom ľudského rozvoja

Rozpad Sovietskeho zväzu a spolu s nim upadajúceho ekonomického systému vytvorilo pre novovzniknuté krajiny zložité podmienky fungovania a transformácii. „*Chronický deficit štátneho kapitálu, zničenie existujúcich obchodných sietí a komplikácie pri adaptácii sovietskych spoločností a štruktúr k trhovým podmienkam, spôsobili hlboký pokles ekonomiky Kazachstanu a susedných krajín.*“²⁸

Na začiatkových etapách prechodu k trhovej ekonomike, Kazašská republika vykazovala výrazný pokles ekonomického vývoja. Prvý rok po získaní nezávislosti (16. decembra 1991²⁹) úroveň rastu HDP Kazachstanu predstavoval -11 % a do roku 1994 sa znížil do historického minima -12,6 %. Prudký ekonomický rast bol zaznamenaný od roku 2000 (9,8 % HDP)³⁰, ktorý nasledujúce obdobie koreloval s cenovou hladinou hlavných exportných komodít Kazachstanu: ropy, zemného plynu, uhlia a v menšej miere železných rúd.³¹

Blahobyť obyvateľstva Kazachstanu sa taktiež zlepšuje od začiatku nového storočia. Úroveň nezamestnanosti v štáte od roku 1999 (13,46 %) neustále klesá. V roku 2019 daný ukazovateľ dosahoval 4,8 %.³² Národná hranica chudoby Kazachstanu rapídne poklesla zo 46,7 % populácie v roku 2001 do 2,5 % v roku 2017.³³

Ako vidíme na grafe č. 6, hrubý domáci produkt na jedného obyvateľa v Kazachstane sa taktiež zvyšuje od roku 2000. V danom roku tento ukazovateľ sa nachádzal na úrovni 1,200 dolárov a do roku 2015 sa hodnota HDP p. c. vzrástla až do 10,500 dolárov. Napriek rastu daného ekonomického ukazovateľa počas sledovaného obdobia, vidíme značný rozdiel medzi Kazachstanom a vybranými ekonomikami. Podiel HDP p. c. Kazachstanu od krajín OECD (tam patria aj vybrané ekonomiky) v roku 2000 stanovil iba 5 % a v roku 2013, keď HDP p. c. Kazachstanu dosiahlo najväčšiu hodnotu počas sledovaného obdobia (13 890 dolárov), podiel dosiahol úrovni 36 %. V súčasnosti daný ukazovateľ predstavuje 20 % (v roku 2019).³⁴

---

²⁷ Najväčší podiel študentov v Kazachstane v roku 2018 si zvolil študijný odbor – pedagogika (28 %). Potom nasledujú technické vedy (22 %), sociálne vedy, ekonomika a podnikanie (14 %), právo (11 %), medicína (8 %). Iné študijné odbory predstavujú podiel študentov menej ako 5 %.

²⁸ OECD (2017): Reformy v Kazachstane. Úspechy, zádači i perspektívi, s. 17.

²⁹ ZAKON (1991): Konstitucionnij zakon Respubliki Kazachstan O gosudarstvennoj nezavisimosti Respubliki Kazachstan № 1008-XII.

³⁰ THE WORLD BANK (2019): GDP growth (annual %) – Kazakhstan.

³¹ ATLAS OF ECONOMIC COMPLEXITY (2000): What did Kazakhstan export in 2000?

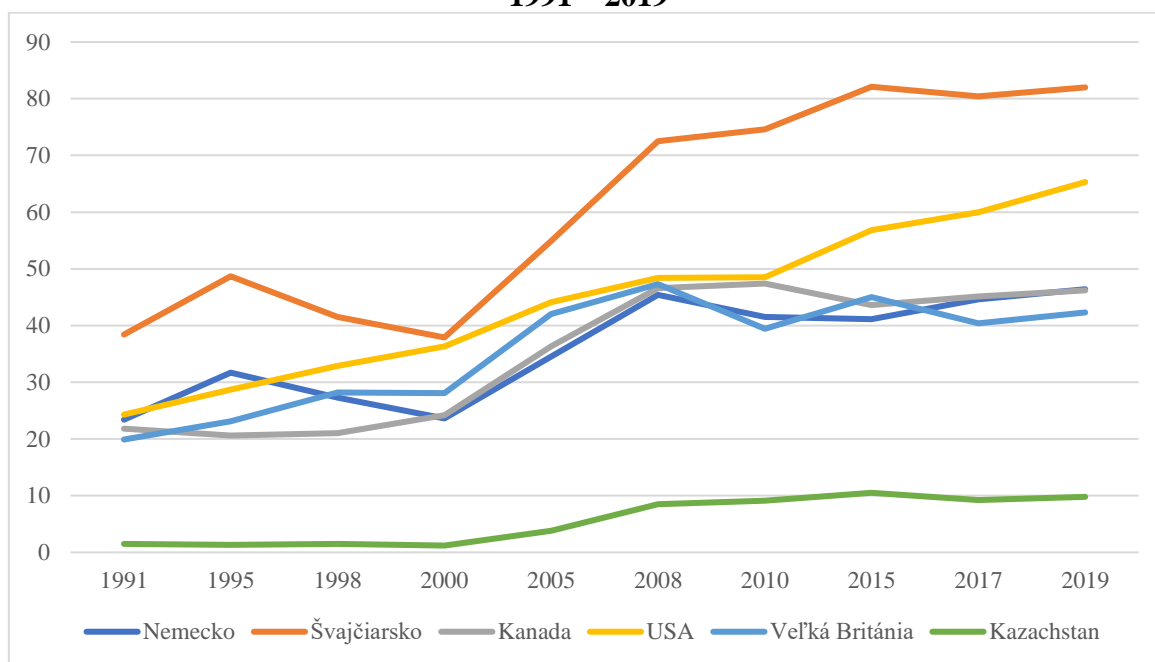
³² THE WORLD BANK (2021): Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate) – Kazakhstan.

³³ THE WORLD BANK (2017): Poverty headcount ratio at national poverty lines (% of population).

³⁴ OECD (2020): Gross domestic product (GDP).

Graf 6: HDP p. c. Kazachstanu a najrozvinutejších krajín sveta, v tis. dolárov, 1991 – 2019

Prameň: THE WORLD BANK. (2019): GDP per capita (current US\$).

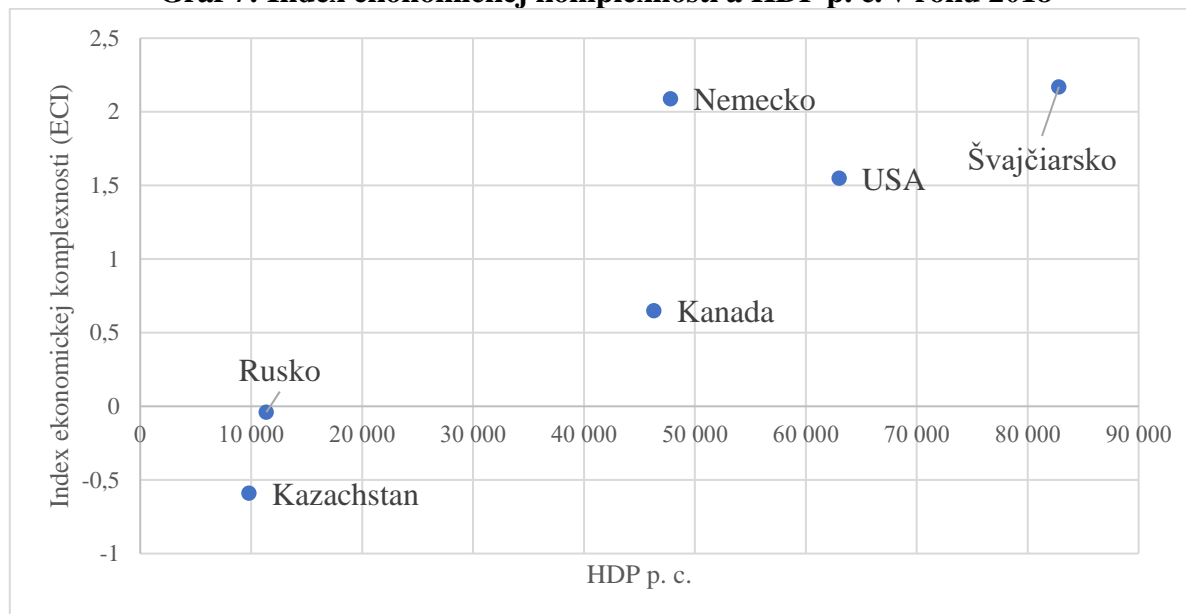
„*Ekonomická komplexnosť odzrkadľuje množstvo vedomostí, ktoré sú obsiahnuté v produkčnej štruktúre ekonomiky. Z daného uhlu pohľadu nie je náhodnou silná korelácia medzi ekonomickou komplexnosťou a hrubým domácim produktom na jedného obyvateľa, ktoré štáty generujú.*“³⁵

Na grafe č. 7 vidíme tiež silnú závislosť medzi Indexom ekonomickej komplexnosti a HDP p. c. vo vybraných krajinách. Kazachstan, ktorý medzi vybranými krajinami dosahuje najnižšiu úroveň ekonomickej komplexnosti v roku 2018 -0,59, v danom roku preukazuje najnižšiu úroveň príjmu na jedného obyvateľa. Rusko, ktoré sa nachádza na druhom mieste podľa ECI (-0,04) dosahuje druhý najnižší ukazovateľ HDP p. c. Švajčiarsko v roku 2018 dosiahlo najvyššiu úroveň indexu ekonomickej komplexnosti (2,17) a taktiež najvyššiu úroveň HDP p. c. – 82 818 dolárov.³⁶

³⁵ HAUSMANN, R. at el. (2013): The Atlas of Economic Complexity. Mapping Paths to Prosperity, s. 27.

³⁶ Podľa stupnice Chaddocka koeficient korelácie 0,894 znázorňuje silnú koreláciu.

Graf 7: Index ekonomickej komplexnosti a HDP p. c. v roku 2018

Prameň: ATLAS OF ECONOMIC COMPLEXITY (2018): Country & Product Complexity Rankings.
THE WORLD BANK (2018): GDP per capita (current US\$).

Na danom grafe je znázornená myšlienka Ricardo Hausmanna a kolektívu autorov, že čím je ekonomika komplexnejšia, tým je väčšia pravdepodobnosť vyššej úrovni príjmu na jedného obyvateľa. „Následne ekonomická komplexnosť je spojená s úrovňou prosperity krajiny.“³⁷

Vývoj ekonomickej komplexnosti, diverzifikácia exportu smerom k rozšíreniu priemyselných tovarov s vysokou pridanou hodnotou a následným rastom blahobytu celého štátu a jeho obyvateľstva, sa nachádza v Kazachstane na začiatkových fázach.

Tabuľka 1: Vývoj Indexu ekonomickej komplexnosti Kazachstanu a Indexu ľudského rozvoja, 1995 – 2018

Rok	ECI	Priemerná dĺžka života pri narodení (rokov)	Predpokladaný počet rokov vzdelávania	Priemerný počet rokov školskej dochádzky	Hrubý národný dôchodok na obyvateľa v parite kúpnej sily (dolárov)
1995	0,05	63,9	12	9,3	8 764
1998	0,03	63,2	12,1	10	9 171
2000	-0,19	63,5	12,3	10,5	9 994
2005	-0,27	65,2	14,3	11,7	15 396
2008	-0,58	66,3	14,6	11,5	16 889
2010	-0,89	67,4	14,4	11,4	17 976
2015	-0,52	71,3	15	11,7	23 137
2017	-0,44	72,7	15,3	11,8	22 158
2018	-0,59	73,2	15,4	11,8	22 172

Prameň: ATLAS OF ECONOMIC COMPLEXITY (2018): Country & Product Complexity Rankings.
UNDP (2019): Human Development Reports.

³⁷ HAUSMANN, R. at el. (2013): The Atlas of Economic Complexity. Mapping Paths to Prosperity, s. 27.

Od získania nezávislosti po súčasnosť, vidíme pozitívny trend vývoja ukazovateľov, ktoré sú súčasťou Indexu ľudského rozvoja. Priemerná dĺžka života pri narodení v Kazachstane od roku 1995 sa zvýšila v porovnaní s rokom 2018 o 9,3 rokov. Kvantitatívne ukazovatele vzdelávania: predpokladaný počet rokov vzdelávania a priemerný počet rokov školskej dochádzky taktiež predstavujú rastúcu tendenciu vývoja. Nárast predpokladaného počtu rokov vzdelania počas sledovaného obdobia sa zvýšil o 28 % (3,4 rokov) a priemerný počet rokov školskej dochádzky sa zvýšil o 27 % (2,5 rokov). Hrubý národný dôchodok na obyvateľa v parite kúpnej sily Kazašskej republiky od roku 1995 taktiež preukazuje rastúcu tendenciu vývoja. Daný ekonomický ukazovateľ, znázorňujúci blahobyť obyvateľstva, sa zvýšil o 153 % alebo 13 408 dolárov. Index ekonomickej komplexnosti Kazachstanu nemá lineárnu tendenciu vývoja a počas sledovaného obdobia vykazuje aj rast aj pokles. Diapazón vývoja ECI od -0,89 do 0,05 preukazuje nižšiu komplexnosť ekonomiky Kazachstanu.³⁸

Po analýze uvedených ukazovateľov, môžeme skonštatovať, že napriek rastu indikátorov vzdelávania (predpokladaný počet rokov vzdelávania a priemerný počet rokov školskej dochádzky), indikátora zdravia (priemerná dĺžka života pri narodení) a indikátora životných štandardov (hrubý národný dôchodok na obyvateľa v parite kúpnej sily), indikátor diverzifikácie a komplexnosti kazašskej ekonomiky sa počas sledovaného obdobia zhoršoval. Napriek tomu, že ťažba a export fosílnych palív môže zabezpečiť pre obyvateľstvo zvýšenie ich blahobytu, vzdelania a zdravia, daná tendencia je silne závislá od cenovej stability daných komodít a ekonomickej situácie štátov-importérov. Pre elimináciu daných rizík je potrebné zvyšovať ekonomickú komplexnosť krajiny, diverzifikovať export a zvýšiť podiel priemyselných tovarov s vyššou pridanou hodnotou.

Záver

Inovácie a ľudský kapitál sú neoddeliteľnými časťami vývoja prosperujúcej, komplexnej a dlhodobo udržateľnej ekonomiky štátu. Napriek pozitívnemu trendu vývoja a aktívnej podpore predstaviteľov vlády, dané faktory ostávajú slabými článkami v ekonomickom vývoji Kazachstanu.

Na základe vykonanej analýzy sme dospeli k nasledujúcim záverom:

- 1) vzhľadom na dostatočne nízke výsledky testovania stredoškôľakov Kazachstanu v porovnaní s vybranými štátmi, je potrebné zvýšiť kvalitu vzdelania na základnej a strednej škole, obzvlášť v oblasti „čítanie“;
- 2) vysoký podiel študentov, ktorí si zvolili technický študijný odbor, predstavuje pozitívne predpoklady pre vybudovanie dostatočného množstva ľudského kapitálu pre zabezpečenie rastu ekonomickej komplexnosti Kazachstanu pomocou zvýšenia počtu sofistikovanejších priemyselných tovarov pre export. Pre zabezpečenie dostatočnej kvalifikácie daného ľudského kapitálu je potrebné zabezpečiť aktívnu spoluprácu a kooperáciu medzi vzdelávacími zariadeniami a výrobnými podnikmi;
- 3) napriek rastu jednotlivých ukazovateľov Indexu ľudského rozvoja (HDI) v Kazachstane, môžeme pozorovať výrazný rozdiel ekonomického blahobytu obyvateľstva v porovnaní s najrozvinutejšími krajinami sveta (na základe HDP p. c.). Pre zníženie daného značného rozdielu je potrebné zvýšiť ekonomickú komplexnosť kazašskej ekonomiky;
- 4) korelácia medzi ECI a jednotlivými ukazovateľmi HDI je negatívna. Napriek rastu predpokladaného počtu rokov vzdelávania, priemerného počtu rokov školskej dochádzky, priemernej dĺžky života pri narodení a hrubého národného dôchodku na obyvateľa v parite kúpnej sily, ukazovateľ komplexnosti kazašskej ekonomiky počas sledovaného obdobia klesal. Export nízko komplexných tovarov ako fosílna paliva zabezpečujú rast HDI

³⁸ ATLAS OF ECONOMIC COMPLEXITY (2018): Country & Product Complexity Rankings.

v Kazachstane, ale súčasne existuje závislosť daného rastu od cien daných komodít, ich spotreby a celkovej globálnej ekonomicko-politickej situácie vo svete.

Použitá literatúra:

1. AGOSIN, M. R. (2007): Export Diversification and Growth in Emerging Economies. [online]. In: *Serie Documentos de Trabajo*, Marec 2007. [Cit. 30. 3. 2021.] Dostupné na internete: <http://new.econ.uchile.cl/uploads/publicacion/7fec2632-b4c3-45a3-ab78-0970614f5bab.pdf>.
2. AGENCY FOR STRATEGIC PLANNING AND REFORMS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (2018): Number of students of higher education institutions. [online]. [Cit. 9. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://stat.gov.kz/official/industry/62/statistic/5>.
3. ATLAS OF ECONOMIC COMPLEXITY (2000): What did Kazakhstan export in 2000? [online]. [Cit. 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=115&product=undefined&year=2000&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined>.
4. ATLAS OF ECONOMIC COMPLEXITY (2018): Country & Product Complexity Rankings. [online]. [Cit. 16. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings>.
5. BRESSER-PEREIRA, L. C. (2008): The Dutch disease and its neutralization: a Ricardian approach. [online]. In: *Brazilian Journal of Political Economy*, Január-Marec 2008. [Cit. 24. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.scielo.br/pdf/rep/v28n1/a03v28n1.pdf>.
6. FERRAZ, D. et al. (2018): Economic Complexity and Human Development: DEA performance measurement in Asia and Latin America. [online]. In: *SciELO Analytics*, 7 Jún 2018. [Cit. 24. 3. 2021.] Dostupné na internete: https://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0104-530X2018005008101&script=sci_arttext.
7. HANUSHEK, E. A. – WOESSMANN, L. (2015): *The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economic of Growth*. Vydavateľstvo: The MIT Press, 2015. ISBN 978-0-262-02917-9.
8. HANUSHEK, E.A. – WOESSMANN, L. (2009): Do Better Schools Lead to More Growth Cognitive Skills Economic Outcomes and Causation. [online]. In: *Journal of Economic Growth*, Február 2009. [Cit. 6. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/23779402_Do_Better_Schools_Lead_to_More_Growth_Cognitive_Skills_Economic_Outcomes_and_Causation.
9. HAUSMANN, R. – KLINGER, B. (2006): Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space. [online]. In: *Center for International Development at Harvard University*, August 2006. [Cit. 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://growthlab.cid.harvard.edu/files/growthlab/files/128.pdf>.
10. HAUSMANN, R. at el. (2013): The Atlas of Economic Complexity. Mapping Paths to Prosperity. [online]. In: *Massachusetts Institute of Technology and Center for International Development*. [Cit. 24. 3. 2021.] Dostupné na internete: https://growthlab.cid.harvard.edu/files/growthlab/files/atlas_2013_part1.pdf.
11. HARTMANN, D. (2014): *Economic Complexity and Human Development*. Vydavateľstvo: Routledge, 2014. ISBN 978-0-415-85891-5.
12. INFORMACIONNO-ANALITIČESKIJ CENTR (2017): Osnovnije rezul'tati meždunarodnoho issledovanija PISA-2015. [online]. [Cit. 7. 4. 2021.] Dostupné na internete: http://iac.kz/sites/default/files/nac_otchet_pisa-2015_final.pdf.

13. LAPATINAS, A. (2016): Economic complexity and human development: a note. [online]. In: *Economics Bulletin*, 3. 8. 2016. [Cit. 28. 3. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.accessecon.com/Pubs/EB/2016/Volume36/EB-16-V36-I3-P143.pdf>.
14. LEE, K. – KIM, B. (2008): Both Institutions and Policies Matter but Differently for Different Income Groups of Countries: Determinants of Long-Run Economic Growth Revisited. [online]. In: *World Development*, Marec 2009. [Cit. 6. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/222433250_Both_Institutions_and_Policies_Matter_but_Differently_for_Different_Income_Groups_of_Countries_Determinants_of_Long-Run_Economic_Growth_Revisited.
15. LUBIMOV, I. – JAKUBOVSKIJ, I. (2020): Visšee obrazovanije i ekonomičeskoje razvitije regionov Rossiji. [online]. In: *Ekonomičeskaja politika*. [Cit. 5. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/vysshee-obrazovanie-i-ekonomicheskoe-razvitie-regionov-rossii/viewer>.
16. OFICIALNIJ INFORMACIONNIJ RESURS PREMIER-MINISTRA RESPUBLIKI KAZACHSTAN (2020): Poslanije Prezidenta RK „Kazachstan v novoj real'nosti: vreme dejstvij“. [online]. [Cit. 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://primeminister.kz/ru/address/01092020>.
17. OECD (2018): PISA 2018 Results. Combined executive summaries Volume I, II & III. [online]. [Cit. 7. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf.
18. OECD (2015): PISA 2015 Results in Focus. [online]. [Cit. 7. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>.
19. OECD (2012): PISA 2012 Results in Focus. What 15-year-olds know and what they can do with they know. [online]. [Cit. 7. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>.
20. OECD (2009): PISA 2009 Results: What Students Know and Can Do. Students performance in reading, mathematics and science Volume I. [online]. [Cit. 7. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/48852548.pdf>.
21. OECD (2020): Education at a Glance. [online]. [Cit. 9. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2020_69096873-en;jsessionid=b73j6AzgX94ohjxam-cDMoY.ip-10-240-5-165.
22. OECD (2017): Reformi v Kazachstane. Uspechi, zadači i perspektivi. [online]. [Cit. 11. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/eurasia/countries/Eurasia-Reforming-Kazakhstan-Progress-Challenges-Opport.pdf>.
23. OECD (2020): Gross domestic product (GDP). [online]. [Cit. 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm>.
24. STIGLITZ, J. E. (2015): Creating a Learning Society. A New Approach to Growth, Development, and Social Progress. [online]. In: *Columbia University*, December 2015. [Cit. 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/December%2018,%20Buenos%20Aires%20RIDGE%20.pdf>.
25. THE WORLD BANK (2021): World Bank Country and Lending Groups. [online]. [Cit. 8. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.
26. THE WORLD BANK (2019): GNI per capita Atlas method (current US\$) – Kazakhstan. [online]. [Cit. 8. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=KZ>.
27. THE WORLD BANK (2019): GDP per capita (current US\$). [online]. [Cit. 13. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2019&start=1990>.

28. THE WORLD BANK (2019): GDP growth (annual %) – Kazakhstan. [online]. [Cit. 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=KZ>.
29. THE WORLD BANK (2021): Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate) – Kazakhstan. [online]. [Cit. 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?locations=KZ>.
30. THE WORLD BANK (2017): Poverty headcount ratio at national poverty lines (% of population). [online]. [Cit. 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://data.un.org/Data.aspx?d=WDI&f=Indicator_Code%3ASL.UEM.TOTL.NE.ZS.
31. UNDP (2018): Indeksi a indikatori človečeskoho rozvitija. [online]. [Cit. 2. 4. 2021.] Dostupné na internete: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf.
32. UNDP (2020): Human Development Reports. [online]. [Cit. 2. 4. 2021.] Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/indicators/103006>.
33. UNDP (2020): Technical notes. Calculating the human development indices – graphical presentation. [online]. [Cit. 3. 4. 2021.] Dostupné na internete: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf.
34. UNDP (2019): Human Development Reports. [online]. [Cit. 17. 4. 2021.] Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/KAZ>.
35. ZAKON (1991): Konstitucionnij zakon Respubliki Kazachstan O gosudarstvennoj nezavisimosti Respubliki Kazachstan № 1008-XII. [online]. [Cit. 12. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1000798#pos=1;-14.

Kontakt:

Ing. Andrianna Baleha

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

UDEĽOVANIE OBČIANSTVA INVESTOROM NA PRÍKLADE MALTY

GRANTING OF CITIZENSHIP TO INVESTORS ON THE EXAMPLE OF MALTA

Lucia Bocková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lucia.bockova@euba.sk

Abstrakt: Cieľom príspevku je objasniť podstatu udeľovania štátneho občianstva naturalizáciou na základe investičných programov. Tento trend je v posledných rokoch viditeľný aj medzi členskými štátmi Európskej únie (EÚ). Prostredníctvom štátneho občianstva získavajú cudzinci automaticky prístup k občianstvu EÚ a súvisiacim právam. Prvá časť príspevku definuje vzájomný vzťah medzi štátnym občianstvom a občianstvom EÚ a tiež spôsoby nadobudnutia štátneho občianstva vrátane naturalizácie. Druhá časť príspevku objasňuje pravidlá udeľovania občianstva investorom na Malte. Tretia časť približuje problematiku otázok udeľovania štátneho občianstva investorom a tiež kritický postoj EÚ k týmto praktikám niektorých členských štátov. Na záver možno konštatovať, že na otázku, či môžu členské štáty EÚ bez akýchkoľvek obmedzení regulovať získanie štátneho občianstva, môže relevantne odpovedať výlučne Súdny dvor EÚ.

Kľúčové slová: štátne občianstvo, naturalizácia, investícia, Malta, Európska únia

JEL: F55, K39

Abstract: The aim of the paper is to explain the essence of granting citizenship by naturalisation on the basis of investment programs. This trend has been visible in recent years also among the European Union (EU) member states. Through citizenship, foreigners automatically gain access to the EU citizenship and related rights. The first part of the paper defines the relationship between the national citizenship and EU citizenship, as well as the ways of acquiring citizenship including naturalisation. The second part of the paper introduces the rules for granting citizenship to investors in Malta. The third part approaches the problematic issues of granting citizenship to investors as well as the EU's critical attitude to these practices of some Member States. In conclusion it can be stated that the question of whether EU member states can regulate the acquisition of citizenship without any restrictions can only be relevantly answered by the Court of Justice of the EU.

Keywords: citizenship, naturalisation, investment, Malta, European Union

JEL: F55, K39

Úvod

V uplynulých rokoch sa niektoré členské štáty Európskej únie (ďalej „EÚ“ alebo „Únia“) rozhodli, že umožnia nadobudnutie vlastného štátneho občianstva cudzincom prostredníctvom investičných programov. Tie sú zamerané na prilákanie bohatých zahraničných investorov tým, že im je uľahčený prístup k štátnej príslušnosti konkrétneho členského štátu, čím sa zároveň automaticky stávajú občanmi EÚ. Priekopníkmi tejto myšlienky sa stali Bulharsko, Cyprus a Malta. Získanie štátneho občianstva prostredníctvom investičných programov členských štátov má v dôsledku prepojenia s občianstvom EÚ aj úniuvú dimenziu, čo sa nezaobišlo bez pozornosti Únie. Jednotlivé inštitúcie EÚ opakovane vyjadrili znepokojenie nad právnou úpravou a praxou dotknutých členských štátov, ktorá vedie k udeľovaniu tzv. „zlatých pasov“ a „predaju“ vlastného občianstva. V príspevku sme sa

zamerali na objasnenie pravidiel udeľovania občianstva investorom zo strany konkrétnej členskej krajiny EÚ a vybrali sme si Maltu. Malta je od 1. 5. 2004 členskou krajinou EÚ a 21. 12. 2007 sa stala súčasťou schengenského priestoru.

Príspevok má za cieľ objasniť teoretické a praktické aspekty udeľovania občianstva investorom na príklade Malty. V prvej časti príspevku sa budeme vo všeobecnej rovine venovať prepojeniu štátneho občianstva s občianstvom EÚ. Zároveň objasníme spôsoby získania štátnej príslušnosti konkrétneho štátu vrátane naturalizácie, na základe ktorej niektoré členské štáty vrátane Malty udeľujú občianstvo fyzickým osobám, ktoré investujú na ich území. Druhá časť je zameraná na vysvetlenie podstaty udeľovania maltského občianstva investorom prostredníctvom individuálneho programu pre investorov z roku 2013 a programu získania maltského občianstva naturalizáciou za mimoriadne služby priamymi investíciami z roku 2020. Tretia časť približuje problematické otázky udeľovania štátneho občianstva investorom a tiež kritický postoj Európskej únie k týmto praktikám niektorých členských štátov. Jednotlivé poznatky boli získané štúdiom širokého spektra prameňov vrátane maltskej legislatívy a oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ.

1 Vzťah národného občianstva a občianstva Európskej únie

V EÚ patrí problematika štátneho občianstva do právomoci členských štátov. K tejto otázke sa už viackrát vyjadril aj Súdny dvor EÚ¹, podľa ktorého „definovanie podmienok získania a straty občianstva patrí v súlade s medzinárodným právom do právomoci každého členského štátu,“² musia tak však urobiť s prihliadnutím na právne predpisy EÚ.³ Spôsob nadobudnutia a straty štátnej príslušnosti ktoréhokolvek členského štátu EÚ upravuje vnútroštátna legislatíva konkrétnej členskej krajiny, a preto majú tieto občianskoprávne otázky regulované odlišne. Podľa Súdneho dvora EÚ občianstvo je väzba medzi štátom a občanom a predstavuje „osobitný vzťah solidarity a lojality medzi ním samým a jeho štátnymi príslušníkmi, ako aj reciprocitu práv a povinností, ktoré sú základom väzby štátnej príslušnosti.“⁴

Členské štáty umožňujú získať fyzickým osobám občianstvo rozličnými spôsobmi, ktoré vyplývajú z ich národnej legislatívy. V tejto súvislosti môžeme identifikovať viaceré modely nadobudnutia občianstva štátu. Za najbežnejší spôsob získania štátneho občianstva považujeme narodenie dieťaťa, a to na základe princípu *ius sanguinis* (právo krvi) alebo *ius soli* (právo zeme). Podľa princípu *ius sanguinis* je občianstvo dieťaťa závislé od občianstva rodičov, zatiaľ či podľa princípu *ius soli* je rozhodujúce, na území ktorého štátu sa dieťa narodí. Ďalší spôsob nadobudnutia štátneho občianstva predstavuje naturalizácia, ktorá prichádza do úvahy vtedy, keď konkrétna fyzická osoba splní podmienky definované národnou legislatívou. Vo svojej podstate predstavuje naturalizácia dlhodobý a zložitý proces, na konci ktorého môže dôjsť k udeleniu štátneho občianstva. Medzi štandardné podmienky naturalizácie patria najmä: nepretržitý legálny pobyt na území štátu, znalosť jazyka, základná znalosť národnej histórie alebo právneho poriadku štátu, morálny kredit fyzickej osoby. Jednotlivé podmienky osvedčujú integráciu alebo skutočné prepojenie fyzickej osoby s dotknutým štátom.⁵ Okrem toho niektoré štáty udeľujú štátne občianstvo naturalizáciou na základe „štátneho záujmu“, za ktorý možno považovať výnimočné úspechy fyzickej osoby v rôznych oblastiach, ako veda, kultúra, šport,

---

¹ SÚDNY DVOR EÚ (1992): Rozsudok Micheletti, vec C-369/90, b. 10.; SÚDNY DVOR EÚ (2004): Rozsudok Zhu a Chen, vec C-200/02, b. 37.

² SÚDNY DVOR EÚ (2010): Rozsudok Rottmann, vec C-135/08, b. 39.

³ SÚDNY DVOR EÚ (2010): Rozsudok Rottmann, vec C-135/08, b. 41, 42, 45; SÚDNY DVOR EÚ (2019): Rozsudok Tjebbes, vec C-221/17, b. 30, 32.

⁴ SÚDNY DVOR EÚ (2010): Rozsudok Rottmann, vec C-135/08, b. 51.

⁵ MENTZELOPOULOU, M., M. – DUMBRAVA, C. (2018): Acquisition and loss of citizenship in EU Member States, s. 2-6.

ale aj záujmy v oblasti hospodárstva a obchodu. Práve hospodárske záujmy môžu viesť konkrétne štáty k tomu, že zavádzajú do svojich právnych poriadkov také pravidlá naturalizácie, ktoré v prípade realizácie požadovanej investície a splnenia ďalších menej prísnych kritérií, v porovnaní s bežným režimom naturalizácie, môžu viesť k udeleniu štátneho občianstva.⁶ Van den Brink rozlišuje dva protichodné trendy vo vývoji pravidiel o získavaní štátneho občianstva naturalizáciou, ktoré vedú k nerovnostiam. Prvý trend súvisí s prijímaním prísnejších národných pravidiel získavania štátneho občianstva prostredníctvom naturalizácie, ktorých splnenie zo strany fyzických osôb môže byť veľmi náročné. Druhý trend súvisí so zjednodušovaním národných požiadaviek naturalizácie pre tých, ktorí majú dostatočné finančné zdroje na to, aby im bolo udelené občianstvo výmenou za investície.⁷

Podľa čl. 9 Zmluvy o Európskej únii (ďalej „ZEÚ“) sú všetci štátni príslušníci členských štátov EÚ nositeľmi občianstva EÚ z čoho vyplýva, že oba inštitúty sú navzájom prepojené. Ak fyzická osoba získa občianstvo niektorého členského štátu, stáva sa automaticky občanom EÚ. Obdobne to platí aj v prípade straty občianstva členského štátu, keď fyzická osoba automaticky prestáva byť občanom EÚ. Z inštitútu občianstva EÚ vyplývajú občanom členských štátov viaceré práva, ktoré majú úniový rozmer, a tým dopĺňajú práva občanov členských štátov. Vychádzajúc z čl. 20 – 25 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej „ZFEÚ“) a č. 39 – 46 Charty základných práv Európskej únie medzi práva občanov EÚ patria najmä: právo na slobodný pohyb a pobyt na území členských štátov; právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu (ďalej „EP“) a vo voľbách do orgánov samosprávy obcí v členskom štáte, v ktorom má občan EÚ bydlisko; právo požívať na území tretej krajiny, v ktorej nie je diplomaticky alebo konzulárne zastúpený členský štát, ktorého je občan EÚ štátnym príslušníkom, ochranu diplomatických a konzulárnych orgánov ktoréhokoľvek členského štátu EÚ za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto štátu; právo podávať petície EP; právo obrátiť sa na európskeho ombudsmana; občianska iniciatíva; právo na dobrú správu vecí verejných; právo obrátiť sa na inštitúcie a poradné orgány EÚ v ktoromkoľvek jazyku zmlúv a dostať odpoveď v tom istom jazyku; právo na prístup k dokumentom.

Keďže Malta je členskou krajinou EÚ, udelenie maltského občianstva vedie automaticky k nadobudnutiu občianstva EÚ. Udelenie štátneho občianstva naturalizáciou prostredníctvom programu pre investorov má jednoznačný úniový rozmer. Získanie občianstva členského štátu EÚ je z tohto dôvodu atraktívne pre štátnych príslušníkov tretích krajín. Držitelia cestovného pasu ktorejkoľvek členskej krajiny EÚ majú právo voľného pohybu a pobytu v EÚ a vzťahuje sa na nich bezvízový styk prakticky vo vzťahu ku ktorejkoľvek krajine na svete.

2 Pravidlá udeľovania maltského občianstva investorom

V roku 2013 Malta zmenila svoju národnú legislatívu týkajúcu sa udeľovania občianstva⁸ a uľahčila bohatým cudzincom získanie maltského občianstva výmenou za investície na Malte. Toto opatrenie bolo jedným z nástrojov, ktoré malo v období po finančnej kríze v roku 2009 prilákať do krajiny zahraničných investorov a napomôcť tak jej hospodárskemu rastu.

---

⁶ EURÓPSKA KOMISIA (2019): Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov: Systémy udeľovania občianstva a povolení na pobyt investorom v Európskej únii. COM (2019) 12 final, s. 3.

⁷ VAN DEN BRINK, M. (2020): Revising Citizenship within the European Union: Is a Genuine Link Requirement the Way Forward?, s. 1.

⁸ Pozri maltský zákon o štátnom občianstve, Kapitola 188. a nadväzujúce nariadenie o programe pre individuálnych investorov Maltskej republiky, 47/2014.

V roku 2014 bol do praxe zavedený tzv. program pre individuálnych investorov (Individual investor programme), ktorý umožnil udeliť maltské občianstvo naturalizáciou bohatým zahraničným investorom a ich rodinným príslušníkom, ktorí prispievajú k ekonomickému rozvoju Malty.⁹ Zároveň bolo stanovené, že tento program je vymedzený pre 1800 úspešných žiadateľov (do tohto počtu sa nezapočítavali závislé osoby).

Žiadatelia museli spĺňať viaceré kritériá, najmä:

- minimálny vek 18 rokov,
- minimálny pobyt na Malte v dĺžke najmenej 12 mesiacov,
- investícia v celkovej výške minimálne 1 150 000 eur, ktorá pozostávala kumulatívne z priameho finančného príspevku, investície do kúpy alebo prenájmu nehnuteľnosti vysokej hodnoty a významnej investície do miestnych finančných nástrojov (pozri tabuľku č. 1).

Hoci museli mať žiadatelia pred udelením občianstva ročný pobyt na Malte, ich fyzická prítomnosť na Malte nebola nutná. Rovnako sa od žiadateľov nepožadovalo vykonanie jazykovej skúšky. Prípadná trestná minulosť žiadateľa a závislých osôb ich diskvalifikovala z procesu získania občianstva naturalizáciou. Okrem splnenia investičných požiadaviek museli žiadatelia zaplatiť nenávratné správne poplatky, ktoré boli súčasťou procesu podávania žiadostí. Každá žiadosť podliehala posúdeniu a kontrole povinnej starostlivosti (due diligence) so zameraním na bezpečnostné aspekty, ale aj pôvod finančných prostriedkov žiadateľa. Ak žiadateľ spĺňal stanovené požiadavky, mohlo mu byť udelené maltské občianstvo naturalizáciou.

Tabuľka 1: Investície podľa programu pre individuálnych investorov

Druh investície	Výška investície
Finančný príspevok	
Hlavný žiadateľ	650 000 eur
Manžel/ manželka	25 000 eur
Každé dieťa do 18 rokov	25 000 eur
Každé slobodné dieťa od 18 do 26 rokov	50 000 eur
Každý závislý rodič nad 55 rokov	50 000 eur
Investícia do nehnuteľnosti/ minimálne 5 rokov	
Kúpa nehnuteľnosti	350 000 eur
Prenájom nehnuteľnosti/ minimálne ročné nájomné	16 000 eur
Investícia do finančných nástrojov	
Investovanie do akcií, dlhopisov, cenných papierov a pod./ minimálne 5 rokov	150 000 eur

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Celý systém pre žiadateľov o naturalizáciu v rámci programu pre individuálnych investorov riadila a vykonávala vládna agentúra „Identity Malta“¹⁰ (ďalej „agentúra“) založená v roku 2013. Do procesu boli zapojené aj neverejné orgány v úlohe sprostredkovateľov alebo koncesionárov, prostredníctvom ktorých žiadatelia podávali svoje žiadosti agentúre. Zároveň

⁹ Nariadenie o programe pre individuálnych investorov Maltskej republiky, 47/2014, ods. 3.

¹⁰ IDENTITY MALTA (2021): Official website.

bol v januári 2015 vytvorený Národný rozvojový a sociálny fond (ďalej „fond“)¹¹, ako nezávislá vládna agentúra. Do tohto fondu plynulo 70 % z finančných príspevkov prijatých agentúrou v rámci programu pre individuálnych investorov, pričom jeho úlohou bolo tieto prostriedky používať a spravovať vo verejnom záujme. Jednalo sa o projekty a iniciatívy napr. v oblasti rozvoja vzdelávania, výskumu, inovácií, sociálnych vecí, právneho štátu, zamestnanosti, životného prostredia a verejného zdravia.

Z výročných správ maltského regulačného orgánu pre systém udeľovania občianstva investorom¹² z rokov 2014 – 2019 vyplýva, že žiadatelia pochádzali z rôznych regiónov sveta, najviac z Európy (najmä z Ruska), Severnej Ameriky, Ázie, Blízkeho východu, Perzského zálivu a Afriky.¹³ Podľa poslednej publikovanej správy tohto regulačného orgánu z roku 2019 od zavedenia programu pre individuálnych investorov do konca júna 2019 bolo podaných 1742 žiadostí a maltské občianstvo bolo udelené celkovo 1054 hlavným žiadateľom (v rokoch 2018 – 2019 bol priemerný počet závislých osôb sprevádzajúcich úspešného hlavného žiadateľa cca 2,48). Čo sa týka celkových investícií žiadateľov do konca júna 2019, tie predstavovali: finančný príspevok 834 750 000 eur; 144 kúpených nehnuteľností v hodnote 141 374 459,33 eur (v priemere 981 767,08 eur na nehnuteľnosť) a 910 prenajatých nehnuteľností, pričom ročný príjem z prenájmu bol v priemere 19 718,26 eur; investície do finančných nástrojov v hodnote 159 767 368,53 eur.¹⁴ Vzhľadom na pokračovanie programu pre individuálnych investorov až do r. 2020 predpokladáme, že sa celkové údaje až do ukončenia programu líšia.

Po novelizácii zákona o maltskom občianstve a nadväzujúcich predpisov¹⁵ bol v novembri 2020 pôvodný program pre individuálnych investorov ukončený a nahradený novým, ktorý umožňuje získať maltské občianstvo naturalizáciou za mimoriadne služby priamymi investíciami (Citizenship by naturalisation for exceptional services by direct investment). Maltským občanom sa môže stať cudzinec alebo osoba bez štátnej príslušnosti, ktorá poskytla Malte mimoriadne služby alebo o ktorej naturalizáciu má Malta mimoriadny záujem. Za „mimoriadne“ služby sa považuje prínos vedcov, výskumníkov, športovcov, umelcov, ale aj investorov a podnikateľov prostredníctvom priamych investícií do hospodárskeho a sociálneho rozvoja Malty.¹⁶ Podľa nových pravidiel môže byť podaných 1500 žiadostí, z toho je stanovený maximálny limit 400 úspešných žiadostí ročne. Za účelom posúdenia žiadostí bola zriadená nová vládna agentúra „Community Malta Agency“,¹⁷ ktorá zodpovedá za správu a spracovanie všetkých záležitostí týkajúcich sa maltského občianstva vrátane naturalizácie za mimoriadne služby priamymi investíciami na Malte.

Žiadatelia musia spĺňať viaceré podmienky, ktoré sú v porovnaní s programom pre individuálnych investorov modifikované. Predpokladom naturalizácie je pobyt na Malte, ktorý môže viesť k získaniu občianstva dvomi spôsobmi. Prvý umožňuje nadobudnutie občianstva po troch rokoch, ak finančný príspevok do maltského hospodárstva bude vo výške 600 000 eur. Druhý umožňuje nadobudnutie občianstva už po roku, ak tento príspevok bude vo výške 750 000 eur. Toto rozlišovanie umožní žiadateľom ochotným zaplatiť viac, získanie maltského občianstva rýchlejšie.

Medzi základne požiadavky získania občianstva patria:

---

¹¹ NDSF (2021): Official website.

¹² ORGCES (2021): Official website.

¹³ ORGCES (2021): Documents and Links.

¹⁴ ÚRAD REGULÁTORA (2019): Šiesta výročná správa o programe pre individuálnych investorov maltskej vlády, s. 11-22.

¹⁵ Pozri nariadenie o udelení občianstva za mimoriadne služby, 437/2020.

¹⁶ Maltský zákon o štátnom občianstve, Kapitola 188, ods. 10 (9).

Nariadenie o udelení občianstva za mimoriadne služby, 437/2020, ods. 15 a nasl.

¹⁷ COMMUNITY MALTA AGENCY (2021): Official website.

- minimálny vek 18 rokov,
- minimálny pobyt na Malte v dĺžke 36 mesiacov (štandardná procedúra) alebo 12 mesiacov (zrýchlená procedúra),
- investícia, ktorá pozostáva kumulatívne z priameho finančného príspevku, investície do kúpy alebo prenájmu nehnuteľnosti vysokej hodnoty a daru pre registrovanú mimovládnu organizáciu alebo spoločnosť v oblasti filantropie, kultúry, športu, vedy, starostlivosti o zvieratá alebo umenia (pozri tabuľku č. 2).

Tabuľka 2: Investície požadované pri udelení občianstva naturalizáciou za mimoriadne služby priamymi investíciami

Druh investície	Výška investície
Finančný príspevok	
Hlavný žiadateľ/ 36 mesiacov	600 000 eur
Hlavný žiadateľ/ 12 mesiacov	750 000 eur
Každá závislá osoba	50 000 eur
Investícia do nehnuteľnosti/ minimálne na 5 rokov	
Kúpa nehnuteľnosti	700 000 eur
Prenájom nehnuteľnosti/ minimálne ročné nájomné	16 000 eur
Dar	
Dar registrovanej mimovládnej organizácii alebo spoločnosti	10 000 eur

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Hlavná zmena sa týka dĺžky pobytu a skladby jednotlivých investícií. Nový investičný program tiež predpokladá vyššiu úroveň kontroly povinnej starostlivosti a overovania vo vzťahu k žiadateľom po tom, čo im bude udelený pobyt na Malte.

3 Problematické aspekty udeľovania občianstva investorom

Systém udeľovania občianstva investorom má za cieľ prilákať investície prostredníctvom ponuky získania štátneho občianstva výmenou za určenú sumu finančných prostriedkov. Naturalizácia, ktorej podstatou je peňažné plnenie, sa líši od štandardných naturalizačných postupov udeľovania štátneho občianstva. „Kúpa“ pasu nepredstavuje tradičný spôsob, ako sa stať občanom štátu, z občianstva sa stáva komodita, a preto táto prax štátov vyvoláva otázky.

S nevôľou je vnímaná skutočnosť, že občianstvo udeľujú dotknuté členské štáty investorom za menej prísnych podmienok, v porovnaní so štandardnými požiadavkami naturalizácie. V prípade Malty je problematická najmä otázka skutočnej väzby na štát. Žiadateľ podľa maltského programu získa povolenie na pobyt na začiatku procesu podania žiadosti o maltské občianstvo. Malta však požaduje iba „držanie“ povolenia na pobyt počas stanoveného obdobia bez toho, aby bola potrebná fyzická prítomnosť žiadateľa na jej území. Z toho vyplýva, že žiadateľ môže získať maltské občianstvo aj bez faktického pobytu na Malte. V praxi je na splnenie tejto požiadavky postačujúce predloženie palubného lístka alebo dôkazov o členstve v miestnom športovom klube, daroch charitatívnym organizáciám, otvorení účtu v miestnej banke a pod.¹⁸ K občianstvu EÚ tak majú prístup aj cudzinci, ktorí nikdy nemali reálny pobyt

¹⁸ EURÓPSKA KOMISIA (2019): Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov: Systémy udeľovania občianstva a povolení na pobyt investorom v Európskej únii. COM (2019) 12 final, s. 6.

na území členského štátu EÚ. V danom prípade neexistujú prirodzené väzby medzi žiadateľom na jednej strane a štátom na druhej strane.

Uvedené konanie zo strany členských štátov dlhodobo podlieha kritike zo strany EÚ. Podľa EÚ sú so systémom udeľovania občianstva investorom spojené viaceré riziká ako pranie špinavých peňazí, daňové úniky, korupcia, ale aj ohrozenie bezpečnosti.¹⁹ Obavy vyvoláva netransparentné riadenie investičných programov. V praxi sa tiež vyskytli prípady, kedy došlo k zneužívaniu a korupcii pri takomto udeľovaní občianstva. Praktikám súvisiacim s „predajom“ maltských pasov sa venovala maltská novinárka Daphne Caruana Galizia zavraždená v októbri 2017. Nasledujúce vyšetrovanie viedlo k podozreniam z korupcie najvyšších maltských politických predstaviteľov, konkrétne vedúceho kancelárie bývalého maltského premiéra Keitha Schembriho v septembri 2020.²⁰ Vyšetrovanie súviselo s braním provízií za vydávanie „zlatých pasov“.

Všetky tieto skutočnosti viedli Európsku komisiu (ďalej „EK“) k tomu, že v októbri 2020 iniciovala proti Malte (aj Cypru) konanie o nesplnení povinnosti v súlade s čl. 258 ZFEÚ, v rámci ktorého môže byť vec postúpená na rozhodnutie Súdnemu dvoru EÚ. Zatiaľ EK adresovala Malte formálne oznámenie týkajúce sa programu udeľovania občianstva investorom. Podľa názoru EK udeľovanie „zlatých pasov“ Maltou je v rozpore so zásadou lojality podľa čl. 4 ods. 2 ZEÚ. Keďže získanie maltského štátneho občianstva má za následok automatické získanie občianstva EÚ, konanie Malty má dôsledky pre Úniu ako celok a narúša sa ním integrita inštitútu občianstva EÚ podľa čl. 20 ZFEÚ.²¹

Malta aj napriek výhradám EK argumentuje, že otázky štátneho občianstva sú jej výlučnou právomocou. Tvrdeniam EÚ chýba právny základ, majú politický charakter a vyvolávajú otázky o zasahovaní do suverenity členských štátov. V udeľovaní maltského občianstva investorom preto pokračuje naďalej, ale už na základe modifikovaného programu z roku 2020, ktorý podľa Malty lepšie reflektuje na obavy EK.

Záver

Problematika štátneho občianstva vrátane jeho udelenia patrí v EÚ medzi právomoci členských štátov. Autonómia členských štátov pri regulácii štátneho občianstva je však v posledných rokoch zo strany úniových inštitúcií spochybňovaná. Na otázku, či môžu členské štáty bez akýchkoľvek obmedzení regulovať získanie štátneho občianstva, ktoré automaticky vedie k získaniu občianstva EÚ, môže relevantne odpovedať výlučne Súdny dvor EÚ. No už teraz je zrejmé, že udeľovanie štátneho občianstva prostredníctvom investičných programov Malty a ďalších členských štátov vedie Úniu k prehodnocovaniu vzájomného vzťahu medzi štátnou príslušnosťou a občianstvom EÚ.

Použitá literatúra:

1. EURÓPSKA KOMISIA (2019): Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov: Systémy udeľovania občianstva a povolení na pobyt investorom v Európskej únii. [online].

---

¹⁹ EURÓPSKA KOMISIA (2019): Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov: Systémy udeľovania občianstva a povolení na pobyt investorom v Európskej únii. COM (2019) 12 final, s. 10.

²⁰ EURACTIV (2020): Ex-Maltese PM's chief of staff arrested in fraud probe.

²¹ EURÓPSKA KOMISIA (2020): Investor citizenship schemes: European Commission opens infringements against Cyprus and Malta for „selling“ EU citizenship.

- Brusel, 23. 1. 2019, COM (2019) 12 final. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0012&from=EN>.
2. EURÓPSKA KOMISIA (2020): Investor citizenship schemes: European Commission opens infringements against Cyprus and Malta for „selling“ EU citizenship. [online]. Brusel, 20. 10. 2020. Dostupné online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_20_1925.
  3. EURACTIV (2020): Ex-Maltese PM' s chief of staff arrested in fraud probe. [online]. In: *Euractiv*, 23. 9. 2020. [cit. 4. 5. 2021.] Dostupné online: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/ex-maltese-pms-chief-of-staff-arrested-in-fraud-probe/>.
  4. Charta základných práv Európskej únie Ú. v. EÚ C 202, 7. 6. 2016.
  5. Maltský zákon o štátnom občianstve. Kapitola 188. [online]. Dostupné online: <https://legislation.mt/eli/cap/188/eng/pdf>.
  6. MENTZELOPOULOU, M., M. – DUMBRAVA, C. (2018): Acquisition and loss of citizenship in EU Member States. [online]. European Union: European Parliament research service, 2018. [cit. 3. 5. 2021.] Dostupné online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625116/EPRS_BRI\(2018\)625116_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625116/EPRS_BRI(2018)625116_EN.pdf).
  7. Nariadenie o programe pre individuálnych investorov Maltskej republiky. 47/2014. [online]. Dostupné online: <https://legislation.mt/eli/ln/2014/47/eng/pdf>.
  8. Nariadenie o udelení občianstva za mimoriadne služby. 437/2020, 20. 11. 2020. [online]. Dostupné online: <https://legislation.mt/eli/sl/188.6/eng/pdf>.
  9. SÚDNY DVOR EÚ (1992): Rozsudok zo 7.7.1992. Michelleti, vec C-369/90.
  10. SÚDNY DVOR EÚ (2004): Rozsudok z 19.10.2004, Zhu a Chen, vec C-200/02.
  11. SÚDNY DVOR EÚ (2010): Rozsudok z 2.3.2010, Rottmann, vec C-135/08.
  12. SÚDNY DVOR EÚ (2019): Rozsudok z 12.3.2019, Tjebbes, vec C-221/17.
  13. ÚRAD REGULÁTORA (2019): Šiesta výročná správa o programe pre individuálnych investorov maltskej vlády. [online]. [cit. 29. 4. 2021.] Dostupné online: <https://orgces.gov.mt/en/Documents/Reports/Annual%20Report%202019.pdf>.
  14. VAN DEN BRINK, M. (2020): Revising Citizenship within the European Union: Is a Genuine Link Requirement the Way Forward? [online]. European University Institute. Working Paper 2020/76. [cit. 30. 4. 2021.] Dostupné online: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/68979/RSCAS%202020_76.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
  15. Zmluva o fungovaní Európskej únie. Ú. v. EÚ C 202, 7. 6. 2016.
  16. Zmluva o Európskej únii. Ú. v. EÚ C 202, 7. 6. 2016.

Kontakt:

JUDr. Lucia Bocková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: lucia.bockova@euba.sk

COMPARISON OF SELECTED INDICATORS OF HEALTH CARE QUALITY IN THE EU15 COUNTRIES AND OTHER MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Rastislav Briestenský

Faculty of Economics and Entrepreneurship, Pan-European university, Tematínska 10, 851 05 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: rastislav.briestensky@paneurouni.com

Abstract: Healthcare is a strategic area of every country, and therefore it is necessary to focus on the quality of services provided when managing healthcare facilities. The aim of this article is to compare selected indicators of the quality of health care provision between the countries of the EU15 group and other member states. The research found that there is a statistically significant difference between the mean values of selected indicators (deaths from treatable diseases, life expectancy and lost years of life) between the studied groups of countries. Based on the research, it can be said that the selected indicators pointed to a significantly better quality of health services in the EU15 countries.

Keywords: quality of health services, EU15, hospital management

JEL: G14, H51, I15

Introduction

Human health and life have an priceless value for society and caring for them has a high social value. Health is affected by several mechanisms, such as lifestyle, genetic predisposition, health, living and working environment. However, health services represent the smallest share and therefore focus mainly on solving the problems that have arisen, as well as on preventing deaths from diseases due to the constant advancement of medicine. With good health management, it is possible to partially contribute to maintaining the health of the population.¹ In view of the above, each person is repeatedly confronted with the system of providing health care in a certain respect during their life. Health services can therefore be understood as services that are provided in the public interest to the public. Healthcare delivery systems vary from state to state. Their differences are manifested by some characteristics, such as: the economic situation in the country, the way of financing, the amount of spent finance, political and legal regulation, the founder, and others.

Several studies confirm that the health of the population affects the country's economic growth and is important in achieving long-term sustainable economic growth.² For this reason, healthcare must be considered a strategic area of each country. Providing health care is not just a service intended for specific people, but the system and quality affect the economic growth of the country.

Each country has its own health care delivery system. Given the economic situation of the EU15 countries, healthcare can be expected to be at a higher level than in other members states. The countries of the EU15 group include: Austria, Finland, Belgium, France, Denmark, Germany, Ireland, Greece, Italy, the Netherlands, Luxembourg, Portugal, Spain, the United Kingdom, Sweden.³

---

¹ LIBA, J. (2016): *Výchova k zdraviu v školskej edukácii*, p. 24.

² WHO (2004): *Investing in health for economic development*, p. 15.

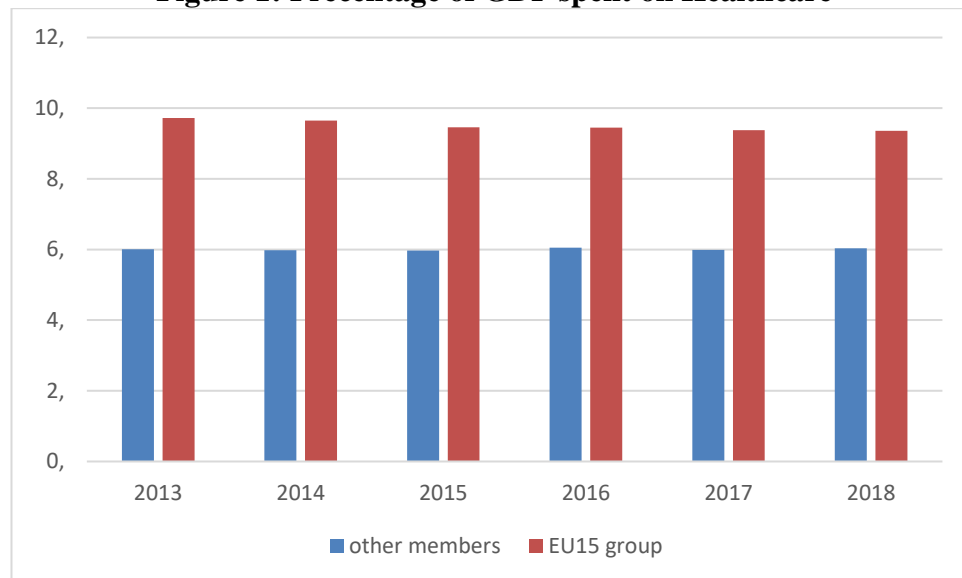
³ OZLEM, O. – OBST T. (2016): *Wage-led growth in the EU15 member-states: the effects of income distribution on growth, investment, trade balance and inflation*, p. 1518.

The present article examines the differences in the quality of health care provision between the countries of the EU15 group (countries that became members until 01.05.2004) and other countries.

1 Theoretical background

When comparing the financing of the EU15 countries and other Member States, we find that the EU15 countries spend on average almost twice the share of GDP compared to other countries of the European Union.⁴

Figure 1: Percentage of GDP spent on Healthcare

Source: Own processing according Eurostat (2021).

In addition, there is also an unequal distribution of funding for research in this area. Countries that are richer have better funded health research from the European Union.⁵ It also refers to the unequal allocation of health research funds. The amount of money spent on health care in the form of a share of a country's GDP does not automatically mean a higher level of quality of health care. Quality can also be conditioned by the efficient use of the resources used.

Several output factors are used to evaluate health care. Among the most used are: life expectancy at birth and at the age of 65, amenable mortality and potential years of life lost.⁶ In addition, these factories are also used in statistical analyzes of OECD⁷ and Eurostat.⁸ At the expected life expectancy, a distinction is made between values at birth and at the age of 65. The amenable mortality indicator represents the rate of death from diseases that could be prevented using appropriate threatment procedures, or as prevention of errors and incidents. On the same principle, the potential years of love lost are calculated.⁹

⁴ JAKOVLJEVIC, M. et. al. (2019): Underlying differences in health spending within the World Health Organisation Europe Region-comparing EU15, EU post-2004, CIS, EU candidate, and CARINFONET countries p. 2.

⁵ KALÓ, Z. et. al. (2019): Is there a fair allocation of healthcare research funds by the European Union?, p. 11.

⁶ WHO (2019): Developing indicators for the Health 2020 targets, p. 6-11.

⁷ OECD (2021): Health Care Quality Indicators.

⁸ EUROSTAT (2021): Good health and well-being statistics.

⁹ FOREMAN, K.J. et.at. (2018): Forecasting life expectancy, years of life lost, and all-cause and cause-specific mortality for 250 causes of death: reference and alternative scenarios for 2016 – 40 for 195 countries and territories, p. 2053-2054.

1.1 Hypotheses

The research goal was formulated on the basis of knowledge about health care financing as well as service quality indicators: examines the differences in the quality of health care provision between the countries of the EU15 group and other countries. To meet this objective have been set four scientific hypotheses and H_0 hypotheses:

H1: There is a statistically significant difference between the mean values of life expectancy at birth in the countries of the EU15 and other EU Member States.

H_0 : There is not a statistically significant difference between the mean values of life expectancy at birth in the countries of the EU15 and other EU Member States.

H2: There is a statistically significant difference between the mean values of life expectancy at age 65 years in the countries of the EU15 and other EU Member States.

H_0 : There is not a statistically significant difference between the mean values of life expectancy at age 65 years in the countries of the EU15 and other EU Member States.

H3: There is a statistically significant difference between the mean values of amenable mortality in the countries of the EU15 and other EU Member States.

H_0 : There is not a statistically significant difference between the mean values of amenable mortality in the countries of the EU15 and other EU Member States.

H4: There is a statistically significant difference between the mean values of potential years of life years lost in the countries of the EU15 and other EU Member States.

H_0 : There is not a statistically significant difference between the mean values of potential years of life years lost in the countries of the EU15 and other EU Member States.

Each of these hypotheses examines a different indicator of the quality of health care provision. For this reason, each value will be examined separately, as the research results may be different for each hypothesis. For each hypothesis, there will be comparison the mean value between the EU15 countries and other Member States of the European Union. The expected results will help to compare each of the monitored areas.

2 Methodology

The non-parametric equivalent of the t-test, the Mann-Whitney U-test, is used to perform the research. Using this test, it will be possible to examine whether there is a statistically significant relationship between the two groups of dependent variables.¹⁰

We consider measurements from data group A from the set $x_1, x_2, x_3, \dots, x_{n_1}$ and from data group B from the set $y_1, y_2, y_3, \dots, y_{n_2}$. Subsequently, the measurements are arranged in size from the smallest value to the largest, thus obtaining a mixed selection $z_1, z_2, z_3, \dots, z_n$, while $n = n_1 + n_2$. The values 1, ..., n are then assigned to the individual values according to their order. If any of the values are repeated, they are assigned an order calculated from the average of the orders of the repeating value. Then we calculate R_a – the sum of the orders based on the set A, R_b – the sum of the orders based on the set B. The following must apply:

$$R_a + R_b = \frac{n * (n+1)}{2}$$

The test statistics are then calculated:

$$U_a = n_1 * n_2 + \frac{n_1 * (n_1 + 1)}{2} - R_a$$

$$U_b = n_1 * n_2 + \frac{n_2 * (n_2 + 1)}{2} - R_b$$

While there is valid relationship: $U_a + U_b = n_1 * n_2$.

---

¹⁰ MACFARLAND, T. W. – YATES, J. M. (2018): Mann–whitney u test. Introduction to nonparametric statistics for the biological sciences using R, p. 183.

We get the test criterion from the relationship $U = \min(U_a, U_b)$. Subsequently, using the tables, we can compare this value using the tables for the appropriate n_1 a n_2 , where the selected value of statistical significance is α .

If $U < U_{(\alpha, n_1, n_2)}$, hypothesis H_0 is rejected.

If $U > U_{(\alpha, n_1, n_2)}$, hypothesis H_0 cannot be rejected.

Eurostat data will be used for the research. These are age-structured data for the states of the European Union. The given indicator will be used to verify each hypothesis. Subsequently, the individual countries are divided into the EU15 group and the group of other countries. The other member states included in the research are those that were members of the European Union in a given year. In this research there was taken into account that over the years, European union has joined new members such as Croatia in 2013. Research included also United Kingdom, as this state was member of European Union until the end of 2020. After obtaining the data, the hypothesis is tested for each indicator using the Mann-Whitney U-Test.

3 Results

As mentioned above, we assume differences between countries that belong to the countries of the EU15 and other Member States. Therefore, we also focused on examining the differences between the countries of the EU15 group and other Member States of the European Union. For the purposes of the research, we will compare the mean values of selected data between the two groups, namely: 1. life expectancy at birth, 2. life expectancy at age 65, 3. mortality from curable diseases and 4. years of life lost. Based on the research, we will use the Mann-Whitney U-Test method, which will compare the values for individual countries for each indicator.

When we look at the statistics as panel data, we can test the statistical significance of the difference in the mean values of the examined characters. The test method we use is nonparametric, i. does not assume a normal distribution of input data. Since we wanted to evaluate all traits (life expectancy at birth and at age 65, death rate from curable diseases and lost years of life) using the same method, we chose a non-parametric approach.

After performing the calculation, we obtained the values of z – score, U (value of tested statistics) and p – value determining statistical significance, which are given in the table.

Table 1: Mann-Whitney U-Test of selected factors of EU15 countries and other countries

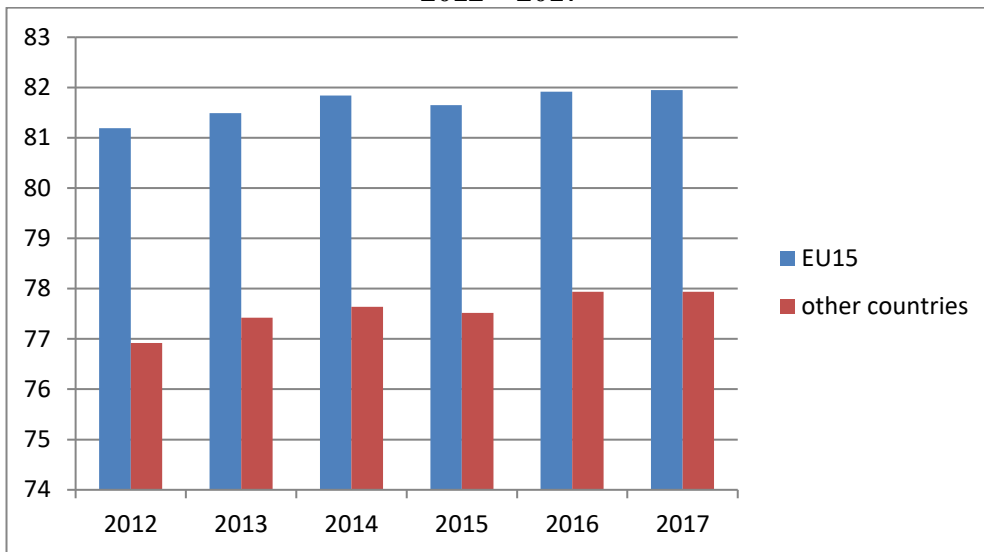
	life expectancy at birth	life expectancy at age 65	amenable mortality	potential years of life list
z - score	2.79193	3.63881	-4.8859	-7.77284
U	10475.5	10542	9572	1065.5
p - value	0,00528	0,00028	0,00001	0,00001

Source: Own processing according Mann-Whitney U-Test.

Since the p-values of the Mann-Whitney U-Test for all evaluated indicators are less than 0.05, that is:

- There is a statistically significant difference between the mean values of life expectancy at birth in the countries of the EU15 and other EU Member States.

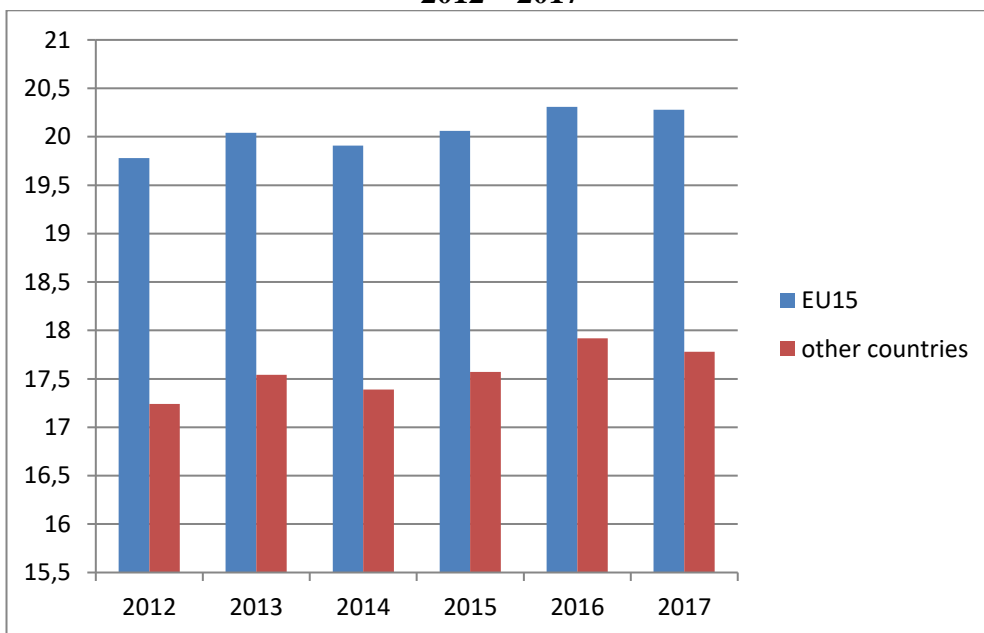
Figure 2: The average value of life expectancy at birth between the EU15 and other EU, 2012 – 2017

Source: Own processing according Mann-Whitney U-Test.

- There is a statistically significant difference between the mean values of life expectancy at age 65 years in the countries of the EU15 and other EU Member States.

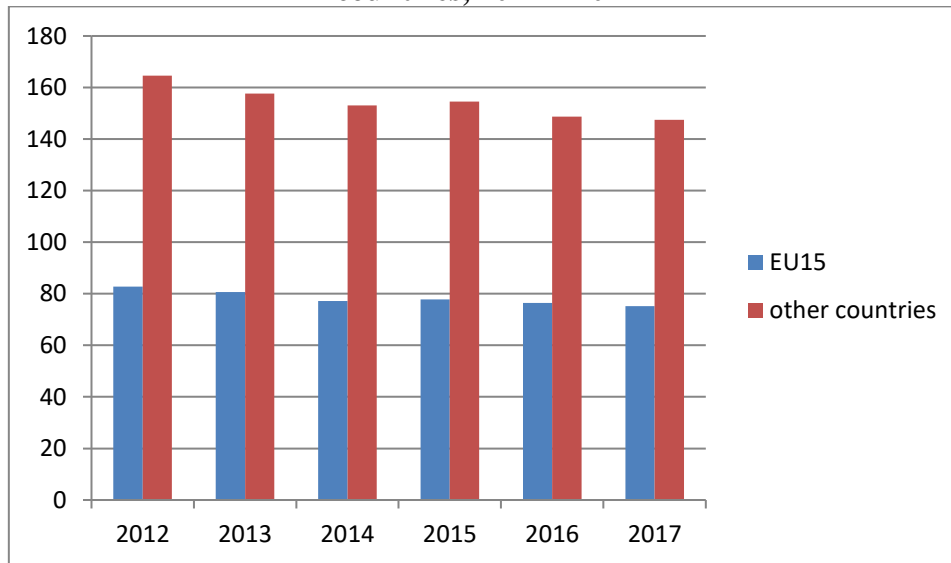
Figure 3: Average life expectancy at age 65 between the EU15 and other EU countries, 2012 – 2017

Source: Own processing according Mann-Whitney U-Test.

- There is a statistically significant difference between the mean values of amenable mortality in the countries of the EU15 and other EU Member States.

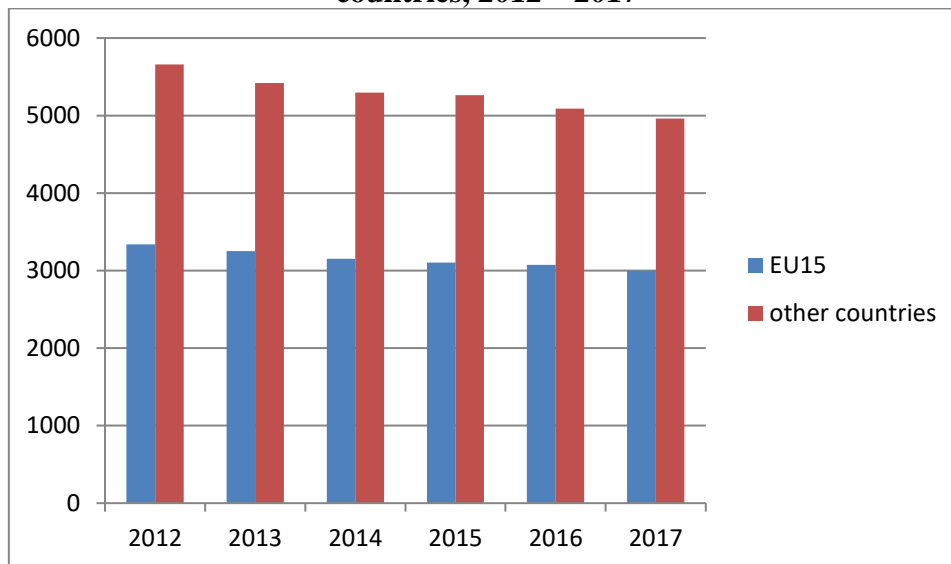
Figure 4: Average value of amenable mortality between the EU15 and other EU countries, 2012 – 2017

Source: Own processing according Mann-Whitney U-Test.

- There is a statistically significant difference between the mean values of potential years of life years lost in the countries of the EU15 and other EU Member States.

Figure 5: Average value of of potential years of life lost between the EU15 and other EU countries, 2012 – 2017

Source: Own processing according Mann-Whitney U-Test.

Based on these calculations, we reject all the above hypotheses H_0 at the significance level of 0.05, i. hypotheses H_5 , H_6 , H_7 and H_8 are "accepted".

This calculation showed us that countries that have been members of the European Union for a long time have significant differences in selected indicators. Countries belonging to the EU15 group have, on average, higher life expectancy at birth and at age 65. At the same

time, they have, on average, a lower amenable mortality and a lower value of years of life lost. EU15 countries perform better than other countries in selected indicators.

When comparing EU15 countries and other Member States, we found that although EU15 countries perform better in terms of amenable mortality, potential years of life lost and life expectancy, they are not as effective as other Member States in terms of inputs. This difference is due to the very functioning of health care.

This research focused only on quality indicators. It did not take into account the use of input data, such as the amount of money spent, equipment or the number of medical staff. In this research, quality differences were pointed out, which are statistically significant. For the purposes of further research, it is possible to use not only outputs but also inputs. Research using other groups, such as V4, may also be done.

Conclusion

This article aimed to identify differences in the quality of health care between the countries of the EU15 group and other Member States of the European Union. It was pointed out that there was a statistically significant difference in the selected indicators. As the review examined, other Member States spend significantly less on health than their GDP. This may be one of the reasons for the differences between these countries. In addition, we must consider the efficiency of the use of available resources.

Countries that joined the European Union after 01.05.2004 need to focus on improving the quality of services provided. Healthcare is a service provided in the public interest and is a strategic area. For this reason, countries need to change their strategy in order to increase quality. Given the insufficient funding of health facilities, it would be appropriate to increase the share of GDP in health care, as is the case in the EU15 countries.

References:

1. ASBU, E. Z. et. al. (2020): Determinants of Hospital Efficiency: insights from the literature. In: *International Journal of Healthcare*, Vol. 6, No. 2, pp. 44-53.
2. DOYLE, J. et. al. (2019): Evaluating measures of hospital quality: Evidence from ambulance referral patterns. In: *Review of Economics and Statistics*, Vol. 101, No. 5, pp. 841-852.
3. EUROSTAT. (2021): Total health care expenditure. [online]. Available online: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00207/settings_1/table?lang=en.
4. EUROSTAT. (2021): Good health and well-being. [online]. Available online: https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=sdg_03_10.
5. FOREMAN, K. J. et. al. (2018): Forecasting life expectancy, years of life lost, and all-cause and cause-specific mortality for 250 causes of death: reference and alternative scenarios for 2016–40 for 195 countries and territories. In: *The Lancet*, Vol. 392, No. 10159, pp. 2052-2090.
6. JAKOVLJEVIC, M. – FERNANDES, P. O. – TEIXEIRA, J. P. – RANCIC, N. et al. (2016): Underlying differences in health spending within the World Health Organisation Europe Region – comparing EU15, EU post-2004, CIS, EU candidate, and CARINFONET countries. In: *International journal of environmental research and public health*, Vol. 16, No. 17, pp. 2-15.
7. LIBA, J. (2016): *Výchova k zdraviu v školskej edukácii*. Prešov: Prešovská univerzita, 2016. ISBN 978-80-555-1612-7.
8. MACFARLAND, T. W. – YATES, J. M. (2016): *Mann–whitney u test. Introduction to nonparametric statistics for the biological sciences using R*. Switzerland: Springer, 2016. ISBN 978-3-319-30634-6.

9. OECD (2021): Health Care Quality Indicators. [online]. Available online: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=HEALTH_HCQI.
10. ONARAN, O. – OBST, T. (2016): Wage-led growth in the EU15 member-states: the effects of income distribution on growth, investment, trade balance and inflation. In: *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 40, No. 6, pp. 1517-1551.
11. RAHIMI, H. et. al. (2017): Key performance indicators in hospital based on balanced scorecard model. In: *Journal of Health Management & Informatics*, Vol. 32, No. 4, pp. 17-24.
12. VOLDEN, G. H. (2019): Assessing public projects' value for money: An empirical study of the usefulness of cost–benefit analyses in decision-making. In: *International Journal of Project Management*, Vol. 37, No. 4, pp. 549-564.
13. WHO (2020): Developing indicators for the Health 2020 targets. [online]. Available online: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/172509/Developing-indicators-for-the-Health-2020-targets-Eng.pdf.
14. WHO (2004): Investing in health for economic development. [online]. Available online: <https://www.who.int/macrohealth/action/sintesis15novingles.pdf>.

Contact:

JUDr. PhDr. Rastislav Briestenský

Faculty of Economics and Entrepreneurship

Pan-European university

Tematínska 10

851 05 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: rastislav.briestensky@paneurouni.com

DIGITIZATION – AN ESSENTIAL PROCESS OF THE INFORMATION SECURITY AND HUMAN SECURITY SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Renata Cozonac

General director, National Book Chamber of the Republic of Moldova, 180 Stefan cel Mare bd.,
MD-2004, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: bookchamber.md@gmail.com

Abstract: The modern development of information technologies leads to the need to protect information. In this article were elucidated important aspects of the security of informatics systems and information security, being at the same time argued the necessity of security of information systems, for ensuring human and informational safety.

Keywords: computer system, human security, security of information systems, information security, standard, threat, requirements

JEL: F52, L86, F68

Today, the issue of security, for several obvious reasons, is one of the most discussed among experts and researchers. Of course, the issue of security has always been the focus of the international community and has traditionally been understood as the defence of the territory by military means. However, modern realities force us to abandon militaristic interpretations and for this, there is a rather eloquent explanation. First, this approach does not take into account cultural and emotional factors, as a result, it is impossible to explain a state's decision to start a war. Secondly, the principle of non-intervention in the internal affairs of a state and the large number of threats to humanity cannot coexist peacefully. Third, these approaches are characterized by very low predictive power. The question is to find an alternative to traditional approaches to security. Moreover, such an alternative already exists. This is the concept of human security, which suggests that the person, not the state, should become the main point of reference for security. It should be noted that the idea of human security is not new in its essence.

The scale and consequences of the modern stage of computerization of society have a revolutionary character and cause not only new expectations and hopes for a better future, but also generate illusions and myths. The computerization of society brings new potential threats, and last but not least to the person. In the modern era, it has become axiomatic to say: real power belongs to the one who holds the information, as well as its antithesis: information belongs to the one who holds the real power.

The term "e-democracy" or "digital democracy" has come to be frequently used by those who use computer technology in the political process. The concepts of digital democracy refer to theories that consider computers and / or computer networks as essential tools in the functioning of a democratic political system. "Digital democracy" is any democratic political system in which computers and computer networks are used to perform essential functions of the democratic process, such as disseminating information and communication, uniting the interests of citizens and making decisions (through deliberation and voting). These concepts differ in the possibility of using a direct or representative form of democratic governance and in the degree of activity of citizens in the state. What these concepts have in common is the belief that various properties of new environments, such as interactivity, faster ways of transmitting information, the ability of a large number of users

to communicate with each other, an abundance of information and new capabilities of users for process management, can positively influence status policies.

More than 40 years ago, Simon Nora and Alain Minc, authors of the report "Computerization of society" to the French president, wrote: "Computerization is not only a technical innovation in recent years, but is a generalizing factor that catalyzes other factors". Information processing and storage takes place digitally, leading to systemic change in organizations and society as a whole".¹ Anticipating the advent of the Internet, the authors wrote "about the creation of a new fundamental system that denigrates literally all structures of society". A system that, unlike electricity, does not carry an inert current, but information, ie "power". Obviously, computerization affects almost all areas of life, the person, and society. This also applies to state institutions, including the ideology of the modern state on which they are based. It is mainly about the regime of government: democracy. The indicator of the degree of democracy in the state is the way in which power is organized, the techniques and methods of its implementation, ie the parameters according to which a political regime can be classified as democratic. E-government is an indispensable element of democracy. The principles of e-government include trust and security. The Republic of Moldova has made impressive progress in implementing information society technologies:

- One of two citizens is an Internet user;
- More than half of households have at least one computer, most connected households have broadband internet access;
- The country ranks according to the speed of internet access among the ten most advanced countries in the world;
- The biometric passport is implemented;
- E-Declarations system;
- Digital map.

The Republic of Moldova has joined the "Open Government Data" initiative, the "e-Government Transformation" project is underway.²

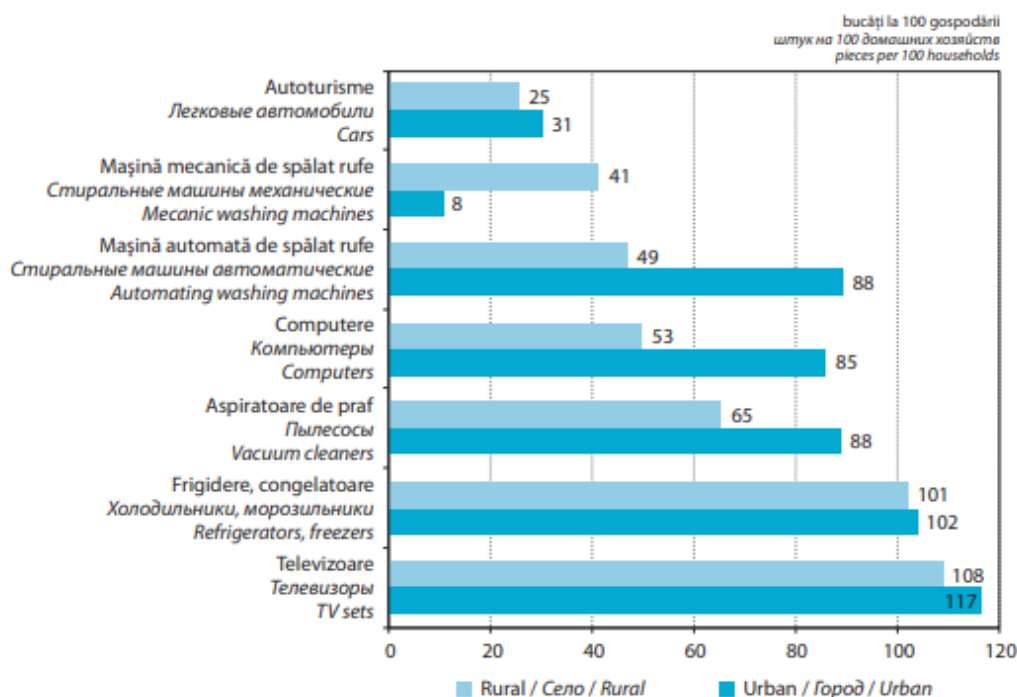
---

¹ NORA, S. – MINC, A. (1978): L'informatisation de la société.

² Nivelul de trai al populației, 2019.

Table 1: Households equipment with durable goods, by area, in 2019

Source: Anuarul statistic al Republicii Moldova, Statistical Yearbook of the Republic of Moldova (2020), p. 111.

The conceptual framework of public administration reform was formed based on the commitments that the Republic of Moldova has assumed by signing the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union³, as well as the Sustainable Development Goals⁴, National strategy for the development of the information society "Digital Moldova 2020".⁵

However, in international rankings the country is not among the advanced economies in this field, and the level and speed of development of the information society do not meet the requirements of today's international environment, in which the world is becoming increasingly "hyperconnected and digitized." The advantages of digital technologies, which people could benefit as citizens-consumers are diminished in many countries, including the Republic of Moldova, security and privacy issues, insufficient Internet access, low functionality, lack of skills necessary or accessibility of services.

The digitization of services provided by state institutions has been a cross-cutting goal, aimed at simplifying the relationship between citizen and state, eliminating unnecessary roads and queues at counters, reducing time to resolve citizen requests and, last but not least, facilitating employee activity. We can draw some of the most important directions:

E-Government – streamlining public services provided, such as: M-Cloud Joint Government Technology Platform; Government Electronic Payments Service; Government Interoperability Platform; Paperless Government Initiative – SIGEDIA; Government e-Reporting Platform; e-Procurement; e-Constructions; e-Justice; Digitization of Operational Support Systems for Government; Government Data Storage Infrastructure.

³ Legea Nr 112/2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora.

⁴ Hotărârea Guvernului Nr 912/2016 cu privire la constituirea Consiliului Național pentru Dezvoltare Durabilă.

⁵ Hotărârea Guvernului Nr 857/2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale "Moldova Digitală 2020".

E-Culture – capitalizing on the IT potential in the process of digitizing cultural heritage, in order to increase the accessibility of cultural resources, with the main goal of digitizing cultural heritage using current, modern IT technologies, so that national cultural heritage can be preserved, promoted and transmitted to future generations.

In this sense, an essential contribution has the National Book Chamber of the Republic of Moldova (CNCRM), having the mission to manage the national documentary heritage (legal deposit) of publications (books, periodicals, manuscripts, old books, incunabula, maps, photographs, microfilms, photocopies, audio-visual materials and electronic resources) and the promotion of publishing production in the Republic of Moldova for the whole community, digitized the "Basarabiana" collection (documents dating from the 15th century – early 20th century), the collection "National Bibliography", section Books (1924 – present). The printed national heritage currently has about 1.5 million documents, half of which are digitized.

Some of the transformations needed for the digitization process were made even in the context of the COVID-19 pandemic, which accelerated the digitization process. The situation created by the epidemiological context, determined the acceleration of the steps for the digitization of some public services offered to individuals and legal entities or internal work processes. Thus, the Certificate of systematization of publications for VAT exemption⁶ issued by CNCRM is issued in electronic format being secured by electronic signature, another indispensable tool for national security.

The basic document that provides for the creation and implementation of a cyber security management system of the Republic of Moldova is the National Cyber Security Program of the Republic of Moldova for the years 2016 – 2020 (GD 811/2015). The program aims to create a cyber security management system of the Republic of Moldova by securing information society services, thus contributing to the development of a knowledge-based economy, which, in turn, will stimulate increased economic competitiveness and social cohesion, as well as ensuring the creation of new jobs. For the implementation of the Cyber Security Program, the Government Decision on the approval of the Mandatory Minimum Cyber Security Requirements (GD 201/2017) was elaborated and approved.

The concept of information security, approved by Law No. 299/2017, is a policy document that integrates the central areas and associated with the information space, provides notions, defines the principles of organization at state, society and individual level and details legal, technical and organizational methods, economic and counter-informative, for ensuring the information security of the Republic of Moldova. In order to achieve the Concept, the Information Security Strategy of the Republic of Moldova for 2019 – 2024 and the Action Plan for its implementation (HP 257/2018) were developed and approved, the purpose of which is to correlate and systemically integrate priority areas with responsibilities and competencies to ensure information security at national level.

The rapid development of the Internet and other technologies has given rise to a new economic sector, as well as a new and rapid flow of digital information, products, and services. Although this development contributes considerably to the growth of the national economy, it also has a negative side, which is manifested by the distribution of illegal and harmful content, and behaviours that are especially dangerous for the most vulnerable among people, namely children and adolescents.

Children are increasingly exposed to the dangers of digital space, through a growing range of devices and from an early age. Therefore, it is necessary to develop their special content and services. Thus, in order to ensure online safety for children and ensure

---

⁶ Certificarea producției editoriale.

more efficient use of the Internet by them was developed and approved by Government Decision No. 212/2017 Action Plan to promote Internet safety of children and adolescents for 2017 – 2020.

A key question in assessing the role of information technology for democracy is how much governments and civil society learn to use the opportunities offered by new information and communication channels to promote and strengthen grassroots representative institutions that bring citizens and the state together. In this respect, the opportunities for public participation created by the new technology are certainly important, but the Internet can generate information, increasing transparency, openness, and accountability of authorities at national and international level, and strengthening interactive communication channels between citizens and intermediaries. These are special functions, and the Internet performs some of them better than any other means of communication. In particular, the Internet could:

- To provide more appropriate means of interaction in political campaigns for minority parties than traditional media (newspapers, radio, television);
- To provide greater simultaneous access to information for journalists to official documents and current legislative initiatives and proposals;
- To contribute to the consolidation of the internal organization of the parties and the interaction of the party members, etc.

Issues associated with the dangers and risks of e-democracy should not be left without scientific analysis, in particular:

- The danger of manipulating voting and election data due to a lack of sufficient data protection;
- The danger of dividing society into those who have information and those who do not (digital division) and, as a result, the violation of the principle of democracy of choice;
- The danger of propaganda by criminal and extremist groups and their influence, especially on the young generation.

As trends in the national and global economy are geared towards information management through information systems, information is becoming the most important asset, both in public institutions and in private organizations. From this perspective, special attention should be paid to information security issues. In the conditions of information management that require greater protection and security, the management and control of the outsourcing of services is a determining factor in the organization of IT activities. From this perspective, the lack of a managerial approach to information security issues is a risk factor to ensure the confidentiality of information and the security of the components of the information system of institutions. Endangering information security can affect the ability to provide services, lead to fraud or destruction of data, breach of contractual clauses, disclosure of state secrets and confidential information, undermine the credibility of public institutions and organizations, etc.

The specific methods of protection of current information technology are varied, depending on the type of vulnerabilities they protect. Information security is an essential component of the information society, which is why specific international standards are being created. It should also be remembered that the security of information distributed on computer networks is not only a matter of technology, but also a human and managerial issue. Lack of security and confidentiality of information has undesirable effects on the confidentiality of personal life or can lead to significant material loss, dissemination of content dangerous to public morality, social ethics, or individual security. Therefore, the desire is to achieve increasingly advanced security technologies, which make it increasingly difficult to exploit technological vulnerabilities.

Finally, it may be concluded that digitization leads to important socio-cultural, economic and political changes. These changes create new opportunities, but they also create problems and challenges for people. Digitization can be expensive, but the long-term benefits of innovative solutions are clear. Digital development is driven by supranational, national and regional digital policies and supported by national security agendas. This policy is intended to accelerate overall economic growth and protect critical information infrastructure and information security, but does not address the interests, needs and concerns of individuals and communities facing digitisation in their daily lives. The aim is to bring human security issues to the cyber security agenda in order to better understand the social changes brought about by digitisation.

References:

1. Certificarea producției editoriale. [online]. [Cited 13. 4. 2021.] Available online: <http://www.bookchamber.md/produse-si-servicii/certificarea-productiei-editoriale/>.
2. Concepția securității naționale a Republicii Moldova (LP Nr 112/2008). In: *Monitorul Oficial* Nr 97-98 din 03.06.2008. [Cited 13. 4. 2021.] Available online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24400&lang=ro.
3. Hotărârea Guvernului Nr 857/2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale "Moldova Digitală 2020". [online]. [Cited 13. 4. 2021.] Available online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=49441&lang=RO.
4. Hotărârea Guvernului Nr 912/2016 cu privire la constituirea Consiliului Național pentru Dezvoltare Durabilă. [online]. [Cited 13. 4. 2021.] Available online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94139&lang=ro.
5. Legea Nr 112/2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora. [online]. [Cited 13. 11. 2020.] Available online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83489&lang=ro.
6. Legea securității statului Nr 618/1995. In: *Monitorul Oficial* Nr 10-11 din 13.02.1997. [Cited 13. 4. 2021.] Available online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115238&lang=ro#.
7. Nivelul de trai al populației, 2019. [online]. [Cited 13. 4. 2021.] Available online: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__04%20NIV%202019__NIV040/NIV040300.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.
8. NORA, S. – MINC, A. (1978): *L'informatisation de la société*. Paris: La Documentation française, 1978. 163 p.
9. Strategia securității naționale a Republicii Moldova (HP Nr 153/2011). In: *Monitorul Oficial* Nr 170-175 din 14.10.2011. [Cited 13.04.2021.] Available online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105346&lang=ro#.

Contact:

Renata Cozonac

General director, National Book Chamber of the Republic of Moldova
180 Stefan cel Mare bd.
MD-2004, Chisinau
Republic of Moldova
e-mail: bookchamber.md@gmail.com

GOVERNMENT CRISIS IN SLOVAKIA IN 2021

Peter Csányi

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemská cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: peter.csanyi@euba.sk

Abstract: The goal of this paper is to describe and analyze the coalition crisis in Slovakia escalating during the first months of 2021. The political crisis in Slovakia deepened at the beginning of March 2021 after a member of the ruling coalition demanded a reconstruction of the Cabinet. The crisis was triggered by a secret deal to acquire Russia's Sputnik V coronavirus vaccine orchestrated by the country's Prime Minister despite disagreement among his coalition partners. Richard Sulík, head of the Freedom and Solidarity party (SaS), has often clashed with Prime Minister Igor Matovič over how to tackle the pandemic, but the recent crisis was the most serious problem the coalition had faced. After a month Slovakia's Prime Minister stepped down (swapped posts with Finance Minister Eduard Heger) to clear the way for a Cabinet reshuffle that should defuse the political crisis.

Keywords: Slovakia, government, Prime Minister, coalition, crisis

JEL: N40

Introduction

Pressure was mounting on Slovakia's under-fire Prime Minister Igor Matovič in a political crisis sparked after the country bought COVID-19 vaccines from Russia. He was facing increased calls to resign after two other cabinet ministers stood down three weeks after the vaccine business with Russia: Ivan Korčok, Slovakia's Foreign and European Affairs Minister and Branislav Gröhling, Education Minister.¹ It already meant a total of six government ministers – including the country's Health Minister – had quit Slovakia's 16-member cabinet. Opposition parties, as well as members of the ruling four-party coalition, had accused PM Matovič of mishandling the coronavirus pandemic. Slovakia's president, Zuzana Čaputová, also called on the Prime Minister to resign and clear the way for a Cabinet reshuffle.

1 Igor Matovič's last pandemic crisis response

If we wanted to create a set of rules on how to manage a country at the peak of a pandemic wave, we could look at what the Slovak government recently did and then do the exact opposite. This past weeks may very well have been the worst Slovakia has seen so far since the coronavirus first reached the country.

In an attempt to proceed with the earlier set plan to launch its pandemic warning tier system, called the COVID automat in Slovakia, the Pandemic Commission, comprised of experts and ministers, proposed to open the first four grades of primary schools, kindergartens, and the final years of primary and secondary schools. At the same time, some measures in the warning system were meant to be tightened.

How did Slovakia, which one year ago was held up as an exemplar of how to fight coronavirus, end up in the top rank for newly recorded coronavirus deaths globally and is in such a state that the government has had to request help from abroad? There is no one clear

---

¹ REUTERS (2021): Slovak government crisis may be nearing end as PM offers to swap posts.

answer. So complete has been Slovakia's failure that even scientists who have tried to closely observe the spread of the virus say they don't know what is happening. There is not sufficient data to go by, and the politics of pandemic management are blurring things even more.

Some suggest that the former prime minister's inexplicable insistence on mass antigen testing is not only not helping but doing outright harm. Others point to the fact that even though a curfew-based lockdown has been in force in Slovakia for one and a half months now, it does not constitute a real lockdown, and the measures that are in place are poorly enforced. Global media once listed several possible reasons why Slovakia did well, among them prominent mask-wearing by politicians and television hosts. The longer we endure the extended second wave of the pandemic, the more it seems that good luck rather than some sophisticated mitigation strategy kept the country afloat last spring.²

In January, then-Prime Minister Igor Matovič was still expressing confidence that Slovakia would have enough Pfizer/BioNTech and Moderna vaccines for most of its adult population and would only use the Sputnik V vaccine if it was approved by the European Medicines Agency (EMA). But by mid-February, he had changed his tune and become a firm proponent of using the Russian vaccine without EU authorization. All this was happening at the same time as infections in Slovakia had begun to spiral to the point where it became the nation with the most COVID-19 deaths by size of population in the world at more than 111 deaths per million people, according to Our World in Data.³

The main reason why the prime minister made a U-turn over the Sputnik vaccine is most likely the unfavorable epidemiological situation in the country. Another motivation for the prime minister to reach for Sputnik V and make it part of the public discourse is that it serves as a way to foment conflict within his four-party coalition, which, in turn, allows him to pinpoint a culprit outside of his own party responsible for the unrelenting spread of the virus.

2 First anniversary of Matovič's government

In March 2020, Slovakia had five confirmed cases of the new coronavirus and opinions were divided: panic was taking over, but most people still did not believe the virus could lead to anything more than perhaps a few weeks of alert. Masks started appearing on people's faces in the streets and on TV and became the symbol of Slovakia's success in containing the coronavirus during the first wave, making headlines internationally.

Fast forward a year, and one-time coronavirus-slayer Slovakia now tops the global ranking of daily new deaths per capita, as it did for several consecutive weeks in February. A staggering 7,800 people had died of Covid-19 in this country.⁴

President Zuzana Čaputová marked the first year of the pandemic in Slovakia by lighting candles for the victims in front of the Presidential Palace. The ruling coalition marked it in the same way it has throughout the less successful months of the second wave of the pandemic – with conflict and confusion.

Things had all seemed so different a year ago. Riding a wave of public disillusionment with political elites following a slew of corruption scandals and the brutal murder of the 27-year-old investigative journalist Ján Kuciak and his fiancée, Igor Matovič – an anti-corruption warrior-turned-parliamentarian and media mogul who relished the limelight – and his populist movement OĽaNO (Ordinary People and Independent Personalities) sniffed its chance at power. Promising sweeping changes during the 2020 election campaign, OĽaNO appealed to a weary population and bagged more than a quarter of all votes, becoming the first political outfit since 2002 to beat the tally of Robert Fico's populist Smer-SD. By banding together with three

---

² SLOVAK SPECTATOR (2021): Matovič's latest crisis response is to woo anti-system voters.

³ OUR WORLD IN DATA (2021): Coronavirus (COVID-19) Cases – Slovakia.

⁴ OUR WORLD IN DATA (2021): Coronavirus (COVID-19) Cases – Slovakia.

coalition partners, OĽaNO created a constitutional majority of 95 seats – the strongest parliamentary support in the country’s modern history.

However, rather than celebrating its first year in office, Matovič’s government was instead facing a coalition crisis. A coalition crisis, which had lasted almost a month, flared up when the Prime Minister secretly procured Russian-made Sputnik V vaccines that were yet to be approved for use by the European Medicines Agency.

The vaccines were purchased at Matovič’s discretion, who put on a last-minute show for the media by announcing their delivery via military planes. The act made the coalition partners confused and disappointed. The most voluble dissenter was Deputy Prime Minister and Economy Minister Richard Sulík, who leads the junior coalition partner Freedom and Solidarity party (SaS). He was soon joined by the For the People party (Za ľudí), another junior coalition member.⁵

After weeks of squabbling and buying time, the crisis was still unresolved. On March 21, Igor Matovič issued a set of demands, the fulfilment of which he promised would lead to his resignation. These included the forced resignation of several prominent members of the government, including Justice Minister Mária Kolíková from Za ľudí and SaS leader Richard Sulík. The Prime Minister requested SaS return a ministry into the hands of OĽaNO in any newly formed government. He added that he intended to remain in the refurbished government in some capacity. It was later revealed that Matovič was pondering creating a new seat for himself in the form of “deputy prime minister for tackling corruption”.

Consequently, Sulík and Kolíková both resigned, as did Education Minister Branislav Gröhling and Foreign Minister Ivan Korčok, both members of SaS. These departures were preceded by that of the Health Minister, Marek Krajčí from OĽaNO, and Labor Minister Milan Krajniak, from Sme rodina, the largest coalition partner, who had stepped down earlier in a futile bid to end the crisis. These resignations should only have served the purpose of motivating Matovič to finally step down himself so that the composition of a new government could finally be thought through.⁶ They were a signal for him to get going and finally solve this conflict.

3 Slovakia’s new government ended the Russian vaccine crisis

Slovak President Zuzana Čaputová on April 1, 2021 formally appointed a new government, ending a month-long crisis that had begun when the country’s now-former Prime Minister, Igor Matovič, unilaterally bought Russia’s coronavirus vaccine.⁷

Eduard Heger replaced Igor Matovič as Prime Minister. The former Finance Minister was an executive for a Slovak vodka producer and a political novice, when elected to parliament in 2016 for Matovič’s Ordinary People party. Besides Heger, most of the other government ministers returned. An interesting fact is that Igor Matovič assumed Heger’s abandoned Finance Minister Office. While not a total debacle, it is an embarrassing comedown for Matovič, who was able to serve only one year atop the government.

The new government greatly resembles the one it is replacing. Only one Cabinet newcomer has been named, Health Minister Vladimír Lengvarský. In addition, a new Labor Minister has not yet been appointed, after Čaputová rejected the coalition’s nominee. In appointing the new government, Čaputová urged the new ministers to end the internal quarrels that beset its predecessor – even though many of the players remain the same.

---

⁵ JANICEK, K. (2021): Slovakia's political crisis, triggered by Sputnik V, deepens, p. 2.

⁶ EURONEWS (2021): Slovakia's political crisis: Prime minister under pressure to resign after two more ministers quit.

⁷ POLITICO (2021): Slovakia gets new government, ending Russian vaccine crisis.

Slovakia has a history of premierships swaps. Following journalist Kuciak's shooting in 2018, Peter Pellegrini replaced Smer-SD leader and then premier Róbert Fico as leader. In 2010, Iveta Radičová stepped in for SDKÚ-DS chief Mikuláš Dzurinda.⁸

In a fact, both of them stepped out of the shadow of their predecessors and became more popular. However, Igor Matovič is probably not mentally set up for this. He likely does not want someone next to him who could jump over him and become more popular and trustworthy in the eyes of the public. Matovič needed somebody who will remain in his shadow and who does not even have the ambition to step out of that shadow. Therefore, Eduard Heger was widely touted as Matovič's successor. An esteemed bureaucrat who has not shown much authority so far, he is struggling to sell himself as a politician, making him the ideal candidate in Matovič's eyes.

Matovič wanted to avoid another possible scenarios such as a technocratic cabinet led by an independent prime minister or a snap general election. Premature elections could be devastating for him, with the latest polls showing that more than 80 per cent of Slovaks wanted him to end his premiership. More than half of voters were unhappy with the Matovič's government. Besides, former Prime Minister Pellegrini's Hlas-SD party is soaring in popularity as its referendum on early elections launched earlier this year gained the required 350,000 signatures for it to be considered by parliament.

Besides fighting the virus, the new cabinet is likely to face another major obstacle in getting Slovakia's economy back on track after the extensive lockdowns. With unemployment at well almost 8 per cent⁹, the new Economy Minister will find the extra measures needed to contain the spread of the coronavirus will make it harder to achieve the 4 per cent GDP growth rate predicted for this year by the European Commission.¹⁰

Conclusion

It took some time, but finally on April 1, 2021 a new coalition government ended a political crisis triggered by a secret deal to buy Russia's Sputnik V coronavirus vaccine. President Zuzana Čaputová appointed the new Cabinet led by Prime Minister Eduard Heger two days after the previous government of Igor Matovič resigned. Beside the swap between the Prime Minister and Finance Minister, the government has a new health minister and no immediate labor and social affairs minister who is expected to be appointed later.¹¹ The rest remains the same. It was the first European government to collapse due to its handling of the pandemic, but the move kept the same four-party coalition in power and avoided the possibility of an early election.

References:

1. CEIC (2021): Slovakia Unemployment Rate. [online]. [cited 30. 4. 2021.] Available at: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/slovakia/unemployment-rate>.
2. EURONEWS (2021): Slovakia's political crisis: Prime minister under pressure to resign after two more ministers quit. [online]. [cited 30. 4. 2021.] Available at: <https://www.euronews.com/2021/03/24/slovakia-s-political-crisis-prime-minister-under-pressure-to-resign-after-two-more-ministe>.
3. EUROPEAN COMMISSION (2021): European Economic Forecast – Winter 2021 (Interim). [online]. In: *European Economy Institutional Papers*, 144/ February 2021. [cited 30. 4. 2021.] Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip144_en_1.pdf.

---

⁸ SZEKERES, E. (2021): Instead of celebrations, crisis defines Slovak government's first anniversary, p. 3.

⁹ CEIC (2021): Slovakia Unemployment Rate.

¹⁰ EUROPEAN COMMISSION (2021): European Economic Forecast, p. 35.

¹¹ JANICEK, K. (2021): Slovak premier resigns to end crisis over Russian vaccine, p. 1.

4. JANICEK, K. (2021): Slovakia's political crisis, triggered by Sputnik V, deepens. [online]. In: *www.abcnews.go.com*. [cited 30. 4. 2021.] Available at: <https://abcnews.go.com/Health/wireStory/slovakias-political-crisis-triggered-sputnik-deepens-76229068>.
5. JANICEK, K. (2021): Slovak premier resigns to end crisis over Russian vaccine. [online]. In: *www.abcnews.go.com*. [cited 2. 5. 2021.] Available at: <https://abcnews.go.com/Health/wireStory/slovak-premier-resigns-end-crisis-russian-vaccine-76736166>.
6. OUR WORLD IN DATA (2021): Coronavirus (COVID-19) Cases – Slovakia. [online]. [cited 29. 4. 2021.] Available at: <https://ourworldindata.org/covid-cases>.
7. POLITICO (2021): Slovakia gets new government, ending Russian vaccine crisis. [online]. [cited 1. 5. 2021.] Available at: <https://www.politico.eu/article/slovakia-gets-new-government-ending-russian-coronavirus-vaccine-crisis/>.
8. REUTERS (2021): Slovak government crisis may be nearing end as PM offers to swap posts. [online]. [cited 28. 4. 2021.]. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-slovakia-government-idUSKBN2BK0HW>.
9. SLOVAK SPECTATOR (2021): Matovič's latest crisis response is to woo anti-system voters. [online]. [cited 29. 4. 2021.] Available at: <https://spectator.sme.sk/c/22602662/matovics-latest-crisis-response-is-to-woo-anti-system-voters.html?ref=av-left>.
10. SZEKERES, E. (2021): Instead of celebrations, crisis defines Slovak government's first anniversary. [online]. In: *www.balkansight.com*. [cited 1. 5. 2021.] Available at: <https://balkaninsight.com/2021/03/25/instead-of-celebrations-crisis-defines-slovak-governments-first-anniversary/>.

Contact:

PhDr. Peter Csányi, PhD.

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: peter.csanyi@euba.sk

ISLAMSKÝ FAKTOR V EKONOMIKE TURECKA¹

ISLAMIC FACTOR IN THE ECONOMY OF TURKEY

Lubomír Čech

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

Abstrakt: Článok ponúka stručnú analýzu uplatňovania islamských ekonomických princípov v Turecku, kde sa v roku 2002 dostala k moci proislamská Strana spravodlivosti a rozvoja – AKP. Napriek tomu, že sa AKP deklaratívne zasadzuje za trhový model ekonomiky a za čo najväčšiu implementáciu princípov samoregulácie trhu a podnikateľských iniciatív ako hlavného motora vytvárania zdravej ekonomiky, významnú pozornosť venuje islamu a jeho väzbám na hospodárstvo. Dvadsaťročná skúsenosť ukazuje, že turecký hybridný model ekonomiky trpí viac autoritárskym štýlom vedenia krajiny, ako tým, že budúcnosť tureckej economickej a finančnej sféry vidí v spojení s islamskými náboženskými hodnotami.

Kľúčové slová: islamská ekonomika, islamský ekonomický model, turecké hospodárstvo, islamské hodnoty

JEL: G28, O10, P43

Abstract: The article offers a brief analysis of the application of Islamic economic principles in Turkey, where the pro-Islamic Justice and Development Party – AKP came to power in 2002. Despite the fact that the AKP is declaratively committed to the market model of the economy and to the greatest possible implementation of the principles of market self-regulation and business initiatives as the main engine of creating a healthy economy, it pays significant attention to Islam and its links to the economy. Twenty years of experience show that Turkey's hybrid model of the economy suffers more from the country's authoritarian style of leadership than from seeing the future of Turkish economic and financial sphere in conjunction with Islamic religious values.

Keywords: Islamic Economy, Islamic Economic Model, Turkish Economy, Islamic Values

JEL: G28, O10, P43

Úvod

Svetový finančný systém prešiel v rokoch nového milénia dynamickým vývojom, ktorý bol poznamenaný aj krízami. Existujú rôzne prognózy jeho ďalšieho vývoja, vrátane katastrofických scénarov. O to viac sa záujem ekonómov upriamil na tie mechanizmy a štruktúry, ktoré dokázali odolávať finančným otrasom posledných rokov. Jedným z nich je „islamský“ sektor svetového hospodárstva.

Tento príspevok ponúka stručnú analýzu toho, ako sa uplatňujú islamské ekonomické princípy v Turecku, kde sa k moci dostala v roku 2002 proislamská Strana spravodlivosti a rozvoja (Adalet ve Kalkınma Partisi – AKP). Napriek tomu, že AKP sa deklaratívne zasadzuje za trhový model ekonomiky a za čo najväčšiu implementáciu princípov samoregulácie trhu a podnikateľských iniciatív (ako hlavného motora vytvárania zdravej ekonomiky), bolo by nesprávne nevidieť obrovskú pozornosť, ktorú venuje islamu a jeho väzbám na hospodárstvo.

---

¹ Článok bol napísaný v rámci projektu 1/0490/19 (VEGA) *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

V tejto súvislosti je Stranu spravodlivosti a rozvoja potrebné vnímať ako predstaviteľku „umierneného islamizmu“, ktorá sa vymedzuje v tomto smere voči sekulárnej Republikánskej ľudovej strane (Cumhuriyet Halk Partisi – CHP), ľavicovej Ľudovej demokratickej strane (Halkların Demokratik Partisi – HDP) a nacionalistickej Milliyetçi Hareket Partisi – MHP.

1 Polemika okolo pojmu „islamská ekonomika“ a charakteristiky islamského ekonomického modelu

V súčasnosti sa pri výskume vplyvu islamu na svetovú ekonomiku často stretávame s nepresnosťami, a to práve kvôli skutočnosti, že samotný koncept islamského ekonomického modelu, aj keď pomerne konvenčný, sa ukazuje ako nedostatočne konkrétny. Sme toho názoru, že „konvenčnosť“ výrazu islamská ekonomika spočíva v tom, že neopisuje niektoré zásadne odlišné modely od ostatných, ale iba naznačuje, že moderná ekonomika využíva mechanizmy, ktoré korelujú s islamským ekonomickým myslením, ktorého základy položili významní islamskí teológovia v priebehu stáročí.

Jednou z najdôležitejších častí takejto ekonomiky je islamský finančný systém. Jeho výstižnú definíciu sformuloval R. I. Bekkin vo svojej dizertačnej práci o islamských finančných inštitúciách a nástrojoch: „Islamský finančný systém je súborom metód a mechanizmov financovania, ktoré umožňujú vykonávanie ekonomických aktivít bez porušenia základných princípov formulovaných v *šari`i*.“²

Od 40. rokov 20. storočia začali nadšenci islamskej integrácie rozvíjať myšlienku potreby vytvorenia paralelného finančného systému, fungujúceho iba na základe princípov stanovených *šari`ou*. Ako krajina, ktorá sa stala členom OIC, Turecko aktívne spolupracovalo s Islamskou rozvojovou bankou, založenou v roku 1974, a prispieva k realizácii tejto myšlienky.

Hlavný súbor noriem islamského práva, ktorý, ako je všeobecne známy, pokrýva absolútne všetky sféry života (ekonomika nie je výnimkou), je obsiahnutý v Koráne, Sunne, hádítach a početných *fatwách*. Starí Rimania hovorili, že doba sa mení, a my sa meníme s dobou. Avšak na Východe ako keby sa čas niekedy zastavil. Naše západné kultúrne a civilizačné prostredie to vníma ako kolíziu zbožnosti a zdravého rozumu, pretože zmena moslimských právnych noriem zjavne zaostáva za zmenami v realite života, ktoré by mali regulovať.

2 Špecifickosť aplikácie konceptu „islamský“ na turecké hospodárstvo

Keď hovoríme o Turecku, treba si uvedomiť, že použitie islamských princípov v ekonomike nie je absolútne. V tomto aspekte, rovnako ako v mnohých iných, je časté porovnávanie s Malajziou oprávnené (právne zakotvený pluralizmus v ekonomike). Rozdrobená povaha „islamizácie“ hospodárskeho života v Turecku viedla iba k miernemu zdôrazneniu, ale nie k úplnej implementácii ekonomických a právnych princípov islamského práva *šari`a*. Islamské finančné inštitúcie (predovšetkým banky a poisťovacie spoločnosti) a spôsoby financovania, ktoré používajú, sú súčasťou existujúceho tradičného finančného systému štátu.

Ako sme uviedli, „islamský“ (v literatúre tiež označovaný ako „zelený“) sektor globálneho finančného systému utrpel počas krízy v rokoch 2008 – 2011 oveľa menšie straty ako tradičný. Experti sa zhodujú na dvoch hlavných dôvodoch, prečo sa islamským bankám podarilo minimalizovať straty z krízy. Prvým je, že banky si nemôžu navzájom požičiavať peniaze za úroky. Druhým je to, že sa nezaťažujú vedľajšími vysoko rizikovými aktívami, ako sú hypotekárne záväzky. Uprednostňujú spoľahlivejšie, aj keď často menej ziskové aktivity.³

² BEKKIN, R. I. (2009): Islamskije instituty i instrumenty v musulmanskich i nemusulmanskich stranach: osobnosti i perspektivy razvitija.

³ RYKOVA, I. N. – ANDREJANOVA, E. V. (2011): Razvitije islamskovo bankinga i novykh financovykh instrumentov, s. 37-42.

Medzi ďalšie determinanty fungovania islamských finančných inštitúcií by sme mali zahrnúť aj nasledujúce zásady:⁴

- peniaze by nemali vznikať z peňazí, t. j. kapitálové zisky by sa nemali uskutočňovať v oblasti peňažného obehu;
- príjmy investorov by mali súvisieť s investíciami do obchodu a výroby;
- vzťah medzi stranami transakcie by mal byť založený na partnerstve;
- peniaze nie sú komoditou, ale meradlom hodnoty.

Ruský odborník na islamské financie Žuravlev upozorňuje nielen na výhody, ale aj na objektívne nevýhody islamského finančného systému. V tejto súvislosti uvádza, že mechanizmus získavania finančných prostriedkov prostredníctvom priamej účasti na kapitále, založený na princípe zdieľania ziskov a strát, je veľmi podobný takzvanému imaniu, ktoré uznávajú krajiny s rozvinutým trhom cenných papierov. Islamská banka sa zaoberá nákupom a predajom tovaru, alebo sa priamo podieľa na výrobe tovarov a služieb. To vytvára množstvo problémov a v tejto súvislosti je najzjavnejším problémom súlad s platnými zákonmi a regulačnými požiadavkami. V konečnom dôsledku odmietnutie „obchodovať“ s peniazmi a neprijateľnosť nástrojov úrokových sadzieb vedie k vážnemu zúženiu možností riadenia likvidity islamskej banky.⁵

3 Reflexia islamských hodnôt v programe AKP

Populárnym sloganom egyptskej revolúcie z roku 2011 bol slogan – „Chlieb, sloboda a sociálna spravodlivosť.“ Islamistické hnutie ho významne využilo počas „arabskej jari“ pre dosiahnutie svojho boja proti skorumpovaným a populistickým vládam viacerých islamských krajín. Vysoká nezamestnanosť, zhoršenie životnej úrovne, spomalenie ekonomického rastu a stagnácia politického života dosiahli kritickéj úrovne. Nepopierateľná sila islamu je do veľkej miery založená na jeho kategorickej povahe a masovom charaktere. Apeluje na túžby a nádeje sirôt a chudobných, ktorých je v moslimských krajinách veľa, a preto má taký silný mobilizačný efekt pri organizovaní voličov. V súre 104 (Ohovárač) Koránu si môžeme prečítať: „Beda každému urážajúcemu ohováračovi / ktorý zhromažďuje a odkladá si majetok / domnieva sa, že ho jeho majetok môže urobiť nesmrteľným / Nie! Zaiste bude vrhnutý do *al-Hutama!* / Podľa čoho poznáš, čo je *al-Hutama?* / Je to oheň Bohom zapálený, / ktorý šľahá nad srdcia. / Veru, je nad nimi ako klenba / na vysokých stĺpoch.“⁶ Ideál islamu je prezentovaný v spravodlivej spoločnosti, v ktorej má byť zabezpečené spravodlivé rozdelenie ekonomických výhod. Sociálna štruktúra a konfesiónalna mapa Turecka naznačujú, že aj pri úspešnosti liberálneho kapitalistického modelu tu zostanú ideály islamu stále platné.

Strana spravodlivosti a rozvoja je vnímaná ako nástupkyňa Strany blahobytu (*Refah Partisi – RP*), ktorá sa dostala k moci už v roku 1996, a to nielen pre využívanie islamských hesiel prostredníctvom tzv. zeleného populizmu. Už pred rokom 1996 v boji o hlasy voličov *Refah Partisi* hovorila o svojom zámere nastoliť „spravodlivý ekonomický poriadok“ (*adil düzen*), ak sa dostane k moci. V knihe jej vodcu Erbakana, ktorá vyšla pod rovnakým názvom, bol súčasný ekonomický systém v krajine popísaný ako „otrokársky poriadok“ (*kölesi düzen*), negatívne ovplyvnený úrokmami, nespravodlivými daňami, valutovým režimom a bankovým systémom. „Keď sa dostaneme k moci,“ napísal Erbakan, „okamžite začneme s transformáciami, ktoré Turecko zbavia týchto nežiaducich vplyvov.“⁷

⁴ Tamtiež.

⁵ ŽURAVLEV, A. J. (2009): *Ekonomičeskaja model islama: nekotoryje aspekty teoriji i praktiky*. Bližnik vostok i sovremennost', s. 38-45.

⁶ HOGHOVÁ, H. – MUNTÁGOVÁ, L. (2001): *Korán* (preklad), s. 395.

⁷ URAZOVA, E. I. (2000): *K ocenke islamskich kapitalov v tureckoj ekonomikes*, s. 223-233.

Vnímanie islamskej ekonomiky bolo poplatné vtedajšiemu rozvíjajúcemu sa sporu o dva modely rozvoja pre Turecko. Väčšina výskumníkov skĺzla k verzii dichotómie, kde islam znamenal autonómiu, spoliehanie sa na svoje vlastné zdroje a obmedzenie zotročujúcej spolupráce s MMF. Zastánci liberálnej ekonomiky zasa požadovali ďalšiu spoluprácu s MMF a EÚ, použitie zahraničných pôžičiek a minimálnu účasť štátu na hospodárskej činnosti.

Je však potrebné mať na pamäti, že vtedajšiu politickú situáciu v Turecku najlepšie vystihovalo slovo „chaos“. Neustále koalíčné šarády zúžili manévrovací priestor aj samotnej Strane blahobytu (*Refah Partisi – RP*). Pri neustálom hľadaní kompromisu ustupovala zo svojich stanovísk. Vyvrcholením bolo, keď turecký ústavný súd Stranu blahobytu pre porušenie zásady laicizmu zakázal. Strane spravodlivosti a rozvoja (AKP), novej a vylepšenej variante *Refah Partisi*, sa však podarilo nájsť strednú cestu. Podarilo sa jej predstaviť životaschopný program, ktorý sa nevzdal spolupráce s EÚ a ďalšími zahraničnými partnermi, ale naopak, obhajoval jeho prehĺbenie. Princípy realizácie sociálnej spravodlivosti, ktoré boli často komunikované sa objavili v jej programe, a čo je najdôležitejšie, dôsledne sa uplatňovali počas všetkých rokov jej vlády. Ömer Taşpınar píše vo svojom článku: „Turecko je známe tým, že po každom zrušení sú jeho islamistické strany vzkriesené, ale už pragmatickejšie a realickejšie.“⁸ Jeho názor podporil časopis „The Economist“, keď v roku 2008 napísal: „Žiadna islamská strana nikdy nebola prozápadnejšia ako AKP, ktorá v roku 2002 prenikla na pomyselný politický Olymp s príslubom vstupu Turecka do EÚ.“⁹

Presvedčivé víťazstvo vo voľbách v roku 2002, ktoré strana potvrdila v prvej a druhej dekáde nového milénia, jej poskytlo dostatočné zdroje na presadzovanie programových cieľov, na rozdiel od jej predchodcov, ktorí sa zdiskreditovali populizmom a nejednotnosťou. Pri porovnaní programu AKP a výskumu uskutočneného organizáciou MUSIAD (Spoločnosť nezávislých podnikateľov – vznikla v roku 1990)¹⁰ sa našlo množstvo podobných ustanovení.¹¹ Zaujímavé je aj porovnanie stanovísk dvoch najväčších organizácií podnikateľov v Turecku – TUSIAD (Spoločnosť tureckých priemyselníkov a podnikateľov – založená v roku 1971) a už spomínanou organizáciou MUSIAD. Zatiaľ čo prvá organizácia civilizačne vidí miesto Turecka medzi západnými krajinami a zasadzuje sa za rozvoj modelu voľnej ekonomiky západného typu, druhá do veľkej miery predstavuje záujmy „zeleného (islamského) kapitálu“. Ten by sa v prvom rade mal chápať tak, že predstavuje záujmy malých a stredných podnikateľov na rozdiel od elity.¹² Hlavnú silu MUSIAD tvoria tzv. „anatolské tigre“, čo je vrstva malých a stredných podnikateľov vyznávajúcich konzervatívne moslimské hodnoty. Väčšina z nich žije v Anatólii. „Zelené“ anatolské podnikateľské prostredie je jedným z najdôležitejších zdrojov podpory AKP a významným lobistom za implementáciu islamských princípov v ekonomike.

V samotnom programe AKP je ekonomike venovaná celá jeho tretia kapitola. Strana v ňom na vrchole krízy, ktorá v roku 2001 v krajine vrcholila, sľúbila uskutočniť daňovú reformu, aby sa zabezpečilo vytvorenie a použitie nových finančných nástrojov na zvýšenie efektívnosti finančného sektora. AKP chcela udržiavať stabilný rast a vytvárať stabilnú a silnú ekonomiku. V samotnom programe sa uvádza, že pre nový prístup k ekonomike, predovšetkým v obchodnej a priemyselnej sfére, je nevyhnutná účasť celej občianskej spoločnosti. Osobitne bolo zdôraznené, že AKP zabráni použitiu verejných prostriedkov v záujme jednotlivcov.¹³ V nasledujúcej časti článku budeme analyzovať, ako AKP dôsledne realizuje stratégiu, vďaka ktorej sa o Turecku začalo hovoriť ako o vychádzajúcej hviezde v islamskom svete.

⁸ TAŞPINAR, Ö. (2012): Turkey: the new model?

⁹ WRIGHT, R. B. ed. (2012): The Islamists are Coming: Who They Really are The Economist, s. 128.

¹⁰ MUSIAD (2021): Oficiálna webová stránka organizácie.

¹¹ MAMEDOVA, N. M. – ULČENKO, H. J. (2006): Osobnosti ekonomického rozvoja sovremenných muslimských strán (na primere Turciji i Irana), s. 13-33.

¹² ULČENKO, H. J. (2004): Islam v delovom mire Turciji, s. 394-405.

¹³ AK PARTİ (2021): Programma Partiji spravodlivosti i rozvitija (AK Parti Program).

4 Implementácia islamských princípov sociálnej spravodlivosti v Turecku

Všetky pokusy predchádzajúcich vlád o razantné zvýšenie daní sa vždy skončili neúspechom. Viedli iba k väčšiemu zrýchleniu inflácie, čo tureckej ekonomike škodilo. AKP sa dokázala vyhnúť takýmto nepopulárnym krokom. Daňový systém v Turecku má celý rad funkcií, ktoré sú vlastné moslimským štátom. Možno v ňom vysledovať množstvo znakov, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnomernejšie rozdelenie výhod medzi rôzne vrstvy spoločnosti a zabrániť výraznému rozdeleniu spoločnosti. Sadzba dane z príjmu fyzických osôb je progresívna.

V roku 2002 bolo zrušených 16 rôznych nepriamych daní a namiesto nich bola uvalená osobitná daň na 4 skupiny tovarov:

- palivá a priemyselné oleje, ropné produkty a petrochemické výrobky;
- automobilovú dopravu a námorné dopravné prostriedky;
- alkohol a tabakové výrobky;
- luxusné výrobky.

Za účelom stimulácie investícií a ich racionálneho rozdelenia môže vláda na seba prevziať 25 % nákladov za spotrebovanú elektrinu, 50% platieb do fondu sociálneho zabezpečenia a taktiež 100 % nevyhnutných odvodov do dôchodkového fondu počas 5-ročného obdobia. Hovoríme iba o investíciách na realizáciu obzvlášť rozsiahlych projektov. Projekt musí byť navyše v súlade so stratégiou vlády a musí sa považovať za perspektívny. Ak nie, je možné poskytnúť pomoc, alebo v oveľa menšej miere.

Kapitálové investície do výroby orientovanej na export majú osobitné privilégia. Ak sa podniku do piatich rokov od začiatku projektu, podporeného stimulačným investičným certifikátom, podarí dosiahnuť určitý objem exportných produktov v celkovom objeme výroby, realizované dlhodobé investície, rovnako ako získané pôžičky sú úplne oslobodené od daní, ciel a splátok úrokov z pôžičiek.¹⁴

Daňový systém teda obsahuje isté diskriminačné opatrenia týkajúce sa tovaru, ktorý nie je zahrnutý do kategórie „*halal*“, a zameriava sa tiež na prerozdelenie príjmu v prospech tých, ktorí potrebujú štátnu podporu, čo je v súlade s islamskými ideálmi. Za roky vládnutia AKP sa vytvorila plnohodnotná stredná trieda, vďaka ktorej stále zostáva pri moci. Jedným z faktorov, ktoré to umožnili, bola sociálna politika sledovaná za vlády AKP.

Dôležitým krokom v oblasti sociálnej politiky bola konečná dohoda o reforme systému sociálneho poistenia, pripravená v rámci dohôd s MMF. Počíta s nasledujúcimi krokmi:

- v horizonte rokov 2060 – 2070 by sa mal vek odchodu do dôchodku postupne zvyšovať na 65 rokov (dodávna v Turecku koncept dôchodkového veku v zásade absentoval);
- úroveň indexácie dôchodkov bude obmedzená úrovňou zvyšovania cien;
- bude vytvorený jednotný dôchodkový fond namiesto v súčasnosti niekoľko existujúcich.¹⁵

V decembri 2004 vstúpil do platnosti zákon č. 5263 s cieľom posilniť organizačnú štruktúru Fondu sociálnej podpory a solidarity.¹⁶ Opatrenia na posilnenie fondu boli diktované snahou ďalej rozširovať jeho poslanie. Osobitný postoj vlády k fondu je zjavne spojený s cieľmi a osobitosťami jeho fungovania, ktoré sú mimoriadne blízke islamskej rétorike vzájomnej pomoci a vzájomnej zodpovednosti členov *ummy*.

5 Islamská ekonomika a fungovanie finančných inštitúcií v Turecku

V roku 1983 prevzal kormidlo tureckej politiky Turgut Özal. Reformátor a politik liberálnych názorov, ktorý sníval o tom, že z Turecka urobí malú Ameriku. V tom čase kríza

¹⁴ ZOBOVA, I. J. (2012): Nalogi i nalogoobloženiye v stranach s islamskoj ekonomikoj, s. 84-95.

¹⁵ ULČENKO, N. J. (2012): Politekonomija sovremennovo islama: opyt Turciji, s. 83-101.

¹⁶ Tamtiež.

modelu etatizmu, ktorá neumožňovala využiť skutočný potenciál tureckej ekonomiky, viedla k tomu, že na vlnu reformizmu a túžby prilákať zahraničných investorov bolo vydaných niekoľko zákonov, ktoré nevychádzali z paradigmy prísneho sekularizmu a štátnej kontroly stanovenej Atatürkcom. Najmä federálny zákon z roku 1983 umožňoval vytvorenie tzv. špeciálnych finančných inštitúcií, to znamená bánk pôsobiacich podľa islamských ekonomických princípov, ktoré neumožňovali *gharar*. Tieto kroky boli primárne zamerané na prilákanie arabského kapitálu.

Po nástupe AKP boli podniknuté skutočné kroky k stimulácii islamského bankovníctva. V roku 2006 bol vydaný zákon o bankách (zákon č. 5411), kde sa pojem „špeciálne finančné inštitúcie“ nahradil pojmom „účastnícke bankovníctvo“, t. j. systém bánk založený na spoluúčasti. V súlade s týmto zákonom sa Asociácia špeciálnych finančných inštitúcií transformovala na Asociácia tureckých participačných bánk (Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB).¹⁷ Hlavnou zmenou, ktorá významne posilnila celý systém islamských bánk, bola ich asimilácia so všeobecným systémom bankového poistenia. Vklady až do 50-tisíc tureckých lír boli poistené pomocou špeciálne vytvoreného fondu (Savings Deposit Insurance Fund). Poistenie vkladu pre väčšie sumy sa realizovalo podľa systému tureckých zákonov o bankrote.¹⁸ V roku 2011 bol vydaný nový zákon č. 6011, ktorým sa spresňujú administratívne postupy tejto činnosti.¹⁹

Asociácia tureckých participačných bánk (TKBB) má víziu zvýšiť trhový podiel účastníckeho bankového sektoru na 15 % do roku 2025 a dodávať finančné produkty a služby na svetovej úrovni. V ostatných rokoch v nej dominovali štyri banky: *Bank Asya (Katılım Bankası A.ğ.)*, *Türkiye Finans (Katılım Bankası A.ğ.)*, *Albaraka Türk (Katılım Bankası A.ğ.)* a *KuveytTürk (Katılım Bankası A.ğ.)*, vytvorené za výrazné spoluúčasti účasti arabského kapitálu. Cielom organizácie, ako je uvedené na jej webovej stránke, je ochrana práv a záujmov islamských bánk v trhovej ekonomike, ako aj zabezpečenie plnej účasti na bankových činnostiach na základe implementácie právnej podpory zaručenej všetkým bankám. V rámci TKBB pracuje Výbor a rad expertných pracovných skupín, ktoré poskytujú štatistiku a výskum týkajúcich sa relevantných tém, vrátane finančného poradenstva, riadenia rizík a boja proti praniu špinavých peňazí.²⁰

Napriek tomu, že ratingová agentúra Standard & Poor's tvrdí, že islamský bankový trh má sedemnásobný rozvojový potenciál,²¹ väčšina expertov sa zhoduje na tom, že Turecko by sa nemalo klamať vo svojich nádejach. V turečtine je rozšírený výraz „*yedi kubbeli hamam kurmak*“ (doslova „postaviť hamam (kúpeľ) so siedmimi kupolami“, v prenesenom význame – stavať vzdušné zámky. V tejto súvislosti sa poukazuje na to, že potenciál islamského bankovníctva v Turecku je obmedzený. Napríklad Hardy píše: „Napriek rastúcej popularite islamských bánk zostáva ich podiel vo finančnom sektore relatívne malý a zostane ním, už len kvôli tomu, že v Turecku s jeho tradíciami existujú silné tradície konvenčného bankovníctva. V Turecku sú bežné banky oveľa viac zakorenené a majú väčší kapitál ako v iných moslimských krajinách, ktoré v 20. storočí neprešli obdobím modernizácie. Zlučiteľnosť a kompaktnosť tradičného bankového systému s islamským systémom, s jeho špecifickými mechanizmami ako sú dlhopisy *sukuk*, ma zatiaľ k dokonalosti ďaleko.“²²

Podľa aktívnych zastáncov myšlienky islamského bankovníctva (patrí medzi nich napr. Osman Akyuza a Tufan Jomert, nedochádza k rivalite medzi tradičnými finančnými

¹⁷ TKBB (2021): About us.

¹⁸ HARDY, L. (2012): The Evolution of Participation Banking in Turkey, s. 1-15.

¹⁹ Bazi Alacakların Yeniden Yapılandırılması Ğle Sosyal Sığortalar Ve Genel Sağlık Sığortası Kanunu Ve Dğger Bazi Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değışiklik Yapılması Hakında Kanun, (2011).

²⁰ TKBB (2021): Oficiálna stránka Asociácie tureckých participačných bánk.

²¹ RYKOVA, I. N. – ANDREJANOVA, E. V. (2011): Razvitije islamskovo bankinga i novykh financovykh instrumentov. Bankovskoje delo, №7, 2011. s. 37-42.

²² HARDY, L. (2012): The Evolution of Participation Banking in Turkey, s. 1-15.

inštitúciami Turecka a islamskými bankami. Hovoria o konsenzu, dosiahnutom za posledných 25 rokov a snahe Turecka diverzifikovať svoju investorskú základňu.²³ Mechanizmus islamských dlhopisov považujú za vstupnú bránu, ktorá pomôže tureckej ekonomike vstúpiť do nového sveta. Oficiálne nechce nikto hovoriť o situácii silných bankových subjektov hnutia Fethullaha Gülena, proti ktorému v ostatnom čase viedol diskreditačnú kampaň osobne osobne Recep Tayyip Erdoğan.

6 Erdoğan a súčasné ekonomické problémy Turecka

Viacerí ekonomickí analytici, ktorí sa venujú problémom tureckého hospodárstva, sa zhodujú v tom, že príčinou ekonomického úpadku krajiny je mocenská autoritárska politika prezidenta Recepta Tayyip Erdoğana. Ešte nedávno bolo turecké hospodárstvo považované za tigra rozvíjajúcich sa trhov.

Politika prezidenta Erdoğana však krajinu nasmerovala do hlbkej krízy. Ekonomická situácia Turecka bola ešte pred desiatimi rokmi predmetom závidy v mnohých krajinách sveta. Investori sa predbiehali, kto tu skôr uloží svoje financie. Turecká líra bola stabilná, kúpna sila občanov Turecka bola veľmi solídna. Priemerná ročná miera rastu tureckej ekonomiky v prvej dekáde nového milénia bola 7,5 % a na rozdiel od krajín BRICS mala tendenciu ďalšieho rastu. HDP na obyvateľa sa pohyboval nad hranicou 15 000 US dolárov a Turecko na tom nebolo zle ani v rámci porovnaní s využitím Giniho indexu. Turecko a USA mali podľa OECD v roku 2016 Giniho koeficienty okolo 0,39 – 0,40. Pričom HDP Turecka na osobu bol menej ako polovica HDP USA.²⁴ AKP sa hrdila že to je práve ona, ktorá uskutočňuje kroky k vytvoreniu plnohodnotného sociálneho štátu v Turecku.

To všetko je minulosť. Turecká líra zaznamenala niekoľko pádov a dnes v porovnaní s americkým dolárom je na najnižšej úrovni. Len za posledný rok hodnota líry poklesla o viac ako 30 percent. Nezamestnanosť podľa niektorých ekonómov dosahuje v Turecku až 25 percent a podľa webovej stránky Middle East Eye, devízové rezervy Centrálne banky sú v mínuse 50 miliárd dolárov. Turecká centrálna banka len za prvý polrok minulého roka vykázala stratu akcií zahraničných investícií za viac ako 8 miliárd dolárov? Z 82 miliárd dolárov zaznamenaných v roku 2013 sú tieto investície v súčasnosti na štvrtine vtedajšej hodnoty.²⁵

Natíska sa legitímna otázka, prečo došlo k týmto problémom? Bolo to autoritástvo prezidenta, keď ešte v roku 2012 odmietal nanajvýš potrebné zvýšenie úrokových sadzieb? Ako hlboko veriaci človek sa Erdoğan staval proti zvyšovaniu úrokov. Iní sa domnievajú, že má za vzor bývalého premiéra Necmettina Erbakana, pod ktorého vedením Erdoğan začal svoju politickú kariéru. Erbakan ako silný stúpenec islamu bol presvedčený, že úrokové sadzby sa stávajú príčinou inflácie. Teda, že nútia podniky, aby zvyšovali ceny v snahe splatiť úroky svojich pôžičiek. To malo za následok, že rástol aj počet odporcov monetárnej politiky v radoch zamestancov finančných inštitúcií. Tento stav pretrvával aj potom, čo sa k moci dostal Erdoğan. Tým, ako sa jeho pozícia posilňovala, začal sa ešte dôraznejšie stavať proti zvyšovaniu úrokových sadzieb a napádal Centrálnu banku. Dokonca to viedlo k tomu, že od roku 2016 Centrálna banka (pod vedením nového šéfa Murata Çetinkaya) ani nemohla samostatne rozhodovať. Výhrady voči monetárnej politike Centrálnej banky ale pokračovali. Erdoğan v roku 2018 v Londýne pred zaplnenou sálou, za prítomnosti šéfov najväčších svetových investičných fondov vyhlásil, že neverí v nezávislosť Centrálnej banky. „Kto ponese zodpovednosť, keď ľudia budú trpieť kvôli monetárnej politike? Zo zodpovednosti budú viniť prezidenta“ – vyhlásil Erdoğan. Ešte ten istý deň turecká líra devalvovala. Riešením

²³ ISLAM NEWS (2020): Islamskij banking ukrepljajet poziciji v Turciji.

²⁴ INVESTOPEDIA (2021): Giniho index. (index Gini).

²⁵ RADUŠEVIČ, M. (2020): Kam Erdogan přivede Turecko a tamní měnu: volný trh nefunguje s autoritářskými tendencemi.

ekonomických problémov potom Erdoğan poveril svojho zaťa Berata Albayraka, ktorého menoval ministrom financií. Úloha, ktorú dostal – ponechať nízku úrokovú sadzbu a ozdraviť líru – bola nesplniteľná. Úroková miera sa pohybovala nad úrovňou ročnej inflácie a tak sa nebolo čo čudovať, že v posledných rokoch zahraniční investori utekali z Turecka.

Medzitým došlo k tureckej ofenzíve na severovýchode Sýrie, čo Turecku „prinieslo“ americkej sankcie. Chýbajúce prostriedky na riešenie rastúcej inflácie sa riešili pôžičkami v devízach. Turecko sa dostalo do špirály zadlženosti s pokračujúcim nárastom zahraničného dlhu.

Prezident Recep Tayyip Erdoğan pri hľadaní východísk z ekonomickej krízy vsadil na „islamskú kartu“. Vo svojom prejave na 12. medzinárodnej islamskej konferencii o ekonomike a financiách (Istanbul, november 2020) vyhlásil, že islam je kľúčom k prekonaniu hospodárskej krízy. Poukázala na to, že stávajúci ekonomický model nezohľadňuje sociálne a humanitárne faktory. Vyhlásil, že na financovanie dlhodobých veľkých investícií do infraštruktúry je potrebné rozšíriť používanie produktov, ako je *sukuk* (islamský ekvivalent dlhopisov). Prezident zdôraznil, že turecké úrady sa usilujú o to, aby sa z Istanbulu stalo centrum islamských financií a hospodárstva. Zdôraznil, že Ankara by nemala zohľadňovať hodnotenia ratingových agentúr, ktoré stratili svoju objektivitu a autoritu. Erdoğan sa tiež vyjadril k situácii okolo pandémie novej koronavírusovej infekcie (COVID-19). Prezident uviedol, že aj keď epidémia súvisí predovšetkým so zdravím, jej následky ovplyvňujú takmer všetky aspekty života spoločnosti. Hlava štátu konštatovala, že situácia okolo COVID-19 všetkým otvorila oči pred trpkou pravdou, že samotné hmotné statky nestačia na zabezpečenie sociálnej spravodlivosti a rovnosti. Súčasne vyhlásil, že Turecko patrí medzi krajiny, ktoré prežili obdobie pandémie s najnižšími stratami.²⁶

Islamské riešenie začalo personálnymi zmenami. Bol odvolaný guvernér tureckej centrálnej banky Murat Uysal a turecký minister financií Berat Albayrak. Hoci investori túto správu uvítali s veľkou slávou a niektoré banky prvýkrát za dlhú dobu vylepšili svoj výhľad pre tureckú líru, nie je dôvod k prílišnému optimizmu. Cesta k ozdraveniu tureckej ekonomiky bude zrejme dlhá a bude vyžadovať koherentnú hospodársku politiku, ktorá nebude poháňaná sprisahaneckým osočovaním a mocenskou politikou posledných niekoľkých rokov.

Záver

V Turecku narážame takmer všade na nejednoznačnosť. Pomenovať to dvojtvárnosťou by bolo zrejme trúfalé, ale niekedy je tento termín výstižný. Pokiaľ ide o náboženstvo, kultúru, politiku a ekonomiku, Turecko kombinuje tradičné prvky charakteristické pre moslimskú spoločnosť s najnovšími čisto západnými štruktúrami. Politický proces v Turecku, ktorý prirodzene ovplyvňuje ekonomiku, pripomína život povrazolezca, večné hľadanie rovnováhy. Medzi západnými a východnými hodnotami, tradíciou a modernosťou.

AKP zavádza islamské prvky do tureckej ekonomiky, pričom si uvedomuje, že turecký model je akýmsi hybridom, ktorý nie je exportovateľný. Musíme však reflektovať, že táto krajina, ktorá sa nedokáže sama dostať z dlhovej priepasti a ktorá je úzko previazaná so Západom, bude v hre s „islamskou kartou“ pokračovať. Turecko je naďalej sekulárnym štátom s trhovou ekonomikou, ale pozornosť venovaná posilňovaniu jeho islamskej dimenzie bude narastať. Vďaka zlepšeniu legislatívy, zjednodušeniu administratívnych postupov a zavedeniu nových technológií má „zelený“ sektor do budúcnosti ambíciu stať sa viac konkurencieschopnejším. To znamená, že bude ešte viac formovať ekonomickú situáciu v krajine. Islam v interpretácii súčasného vedenia krajiny je vo veľkej miere spájaný

---

²⁶ AMUYEVA, Ü. – BAŞAY, E. (2020): Erdogan: Islam – kľúč k vychodu iz ekonomického krizisa.

s posilňovaním nezávislosti, nastolením identity, postavením sa proti Západu, právom na nezávislé rozhodovanie a určovanie vlastného osudu.

Použitá literatúra:

1. AK PARTİ (2021): Programma Partiji spravedlivosti i razvitija (AK Parti Programı). [online]. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programı>.
2. AMUYEVA, Ü. – BAŞAY, E. (2020): Erdogan: Islam – kľuč k vychodu iz ekonomického krízisa. [online]. In: *aa.com.tr*, 14. 6. 2020. [Citované 26. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.aa.com.tr/ru/>.
3. Bazi Alacaklarin Yenğden Yapilandirilmasi Ėle Sosyal Sğgortalar Ve Genel Sağlık Sğgortasi Kanunu Ve Dğđer Bazi Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamerlerde Değışiklik Yapilmasi Hakkinda Kanun. Kanun No. 6111. [online]. In: *tbmm.gov*, 13. 2. 2011. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6111.html>.
4. BEKKIN, R. I. (2009): Islamskije instituty i instrumenty v musulmanskich i nemusulmanskich stranach: osobennosti i perspektivy razvitija. [online]. In: *diserCAT*, 19. 11. 2009. [Citované 28. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.dissercat.com/content/islamskie-finansovye-instituty-i-instrumenty-v-musulmanskikh-i-nemusulmanskikh-stranakh/read>.
5. HARDY, L. (2012): The Evolution of Participation Banking in Turkey. [online]. In: *Al Nakhlan. Online Journal on Southwest Asia and Islamic Civilization*, Winter 2012. [Citované 29. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/aln/aln947/f_0024178_19719.pdf.
6. INVESTOPEDIA (2021): Giniho index. (index Gini). [online]. In: *investopedia.sk*. [Citované 25. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://investopedia.sk/2020/10/17/giniho-index-gini-index/>.
7. ISLAM NEWS (2020): Islamskij banking ukrepljajet poziciji v Turciji (2020). [online]. In: *Islam news*. [Citované 25. 04. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.islamnews.ru/news-96821.html>.
8. KORÁN (2001): preklad Helena Hoghová – Lívia Muntágová. Žilina: Knižné centrum, 2001. 399 s. ISBN 80-88723-81-7.
9. MAMEDOVA, N. M. – ULČENKO, H. J. (2006): *Osobennosti ekonomického razvitija sovremennykh musulmanskich stran (na primere Turciji i Irana)*. Moskva: 2006. 288 s. ISBN: 5-9584-0122-X.
10. MUSIAD (2021): Oficiálna webová stránka organizácie. [online]. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/subeler>.
11. RADUŠEVIČ, M. (2020): Kam Erdogan privede Turecko a tamní měnu: volný trh nefunguje s autoritárskymi tendenciami. [online]. In: *peak.cz*, 30. 12. 2020. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.peak.cz/kam-erdogan-privede-turecko-a-tamni-menu-volny-trh-nefunguje-s-autoritarskymi-tendenciami/26613/>.
12. RYKOVA, I. N. – ANDREJANOVA, E. V. (2011): Razvitije islamskovo bankinga i novych financovych instrumentov. In: *Bankovskoje delo*, 2011, No. 7, s. 37-42.
13. TAŞPINAR, Ö. (2012): Turkey: the new model? [online]. In: *brookings.edu*, 25. 04. 2012. [Citované 30. 4. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.brookings.edu/research/papers/2012/04/24-turkey-new-model-taspinar>.
14. TKBB (2021): About us. [online]. [Citované 29. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/about-us-164>.
15. TKBB (2021): Oficiálna stránka Asociácie tureckých participačných bánk. [online]. In: *tkbb.tr*. [Citované 26. 04. 2021] Dostupné na internete: <http://www.tkbb.org.tr/>.

16. ULČENKO, N. J. (2004): *Islam v delovom mire Turciji. Islam na sovremennom vostoke*. Moskva: Institut vostokovedenija RAN 2004. 440 s. ISBN 5-89282-225-7.
17. ULČENKO, N. J. (2012): Politekonomija sovremennovo islama: opyt Turciji/ Musul'manskoje prostranstvo po perimetru granic Kavkaza i Cental'noj Aziji. [online]. In: *cyberleninka.ru*. Moskva: 2012. [Citované 28. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/politekonomiya-sovremennogo-islama-opyt-turtsii-1/viewer>.
18. URAZOVA, E. I. (2000): K ocenke islamskich kapitalov v tureckoj ekonomike. [online]. In: *Bližnij vostok i sovremennost'*. Moskva: Naučnoje izdanije, 2000. Vypusk 9, Institut izučenija Izrailja i Bližnevo vostoka. [Citované 29. 4. 2021.] Dostupné na internete: http://book.iimes.su/wp-content/uploads/2000/r2000sbor_3.pdf.
19. WRIGHT, R. B. ed. (2012): *The Islamists are Coming: Who They Really are*. In: *The Economist*, US Institute of Peace Press, 2012. 169 s. ISBN 9781601271341.
20. ZOBOVA, I. J. (2012): Nalogi i nalogoobloženije v stranach s islamskoj ekonomikoj. Učebnoje posobije. [online]. Kazaň: Kazaňskij (privolžskij) federal'nyj universitet, 2012. 154 s. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://core.ac.uk/download/pdf/197369395.pdf>.
21. ŽURAVLEV, A. J. (2000): Ekonomičeskaja model islama: nekotoryje aspekty teoriji i praktiky. [online]. In: *Bližnik vostok i sovremennost'*. Sbornik statej, vypusk devjatyj Moskva: Institut Izrailja i Bližnevo vostoka 2000. 384 s. [Citované 29. 4. 2021.] Dostupné na internete: http://book.iimes.su/wp-content/uploads/2000/r2000sbor_3.pdf.

Kontakt:

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: lubomir.cech@euba.sk

„ŠVÉDSKY MODEL“ V KONTEXTE TEÓRIE SOCIÁLNEHO ŠTÁTU

"SWEDISH MODEL" IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF THE SOCIAL STATE

Tatiana Damašková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tatiana.damaskova@euba.sk

Abstrakt: V súčasnosti sa koncept sociálneho štátu stal základom politiky mnohých krajín. Švédsko nesporne patrí medzi krajiny, ekonomika ktorých sa stala vzorovým modelom sociálneho štátu. Vďaka skúsenosti Švédska z konca minulého storočia, keď sa „švédsky model“, tiež známy ako „domov blahobytu pre všetkých“ ukázal ako neudržateľný a intervencie štátu do hospodárstva a na trhu práce, aj keď boli motivované chvályhodnými cieľmi, vyústili do negatívnych ekonomických a sociálnych dôsledkov.

Kľúčové slová: sociálny štát, švédsky model, intervenčná politika štátu

JEL: H50, O52

Abstract: Today, the concept of the social state has become the basis of the policy of many countries. Sweden is undoubtedly one of the countries whose economy has become a model of the welfare state. However, Sweden's experience at the end of the last century, when the "Swedish model", also known as the "welfare home for everyone", proved unsustainable and state intervention in the economy and labour market, although motivated by laudable goals, resulted in negative economic and social consequences.

Keywords: social state, "Swedish model", intervention policy of the state

JEL: H50, O52

Úvod

V súčasnosti sa koncept sociálneho štátu stal základom politiky mnohých krajín. Švédsko nesporne patrí medzi krajiny, ekonomika ktorých sa stala vzorovým modelom sociálneho štátu. Cieľom článku je poukázať na ponaučenia zo skúseností Švédska z konca minulého storočia, keď sa „švédsky model“, tiež známy ako „domov blahobytu pre všetkých“ ukázal ako neudržateľný a že intervencie štátu do hospodárstva a na trhu práce, aj keď boli motivované chvályhodnými cieľmi, vyústili do negatívnych ekonomických a sociálnych dôsledkov.

Na otázku prečo sú ekonomické a sociálne podmienky vo Švédsku stále aktuálne pre výskum, odpovedal známy švédsky ekonóm Assar Lindbek takto. Je to asi preto, lebo „inštitucionálny, ekonomický a politický vývoj v tomto štáte je do istej miery experimentálny a niektoré z týchto procesov sa často môžu použiť aj v iných krajinách. Z tohto hľadiska môžeme Švédsko považovať za obrovské, prirodzene veľké ekonomické a sociálne laboratórium.“¹

1 Pojem sociálneho štátu a jeho vývoj

„Európske korene sociálneho štátu možno vystopovať v kresťanskej charite, ktorej funkcie postupne prebral štát a z náhodnej a lokálnej pomoci chudobným vytvoril komplexný a univerzálny nástroj sociálnej pomoci. Tento proces prebiehal stovky rokov a svoju modernú

¹ LINDBEK, A. (1997): The Swedish Experiment, s. 1273.

podobu začal nadobúdať v 19. storočí.² V odbornej literatúre nájdeme niekoľko vymedzených pojmov sociálneho štátu. H. L. Wilenský charakterizuje podstatu sociálneho štátu ako vládou chránenú minimálnu úroveň príjmov, výživy, zdravia, bývania a vzdelania pre každého občana. Táto úroveň je dosahovaná redistribúciou spoločenských príjmov.³ Ďalší autori poukazujú na to, že sa tak deje za účelom získania politickej podpory a udržania sociálneho zmiernu v krajine. U Leviathana nájdeme definíciu štátu ako ochrancu, ktorý má povinnosť starať sa o tých, ktorí sa „nezavineným nešťastím stávajú neschopnými pracovať a sami sa živiť.“⁴ Dnešný sociálny štát je viazaný na podmienky liberálneho hospodárstva, pluralitnej demokracie a decentralizácie štátnej moci.

2 Evolúcia „švédskeho modelu“ sociálneho štátu

Pojem „švédsky model“ vznikol v súvislosti s formovaním Švédska ako jednej z najvyspelejších krajín sveta. Prvýkrát sa tento koncept objavil v roku 1936 v práci „Švédsko: stredná cesta“⁵, kde autor charakterizoval sociálno-ekonomický rozvoj Švédska ako strednú cestu medzi súkromným kapitalistickým trhom a plánovanými ekonomikami. Medzi charakteristické črty švédskej ekonomiky patrili komplex vládnych intervencií do hospodárstva a silný družstevný sektor. Odvtedy koncept švédskeho modelu ako zhodného so „strednou cestou“ neustále používajú zahraniční aj švédski vedci. O švédskom modeli písali takí významní švédski ekonómovia ako E. Lundberg, G. Myrdal, A. Lindbeck, J. Murman, N. Elvander, R. Meidner, P.-M. Meyerson, K. Eklund a mnohí ďalší.⁶

Pojem „švédsky model“ nadobudol osobitný význam na konci 60. rokov 20. storočia, keď bolo Švédsko zo sociálneho a ekonomického hľadiska uznané za jeden z najvyspelejších štátov sveta. V tom čase sa zaznamenalo úspešné spojenie medzi rýchlym ekonomickým rozvojom a rozsiahlou reformnou politikou a relatívne nekonfliktnou spoločnosťou. Tento obraz úspešného a pokojného Švédska bol obzvlášť kontrastný v porovnaní so sociálnymi a politickými konfliktmi v susedných štátoch.⁷

Historický pohľad nám ukazuje, že do polovice 19. storočia bolo Švédsko relatívne chudobnou vidieckou spoločnosťou s ekonomikou silne závislou na poľnohospodárstve. Príjem na obyvateľa nebol ďaleko od životného minima a bežné boli dokonca aj prípady hladomoru. Postupnou liberalizáciou ekonomiky, znižovaním daní a odstraňovaním prekážok medzinárodného obchodu sa však Švédsku podarilo dosiahnuť pozoruhodnú životnú úroveň a zaradiť sa medzi bohaté krajiny. Najväčší ekonomický rast krajina zažila medzi rokmi 1870 a 1950.⁸ Až po tomto období veľkého blahobytu začala švédska vláda uskutočňovať svojou intervenčnou politikou a odlišovať sa od ostatných rozvinutých krajín, čo naplnilo skutočný význam pojmu „švédsky model.“ Presnejšie, od konca 60. rokov 20. storočia sa vláduca Sociálnodemokratická strana zamerala na programy na dosiahnutie plnej zamestnanosti a podporu princípu rovnosti prostredníctvom prerozdelenia príjmov a regulácie trhu práce. Všetky nasledujúci historicky vývoj potvrdil teoretické prognózy liberálnych ekonómov. A konkrétne to, že intervencie v hospodárstve a na trhu práce, aj keď sú motivované chvályhodnými cieľmi, vyústili do negatívnych ekonomických a sociálnych dôsledkov. Z ekonomického hľadiska vysoké zdanenie potrebné na financovanie všetkých vládnych programov, ktoré sa začalo v 70. rokoch 20. storočia, spolu s nadmernou reguláciou trhu práce, potlačili podnikanie vo Švédsku a výrazne zabránili vytváraniu nových podnikov. Žiadna z 50

² BLAHA, L. (2008): Sociálny štát v kocke.

³ HEYWOOD, A. (1994): Politické ideológie.

⁴ LABRIE, Y. (2007): How to explain the success of the Swedish model?

⁵ CHILDS, M. (1947): Sweden: the Middle Way.

⁶ KVASHNIN, YU. D. (2016): Sotsial'noye gosudarstvo v stranakh EC: proshloye i nastoyashcheye.

⁷ KVASHNIN, YU. D. (2016): Sotsial'noye gosudarstvo v stranakh EC: proshloye i nastoyashcheye.

⁸ LABRIE, Y. (2007): How to explain the success of the Swedish model?

najväčších spoločností pôsobiacich vo Švédsku nebola založená v období medzi rokmi 1970 až 2000. Rovnako to malo negatívny dopad aj na vytváranie pracovných miest. V skutočnosti od polovice 20. storočia nedošlo v súkromnom sektore k vytváraniu čistých pracovných miest, aj keď sa populácia Švédov v produktívnom veku počas tohto obdobia zvýšila asi o milión osôb. Celý rast zamestnanosti vo Švédsku bol minimálny a to len v dôsledku rastu pracovných miest vo verejnom sektore.⁹ Zo sociálneho hľadiska začala závislosť od štátu narastať rovnakým tempom ako šírenie programov a intervenčnej politiky. Podiel občanov, ktorí čerpajú svoje príjmy z daňových príjmov (pracujú pre vládu alebo dostávajú statnú podporu) v rokoch 1970 až 1995, sa zvýšil z 28 % na 65 % a vládne výdavky sociálneho štátu stúpili z 31 % na 60 % HDP.¹⁰ Táto rastúca závislosť väčšiny populácie od vlády, spolu s úsilím o únik daní (prácou pod stolom alebo vyhýbaním sa daniam) zo strany rastúceho počtu preťažovaných občanov, ktoré sa zhoršilo po 70. rokoch 20. storočia, natoľko, že samotného zakladateľa sociálneho štátu, ekonóma Gunnara Myrdala, viedlo k vyhláseniu, že Švédsko sa stalo „národom bláznov“.¹¹ Pre lepšiu ilustráciu uvádzame nasledujúcu tabuľku č. 1, z ktorej vyplýva pokračujúca preorientácia švédskej ekonomiky v období medzi rokmi 1960 až 1995 na verejný sektor.

Tabuľka 1: Výplaty fyzickým osobám z verejného a komerčného sektora

	1960	1990	1995
1 Verejná správa a služby	461 000	1 493 000	1 346 000
2 Nemocenské, materská dovolenka atď.	-24 000	-204 000	-201 000
3 Starobní dôchodcovia	365 000	1 533 000	1 584 000
4 Predčasný odchod do dôchodku	100 000	354 000	409 000
5 Nemocenské voľno	166 000	311 000	156 000
6 Materská dovolenka	9 000	162 000	163 000
7 Utečenci	1 000	29 000	9 000
8 Programy trhu práce	14 000	134 000	274 000
9 Nezamestnaní	51 000	75 000	333 000
10 Celkom (1-9)	1 143 000	3 887 000	4 073 000
11 Zamestnaní v komerčnom sektore *	3 154 000	2 974 000	2 620 000
12 Nemocenské, materská dovolenka atď.	-165 000	-405 000	-392 000
13 Celkom (11-12)	2 989 000	2 569 000	2 228 000
14 Pomer výplat jednotlivcom z verejného a komerčného sektoru (10/13)	0.382	1.51	1.83

Prameň: LINDBEK, A. (1997): The Swedish Experiment, s. 1279.

Ďalej uvádzame obrázok 1 a 2, z ktorých sa dá vyvodiť záver, že od roku 1970 až do polovice 90. rokov 20. storočia sa podiel verejných výdavkov na švédskom HDP nachádzal medzi 12 a 30 percentuálnymi bodmi nad priemernou úrovňou verejných výdavkov v krajinách OECD. Reálny HDP na obyvateľa vo Švédsku zároveň výrazne poklesol v porovnaní s priemernou úrovňou v týchto krajinách. A tak štvrtá najbohatšia krajina sveta, v roku 1995 sa postupne prepadla na 16. priečku a odvtedy a mierne zlepšila svoju pozíciu na 13. priečku.¹² Pri pohľade na obrázok 2 je zrejmé, že životná úroveň vo Švédsku klesala v relatívnom vyjadrení zakaždým, keď verejné výdavky vzrástli.

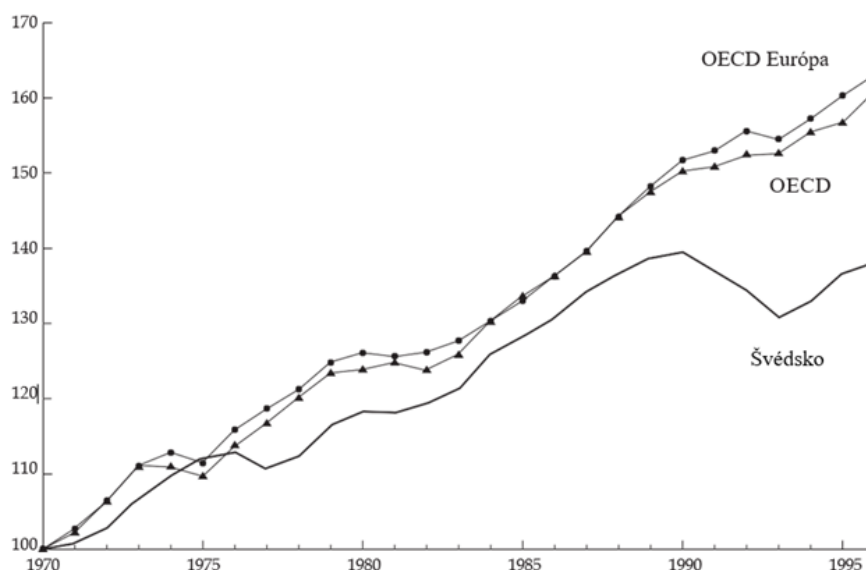
⁹ LABRIE, Y. (2007): How to explain the success of the Swedish model?

¹⁰ LINDBEK, A. (1997): The Swedish Experiment.

¹¹ LABRIE, Y. (2007): How to explain the success of the Swedish model?

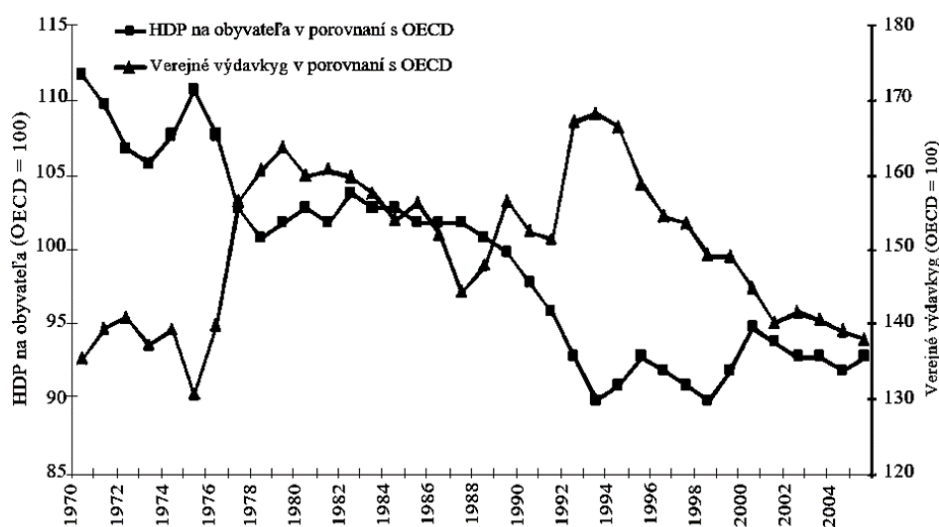
¹² LINDBEK, A. (1997): The Swedish Experiment.

Obrázok 1: HDP na obyvateľa, 1970 – 1995 (index 100=1970)

Prameň: LINDBEK, A. (1997): The Swedish Experiment, s. 1284.

Obrázok 2: Relatívny pokles životnej úrovne a rast verejných výdavkov vo Švédsku, 1970 – 2005

Prameň: LABRIE, Y. (2007): How to explain the success of the Swedish model?

Záver

Posúdenie švédskeho modelu vo veľkej miere závisí od významu tohto pojmu. Ak pozeráme na švédsky model, ktorý fungoval v povojnovom období až do začiatku 70. rokov 20. storočia, dá sa povedať, že upadol do krízy a zlyhal. Ak ale švédsky model považujeme za celý komplex sociálno-ekonomických a politických skutočností, v krajine v ich neustálom vývoji, potom je v tomto prípade potrebné urobiť nasledujúci záver: švédsky model nie je niečo nemenné a konečné a neustále prechádza zmenami v priebehu času. Toto je proces jeho vývoja a možnosť prispôbenia sa neustále sa meniacim podmienkam, a to aj v priebehu vyrovnávania národných charakteristík sociálno-ekonomického rozvoja v rámci európskej integrácie.¹³

¹³ KVASHNIN, YU. D. (2016): Sotsial'noye gosudarstvo v stranakh EC: proshloye i nastoyashcheye.

Použitá literatúra:

1. ARCHER, C. (1980): Reviewed Work: Sweden: The Middle Way on Trial. by Marquis W. Childs. In: *Royal Institute of International Affairs*, 1980, 57(1), s. 159.
2. BLAHA, Ľ. (2008): Sociálny štát v kocke. [online]. In: *SLOVO*. [Citované 13. 2. 2014.] Dostupné na: <http://www.akademickyrepozitar.sk/Lubos-Blaha/socialny-stat>.
3. DAMAŠKOVÁ, T. (2015): Teória sociálneho štátu. In: *Sociálno-ekonomická revue*, 2015, roč. 13, č. 3.
4. HEYWOOD, A. (1994): *Politické ideológie*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, 1994. 293 s. ISBN 80-85865-10-6.
5. CHILDS, M. (1947): *Sweden: the Middle Way*. New Haven: Yale University Press, 1947.
6. KRAJČIOVÁ, J. (2007): Sociálny štát. [online]. [Citované 15. 6. 2021.] Dostupné na: <http://www.e-polis.cz/clanek/socialny-stat-1.html>.
7. KRANTZ, O. (2004): Economic Growth and Economic Policy in Sweden in the 20th Century: A Comparative Perspective. [online]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/5097348_Economic_Growth_and_Economic_Policy_in_Sweden_in_the_20th_Century_A_Comparative_Perspective.
8. KVASHNIN, YU. D. (2016): *Sotsial'noye gosudarstvo v stranakh EC: proshloye i nastoyashcheye*. Moskva: IMEMO RAN, 2016. ISBN 978-5-9535-0487-4.
9. LABRIE, Y. (2007): How to explain the success of the Swedish model? [online]. In: *MEI Economic Note*. [Citované 15. 6. 2021.] Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/230710574_How_to_explain_the_success_of_the_Swedish_model.
10. LINDBEK, A. (1997): The Swedish Experiment. In: *Journal of Economic Literature*, 1997, roč. 35, č. 3, s 1273-1319.
11. MADDISON, A. (2003): *The World Economy: Historical Statistics*. Paris: Development Centre Studies, OECD, 2003.
12. OECD (2021): *OECD Economic Surveys: Sweden 2021*. Paris: OECD Publishing, 2021.

Kontakt:

Ing. Tatiana Damašková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: tatiana.damaskova@euba.sk

KONCEPT DUÁLNEJ CIRKULÁCIE V ČÍNSKEJ EKONOMIKE A JEJ HOSPODÁRSKE DÔSLEDKY

THE CONCEPT OF DUAL CIRCULATION IN THE CHINESE ECONOMY AND ITS ECONOMIC IMPLICATIONS

Tomáš Dudáš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tomas.dudas@euba.sk

Abstrakt: Rastúce hospodárske a politické napätie medzi Čínou a USA utvrdili čínskych politických lídrov v názore, že rozvojová stratégia krajiny potrebuje paradigmatickú zmenu. Výsledkom je koncept duálnej cirkulácie, ktorý akcentuje rozvoj domácej spotreby, a tým predstavuje výrazný odklon od desaťročia používanej stratégie založenej na medzinárodnej cirkulácii. Cieľom príspevku je preto predstaviť samotný koncept duálnej cirkulácie, jej pozadie a načrtnúť jej dôsledky pre budúcnosť čínskej ekonomiky. Prvá časť sa venuje historickému pozadiu vzniku nového konceptu, druhá časť opisuje koncept samotný, jeho zapracovanie do aktuálnych čínskych strategických dokumentov a pokúsi sa zhodnotiť vplyv tejto stratégie na ekonomiku Číny a tiež aj na celé svetové hospodárstvo.

Kľúčové slová: Čína, koncept duálnej cirkulácie, domáca spotreba, export

JEL: F02, F63

Abstract: Growing economic and political tensions between China and the United States have reassured Chinese political leaders that the country's development strategy needs a paradigm shift. The result is the concept of dual circulation, which emphasizes the development of domestic consumption, and thus represents a significant departure from the decade-long strategy based on international circulation. The aim of the paper is therefore to present the very concept of dual circulation, its background and outline its implications for the future of the Chinese economy. The first part deals with the historical background of the new strategy, the second part describes the strategy itself, its incorporation into current Chinese strategic documents and tries to assess the impact of this strategy on the Chinese economy and the world economy.

Keywords: China, dual circulation, domestic consumption, export

JEL: F02, F63

Úvod

Čínska ľudová republika (ďalej len Čína) dosiahla v posledných dekádach najpozoruhodnejší hospodársky rast v modernej histórii ľudstva. Čína je dnes druhou najväčšou ekonomikou vo svetovom hospodárstve, najväčším exportérom a v roku 2020 mala Čína najväčší počet firiem na zozname najväčších korporácií na svete Fortune Global 500. Hospodársky vzostup Číny vedie aj k jej asertívnejšiemu správaniu v medzinárodných vzťahoch, čo v poslednej dekáde čoraz viac zvyšovalo nedôveru ďalších veľkých hráčov vo svetovom hospodárstve – najmä USA. Súperenie dvoch hospodárskych veľmocí sa začalo vyostrovať po globálnej hospodárskej kríze 2008/2009, pričom vzniknutú situáciu opísal americký politológ Graham Allison pojmom Thukydidova pasca.¹ Ide o situáciu, keď nastupujúca veľmoc vyvoláva čoraz väčšiu nervozitu v lídroch aktuálneho hegemóna, čo

---

¹ Pozri ALLISON, G. (2017): Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?

nevyhnutne vedie k rastúcemu napätiu a ultimátne k ekonomickému, technologickému a možno aj ku vojenskému konfliktu.

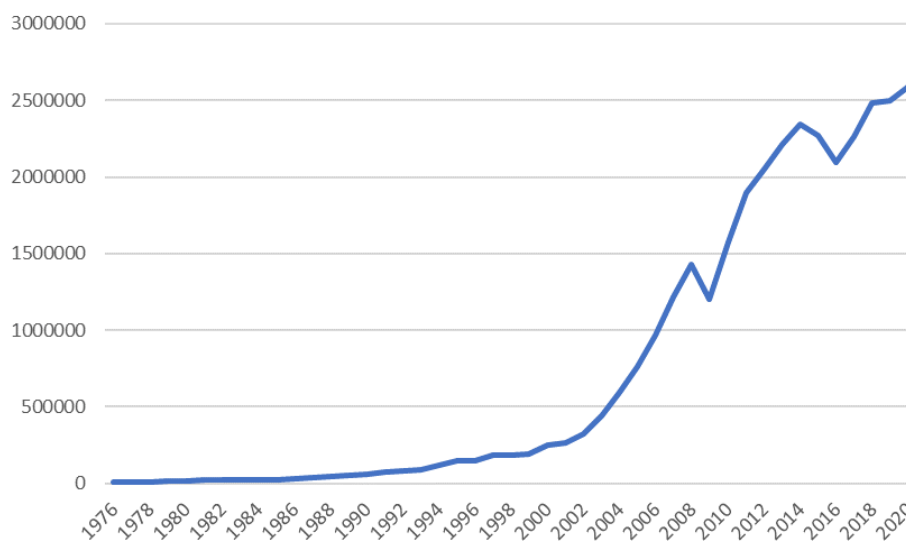
Po nástupe Donalda Trumpa sa obchodný a technologický konflikt medzi USA a Čínou vyostril ešte viac, čo viedlo aj k odstrihnutiu dôležitých čínskych korporácií od amerických technológií. Tento vývoj vážne otriasol čínskou politickou elitou a jednou z odpovedí na túto výzvu je koncept duálnej cirkulácie, ktorý sa po prvý krát objavil v roku 2020. Tento koncept má podporu aj prezidenta Si Ťin-pchinga, ktorý sa mu venoval vo viacerých svojich prejavoch. Ide bez pochyb o dôležitú strategickú zmenu v hospodárskom rozvoji v Číne, pričom v našom regióne je nový koncept duálnej cirkulácie ešte takmer neznámy.

Cieľom tohto príspevku je práve preto predstaviť samotný koncept duálnej cirkulácie, jej pozadie a načrtnúť jej dôsledky pre budúcnosť čínskej ekonomiky. Štruktúra príspevku pritom vychádza z týchto cieľov, keď prvá časť sa venuje historickému pozadiu vzniku nového konceptu a druhá časť opisuje koncept samotný, jeho zapracovanie do aktuálnych čínskych strategických dokumentov a pokúsi sa načrtnúť vplyv tejto stratégie na ekonomiku Číny a na celé svetové hospodárstvo.

1 Historické pozadie vzniku stratégie duálnej cirkulácie

Proces čínskych hospodárskych reforiem, ktoré začali na konci 70. rokov 20. storočia, bol silno spätý s otváraním sa smerom k svetovému hospodárstvu. Aj keď možno pôvodným cieľom bolo otváranie sa vo vzťahu k USA, Teng Siao-pching tento koncept v roku 1987 povýšil na oficiálnu rozvojovú stratégiu s názvom „veľká medzinárodná cirkulácia“. Srdcom tejto stratégie bol rozvoj pobrežných provincií pomocou exportne orientovaného priemyslu, ktorý by využíval lacnú domácu pracovnú silu. Keďže hospodárska a technologická situácia Číny bola v 80. rokoch 20. storočia problematická, stratégia „veľkej medzinárodnej cirkulácie“ potrebovala zahraničie ako zdroj technológií a surovín, a tiež aj ako exportný trh pre čínsku produkciu.² Čína sa na základe tejto stratégie stala dôležitým príjemcom exportne orientovaných priamych zahraničných investícií prioritne umiestnených v pobrežných provinciách.

Graf 1: Vývoj čínskeho exportu tovarov v rokoch 1976 – 2020 (mil. USD)

Prameň: Vlastné prepočty z databázy WTO.

² ZHU, V. (2020): China's Dual Circulation Economy.

Exportne orientovaná rozvojová stratégia Číny priniesla výrazné hospodárske úspechy a mala veľký podiel na tom, že Čína sa stala druhou najväčšou ekonomikou vo svetovom hospodárstve. Medzi rokmi 1976 a 2020 narástla hodnota čínskeho exportu tovarov 373 násobne a v roku 2020 dosiahla podľa údajov WTO hodnotu 2,59 biliónov USD (graf 1). Dôležitosť exportu jasne dokazuje jeho podiel na čínskom HDP, ktorý v roku 2019 dosiahol už úroveň 17 %.

Pozitívnym výsledkom rozvojovej stratégie založenej na exportne orientovaných priamych zahraničných investíciách bolo aj získavanie nových technológií a manažérskeho know-how. Čínska vláda často využívala pri technologicky zaujímavých priamych zahraničných investíciách povinné spoločné podniky s čínskymi partnermi alebo podmieňovala vstup na rýchlo rastúci čínsky trh technologickými transfermi.³ Dobrým príkladom je čínsky automobilový priemysel, kde nútené spoločné podniky prispeli ku vzniku významných čínskych výrobcov automobilov (napr. SAIC, DongFeng alebo FAW). Rýchlosť technologického napredovania Číny ale prekvapila aj samotných expertov. Veľkú odozvu napríklad v roku 2016 vyvolala štúdia známeho amerického ekonóma Daniho Rodrika, ktorého výsledkom bolo, že štruktúra čínskeho exportu už v tom čase bola oveľa bližšie priemeru OECD, než by sa to dalo odhadnúť na základe HDP per capita Číny.⁴

Silná exportná orientácia Číny však okrem dynamizácie hospodárskeho rozvoja priniesla aj niektoré problémy. Príliš veľká závislosť Číny od exportu sa po prvýkrát vážnejšie prejavila počas globálnej finančnej a hospodárskej krízy v rokoch 2008/09. V čase prepuknutia globálnej finančnej krízy v roku 2008 sa podiel čínskeho exportu na HDP vyšplhal až na 35 percent, čo predstavovalo historicky najvyššiu úroveň. V rovnakom období sa odhadovalo, že príspevok exportu k celkovému hospodárskemu rastu Číny sa pohyboval na úrovni 20 percent.⁵ Pád investičnej banky Lehman Brothers v septembri 2008 bolo spúšťačom hlavnej fázy globálnej finančnej krízy, ktorá do niekoľkých mesiacov prešla do krízy hospodárskej. Prepád čínskeho exportu začal už v novembri 2008 a negatívne trendy pretrvávali až do druhej polovice 2009. V tom období došlo ku krachu veľkého množstva exportne orientovaných firiem a odhady hovorili o strate približne 20 miliónov pracovných miest v týchto firmách.⁶ Čínska vláda bola v dôsledku prepadu exportu udržiavať hospodársky rast prostredníctvom mixu uvoľnenej monetárnej politiky a masívnych štátnych fiškálnych stimulov.⁷

Po roku 2010 sa čínska ekonomika vrátila k dynamickému hospodárskemu rastu, ale trauma z prepadu čínskeho exportu počas globálnej krízy vyvolávala v čínskych lídroch otázky o príliš vysokej exportnej závislosti. Situácia sa začala opäť vyostrovať po nástupe Donalda Trumpa do prezidentského úradu v USA. Trump totiž považoval Čínu za najdôležitejšieho súpera USA, a výrazný obchodný deficit USA s Čínou sa snažil riešiť protekcionistickými nástrojmi. Tovary pochádzajúce z Číny boli postupne zasiahnuté viacerými vlnami dodatočných ciel, pričom v prvej vlne boli zasiahnuté boli také tovarové skupiny ako oceľ, hliník, práčky alebo solárne panely. V ďalšej fáze došlo k postupnému rozšíreniu ochranných ciel, pričom na úrovni roku 2020 dosahovala hodnota čínskeho exportu do USA zaťažená dodatočnými clami 550 mld. USD.⁸ V Spojených štátoch sa v hospodárskych a politických kruhoch pritom čoraz častejšie hovorí o potrebe odpojenia ekonomiky USA od Číny (tzv. decoupling).

---

³ MA, A. – Bloningen, B. (2007): Will China soon be making not only cheaper, but also better, products than everyone else?

⁴ RODRIK, D. (2006): What's So Special about China's Exports?, s. 23.

⁵ ZHANG, M. (2009): The Impact of the Global Crisis on China and its Reaction.

⁶ Tamtiež.

⁷ XU, G. (2010): One year later: China's policy stimulus results in strong 2009 economic growth, reason for optimism.

⁸ WONG, D. – CHIPMAN COTY, A. (2020): The US-China Trade War: A Timeline.

Pre čínske hospodárske a politické elity boli ešte znepokojivejšie snahy americkej vlády odstrihnúť čínske firmy od amerických technológií. Na čiernu listinu Washingtonu dostali desiatky čínskych firiem, ktoré stratili prístup k americkým technológiám. Americká vláda obviňuje tieto firmy z priemyselnej špionáže a z pokusov využívať civilné technológie na vojenské účely.⁹ Na zoznam sa dostala najväčšia čínska firma vyrábajúce drony (DJI), ďalej firmy v oblasti výroby polovodičov a v apríli 2021 aj sedem firiem v oblasti vývoja superpočítačov.¹⁰ Najväčšie problémy ale americká vláda spôsobila čínskemu telekomunikačnému gigantu Huawei, ktorý prišiel nielen o možnosť využívania amerických čipov, ale stratil aj prístup ku kľúčovým službám a softvéru, ktorý vyvíja americká firma Google. Reálne to znamenalo, že Huawei musel prestať používať operačný systém Android, a musel rýchlo vyvíjať vlastnú náhradu.¹¹

2 Charakteristika konceptu duálnej cirkulácie a jeho vplyv na čínsku hospodársku politiku

Zvyšujúci sa hospodársky, technologický a politický tlak zo strany USA začal čoraz vážnejšie znepokojovať čínskych politických lídrov, ktorí sa obávali negatívneho vplyvu týchto snáh na ďalší rozvoj Číny. Čoraz viac bolo jasné, že koncept veľkej medzinárodnej cirkulácie doslúžil a Čína bude potrebovať zmenu hospodárskej stratégie. Výsledkom snáh o strategickú zmenu bol vznik konceptu duálnej cirkulácie, ktorý sa po prvý krát dostal na verejnosť v máji 2020. Kontúry konceptu vtedy odznali na zasadnutí politbyra Ústredného výboru KSČ, pričom ho vo svojom prejave spomenul aj sám čínsky prezident Si Ťin-pching. Ten označil nový koncept ako „základ nového modelu hospodárskeho rozvoja.“¹²

Vo svojej podstate koncept duálnej cirkulácie znamená zníženie závislosti od exportu tak, aby hlavnú úlohu na hospodárskom rozvoji v budúcnosti hral domáci dopyt. Ako vo svojom prejave hovoril Si Ťin-pching, „domáca a medzinárodná cirkulácia by sa mali navzájom zosilňovať, ale primárny dôraz bude kladený na domácu cirkuláciu.“¹³ Čínske politické elity veria, že iba takáto zmena dokáže zabezpečiť pokračujúce čínske úspechy vo svete plnej neistoty a rastúceho nepriateľstva zo strany iných mocností (hlavne USA) voči Číne. Slovom Si Ťin-pchinga, Čína v takomto prostredí „musí prevziať iniciatívu vo vyhľadávaní zmien a úspešne zachytávať a vytvárať príležitosti uprostred kríz a problémov, ktoré pred nami stoja.“¹⁴

Nový koncept duálnej cirkulácie neznamená, že by Čína úplne zanevrela na zahraničné trhy, ale posúva dôraz na rozvoj domácej spotreby a domácich technológií. Toto smerovanie je v kontexte udalostí posledných rokov pochopiteľné, keďže domáci dopyt nemôže byť zasiahnutý colnými alebo necolnými obchodnými bariérami. Vďaka úspechom hospodárskych reforiem disponuje Čína už v súčasnosti najväčšou strednou vrstvou na svete, do ktorej v súčasnosti patrí viac než 700 miliónov obyvateľov. Prognózy budúceho vývoja pritom hovoria, že do roku 2027 by sa čínska stredná vrstva mohla rozrásť až na 1,2 miliárd obyvateľov.¹⁵ Toto naznačuje obrovský potenciál domácej spotreby, ktorý môže byť základným faktorom ďalšej fázy hospodárskeho rozvoja Číny.¹⁶ Okrem presunu dôrazu na domácu cirkuláciu znamená koncept duálnej cirkulácie aj snahu o sebestačnosť Číny. Ide

---

⁹ ALPER, A. – SHEPARDSON, D. – PAMUK, H. (2020): U.S. blacklists dozens of Chinese firms including SMIC, DJI.

¹⁰ BBC NEWS (2021): US blacklists seven Chinese supercomputer groups.

¹¹ BROWN, C. S. (2021): The Huawei ban explained: A complete timeline and everything you need to know.

¹² TANG, F. (2020): What is China's dual circulation economic strategy and why is it important?

¹³ SHENG, A. (2021): Dual circulation is a strategic process, not a theory.

¹⁴ BLANCHETTE, J. – POLK, A. (2020): Dual Circulation and China's New Hedged Integration Strategy .

¹⁵ KHARAS, H. – DOOLEY, M. (2020): China's Influence on the Global Middle Class.

¹⁶ WANG, Y. (2020): Three Dimensions of Dual Circulation.

v prvom rade ide o technologickú sebestačnosť, ale celkovo ide o širší koncept, ktorého cieľom je znížiť závislosť Číny na svetovom hospodárstve.

Momentálne je ešte známych pomerne málo detailov o koncepte duálnej cirkulácie, to ale neznamená, že by nešlo o dôležitú iniciatívu. Podobná bola aj situácia v roku 2015, kedy sa objavila tzv. štrukturálna reforma strany ponuky (supply-side structural reform – SSSR). Pôvodne sa zdalo, že ide len o vágny plán, ale ten sa napokon stal dôležitou súčasťou čínskej hospodárskej politiky a dostal sa aj do základných dokumentov Komunistickej strany Číny.¹⁷ Po roku 2015 boli detaily SSSR postupne dopracované a táto reforma výrazne prispela k zníženiu nadbytočných kapacít vo viacerých priemyselných odvetviach a ku zníženiu rizík v podnikovom sektore celkovo.¹⁸ V tomto kontexte treba brať vážne aj koncept duálnej cirkulácie, ktorej základné myšlienky pochádzajú od vicepremiéra Liu He, ktorý je hlavným hospodárskym poradcom čínskeho prezidenta Si Ťin-pchinga.¹⁹

Ak sa pozeráme na vplyv konceptu duálnej cirkulácie na reálnu hospodársku politiku Číny, musíme vychádzať z jej hlavných cieľov. Zjednodušene možno povedať, že dôležitým cieľom je zamerať sa na silné a slabé stránky domácej ekonomiky. Na jednej strane to znamená konsolidáciu domáceho dopytu, a na druhej strane posilnenie odolnosti čínskej ekonomiky a zníženie jej závislosti od zahraničia.²⁰ Preložené do reálnych opatrení to znamená nutnosť ďalšieho posilnenia domáceho dopytu, pričom tento dopyt treba zabezpečiť tak, že popri tom sa zníži technologická, energetická a potravinová závislosť Číny.

Kľúčovým dokumentom čínskej hospodárskej politiky na ďalšie roky je 14. päťročný plán na roky 2021 až 2025, ktorý bol prijatý v marci 2021. Keďže ide o prvý strategický dokument po vzniku konceptu duálnej cirkulácie, panovala veľká zvedavosť ohľadom spôsobu jeho implementácie v päťročnom pláne. Po analýze textu 14. päťročného plánu možno konštatovať, že koncept duálnej cirkulácie je zakomponovaný už do jej základov. Plán hovorí o tzv. novom rozvojovom vzore, čo je v zásade iba iný názov pre koncept duálnej cirkulácie. 14. päťročný plán explicitne hovorí o posilnení domácej cirkulácie pri súbežnom zlepšovaní medzinárodnej cirkulácie. Tieto dva okruhy cirkulácie by sa mali navzájom posilňovať a prispievať k ďalšiemu hospodárskemu rozvoju Číny.²¹ Pre hospodársku politiku to znamená opatrenia zamerané na posilnenie domáceho dopytu s cieľom dosiahnuť dynamickú rovnováhu medzi domácim dopytom a ponukou. V oblasti medzinárodnej cirkulácie sa očakáva zníženie colných a necolných bariér pre spotrebiteľský tovar vysokej kvality, kľúčových strojov a technológií a energetických zdrojov.²²

Stimuláciu domáceho dopytu ako základ konceptu duálnej cirkulácie možno považovať za krok správnym smerom, keďže spotreba domácností v Číne dnes ešte stále výrazne zaostáva za hospodársky vyspelými štátmi. Dáta Svetovej banky (Graf 2) ukazujú, že napriek rastu v poslednej dekáde spotreba čínskych domácností ešte stále neprekročila 40 percent HDP, pričom rovnaký ukazovateľ v prípade USA v roku 2019 dosahoval až 67 percent. Zabezpečenie rastu domácej spotreby však nebude jednoduchým procesom, tá napriek snahám čínskej vlády v poslednej dekáde narástla iba o štyri percentuálne body v pomere k HDP.²³ Po dekádach hospodárskeho rozvoja založenej na exporte a masívnych štátnych investíciách bude potrebná zmena paradigmy a čínska vláda bude musieť urobiť stredobodom svojej hospodárskej politiky urobiť čínske domácnosti. Napriek dynamickému hospodárskemu rozvoju je kúpna sila veľkej časti čínskej populácie pomerne nízka. Čínske dáta, ktoré prezentoval premiér Li Kche-čchiang,

¹⁷ WANG, Y. (2020): Three Dimensions of Dual Circulation.

¹⁸ BOULTER, J. (2018): China's Supply-side Structural Reform.

¹⁹ WANG, Y. (2020): Three Dimensions of Dual Circulation.

²⁰ YAO, K. (2020): What we know about China's 'dual circulation' economic strategy.

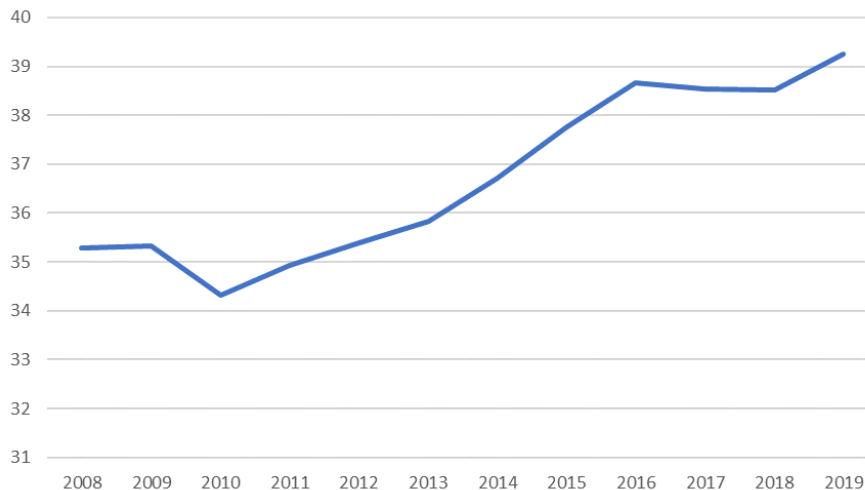
²¹ ALLEN & GLEDHILL (2021): China Practice Update - China's 14th Five-Year Plan: Promoting "dual circulation" and more.

²² BAZZOLI, A. (2021): China's Plan for the Post-Pandemic World Order: The Dual Circulation Strategy.

²³ LEE, T. (2021): Five things to know about China's new five-year plan.

hovorí o tom, že mesačný príjem zhruba 600 miliónov Číňanov dosahuje iba 1 000 jüanov, čo predstavuje zhruba 148 USD.²⁴ Kúpna sila týchto obyvateľov je momentálne pomerne slabá, a preto stimulácia domáceho dopytu bude musieť znamenať výrazný nárast príjmov väčšiny čínskych domácností.

Graf 2: Vývoj spotreby čínskych domácností v rokoch 2008 – 2019 (% HDP)

Prameň: Vlastné prepočty z databázy World Bank Development Indicators.

Dôležitou otázkou je, čo presne znamená koncept duálnej cirkulácie pre svetové hospodárstvo ako také a pre miesto Číny v ňom. Čína je v súčasnosti najväčším exportérom tovaru na svete a centrálnou lokalitou globálnych hodnotových reťazcov. Aj keď koncept duálnej cirkulácie bude možno znamenať paradigmaticú zmenu pre čínsku hospodársku politiku, v krátko a strednodobom horizonte nie je možné očakávať vážnejšiu zmenu postavenia Číny vo svetovom hospodárstve. Naopak, rast čínskej domácej spotreby bude dobrou správou pre iných kľúčových exportérov vo svetovom hospodárstve. Empirické štúdie jednoznačne poukazujú, že rast kúpnej sily a spotreby domácich spotrebiteľov nevyhnutne vedie k rastu spotreby tovaru zo zahraničia, a teda aj k rastu importu.²⁵ Dôležití obchodní partneri Číny by preto mali vnímať koncept duálnej cirkulácie ako príležitosť, nie ako hrozbu.

Čo sa týka čínskeho exportu, presun dôrazu na domácu spotrebu neznamena, že export už nebude hrať úlohu v čínskom hospodárskom rozvoji. Príliš veľa čínskych firiem je závislých na exporte, a v súčasnosti vyrábané objemy tovarov nebude možné v dohľadnej dobe umiestniť na domácom trhu. Ako to sformuloval čínsky ekonóm Teng Tai, „Čína v súčasnosti vyrába 10 miliárd klobúkov, 30 miliárd kusov odevov a 200 miliónov tabletov a laptopov. Je nemožné predat všetky tieto produkty na domácom trhu.“²⁶ Samotné rozpracovanie detailov konceptu duálnej cirkulácie bude trvať dlhé roky, preto pozícia Číny ako najväčšieho exportéra a druhého najväčšieho importéra vo svetovom hospodárstve sa v dohľadnom čase meniť nebude.

Záver

Čínske politické elity si od globálnej finančnej a hospodárskej krízy v rokoch 2008/2009 čoraz viac uvedomovali, že rozvojová stratégia Číny založená na medzinárodnej cirkulácii tovarov, technológií a zdrojov robí krajinu zraniteľnou. Obchodný a technologický

²⁴ HE, H. (2020): China's inward-facing 'dual circulation' strategy leaves many wondering where domestic demand will come from.

²⁵ SHENG, A. (2021): Dual circulation is a strategic process, not a theory.

²⁶ HE, H. (2020): China's inward-facing 'dual circulation' strategy leaves many wondering where domestic demand will come from.

konflikt Číny s USA posilnil hlasy volajúce po väčšej ekonomickej a technologickej nezávislosti, čo ultimátne viedlo ku vzniku nového konceptu čínskeho hospodárskeho rozvoja pod názvom duálna cirkulácia. Ide o novú paradigmu podporovanú samotným čínskym prezidentom Si Ťin-pchingom. Okrem hlavným bodov je momentálne známych pomerne málo detailov o duálnej cirkulácii, ale pre budúcnosť je dôležité, že koncept sa dostal do 14. päťročného plánu, ktorý je hlavným strategickým dokumentom hospodárskej politiky pre roky 2021 až 2025.

Zmeny, ktoré koncept duálnej cirkulácie prinesie, nebudú okamžité. Ide skôr o stredno až dlhodobý proces, ktorého výsledkom bude to, že domáca cirkulácia bude centrálnym bodom budúceho hospodárskeho rozvoja. V prvotných analýzach a komentároch mimo Číny panujú isté obavy o uzatváraní sa Číny do seba, ale je pozícia v globálnych hodnotových reťazcoch je momentálne taká centrálna, že akékoľvek výrazné zmeny by znamenali pre čínsku ekonomiku vážne problémy. Naopak, rastúca domáca spotreba bude príležitosťou pre obchodných partnerov Číny. Každopádne, ide stále o nový koncept, preto bude nutné sledovať jej ďalšie rozpracovanie, či už v ďalších strategických dokumentoch hospodárskej politiky, alebo v prejavoch a publikáciách predstaviteľov čínskej politickej elity.

Použitá literatúra:

1. ALLEN & GLEDHILL (2021): China Practice Update – China’s 14th Five-Year Plan: Promoting “dual circulation” and more. [online]. In: *Allen & Gledhill*. [Citované 15. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.allenandgledhill.com/perspectives/articles/18293/sgkh-china-s-14th-five-year-plan-promoting-dual-circulation-and-more>.
2. ALLISON, G. (2017): *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2017. ISBN 978-0-5449-35-273.
3. ALPER, A. – SHEPARDSON, D. – PAMUK, H. (2020): U.S. blacklists dozens of Chinese firms including SMIC, DJI. [online]. In: *Reuters*. [Citované 14. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-sanctions-idUSKBN28S0HL>.
4. BAZZOLI, A. (2021): China’s Plan for the Post-Pandemic World Order: The Dual Circulation Strategy. [online]. In: *Global Risk Insights*. [Citované 14. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://globalriskinsights.com/2021/04/chinas-plan-for-the-post-pandemic-world-order-the-dual-circulation-strategy/>.
5. BBC NEWS (2021): US blacklists seven Chinese supercomputer groups. [online]. In: *BBC News*. [Citované 12. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bbc.com/news/business-56685136>.
6. BLANCHETTE, J. – POLK, A. (2020): Dual Circulation and China’s New Hedged Integration Strategy. [online]. In: *Center for Strategic and International Studies*. [Citované 14. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.csis.org/analysis/dual-circulation-and-chinas-new-hedged-integration-strategy>.
7. BOULTER, J. (2018): China's Supply-side Structural Reform. [online]. In: *Reserve Bank of Australia*. [Citované 14. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2018/dec/chinas-supply-side-structural-reform.html>.
8. BROWN, C. S. (2021): The Huawei ban explained: A complete timeline and everything you need to know. [online]. In: *Android Authority*. [Citované 16. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.androidauthority.com/huawei-google-android-ban-988382/>.
9. HE, H. (2020): China’s inward-facing ‘dual circulation’ strategy leaves many wondering where domestic demand will come from. [online]. In: *South China Morning Post*. [Citované 16. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3100482/chinas-inward-facing-dual-circulation-strategy-leaves-many>.

10. KHARAS, H. – DOOLEY, M. (2020): China's Influence on the Global Middle Class. [online]. In: *Global China October 2020*. [Citované 13. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2020/10/FP_20201012_china_middle_class_kharas_dooley.pdf.
11. LEE, T. (2021): Five things to know about China's new five-year plan. [online]. In: *IHS Markit*. [Citované 15. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://ihsmarkit.com/research-analysis/five-things-to-know-about-chinas-new-fiveyear-plan.html>.
12. MA, A. – BLONINGEN, B. (2007): Will China soon be making not only cheaper, but also better, products than everyone else? [online]. In: *VoxEU CEPR*. [Citované 15. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://voxeu.org/article/technology-spillovers-chinese-firms-evidence>.
13. RODRIK, D. (2006): What's So Special about China's Exports? NBER Working Paper 11947, 2006, DOI 10.3386/w11947.
14. SHENG, A. (2021): Dual circulation is a strategic process, not a theory. [online]. In: *East Asia Forum*. [Citované 13. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.eastasiaforum.org/2021/01/20/dual-circulation-is-a-strategic-process-not-a-theory/>.
15. TANG, F. (2020): What is China's dual circulation economic strategy and why is it important? [online]. In: *South China Morning Post*. [Citované 17. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3110184/what-chinas-dual-circulation-economic-strategy-and-why-it>.
16. WANG, Y. (2020): Three Dimensions of Dual Circulation. [online]. In: *China US Focus*. [Citované 15. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.chinausfocus.com/finance-economy/three-dimensions-of-dual-circulation>.
17. WONG, D. – CHIPMAN COTY, A. (2020): The US-China Trade War: A Timeline. [online]. In: *China Briefing*. [Citované 14. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/>.
18. XU, G. (2010): One year later: China's policy stimulus results in strong 2009 economic growth, reason for optimism. [online]. In: *World Bank Blogs*. [Citované 13. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/one-year-later-china-s-policy-stimulus-results-in-strong-2009-economic-growth-reason-for-optimism>.
19. YAO, K. (2020): What we know about China's 'dual circulation' economic strategy. [online]. In: *Reuters*. [Citované 14. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-sanctions-idUSKBN28S0HL>.
20. ZHANG, M. (2009): The Impact of the Global Crisis on China and its Reaction. [online]. In: *Elcano Royal Institute*. [Citované 13. 5. 2021.] Dostupné na internete: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/cooperation+development/ari62-2009.
21. ZHU, V. (2020): China's Dual Circulation Economy. [online]. In: *China Trends October 2020*. [Citované 10. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.institutmontaigne.org/ressources/pdfs/publications/china-trends-7-EN.pdf>.

Kontakt:

doc. Ing. Tomáš Dudáš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: tomas.dudas@euba.sk

POSTOJE K IMIGRÁCII A ICH DETERMINANTY V KRAJINÁCH VYŠEHRADSKEJ SKUPINY

ATTITUDES TOWARDS IMMIGRATION AND THEIR DETERMINANTS IN THE COUNTRIES OF THE VISEGRAD GROUP

Marianna Dudášová

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Furdekova 16,
851 04 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: marianna.dudasova@vsemvs.sk

Abstrakt: V dôsledku migračnej a utečeneckej krízy v roku 2015 došlo k zosilneniu negatívnych postojov voči imigrácii naprieč celou Európou. Odmietavé postoje niektorých politických strán i verejnosti komplikovali prijatie spoločného riešenia krízy na úrovni EÚ, voči ktorému sa najhlasnejšie postavili krajiny Vyšehradskej štvorky (V4). Článok skúma rozdiely v postojoch verejnosti k imigrácii a jej ekonomickým i neekonomickým dopadom v krajinách V4 a v ostatných krajinách EÚ. Analýza dát z prieskumov Eurobarometra potvrdila negatívnejšie postoje voči imigrácii medzi respondentmi z krajín V4, poukázala však aj na významné rozdiely vnútri tejto skupiny. Testy asociácie potvrdili predpoklad, že tie isté faktory môžu mať v rôznych krajinách odlišnú prediktívnu schopnosť vo vzťahu k postojom k imigrácii. Zistený významný posun politických strán z vyšehradskeho priestoru smerom k reštriktívnejšej migračnej politike zasa potvrdzuje význam kontextuálnych faktorov, akým je napríklad charakter politického diskurzu, pre formovanie názorov na imigráciu.

Kľúčové slová: imigrácia, postoje k imigrácii, krajiny Vyšehradskej skupiny, migračná a utečenecká kríza

JEL: F22, J15

Abstract: As a result of the migration and refugee crisis in 2015, negative perceptions of immigration intensified across Europe. Negative attitudes of certain political parties and the general public complicated the adoption of a common EU response to the crisis, with the Visegrad countries being the most vocal critics of the proposed solution. The article examines the differences in public attitudes towards immigration and its economic and non-economic consequences in the V4 countries and other EU. An analysis of Eurobarometer surveys data confirmed more negative attitudes towards immigration among respondents from the V4 countries but also pointed to significant differences within the group itself. Tests of associations also showed that the same factors theoretically predicting immigration attitudes may have different predictive abilities in different countries. The significant shift of political parties from Visegrad countries towards a more restrictive immigration policy once again confirmed the importance of contextual factors, such as the nature of political discourse, in the formation of immigration attitudes.

Keywords: immigration, immigration attitudes, Visegrad countries, migration and refugee crisis

JEL: F22, J15

Úvod

Imigrácia sa v posledných rokoch stala dôležitou témou politického a spoločenského diskurzu aj v krajinách strednej a východnej Európy, v ktorých nežijú početnejšie prisťahovalecké komunity. Skôr ako cieľovou krajinou migrácie sú tieto krajiny tranzitným

územím na ceste migrantov do štátov západnej Európy. Negatívne či dokonca nepriateľské postoje voči prisťahovalcom však vôbec nemusia byť dôsledkom skutočnej prítomnosti imigrantov v spoločnosti. Okrem toho, že ľudia majú tendenciu nadhodnocovať podiel imigrantov na celkovej populácii krajiny,¹ sú ich obavy spojené aj so skutočným či domnelým ohrozením ich individuálnej alebo skupinovej identity. Imigranti sú vnímaní ako príslušníci tzv. *outgroup*, teda akejsi cudzej skupiny, ktorá ohrozuje záujmy jednotlivca, resp. skupiny, ktorej členom sa jednotlivec cíti (tzv. *ingroup*).² Pocity socioekonomického a kultúrneho ohrozenia môžu byť zmiernované alebo naopak posilňované spôsobom, akým sa o téme imigrácie vedie politický diskurz. Ak sú imigranti v rétorike politických strán, najmä (ale nielen) tých z krajne pravicového spektra, prezentovaní ako zástupné objekty symbolizujúce strach z neznámeho, môže to mať zásadný vplyv na dynamiku verejnej mienky.³

V dôsledku akcelerujúcich migračných tokov, ktoré v roku 2015 vyústili do tzv. migračnej a utečeneckej krízy, došlo k zosilneniu nepriateľských postojov voči imigrantom naprieč celou Európou, paradoxne však v ešte väčšej miere v krajinách tzv. Vyšehradskej štvorky. Tých sa kríza dotkla, s výnimkou Maďarska, len veľmi okrajovo, no napriek tomu sa stali najhlasnejšími kritikmi spoločných riešení navrhovaných na úrovni EÚ v podobe povinných relokačných kvót, na základe ktorých mali byť imigranti rozdeľovaní do jednotlivých členských štátov EÚ.⁴

Vychádzajúc z týchto skutočností článok skúma postoje obyvateľov Vyšehradskej skupiny k imigrácii a jej ekonomickým a neekonomickým dopadom. Cieľom článku je zistiť, či existujú signifikantné rozdiely medzi postojmi verejnosti k téme imigrácie v krajinách Vyšehradskej skupiny a v ostatných krajinách únie.

1 Postoje k imigrácii a ich determinanty

Existuje pomerne bohatá literatúra zaoberajúca sa rôznymi faktormi, ktoré ovplyvňujú postoje verejnosti k imigrácii ako fenoménu, k imigrantom samotným či imigračnej politike štátov. Na tieto postoje možno nazerať z pohľadu rôznych vedných disciplín či teoretických škôl. Väčšina štúdií na túto tému je ukotvená v oblasti politickej ekonómie či politickej psychológie⁵ a pracuje s dvoma široko definovanými skupinami faktorov ekonomickej a neekonomickej povahy, ktoré môžu pôsobiť na úrovni jednotlivca alebo na úrovni štátu. Pri ekonomických faktoroch hovoríme najčastejšie o prínosoch alebo nákladoch imigrácie, ktoré sa týkajú trhu práce, sociálneho systému či celkovej ekonomickej výkonnosti štátu. Výhody a nevýhody môžu byť pociťované obyvateľmi na individuálnej úrovni (napr. strach zo straty vlastného pracovného miesta) alebo vnímané ako prínos či záťaž pre národné hospodárstvo ako celok.⁶ Človek tak môže byť presvedčený, že imigrácia vo všeobecnosti je prospešná pre ekonomiku štátu, že je nevyhnutná pre naplnenie potrieb trhu práce, no zároveň vyjadrovať obavy zo straty vlastného pracovného miesta v dôsledku prisťahovalectva. Príchod imigrantov totiž môže byť obyvateľmi hostiteľských krajín vnímaný ako konkurenčný súboj medzi

---

¹ Podľa špeciálneho Eurobarometra 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii patria práve krajiny Vyšehradskej štvorky k tým, v ktorých obyvatelia najviac nadhodnocujú podiel imigrantov na celkovej populácii. Na Slovensku respondenti nadhodnotili podiel imigrantov takmer 14-násobne, v Poľsku 9-násobne, v Maďarsku a Česku približne 4-násobne.

² MUDDE, C. (2007): *Populist radical right parties in Europe*, s. 63-73.

³ HUNYADI, B. – MOLNÁR, CS. (2016): *Central Europe's Faceless Strangers: The Rise of Xenophobia*, s. 1.

⁴ Bližšie k argumentom Vyšehradskej skupiny proti týmto kvótam pozri napr. NAGY, B. (2017): *Sharing the Responsibility or Shifting the Focus? The Responses of the EU and the Visegrad Countries to the Post-2015 Arrival of Migrants and Refugees*.

⁵ HAINMUELLER, J. – HOPKINS, D. J. (2014): *Public attitudes toward immigration*, s. 225.

⁶ WHITE, R. (2017): *Public opinion on economic globalisation: Considering immigration, international trade, and foreign direct investment*, s. 141-142.

etnikami o obmedzené zdroje – pracovné miesta, sociálne benefity či vzdelanie.⁷ Neekonomické faktory vplývajúce na postoje k prisťahovalcom súvisia s celou škálou sociálno-kultúrnych zmien, ktoré si obyvatelia hostiteľskej krajiny s imigráciou spájajú, od tých pozitívnych, ako je obohatenie kultúrneho života či zvýšenie inovačného potenciálu krajiny až po tie negatívne, ako je narastajúci pocit odcudzenia vo vlastnej krajine či zvýšená miera kriminality. Viaceré štúdie naznačujú, že faktory neekonomickej povahy môžu mať dokonca väčší vplyv na postoje k imigrácii ako individuálne pociťovaná ekonomická neistota či nepriaznivá situácia domácej ekonomiky.⁸ Ako však upozorňuje Miller, do úvahy musíme brať aj fakt, že explanačná schopnosť jednotlivých faktorov sa môže meniť v čase a odlišovať priestore. Ako príklad uvádza slabšiu vysvetľovaciu schopnosť ekonomických faktorov v Európe či v USA, ktorá však rastie v regiónoch s menej stabilným ekonomickým prostredím, v ktorom obyvatelia citlivejšie vnímajú svoje vlastné socioekonomické postavenie i ekonomické zdravie celej krajiny.⁹

Inšpirujúc sa analytickým rámcom Wimmerovej štúdie¹⁰ o príčinách xenofóbie budeme názory na imigráciu analyzovať z pohľadu štyroch teoretických prístupov. Prvým je teória racionálnej voľby, ktorá predpokladá, že jednotlivci vždy konajú vo vlastnom záujme, a teda aj ich postoje voči imigrácii budú ovplyvnené tým, do akej miery vnímajú imigrantov ako konkurenciu na trhu práce alebo sa obávajú záťaže pre národné systémy sociálneho zabezpečenia.¹¹ Druhým prístupom je funkcionalizmus, ktorý sa na nepriateľské postoje voči imigrantom pozerá ako na dôsledok ich kultúrnej nekompatibility, prameniacej z diametrálne odlišnej sociálnej reality krajín pôvodu. Tieto kultúrne rozdiely môžu byť náboženského pôvodu či prameniť z odlišnej historickej skúsenosti hostiteľskej krajiny a krajín, z ktorých imigranti prichádzajú. Kým časť spoločnosti môže kultúrnu rozmanitosť vnímať ako prínos a imigrantov ako zdroj spoločenských inovácií, pre niektorých môžu byť kultúrne rozdiely neprekonateľnou prekážkou integrácie imigrantov do majoritnej spoločnosti.¹² Tretím prístupom je teória diskurzu, ktorá vychádza z toho, že rozhodujúci vplyv na to, ako bude kultúrna odlišnosť v spoločnosti vnímaná, majú mocenské elity štátu, ktoré určujú dominantné témy a charakter spoločenského diskurzu.¹³ A napokon, fenomenologický pohľad, typický pre sociológiu, vníma odmietavé postoje voči imigrantom ako dôsledok celospoločenských kríz, ku ktorým dochádza napr. v časoch intenzívnej modernizácie spoločnosti, sprevádzanej krízou kolektívnej identity, čo sa prejaví aj v zhoršení vzťahu voči minoritám. Najmä tie sociálne skupiny, ktoré pociťujú strach o udržanie si svojho sociálneho statusu, môžu v tejto situácii reagovať ich odmietaním.¹⁴

2 Postoje k imigrácii v krajinách V4

Negatívne postoje voči imigrácii z tretích krajín krátkodobo zosilneli v celej EÚ v roku 2015 v súvislosti s migračnou a utečeneckou krízou. Ako vidíme na Obrázku 1, na úrovni EÚ bol tento nárast pomerne mierny, medziročne len o 2,5 percentuálneho bodu. V krajinách V4 však negatívne postoje zosilneli oveľa výraznejšie – až o 18 percentuálnych bodov v Maďarsku, 15 percentuálnych bodov v Poľsku, 12 percentuálnych bodov na Slovensku a 7 percentuálnych bodov v Česku. Veľmi rýchlo po odznení najkritickejšej fázy krízy, už v roku 2016, sa tento trend otočil a v súčasnosti pozorujeme na úrovni EÚ dokonca významne menší

⁷ MILLER, B. (2012): Exploring the economic determinants of immigration attitudes, s. 1-2.

⁸ HAINMUELLER, J. – HOPKINS, D. J. (2014): Public attitudes toward immigration, s. 225-249.

⁹ MILLER, B. (2012): Exploring the economic determinants of immigration attitudes, s. 18.

¹⁰ WIMMER, A. (1997): Explaining Xenophobia and Racism: A Critical Review of Current Research Approaches.

¹¹ Tamtiež, s. 19-21.

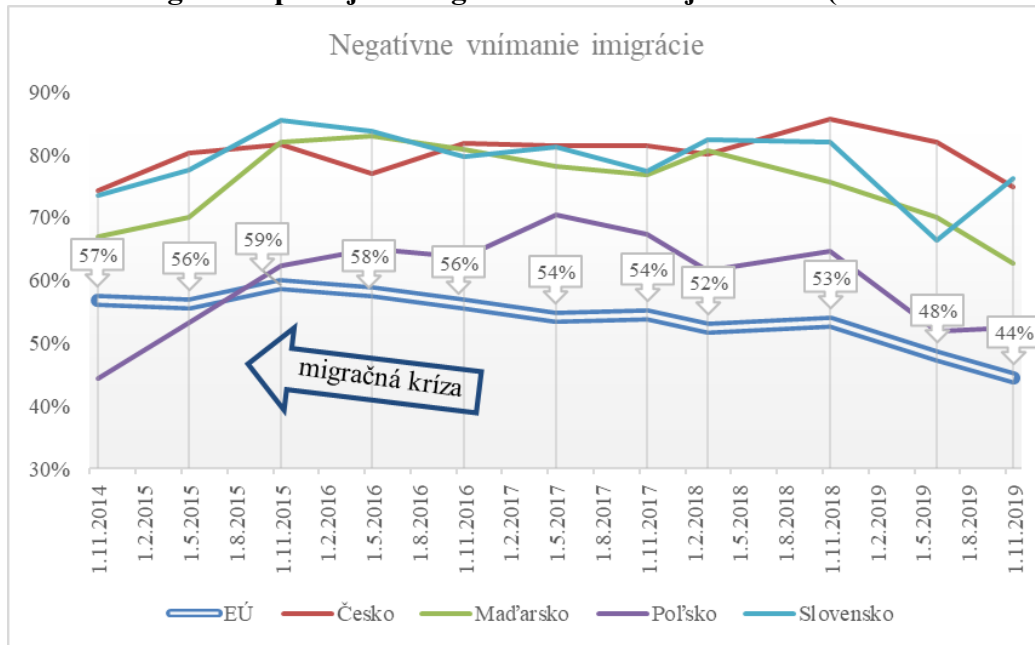
¹² Tamtiež, s. 22-25.

¹³ Tamtiež, s. 25-27.

¹⁴ Tamtiež, s. 27.

podiel ľudí negatívne vnímajúcich imigráciu z tretích krajín (pokles z 57 % pred krízou na 44 % v roku 2019). V krajinách V4 sú však negatívne postoje voči imigrácii dlhodobo oveľa rozšírenejšie. V roku 2019 ich deklarovali až tri štvrtiny Čechov a Slovákov. V Maďarsku je to 63 percent a najmenej výhrad voči imigrácii vyjadrili respondenti z Poľska, kde negatívne pocity deklaroval približne každý druhý respondent. S výnimkou Maďarska je vo všetkých krajinách V4 podiel tých, ktorí imigráciu vnímajú negatívne, v porovnaní s rokom 2014 vyšší.

Obrázok 1: Negatívne postoje k imigrácii v EÚ a krajinách V4 (11/2014 – 11/2019)

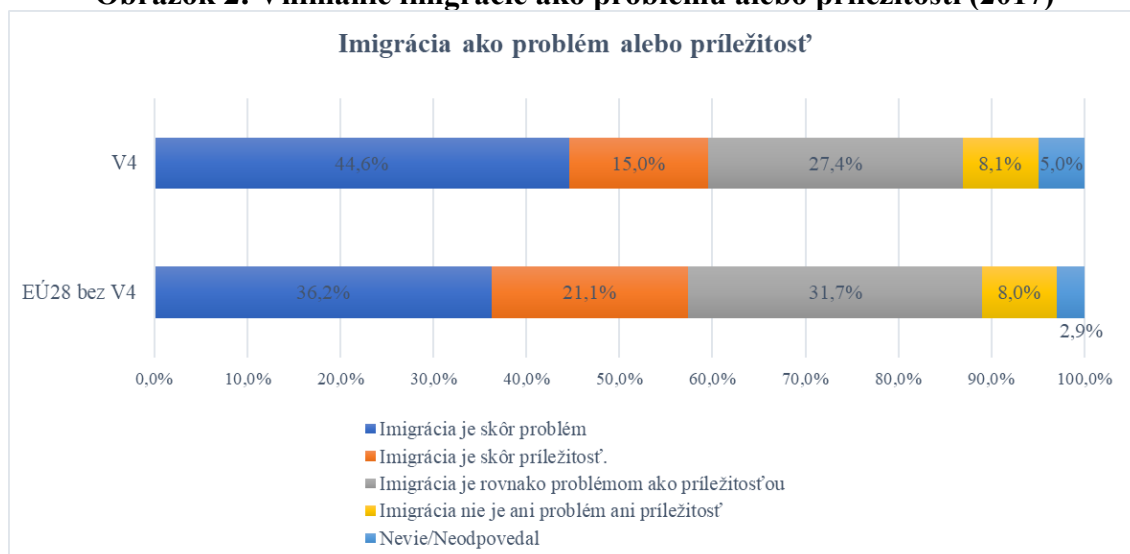
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov zo štandardného Eurobarometra – otázka znela „Povedzte mi, prosím, či vo vás imigrácia ľudí z krajín mimo EÚ vyvoláva pozitívne alebo negatívne pocity.“ Kategóriu negatívne pocity sme vytvorili zlúčením odpovedí „veľmi negatívne“ a „značne negatívne“. Údaje boli získané využitím online nástroja „Eurobarometer Interactive tool“ a následne spracované v Microsoft Excel.

Podrobnejšie skúmal postoje európskej verejnosti k imigrácii a integrácii špeciálny prieskum Eurobarometra v roku 2017.¹⁵ Výsledky tohto prieskumu nám umožňujú bližšie sa pozrieť na postoje voči migrácii aj vo vzťahu k sociodemografickej štruktúre respondentov či motívom ich odmietavých postojov. Zároveň môžeme zistiť, či existujú štatisticky významné a významné rozdiely v postojoch medzi skupinou respondentov z krajín V4 a skupinou respondentov z ostatných členských krajín EÚ.

Základný postoj voči imigrácii sa v prieskume Eurobarometra meral otázkou, do akej miery respondenti vnímajú imigráciu ako problém či príležitosť. Ako vidíme na obrázku 2, v krajinách EÚ okrem V4 považuje imigráciu za problém 36 percent obyvateľov a za príležitosť 21 percent. Podľa očakávania, v štátoch V4 je podiel negatívnych postojov vyšší, takmer 45 percent, kým len 15 percent opýtaných vidí v imigrácii skôr príležitosť.

¹⁵ Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Zber dát sa uskutočnil v októbri 2017, údaje boli zverejnené v roku 2018.

Obrázok 2: Vnímanie imigrácie ako problému alebo príležitosti (2017)

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Vlastné spracovanie v SPSS a Microsoft Excel. Dáta sú vážené. Použitý typ váh: WEIGHT EXTRAPOLATED POPULATION AGED 15+.

Názory na vplyv imigrácie na hostiteľskú krajinu a jej obyvateľov boli v spomínanom prieskume zisťované prostredníctvom miery súhlasu, resp. nesúhlasu s viacerými (pozitívne i negatívne ladenými) tvrdeniami. Išlo o tvrdenia, že prisťahovalci majú celkovo pozitívny vplyv na národnú ekonomiku, že sú záťažou pre sociálny systém krajiny, že berú prácu pracovníkom v hostiteľskej krajine, že pomáhajú obsadiť pracovné miesta, na ktoré sa v hostiteľskej krajine ťažko hľadajú pracovníci, že prinášajú nové nápady a/alebo podnecujú inovácie, že obohacujú kultúrny život krajiny a že zhoršujú problémy s kriminalitou. Aby sme zistili, či u respondenta prevláda pozitívne alebo negatívne vnímanie celkového vplyvu imigrácie, vytvorili sme z odpovedí na všetky uvedené otázky kompozitný index a na základe jeho hodnôt rozdelili respondentov na tri skupiny – s pozitívnym, negatívnym a zmiešaným vnímaním imigrácie.¹⁶

Tabuľka 1: Postoje európskej verejnosti k imigrantom (2017)

Celkové vnímanie imigrantov	Pozitívne	Pozitívne aj negatívne	Negatívne
EÚ28	42,5%	27,5%	30,0%
EÚ28 bez V4	44,5%	26,9%	28,6%
V4	29,2%	31,4%	39,3%
Česko	20,4%	28,2%	51,3%
Maďarsko	17,0%	21,9%	61,1%
Poľsko	36,0%	35,3%	28,7%
Slovensko	20,6%	28,4%	51,0%

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Vlastné spracovanie v SPSS a Microsoft Excel. Dáta sú vážené. Použitý typ váh: WEIGHT EXTRAPOLATED POPULATION AGED 15+.

¹⁶ Pri tvorbe indexu sme postupovali v súlade s postupom použitým v oficiálnej správe z prieskumu (Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii, s. 68), s jediným rozdielom, že sme použili nižší počet kategórií. Naša kategória „Pozitívne postoje“ je teda zlúčením kategórie „Veľmi pozitívne“ a „Skôr pozitívne“ a kategória „Negatívne postoje“ vznikla zlúčením kategórií „Skôr negatívne“ a „Veľmi negatívne“.

V Tabuľke 1 vidíme, že rozdiely medzi krajinami V4 a ostatnými krajinami EÚ sú výrazné. Imigráciu vníma skôr alebo veľmi pozitívne takmer polovica respondentov z krajín EÚ mimo V4, ale iba menej ako tretina obyvateľov Vyšehradskej štvorky. Samotná V4 však nepôsobí ako úplne homogénna skupina. V Česku a na Slovensku pozitívne vníma imigráciu len každý piaty respondent, v Maďarsku je to dokonca len 17 percent. Značne iná je však situácia v Poľsku, kde sa verejná mienka v oveľa väčšej miere približuje tej v ostatných krajinách EÚ, pozitívne tam imigráciu vníma viac ako tretina respondentov.

Po preskúmaní rozdielov v postojoch k imigrácii vo všeobecnosti sme sa zamerali na vyššie formulované potenciálne faktory ovplyvňujúce verejnú mienku v téme imigrácie – obavy z ekonomických dopadov, pocity kultúrneho ohrozenia, charakter politického diskurzu a strach zo straty sociálneho postavenia.

Najskôr sme sa v súlade s teóriou racionálnej voľby pozreli na to, do akej miery sú imigranti z tretích krajín v EÚ vnímaní ako neželaná konkurencia na pracovnom trhu a záťaž pre sociálne systémy štátu.

Tabuľka 2: Vnímanie imigrantov ako hrozby na trhu práce a záťaže pre sociálny systém

Vplyv imigrantov na spoločnosť	Oberajú o prácu domácich		Sú záťažou pre sociálny systém	
	Úplne alebo skôr súhlasím	Úplne alebo skôr nesúhlasím	Úplne alebo skôr súhlasím	Úplne alebo skôr nesúhlasím
EÚ28	38,7%	57,0%	55,6%	38,0%
EÚ28 bez V4	36,7%	59,1%	54,4%	39,1%
V4	52,6%	43,2%	63,0%	30,3%
Česko	53,1%	45,0%	64,7%	30,2%
Maďarsko	49,6%	46,5%	73,6%	22,6%
Poľsko	52,6%	42,8%	59,0%	33,3%
Slovensko	57,7%	35,6%	69,2%	23,8%

Poznámka: Dáta boli prekódované z 5 na 3 kategórie zlúčením úplne alebo skôr súhlasných a úplne alebo skôr nesúhlasných postojov. Chí-kvadrát test asociácie (počítaný s použitím pôvodných 5 kategórií) potvrdil štatisticky signifikantnú ($p=0,000$) závislosť medzi príslušnosťou respondenta ku krajinám V4 a jeho vnímaním imigrantov ako hrozby na trhu práce (Cramerovo $V = 0,126$) i vnímaním imigrantov ako záťaže pre sociálny systém krajiny (Cramerovo $V = 0,074$).

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Vlastné spracovanie v SPSS a Microsoft Excel. Dáta sú vážené. Použitý typ váh: WEIGHT EXTRAPOLATED POPULATION AGED 15+.

Ako vidíme v Tabuľke 2, viac ako jedna tretina obyvateľov únie je presvedčená, že imigranti oberajú domácich pracovníkov o prácu a viac ako polovica ich považuje za záťaž pre sociálne systémy štátu. Zároveň však existujú značné rozdiely medzi verejnou mienkou v štátoch V4 a ostatných členských štátoch EÚ. Viac ako polovica respondentov z krajín V4 súhlasí s tvrdením, že imigranti oberajú domácich pracovníkov o prácu, v ostatných krajinách EÚ má tento pocit necelých 37 percent obyvateľov. Najväčšie obavy v tejto súvislosti vyjadrujú Slováci a Česi. O niečo menší, aj keď stále štatisticky významný je aj rozdiel v súhlase s tvrdením, že imigranti predstavujú záťaž pre národné sociálne systémy. V krajinách V4 s týmto tvrdením súhlasilo až 63 percent respondentov, v ostatných členských krajinách EÚ to bolo 54 %. Najviac sa s touto obavou stotožnili respondenti z Maďarska a Slovenska.

Výsledky viacerých empirických výskumov naznačujú, že vzťah medzi vybranými ekonomickými ukazovateľmi a mierou xenofóbie prítomnej v spoločnosti je často oveľa menší,

ako teória predpokladá,¹⁷ resp. sila tohto vzťahu nie je všade rovnaká. Napríklad Miller vo svojej štúdií pozoroval, že ekonomické determinanty postojov k imigrácii majú vyššiu explanačnú silu v menej vyspelých krajinách.¹⁸ Pozreli sme sa preto na to, do akej miery sa názory na negatívne ekonomické dopady migrácie menia v závislosti od príslušnosti k sociálnej triede a toho, či respondent pochádza z krajiny V4. V Tabuľke 3 vidíme, že obavy z toho, že imigranti oberajú domácom o prácu, podľa očakávaní klesajú s vyšším sociálnym statusom, pričom v krajinách mimo V4 je tento pokles jednoznačný – zo 44 percent medzi manuálne pracujúcimi na len 16 percent medzi príslušníkmi vyššej triedy. V krajinách V4 vidíme trochu neočakávaný zvrät v podobe vysokej miery týchto obáv aj medzi vyššou triedou, keď viac ako polovica respondentov, ktorá sama seba zaraďuje do tejto sociálnej skupiny, je presvedčená o tom, že imigranti berú domácom prácu. Pri otázke vnímania imigrantov ako záťaže pre sociálne systémy spočíva rozdiel medzi oboma skúmanými blokmi najmä v tom, že v krajinách mimo V4 sa podiel respondentov, ktorí s takýmto názorom súhlasili, nemenil veľmi výrazne v závislosti od príslušnosti k sociálnej skupine, s výnimkou tej najvyššej sociálnej skupiny, ktorej príslušníci vnímajú tieto obavy v menšej miere. V krajinách V4 obavy jednoznačne klesajú úmerne s vyšším sociálnym statusom, ale opäť s výnimkou tej najvyššej sociálnej vrstvy, kde je podiel súhlasných odpovedí na úrovni príslušníkov strednej vrstvy. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že v krajinách V4 sú obavy súvisiace s vplyvom migrácie na pracovný trh a sociálny systém silnejšie ako v ostatných krajinách EÚ naprieč všetkými sociálnymi vrstvami, pričom miera súhlasu s týmito obavami je v tej najvyššej sociálnej triede v krajinách V4 vyššia ako medzi manuálne pracujúcimi v krajinách mimo V4.

Tabuľka 3: Vnímanie imigrantov v závislosti od príslušnosti k sociálnej skupine

Sociálna trieda	Imigranti oberajú domácom o prácu				Imigranti sú záťažou pre sociálny systém krajiny			
	Súhlas		Nesúhlas		Súhlas		Nesúhlas	
	EÚ28 bez V4	V4	EÚ28 bez V4	V4	EÚ28 bez V4	V4	EÚ28 bez V4	V4
Manuálne pracujúci	44,8%	60,2%	50,4%	34,7%	55,0%	71,0%	37,7%	21,8%
Nižšia stredná trieda	41,2%	51,6%	55,2%	46,3%	58,2%	65,7%	35,7%	31,1%
Stredná trieda	33,1%	49,5%	63,2%	46,7%	54,1%	59,7%	40,5%	33,1%
Vyššia stredná trieda	22,2%	40,9%	75,7%	57,3%	53,3%	55,9%	43,9%	40,6%
Vyššia trieda	16,5%	53,0%	80,7%	47,0%	39,4%	58,9%	55,8%	33,7%

Poznámka: Dáta boli prekódované z 5 na 3 kategórie zlúčením úplne alebo skôr súhlasných a úplne alebo skôr nesúhlasných postojov. Chí-kvadrát test asociácie (počítaný s použitím pôvodných 5 kategórií) potvrdil na úrovni EÚ štatisticky významnú ($p=0,000$) závislosť medzi príslušnosťou k sociálnej triede a vnímaním imigrantov ako hrozby na trhu práce (Cramerovo $V = 0,129$) i vnímaním imigrantov ako záťaže pre sociálny systém krajiny (Cramerovo $V = 0,091$).

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Vlastné spracovanie v SPSS a Microsoft Excel. Dáta sú vážené. Použitý typ váh: WEIGHT EXTRAPOLATED POPULATION AGED 15+.

Po preskúmaní ekonomicky motivovaných obáv sme sa na nepriateľské postoje voči imigrantom pozreli z pohľadu funkcionalistických teórií, ktoré príčiny negatívnych postojov vysvetľujú etnocentrizmom či xenofóbiou, ktorá je dôsledkom kultúrnej nekompatibility imigrantov, prameniacej z diametrálne odlišnej sociálnej reality krajín pôvodu.

¹⁷ RYDGREN, J. (2007): The Sociology of Radical Right, s. 250-251.

¹⁸ MILLER, B. (2012): Exploring the economic determinants of immigration attitudes, s. 18.

V Tabuľke 4 vidíme, že vnímanie kultúrnej odlišnosti v krajinách V4 sa významne odlišuje od postojov respondentov z iných krajín únie. Ako naznačujú vypočítané koeficienty asociácie pod Tabuľkou 4, sú tieto rozdiely ešte väčšie ako v prípade názorov na ekonomické dopady imigrácie. Kým obyvatelia Vyšehradu sa na kultúrne obohatenie spojené s migráciou pozerajú skôr skepticky, v ostatných krajinách EÚ takmer dvaja z troch respondentov úplne alebo skôr súhlasia s tým, že imigranti život v krajine obohacujú a polovica ich považuje aj za zdroj inovácií a dobrých nápadov. Značné rozdiely sú však aj medzi samotnými krajinami V4. Opäť sa ukazuje, že najpriaznivejšie vnímajú možný kultúrny prínos a inovačný potenciál imigrantov Poliaci, najskeptickejší sú v tomto ohľade Česi.

Tabuľka 4: Vnímanie imigrantov ako kultúrneho obohatenia a zdroja inovácií

Vplyv imigrantov na spoločnosť	Obohacujú kultúrny život v krajine		Sú zdrojom nových nápadov a inovácií	
	Úplne alebo skôr súhlasím	Úplne alebo skôr nesúhlasím	Úplne alebo skôr súhlasím	Úplne alebo skôr nesúhlasím
EÚ28	61,3%	33,3%	49,0%	41,1%
EÚ28 bez V4	63,9%	31,1%	50,9%	39,7%
V4	43,8%	47,9%	36,2%	50,8%
Česko	29,9%	65,0%	25,6%	66,5%
Maďarsko	31,6%	63,7%	28,5%	63,7%
Poľsko	51,3%	38,5%	41,8%	42,6%
Slovensko	40,8%	50,9%	32,3%	54,6%

Poznámka: Dáta boli prekódované z 5 na 3 kategórie zlúčením úplne alebo skôr súhlasných a úplne alebo skôr nesúhlasných postojov. Chí-kvadrát test asociácie (počítaný s použitím pôvodných 5 kategórií) potvrdil štatisticky významnú ($p=0,000$) závislosť medzi príslušnosťou respondenta ku krajinám V4 a jeho vnímaním imigrantov ako obohatenia kultúrneho života (Cramerovo $V = 0,156$) i vnímaním imigrantov ako zdroja nových nápadov a inovácií (Cramerovo $V = 0,105$).

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Vlastné spracovanie v SPSS a Microsoft Excel. Dáta sú vážené. Použitý typ váh: WEIGHT EXTRAPOLATED POPULATION AGED 15+.

Charakter politického diskurzu je dôležitý kontextuálny faktor, ktorý môže meniť schopnosť rôznych individuálnych charakteristík respondenta predikovať jeho názor na imigráciu. S využitím expertnej štúdie *Chapel Hill Survey (CHES)*, ktorá hodnotí pozície politických strán, sme sa preto pozreli na to, či relevantné politické strany v krajinách V4 zastávajú reštriktívnejšie pozície v imigračnej politike ako strany v ostatných krajinách únie. V Tabuľke 5 vidíme priemerné hodnotenie všetkých analyzovaných politických strán v rokoch 2014 a v roku 2019. V oboch analyzovaných skupinách krajín došlo k posunu smerom k reštriktívnejšej imigračnej politike, pričom v krajinách V4 bol tento posun výraznejší – 0,41 bodu na 10 stupňovej škále v porovnaní s 0,19 bodu v ostatných krajinách.¹⁹ Spomedzi krajín V4 došlo k najväčšiemu posunu v Česku (0,88 b.), teda v krajine, ktorá zo všetkých našich porovnaní vychádza ako najskeptickejšia voči imigrácii. Naopak, Poľsko, ktorého obyvatelia majú podľa prezentovaných prieskumov najpozitívnejšie postoje voči migrácii, zaznamenalo mierny posun smerom k liberálnejšej imigračnej politike. Dôležité je však pozerať sa aj na posuny konkrétnych politických strán, keďže nie všetky analyzované majú rovnakú váhu v politickom živote krajiny. V Poľsku je napríklad celkový obraz pokrivený tým, že sa

¹⁹ Posun v tejto skupine bol však tiež ťahaný najmä politickými stranami v nových členských štátoch, v starých členských štátoch západnej Európy nedošlo k žiadnemu posunu, v krajinách východnej Európy to bol posun o 0,48 bodu. V nových členských štátoch došlo k posunu smerom k liberálnejšej politike len v Estónsku a na Malte, v starých členských štátoch posun smerom k reštriktívnej imigračnej politike zaznamenalo Švédsko, Dánsko, Španielsko, Taliansko a Holandsko.

v analýze objavili dve nové, menšie ľavicové strany s veľmi liberálnou imigračnou politikou. Ak by sme brali do úvahy tie najrelevantnejšie politické strany, tak vidíme aj v Poľsku jasný posun smerom k reštriktívnej politike.

V rámci jednotlivých krajín V4 sme politické strany v Tabuľke 5 zoradili podľa veľkosti posunu smerom k reštriktívnej migračnej politike medzi rokom 2014 a 2019, teda v období, ktoré zachytáva aj migračnú krízu v roku 2015 a následné politické kontroverzie spojené s jej riešením. Vidíme, že k veľkým posunom smerom k reštriktívnej imigračnej politike došlo najmä v stranách, ktoré boli v danom období súčasťou vlády. V Česku to je prípad vládnuceho hnutia ANO premiéra Andreja Babiša (posun o 2,64 bodu), jeho koaličného partnera ČSSD (posun o 2,89 bodu), aj komunistickej KSČM, s ktorého tichou podporou táto koalícia vládne od roku 2017 (posun o 2,29 bodu).²⁰ V Maďarsku môžeme pozorovať podobný vývoj, keď sa dlhodobo vládnuce hnutie Fidesz posunulo na škále reštriktívnosti imigračnej politiky o 2,1 bodu. Takmer identický posun, aj keď z oveľa liberálnejšej východiskovej pozície zaznamenalo hnutie LMP (Politika môže byť iná), čo môže byť prekvapivé vzhľadom na jeho ideologické zaradenie do rodiny liberálnych zelených strán. V Poľsku vládla takmer počas celého sledovaného obdobia národne-konzervatívna strana PiS (Právo a spravodlivosť), ktorá v roku 2015 nahradila centristickú Občiansku platformu (PO). PiS sa na škále reštriktívnosti imigračnej politiky posunula dokonca až o 2,85 bodu. A obdobný vývoj možno pozorovať v najdominantnejšej politickej strane na Slovensku do roku 2020, v sociálno-demokratickej strane SMER (posun o 2,66 bodu), ktorá v sledovanom období vládla buď sama alebo v koalícii s nacionalistickou Slovenskou národnou stranou (SNS) a centristami z Most-Híd. Na Slovensku však najväčší posun nezaznamenala vládna strana, ale pravicovo-liberálna Sloboda a solidarita.

Môžeme teda konštatovať, že vo všetkých krajinách V4 došlo k výraznému posunu smerom k reštriktívnejšej imigračnej politike vo všetkých vládnuccich stranách. Zároveň pozorujeme, že pokiaľ ide o tému imigrácie, sú si v krajinách V4 názorovo blízke politické strany naprieč ideologickým spektrom – od komunistov a sociálnych demokratov až po konzervatívcoov, pravicových populistov a extrémistov. V ostatných štátoch EÚ bol posun k reštriktívnemu programu v oblasti imigračnej politiky miernejší. Ak by sme zvyšné krajiny EÚ rozdelili na staré a nové členské štáty, tak v starých členských štátoch nedošlo v priemere k žiadnej zmene, v nových členských štátoch bol zaznamenaný posun porovnateľný so štátmi V4.

---

²⁰ Podobné bolo zloženie českej vlády aj v rokoch 2014 – 2017, keď vláda sociálneho demokrata Bohuslava Sobotku vládla v koalícii s hnutím ANO a stranou KDU-ČSL, ktorej program bol ako jednej z mála relevantných politických strán vyhodnotený v roku 2019 ako menej reštriktívny vo vzťahu k prístahovaleckej politike v porovnaní s rokom 2014.

Tabuľka 5: Hodnotenie imigračných politík politických strán v EÚ

Krajina/Politická strana	Liberálna vs. reštriktívna imigračná politika		
	2014	2019	Zmena
EÚ28 bez V4	5,19	5,37	0,19
V4	5,82	6,23	0,41
Česko	6,12	7,00	0,88
CSSD (socialist)	4,33	7,19	2,86
ANO2011 (no family)	5,86	8,50	2,64
KSCM (rad left)	6,67	8,96	2,29
ODS (cons)	7,88	8,44	0,57
TOP09 (cons)	5,00	4,76	-0,24
KDU-CSL (christdem)	7,00	6,65	-0,35
SPD (socialist)		9,85	NN
USVIT (rad right)	9,40		NN
SVOBODNI (liberal)	7,63		NN
STAN (liberal)		5,08	NN
Pirates (no family)		3,58	NN
SZ (green)	1,33		NN
Maďarsko	5,00	5,42	0,43
Fidesz/Fidesz-KDNP (cons/rad right)	7,83	9,93	2,10
LMP (green)	3,00	5,07	2,07
DK (socialist)	2,80	3,21	0,41
MSzP (socialist)	4,45	4,86	0,40
E14 (no family)	2,56	2,60	0,04
JOBBIK (rad right)	9,33	9,13	-0,20
MM (rad left)		3,15	NN
Poľsko	5,44	5,35	-0,10
PiS (rad right)	6,20	9,05	2,85
PSL (agrarian/centre)	6,38	6,00	-0,38
PO (christdem)	4,00	4,63	0,63
SLD (socialist)	3,33	3,78	0,44
Konfederacia (rad right)		9,74	NN
PR (cons)	5,63		NN
SP (socialist)	7,44		NN
KNP (cons)	8,40		NN
Kukiz (no family)		7,78	NN
Nowo (liberal)		3,28	NN
RP (liberal)	2,17		NN
Wiosnia (socialist)		2,11	NN
Lewica Razem (rad left)		1,75	NN
Slovensko	6,35	6,74	0,39
SaS (liberal)	4,55	7,88	3,33
Smer-SD (socialist)	6,46	9,13	2,66
SMK-MKP (regionalist)	5,00	6,50	1,50
Siet (no family)	6,00	6,33	0,33
SNS (rad right)	9,31	9,50	0,19
OLaNO (cons)	7,36	7,50	0,14
MH (cons)	5,36	4,87	-0,50
KDH (cons)	7,62	6,27	-1,35
LSNS (rad right)		10,00	NN
Sme Rodina (rad right)		9,19	NN
NOVA (cons)	6,70		NN
SDKU-DS (christdem)	5,18		NN
Za Ludi (liberal)		4,27	NN
SPOLU (liberal)		3,38	NN
PS (socialist)		2,81	NN
EÚ28 priemer	5,27	5,51	0,23

Poznámka: Imigračné politiky boli hodnotené panelom expertov na škále od 0 (silno presadzuje liberálnu imigračnú politiku) do 10 (silno presadzuje reštriktívnu imigračnú politiku). V rámci krajín V4 boli politické strany zoradené od tých presadzujúcich najreštriktívnejšiu imigračnú politiku po tie najliberálnejšie. Zaradenie do rodiny politických strán podľa autorov štúdie CHES – vid' bližšie CHES Codebook.

Zdroj: Chapel Hill Expert Survey—Trend File 1999 – 2019 (February 2021, Version 1.2)

Napokon sme sa zaoberali otázkou, do akej miery sú postoje k imigrácii závislé od celkovej spokojnosti respondentov s vlastnou aktuálnou životnou situáciou a od ich očakávaní do budúcnosti. Vychádzali sme z vyššie spomínaného fenomenologického prístupu, ktorý negatívne postoje voči minoritám vníma v širšom kontexte pociťovaného ohrozenia aktuálneho sociálneho statusu a spoločenského modelu a predpokladá, že skupiny, ktoré pociťujú strach o udržanie svojho sociálneho statusu, môžu v tejto situácii reagovať ich odmietaním.

Tabuľka 6: Vnímanie imigrácie v závislosti od spokojnosti so životom

Vnímanie imigrácie v závislosti od spokojnosti so životom	V4			EÚ28 bez V4		
	Pozitívne	Pozitívne aj negatívne	Negatívne	Pozitívne	Pozitívne aj negatívne	Negatívne
Spokojní	31,9%	31,1%	36,9%	48,4%	27,3%	24,3%
Nespokojní	15,1%	31,1%	53,9%	24,6%	24,5%	50,9%
Nevie/bez odpovede	17,8%	43,6%	38,6%	32,9%	31,1%	36,0%
Spolu	29,2%	31,4%	39,3%	44,5%	26,9%	28,6%

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Vlastné spracovanie v SPSS a Microsoft Excel. Dáta sú vážené. Použitý typ váh: WEIGHT EXTRAPOLATED POPULATION AGED 15+.

Ako indikátor pocitov spokojnosti a ohrozenia súčasného sociálneho statusu sme z prieskumu Eurobarometra vybrali dve otázky. Odpovede na otázku o spokojnosti so životom sme skonfrontovali v kontingenčnej Tabuľke 6 s celkovým vnímaním imigrácie. Odpovede na otázku, či respondenti očakávajú, že ich životné podmienky budú o päť rokov lepšie, horšie alebo rovnaké, sme v kontingenčnej Tabuľke 7 skonfrontovali s odpoveďou na otázku vnímania imigrácie ako príležitosti alebo problému. V prvom prípade vidíme, že spomedzi tých, ktorí sú nespokojní so svojou aktuálnou životnou situáciou, vníma imigráciu pozitívne len každý štvrtý obyvateľ krajín mimo V4 a dokonca len 15 % ľudí z krajín V4. Vyslovene negatívne však imigráciu vníma približne polovica respondentov v oboch skúmaných skupinách. So spokojnosťou rastie podľa očakávaní aj pozitívne vnímanie imigrácie respondentmi – takmer polovica spokojných z krajín mimo V4 a tretina spokojných z krajín V4 vníma imigráciu pozitívne. Negatívne ju vníma len každý štvrtý obyvateľ z krajín mimo EÚ a takmer 37 percent obyvateľov krajín V4.

Tabuľka 7: Vnímanie imigrácie v závislosti od očakávaní do budúcnosti

Myslíte si, že o päť rokov budú vaše životné podmienky lepšie, horšie alebo rovnaké ako dnes?	Imigrácia z krajín mimo EÚ							
	... je skôr problémom		... je skôr príležitosťou		... je rovnako problémom ako aj príležitosťou		... nie je ani problémom ani príležitosťou	
	EÚ28 bez V4	V4	EÚ28 bez V4	V4	EÚ28 bez V4	V4	EÚ28 bez V4	V4
Lepšie	29,9%	44,4%	26,6%	19,2%	32,8%	25,8%	8,0%	7,7%
Horšie	46,8%	45,9%	16,9%	15,9%	25,3%	26,5%	8,6%	8,7%
Rovnaké	35,0%	44,8%	19,9%	13,3%	34,8%	28,7%	7,7%	8,7%

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer 469: Integrácia imigrantov v Európskej únii. Vlastné spracovanie v SPSS a Microsoft Excel. Dáta sú vážené. Použitý typ váh: WEIGHT EXTRAPOLATED POPULATION AGED 15+.

V Tabuľke 7 vidíme, že ľudia s pesimistickým pohľadom do budúcnosti vnímajú imigráciu obdobne problematcky naprieč EÚ – medzi dvoma skupinami skúmaných krajín nepozorujeme významnejšie rozdiely – asi polovica z nich vníma imigráciu ako problém. Príležitosť v nej vidí len 16 percent ľudí v krajinách V4 a 17 percent v ostatných krajinách únie. Rozdiely ale môžeme vidieť v skupine tých optimistickjších respondentov. Ukazuje sa, že kým v krajinách mimo V4 sa optimistický pohľad do budúcnosti spája s pozitívnejším vnímaním imigrácie, v krajinách V4 tento vzťah neplatí – podiel ľudí, ktorý imigráciu označili ako problém, je takmer identický tak medzi optimistickými, ako aj pesimistickými respondentmi.

Záver

V dôsledku migračnej a utečeneckej krízy v roku 2015 došlo k zosilneniu nepriateľských postojov voči imigrantom naprieč celou Európou. Tieto postoje sa prejavovali tak v rétorike politických strán, ako aj vo verejnom diskurze a komplikovali formuláciu spoločného stanoviska, resp. prijatie spoločných riešení krízy na úrovni EÚ. Najvýraznejší odpor voči spoločnému riešeniu v podobe povinných relokačných kvót deklarovali politické elity v krajinách Vyšehradskej skupiny – Česku, Maďarsku, Poľsku a na Slovensku. Článok skúmal postoje obyvateľov Vyšehradskej skupiny k imigrácii a jej ekonomickým a neekonomickým dopadom a existenciu významných rozdielov medzi postojmi verejnosti k téme imigrácie v krajinách Vyšehradskej skupiny a v ostatných krajinách únie. Analytickým rámcom štúdie boli štyri teoretické prístupy, ktoré postoje k imigrácii vysvetľujú ako dôsledok obáv z jej ekonomických dopadov, pocitov kultúrneho ohrozenia, charakteru politického diskurzu a strachu zo straty sociálneho postavenia.

Na základe údajov z prieskumov Eurobarometra sme konštatovali, že nárast negatívnych postojov voči imigrácii v súvislosti s migračnou krízou bol jednoznačne vyšší v krajinách V4. Zároveň bol efekt krízy v krajinách V4 aj dlhodobejší. V EÚ ako celku v súčasnosti imigráciu vníma negatívne dokonca podstatne menší podiel ľudí ako v roku 2014. Toto však neplatí pre tri zo štyroch krajín Vyšehradskej skupiny (s výnimkou Maďarska). Kým imigráciu vníma skôr alebo veľmi pozitívne takmer polovica respondentov z krajín EÚ mimo V4, medzi obyvateľmi Vyšehradskej štvorky je to menej ako tretina. Skupina však nie je homogénna, keďže v Poľsku je imigrácia vnímaná podstatne pozitívnejšie ako v ostatných troch krajinách skupiny. Rozdiely sme zaznamenali aj v miere vnímania ekonomického ohrozenia vyplývajúceho z imigrácie. V krajinách V4 sú obavy súvisiace s vplyvom migrácie na pracovný trh a sociálny systém silnejšie ako v ostatných krajinách EÚ, a to naprieč všetkými sociálnymi vrstvami. Príslušnosť k sociálnej vrstve sa v tejto skupine krajín ukazuje ako slabší prediktor postojov k imigrácii. Ešte väčšie názorové rozdiely sme zistili pri názoroch na dôsledky imigrácie na kultúrny život hostiteľskej krajiny. Obyvatelia vyšehradskeho priestoru sa na kultúrne obohatenie spojené s migráciou pozerajú oveľa skeptickejšie ako obyvatelia ostatných krajín únie. Značné rozdiely sú však aj medzi samotnými krajinami V4. Najpriaznivejšie vnímajú možný kultúrny prínos a inovačný potenciál imigrantov Poliaci, najskeptickejší sú Česi.

Keďže dôležitým determinantom postojov k imigrácii je aj charakter politického diskurzu o tejto téme, pozreli sme sa s pomocou dát expertnej štúdie CHES aj na posuny smerom k reštriktívnejšej migračnej politike v programoch relevantných európskych politických strán. Zistili sme, že v celom Vyšehradskom priestore došlo k významnému posunu smerom k reštriktívnejšej migračnej politike. Osobitne sa to týkalo strán, ktoré mali v sledovanom období vládu zodpovednosť, ale dáta naznačujú, že v téme imigrácie sú si v krajinách V4 názorovo blízke politické strany naprieč ideologickým spektrom – od komunistov a sociálnych demokratov až po konzervatívcov, pravicových populistov a extrémistov.

Na záver sme ešte preskúmali otázku, do akej miery môžu byť odmietavé postoje aj dôsledkom strachu o udržanie súčasného sociálneho statusu. Ako indikátory sme použili otázky o celkovej spokojnosti s aktuálnou životnou situáciou a očakávaniami do blízkej budúcnosti a postojmi k imigrácii. Podľa očakávaní sme zistili, že so spokojnosťou rastie aj pozitívne vnímanie imigrácie respondentmi – takmer polovica spokojných z krajín mimo V4 a tretina z krajín V4 vníma imigráciu pozitívne. Ukázalo sa tiež, že kým v krajinách mimo V4 sa optimistický pohľad do budúcnosti spája s pozitívnejším vnímaním imigrácie, v krajinách V4 tento vzťah neplatí – podiel do budúcnosti optimisticky hľadiacich respondentov, ktorý imigráciu označili ako problém, je takmer identický s týmto podielom u pesimistických respondentov.

Záverom môžeme konštatovať, že sa potvrdil predpoklad o negatívnejších postojoch verejnosti v krajinách V4 k imigrácii, ako aj predpoklad o odlišnej prediktívnej sile niektorých faktorov, ktoré vplyvajú na formovanie verejnej mienky v tejto téme. Zistený významný posun smerom k reštriktívnejšej imigračnej politike taktiež poukazuje na dôležitosť kontextuálnych faktorov, ktoré môžu zásadným spôsobom ovplyvňovať vnímanie potenciálnych prínosov imigrácie, ako aj skutočného či domnelého ohrozenia, s ktorým si ju obyvatelia hostiteľskej krajiny spájajú. Tieto zistenia potvrdzujú skutočnosť, že komplexné modely vysvetľujúce postoje k imigrácii musia okrem celej škály individuálnych demografických, socio-ekonomických a postojevých charakteristík zadefinovať a vhodne operacionalizovať aj rôzne aspekty týkajúce sa spoločenského (najmä politického a mediálneho) kontextu, v ktorom sa názory jednotlivcov formujú.

Použitá literatúra:

1. BAKKER, R. et al. (2021): 1999 – 2019 Chapel Hill Expert Survey Trend File. [online]. [cit. 1. 5. 2021.] Version 1.2. Dostupné na internete: chesdata.eu.
2. EUROPEAN COMMISSION (2019): Special Eurobarometer 469, Wave EB88.2 – TNS Opinion & Social. Integration of immigrants in the European Union. [online]. [cit. 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://search.gesis.org/research_data/ZA6927.
3. HAINMUELLER, J. – HOPKINS, D. J. (2014): Public attitudes toward immigration. In: *Annual review of political science*, 2014 (17), s. 225-249.
4. HUNYADI, B. – MOLNÁR, C. (2016): Central Europe's Faceless Strangers: The Rise of Xenophobia. Freedom House: Nations in Transition. [online]. [cit. 4. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://freedomhouse.org/report/special-reports/central-europe-s-faceless-strangers-rise-xenophobia-region#.WA0KwmaLTtQ>.
5. MILLER, B. (2012): Exploring the economic determinants of immigration attitudes. In: *Poverty & Public Policy*, 2012, 4 (2), s. 1-19.
6. MUDDE, C. (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-511-34143-4.
7. NAGY, B. (2017): Sharing the Responsibility or Shifting the Focus? The Responses of the EU and the Visegrad Countries to the Post-2015 Arrival of Migrants and Refugees. In: *Global Turkey in Europe (Working Paper)*, 2017 (17), s. 1-20.
8. RYDGREN, J. (2007): The sociology of the radical right. In: *Annual Review of Sociology*, 2007 (33), s. 241-262.
9. WIMMER, A. (1997): Explaining xenophobia and racism: A critical review of current research approaches. In: *Ethnic and racial studies*, 1997, 20 (1), s. 17-41.
10. WHITE, R. (2017): *Public opinion on economic globalisation: Considering immigration, international trade, and foreign direct investment*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017. ISBN 978-3-319-58103-3.

Kontakt:

Ing. Marianna Dudášová, PhD.

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy

Furdekova 16

851 04 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: marianna.dudasova@vsemvs.sk

HOSPODÁRSTVO GRÓNSKA A VYUŽITIE POTENCIÁLU NERASTNÉHO BOHATSTVA PRE EKONOMICKÝ ROZVOJ KRAJINY

GREENLAND'S ECONOMY AND THE USE OF THE POTENTIAL OF MINERAL WEALTH FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Boris Dziura

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: boris.dziura@euba.sk

Abstrakt: Cieľom príspevku je analyzovať historický vývoj Grónska s prihliadnutím na využitie prírodného bohatstva krajiny a načrtnutím vektorov ďalšieho vývoja do budúcnosti. V príspevku skúmame oblasť Grónska, ktoré je závislým územím Dánskeho kráľovstva a pre nás predstavuje prakticky terra incognita. Zameriame sa na oblasť ťažobného priemyslu a čiastočne na ťažbu vzácnych zemín. Pre svoje skúmanie sme zvolili dostupné štatistické údaje o už uskutočnených alebo budúcich projektoch, a to nielen v oblasti baníctva. Venujeme sa analýze a komparácií dostupných dát.

Kľúčové slová: Grónsko, prvky vzácny zemín, Dánsko

JEL: N54, N74, Q30

Abstract: The purpose of this paper is to analyze the historical development of Greenland, taking into account the use of the country's natural wealth, and to outline vectors for further development in the future. In this paper, we examine the area of Greenland, which is a dependent territory of the Kingdom of Denmark and is a practical terra incognita for us. We will focus on the mining industry and partly on the extraction of rare earths. For our research, we have selected available statistics that have already been implemented or future projects, not only in the field of mining. We analyze and compare available data.

Keywords: Greenland, rare earth elements, Denmark

JEL: N54, N74, Q30

Úvod

Grónsko sa nachádza v tesnej blízkosti severoamerického kontinentu, ležiac na severozápad od pobrežia Kanady, je najväčším ostrovom na svete (pokiaľ Austráliu budeme považovať za kontinent a nie za samostatný ostrov), jeho rozloha predstavuje 2,1 mil.km².¹ Obývatel'nosť, resp. hospodárska využiteľnosť či dostupnosť jeho územia je slabá, nakoľko zhruba 80 % rozlohy tvorí zaľadnené územie. Z tohto dôvodu je viac ako komplikované uvažovať o cestnom prepojení a jediným dopravným prostriedkom na prepravu tovaru a osôb zostáva vodná cesta okolo ostrova (mimo zimných mesiacov) resp. lokálna letecká preprava.² Počet obyvateľov osciluje okolo čísla 56 000, pričom viac ako 87 % obyvateľov žije v mestskom prostredí (hoc vo veľmi riedko osídlenej krajine a s mestami s veľmi nízkym

---

¹ WORLD BANK (2019): Country Profile.

² GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2018): Doing business in Greenland.

počtom obyvateľov). Prevažuje pôvodné obyvateľstvo s menšinovými (prevažne dánskymi) prisťahovalcami.³

Hrubý domáci produkt Grónska predstavuje podľa posledných dostupných údajov viac ako 3 miliardy € ročne.⁴ V celosvetovom meradle, patrí toto číslo medzi nižšie, avšak po prerátaní per capitasa dostávame na hodnoty viac ako 50 000 USD (údaje z roku 2018)⁵ a to naopak radí Grónsko medzi bohaté regióny sveta, kam patrí spolu s Dánskom či iným dánskym závislým územím Faerskými ostrovmi. Treba však tiež vziať do úvahy fakt, že Dánsko prispieva do rozpočtu Grónska sumou, ktorá dlhodobo predstavuje viac ako 500 mil. €⁶ a predstavuje nezanedbateľnú časť HDP a tým pádom je ekonomický výkon Grónska skreslený, zo strany EÚ budú plynúť taktiež platby na podporu rybolovu a za využívanie vôd Grónska, pričom posledná dohoda hovorí o ročných platbách viac ako 16,5 mil. € do rozpočtu Grónska, ako sa uvádza v dokumente Európskej komisie, ktorá bola uzavretá 8. 1. 2021. Dohoda umožní EÚ po dobu nasledujúcich 4., resp. 6. rokov pokračovať v rybolove v grónskych vodách, celková hodnota dohody za celé obdobie je viac ako 99 miliónov €. Je taktiež spojená s povinnosťou platby licenčných poplatkov zo strany majiteľov rybárskych lodí (pôvodom z EÚ), za možnosť lovu v horeuvedených vodách. Tieto taktiež budú plynúť do rozpočtu Grónska.⁷

1 Prehľad literatúry

Odborná, ekonomická literatúra zaoberajúca sa Grónskom nie je príliš známa a častá. Avšak predovšetkým po roku 2000 s perspektívou rozvoja ťažobného priemyslu, začali pribúdať publikácie s danou tematikou. Veľká väčšina prác má pôvod v Dánsku resp. sú uverejňované odborné články aj v Spojenom kráľovstve ako aj v západoeurópskych a severoamerických odborných a vedeckých časopisoch. V našom článku sme sa sústredili primárne na práce dánskych autorov. Secher, K. (2002) z organizácie „Geological Survey of Denmark and Greenland“ vo svojom prehľade týkajúcom sa ťažby v Grónsku napísal, že v bani v oblasti Ivittuut sa od roku 1854 až do jej uzavretia roku 1987 „vyťažilo 3,7 milióna ton rudy, s obsahom kryolitu viac ako 58 %.“⁸ Öhstrom, L. (2012) z britskej organizácie Royal Society of Chemistry prezentuje v internetovom prostredí na stránke chemistryworld.com, čo presne kryolit charakterizuje a z čoho je zložený. Popisuje látku, ktorá sa nazýva „kryolit, tiež známy ako hexafluoraluminát sodný, je bezfarebnou zlúčeninou, ktorá vytvára kockovité kryštály pozostávajúce z kationov hliníka 3+ viažucich šesť fluoridových aniónov F, ktoré vytvárajú oktaedrickú formu ako AlF₆³⁻, s menšími iónmi sodíka.“⁹ Autori Paulick, H. Rosa, D. a Kalvig, P. (2015) z dánskej organizácie „Videncenter For Mineralske Råstoffer Og Materialer“ (Centrum vedomostí pre minerálne suroviny a materiály) vo svojej práci, ktorá podrobne mapuje potenciál ťažby ako aj pravdepodobnosť úspešnosti projektov konštatujú, že „Ložisko Kvanefjeld a súvisiace náleziská rúd sú klasifikované ako jeden z najväčších zdrojov vzácnych zemín na svete a sú dvanástym najväčším svetovým dokázaným zdrojom uránu.“¹⁰ Podobná formulácia sa nachádza aj v dánsky písanom reporte zameranom na urán a jeho výskyt a

³ GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2018): Doing business in Greenland.

⁴ WORLD BANK (2021): GDP (current US\$) – Greenland.

⁵ WORLD BANK (2021): GDP (current US\$) – Greenland.

⁶ GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2018): Doing business in Greenland.

⁷ EUROPEAN COMMISSION (2021): EU and Greenland reach agreement on new fisheries partnership.

⁸ SECHER, K. (2002): Exploration and Mining in Greenland.

⁹ ÖHRSTRÖM, L. (2012): Cryolite.

¹⁰ PAULICK, H. – ROSA, D. – KALVIG, P. (2015): Rare Earth Element (REE) exploration potential and projects in Greenland.

následnú potenciálnu ťažbu aj na území Grónska, autori Kalvig, P., Thrane, K. a Hanghøj, K. (2014).¹¹

V našom článku vychádzame rovnako aj z čisto ekonomických prameňov, ktoré technické otázky ťažby neriešia a popisujú primárne ekonomické prostredie Grónska. Vychádzame jednak z oficiálnych štatistík STATBANK GREENLAND ako aj zvládných portálov Naalakkersuisut (Government of Greenland). V priebehu posledných rokov vyšlo taktiež viacero publikácií a odborných textov, ktoré mapujú ekonomický vývoj súčasného Grónska a predikujú, ako by sa Grónsko mohlo a malo vyvíjať.

V publikácii, ktorá mapuje vzťahy Grónska a Dánska v 20. storočí, autor Sørensen, K.A. (2006) na viacerých miestach uvádza, že „po 2. sv. vojne vojne boli uskutočnené veľké investície zo strany vlády Dánska, cieľom bolo, aby sa Grónsko priblížilo k životnej úrovni Dánska.“¹²

Na stránke „Economic Council of Greenland“, ktorá zastupuje organizáciu, ktorá je poradným orgánom vlády Grónska, sa v ich poslednej správe z roku 2020 uvádza, že „epidémia Covid-19 nebude bez ekonomických následkov pre Grónsko“. Ďalej autori uvádzajú, že „v dôsledku pandémie Covid-19 je najmä rybolov ovplyvnený globálnym ekonomickým vývojom a následným poklesom cien. Tento trend nasleduje po niekoľkých rokoch trvalého rastu cien rýb a výrobkov z nich“. V správe je takisto priestor na posúdenie zamestnanosti resp. prezamestnanosti vo verejnom sektore krajiny, kde autori uvádzajú, že „výdavky verejného sektora tvoria 60 percent hrubého domáceho produktu a 40 percent grónskej pracovnej sily je zamestnaných vo verejnom sektore“ a ďalej sa píše, že „relevantnosť riešenia otázky efektívnosti verejného sektora Grónska, je posilnená zmenou vekového zloženia obyvateľstva, ktorá nastane v najbližších rokoch. Počet obyvateľov v dôchodkovom veku sa bude postupne zvyšovať.“¹³

Autori Arnaut, J. a Lidman, J. (2021) vo svojom článku zaoberajúc sa o i. ekonomicky udrzateľný rastom v Grónsku tvrdia, že „Konverzia smerom k primárnemu sektoru, to znamená návrat k predchádzajúcej vývojovej fáze založenej na poľovníctve a rybolove, pravdepodobne neprinesie Grónsku trvalý hospodársky rast. V dôsledku toho by malo byť politickým cieľom dosiahnutie väčšej finančnej sebestačnosti Grónska. Aj keď je hospodársky rast legitímnym imperatívom finančnej sebestačnosti, môže to byť aj na úkor zhoršenia životného prostredia v Arktíde, umocnené spojením už existujúcich a všadeprítomných účinkov klimatických zmien.“¹⁴

2 Analýza ekonomiky Grónska

2.1 Historicko-ekonomický vývoj krajiny

Z historického hľadiska, tento rok uplynulo 300 rokov od chvíle, keď bolo Grónsko „objavené“ a začlenené do Dánskeho kráľovstva a spravované až do 20. storočia ako jeho kolónia¹⁵, pričom hlavným prínosom bola jeho geopolitická poloha a následne využitie zdrojov (rybárstvo, lov tuleňov). Význam ostrova dramaticky narástol až v období 2. svetovej vojny, keď bolo Dánsko pod okupačnou správou Veľkonemeckej ríše a v tomto období stratilo kontrolu nad svojim teritóriom. Ochranu nad územím Grónska prevzali USA a následne bola podpísaná v roku 1941 Dohoda o obrane.¹⁶ Kryolit, ťažený v Grónsku, zohrával dôležitú úlohu

¹¹ KALVIG, P. – THRANE, K. – HANGHØJ, K. (2014): Uran – fra efterforskning til efterspørgsel MiMa rapport 2014/2.

¹² SØRENSEN, A. K. (2006): Denmark-Greenland in the twentieth century.

¹³ ECONOMIC COUNCIL OF GREENLAND (2020): Greenland's Economy Autumn 2020.

¹⁴ ARNAUT, J. – LIDMAN, J. (2021): Environmental Sustainability and Economic Growth in Greenland: Testing the Environmental Kuznets Curve.

¹⁵ GOVERNMENT OF GREENLAND (2021): Politics in Greenland – Naalakkersuisut.

¹⁶ LIBRARY OF CONGRESS (1941): Defense of Greenland.

v leteckom priemysle spojencov. Výrazne uľahčoval proces výroby hliníka, používaného pri výrobe bojových lietadiel, ktoré boli nasadzované po prepravení cez Atlantický oceán na bojiskách Európy 2. sv. vojny. Môžeme teda skonštatovať, že grónske zásoby a následná ťažba umožnili zefektívniť výrobu hliníka¹⁷ na strane protihitlerovskej koalície, pre upresnenie, dodávky zabezpečovala jediná funkčná baňa (oblasť Ivittuut) svojho druhu na svete v tom čase (1940).¹⁸ Po 2. svetovej vojne v roku 1953, Grónsko spolu s Faerskými ostrovmi získalo samosprávne postavenie. Následne bol tento stav pozmenený na základe 3 úspešných referend. Jednak v roku 1979 (Referendum o samosprávnom postavení Grónska), následne referendum v roku 1982, na základe ktorého Grónsko v roku 1985 vystúpilo z Európskych spoločenstiev. Posledné úspešné referendum sa uskutočnilo v roku 2008. Referendá z rokov 1979 a 2008 viedli nielen k vytvoreniu miestneho parlamentu resp. vlády, ale aj k získaniu väčšej nezávislosti od materskej krajiny. Je to model, ktorý sa veľmi podobá na dekolonizačný proces mimo Európy v 60. rokoch 20. storočia, kde si materská krajina v záujme udržania kontroly nad územím ponecháva len kľúčové právomoci. V našom prípade napr. obrana, zahraničná politika, používanie dánskej meny na území Grónska. Rozsiahle právomoci získalo Grónsko napr. v oblasti životného prostredia, rybolovu, zdravotníctva a.i.¹⁹

Samotné Grónsko je orientované primárne na vývoz produktov rybárskeho priemyslu. V súlade s oficiálnymi údajmi grónskej vlády išlo v roku 2013 o 88 % z celkového exportu.²⁰ Najväčším zamestnávateľom je verejný sektor, ktorý predstavuje viac ako 40 % všetkých pracovných miest. Následné pracovné príležitosti sú početne zastúpené v oblastiach ako je rybolov, poľovníctvo, poľnohospodárstvo a doprava. Prehľad zamestnanosti podľa jednotlivých sektorov pripájame v prílohe nášho článku v obrázku č.3.²¹ Ostatné možnosti pre Grónsko ako získať dodatočné príjmy sú relatívne málo využívané, spôsobené jednak komplikovanejšou dopravnou dostupnosťou ostrova a aj komplikovanosťou terénu. Potenciálne hroziace environmentálne poškodenie územia priemyselnou činnosťou patrí taktiež k obmedzujúcim faktorom hospodárskeho rozvoja ostrova. V tohtoročných grónskych všeobecných voľbách sa víťazom stala strana InuitAtaqtigiit²² odmietajúca masívny rozvoj ťažobného priemyslu. Súvisí to aj s jej politickými koreňmi. Od svojho vzniku v 70. rokoch 20. storočia, okrem jasného separatizmu, mala v programe dôraz na udržanie pôvodného životného prostredia a ekológiu.²³ Tým sa líši od doterajšej vládnucej, sociálne demokratickej strany Siunmut, ktorá bola najväčšiemu projektu v Kvanafjelde (ťažba uránu a vzácnych zemín) naklonená.²⁴

Jednou z ďalších možností, ako zmeniť jednostrannú orientáciu Grónska z rybolovu (primárny sektor), je aj pozvoľna sa rozvíjajúca oblasť turizmu. Vychádzajúc z porovnania rokov 2016 – 2020, môžeme skonštatovať, že po rokoch mierneho rastu stále nejde o ekonomickú alternatívu k vývozu rýb a produktov z nich. V tabuľke č. 1 sme uviedli, ako sa rozvíjala návštevnosť Grónska, pričom sme nerozlišovali medzi národnosťami jednotlivých návštevníkov a ani sme nebrali do úvahy počet prenocovaní. V roku 2020 je badateľný výrazný pokles návštevnosti, spôsobený pravdepodobne obmedzeniami pri cestovaní z dôvodu pandémie Covid-19.

---

¹⁷ CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS (2009): Cryolite and the Mine at Ivigtut, West Greenland.

¹⁸ ÖHRSTRÖM, L. (2012): Cryolite.

¹⁹ GOVERNMENT OF GREENLAND (2021): Politics in Greenland – Naalakkersuisut.

²⁰ Tamtiež.

²¹ STATBANK GREENLAND (2021): Main employment for permanent residents by time, industry, nationality and gender.

²² PREISLER, M. (2021): Green land chooses new government in protest against controversial mining.

²³ INUIT ATAQTIGIIT KATTUFFIAT (2021): Inuit Ataqtigiit – HVEM ER VI.

²⁴ JONASSEN, T. (2021): Greenland votes in rare earth mining election.

Tabuľka 1: Počet návštevníkov Grónska za vybrané mesiace daného roka (turistická sezóna)

<i>Mesiac</i>	<i>Počet návštevníkov – rok</i>				
	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>
Máj	6 631	8 699	6 780	8 058	2 541
Jún	11 139	11 199	11 212	11 153	5 839
Júl	15 420	16 660	16 676	17 506	7 997
August	14 820	17 653	17 967	17 469	7 839
September	8 551	10 370	9 282	9 173	6 483
Október	6 306	7 860	6 460	7 146	6 075
<i>Celkový počet návštevníkov</i>	<i>62 867</i>	<i>72 441</i>	<i>68 377</i>	<i>70 505</i>	<i>36 774</i>

Prameň: Vlastné spracovanie autora podľa STATBANK GREENLAND (2021):

Overnight stays by month, nationality, region, unit and time.

3 Ťažobný priemysel

História ťažobného priemyslu je spojená s ovládnutím Grónska Dánskom. Prehľad histórie ťažby uvádzame v tabuľke č. 2. Až v modernej dobe dochádza k jeho razantnejšiemu rozvoju. S rozvojom autonómie Grónska, sa zvyšovala právomoc miestnej vlády na vydávanie povolení na ťažbu a jej rozvoj. Po roku 2009 začal platiť nový zákon (Mineral Resources Act), keď grónska administratíva získala právo na udeľovanie licencií na ťažbu nerastného bohatstva v krajine.²⁵ Ako vyplýva z obrázku č. 2, nerastné suroviny boli ťažené v oblastiach, ktoré sa nachádzali primárne na juhu Grónska, kde to dovoľovali klimatické podmienky. V bani nazývanej „Josva Cooper mine“ sa napríklad ťažila meď od roku 1904 do roku 1915. O význame ťažby kryolitu v bani Ivittuut sme sa zmieňovali už vyššie. Je nutné uviesť, že niektoré uránové bane neboli využívané plnohodnotne, išlo prevažne o pokusnú ťažbu resp. ťažbu, ktorá sa obmedzovala na relatívne malé množstvá, i keď sa ťažba realizovala pomerne dlhé obdobie. Ide menovite o oblasť nazvanú Kvanefjeld, kde sa naďalej odhadujú rezervy vo výške 56 miliónov ton uránu, ktoré ešte neboli vytŕažené.²⁶

Tabuľka 2: Prehľad baní v minulosti v Grónsku a vytŕažené množstvá nerastných surovín

<i>ložisko (anglický názov)</i>	<i>nerast</i>	<i>obdobie ťažby</i>	<i>vytŕažené množstvo v tonách</i>	<i>% získanej rudy</i>
Ivittuut Cryolite Mine	kryolit	1854 – 1987	3,7 mil. ton	58 % kryolitu
Josva Cooper Mine	meď	1904 – 1915	2 200 ton	3,5 % medi
King Frederik VII's Mine	meď a zlato	1851 – 1912	18 ton	5,4 % medi
Kvanefjeld Uranium Mine	urán	1958 – 1980	20 000 ton	365 g/t uránu
Amitsoq Graphite Mine	grafit	1915 – 1924	6 000 ton	21,5 % grafitu

Prameň: Vlastné spracovanie autora podľa SECHER, K. (2002): Exploration and Mining in Greenland.

²⁵ GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2021): Mineral Resources Act.

²⁶ SECHER, K. (2002): Exploration and Mining in Greenland.

Existovali taktiež plány na uskutočnenie geologického prieskumu a následne na ťažbu ropy a zemného plynu v pobrežných vodách Grónska. Z historického obdobia išlo obdobie rokov 1970 – 1979 a následne o obdobie po roku 2000. K hospodárskemu využitiu týchto ložísk nedošlo.

Celkovo sa uskutočnilo päť pokusných vrtov (označovaných aj ako studne), ktoré boli následne označené ako tzv. suché. V roku 2000 bol vyhlásený aj šiesty vrt spoločnosťou Statoil, označený ako suchý, teda bez nálezu ropy.²⁷ Následne po roku 2010 spoločnosti, ktoré získali na to oprávnenie od miestnej vlády, pokračovali v prieskumnej činnosti. V odbornej literatúre je tento prieskum, označovaný ako seizmický prieskum. DCE (Dánske centrum pre životné prostredie a energiu) rozlišuje medzi onshore²⁸ a offshore seizmickým prieskumom, ktoré sa odlišujú použitými technológiami, podľa konkrétneho prostredia, kde sa majú vykonať.²⁹

3.1 Výskyt vzácnych zemín v Grónsku

Vzácne zeminy predstavujú skupinu prvkov, ktoré nie sú vzácne svojím výskytom, ale primárne svojou nízkou koncentráciou a náročnosťou ich získavania. Ich využitie v dnešnej dobe je mnohostranné, pričom v prípade Grónska a potenciálneho úspešného začatia realizácie projektu v horeuvedenej oblasti Knanefjeld, je predpoklad zníženia závislosti Európy na ČĽR v oblasti produkcie vzácnych zemín.³⁰ Existuje celá skupina projektov, ktorých realizácia by výrazne prispela k ekonomickému rozvoju celej krajiny. Jednotlivé projekty tak, ako skoro kompletná ťažba akýchkoľvek surovín, sa sústreďuje, až na malé výnimky na juhu ostrova. Chemické prvky niób a tantal sa mohli ťažiť v rámci projektov: „The Kringlerne Project“, „MotzfeldtSø Project“, „Kvanefjeld REE-Project“ a „Project Sarfartoq“, ktoré by sa mali uskutočniť na západnom pobreží ostrova.³¹ Uvedené projekty sú vyznačené na mapke, ktorá sa nachádza v prílohe nášho článku (obrázky 1 resp. 2). Vzácne zeminy a ich ťažba boli v Grónsku priamo spojené aj s ťažbou uránu³², čo nemusí byť verejnosťou akceptované, ako ukázali aj nedávne voľby. Na doplnenie uvádzame, že obmedzenie ťažby uránu v Grónsku bolo zrušené v roku 2013, pričom trvalo od 70. rokov 20. storočia. Pre celkové pochopenie celej situácie uvádzame, že vzácne zeminy neboli vnímané až do začiatku 21. storočia inak ako komplikovane použiteľné zdroje a ak sa už ťažili (nielen v Grónsku), tak vždy len ako vedľajší produkt hlavnej ťažby, či už išlo o urán, alebo o iný nerast nepatriaci do skupiny vzácnych zemín. Ich hlavný význam pre ekonomiku, spočíva v ich vysokej cene, ktorá dokáže vykompenzovať negatívne externality spojené s ich prípadnou ťažbou.

Záver

Ťažba akýchkoľvek surovín na území Grónska je veľkou výzvou pre každú ťažobnú spoločnosť a finančne ako aj technicky náročnou operáciou. Prírodné prostredie a absencia zodpovedajúcej dopravnej infraštruktúry vo vnútrozemí a vo veľmi obmedzenej miere na pobreží ostrova, sťažujú možnosti ťažby. Existuje množstvo projektov pre ťažbu nerastného bohatstva v Grónsku. Avšak okrem obdobia 2. svetovej vojny a následne po roku 1987, nehrala

²⁷ ØSTHAGEN, A. (2012): Dimensions of Oil and Gas Development in Greenland.

²⁸ DCE – DANISH CENTRE FOR ENVIRONMENT AND ENERGY (2020): Onshore Seismic Surveys In Greenland.

²⁹ GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2021): Offshore Seismic Surveys in Greenland – Guidelines to Best Environmental Practices, Environmental Impact Assessments and Environmental Mitigation Assessments.

³⁰ GREENLAND MINERALS (2021): Kvanefjeld project.

³¹ PAULICK, H. – ROSA, D. – KALVIG, P. (2015): Rare Earth Element (REE) exploration potential and projects in Greenland.

³² GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2021): Mineral Resources Authority – Naalakkersuisut.

ťažba nerastných surovín v Grónsku už viac významnejšiu úlohu v ekonomickom živote ostrova.

Vo svetle politických zmien, ktoré viedli v roku 2021 k parlamentným voľbám v Grónsku, je však jasné, že to nebude ani v budúcnosti jednoduchá cesta a nie je predpoklad, že by sa mnohé projekty aj reálne mohli uskutočniť.

Pri spracovávaní príspevku sme vychádzali z dostupnej literatúry, ktorá sa okrem otázok chemického zloženia nerastných surovín v jednotlivých ložiskách, ako aj a samotného procesu ťažby, len vo veľmi malej miere zaoberá ekonomickým prínosom pre ekonomiku Grónska a jeho skutočným vyčíslením. V zásade ide len o odhady a prieskumy a až na projekty už uvedené v článku, neprekročili rámec príprav či pokusných vrtov.

Globálne otepľovanie vytvára predpoklad, že bude dochádzať k zmierneniu klímy v polárnej oblasti a aj v takom nehostinnom prostredí ako Grónsko je, by mohlo predsa len prísť k uľahčeniu situácie a následnej realizácii ťažobných projektov a s ním súvisiacej zjednodušenej preprave vyťaženeho materiálu. Tým by sa mohol dosiahnuť cieľ, ktorým je pre víťazné politické zoskupenie volieb roku 2021 v Grónsku stranu Inuit Ataqatigiit, plná nezávislosť krajiny na Dánskom kráľovstve a následné celkové osamostatnenie sa Grónska, čo však bez každoročného finančného stimulu zo strany Dánska (uvedené vyššie v našom článku) a bez ziskov z ťažby nerastov, ktorej ťažbu chce víťazná strana podporovať vo výrazne obmedzenej miere, len veľmi komplikovane uskutočniteľné.

Použitá literatúra:

1. ARNAUT, J. – LIDMAN, J. (2021): Environmental Sustainability and Economic Growth in Greenland: Testing the Environmental Kuznets Curve. [online]. In: *MDPI Academic Open Access Publishing*. [Citované 10. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/3/1228/htm>.
2. CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS (2009): Cryolite and the Mine at Ivigtut, West Greenland. [online]. In: *Cambridge Core*. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na: <http://Cryolite and the Mine at Ivigtut, West Greenland>.
3. CIA (2021): Country Comparisons – Real GDP per. [online]. In: *The World Factbook*. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/real-gdp-per-capita/country-comparison/>.
4. DCE – DANISH CENTRE FOR ENVIRONMENT AND ENERGY (2020): Onshore Seismic Surveys In Greenland. [online]. In: *Dce2.au.dk*. [Citované 9. 5. 2021.] Dostupné na: <https://dce2.au.dk/pub/TR161.pdf>.
5. ECONOMIC COUNCIL OF GREENLAND (2020): Greenland's Economy Autumn 2020. [online]. In: *Naalakkersuisut.gl*. [Citované 10. 5. 2021.] Dostupné na: https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Finans/ENG/GOR_ny/G%C3%98R%20rapport%202020%20en.pdf.
6. euRARE (2021): The known REE deposits/occurrences in Greenland. [online]. Dostupné na: <http://www.eurare.org/countries/greenland.html>.
7. EUROPEAN COMMISSION (2021): EU and Greenland reach agreement on new fisheries partnership. [online]. In: *Oceans and fisheries*. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/oceans-and-fisheries/news/eu-and-greenland-reach-agreement-new-fisheries-partnership-2021-01-08_sk.
8. GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2018): Doing business in Greenland. [online]. In: *Businessingreenland.gl*. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.businessingreenland.gl/~media/Erhverv/Is%20og%20Vand/Markedsfoering/Doing%20Business%20In%20Greenland.pdf?la=en>.

9. GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2021): Mineral Resources Authority – Naalakkersuisut. [online]. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na: <https://govmin.gl/greenland-portal/>.
10. GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2021): Mineral Resources Act. [online]. In: *Mineral Resources Authority – Naalakkersuisut*. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na: <https://govmin.gl/exploration-prospecting/get-an-exploration-licence/mineral-resources-act/>.
11. GOVERNMENT OF GREENLAND – NAALAKKERSUISUUT (2021): Offshore Seismic Surveys in Greenland – Guidelines to Best Environmental Practices, Environmental Impact Assessments and Environmental Mitigation Assessments. [online]. In: *Naalakkersuisut.gl*. [Citované 9. 5. 2021.] Dostupné na: <https://naalakkersuisut.gl/~/media/Nanoq/Files/Hearings/2018/VFT%20videnskabeligt%20forskningstogt/Documents/Guidelines%20to%20best%20practice%20of%20seismic%20activities%20in%20Gree>.
12. GOVERNMENT OF GREENLAND (2021): Politics in Greenland – Naalakkersuisut. [online]. In: *Naalakkersuisut.gl*. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na: <https://naalakkersuisut.gl/en/About-government-of-greenland/About-Greenland/Politics-in-Greenland>.
13. GREENLAND MINERALS (2021): Kvanefjeld project. [online]. In: *Greenland Minerals Ltd*. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.ggg.gl/project/>.
14. INUIT ATAQATIGIIT KATTUFFIAT (2021): Inuit Ataqatigiit – HVEM ER VI. [online]. In: *InuitAtaqatigiit*. [Citované 9. 5. 2021.] Dostupné na: <https://ia.gl/da/hvem-er-vi/>.
15. JONASSEN, T. (2021): Greenland votes in rare earth mining election. [online]. In: *High North News*. [Citované 9. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.highnorthnews.com/en/greenland-votes-rare-earth-mining-election>.
16. KALVIG, P. – THRANE, K. – HANGHØJ, K. (2014): Uran – fra efterforskning til efterspørgsel MiMa rapport 2014/2. [online]. In: *Mima.geus.dk*. [Citované 9. 5. 2021.] Dostupné na: http://mima.geus.dk/wp-content/uploads/mima_rapport_2014-2.pdf.
17. LIBRARY OF CONGRESS (1941): Defense of Greenland. [online]. In: *Law Library of Congress*. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-dk-ust000007-0107.pdf>.
18. ÖHRSTRÖM, L. (2012): Cryolite. [online]. In: *Chemistry World*. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.chemistryworld.com/podcasts/cryolite/3005746.article>.
19. ØSTHAGEN, A. (2012): Dimensions of Oil and Gas Development in Greenland. [online]. In: *The Arctic Institute*. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na: <https://www.thearcticinstitute.org/dimensions-oil-gas-development-greenland/>.
20. PAULICK, H. – ROSA, D. – KALVIG, P. (2015): Rare Earth Element (REE) exploration potential and projects in Greenland. [online]. In: *MiMa report 2015/2*. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na: http://mima.geus.dk/wp-content/uploads/Greenland-REE-geology-report_2015_-Ackn.pdf.
21. PREISLER, M. (2021): Green land chooses new government in protest against controversial mining. [online] In: *Nordic Labour Journal*. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na: <http://www.nordiclbourjournal.org/nyheter/news-2021/article.2021-04-07.0843650457>.
22. RUSAL.RU (2021): How aluminium is produced. [online] In: *Aluminium leader.com*. [Citované 2. 5. 2021.] Dostupné na: https://www.aluminiumleader.com/production/how_aluminium_is_produced/.

23. SECHER, K. (2002): Exploration and Mining in Greenland. [online]. In: *Eng.geus.dk*. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na: https://eng.geus.dk/media/13337/go_fs02.pdf.
24. SØNDERGAARD, J. – HANSSON, S. V. et al. (2020): Environmental Monitoring at Mine Sites in Greenland: A review of research and monitoring practices and their role in minimising environmental impact. [online]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/figure/Map-of-Greenland-with-major-former-and-present-mine-sites_fig1_338741144.
25. SØRENSEN, A. K. (2006): Denmark-Greenland in the twentieth century. [online]. In: *Library.oapen.org*. [Citované 10. 5. 2021.] Dostupné na: <https://library.oapen.org/viewer/web/viewer.html?file=/bitstream/handle/20.500.12657/34944/342354.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
26. STATBANK GREENLAND (2021): Main employment for permanent residents by time, industry, nationality and gender. [online]. In: *StatBank* [Citované 9. 5. 2021.] Dostupné na: https://bank.stat.gl/pxweb/en/Greenland/Greenland__AR__AR30/ARXBFB7.px?rxid=ARXBFB709-05-2021%2015:16:36.
27. STATBANK GREENLAND (2021): Overnight stays by month, nationality, region, unit and time-StatBank. [online]. In: *Stat Bank*. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na: https://bank.stat.gl/pxweb/en/Greenland/Greenland__TU__TU30/TUXHOT.px/table/tableViewLayout1/?rxid=7b7ccd49-de4c-440f-a112-241105553ea0.
28. WORLD BANK (2021): GDP (current US\$) – Greenland. [online]. In: *World Bank Open Data*. [Citované 13. 5. 2021.] Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=GL>.
29. WORLD BANK (2019): Country Profile. [online]. In: *Databank.worldbank.org*. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na: https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=GRL.

Kontakt:

Ing. Boris Dziura, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava
 Slovenská republika
 e-mail: boris.dziura@euba.sk

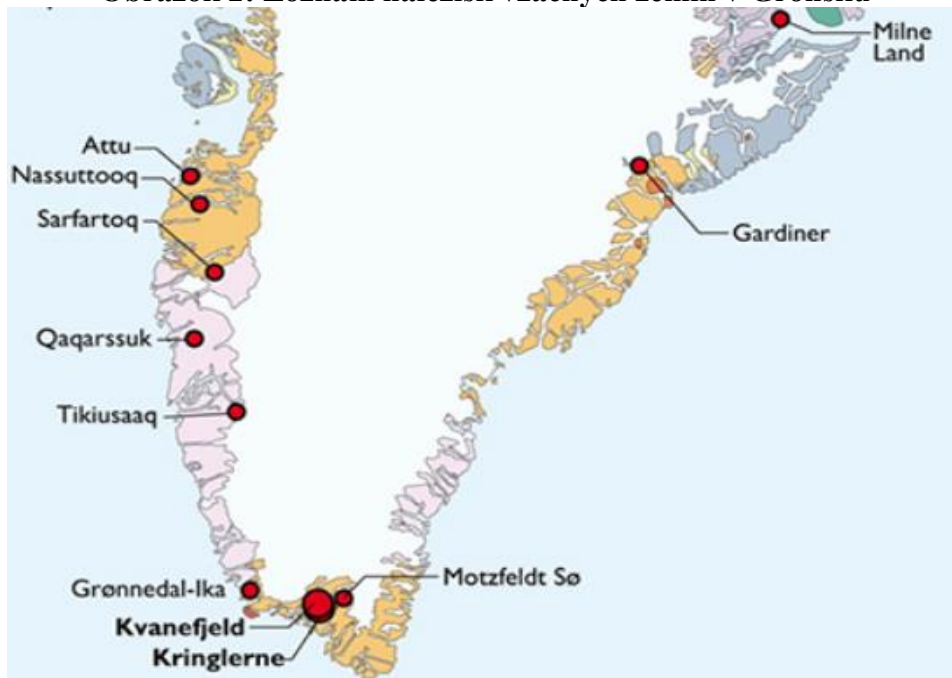
Prílohy:

Obrázok 1: Mapka minulých a aj súčasných baní v Grónsku

Prameň: SØNDERGAARD, J. – HANSSON, S. V. et al. (2020): ENVIRONMENTAL MONITORING AT MINE SITES IN GREENLAND: A review of research and monitoring practices and their role in minimising environmental impact.

Obrázok 2: Zoznam nálezísk vzácnych zemín v Grónsku

Prameň: euRARE (2021): The known REE deposits/occurrences in Greenland.

Obrázok 3: Počet zamestnancov podľa sektora

Hovedbeskæftigelse efter branche og nationalitet, 2018

	I alt	Grønland	Danmark	Andre nordiske lande	Europa	Afrika	Amerika	Asia
	Antal hovedbeskæftigede i gennemsnit pr. måned							
I alt	26.848	23.571	2.814	102	63	4	20	272
Fiskeri, fangst og landbrug	4.415	4.145	206	10	2	1	-	51
Råstofudvinding	95	62	27	2	3	-	-	-
Industri	227	198	27	1	-	-	-	1
Energi- og vandforsyning	441	375	62	1	2	-	1	-
Bygge og anlæg	2.042	1.683	327	12	12	-	2	6
Handel	3.038	2.735	242	5	2	1	-	53
Hotel- og restauration	818	589	107	3	6	-	1	113
Transport	2.013	1.751	226	23	3	1	1	8
Forretningsservice	1.866	1.458	360	13	12	-	4	19
Offentlig administration og service	11.058	9.910	1.078	25	19	1	9	14
Øvrige serviceerhverv	369	327	35	2	-	-	1	3
Uoplyst	467	335	118	5	3	-	1	4

Kilde: <http://bank.stat.gl/AREBFB7>

Poznámka: na základe prekladu informácií uverejnených v tabuľke vyplýva, že v roku 2018 viac ako 11 000 zamestnancov pracovalo vo verejnom sektore a verejných službách a viac ako 4400 zamestnancov v rybárskom priemysle, z celkového počtu viac ako 26 800 zamestnaných na grónskom trhu práce, miera nezamestnanosti sa neuvádza.

Prameň: STATBANK GREENLAND (2021): Main employment for permanent residents by time, industry, natality and gender.

FOREIGN TRADE IN USAGE OF DISCOURSE ANALYSIS METHODS TO FORMALIZE INTERFERENCES OF MENTAL SPACE IN INTERNATIONAL RELATIONS

Serhii Filipov

Faculty of Social Sciences and International Relations, Oles Honchar Dnipro National University,
72 Haharina Ave, Dnipro, 490 10, Ukraine, e-mail: serfilipov@gmail.com

Abstract: The article is devoted to the problem of formalization of interference of mental spaces of subjects of international relations. The aim of this work is to improve the empirical model of congruence of mental space. The article uses a constructivist approach to the analysis of mental spaces interferences with suggested usage of tool for discourse analysis. The author analysed the formula for calculating the congruence of mental spaces, which is based on an expert assessment of each component. It is established that the evaluation method is subject to the subjective influence of the expert. The formalization of components by means of discourse analysis is offered, which allowed formalizing and more objectively calculating the components of the formula of congruence of mental spaces.

Keywords: mental space, interference, discourse analysis, congruence

JEL: F50, F51, F55

Introduction

The study of the relationship between the subjects of international relations includes a component on the mutual perception of each other. This affects a number of factors, such as cultural codes, stereotypes, emotional patterns and so on. All this significantly affects the format of the relationship, but these factors are difficult to formalize. Of course, such attempts have been made repeatedly. The empirical model of congruence of mental spaces deserves special attention, which allows conceptualizing congruence or incongruence of interference of mental spaces of both political and institutional formations, as well as the environment of specific actors. The aim of this study was to improve this model, as it contains significant prospects for the analysis of the interference of mental spaces. To achieve this goal, the following tasks were set:

- analyse the empirical model of congruence of mental space;
- find possible and weak points of this model;
- propose improvements to the model that will make the study of the interference of mental spaces more objective and less expensive.

This article uses constructivist approaches and introduces tools for discourse analysis.

1 Research Field and Questions

The term "mental space" is interdisciplinary and originates from the sciences of cognitive and psychological orientation. And later this concept found its application in various social sciences, including international relations, because it contained prospects for conceptualization. J. Fauconnier and M. Turner define mental space as small conceptual structures that arise in the process of both mental and communicative activity.¹ That is, the very

---

¹ FAUCONNIER, G. – TURNER, M. (2008): *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*, p. 137.

phenomenon of mental spaces is a consequence of the conceptualization not only of thinking, but also in general the receipt of all information by the individual.

According to this concept, mental spaces are formed on the basis of information perceived by the individual – seen or heard. When the subject receives this information, it acts for him in the role of experience, which is conceptualized in the form of such spaces. Frames that are actualized from memory and attached to the conceptualization process can also be included in this process.

Considering the concept of mental space not only at the individual level of the individual, but also at the group level, including at the national level, we inevitably come to such a phenomenon as the interaction of mental spaces. In contact with each other, they interpenetrate each other, forming new factors. Such mutual influence is usually called interference of mental spaces.² The subjects of international relations are usually interested in their influence, for example, forming a positive image of themselves, conducting propaganda or shaping the agenda in the news dimension of the world. For example, China is economically conquering Africa to gain control of the resources it needs. Accordingly, there was a narrative "China colonizes Africa",³ under the banner of which there is a struggle on social media, such as YouTube or Facebook. It is advantageous for the United States, as the main adversary in the confrontation in the international arena, if not to stop, then to minimize the process of China gaining a large part of the continent under its influence and control. As this process has historically started relatively recently, the issue of the relationship of mental spaces has shifted towards social media, which have such features as decentralization, turbulence and accessibility of the audience.

2 Empirical model of congruence of mental space

In the above example we can observe the process of interference when different mental spaces interpenetrate and determine the format of relationships. It is possible to conditionally expand the axis with two views on the dominance of China: "China is colonizing Africa" – "China is helping Africa to develop." Both of these extreme points can be characterized as two opposite spaces, which give rise to the corresponding narratives; accordingly, we can talk about their interaction. Such a phenomenon, which can radically affect not only the nature of the relationship but also often produce it, requires formalization so that it can be measured and managed more effectively. Such a system called the empirical model of congruence of mental space was proposed by I. Ishchenko, O. Bashkeeva and M. Mikheichenko, which allows assessing the cumulative influence of the subjects of one actor of international relations on another. For this purpose, the concepts of congruent and non-congruent interference of mental constructs are introduced. The authors of this concept use interference to explain the "level of interpenetration of valuable language structures of two interacting political, economic systems and their environments."⁴

The authors formalize interferences of two interacting states. In the case when there is congruent interference – in such interaction there is such a thing as "trust" and there is a synergy effect between states. Otherwise, when interference is calculated as incongruent, tensions arise between countries and cooperation is inefficient. The calculations are conducted through opinion polls and analysis of the political situation in countries that are investigated. And the congruence of interference is calculated by the following formula:

---

² ISHCENKO, I. – BASHKEIEVA, O. – PETROV, P. (2019): Empirical model of congruence of mental space as a tool for the analysis of changes in international relations, pp.7-10.

³ MATINGWINA, S. (2020): China colonizing Africa narrative on social media: An issue activation and response perspective, p. 24.

⁴ NIKOLAYEVA, A. (2020): Mozhlyvosti synergetychnogo pidhodu do analizu ta prognozuvannya zovnishnioyi polityky Ukrainy na osnovi mental' nogo prostoru, p. 467.

$$D = V_{s.e.} + V_{b.p.s.} + Ir + C_r \quad (1)$$

where D – Imbalance of mental constructs of basic political and institutional structures and environment. The result of this sum is interference, congruent – when the result is positive, and non-congruent – when the sum is less than zero.

$V_{s.e.}$ – the level of realization of the values of individuals in the social environment as a result of a certain foreign policy. In turn, this element is calculated by the following formula:

$$V_{s.e.} = S_{s.e.} + G_{b.p.s.} \quad (2)$$

where $S_{s.e.}$ – self-assessment of the implementation of the representatives of the social environment of their own system of values in relation to the attitude to another state. Its value is determined in relative points on a scale from -10 to +10. $G_{b.p.s.}$ – Evaluation by these individuals of the basic political and institutional structures, due to their production value system that meets their interest in another state. The unit of measurement is similar: the interval from -10 to +10 points, calculated including on the basis of opinion polls or ratings of support for politicians by voters. Thus, the range of values of the variable $V_{s.e.}$ ranges from -20 to +20 points.

Let us return to formula 1. The second term of this sum is also determined by its formula, which has the following form:

$$V_{b.p.s.} = S_{b.p.s.} + G_{s.e.} \quad (3)$$

where $V_{b.p.s.}$ – the level of realization of the values of basic political and institutional structures in relation to the social environment. The measurement procedure is similar to $V_{s.e.}$, i.e. $S_{b.p.s.}$ will mean the implementation of the political elite system of their own values to another country in the process of activity, and $G_{s.e.}$ – assessment by the political elite of the degree of realization of their own values in the public environment also in relation to the same country. Accordingly, the oscillations of each term occur in the same range from -10 to +10, and the total amount – from -20 to +20.

Ir in formula 1 is an indicator of the emotional component of the interaction of political and institutional structures and the environment. In this indicator, the authors of the concept put the possibility of calculating the possibility of changing mental space due to the emergence of unexpected factors that can affect emotions. In this case, we are talking about the so-called "black swan" effect from the concept of Nasim Taleb,⁵ which will be discussed later. This term from formula 1, the authors of the described concept calculate as follows:

$$Ir = Emp_{b.p.s. \rightarrow s.e.} + Emp_{s.e. \rightarrow b.p.s.} \quad (4)$$

where $Emp_{b.p.s. \rightarrow s.e.}$ – emotional perception of the basic political and institutional structures of the social environment depending on its attitude to another state. The measurement interval is similar to the above, i.e. from -10 to +10 points. $Emp_{s.e. \rightarrow b.p.s.}$ – emotional perception of the public environment of the basic political and institutional structures in relation to their foreign policy conducted to another state. The measurement interval is similar.

In formula 1, the authors define C_r as the amount of compensatory resources (money, information resources, power resources, etc.) needed to achieve a balance of mental constructs of basic political, economic structures and environment.

---

⁵ TALEB, N. N. (2007): *The black swan: The impact of the highly improbable*, p. 147.

This article is of interest because it gives its own view on how to formalize, and thus compare the congruence of mental spaces. Calculating the interference of mental spaces makes it possible to assess the imbalance of mental constructs, which in turn makes it possible in practice to calculate the value differences between the elite and the environment, the level of deprivation as the difference between desires and opportunities. In turn, we can try to develop this theory, because it contains prospects for the development of applications for miscalculations of opportunities for the development of relations between countries. In particular, various tools can be proposed to improve the efficiency of this approach in miscalculations.

3 Using discourse analysis in empirical model of congruence of mental space

The authors of the article note that they use the concept of interference to "explain the level of interpenetration of valuable language structures of two interacting political and economic systems." In my opinion, this approach has the potential to improve the tools for measuring the imbalance of mental constructs or fixing their congruence. One such method is the use of discourse analysis when calculating the components of the above formulas. The authors themselves mostly use survey data or an analysis of the political situation in Ukraine, as indicated by the examples of calculations given in the article.

If we generalize the empirical model of the congruence of mental spaces, it can be reduced to the positions of the elite and the masses, which are listed as the basic political and institutional structures and the social environment, in relation to a particular country. If, in general, these positions on the main issues generally coincide (the level of realization of values, emotional perception, etc.), the authors of the concept fix the congruence of their mental spaces in society. The discrepancy leads to an imbalance between these mental spaces. It seems appropriate to reduce these positions of the two sides to a discourse, which in turn expresses them. In this case, we can proceed from such a paradigm of international relations as constructivism, when the description of reality prevails over reality itself. In this case, we can consciously ignore reality, considering only the discourse of the social environment and the discourse of basic political and institutional structures. First of all, it should be noted that both parties have the opportunity to conduct the discourse in public, so it is available for study and analysis. Also, language constructions are emotional, which is an important factor, as indicated by the authors of the concept.

Therefore, we can say that both sides formulate their position on the above issues and articulate it in the discourse. In turn, the articulation of one's position takes the form of a narrative, which can be analysed without the extra cost of gathering information. This post-positivist paradigm helps us to get rid of unnecessary details of reality, which in fact do not bring anything to this model, but require a lot of attention from scientists: funds for research, analytics and more. Getting rid of these shortcomings, narrative analysis allows you to accurately and inexpensively analyse the relationship of both parties to the above issues, which are part of formula 1. The set of analytical methods allows providing interpretation of texts that are in the public sphere. Accordingly, they are publicly available and available for collection and analysis.

The implementation of postmodern methodologies in the construction of an empirical model of the congruence of mental space provides a fundamentally new tool for analysing international relations. Replacing reality with a discourse about this reality makes it possible to view the balance between the elite and the masses as a discourse that is broadcast through the media and social networks. Since this concept is based on T. Harr's concept of the model of mass instability with deprivation as the main factor, accordingly, in itself, this deprivation is in some way expressed through discourse. The relative gap between the desires and capabilities of actors in political processes is inevitably reflected in such a mass broadcast of narratives

through the media. Based on this, it is necessary to find appropriate markers that characterize the relevant cases, which in turn can be recorded and counted.

If L. Phillips and W. Jorgensen define discourse as "an interconnected set of texts, as well as practices of their production, distribution and reception, which together form objects",⁶ it is worth paying attention to the following. Texts are also understood as verbalized structures: textual realization of discourses implies existence outside of these texts. Therefore, the discourse can be formed by "written texts, oral words, images, symbols, artefacts, etc." In an increasingly open and transparent society, the transition to information-based communication technologies, these texts are mostly in the public domain. And, accordingly, available for collection and analysis.

Conclusion

Thus, the concept of mental space in international relations is quite new and contains significant prospects for its study. Each subject of international relations is reflected in a certain way in the dynamic mental spaces of other subjects. This dynamic can be formalized in different models, for example, in the empirical model of congruence of mental space. This model can be supplemented with other research methods that will improve the analytical potential of this model. This will allow the analysis to be performed more accurately and with fewer resources. Such methods include discourse analysis, which makes it possible to reduce the field of study of international relations to the relevant discourses. And they, in turn, are already amenable to formalization and analysis within the empirical model of congruence of mental space.

The use of discourse analysis makes it possible to reduce the amount of subjective components in the study, which can bring expert assessments to the analysis. Formalization of discourses makes it possible to make a more objective assessment of those components that are included in the formulas of the empirical model of congruence of mental space. First of all, it concerns the calculation of the values of emotional perception by both basic institutions and the social environment.

It should be noted that other constructivist methods are promising for the development of the considered empirical model of use. These include, in particular, narrative analysis.

References:

1. FAUCONNIER, G. – TURNER, M. (2008): *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books. ISBN 978-0465087860.
2. JØRGENSEN, M. W. – PHILLIPS, L. J. (2002): Discourse analysis as theory and method. [online]. In: *SAGE Research Methods*. Available online: <https://www.doi.org/10.4135/9781849208871>
3. ISHCENKO, I. – BASHKEIEVA, O. – PETROV, P. (2019): Empirical model of congruence of mental space as a tool for the analysis of changes in international relations. [online]. In: *Economic Annals-XXI 176(3-4)*, pp. 4-12. Available online: <https://doi.org/10.21003/ea.V176-01>
4. MATINGWINA, S. (2020): China colonizing Africa narrative on social media: An issue activation and response perspective. [online]. In: *Journal of African Media Studies 12(1)*, pp. 23-39. Available online: https://doi.org/10.1386/jams_00009_1
5. TALEB, N. N. (2007): *The black swan: The impact of the highly improbable*. New York: Random house. ISBN 978-1400063512.

---

⁶ JØRGENSEN, M. W. – PHILLIPS, L. J. (2002): Discourse analysis as theory and method, p. 37.

6. WIGELL, M. (2019): Hybrid interference as a wedge strategy: a theory of external interference in liberal democracy. [online]. In: *International Affairs*, 95(2), pp. 255-275. Available online: <https://doi.org/10.1093/ia/iiz018>
7. NIKOLAYEVA, A. (2020): Mozhlyvosti synergetychnogo pidhodu do analizu ta prognovuvannya zovnishnioyi polityky Ukryiny na osnovi mental'nogo prostoru. In: *Integration of education, science and business in the modern environment: winter disputes*. I International Scientific and Practical Internet Conference, 2020, Vol. 2, No. 1.

Contact:

Serhii Filipov

Faculty of Social Sciences and International Relations

Oles Honchar Dnipro National University

72 Haharina Ave

Dnipro, 490 10

Ukraine

e-mail: serfilipov@gmail.com

SEVERNÁ MORSKÁ CESTA AKO ALTERNATÍVA K JUŽNEJ MORSKEJ CESTE¹

THE NORTHERN SEA ROUTE AS AN ALTERNATIVE TO THE SOUTHERN SEA ROUTE

Martin Grešš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: martin.gress@euba.sk

Abstrakt: Cieľom príspevku je identifikovať hlavné faktory týkajúce sa severnej morskej cesty, ktoré môžu prispieť k rastu atraktívnosti tejto trasy, ako aj faktory limitujúce jej komercializáciu. Z metodologického hľadiska je príspevok zameraný na analýzu vedeckej a odbornej knižnej a časopiseckej literatúry. V príspevku sme, v súlade s cieľom, identifikovali hlavné faktory atraktívnosti severnej morskej cesty, medzi ktoré môžeme zaradiť zmenu prírodných podmienok, záujmy Ruskej federácie a výhody využitia. Medzi hlavné faktory, ktoré môžu limitovať komercializáciu severnej morskej cesty môžeme zaradiť prírodné podmienky, ekonomické podmienky a poskytované služby. V závere konštatujeme zvýšený záujem o severnú morskú cestu v posledných rokoch a navrhujeme ďalší výskum tejto problematiky, ktorá bude mať dosah na svetové hospodárstvo.

Príučové slová: arktická oblasť, Ruská federácia, Severná morská cesta

JEL: F19, R40

Abstract: The aim of the paper is to identify the main factors related to the Northern Sea Route that can contribute to the growth of the attractiveness of this route as well as the factors limiting the commercialization of this route. From a methodological point of view, the paper focuses on the analysis of scientific and expert book and journal literature. In the paper, in accordance with the objective, we have identified the main factors of the attractiveness of the Northern Sea Route, among which we can include the change of natural conditions, the interests of the Russian Federation and the advantages of utilization. Among the main factors that may limit the commercialization of the Northern Sea Route we can include natural conditions, economic conditions and services provided. We conclude by noting the increased interest in the Northern Sea Route in recent years and suggest further research on this issue, which will have implications for the world economy.

Keywords: arctic region, Russian Federation, Northern Sea Route

JEL: F19, R40

Úvod

Vzájomné obchodné vzťahy medzi ázijskými a európskymi štátmi dosahujú vysokú úroveň najmä vzhľadom na skutočnosť, že ekonomiky ázijských štátov ako sú Čína, India, Taiwan, Malajzia a ďalšie patria medzi najväčších producentov hotových výrobkov a ekonomiky európskych štátov, hlavne ekonomiky členských štátov Európskej únie, patria medzi najväčších spotrebiteľov hotových výrobkov. Z tohto dôvodu je dôležitou otázkou prepravu hotových výrobkov z Ázie do Európy. V súčasnosti sa na túto prepravu využíva najmä južná morská cesta (pozri obrázok 1). Vzhľadom na nové skutočnosti sa však ako možná

---

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0732/21 "Nový normál" a meniace sa postavenie ČLR vo svetovej ekonomike, zodpovedný riešiteľ prof. Ing. Ludmila Lipková, CSc.

alternatíva južnej morskej cesty javí práve severná morská cesta, ktorá sa vinie okolo pobrežia Ruskej federácie a Nórska a končí v prístavoch členských štátov Európskej únie ako napr. Rotterdam (obrázok 1). Jedným z hlavných faktorov, ktoré prispievajú k rastu medzinárodných prepravných aktivít pozdĺž severnej morskej cesty, je pomerne nedávny trend topenia ľadu v arktickej oblasti.²

Cieľom tohto príspevku je identifikovať hlavné faktory týkajúce sa severnej morskej cesty, ktoré môžu prispieť k rastu atraktívnosti tejto trasy ako aj faktory limitujúce jej komercializáciu. Z metodologického hľadiska je príspevok zameraný na analýzu vedeckej a odbornej knižnej a časopiseckej literatúry domácej a zahraničnej proveniencie. Pre túto základnú metódu vedeckého poznania sme sa rozhodli najmä pre to, že základom príspevku je analýza už existujúcej literatúry, pričom vybrané časti príspevku budú tvoriť podklad, prípadne sa stanú súčasťou rozsiahlejšej vedeckej štúdie vo forme vedeckej monografie, ktorá sa bude týkať aj ďalších aspektov severnej morskej cesty.

Prameň: upravené podľa DÁVID a kol. (2020): The northern sea route as a new route for maritime transport between the Far East and Europe, s. A74.

Z hľadiska skúmanej problematiky mienime uviesť v prehľade literatúry predovšetkým dve metaštúdie, ktoré boli publikované v rokoch 2018 a 2021.³ Obe štúdie mapujú články vo vedeckých časopisoch, ktoré sa týkajú skúmania potenciálu využitia arktickej oblasti a jej námorných ciest. V prípade Theocharisa a kol., skúmané obdobie publikovania vedeckých článkov zahŕňa roky 1980 – 2017. Theocharis a kol. sa vo svojej metaštúdii zamerali hlavne na komparatívne štúdie týkajúce sa arktických námorných ciest a tradičných námorných ciest, ako je uvedené na obrázku 1. Okrem toho sa tiež zamerali na články, ktoré sa týkali faktorov výberu a rozhodovacieho procesu pre výber tradičnej južnej alebo alternatívnej severnej námornej trasy. Vo svojich záveroch analyzovali konkurencieschopnosť arktických námorných ciest z ekonomického a environmentálneho hľadiska. Vo svojom článku konštatujú, že výsledky naznačujú, že hoci arktické trasy môžu byť nákladovo efektívnejšie a energeticky úspornejšie v porovnaní s tradičnými trasami, najmä z dlhodobého hľadiska, pre hromadnú dopravu a špecializovanú lodnú dopravu (ktoré sú podstatné pre obchodovanie Ázie a Európy)

² MILAKOVIĆ a kol. (2018): Current status and future operational models for transit shipping along the Northern Sea Route, s. 53.

³ THEOCHARIS, D. a kol. (2018): Arctic shipping: A systematic literature review of comparative studies, s. 112-128; PANAHİ, R. a kol. (2021): Reflecting on forty years contextual evolution of arctic port research: The past and now, s. 189-203.

z krátkodobého hľadiska môžu slúžiť iba ako sezónne alternatívy.⁴ Panahi a kol. skúmali obdobie rokov 1980 – 2019, pričom sa zamerali na články publikované v anglickom jazyku. Konštatujú, že až do roku 2006 bolo každoročne publikovaných len minimum článkov ročne (0 – 5 článkov). Situácia sa však zmenila od roku 2007, kedy bolo publikovaných 10 článkov a najmä po roku 2010, kedy v roku 2019 bolo publikovaných až 58 článkov s problematikou námornej plavby v arktickej oblasti. Uvádzame tiež, že ich primárnym zameraním nebola severná morská cesta, ale všetky tri arktické námorné cesty – severná, severozápadná a transpolárna. Porovnávali predovšetkým výskum medzi severnou a severozápadnou morskou cestou, pričom konštatujú, že vývoj v oblasti severozápadnej morskej cesty zaostáva za vývojom v oblasti severnej morskej cesty, čo môže byť spôsobené skutočnosťou, že sa nepredpokladá komerčné využitie severozápadnej morskej cesty v blízkej budúcnosti na rozdiel od severnej morskej cesty.

1 Faktory vedúce k zvýšeniu atraktívnosti severnej morskej cesty

Medzi nové skutočnosti, ktoré pozitívne vplyvajú na možnosť alternatívy dovozu hotových výrobkov môžeme zaradiť predovšetkým nasledujúce faktory:

- meniace sa podmienky v arktickej oblasti,
- záujmy Ruskej federácie v arktickej oblasti a najmä v severnej morskej ceste,
- výhody využitia severnej morskej cesty.

Čo sa týka meniacich sa podmienok v arktickej oblasti, mnoho autorov⁵ sa zhoduje v tom, že hlavným faktorom je najmä topenie ľadu v tejto oblasti od polovice 20. storočia s predpokladaným ďalším topením ľadu aj v najbližších dekádach až do roku 2100, pričom Dávid a kol. konštatujú, že od roku 1979 došlo k poklesu zaľadnenej oblasti v tomto regióne o takmer 40 %.⁶ Ďalej tiež konštatujú, že v prípade takto pokračujúceho trendu znižovania zaľadnenej oblasti o 3,8 % v priebehu každých 10 rokov je možné, že v druhej polovici 21. storočia nebude v arktickej oblasti počas leta žiadny ľad. Podľa Wana a kol. od roku 1979 k septembru 2018 došlo dokonca k úbytku arktického ľadu až o 75 %.⁷ Práve táto skutočnosť sa môže, podľa nášho názoru, javiť ako jedna z výhod využitia severnej morskej cesty aj pre veľké kontajnerové lode, ktoré sa budú môcť plaviť touto trasou viac dní v roku.

Čo sa týka Ruska, na základe federálneho zákona o vnútrozemských morských vodách, teritoriálnom mori a priľahlej zóne Ruskej federácie z roku 1998 je severná morská cesta považovaná za národnú jednotnú dopravnú komunikáciu Ruskej federácie v arktickej oblasti. Čo sa týka využitia severnej morskej cesty zo strany Ruskej federácie, prepravujú sa predovšetkým suroviny ako ropa a ropné produkty a skvapalnený zemný plyn. V menšej miere sa prepravujú aj kontajnery.

Medzi ďalšie výhody využitia severnej morskej cesty je možné zaradiť predovšetkým ďalšie možnosti využitia Suezského kanála, ktorý začína dosahovať svoju maximálnu kapacitu, pričom dochádza ku konštrukcii neustále väčších a rýchlejších lodí, ktoré môžu mať problém manévrovať v tomto relatívne úzkom kanáli. Ďalšou výhodou severnej morskej cesty je neexistencia pirátov, ktorí predstavujú významnú hrozbu na južnej morskej ceste, predovšetkým pri Adenskom pobreží a v Melackom prielive.⁸

⁴ THEOCHARIS, D. a kol. (2018): Arctic shipping: A systematic literature review of comparative studies, s. 112.

⁵ Pozri zoznam použitej literatúry.

⁶ DÁVID, A. a kol. (2020): The northern sea route as a new route for maritime transport between the Far East and Europe, s. A75.

⁷ WAN, Z. a kol. (2021): Key barriers to the commercial use of the Northern Sea Route: View from China with a fuzzy DEMATEL approach, s. 1.

⁸ BLUNDEN, M. (2012): Geopolitics and the Northern Sea Route, s. 119.

2 Faktory limitujúce komercializáciu severnej morskej cesty

Podľa Wana a kol.⁹ je možné hlavné faktory limitujúce ďalšie možnosti zvyšovania atraktívnosti a komercializácie severnej morskej cesty rozdeliť na tri hlavné skupiny:

- prírodné podmienky,
- ekonomické podmienky,
- poskytované služby.

Čo sa týka prírodných podmienok, vzhľadom na región môžeme konštatovať, že klimatické podmienky pozdĺž ruského pobrežia sú značne volatilné, čo je spôsobené najmä množstvom zálivov, polostrovov a ostrovov. Variabilita počasia má následne vplyv aj na možnosti obdobia plavby lodí v regióne a bezpečnosť ich prevádzky. Wan a kol. rozdeľujú prírodné podmienky do viacerých podkategórií: 1. morský ľad, 2. hĺbka vody a 3. extrémne počasia. Morský ľad predstavuje kritický faktor, ktorý limituje komercializáciu severnej morskej cesty, aj keď v poslednom období globálne otepľovanie do významnej miery zredukovalo jednak plochu a jednak aj hrúbku arktického ľadu. Podľa Dávida a kol. došlo v posledných rokoch k výraznému predĺženiu obdobia plavby v oblasti severnej morskej cesty z júla až septembra na jún až november.¹⁰ Dôležitým limitujúcim faktorom môže byť aj hĺbka vody, keďže severná morská cesta je pomerne zložito členená a plná úzkych vodných ciest a plytkých útesov. Priemerná hĺbka Východosibírskeho mora a Čukotského mora je síce viac ako 50 m, na druhej strane najplytšie vody v prielivoch môžu dosahovať len 8 m, čo výrazne obmedzuje tranzitnú kapacitu veľkých kontajnerových lodí.¹¹ Okrem už uvedených faktorov môžu plavbu lodí ohroziť aj extrémne formy počasia ako napr. hustá hmla, nízke teploty, dĺžka polárneho dňa a noci.

Keďže sa predpokladá, že severná morská cesta sa stane, prípadne môže stať, alternatívou južnej morskej cesty, ekonomické faktory sa javia ako kľúčové pri rozhodovaní o trase transoceánskych kontajnerových lodí. Medzi kľúčové ekonomické faktory, z hľadiska očakávaného zisku a predpokladaných nákladov, môžeme zaradiť 1. náklady na palivo, 2. cena konštrukcie lodí v určitej ľadovej triede, a 3. poplatky za lámanie ľadu. Podľa Furuichiho a Otsuku náklady na palivo sú kľúčovou zložkou nákladov na plavbu lodí, pričom predstavujú približne 50 % celkových jednotkových nákladov na prepravu pre všetky veľkosti lodí.¹² Dôležitou zložkou celkových nákladov je aj cena konštrukcie lodí v ľadových triedach. Vzhľadom na prírodné podmienky je nevyhnutné, aby lode, ktoré sa budú plaviť severnou morskou cestou spĺňali špeciálne požiadavky na rámovanie, trup a hrúbku plášťa, čo znamená, že cena takýchto lodí môže byť vyššia o 6,5 – 30 %¹³ v porovnaní s loďami plaviacimi sa južnou morskou cestou.

Súčasťou severnej morskej cesty by malo byť aj poskytovanie podporných služieb pre lode plaviace sa touto trasou. To znamená, že infraštruktúra a podporné služby pre plavbu pozdĺž severnej morskej cesty by mali zodpovedať požiadavkám prepravných spoločností a musia byť vnímané ako dôležité zložky ďalšieho rozvoja severnej morskej cesty. Čo sa týka infraštruktúry, pozdĺž ruského pobrežia v rámci severnej morskej cesty existuje v súčasnosti dostatočný počet 41 prístavov, ktoré však nemajú moderné vybavenie a na druhej strane veľké

⁹ WAN, Z. a kol. (2021): Key barriers to the commercial use of the Northern Sea Route: View from China with a fuzzy DEMATEL approach, s. 2-4.

¹⁰ DÁVID A kol. (2020): The northern sea route as a new route for maritime transport between the Far East and Europe, s. A76.

¹¹ WAN, Z. a kol. (2021): Key barriers to the commercial use of the Northern Sea Route: View from China with a fuzzy DEMATEL approach, s. 2.

¹² FURUICHI, M. – OTSUKA, N. (2013): Cost analysis of the Northern Sea route (NSR) and the conventional route shipping, s. 15.

¹³ WAN, Z. a kol. (2021): Key barriers to the commercial use of the Northern Sea Route: View from China with a fuzzy DEMATEL approach, s. 3.

kontajnerové lode môžu byť limitované hĺbkou vody v týchto prístavoch.¹⁴ Čo sa týka podporných služieb pre plavbu, využitie služby lámania ľadu je v súčasnosti na dobrovoľnej báze, aj keď sa využívajú takmer neustále vzhľadom k prírodným podmienkam. Určítym problémom limitujúcim rozsiahlejšie využitie severnej morskej cesty pre veľké kontajnerové lode a potrebu využitia služieb ľadoborcov je maximálna šírka najväčších ľadoborcov 34 m, čo znamená možnosť plavby iba pre užšie lode s kapacitou do 5 000 kontajnerov, ktoré majú maximálnu šírku na úrovni 32,31 m. Väčšie kontajnerové lode s kapacitou 10 000 kontajnerov už majú maximálnu šírku 49 m.

Záver

V príspevku sme identifikovali hlavné faktory podporujúce a limitujúce ďalšiu komercializáciu severnej morskej cesty ako alternatívy pre dovoz hotových výrobkov z ázijských ekonomík do členských štátov Európskej únie. Medzi hlavné faktory zvyšujúce atraktivnosť daného teritória môžeme zaradiť meniace sa podmienky v arktickej oblasti, ktorej súčasťou je aj severná morská cesta, záujmy Ruskej federácie v arktickej oblasti a predovšetkým v ďalšom rozvoji severnej morskej cesty a výhody využitia severnej morskej cesty. Naopak, medzi faktory limitujúce ďalší potenciálny rozvoj severnej morskej cesty ako alternatívy južnej morskej cesty môžeme zaradiť najmä prírodné podmienky, ekonomické podmienky a poskytované služby zo strany prístavov a ďalších subjektov pôsobiacich pozdĺž severnej morskej cesty.

Vzhľadom na preštudovanú vedeckú a odbornú literatúru konštatujeme zvýšený záujem vedcov, odborníkov, akademikov ako aj prepravných spoločností o možnosti, ktoré ponúka arktická oblasť a predovšetkým možnosti, ktoré ponúka severná morská cesta ako možná alternatíva južnej morskej cesty, pomocou ktorej sa v súčasnosti prepravuje absolútna väčšina hotových výrobkov z ázijských štátov do členských štátov Európskej únie.

Tento príspevok bude tvoriť podklad pre časť plánovanej vedeckej monografie týkajúcej sa skúmanej problematiky severnej morskej cesty. Pre potreby ďalšieho výskumu predpokladáme využitie identifikácie faktorov zvyšujúcich atraktivnosť severnej morskej cesty ako aj faktorov limitujúcich jej budúcu potenciálnu komercializáciu v rámci SWOT analýzy, kde budú tvoriť súčasť jednotlivých zložiek, predovšetkým O (príležitosti) a T (hrozieb).

Použitá literatúra:

1. BLUNDEN, M. (2012): Geopolitics and the Northern Sea Route. In: *International Affairs*, 2012, roč. 88, č. 1, s. 115-129.
2. DÁVID, A. a kol. (2020): The northern sea route as a new route for maritime transport between the Far East and Europe. In: *Komunikácie*, 2021, roč. 23, č. 2, s. A74-A79.
3. FURUICHI, M. – OTSUKA, N. (2013): Cost analysis of the Northern Sea route (NSR) and the conventional route shipping. In: *IAME 2013 Conference*, Marseille, France, July 3 – 5.
4. MILAKOVIĆ a kol. (2018): Current status and future operational models for transit shipping along the Northern Sea Route. In: *Marine Policy*, 2018, roč. 94, č. 1, s. 53-60.
5. PANAH, R. a kol. (2021): Reflecting on forty years contextual evolution of arctic port research: The past and now. In: *Transportation Research*, 2021, roč. 144, č. 2, s. 189-203.
6. THEOCHARIS, D. a kol. (2018): Arctic shipping: A systematic literature review of comparative studies. In: *Journal of Transport Geography*, 2018, roč. 69, č. 5, s. 112-128.

---

¹⁴ WAN, Z. a kol. (2021): Key barriers to the commercial use of the Northern Sea Route: View from China with a fuzzy DEMATEL approach, s. 3.

7. WAN, Z. a kol. (2021): Key barriers to the commercial use of the Northern Sea Route: View from China with a fuzzy DEMATEL approach. In: *Ocean and Coastal Management*, 2021, roč. 208, č. 1, s. 1-10.
8. ZHAO, H. – Hu, H. – Lin, Y. (2016): Study on China-EU container shipping network in the context of Northern Sea Route. In: *Journal of Transport Geography*, 2016, roč. 53, č. 1, s. 50-60.

Kontakt:

doc. Ing. Martin Grešš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: martin.gress@euba.sk

POTREBUJÚ ČLENSKÉ ŠTÁTY EÚ FINANČNÉ PROSTRIEDKY Z PLÁNU OBNOVY?

DO MEMBER STATES OF THE EU NEED FINANCIAL RESOURCES FROM THE RECOVERY PLAN?

Lubica Harakal'ová^a – Kristína Baculáková^b

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubica.harakalova@euba.sk

^b Fakulta medzinárodných vzťahov, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: kristina.baculakova@euba.sk

Abstrakt: Kríza spôsobená ochorením COVID-19 má vážne dôsledky na ekonomiky členských štátov EÚ. Európska rada okrem posilneného viacročného finančného rámca na roky 2021 – 2027 predložila Európskemu parlamentu na schválenie Plán obnovy pre Európu a v rámci neho finančný nástroj Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti, podľa ktorého členské štáty majú pridelené finančné prostriedky. EÚ si na Plán obnovy v nasledujúcom období požičia 750 mld. EUR, ktoré budú členským štátom poskytnuté vo forme grantov alebo úverov. Zároveň členské štáty dočerpávajú prostriedky alokované z predchádzajúceho programovacieho obdobia a tiež môžu čerpať prostriedky z nového viacročného finančného rámca 2021 – 2027. Cieľom článku je posúdiť, či členské štáty sú schopné tieto finančné prostriedky absorbovať, a to porovnaním čerpania z predchádzajúceho obdobia. V článku analyzujeme čerpanie pridelených finančných prostriedkov za predchádzajúce obdobie 2014 – 2020 a porovnáваме alokovanie prostriedkov z viacročného finančného rámca a Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti.

Kľúčové slová: Plán obnovy, Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti, viacročný finančný rámec, alokácia prostriedkov

JEL: F15, F36, H12

Abstract: The COVID-19 crisis has serious consequences for the economies of the EU Member States. In addition to the reinforced multiannual financial framework for 2021 – 2027, the European Council submitted to the European Parliament for approval a Recovery Plan for Europe and, within it, the financial instrument Mechanism to Support Recovery and Resilience, under which Member States have allocated funds. The EU will borrow 750 billion for the Recovery Plan in the coming period. Which will be provided to Member States in the form of grants or loans. At the same time, Member States are drawing on the funds allocated from the previous programming period and can also draw on the new multiannual financial framework 2021 – 2027. In this article, we analyze the use of allocated funds for the previous period 2014 – 2020 and compare the allocation of funds from the multiannual financial framework and the Mechanism to support recovery and resilience.

Keywords: Recovery plan, Mechanism to support recovery and resilience, multiannual financial framework, allocation of funds

JEL: F15, F36, H12

Úvod

Situáciu, ktoré spôsobilo ochorenie COVID-19 na celom svete zasiahlo všetky krajiny paralelne nielen ako zdravotnícka kríza, ale následne aj ako ekonomická kríza. Riešenie dôsledkov ochorenia COVID-19 ako medicínskeho problému je v rukách rôznych odborníkov a ukazuje sa, že prijaté opatrenia a ich dôsledky nie sú jednotné ani len v rámci EÚ. Po vyše roku od začiatku „koronavírusovej“ krízy môžeme konštatovať, že niektoré prijaté opatrenia boli determinované aj politickými rozhodnutiami. V článku sústredíme pozornosť na riešenia ekonomických dopadov prijatých opatrení v rámci EÚ, ktoré v rôznej miere obmedzili a utlmili ekonomiky členských štátov.

Hlavným nástrojom EÚ eliminácie dopadov krízy vyvolanej ochorením COVID-19 sa stal Plán obnovy pre Európu, v rámci ktorého bol vytvorený finančný nástroj Next Generation EU. Plánu obnovy pre Európu sa venuje veľká pozornosť zo strany politikov, médií a obyvateľov EÚ a všetky zainteresované subjekty vnímajú Plán obnovy ako nástroj, ktorý zásadne pomôže riešiť krízu zapríčinenú ochorením COVID-19. V článku poukážeme na riziká, ktoré môžu priniesť ďalšie finančné prostriedky, ktoré budú mať členské štáty k dispozícii už v tomto roku z Plánu obnovy.

Metodológia

Cieľom článku je popis finančnej pomoci z nástroja EÚ, ktorý bol špecificky vytvorený pre „postkovidovú“ obnovu ekonomík členských štátov EÚ pod názvom Next Generation EU v rámci Plánu obnovy pre Európu. Súbežne s diskusiami o vytváraní finančných zdrojov a pravidiel výdavkov finančného nástroja Next Generation EU, prebiehala schvaľovacia procedúra posilneného Viacročného finančného rámca (VFR) na roky 2021 – 2027. Nakoľko v súčasnosti majú členské štáty možnosť dočerpávať finančné prostriedky z predchádzajúceho programovacieho obdobia 2014 – 2020 budeme analyzovať a následne komparovať, v akej výške prostriedky boli čerpané a v akej výške budú poskytnuté prostriedky z Plánu obnovy. V ďalšej časti článku sa sústredíme na financovanie dôsledkov krízy prostredníctvom Plánu obnovy pre Slovensko a schopnosti Slovenska čerpať finančné prostriedky z predchádzajúceho programovacieho obdobia. Hlavným cieľom článku je posúdiť schopnosti členských štátov absorbovať všetky finančné prostriedky, ktoré do roku 2023 poskytne EÚ členským štátom, či už v rámci nástroja Next Generation EÚ a v rámci VFR 2014 – 2020 a tiež s ohľadom na možnosť paralelného čerpania finančných prostriedkov z nového VFR na roky 2021 – 2027. Údaje sú spracované do tabuliek kvôli prehľadnosti porovnania skúmaných dát.

V článku využívame zdroje Európskej komisie, Európskej rady, oficiálny portál EUR – lex, z ktorého čerpáme verejné dokumenty týkajúce sa rozpočtu EÚ a financovania politik EÚ. Štatistické údaje čerpáme zo štatistickej databázy EÚ Eurostat, informácie o príprave Plánu obnovy pre Slovensko čerpáme zo stránky Ministerstva financií SR. Takisto využívame online databázu, ktorá aktuálne poskytuje štatistické údaje o čerpaní z EŠIF z predchádzajúceho programovacieho obdobia. Súčasťou textu sú odborné a vedecké články, ktoré boli zverejnené v roku 2021 a aktuálne reagujú na dopady pandémie na ekonomiky členských štátov EÚ a tiež sa venujú politike súdržnosti EÚ a Plánu obnovy.

Z hľadiska terminológie považujeme za dôležité zdôrazniť, že v oficiálnych dokumentoch EÚ sa používa spojenie „kríza spôsobená ochorením COVID-19.“

1 Čerpanie prostriedkov z programovacieho obdobia 2014 – 2020 a Plán obnovy

Súbežne s obdobím, v ktorom budú členské štáty EÚ môcť čerpať finančné prostriedky z Plánu obnovy, môžu dočerpať finančné prostriedky z predchádzajúceho programovacieho obdobia 2014 – 2020 v rámci politiky súdržnosti v súlade pravidlom n+3. Toto pravidlo znamená, že členský štát môže čerpať pridelené finančné prostriedky z uplynulého programovacieho obdobia ešte 3 roky po jeho skončení. Členským štátom zostáva z európskych

fondov (bez národných príspevkov) dočerpať do konca roka 2023 ešte 465 028 284 191 EUR spolu aj s národnými príspevkami je to celkovo 646 985 211 690 EUR.¹ Pre korektnosť údajov budeme uvádzať kumulatívne sumy pozostávajúce s príspevku z fondov EÚ spolu s národnými príspevkami. Nemožno totižto čerpať prostriedky na realizáciu projektov separátne, ale vždy len dohromady, inými slovami nemožno projekt ukončiť bez použitia národných príspevkov. Takmer polovica nevyčerpaných prostriedkov (43,2 %)² sa sústreďuje v Európskom fonde regionálneho rozvoja. Túto skutočnosť zdôrazňujeme preto, lebo práve projekty financované týmto fondom sú projekty investičného charakteru a ich príprava, realizácia a celkovo implementačný proces si vyžaduje dlhý časový priestor, ako napr. projekty pripravované v rámci Európskeho sociálneho fondu.

Tabuľka 1: Pridelené a nedočerpané finančné prostriedky pre členské štáty EÚ v programovacom období 2014 – 2020 (v eurách)

<i>Členský štát</i>	<i>Pridelené prostriedky na programovacie obdobie 2014 – 2020 (vrátane národných príspevkov)</i>	<i>Nedočerpané prostriedky z programovacieho obdobia 2014 – 2020 (vrátane národných príspevkov)</i>
Poľsko	104 938 990 398	47 567 780 997
Taliansko	72 422 920 998	35 620 715 972
Španielsko	56 548 421 495	32 511 039 309
Francúzsko	46 477 379 617	16 188 754 411
Nemecko	45 661 640 900	42 893 103 601
Rumunsko	36 770 083 659	18 951 977 682
Portugalsko	33 210 736 800	12 638 976 628
Česko	32 282 434 080	13 842 491 678
Maďarsko	29 758 944 242	12 642 23 732
Grécko	26 264 624 416	11 262 864 381
Spojené kráľovstvo	26 171 567 873	11 584 360 863
Slovensko	19 133 748 058	10 541 704 698
Chorvátsko	12 645 636 148	6 479 261 788
Bulharsko	11 767 496 022	5 585 568 560
Rakúsko	11 051 407 523	3 091 254 545
Fínsko	10 528 800 890	3 586 874 981
Litva	10 267 093 477	3 918 461 210
Švédsko	8 296 659 752	3 149 433 988
Lotyšsko	6 908 092 360	2 700 737 923
Írsko	6 140 079 189	1 452 918 042
Belgicko	6 082 557 213	3 039 251 061
Estónsko	5 773 529 917	2 189 790 707
Slovinsko	4 953 239 700	2 135 742 076
Holandsko	4 796 493 422	2 316 042 529
Dánsko	2 781 773 539	2 664 071 687
Cyprus	1 169 775 639	515 442 528
Malta	1 021 361 964	434 399 727
Luxembursko	524 825 839	186 959 119

Zdroj: Európska komisia, vlastné spracovanie.

¹ EUROPEAN COMMISSION (2021): European Structural and Investment Funds.

² EUROPEAN COMMISSION (2021): European Structural and Investment Funds.

Z hľadiska čerpania čistých príspevkov z Európskych štrukturálnych investičných fondov (EŠIF), bez národných príspevkov, najlepšie čerpá tieto prostriedky Írsko, ktoré k 30.4.2021 vyčerpalo 82 % pridelených prostriedkov z EŠIF, nasleduje Rakúsko (77 %) a Grécko (70 %). Menej ako 50 % z pridelených prostriedkov z EŠIF čerpajú krajiny Luxembursko, Španielsko, Malta, Slovensko, Chorvátsko, Holandsko a Dánsko.³ Na základe predchádzajúceho možno konštatovať, že väčšina členských štátov nedokázu čerpať alokované finančné prostriedky z EŠIF priebežne počas programovacieho obdobia. Túto možnosť budú mať ešte do 31. decembra 2023.

Kľúčovým nástrojom v rámci finančného nástroja Next Generation EU Plánu obnovy pre Európu je prostredníctvom 1.piliera - Podpora členských štátov pri obnove, kde je určená výška podpory v celkovej výške 672,5 mld. EUR, a v rámci ktorého sa rozdelia granty vo výške 312,5 mld. EUR, čo tvorí 80,13 % z celkového 390-miliardového grantového balíka nástroja Next Generation EÚ. Pre úplnosť finančnej alokácie Next Generation EU uvádzame alokáciu pre 2. pilier: Naštartovanie hospodárstva a pomoc v oblasti súkromných investícií v celkovej výške 44,6 mld. EUR a pre 3. pilier: Poučenie z krízy vo výške 30,1 mld. EUR.⁴ V tejto súvislosti zdôrazňujeme význam rozdelenia finančných prostriedkov prostredníctvom grantov. O spôsobe splácania grantovej sumy a celkovo nástroja Next Generation EU sa venujeme v samostatnej časti článku.

Metodika výpočtu maximálneho finančného príspevku z mechanizmu pre každý členský štát závisela od počtu obyvateľov členského štátu, výšky vytvoreného HDP členského štátu, priemernej miere nezamestnanosti za posledných päť rokov oproti priemeru Únie (2015 – 2019) a poklesu v reálnom HDP v roku 2020 a súhrnný pokles v reálnom HDP v rokoch 2020 a 2021.⁵ Najväčší podiel z prvej čiastky vyčlenenej v rámci 1. piliera (t. j. 70 %) dostane Taliansko (20,45 %) a Španielsko (19,88 %) a najmenej Luxembursko (0,03 %).

Tabuľka 2: Porovnanie pridelených finančných prostriedkov EÚ v rámci VFR na roky 2014 – 2020 a v rámci Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti

<i>Členský štát</i>	<i>Pridelené finančné prostriedky z EÚ v programovacom období 2014 - 2020</i>	<i>Maximálny finančný príspevok Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti (v 1000 eur, v bežných cenách)</i>
Poľsko	86 113 332 183	23 856 987
Taliansko	44 669 836 553	68 895 833
Španielsko	39 927 425 953	69 528 050
Francúzsko	28 032 204 628	39 377 074
Nemecko	28 565 485 673	25 619 175
Rumunsko	30 883 141 003	14 248 020
Portugalsko	25 859 662 524	13 910 387
Česko	23 865 020 959	7 071 676
Maďarsko	25 013 189 699	7 175 838
Grécko	21 381 404 973	17 773 895
Spojené kráľovstvo	16 346 031 610	-
Slovensko	15 137 630 266	6 329 994
Chorvátsko	10 731 167 284	6 296 831
Bulharsko	9 935 013 816	6 268 706

³ EUROPEAN COMMISSION (2021): European Structural and Investment Funds.

⁴ EUROPEAN COUNCIL (2020): Conclusions, 17-21 July 2020.

⁵ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2021/241 z 12. februára 2021, ktorým sa zriaďuje Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti.

Rakúsko	5 046 686 801	3 462 169
Fínsko	4 680 245 666	2 085 805
Litva	8 710 053 942	2 224 690
Švédsko	4 097 080 102	3 289 248
Lotyšsko	5 633 670 738	1 963 088
Írsko	3 361 627 975	989 186
Belgicko	2 744 695 537	5 925 271
Estónsko	4 423 514 640	969 515
Slovinsko	3 928 001 867	1 777 32
Holandsko	2 622 561 187	5 962 324
Dánsko	1 955 576 150	1 551 746
Cyprus	917 308 060	1 006 170
Malta	827 943 874	316 474
Luxembursko	524 825 839	93 526

Zdroj: Európska komisia, Nariadenie EP a ER.

Tento mechanizmus má „podporiť členské štáty pri realizácii investícií a reforiem, ktoré sú nevyhnutné pre udržateľnú obnovu. Členské štáty navrhnu vlastné národné plány obnovy založené na investičných a reformných prioritách určených ako súčasť európskeho semestra v súlade s národnými energetickými a klimatickými plánmi, plánmi spravodlivej transformácie a dohodami o partnerstve a operačnými programami v rámci fondov EÚ.“⁶ Základným princípom obnovy Európy je budovanie „spravodlivejšej, zelenejšej a digitalizovanejšej“ Európy. Európska zelená dohoda je základnou stratégiou pre ďalší rast EÚ. Investície v rámci nástroje Next Generation EU majú byť realizované v súlade s cieľmi Európskej zelenej dohody, ktorá kladie dôraz na konkurencieschopnú udržateľnosť dosiahnutú prostredníctvom výskumu a inovácií.⁷ Minimálne percento výdavkov na zelenú tranzíciu je a v súlade s platným usmernením Európskej komisie minimálne 37 % celkovej alokácie zdrojov z Plánu obnovy. V rámci digitálnej transformácie majú byť využité prostriedky v minimálnej výške 20 % z celkovej alokovanej sumy.⁸ Práve regulácia národných plánov obnovy v rozsahu takmer 60 % alokovaných prostriedkov, môže byť priestorom na diskusiu, či koronavírusom zdecimované národné ekonomiky potrebujú investovať prostriedky do zelenej a digitálnej ekonomiky podľa predpísanej metodiky .

S cieľom zabezpečiť, aby bola finančná podpora prednostne poskytnutá počas prvých rokov po kríze spôsobenej ochorením COVID-19 a aby bola zlučiteľná s dostupným financovaním pre mechanizmus, by sa finančné prostriedky mali sprístupniť do 31. decembra 2023. Na uvedený účel by malo byť možné do 31. decembra 2022 právne zaviazat' 70 % sumy, ktorá je k dispozícii na nenávratnú finančnú podporu a 30% od 1. januára 2023 do 31. decembra 2023.⁹

Členské štáty budú mať k dispozícii značnú sumu finančných prostriedkov už v rokoch 2021 – 2023, v objeme uvedenom v Tabuľke 2. V tejto tabuľke tiež uvádzame pre porovnanie

⁶ EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Správny čas pre Európu: náprava škôd a príprava budúcnosti pre ďalšie generácie.COM(2020) 456 final

⁷ EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Správny čas pre Európu: náprava škôd a príprava budúcnosti pre ďalšie generácie, s. 6-8.

⁸ EUROPEAN COMMISSION (2020): Commission staff working document: Guidance to member states recovery and resilience plans, s. 4-5.

⁹ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2021/241 z 12. februára 2021, ktorým sa zriaďuje Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti.

sumu, aká bola alokovaná pre členské štáty na roky 2014 a 2020. V prípade niektorých štátov suma z nástroja Next Generation EU predstavuje takmer identickú sumu ako im bola alokovaná na celé predchádzajúce programovacie obdobie, ide napr. o Španielsko a Taliansko. Niektoré štáty dostanú rovnakú alebo dokonca vyššiu finančnú podporu, ako tá, ktorá im zostáva dočerpať takisto tiež do konca roka 2023. Zo štátov, ktoré vyčerpali menej ako 50 % alokovanej čiastky v programovacom období 2014 – 2020 patria Španielsko, Chorvátsko, Slovensko a Holandsko. V tejto súvislosti možno vysloviť oprávnenú obavu, či tieto štáty budú schopné absorbovať všetky pridelené finančné prostriedky z EÚ, t. j. dočerpať prostriedky v rámci predchádzajúceho programovacieho obdobia a v rámci 1. piliera Next Generation EU. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že v rámci celej grantovej schémy získajú členské štáty ďalšie finančné prostriedky nielen v rámci 1. piliera, ale aj ďalších dvoch pilierov.

Práve v istej synergii čerpania prostriedkov EÚ z VFR a zároveň z Plánu obnovy môžu vzniknúť určité riziká pre efektivitu použitia finančných podpôr a to najmä z dôvodu oneskoreného spustenia Plánu obnovy a nedostatku potrebných kapacít na spustenie Plánu obnovy. Už nízka miera čerpania prostriedkov z VFR 2014 – 2020 svedčí o nedostatočnom manažmente riadenia európskych peňazí.¹⁰ Investícia, a čo je dôležitejšie - inteligentná investícia, je komplikované umenie, ktoré úradníci ťažko ovládajú. Pretože nízka absorpcia finančných prostriedkov členskými štátmi poukazuje na nedostatky samotnej EÚ, existuje tendencia systematicky zatvárať oči pred otázkou efektívnosti použitých zdrojov. Môžeme nájsť stovky neoficiálnych príkladov bizarných projektov uskutočňovaných v členských štátoch. Aj projekty, ktoré, zdá sa, dávajú zmysel, sa zriedka ukážu ako životaschopné a končia sa skoro po skončení projektového obdobia.¹¹

Nemožno nespomenúť, že v súčasnosti by mali začať členské štáty čerpať finančné prostriedky, ktoré boli pre nich alokované v rámci nového viacročného finančného rámca na roky 2021 – 2027. Európska únia rozdelí medzi 27 členských štátov finančné prostriedky prostredníctvom EŠIF 666,6 mld. EUR (v cenách roku 2018) v rámci politiky súdržnosti v rozpočtových okruhoch Jednotný trh, inovácie a digitálna ekonomika a Súdržnosť, odolnosť a hodnoty; a v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ochrany životného prostredia v okruhu Prírodné zdroje a životné prostredie.¹²

2 Slovensko – čerpanie prostriedkov EÚ a Plán obnovy

Slovenská republika v predchádzajúcom programovacom období 2014 – 2020 z celkovej alokovanej čiastky 15 137 630 266 EUR (19 133 748 058 EUR spolu s národnými príspevkami)¹³ ku koncu apríla 2021 vyčerpala 48 %. Zostatok nevyčerpaných prostriedkov by SR malo v rámci pravidla n + 3 dočerpať do 31. decembra 2023. Napriek tomu, že pri analýze čerpania sa sústreďujeme na čerpanie prostriedkov plynúcich z rozpočtu EÚ, pri celkovej analýze je potrebné vnímať celkovú čiastku vrátane národných príspevkov, pretože nemožno oddeliť projekty parciálne na tú časť, ktorá je financovaná z EÚ a časť, ktorá je financovaná národnými príspevkami. Preto komplexnejší pohľad na hodnotenie čerpania dáva kumulatívny údaj (príspevok EÚ + národný príspevok). Slovensko je v čerpaní prostriedkov z EÚ v poradí pôvodne 28 členských štátov na 25. mieste, horšie percento čerpania má Chorvátsko a prekvapivo Holandsko toto má však k dispozícii podstatne menšiu čiastku na čerpanie (pozri

¹⁰ FERRER, J. N. (2021): Avoiding the Main Risks in the Recovery Plans of Member States Recovery and Resilience Reflection Paper, s. 3-6.

¹¹ VLACHYNSKÝ M. (2021): Next Generation EU: Why We Should Be Concerned about the Recovery Plan, s. 3.

¹² NARIADENIE RADY (EÚ, Euratom) 2020/2093 zo 17. decembra 2020, ktorým sa stanovuje viacročný finančný rámec na roky 2021 až 2027.

¹³ EUROPEAN COMMISSION (2021): European Structural and Investment Funds.

Tabuľka 1). Faktom však je, že väčšinu prostriedkov – 98 % z celkovej alokovanej čiastky má Slovensko zazmluvnenú.

Slovensko predstavilo svoj Plán obnovy 28. apríla 2021 a následne bol zaslaný na EK, pričom predloženie plánu bolo možné zrealizovať už od 15. októbra 2020. Prvé prostriedky z Next Generation EU budú k dispozícii po schválení Plánu obnovy Európskou komisiou, ktorej rozhodnutie by malo byť k dispozícii do 4 týždňov od prijatia plánu.

V rámci I. piliera finančného nástroja Plán obnovy pre Európu – Next Generation EÚ by Slovensko malo získať 6 329 994 000 EUR, pričom 70 % z celkovej alokovanej čiastky vo výške 4 643 840 000 EUR by sme mali dostať do roku 2022, zvyšných 30 % v nasledujúcom roku 2023 a to vo výške 1 686 154.¹⁴ Všetky platby finančných príspevkov členským štátom by sa mali uskutočniť do 31. decembra 2026.

Na základe analýzy čerpania z predchádzajúceho programovacieho obdobia bolo Slovensko schopné absorbovať z ESIF maximálne 3 734,8 mld eur (v roku 2015),¹⁵ čo predpokladá, že sa čerpali predovšetkým zdroje ešte z programovacieho obdobia 2007 – 2013, kedy platilo pravidlo n+2, resp. pravidlo n+3.¹⁶

3 Financovanie Plánu obnovy pre Európu

Dňa 21. júla 2020 na zasadnutí Európskej rady došlo k zásadnej zmene filozofie financovania Plánu obnovy pre Európu v rámci nástroja Next Generation EU. Oproti pôvodnému návrhu Komisie sa predstavitelia členských krajín dohodli na rozdelení finančných prostriedkov na granty a úvery – granty by mali byť vo výške 390 mld. eur a úvery vo výške 360 mld. eur v prospech grantov.

„Finančný príspevok“ je nenávratná finančná podpora v rámci mechanizmu, ktorá je k dispozícii na jej pridelenie alebo ktorá bola pridelená členskému štátu¹⁷ – takto sú definované finančné prostriedky, ktoré majú možnosť získať členské štáty po predložení svojich plánov obnovy, čiže takto sú definované tzv. granty.

Otázkou je, ako získa EÚ prostriedky, ktoré chce poskytnúť členským štátom „nenávratne“. EÚ si peniaze na účely financovania obnovy požičia za výhodnejšie úrokové sadzby než mnohé členské štáty a tieto prostriedky prerozdeli. Jediným vlastným zdrojom príjmov EÚ je výber ciel a poľnohospodárskych poplatkov, ktoré sú tzv. tradičnými zdrojmi. Ostatnými zdrojmi rozpočtu EÚ sú zdroje založené na DPH a HND, čo sú pôvodne príjmy členských štátov. Príjmy, ktoré sa začali plynúť do rozpočtu EÚ už v tomto roku (poplatky za nerecyklovaný plastový odpad) sú v skutočnosti tiež poplatky, ktoré vznikajú na území členských štátov. Nová kategória vlastných zdrojov je založená na príspevku každého členského štátu vypočítaného na základe nerecyklovaného odpadu z plastových obalov.¹⁸ Aj ostatné uvažované nové zdroje rozpočtu EÚ majú rovnaký zdroj príjmu – príspevky členských štátov. A preto je na mieste otázka ako, kedy a kto tieto „nenávratné“ prostriedky bude splácať? Odpoveď je v zásade jednoduchá – budú to členské štáty prostredníctvom svojich príspevkov do rozpočtu EÚ a to umožnením zvýšenia stropov, ktorý by v súčte nemal presiahnuť 1,40 %

¹⁴ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2021/241 z 12. februára 2021, ktorým sa zriaďuje Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti, článok 46.

¹⁵ EUROPEAN COMMISSION (2021): EU expenditure and revenue 2014-2020.

¹⁶ NARIADENIE RADY (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1260/1999.

¹⁷ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2021/241 z 12. februára 2021, ktorým sa zriaďuje Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti.

¹⁸ ROZHODNUTIE RADY (EÚ, Euratom) 2020/2053 z 14. decembra 2020 o systéme vlastných zdrojov Európskej únie a o zrušení rozhodnutia 2014/335/EÚ, Euratom.

HND všetkých členských štátov.¹⁹ Doba splácania začne po skončení súčasného programovacieho obdobia, t. j. od 1. januára 2028 a záväzky musia byť splatené do 31. decembra 2058. Plán obnovy je predstavený ako dočasný program. Táto dočasnosť je však iba ilúziou. Výplata Plán obnovy má trvať do roku 2058, ale o 37 rokov už politici, ktorí si pamätajú, aký bol svet predtým, už nebudú nažive.²⁰

Členské štáty potrebujú silnú centrálnu riadiacu štruktúru v rámci kľúčového ministerstva a správy a musia zabezpečiť prístup k financovaniu projektov na miestnej a regionálnej úrovni. Členské štáty musia byť obzvlášť opatrné, aby zabezpečili to, že mimoriadny tlak rýchleho čerpania neovplyvní schopnosť správne a spoľahlivo vynakladať prostriedky EÚ. V opačnom prípade existuje riziko rýchlych výdavkov, ktoré uprednostňujú absorpciu pred hodnotou za peniaze („využite ich alebo ich stráťte“), a ako sa obáva Európsky dvor audítorov, vyššie riziko nezrovnalostí. Musí sa tiež dodržať jasné vymedzenie medzi prostriedkami z mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti a súdržnosťou, aby sa zabránilo neoprávnenému čerpaniu finančných prostriedkov a zabránilo prekryvaniu sa čerpania a porušení hospodárskej súťaže.²¹

Z hľadiska úverov sú odpovede kto a ako sa budú splácať, zreteľná. Na žiadosť členského štátu môže Komisia do 31. decembra 2023 poskytnúť dotknutému členskému štátu úver na realizáciu jeho plánu obnovy a odolnosti. Maximálny objem úverovej podpory pre každý členský štát nesmie presiahnuť 6,8 % jeho HND v roku 2019 v súčasných cenách.²² Splácanie úverov bude možné v takom istom období ako pri grantovej schéme a budú ho splácať priamo členské štáty na základe dohody o poskytnutí úveru medzi členským štátom a EK.

Záver

Plán obnovy a jeho Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti a celkovo prostriedky z finančného nástroja Next Generation EU predstavujú príležitosť pre ekonomiky členských štátov EÚ. Je však potrebné zdôrazniť aj možné riziká, ktoré by mohli potencionálne znížiť efektivitu týchto investícií. V minulých programových obdobiach bola miera absorpcie európskych investičných a štrukturálnych fondov určených na regionálny rozvoj nízka väčšina členských štátov EÚ nedokázala vyčerpať prostriedky politiky súdržnosti na viac ako 60 %, na čo poukazujeme v našom článku. Príčiny, prečo je to tak, je možné hľadať predovšetkým v nízkej úrovni manažovania čerpania EŠIF zo strany členských štátov, byrokracia na strane inštitúcií EÚ, zdĺhavá príprava a implementácia projektov. Je preto na mieste otázka, prečo by čerpanie prostriedkov Next Generation EU malo mať iný prístup či už zo strany členských štátov alebo EÚ.

V našom článku sme sa zamerali len na jedno riziko – a to riziko absorpcie prostriedkov nielen nástroja Next Generation EU, ale aj dočerpanie finančných prostriedkov z VFR 2014 – 2020, a tým aj efektivitu využitia týchto prostriedkov. Nehovoriac, že súbežne s čerpaním Next Generation EU začína aj čerpanie nového VFR 2021 – 2027. Slovensko patrí k tým členským krajinám, ktoré je situácia s čerpaním prostriedkov z EŠIF najhoršia, a preto je oprávnená obava, či je schopné využiť zdroje z Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti efektívne.

---

¹⁹ ROZHODNUTIE RADY (EÚ, Euratom) 2020/2053 z 14. decembra 2020 o systéme vlastných zdrojov Európskej únie a o zrušení rozhodnutia 2014/335/EÚ, Euratom.

²⁰ VLACHYNSKÝ M. (2021): Next Generation EU: Why We Should Be Concerned about the Recovery Plan, s. 2.

²¹ LOPRIORE, M. – VLACHODIMITROPOULOU, M. (2021): Recovery and Resilience Plans for the Next Generation EU: a unique opportunity that must be taken quickly, and carefully, s. 15.

²² ROZHODNUTIE RADY (EÚ, Euratom) 2020/2053 z 14. decembra 2020 o systéme vlastných zdrojov Európskej únie a o zrušení rozhodnutia 2014/335/EÚ, Euratom.

Časový rámec nastavenia splácania pôžičky vo výške 750 mld. EUR od roku 2028 do roku 2058, s ohľadom na súčasnú situáciu a vzhľadom na nevyjasnenosť príjmových položiek rozpočtu EÚ, je prinajmenšom neobvyklé a s ohľadom na budúce generácie (next generations) môžeme považovať aj za nekorektné.

Použitá literatúra:

1. EUROPEAN COMMISSION (2021): EU expenditure and revenue 2014-2020. [online] [Citované 19. 04. 2021.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/budget/graphs/revenue_expenditure.html
2. EUROPEAN COMMISSION (2020): Commission staff working document: Guidance to member states recovery and resilience plans. [online]. [Citované 24. 04. 2021.] Dostupné na https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/3_en_document_travail_service_part1_v3_en_0.pdf
3. EUROPEAN COMMISSION (2021): European Structural and Investment Funds. [online]. [Citované 29. 04. 2021.] Dostupné na: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/overview>
4. EUROPEAN COUNCIL (2020): Conclusions, 17-21 July 2020 [online]. [Citované 29. 04. 2021.] Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/07/21/european-council-conclusions-17-21-july-2020/>
5. EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Správny čas pre Európu: náprava škôd a príprava budúcnosti pre ďalšie generácie. COM(2020) 456 final [online]. [Citované 29. 04. 2021.] Dostupné na:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0456&from=SK>.
6. FERRER, J. N. (2021): Avoiding the Main Risks. [online]. In: *The Recovery Plans of Member States in Recovery and Resilience Reflection Papers*, CEPS No.1, March 2021. [Citované 05. 05. 2021.] Dostupné na: <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2021/03/Recovery-and-Resilience-Reflection-Paper-No1.pdf>
7. LOPRIORE, M. – VLACHODIMITROPOULOU, M. (2021): Recovery and Resilience Plans for the Next Generation EU: a unique opportunity that must be taken quickly, and carefully. [online]. In: *EIPA Paper European Institute of Public Administration*. [Citované 05. 05. 2021.] Dostupné na: https://www.eipa.eu/wp-content/uploads/2021/02/EIPA_Paper_Recovery-and-Resilience-Plans-for-the-Next-Generation-EU_Digitaal.pdf
8. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2021/241 z 12. februára 2021, ktorým sa zriaďuje Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti. [online]. [Citované 25. 04. 2021.] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0241&from=EN>
9. NARIADENIE RADY (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1260/1999. [online]. [Citované 29. 04. 2021.] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R1083&from=CS>
10. ROZHODNUTIE RADY (EÚ, Euratom) 2020/2053 z 14. decembra 2020 o systéme vlastných zdrojov Európskej únie a o zrušení rozhodnutia 2014/335/EÚ, Euratom. [online]. [Citované 29. 04. 2021.] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/SK/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2020.424.01.0001.01.SLK&toc=OJ%3AL%3A2020%3A424%3ATOC

11. VLACHYNSKÝ, M. (2021): Next Generation EU: Why We Should Be Concerned about the Recovery Plan. [online]. In: *INESS*. [Citované 11. 05. 2021.] Dostupné na: <https://iness.sk/sk/next-generation-eu-why-we-should-be-concerned-about-recovery-plan>.

Kontakty:

Ing. Ľubica Harakaľová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: lubica.harakalova@euba.sk

Ing. Kristína Baculáková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: kristina.baculakova@euba.sk

THE GENESIS OF PARADIPLMACY IN A GLOBALIZED WORLD: MODERN POLITICAL DISCOURSE

Ivan Holovko

Faculty of Social Sciences and International Relations, Oles Honchar Dnipro National University,
72 Haharina Ave, Dnipro, 490 10, Ukraine, e-mail: ivan.dnu@gmail.com

Abstract: The paper is devoted to the study of existing approaches to the interpretation of the concept of "paradiplomacy", the definition of its characteristics, the analysis of modern scientific concepts to study the problem of regional participation in international cooperation. In this context, the views of representatives of different scientific schools to understand the concept of "paradiplomacy" are considered. This study used a set of general and special methods, such as analysis, synthesis, abstraction, generalization, induction, deduction, structural and functional approach, the semiotic method and the method of retrospective analysis. It is established that there is a unified approach to the interpretation of the phenomenon of paradiplomacy as a phenomenon of delegation of a significant part of power to both subnational regions and regions that have emerged as a result of cross-border cooperation. The influence of COVID-19 pandemic on the development of this phenomenon is considered.

Keywords: region, regionalization, paradiplomacy, globalisation, subnational region

JEL: F50, H77

Introduction

It should be emphasized that the using of the term "paradiplomacy", which is carried out in modern research that focuses on the participation of regions in international relations, began relatively recently and was due to the increasing role of subnational entities in the international arena. Researchers of international relations hold different points of view when study the phenomenon of "paradiplomacy" as a kind of political communication, the content of which is manifested in independent international activities carried out by regional authorities to achieve their political, economic, cultural or other goals in cooperation with foreign states or regions. Such international activities can support, supplement, correct and duplicate national-state diplomacy, and sometimes contradict it.

This study used a set of general and special methods. Among the general methods of scientific knowledge in this work the following methods are used: analysis, synthesis, abstraction, generalization, induction, deduction. Along with the above methods, special scientific methods are also used. Due to the structural and functional approach, the tasks that can be solved with the help of paradiplomacy were identified. The semiotic method is very important for the study of international activities of the regions. Using this method, the terminological field of paradiplomacy was analyzed and structured. The using of the method of retrospective analysis allowed to trace both the dynamics of the evolution of paradiplomacy in general and within individual regions in particular.

1 The concept of paradiplomacy in a globalized world

In a period of interdependence and multilevel ties, the need for active participation of regions in solving many political and economic problems is increasingly recognized both by the state itself and by international organizations. Due to the proximity to the international arena and responsibility for the level of development of their own population, the regions are able to

provide more concrete and effective assistance to direct participants in foreign economic relations, as well as stimulate political dialogue aimed at overcoming political and economic differences between partner countries, thereby contributing to economic growth and strengthening the political credit of confidence in the country as a whole. Proponents of intensifying international relations of the regions, following the neoliberal paradigm, believe that integration and regionalization are processes that represent a single whole-fragmentation. They complement and balance each other and are large-scale and irreversible.

Obviously, regionalization is an objective process that responds to the challenges of globalization and is an integral part of democratic reforms. Due to regionalization the formation of civil society through the formation of "horizontal" social structures is capable of ensuring the independence of individuals and social groups from the state, to provide a feedback mechanism between society and the state apparatus. In this context, regionalization is seen as one of the means of forming such "horizontal" structures, which inevitably lead to a system of "checks and balances" in relations between the center and the regions.¹ In politics, the process of transferring the decisions made at the center to the regional level is no longer decisive, but, on the contrary, the negotiation process between the links of the network of political institutions begins to dominate.

In these conditions, a new reality has formed, when regional entities demand more rights to exercise self-government and enter the international arena. It is these aspirations that stimulated the emergence of a fundamentally new form of international cooperation in the process of regionalization – paradiplomacy. Paradiplomacy is an example of an effective tool for subnational units to increase their self-government in order to form the image of the region as a full-fledged political entity that operates independently, without instructions from the central government and decides on their own development. It is worth noting that, first of all, paradiplomacy has become a harmonious component of the diplomatic mechanism of the European Union. This is due to the fact that European integration has had a generally positive impact on regionalization processes and, as a result, has intensified the entry of regions into the international arena, which at that time received power from the state authorities. Of course, it is the state that remains the main leader and coordinator of diplomatic activities, and European regions must coordinate their actions in the foreign arena with central diplomatic bodies, which allows taking into account the interests of both central and local authorities in foreign policy.

The main purpose of paradiplomacy is to develop international relations to increase its own authority at the international level, especially in the economic, as well as in the cultural and political spheres. On the one hand, paradiplomacy is an objective process, but on the other hand, it creates a problem such as conflicts of law regarding the division of powers between the center and the subjects.

Thus, despite the growing importance of the regions as actors in world politics, the mechanism of legal opportunities for their participation in international relations is insufficiently developed. It also raises the factor that calls into question the status of the state monopoly as a key actor in international relations, due to the acquisition by the regions of subjectivity in foreign relations.

2 Paradiplomacy: modern political discourse

The modern system of nation-states has established diplomacy as a traditional competence exclusively for the state. University of Washington professor D. Crickmans defines diplomacy as "an essential political ability whose main purpose is to enable the state to defend its foreign policy goals without resorting to force, propaganda, or the law."² International law

---

¹ DURAN, M. (2015): *Mediterranean Paradiplomacies: The Dynamics of Diplomatic Reterritorialization*, p. 23.

² CRIEKEMANS, D. (2010): *Regional Sub-State Diplomacy from a Comparative Perspective: Quebec, Scotland, Bavaria, Catalonia, Wallonia, Flanders*, p. 43.

also considers states as the main subjects of international relations. However, subnational regions have been internationally active throughout history. The scientific community and political authorities drew attention to this process in the late 1980s, mainly due to the emergence of institutionalized groups of scholars who began to carefully study the phenomenon of regional government participation in international relations. This happened through the prism of opposing the latter to the exclusive powers of the state. In science, this phenomenon is called "paradiplomacy". The term "paradiplomacy" is defined as a type of political communication, the essence of which is an independent international activity carried out by regional (subnational) authorities to achieve their political, economic, cultural or other goals in their interaction with foreign states or regions.³

Approaches to defining and interpreting the content of paradiplomacy in scientific literature have changed significantly in recent decades. Scientific works of the late twentieth century were not so much focused on the fact that the international activities of the regions meant the evolution of the international system, however it affected the relationship of power within states through the prism of studies of federalism. In this context, the sovereignty of states in diplomacy and foreign policy was considered to be "perforated" (penetrated) by region, "involved in processes and arenas that in many respects are closely linked to what traditional intergovernmental diplomacy does."⁴

However, the term "paradiplomacy" is in itself devoid of controversy. It is defined as "international activities of the regions,"⁵ which is carried out in parallel with the state. The region is "a territorial and administrative unit whose power comes first after the central government,"⁶ so it (in most cases) lacks the capacity to conduct formal diplomatic relations, and therefore traditional diplomatic channels mostly still closed for them. Of course, paradiplomacy is characterized by "a high degree of involvement of civil society and the private sector."⁷ Despite all this, over the years, regional diplomacy has become more professional, and often demonstrates its flexible and experimental properties.

Whether regional paradigm will challenge the state depends on the motivation of the regions and the structural opportunities presented in them. M. Keating argues that the driving force of regional paradiplomacy is a combination of three different motives: economic, cultural and political. For most regions, the motivation is the economic factor. According to B. Hocking, "his is clearly the case when both the goals of trade promotion and investment have been key factors in understanding the growing international presence of regions over the past 20 years or how regions and settlements have become convinced that international economic forces are opposing them."⁸ The direct impact of global economic pressures and national responses to them, confirming their inadequacy, has forced subnational authorities to increasingly enter the international arena to directly manage these pressures.

After economic reasons, regions with common features and their own language have cultural motivation. They aim to strengthen ties with regions and countries that are culturally or linguistically similar to them. Sometimes they go beyond certain limits and use the

---

³ KUZNETSOV, A. (2015): *Theory and Practice of Paradiplomacy: Subnational Governments in International Affairs*, p. 123.

⁴ HOCKING, B. (1999): *Patrolling the 'Frontier': Globalization, Localization and the 'Actorness' of Non-Central Governments*, p. 21.

⁵ LECOURES, A. (2001): *Paradiplomacy and Stateless Nations: a Reference to the Basque Country*.

⁶ KINCAID, J. (1990): *Constituent Diplomacy in Federal Polities and the Nation-state: Conflict and Cooperation*, p. 60.

⁷ KEATING, M. (1999): *Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies*, p. 11.

⁸ HOCKING, B. (2012): *Futures for Diplomacy: Integrative Diplomacy in the 21st Century*, p. 29.

international arena as a space to defend their own national and cultural identity. Paradiplomacy in this case becomes "an instrument of state building, freed from citizenship."⁹

There are also political motives that have the greatest influence on the paradiplomatic strategy of the regions. Political motives primarily require the expansion of regional competencies. Not surprisingly, these processes often take place within regions that identify themselves as nations or where there are powerful nationalist movements. Scientist A. Kuznetsov summarizes this as a "nationalist dimension" of paradiplomacy, which suggests that "nationalism logically encourages regional authorities to seek international institutions." An international institution is of particular importance to nationalists because the discourse that prevails in international relations puts states and peoples at its center. Having received the status of actors in the international arena, "regions can behave as peoples and identify themselves as such."¹⁰ In addition, the international arena provides a high degree of visibility, giving regional leaders the opportunity to satisfy their home audience. In this context, paradiplomacy is a tool to stimulate nationalist mobilization in order to achieve greater leverage over the state in negotiations for greater autonomy and national recognition.

In 2020, nations around the world have shifted their international activities in different ways in response to the COVID-19 pandemic. For example, many governments have offered international assistance, closed their borders, and provided assistance to key export industries. The crisis has also affected the international relations of subnational regions and paradigm in general. Modern researcher at the University of Tartu Ivan Ulises Kentros Klyszcz studied the impact of the COVID-19 pandemic on the paradiplomatic activities of subnational actors on the example of regions such as Catalonia, Scotland and Quebec.¹¹ Its results indicate a consistent desire of these regions to respond to the crisis and at the same time assert their autonomy. Thus, many of the initiatives observed in these three regions involved cooperation with the respective central governments, but ultimately focused on their own resources and political preferences.

Conclusion

Thus, Thus, despite the fact that paradiplomacy creates certain difficulties for central governments, it does not necessarily lead to increased conflicts between the region and the state. States can, of course, seek ways to integrate paradiplomacy into their public diplomatic apparatus and strengthen their role in addressing foreign policy goals. However, this integration may be virtually impossible if the region aims to find ways to separate from its state. As the pandemic continues and its economic consequences deepen, the effects of COVID-19 are not yet fully known worldwide. An early analysis of the measures taken by some subnational regions at the international level during the crisis demonstrates the resilience of paradiplomacy and its basic structures in times of crisis. However, even when the pressure to complement international service delivery is greatest, regions remain able to act in a way that consolidates their established long-term policy goals.

References:

1. CRIEKEMANS, D. (2010): Regional Sub-State Diplomacy from a Comparative Perspective: Quebec, Scotland, Bavaria, Catalonia, Wallonia, Flanders. In: *The Hague Journal of Diplomacy*, 2010, No. 5, pp. 37-64.
2. DUCACHEK, I. (1990): *Perforated Sovereignties: Towards a Typology of New Actors in International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 1990.

---

⁹ DUCACHEK, I. (1990): *Perforated Sovereignties: Towards a Typology of New Actors in International Relations*, p. 48.

¹⁰ LECOURS, A. (2001): Paradiplomacy and Stateless Nations: a Reference to the Basque Country.

¹¹ KENTROS KLYSZCZ, I. (2020): Between Cooperation and Autonomy. An Exploration of the External Relations of European Regions and their Response to the COVID-19 Pandemic.

3. DURAN, M. (2015): *Mediterranean Paradiplomacies: The Dynamics of Diplomatic Reterritorialization*. Leiden: Brill Nijhoff, 2015, pp. 14-43.
4. HOCKING, B. (1999): *Patrolling the 'Frontier': Globalization, Localization and the 'Actorness' of Non-Central Governments*. London: Frank Cass, 1999, pp. 17-39.
5. HOCKING, B. (2012): Futures for Diplomacy: Integrative Diplomacy in the 21st Century. In: *Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'*, 2012, pp. 23-37.
6. KEATING, M. (1999): *Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies*. London: Frank Cass, 1999, pp. 1-16.
7. KENTROS KLYSZCZ, I. (2020): Between Cooperation and Autonomy. An Exploration of the External Relations of European Regions and their Response to the COVID-19 Pandemic. [online]. In: *ecpr.eu*, 2020. [Cited 6. 4. 2021.] Available online: <https://ecpr.eu/Filestore/paperproposal/c8c67092-8d05-4820-8de5-b4ba4d504fe4.pdf>
8. KINCAID, J. (1990): *Constituent Diplomacy in Federal Polities and the Nation-state: Conflict and Co-operation*. Oxford: Oxford University Press, 1990, pp. 54-76.
9. KUZNETSOV, A. (2015): *Theory and Practice of Paradiplomacy: Subnational Governments in International Affairs*. London: Routledge, 2015. 184 p.
10. LECOURE, A. (2001): Paradiplomacy and Stateless Nations: a Reference to the Basque Country. [online]. In: *digital.csic*, 2001. [Cited 7. 4. 2021.] Available online: <http://digital.csic.es/bitstream/10261/1472/1/dt-0106.pdf>

Contact:

Ivan Holovko, PhD

Faculty of Social Sciences and International Relations

Oles Honchar Dnipro National University

72 Haharina Ave

Dnipro, 490 10

Ukraine

e-mail: ivan.dnu@gmail.com

TRANZITÍVNA SPRAVODLIVOSŤ A OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV (ŠTÚDIA NA PRÍKLADE JUHOAFRICKEJ KOMISIE PRAVDY A ZMIERENIA)

TRANSIT JUSTICE AND THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS (STUDY ON THE EXAMPLE OF THE SOUTH AFRICA'S TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSION)

Klaudia Hraníková Pytel'ová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: klaudia.pytelova@euba.sk

Abstrakt: Tranzitívna spravodlivosť zohráva dôležitú úlohu pri zmenách režimov v štátoch alebo pri prechode od ozbrojeného konfliktu k mieru. Na to, aby bola tranzitívna spravodlivosť považovaná za úspešnú, musí sa vysporiadať s hrubým porušovaním ľudských práv a brať na to náležitý zreteľ. Cieľom tohto článku je demonštrovať na príklade mechanizmu tranzitívnej spravodlivosti (v podobe komisie pravdy) zavedeného v Juhoafrickej republike absolútnu prepojenosť tranzitívnej spravodlivosti s ochranou ľudských práv.

Kľúčové slová: tranzitívna spravodlivosť, komisia pravdy, ochrana ľudských práv, Juhoafrická komisia pravdy a zmierenia

JEL: K38, K33, K14

Abstract: Transitional justice plays an important role in regime changes in states or in the transitions from armed conflict to peace. In order for transitional justice to be considered successful, it must deal with gross human rights violations and take due account of this. The aim of this article is to demonstrate, through the example of the transitional justice mechanism (in the form of the Truth Commission) established in the Republic of South Africa, the absolute link between the transitional justice system and the protection of human rights.

Keywords: Transitional Justice, Truth Commission, Protection of Human Rights, South African Truth and Reconciliation Commission

JEL: K38, K33, K14

Úvod

Pojem tranzitívna spravodlivosť je novodobým a moderným fenoménom spojeným so situáciou a prechodom v štátoch, ktoré sa snažia vysporiadať s ozbrojeným konfliktom alebo autoritárskym režimom. Tento výraz bol prvýkrát použitý začiatkom 90. rokov dvadsiateho storočia,¹ a postupom času zahŕňa stále sa rozširujúcu škálu postupov a mechanizmov. Vo všeobecnosti sa má za to, že tranzitívna spravodlivosť by mala byť „odpoveďou“ na systematické porušovanie ľudských práv v štáte, a to v prvom rade nastolením mierových procesov a pravidiel „rule of law“.

Tranzitívna spravodlivosť pozostáva zo súdnych ako aj mimosúdnych mechanizmov vrátane trestného stíhania, komisií pravdy a zmierenia, reparačných programov, inštitucionálnych a legislatívnych zmien alebo rôznych iných kombinácií tranzitívnych

---

¹ Prvýkrát sa použitie pojmu spája s vydaním publikácie s názvom *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes* v roku 1995.

postupov. Tranzitívna spravodlivosť by sa mala najmä usilovať o zohľadnenie základných príčin daného konfliktu a s ním súvisiacich porušovaní ľudských práv, a to so zameraním sa na špecifický kontext zneužitia buď občianskych, politických, ekonomických, sociálnych alebo kultúrnych práv.² Koncept tranzitívnej spravodlivosti sa v priebehu situácií, ktoré nastali najmä v súvislosti s vývojom v Latinskej Amerike, formoval na právnom prístupe k porušovaniu ľudských práv. Práve skúsenosti z Argentíny, Čile a El Salvadoru mali zásadný vplyv na rozvoj tranzitívnej spravodlivosti ako odvetvia. Podľa Sriram sa tranzitívna spravodlivosť stala „prominentným prvkom liberálneho prístupu k budovaniu mieru.“³ Bell tvrdí, že tento normatívny model je najmä založený na humanitárnom práve, medzinárodnom trestnom súdnictve a medzinárodnom práve ľudských práv.⁴ V kontexte vzťahu ľudských práv, medzinárodného práva a tranzitívnej spravodlivosti, sa Bickford zameriava na to „ako sa spoločnosti s dedičstvom rozsiahleho porušovania ľudských práv, masívneho páchania zverstiev a iných foriem sociálnych tráum, zahŕňajúc genocídu alebo občianske vojny,“⁵ vysporiadávajú s takýmito situáciami.

Cieľom tohto článku je demonštrovať na príklade mechanizmu tranzitívnej spravodlivosti (v podobe komisie pravdy) zavedeného v Juhoafrickej republike absolútnu prepojenosť tranzitívnej spravodlivosti s ochranou ľudských práv.

1 Juhoafrická komisia pravdy a zmierenia

Juhoafrická komisia pravdy a zmierenia (tzv. TRC)⁶ bola koncepčne prvým takýmto vytvoreným orgánom tranzitívnej spravodlivosti. Juhoafrický model sa považuje za štandard, ktorý slúži ako základný vzor aj v súčasnosti. „Juhoafrická komisia pravdy a zmierenia bude mať vždy ďalekosiahle implikácie.“⁷ Napriek tomu, veľa autorov upozorňuje na závažné nedostatky TRC ako napr. na príliš úzko nastavenú definíciu páchatel'ov a konkrétnych porušení, čoho dôsledkom bolo, že vykonávatelia apartheid politiky, ktorí nespádali pod vymedzenú definíciu, resp. nepožiadali o amnestiu, alebo sa nezúčastnili verejných vypočutí, unikli pozornosti, a v zásade aj potrestaniu.⁸

Dejiny Juhoafrickej republiky (ďalej len ako „JAR“) sú spojené s rozsiahlym porušovaním ľudských práv, násilím a útlakom, a to vo vzťahu k rôznym národnostiam a etnikám. Režim apartheidu v JAR síce možno datovať do polovice 20. storočia, avšak otroctvo bolo v tejto holandskej, a neskôr britskej kolónii prítomné takmer 300 rokov. Systém apartheid nastolený v JAR v roku 1948 zaviedol rasovo-represívnu politiku, ktorá trvala ďalších 50 rokov, a ktorá „bielu nadradenosť“ zmenila na systematickú a legalizovanú rasovú diskrimináciu.⁹ „Systém bol hlboko zakorenený z dôvodu koloniálneho modelu vládnutia.“¹⁰

Juhoafrická komisia pravdy a zmierenia bola prvým nezávislým orgánom založeným v Juhoafrickej republike v post-apartheidskom období a predstavovala obdivuhodnú snahu v rámci mierového procesu. Jej hlavnou úlohou bolo „prerozprávanie“ skutočností, situácií a zverstiev, ktoré boli spojené s rozsiahlym porušovaním ľudských práv v JAR medzi rokmi 1960

---

² Pozri napr. Guidance Note of the Secretary-General on the United Nations Approach to Transitional Justice, The United Nations, available online https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf, s. 3.

³ SRIRAM, Ch. L. (2009): Transitional Justice and the Liberal Peace, s. 8.

⁴ BELL, Ch. (2009): Transitional Justice, Interdisciplinarity and the State of the "Field" or "Non-Field", s. 10.

⁵ BICKFORD, L. (2004): Transitional Justice, s. 1045.

⁶ V anglickom znení: South Africa's Truth and Reconciliation Commission (TRC).

⁷ CHRISTIE, K. (2000): The truth commission: memory and change, s. 185.

⁸ Pozri napr. analýzu Mahmooda Mamdaniho (MAMDANI, M. (2000): The Truth According to the Truth and Reconciliation Commission).

⁹ Išlo o právne predpisy ako napr. zákon o skupinových oblastiach z roku 1949, zákon o registrácii obyvateľov z roku 1950, zákon o zákaze zmiešaných manželstiev alebo zákon o výchove z Bantu z roku 1953.

¹⁰ Pozri DRURY, A (1967): A Very Strange Society: A Journey to the Heart of South Africa.

až 1994, a to prostredníctvom svedectiev obetí, očitých svedkov alebo príbuzných obetí a páchatel'ov. „TRC možno charakterizovať ako „tretí spôsob“ vysporiadania sa s dedičstvom porušovania ľudských práv a ako pokus inštitucionalizovať spravodlivosť.“¹¹

TRC bola vytvorená zákonom o podpore národnej jednoty a zmierenia¹² a začala pôsobiť od decembra 1995. Na základe právneho predpisu TRC nadobudla mandát na vyšetrovanie hrubého porušovania ľudských práv a na získanie čo najúplnejšieho obrazu o povahe, príčinách a rozsahu hrubého porušovania ľudských práv, ku ktorému došlo v JAR v období spomínaných rokov (1960 až 1994). „Daný zákon vytvoril právny rámec na identifikovanie trestnoprávne zodpovedných osôb za spáchanie apartheidu, ako aj umožnil identifikovanie páchatel'ov politického násillia počas politiky apartheidu v JAR, a zároveň poskytol oprávnenie na udeľovanie amnestií týmto osobám, a to za predpokladu, že došlo k úplnému odkrytiu a zverejneniu nimi spáchaných trestných činov.“¹³

Juhoafrická komisia pravdy a zmierenia reálne zahŕňala tri orgány, a to Výbor pre porušovanie ľudských práv, Výbor pre reparácie a rehabilitáciu a Výbor pre amnestie. Výbor pre porušovanie ľudských práv (ďalej len „HRVC“) bol poverený zhromažďovaním výpovedí obetí a svedkov a zaznamenávaním rozsahu hrubého porušovania ľudských práv. Ústrednou stratégiou TRC bolo zapojiť verejnosť do procesu národného zmierenia, a teda bolo usporiadaných 80 komunitných vypočutí po celej krajine, a cez 2 000 svedkov a obetí verejne vypovedalo. HRCV vytvorilo platformu aj na špeciálne vypočutia, ktoré mali diskretnější ráz, a to z dôvodu, že sa zameriavali na vypočutie zraniteľných skupín ako deti, mladiství a ženy. Ďalej sa uskutočnili aj tzv. inštitucionálne vypočutia, ktorých cieľom bolo zistiť do akej miery sa určité profesie podieľali na politike apartheidu, porušovaní ľudských práv, resp. do akej miery zľahčovali páchanie závažných porušení zo strany iných subjektov v štáte. Medzi preskúmané profesie patrili napr. rôzne mediálne, právne, medicínske, obchodné alebo väzenské a náboženské inštitúcie. Kontroverznou skutočnosťou ostáva, že aj jednotlivé politické strany dostali príležitosť vysvetliť svoju účasť na apartheidu a hrubom porušovaní ľudských práv, avšak bolo to z ich strany viac-menej odmietnuté.

Najjedinečnejším orgánom vytvoreným v rámci schémy TRC bol Výbor pre amnestie, ktorý bol poverený udelením podmienenej amnestie. Nakoľko amnestia nebola „paušalizovaná“, každý páchatel' musel podať vlastnú žiadosť, ktorú posudzoval nezávislý orgán. Udelenie amnestie bolo spojené so špecifickými právnymi následkami, čo bolo dôvodom následnej opodstatnenej kritiky. Osobám sa hneď po udelení amnestie ukončovalo akékoľvek prebiehajúce súdne konanie alebo osoby vo výkone trestu boli okamžite prepustené a ich register trestov bol vymazaný. Udelenie amnestie tiež znamenalo imunitu proti akejkoľvek budúcej trestnej alebo občianskoprávnej zodpovednosti, a to dovtedy kým výbor nezistil, že žiadateľ o amnestiu neposkytol úplné informácie. Mená tých, ktorým bola udelená amnestia, boli zverejnené v záverečnej správe TRC.

Vo vzťahu k podmienkam udelenia amnestie, žiadatelia o amnestiu museli pred udelením milosti splniť veľmi konkrétny súbor kritérií. Z časového hľadiska mohlo ísť len o trestné činy spáchané v rozmedzí od 1. mája 1960 do 10. mája 1994. Medzi ďalšie podmienky sa zarad'ovalo preukázanie, že spáchanie trestného činu bolo politicky motivované, a že existuje príčinná súvislosť medzi činom a sledovaným politickým cieľom, a nakoniec musel páchatel' zverejniť všetky informácie a detaily o svojej účasti na spáchaní konkrétneho trestného činu. V prípadoch, keď výbor vyhodnotil, že daný trestný čin predstavuje hrubé porušenie ľudských

---

¹¹ VAN ZYL, P. (1999): Dilemmas of Transitional Justice: The Case of South Africa's Truth and Reconciliation Commission, s. 650.

¹² Zákon JAR č. 34 z roku 1995.

¹³ FLETCHER, L. E. et al. (2009): Context, Timing and the Dynamics of Transitional Justice: A Historical Perspective, s. 185.

práv, sa páchatel' mohol dostaviť na verejné vypočutie.¹⁴ Paradoxom v prípade juhoafrického udeľovania amnestií ostáva skutočnosť, že veľká väčšina žiadateľov o amnestiu bola černošského pôvodu.

Záver

V prípade Juhoafrickej republiky – história kolonializmu, systematický, resp. systémový útlak, rozsiahle porušovanie ľudských práv a násilie podporované štátom prispeli k politike apartheidu. Vytvorenie Juhoafrickej komisie pravdy a zmierenia v „post-apartheid“ období bolo výsledkom rôznych historických, náboženských, kultúrnych a pragmatických kontextov charakteristických pre Juhoafrickú republiku, a z toho dôvodu je tento model tranzitívnej spravodlivosti nenapodobiteľný v inej spoločnosti, resp. v inom štáte.

Vo vzťahu k ochrane ľudských práv je možné v každom aspekte fungovania Juhoafrickej komisie pravdy a zmierenia badať ľudskoprávny rozmer. A práve tento ľudskoprávny rozmer, spoločne s pravidlom „rule of law“ je treba brať ako základný predpoklad úspešného fungovania jednotlivých mechanizmov tranzitívnej spravodlivosti. Pravidlo „rule of law“ možno chápať ako politické vyjadrenie spravodlivosti, pričom predstavuje predpoklad nastolenia právneho poriadku, bezpečnosti a spravodlivej správy vecí verejných. V štátoch, ktoré si prešli obdobiami rozsiahleho porušovania ľudských práv, je „rule of law“ zákonnou a morálnou požiadavkou smerujúcou nielen k vyvodu trestnoprávnej zodpovednosti páchatel'ov, ale aj k nastoleniu iných mechanizmov.

Použitá literatúra:

1. BELL, Ch. (2009): Transitional Justice, Interdisciplinarity and the State of the "Field" or "Non-Field". In: *International Journal of Transitional Justice*, vol. 3, no. 1, s. 5-27.
2. BICKFORD, L. (2004): Transitional Justice. In: Dinah L. Shelton, ed. *The Encyclopedia of Genocide and Crimes against Humanity*. Farmington Hills: Macmillan Reference, 2004.
3. CHRISTIE, K. (2000): The truth commission: memory and change. In: CHRISTIE, K. ed. *The South African Truth Commission*. New York: Palgrave, 2000, s. 173-187.
4. DRURY, A (1967): *A Very Strange Society: A Journey to the Heart of South Africa*. Simon & Schuster publ. ISBN 978-0671781750.
5. FLETCHER, L. E. et al. (2009): Context, Timing and the Dynamics of Transitional Justice: A Historical Perspective. [online]. In: *Human Rights Quarterly*, vol. 31, no. 1, 2009, s. 163-220. [Citované 29. 5. 2021.] Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/20486740.
6. HOWARD-HASSMANN, R. E.(2005): A Truth Commission for Africa? [online]. In: *International Journal*, vol. 60, no. 4, 2005, s. 999-1016. [Citované 31. 5. 2021.] Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/40204095.
7. KAGORO, B. (2012): The Paradox of Alien Knowledge, Narrative and Praxis: Transitional Justice and The Politics of Agenda Setting in Africa. In: OKELLO, M.C., DOLAN, C., WHANDE, U., MNCWABE, N., ONEGI, L., OOLA, S. (eds.): *Where Law Meets Reality: Forging African Transitional Justice*. Cape Town, Dakar, Nairobi and Oxford: Pambazuka Press, s. 4-52.
8. KRITZ, N. J. (1995): *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes*. Washington, DC: United States Institute for Peace Press, 1995, prvá edícia. ISBN 1-878379-43-7.

---

¹⁴ Z cca 7 000 žiadostí o amnestiu, výbor klasifikoval iba cca 2 000 ako tých, ktoré predstavujú hrubé porušenie ľudských práv.

9. MAMDANI, M. (2000): The Truth According to the Truth and Reconciliation Commission. In: Ifi Amadiume and Abdullahi A. An-Na'im, (eds.): *The Politics of Memory: Truth, Healing and Social Justice*. London: Zed Books, 2000.
10. SHEA, D. (2000): *The South African Truth Commission. The politics of reconciliation*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press. ISBN 1-929223-09-9.
11. SRIRAM, Ch. L. (2009): Transitional Justice and the Liberal Peace. In: NEWMAN, E., ROLAND, P., RICHMOND, O. P. (eds.): *New Perspectives on Ubeai Peacebuilding*. Tokyo and New York: United Nations University Press, 2009.
12. SRIRAM, Ch. L. (2017): Beyond Transitional Justice: Peace, Governance, and Rule of Law. In: *International Studies Review*, vol. 19, no. 1, s. 53-69.
13. The United Nations (2010): *Guidance Note of the Secretary-General on the United Nations Approach to Transitional Justice*, [online]. New York and Geneva: United Nations, Marec 2010. [Citované 21. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf
14. VAN ZYL, P. (1999): Dilemmas of Transitional Justice: The Case of South Africa's Truth and Reconciliation Commission. [online]. In: *Journal of International Affairs*, vol. 52, no. 2, 1999, s. 647-667. [Citované 27. 5. 2021.] Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/24358058.

Kontakt:

JUDr. Klaudia Hraníková Pytel'ová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: klaudia.pytelova@euba.sk

ANALÝZA OBCHODU S KONVENČNÝMI ZBRAŇAMI V KRAJINÁCH V4¹

ANALYSIS OF CONVENTIONAL ARMS TRADE IN V4 COUNTRIES

Lujza Chrvalová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: chrvalová.lujza@gmail.com

Abstrakt: Následkom historického vývoja a geografickej blízkosti sa medzi krajinami V4, teda Maďarskom, Poľskom, Českou a Slovenskou republikou, vyvinuli intenzívne politické, ekonomické vzťahy a spolupráca v oblasti bezpečnosti a obranného priemyslu. Okrem vzájomného obchodu ovplyvnili tieto premenné aj obchod s konvenčnými zbraňami s krajinami mimo regiónu V4. V tejto nadväznosti si autorka kladie v článku za cieľ analyzovať kvantitatívne a kvalitatívne údaje týkajúce sa obchodu so zbraňami krajín V4 a na ich základe definovať spoločné a rozdielne znaky. Skúmané sú miera zapojenia sa krajín V4 do medzinárodnej legislatívy v oblasti konvenčných zbraní, uvalené zbrojné embargá a zahraničný obchod s ťažkými konvenčnými zbraňami z pohľadu jeho objemov, vývoja a trendov, ako aj teritoriálnej a komoditnej štruktúry.

Kľúčové slová: konvenčné zbrane, obchod so zbraňami, medzinárodná legislatíva v oblasti konvenčných zbraní, Vyšehradská skupina.

JEL: F19, F52

Abstract: As a result of historical development and geographical proximity, intensive political, economic relations and cooperation in the field of security and defense industry have developed between the V4 countries, ie Hungary, Poland, the Czech Republic and the Slovak Republic. In addition to mutual trade, these variables also affected conventional arms trade with countries outside the V4 region. In this connection, the author aims in the article to analyse quantitative and qualitative data related to the arms trade of the V4 countries and to define common and different features based on these data. Examined are the degree of involvement of V4 countries in international legislation concerning conventional weapons, imposed arms embargoes and foreign trade in heavy conventional weapons in terms of its volumes, development and trends as well as territorial and commodity structure.

Keywords: conventional weapons, arms trade, international legislation on conventional weapons, Visegrad Group.

JEL: F19, F52

Úvod

Následkom historického vývoja a geografickej blízkosti sa vyvinuli medzi Poľskom, Maďarskom, Českou a Slovenskou republikou úzke vzťahy od politických, ekonomických až po kultúrne, ktoré sa rozvíjajú dodnes. Už v roku 1991 bola troma štátmi založená Vyšehradská skupina, od roku 1993 pozostávajúca zo štyroch stredoeurópskych štátov. Cieľom skupiny je podpora stability v regióne v rôznych oblastiach existencie členských štátov od vnútroštátnych až po medzinárodné otázky. Dôležitú rolu zohráva Vyšehradská skupina aj v podobe „platformy pre politické konzultácie o otázkach bezpečnosti a obrany so zameraním na

---

¹ Článok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 1/0842/21 *Vývoj kooperatívnej bezpečnosti a pozícia Slovenskej republiky.*

*stimuláciu spolupráce v rôznych oblastiach spoločného záujmu, ako je rozvoj spoločných schopností, interoperabilita ozbrojených síl V4 a obranný priemysel.*² Prvé stretnutie na úrovni ministrov obrany sa uskutočnilo v poľskom Przemysli 4. novembra 1999. Nakoľko obranná politika predstavuje citlivú súčasť politik jednotlivých štátov, prístupujú krajiny V4 k vzájomnej spolupráci zodpovedne, efektívne a promptne reagujúc na výzvy, ktoré táto oblasť prináša. Významné, aktuálne platné dokumenty Akčný plán obrannej spolupráce a Dlhodobá vízia štátov Vyšehradskej skupiny o ich obrannej spolupráci vymedzujú ako prioritné oblasti spolupráce krajín V4 (1) rozvoj kapacít, obstarávania a obranného priemyslu, (2) založenie medzinárodných jednotiek a cezhraničných aktivít, (3) výcviky a tréningy.³ Okrem intenzívnej spolupráce a vzájomného obchodu medzi krajinami V4, rozvíjajú štáty regiónu spoluprácu a obchod so zbraňami aj s ostatnými subjektami svetového hospodárstva. Podobne ako vzájomný obchod krajín V4, aj obchod mimo regiónu je ovplyvnený historickými a geografickými premennými, ale aj technologickou vyspelosťou partnerov a strategickými záujmami štátov.

Ciele a použité metódy

V nadväznosti na úzku spoluprácu v oblasti bezpečnosti a obranného priemyslu, a spoločný historický vývoj krajín V4 sa autorka rozhodla analyzovať región z pohľadu obchodu s konvenčnými zbraňami. Cieľom výskumu je zhodnotiť kvalitatívne a kvantitatívne údaje dostupné vo svetových databázach SIPRI a UNROCA, internetových portáloch vládnych orgánov a publikáciách expertov v danej oblasti, a na ich základe definovať spoločné a rozdielne znaky krajín V4. Skúmané sú miera zapojenia sa krajín V4 do medzinárodnej legislatívy v oblasti konvenčných zbraní, uvalené zbrojné embargá a zahraničný obchod s ťažkými konvenčnými zbraňami z pohľadu jeho objemov, vývoja a trendov od vzniku Slovenskej a Českej republiky ako samostatných štátov, ako aj teritoriálnej a komoditnej štruktúry obchodu so zbraňami. Na základe stanoveného cieľa využíva autorka v článku predovšetkým metódy syntézy dostupných kvantitatívnych a kvalitatívnych dát, ich následnej analýzy a komparácie v rámci krajín V4 a výsledného definovania záverov na základe zozbieraných informácií.

Z teoretického hľadiska vychádza autorka z definície konvenčných zbraní podľa Fedrálnej agentúry pre politické vzdelávanie (z nemeckého *Bundeszentrale für politische Bildung*), ktorá ich definuje ako „všetky zbrane vybavené konvenčnými výbušninami, to znamená, že nepoužívajú jadrové, biologické alebo chemické látky.“⁴ Konvenčné zbrane sa delia na dve kategórie, a to (1) ťažké konvenčné zbrane a (2) ručné palné a ľahké zbrane. Do prvej kategórie ťažkých konvenčných zbraní sa zaraďujú bojové tanky, obrnené bojové vozidlá, delostrelecké systémy veľkého kalibru, bojové lietadlá, útočné helikoptéry, bojové plavidlá a rakety a raketové komplety.⁵ Analýza v rámci článku je zameraná práve na túto kategóriu konvenčných zbraní, a to z dôvodu práce s databázou SIPRI, ktorá eviduje iba transfery ťažkých konvenčných zbraní, a taktiež z dôvodu rozsahu problematiky. Analýza v tejto nadväznosti môže slúžiť ako podklad pre spracovanie témy z pohľadu ručných palných a ľahkých zbraní, ako aj v rámci porovnania vplyvu výroby a obchodu týchto dvoch kategórií pre hospodárstva krajín V4.

Druhou kategóriou sú ručné palné a ľahké zbrane, ktorých podkategórie sú najlepšie vymedzené prostredníctvom Registra konvenčných zbraní OSN, skrátene UNROCA.⁶

---

² Visegrad Group (n. d.): Visegrad Group Defence Cooperation.

³ Defence24 (2014): The Hungarian presidency of the Visegrad Cooperation – for a stronger defence cooperation in Central Europe.

⁴ Bundeszentrale für politische Bildung (n. d.): Konventionelle Waffen.

⁵ Arms Trade Treaty (2013): Article 2 – Scope.

⁶ United Nations Register on Conventional Arms (2020).

Ručné palné zbrane zahrňujú útočné pušky, ľahké guľomety, pušky a karabíny, revolvery a samonabíjacie pištole, samopaly a iné ručné zbrane. Ľahké zbrane pokrývajú subkategórie ako ťažké guľomety, granátomety, prenosné protitankové zbrane, bezzákladové kanóny (respektíve delá), prenosné protitankové raketové systémy a raketové systémy, mínomety s kalibrom menším ako 75 mm a iné ľahké zbrane. Opierajúc sa o všeobecné definície zahraničného obchodu, ako výmeny, respektíve obchodovania s tovarmi a službami medzi dvoma štátmi, predstavuje pojem „zahraničný obchod s konvenčnými zbraňami“ pre potreby tohto článku obeh vojenských tovarov v rámci vyššie definovaných kategórií a s ním súvisiacich služieb prekračujúci hranice jedného štátu.

1 Analýza zapojenia krajín V4 do medzinárodnej legislatívy v oblasti kontroly a obchodu s konvenčnými zbraňami

Krajiny medzinárodného spoločenstva vytvárajú medzinárodnú globálnu a regionálnu legislatívu v oblasti kontroly a obchodu s konvenčnými zbraňami s cieľom posilniť medzinárodnú bezpečnosť, nastaviť pravidlá pre obchod a transfery konvenčných zbraní, zamedziť obchod a produkciu určitých typov konvenčných zbraní, prispievať k prevencii ozbrojených konfliktov, zvyšovať transparentnosť pri nakladaní s konvenčnými zbraňami a potláčať ilegálny obchod so zbraňami. V rámci analýzy zapojenia krajín V4 do medzinárodnej legislatívy týkajúcej sa konvenčných zbraní, si autorka zvolila smerodajnú súčasne platnú medzinárodnú legislatívu zameranú či už na konvenčné zbrane ako celok, alebo iba na niektoré typy konvenčných zbraní, na kontrolu ich produkcie, obchodu a potláčania ich pašovania. V Tabuľke 1 sú zhrnuté výsledky prístúpenia, respektíve neprístúpenia krajín V4 k zvolenej legislatíve s uvedením roku ich prístúpenia.

Tabuľka 2: Zapojenie krajín V4 do medzinárodnej legislatívy v oblasti konvenčných zbraní

Krajina	ATT	APMBC	CCW	CCM	CFE	FP	OST	WA
CZ	25.9.2014	26.10.1999	22.2.1993	22.9.2011	9.11.1992	24.9.2013	1.1.2002	19.12.1995
HU	2.4.2014	6.4.1998	14.6.1982	3.7.2012	9.11.1992	13.6.2011	1.1.2002	19.12.1995
PL	17.12.2014	27.12.2012	2.6.1983	-	9.11.1992	4.4.2005	1.1.2002	19.12.1995
SK	2.4.2014	25.2.1999	28.5.1993	24.7.2015	9.11.1992	21.9.2004	1.1.2002	19.12.1995

Vysvetlivky: dátum (ratifikácia, prístúpenie), - (nie je zmluvnou stranou). ATT – Zmluva o obchode so zbraňami; APMBC – Dohovor o zákaze použitia, skladovania, výroby a transferu protipechotných mín a o ich zničení; CCW – Dohovor o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky; CCM – Dohovor o kazetovej munícii; CFE – Zmluva o konvenčných ozbrojených silách v Európe; FP – Protokol proti nezákonnej výrobe a obchodovaniu so strelnými zbraňami, ich súčasťami a komponentmi a strelivom dopĺňujúci Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu; OST – Zmluva o otvorenom nebi; WA – Wassenaarske usporiadanie o kontrolách vývozu konvenčných zbraní a tovaru a technológií s dvojakým použitím.

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa United Nations Treaty Collection (2020).

Zapojenie krajín do medzinárodnej legislatívy v oblasti konvenčných zbraní ovplyvňuje ich teritoriálnu aj komoditnú štruktúru obchodu so zbraňami. Vychádzajúc z Tabuľky 1 vykazujú krajiny V4 spoločné znaky v zapojení do medzinárodnej legislatívy, a to v miere zapojenia sa a v prípade zmluvy ATT, CFE, OST, WA a aj CCW v období prístupu k danej legislatíve. Neskoršie zapojenie do dohovoru CCW zo strany Slovenskej a Českej republiky je následkom rozpadu Československej republiky, ktorá pristúpila k CCW zároveň s Poľskom a Maďarskom.

Jedinú výnimku predstavuje Dohovor o kazetovej munícii (CCM), ktorého zmluvnou stranou nie je Poľsko. „*Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru sa zaväzujú, že nikdy nebudú používať, vyrábať, skladovať alebo prepravovať kazetovú muníciu a že zničia existujúce zásoby tejto munície za osem rokov.*“⁷ Poľsko sa do roku 2014 zúčastňovalo na zasadnutiach zmluvných strán CCM, po tomto roku svoju účasť ukončilo. V roku 2018 sa dokonca zdržalo hlasovania v rámci OSN, ktoré satýkalo podpory tohto dohovoru. Poľsko sa zaraďuje medzi štáty vyrábajúce kazetovú muníciu, ale nepatrí medzi jej exportérov. Reprezentanti krajiny počas výročných zasadnutí dohovoru viackrát potvrdili, že kazetová munícia nebola použitá mimo národného vojenského výcviku. Predstavitelia Ministerstva zahraničných vecí Poľska sa v roku 2012 vyjadrili, že „*kazetová munícia predstavuje účinnú obrannú zbraň a podľa nášho názoru v súčasnosti neexistujú vhodné alternatívy, ktoré by kazetovú muníciu nahradili.*“⁸ Okrem toho je Poľsko zmluvnou stranou Dohovoru o určitých konvenčných zbraniach (CCW) vrátane jeho protokolov, pričom sa odvoláva, že v prípade kazetovej munície „*už boli akékoľvek obavy adresované Protokolom V k CCW*“⁹ a nie je teda potrebné, aby sa Poľsko stalo zmluvnou stranou aj CCM. Pre porovnanie, ostatné krajiny V4 napriek tomu, že majú evidované zásoby kazetovej munície, už tento typ munície na svojom území nevyrábajú. Kazetová munícia bola pôvodne vyrábaná v Československu, ale po jeho rozpade zaviedla Česká republika v roku 1994 moratórium na jej produkciu. Slovenská republika oficiálne potvrdila, že ukončila výrobu kazetovej munície až v roku 2014.¹⁰

Teritoriálna štruktúra obchodu krajín V4 je ovplyvnená aj uvalenými zbrojnými embargami zo strany Bezpečnostnej rady OSN (ďalej ako BR OSN) a zo strany Európskej únie. V súčasnosti je uvalených 14 zbrojných embarg zo strany BR OSN, 20 zbrojných embarg zo strany Európskej únie a 1 zbrojné embargo zo strany Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, skrátene OBSE (Tabuľka 2). Dané zbrojné embargá sa odlišujú v závislosti od toho, či sú uvalené na štát ako celok, alebo sa vzťahujú iba na mimovládne zložky či teroristické organizácie. Viaceré cieľové krajiny sa vyskytujú aj pri zbrojných embargách uvalených zo strany BR OSN aj zo strany Európskej únie, pričom rozdielom je len dátum uvalenia a zakladajúci dokument. Podľa Sankčnej mapy EÚ,¹¹ má Európska únia uvalených v súčasnosti celkovo 45 embarg na krajiny, ozbrojené skupiny, chemické zbrane a kybernetické útoky, ale iba v prípade štátov a ozbrojených skupín v Tabuľke 2 ide o zbrojné embargá, ktoré majú vplyv na obchod s konvenčnými zbraňami a súvisiacimi službami. Uvalené reštrikcie sa týkajú zákazu, respektíve obmedzenia exportov a importov konvenčných zbraní a súvisiaceho materiálu, náhradných dielov, paramilitárneho vybavenia a tovaru s dvojakým použitím, technickej a finančnej asistencie, či výcviku. V prípade niektorých krajín sú presne definované typy konvenčných zbraní, ktoré je zakázané exportovať, nakoľko by mohli byť zneužitú na vnútroštátnu represiu (napríklad v prípade Bieloruska, Iránu, Líbye, Mjanmarska, Jemenu a Zimbabwe).

Tabuľka 2: V súčasnosti platné uvalené zbrojné embargá zo strany Bezpečnostnej rady OSN, Európskej únie a OBSE

Cieľová krajina	Vstup do platnosti	Zakladajúci dokument
Zbrojné embargá uvalené BR OSN		
Afganistan (Tálibán)	19. 12. 2000	UNSCR 1333
Stredoafriická republika (NGF)	5. 12. 2013	UNSCR 2127
Konžská demokratická republika (NGF)	28. 7. 2003	UNSCR 1493

⁷ The Convention on Cluster Munitions (2021): What is the Convention on Cluster Munitions?

⁸ Landmine & Cluster Muniton Monitor(2019): Poland.

⁹ RAPPERT, B., MOYES, R. (2009): *The prohibition of cluster munitions - Setting International Precedents for Defining Inhumanity.*

¹⁰ Landmine & Cluster Muniton Monitor (2015): Slovakia.

¹¹ EU Sancions map (2020): Thematic restrictions.

Irán	23. 12. 2006	UNSCR 1737
Irak (NGF od 2004)	6. 8. 1990	UNSCR 661
ISIL, Al-Káida a pridružené osoby a subjekty	16. 1. 2002	UNSCR 1390
Libanon (NGF)	11. 8. 2006	UNSCR 1701
Líbya (NGF)	26. 2. 2011	UNSCR 1970
Kórejská ľudovodemokratická republika	14. 10. 2006	UNSCR 1718
Somálsko	23. 1. 1992	UNSCR 733
Južná Sudán	13. 6. 2019	UNSCR 2428
Sudán (Dárfúr)	30. 7. 2004	UNSCR 1556
Tálibán	16. 1. 2002	UNSCR 1390
Jemen (NGF)	14. 4. 2015	UNSCR 2216
Embargá uvalené EÚ		
Al-Káida, Tálibán, Usáma bin Ládín	27. 5. 2002	2002/402/CFSP
Bielorusko	20. 6. 2011	2011/357/CFSP
Stredoafriická republika	23. 12. 2013	2013/798/CFSP
Čínska ľudová republika	27. 6. 1989	EC declaration
Konzská demokratická republika (NGF od 2003)	7. 4. 1993	EC declaration
Irán	23. 4. 2007	2007/246/CFSP
Irak (NGF od 2004)	4. 8. 1990	EC declaration
Libanon (NGF)	15. 9. 2006	2006/625/CFSP
Líbya	28. 2. 2011	2011/137/CFSP
Mjanmarsko	29. 7. 1991	EC declaration
Kórejská ľudovodemokratická republika	22. 11. 2006	2006/795/CFSP
Ruská federácia	31. 7. 2014	2014/512/CFSP
Somálsko	10. 12. 2002	2002/960/CFSP
Južný Sudán	18. 7. 2011	2011/423/CFSP
Sudán	15. 3. 1994	94/165/CFSP
Sýria	9. 5. 2011	2011/273/CFSP
Venezuela	13. 11. 2017	EU 2017/2063
Jemen	8. 6. 2015	EU 2015/878
Zimbabwe	18. 2. 2002	2002/145/CFSP
Iné multilaterálne zbrojné embargá		
Náhorný Karabach (Azerbajdžan)	28. 2. 1992	OSCE statement

Vysvetlivky: NGF (*non-governmental forces*) – mimovládne sily, CFSP (*Common Foreign and Security Policy*) – Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika, UNSCR (*United Nations Security Council Resolution*) – Rezolúcia BR OSN

Zdroj: Stockholm International Peace Research Institute (2020): Arms Embargoes; EU Sancions map (2020): Thematic restrictions.

2 Analýza exportu a importu ťažkých konvenčných zbraní krajín V4

Takmer každá krajina medzinárodného spoločenstva je zapojená do medzinárodného obchodu s konvenčnými zbraňami, rozdiely nastávajú v objeme exportov a importov zbraní, teritoriálnej a komoditnej štruktúre obchodu. Z analýzy dát ohľadom exportu a importu konvenčných zbraní krajín V4 vyplynulo, že napriek tomu, že daný región dosiahol kumulatívne za obdobie rokov 1991 – 2019 takmer dvojnásobnú hodnotu importov (importy v hodnote 9 272 mil. TIV a exporty v hodnote 4 749 mil. TIV), nemožno ho označiť za čistého importéra ťažkých konvenčných zbraní. Dôvodom je, že Česká republika a Slovenská republika evidovali v databáze SIPRI¹² vyššie hodnoty pre exporty ťažkých konvenčných zbraní, v prípade Českej republiky 1,85-krát a Slovenskej republiky 1,42-krát vyššie ako ich vykázané hodnoty importov.

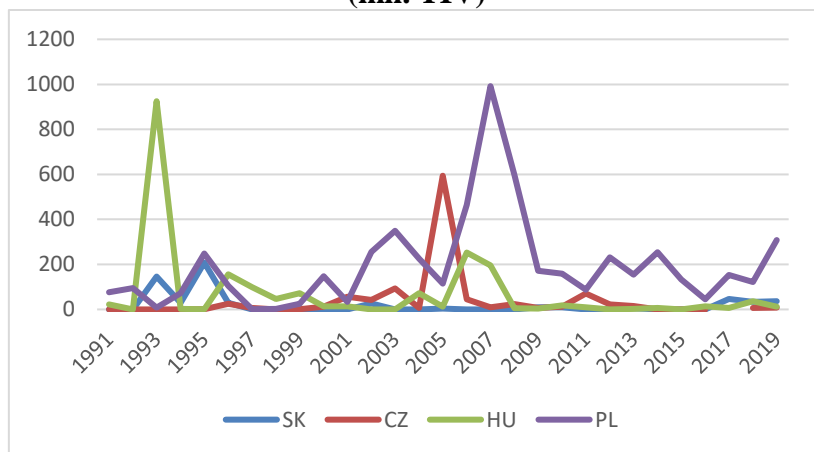
Spoločným znakom krajín V4 je neúplné vykazovanie dát v rámci databázy SIPRI, a to aj v rámci importov aj exportov ťažkých konvenčných zbraní. Najpozitívnejšiu mieru vykazovania dosiahlo Poľsko, ktoré vykázalo za sledované obdobie všetky údaje pre import

¹² Stockholm International Peace Research Institute (2020): IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES.

ťažkých konvenčných zbraní a okrem rokov 1993 a 2019 aj všetky údaje pre exporty zbraní. V pomere k Poľsku je nutné označiť vykazovanie údajov zo strany ostatných krajín za negatívne, najnižšia miera vykazovania pre importy patrí Slovenskej republike, ktorá nemá evidované žiadne údaje v prípade importov pre 13 rokov a najnižšia miera vykazovania pre exporty patrí Maďarsku, ktoré nevykázalo žiadne údaje až pre 22 zo sledovaných rokov.

Zpomedzi krajín V4 pripadajú kumulatívne najvyššie importy ťažkých konvenčných zbraní za obdobie rokov 1991 – 2019 (Graf 1) na Poľsko (5 632 mil. TIV), za ním nasleduje Maďarsko (1 996 mil. TIV), Česká republika (1 060 mil. TIV) a Slovenská republika (584 mil. TIV). Z dôvodu nižšej miery vykazovania údajov niektorých krajín, je problematické určiť trend vývoja importov ťažkých konvenčných zbraní, avšak za spoločný znak možno označiť existenciu obdobia s najvyššou hodnotou importov, ktoré niekoľkonásobne prevyšuje ostatné vykázané hodnoty. V prípade Maďarska ide o rok 1993, Poľska obdobie rokov 2007 – 2009, Slovenska 1995 a Česká republika vykázala najvyššie importy v roku 2005.

Graf 1: Importy ťažkých konvenčných zbraní krajín V4 medzi rokmi 1991 – 2019 (mil. TIV)

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa Stockholm International Peace Research Institute (2020): IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES.

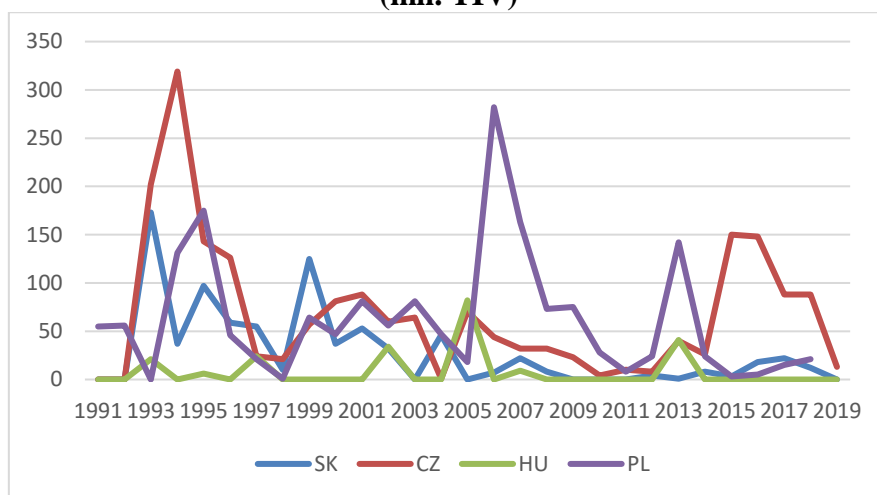
Graf 2 obsahuje údaje týkajúce sa exportov ťažkých konvenčných zbraní krajín V4 počas sledovaného obdobia rokov 1991 – 2019. Podobne ako v prípade importov možno pozorovať nepravidelné výkyvy vo vykázaných hodnotách, pričom trend vývoja je možné z tohto dôvodu určiť iba v prípade Slovenskej republiky, ktorej exporty majú klesajúcu tendenciu. Rozdielom oproti importom ťažkých konvenčných zbraní je krajina s najvyššou hodnotou. V rámci exportov boli najvyššie kumulatívne hodnoty vykázané pre Českú republiku (1 962 mil. TIV), nasledovanú Poľskom (1 743 mil. TIV), Slovenskou republikou (828 mil. TIV) a Maďarskom (216 mil. TIV). Dôvodom pre inklinovanie Českej republiky k exportom konvenčných zbraní je historicky silne rozvinutý zbrojársky priemysel krajiny ako aj nastavená politika. Podľa Strategie vyzbrojovania a podpory rozvoje obranného priemyslu České republiky do roku 2025, „čím viac sa krajina spolieha na dovoz zbraňových systémov, tým má menšiu istotu, že je plne pripravená brániť svoju krajinu v prípade krízy.“¹³ Takto definovaná politika vytvára nápor na budovanie exportne orientovaného zahraničného obchodu so zbraňami Českej republiky. Silné postavenie Českej republiky je ovplyvnené aj historickým vývojom. Bývalé Československo bolo druhým najväčším producentom zbraní v regióne strednej a východnej

¹³ Ministerstvo obrany ČR (2016): Strategie vyzbrojování a podpory rozvoje obranného průmyslu České republiky do roku 2025.

Európy po Sovietskom zväze, pričom zbrojársky sektor zamestnával približne 73-tisíc ľudí.¹⁴ Rozpad Sovietskeho zväzu predstavoval pre krajiny regiónu zlom v zbrojárskom sektore a obchode so zbraňami, ovplyvnené boli nielen objemy exportovaných zbraní a problémy súvisiace s hromadením sa vyrobenej vojenskej technológie, ale aj teritoriálna štruktúra obchodu. Podľa niektorých zdrojov stratili krajiny 75 – 90 % vojenskej produkcie oproti obdobiu rokov 1985 – 1987,¹⁵ čo bolo sprevádzané aj enormným poklesom pracovnej sily v zbrojárskom sektore.

Maďarsko vykazuje spomedzi krajín V4 exporty ťažkých konvenčných zbraní v najnižšej miere a hodnotách, a preto je problematické na ich základe určiť trend vývoja. V rozhovore na tému smerovania maďarského zbrojárského priemyslu a uverejnenia Maďarského programomodernizácie armády Zrínyi 2026 prehlásil vládny komisár pre rozvoj ozbrojených síl Gáspár Maróth, že daný program zabezpečí nielen náležité vybavenie ozbrojených síl krajiny, ale bude mať za následok aj zvýšenie príjmov z vývozu v miliardách eur.¹⁶ Predpokladá sa tiež vybudovanie spolupráce s viacerými zahraničnými subjektami. Na základe vyjadrení vládneho komisára možno predpokladať nárast maďarských exportov ťažkých konvenčných zbraní do budúcnosti, čo pravdepodobne ovplyvní aj importy v podobe dovozu komponentov.

Graf 2 Exporty ťažkých konvenčných zbraní krajín V4 medzi rokmi 1991 – 2019 (mil. TIV)

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa Stockholm International Peace Research Institute (2020): IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES.

2.1. Teritoriálna štruktúra

Významnou premennou skúmanou v spojitosti s obchodom s konvenčnými zbraňami je jeho teritoriálna štruktúra. Teritoriálna štruktúra je vo veľkej miere ovplyvnená geografickou polohou krajiny, historickým vývojom, zapojením krajiny do medzinárodných aliancií, uvalenými zbrojnými embargami, zapojením sa do medzinárodných konfliktov a existenciou významných svetových importérov a exportérov konvenčných zbraní. Na základe týchto faktorov vplyvu možno predpokladať, že teritoriálna štruktúra krajín V4 bude mať podobné znaky.

¹⁴ HIRST, C. – MARIANI, B. (2002): *Arms Production, Exports and Decision-making in Central and Eastern Europe*.

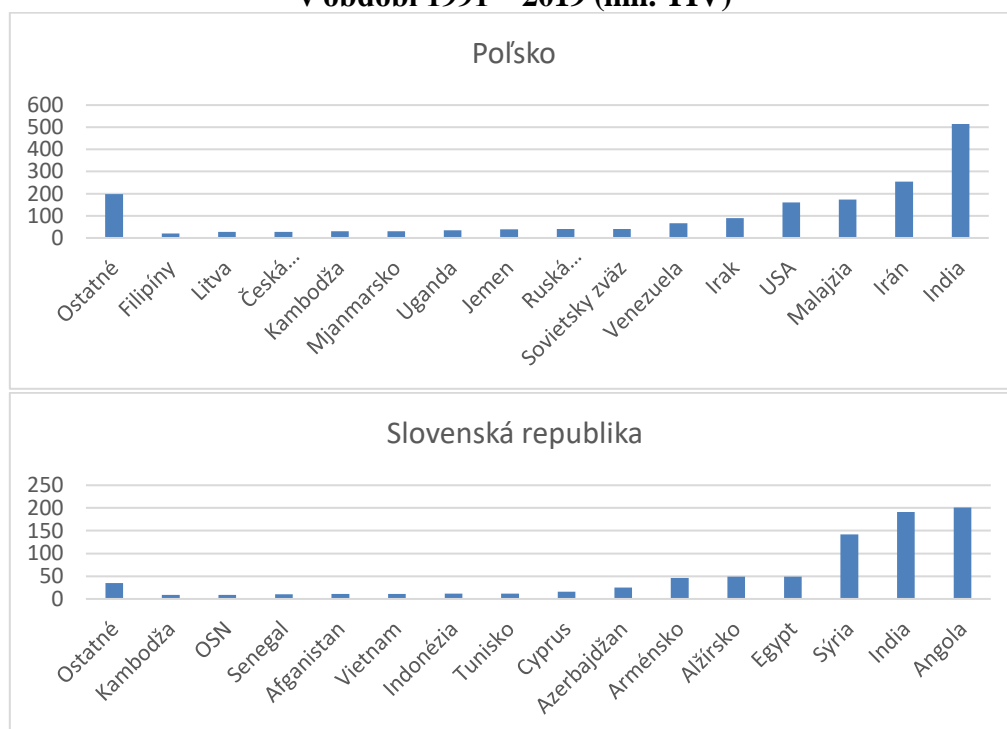
¹⁵ KOLÍN, V. (2015): *Towards balanced defence industry in Europe: Main specificities of Central and Eastern European defence industries*.

¹⁶ SPIRIT.FM (2020): *Rozhovor s vládnyim komisárom pre rozvoj ozbrojených síl Gáspárom Maróthom*.

Graf 3 poskytuje informácie týkajúce sa teritoriálnej štruktúry exportov ťažkých konvenčných zbraní krajín Poľska, Českej a Slovenskej republiky. Maďarsko nie je zahrnuté z dôvodu nízkej miery vykazovania kvantitatívnych údajov vo svetovej databáze SIPRI. Spoločným znakom krajín je orientácia exportov na krajiny Blízkeho a Stredného východu, krajiny juhovýchodnej Ázie a ako obchodní partneri figurujú aj lídri v importoch konvenčných zbraní Spojené štáty americké a Ruská federácia. V rámci databázy UNROCA¹⁷ sú vykázané vysoké množstvá exportovaných konvenčných zbraní aj medzi krajinami V4 navzájom. Exporty konvenčných zbraní z krajín V4 sa v minulosti viackrát stretli s kritikou zo strany médií a medzinárodných organizácií, ako Amnesty International. Dôvodom kritiky boli napríklad exporty zbraní do krajín, ktoré porušujú základné ľudské práva alebo sú zapojené do ozbrojených konfliktov. V roku 2015 Česká republika vyviezla vojenskú techniku v hodnote 7,37 miliard CZK do 34 krajín,¹⁸ ktoré závažne porušujú ľudské práva a majú nedostatočné, respektíve chýbajúce kontrolné normy pre pohyb zbraní. Ďalší prípad kritizovaného obchodu nastal v roku 2017, počas ktorého česká spoločnosť Czechoslovak Group holding pašovala raketometry a húfnice do Azerbajdžanu cez Slovenskú republiku, kde boli zbrane demontované.¹⁹ Problém nelegálneho pašovania konvenčných zbraní je spoločným znakom viacerých krajín regiónu strednej a východnej Európy, pričom vystupujú nielen ako krajiny pôvodu, ale aj tranzitu zbraní. Faktory ako rozpad vojenských výrobných štruktúr Varšavskej zmluvy, znižovanie domácich trhov so zbraňami a hospodárske ťažkosti vytvorili silné stimuly pre nelegálny vývoz zbraní, často aj do oblastí poznačených ozbrojenými konfliktami.²⁰

Graf 3 Teritoriálna štruktúra exportov ťažkých konvenčných zbraní krajín V4 v období 1991 – 2019 (mil. TIV)

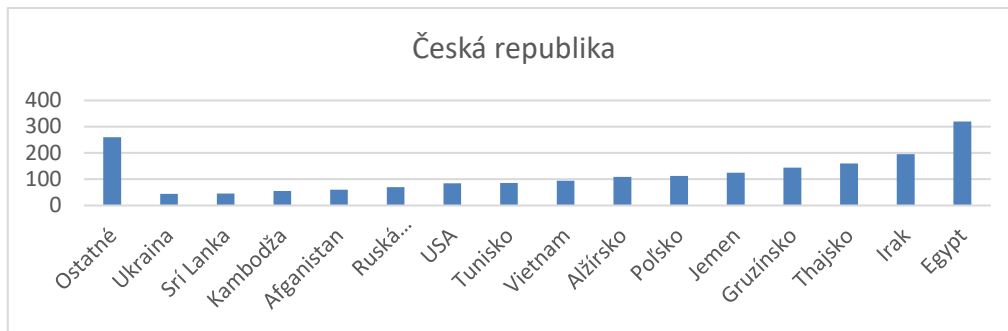

¹⁷ United Nations Register on Conventional Arms (2020).

¹⁸ Amnesty International (n. d.): Weapons exports from the Czech Republic increase at the expense of human rights protection.

¹⁹ The Slovak Spectator (2018): Weapons are smuggled through Slovakia, Czech journalists reveal.

²⁰ HIRST, C. – MARIANI, B. (2002): *Arms Production, Exports and Decision-making in Central and Eastern Europe*.

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa Stockholm International Peace Research Institute (2020):
IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES.

Importy konvenčných zbraní krajín V4 pochádzajú predovšetkým z krajín Európy, a to v rámci krajín V4 navzájom, z Nemecka, Talianska, Švédska, Ruskej federácie a pomerne vysoké hodnoty dosahujú aj krajiny Balkánskeho polostrova, najmä Bulharsko, Rumunsko a Srbsko. V prípade Maďarska boli evidované v databáze UNROCA²¹ aj enormné hodnoty pre import delostreleckých systémov veľkého kalibru z Bosny a Hercegoviny. Takáto voľba obchodných partnerov vychádza z geografickej blízkosti ako aj historického formovania vzťahov. Vplyv na vysoký podiel európskych štátov na importoch konvenčných zbraní do krajín V4 má aj Európsky obranný fond (z anglického European Defence Fund, ďalej EDF), ktorý, ako nástroj spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky Európskej únie, má za cieľ „na jednej strane posilniť vojenské schopnosti členských štátov EÚ, a tým prispieť strategickému autonómii EÚ, a na druhej strane prispievať k rastu a zamestnanosti v Európe podporou konkurencieschopnosti a inovácie tohto priemyselného odvetvia.“²² Spôsobilými na prijatie pomoci prostredníctvom tohto fondu sú len medzištátne projekty Európskej únie. Záujem o získanie finančných prostriedkov EDF vyjadrila už v roku 2017 aj Slovenská republika, keď premiér Róbert Fico vyzval vtedajšieho ministra obrany SR Petra Gajdoša, aby pri nákupe vojenskej technológie hľadal predovšetkým európske riešenia.²³ Pozitívne vníma existenciu financovania cez EDF aj poľská vláda a jej národné spoločnosti. V prípade Poľska ide najmä o kategóriu bezpilotných leteckých systémov, motorov a súvisiaceho vybavenia, ktoré predstavujú najvýznamnejšiu komoditu poľských exportov vojenského vybavenia, pričom v roku 2019 dosiahli až 191 mil. EUR.²⁴

Tradičným partnerom pre oblasť importov konvenčných zbraní sú aj Spojené štáty americké. Dôvodom pretrvávajúceho obchodu so Spojenými štátmi americkými je technologická vyspelosť ich zbrojárskeho priemyslu. V záujme obnovy technologickú základne vojenského vybavenia armády sa vláda SR rozhodla podporiť „účelnú regionálnu a bilaterálnu spoluprácu v oblasti obrany, pričom Spojené štáty americké považuje za kľúčového spojenca vzhľadom na ich jedinečné spôsobilosti nevyhnutné pre kolektívnu obranu, ktorými európski spojenci nedisponujú.“²⁵ Exporty konvenčných zbraní zo Spojených štátov amerických do Slovenskej republiky podľa údajov vo svetových databázach tvorili bojové vrtuľníky, revolyery, samonabíjacie pištole, útočné pušky a karabíny. Podobne Poľsko, ktoré je významným NATO spojencom Spojených štátov amerických, pristúpilo po rozpade Sovietskeho zväzu k odpredaju sovietskych zbraňových systémov a nahrádza ich vyspelými americkými technológiami, medzi nimi napríklad delostrelecké raketové systémy s vysokou

²¹ United Nations Register on Conventional Arms (2020).

²² European Network against Arms Trade (2019): All you want to know about the EU Defence Fund, and why this is not good for peace nor for jobs and growth.

²³ Armádní Noviny (2017): Slovensko chce nakupovať evropské zbraně.

²⁴ The First News (2020): Poland's arms exports drop by 20 percent in 2019 – MFA.

²⁵ Úrad vlády Slovenskej republiky (2020): Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020 – 2024, s. 31.

mobilitou, vzdušné a raketové obranné systémy Patriot, stíhačky F-35A Lightning II Joint Strike Fighters a ďalšie.²⁶

2.2 Komoditná štruktúra

Poslednou skúmanou kategóriou v rámci zahraničného obchodu s ťažkými konvenčnými zbraňami krajín V4 je ich komoditná štruktúra exportov a importov. Údaje v Tabuľke 3 sú spracované na základe databázy UNROCA,²⁷ pričom obsahujú hodnoty exportov a importov, ktoré vykázali jednotlivé krajiny V4, ako aj ich obchodní partneri od roku 1992. Odlišnosti týchto hodnôt sú spôsobené nepravidelným vykazovaním jednotlivých štátov, rozdielom v definovaní zbraňových kategórií a evidovaných dátumov v rámci štátov, ako aj nepresnosti v hodnotách z dôvodu dodania poruchových kusov zbraní. Číselné hodnoty pokrývajú nielen množstvá exportov a importov konkrétnych typov zbraní, ale aj ich munície, najmä v prípade delostreleckých systémov veľkého kalibru a rakiet vrátane raketových systémov, čo má za následok vysoké hodnoty uvedené v tabuľke pre tieto typy zbraňových systémov.

Tabuľka 3 Komoditná štruktúra obchodu s ťažkými konvenčnými zbraňami v krajinách V4 od roku 1992

		Bojové tanky		Obrnené bojové vozidlá		Delostrelecké systémy veľkého kalibru		Bojové lietadlá		Útočné helikoptéry		Bojové plavidlá		Rakety a raketové komplety	
Česká republika	E	533	97	1346	872	848	8598	240	152	9	0	0	0	502	11799
	I	313	458	1135	431	851	1209	13	47	35	33	0	0	7	623
Maďarsko	E	249	91	235	606	880	1073	5	10	13	0	0	0	1116	10498
	I	111	3	681	586	20082	3	42	43	42	20	0	0	2789	365
Poľsko	E	453	52	1756	181	1597	379	15	1	57	0	4	0	614	420
	I	249	258	298	229	1030	1068	77	69	22	27	10	7	314	7180
Slovenská republika	E	503	41	691	154	6100	271	71	10	5	0	0	0	34593	0
	I	64	33	583	291	1408	242	48	23	4	2	0	0	29099	934

Vysvetlivky: E – export; I – import; Biela farba – hodnoty, ktoré vykázala krajina V4; Šedá farba – hodnoty, ktoré vykázali obchodní partneri.

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa United Nations Register on Conventional Arms (2020).

V rámci komoditnej štruktúry obchodu s ťažkými konvenčnými zbraňami krajín V4 možno pozorovať určité spoločné znaky. Za jeden zo spoločných znakov, s výnimkou Poľska, možno označiť nulové vykazované hodnoty pre exporty aj importy bojových plavidiel, čo je potrebné pripísať geografickému umiestneniu krajín a charakterom národných ozbrojených síl. V najväčších množstevných hodnotách boli vykázané u všetkých krajín exporty a importy delostreleckých systémov veľkého kalibru, rakiet a raketových kompletov, ako aj obrnených bojových vozidiel. Ako už bolo vyššie spomínané, tieto vysoké hodnoty sú ovplyvnené evidovaním počtu exportovanej a importovanej munície pre tieto typy zbraní.

Hodnotovo významnú položku v prepočte na investované finančné prostriedky predstavujú bojové lietadlá. „*Letecký sektor dominoval vo vývoznnej štruktúre poľského zbrojného priemyslu a v roku 2017 predstavoval takmer 45 % medzinárodného predaja.*“²⁸ Najväčšie spoločnosti z tohto odvetvia, PZL Mielec a PZL Świdnik, sú zahraničné subjekty, Poľský export teda zahŕňa predovšetkým komponenty bojových lietadiel vyrobené v Poľsku a hodnotu montáže hotových dielov. Najvýznamnejšie prvky leteckých zbraňových systémov sa však vyrábajú v zahraničí. Nárast hodnoty exportu ťažkých konvenčných zbraní

²⁶ U.S. Department of State (2021): U.S. Security Cooperation With Poland.

²⁷ United Nations Register on Conventional Arms (2020).

²⁸ TRACZYK, W. – KNELL, T. (2019): Polish arms industry driven by domestic orders.

Českej republiky od roku 2016 možno taktiež pripísať bojovým lietadlám ako komodite. Dôvodom je obnovenie produkcie a následný predaj 12 kusov stíhačiek L-159 spoločnosti Aero²⁹ irackým ozbrojeným silám a potvrdenie ďalších uzatvorených obchodov zo strany spoločnosti so zahraničnými subjektami. Vysoký vplyv na import bojových lietadiel v minulosti mal aj rozpad Sovietskeho zväzu a následná snaha o obnovu vojenskej výbavy krajín V4 o technologicky vyspelejšie bojové lietadlá, najmä zo Spojených štátov amerických a Švédska.

Obrnené bojové vozidlá predstavujú jednu z najvýznamnejších kategórií ťažkých konvenčných zbraní pre krajiny V4, nakoľko dominujú v exportoch aj importoch všetkých krajín regiónu v pomerne vysokých hodnotách. Pozitívny vývoj vo výrobe a následnom exporte obrnených bojových vozidiel predpokladá v blízkej budúcnosti Maďarsko, a to z dôvodu podpisu zmluvy medzi Ministerstvom obrany Maďarska a nemeckou spoločnosťou Rheinmetall AG. Na základe zmluvy má byť založený spoločný výrobný závod pre bojové vozidlá pechoty³⁰ Lynx v západomaďarskom meste Zalaegerszeg, v ktorom sa bude vyrábať väčšina týchto obrnených vozidiel a stane sa tak najväčším vojenským výrobným zariadením v krajine.³¹ Spoluprácu s nemeckou spoločnosťou potvrdila aj Česká republika, v ktorej bol vypísaný tender na obstaranie obrnených vozidiel Lynx pre jej národné ozbrojené sily.

Záver a diskusia

Analýza obchodu s konvenčnými zbraňami krajín V4 vychádzala z predpokladu, že v nadväznosti na ich historický vývoj, geografickú blízkosť a úzku spoluprácu na politickej, ekonomickej ale aj bezpečnostnej a obrannej úrovni, budú tieto krajiny zdieľať spoločné znaky v rámci oblastí spadajúcich pod obchod so zbraňami. Skúmanými oblasťami boli miera zapojenia krajín V4 do medzinárodnej legislatívy upravujúcej obchod a kontrolu konvenčných zbraní, uvalené zbrojné embargá, sklon k exportu/importu zbraní, a teritoriálna a komoditná štruktúra obchodu s ťažkými konvenčnými zbraňami. Autorka sa na základe získaných údajov prikláňa k tvrdeniu, že následkom vyššie uvedených premenných (a nielen tých) sa medzi krajinami V4 vytvorili spoločné znaky týkajúce sa obchodu s konvenčnými zbraňami a je dôležité ich skúmať v rámci vývoja z pohľadu regiónu ako celku.

V nadväznosti na získané údaje možno za jeden zo spoločných znakov označiť prístup krajín V4 k medzinárodnej legislatíve upravujúcej konvenčné zbrane, nakoľko s výnimkou Dohovoru o kazetovej munícii (CCM), pristúpili krajiny regiónu ku všetkým siedmym zvoleným smerodajným zmluvám a dohovorom, a to dokonca pri väčšine zmlúv v tom istom časovom období. K dohovoru CCM nepristúpilo Poľsko, nakoľko patrí medzi krajiny vyrábajúce kazetovú muníciu a považujú ju za nenahraditeľný defenzívny typ zbrane. Ostatné krajiny ku zmluve pristúpili a naopak sa zaviazali, že svoje zásoby kazetovej munície zničia a nebudú pokračovať vo výrobe. V najbližších rokoch sa nepredpokladá pristúpenie Poľska k CCM.

Ďalším spoločným znakom je povinnosť dodržiavať uvalené zbrojné embargá zo strany BR OSN, Európskej únie a OBSE, nakoľko všetky krajiny V4 sú členskými stranami týchto medzinárodných organizácií. S týmto bodom súvisí aj ďalší spoločný znak nielen krajín V4, ale celkovo regiónu strednej a juhovýchodnej Európy, a to častá kritika zo strany médií a medzinárodných organizácií exportov konvenčných zbraní týchto krajín do štátov porušujúcich základné ľudské práva alebo zapojených do ozbrojených konfliktov, na ktoré sú uvalené zbrojné embargá.

V rámci analýzy obchodu s konvenčnými zbraňami krajín V4 boli zistené viaceré podobné znaky. Pri analýze teritoriálnej štruktúry išlo o orientáciu exportov a importov na zvyšné krajiny V4, štáty Európskej únie, juhovýchodnej Európy a Spojené štáty americké.

²⁹ KAHN, M. – MULLER, R. (2017): *Airplane maker leads Czech arms industry revival.*

³⁰ Z anglického *infantry fighting vehicles.*

³¹ DÉNES, A. (n. d.): *Hungary to build country's largest military production facility with Germany's Rheinmetall.*

Pri exportoch sa u všetkých krajín V4 umiestnili na popredných miestach aj krajiny Blízkeho východu a juhovýchodnej Ázie. Komoditná štruktúra taktiež vykázala rovnaké preferencie, nakoľko všetky krajiny V4 vykázali s najvyššími hodnotami exporty a importy delostreleckých systémov veľkého kalibru, raketových systémov a obrnených vozidiel, v prepočte na vynaložené finančné prostriedky aj bojové lietadlá a súvisiace komponenty.

V neposlednom rade je potrebné spomenúť jeden negatívny spoločný znak krajín V4, s výnimkou Poľska, a tým je nízka miera vykazovania údajov vo svetových databázach SIPRI a UNROCA, pričom najnižšiu mieru vykazovania dosiahlo Maďarsko. Na základe absencie údajov nebolo možné určiť trend vývoja obchodu so zbraňami z časového hľadiska.

Analýza vykázala okrem spoločných znakov aj niekoľko rozdielov v rámci obchodu s konvenčnými zbraňami. Okrem už spomínanej neparticipácie Poľska na CCM, ide o rozdiely v sklone k obchodu so zbraňami. V prípade Českej a Slovenskej republiky prevažujú v kumulatívnych hodnotách exporty konvenčných zbraní, naopak Poľsko a Maďarsko sú čistými importérmí. Rozdiel nastal aj v rámci komoditnej štruktúry, kedy Poľsko ako jediné vykázalo exporty a importy bojových lodí a námorných zbraní, čo možno pripísať charakteru národných ozbrojených síl a geografickej polohe ostatných štátov V4.

Poznámka k textu

Údaje pochádzajúce zo SIPRI sú vyjadrené v jednotkách TIV (*Trend Indicator Value*). TIV predstavuje unikátnu metodológiu zavedenú SIPRI, ktorá je založená na známych jednotkových výrobných nákladoch základného súboru zbraní a má skôr predstavovať prevod vojenských zdrojov než finančnú hodnotu prevodu.

Použitá literatúra:

1. Amnesty International (n. d.): Weapons exports from the Czech Republic increase at the expense of human rights protection. [online]. In: *Amnesty International*. [Citované 12. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.amnesty.cz/zbrane/en/>>
2. Armádní Noviny (2017): Slovensko chce nakupovat evropské zbraně. [online]. In: *Armádní Noviny*. [Citované 9. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.armadinoviny.cz/slovensko-chce-nakupovat-evropske-zbrane.html>>
3. Arms Trade Treaty (2013): Article 2 – Scope. [online]. In: *Arms Trade Treaty* [Citované 10. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://thearmstradetreaty.org/hyper-images/file/ATT_English/ATT_English.pdf?templateId=137253>
4. Bundeszentrale für politische Bildung (n. d.): Konventionelle Waffen. [online]. In: *Bundeszentrale für politische Bildung*. [Citované 10. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://sicherheitspolitik.bpb.de/m7/layers/conventional-weapons>>
5. Defence24 (2014): The Hungarian presidency of the Visegrad Cooperation – for a stronger defence cooperation in Central Europe. [online]. In: *Defence24*. [Citované 13. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.defence24.com/the-hungarian-presidency-of-the-visegrad-cooperation-for-a-stronger-defence-cooperation-in-central-europe>>
6. DÉNES, A. (n. d.): Hungary to build country's largest military production facility with Germany's Rheinmetall. [online]. In: *ReMix*. [Citované 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://rmx.news/article/article/hungary-to-build-country-s-largest-military-production-facility-to-produce-german-rheinmetall-infantry-fighting-vehicles>>
7. EU Sanctions map (2020): Thematic restrictions. [online]. In: *Sanctionsmap* [Citované 22. 12. 2020.] Dostupné na internete: <<https://www.sanctionsmap.eu/#/main>>
8. European Network against Arms Trade (2019): All you want to know about the EU Defence Fund, and why this is not good for peace nor for jobs and growth. [online]. In:

- ENAAAT [Citované 9. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<http://enaat.org/eu-defence-fund>>
9. HIRST, C. – MARIANI, B. (2002): *Arms Production, Exports and Decision-making in Central and Eastern Europe*. Safeworld, 2002. ISBN-10 0948546875.
  10. KAHN, M. – MULLER, R. (2017): Airplane maker leads Czech arms industry revival. [online]. In: *Reuters*. [Citované 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/article/us-czech-arms-idUSKBN1AB0JU>>
  11. KOLÍN, V. (2015): Towards balanced defence industry in Europe: Main specificities of Central and Eastern European defence industries. [online]. In: *The French Institute for International and Strategic Affairs*. [Citované 5. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/iris-note-march-2015-v-kolin1.pdf>>
  12. Landmine & Cluster Munition Monitor (2015): Slovakia. [online]. In: *The Monitor*. [Citované 5. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<http://www.the-monitor.org/en-gb/reports/2015/slovakia/cluster-munition-ban-policy.aspx#fn17>>
  13. Landmine & Cluster Munition Monitor (2019): Poland. [online]. In: *The Monitor*. [Citované 4. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<http://www.the-monitor.org/en-gb/reports/2019/poland/cluster-munition-ban-policy.aspx#ftn1>>
  14. Ministerstvo obrany ČR (2016): Strategie vyzbrojování a podpory rozvoje obranného průmyslu České republiky do roku 2025. [online]. In: *Ministerstvo obrany ČR*. [Citované 8. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.mocr.army.cz/images/id_40001_50000/46088/strategie-vyzbrojovani-do-2025.pdf>
  15. RAPPERT, B. – MOYES, R. (2009): The prohibition of cluster munitions - Setting International Precedents for Defining Inhumanity. In: *Nonproliferation Review*, Vol. 16, No. 2, July 2009.
  16. SPIRIT.FM (2020): Rozhovor s vládnym komisárom pre rozvoj ozbrojených síl Gáspár Maróth. [online]. In: *Soundcloud* [Citované 14. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://soundcloud.com/spiritfmbp/maroth-gaspar-vedelmi-fejleszesekert-felelos-kormanybiztos>>
  17. Stockholm International Peace Research Institute (2020): Arms Embargoes. [online]. In: *SIPRI*. [Citované 22. 12. 2020.] Dostupné na internete: <<https://www.sipri.org/databases/embargoes>>
  18. Stockholm International Peace Research Institute (2020): IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES. [online]. In: *SIPRI*. [Citované 10. 12. 2020.] Dostupné na internete: <<http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>>
  19. The Convention on Cluster Munitions (2021): What is the Convention on Cluster Munitions? [online]. In: *Cluster Convention*. [Citované 4. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.clusterconvention.org/>>
  20. The Slovak Spectator (2018): Weapons are smuggled through Slovakia, Czech journalists reveal. [online]. In: *The Slovak Spectator*. [Citované 12. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://spectator.sme.sk/c/20806221/weapons-are-smuggled-through-slovakia-czech-journalists-reveal.html>>
  21. The First News (2020): Poland's arms exports drop by 20 percent in 2019 – MFA. [online]. In: *The First News*. [Citované 9. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.thefirstnews.com/article/polands-arms-exports-drop-by-20-percent-in-2019---mfa-16235>>
  22. TRACZYK, W., KNELL, T. (2019): Polish arms industry driven by domestic orders. [online]. In: *Maschinenmarkt International*. [Citované 12. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.maschinenmarkt.international/polish-arms-industry-driven-by-domestic-orders-a-858387/>>

23. United Nations Register on Conventional Arms (2020). [online]. [Citované 12. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.unroca.org/>>
24. United Nations Treaty Collection (2020). [online]. [Citované 11. 12. 2020.] Dostupné na internete: <https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx?clang=_en>
25. Úrad vlády Slovenskej republiky (2020): Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020 – 2024. [online]. In: *Úrad vlády Slovenskej republiky*. [Citované 8. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
26. U.S. Department of State (2021): U.S. Security Cooperation With Poland. [online]. In: *U.S. Department of State*. [Citované 9. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-poland/>>
27. Visegrad Group (n.d.): Visegrad Group Defence Cooperation. [online]. In: *Visegrad Group*. [Citované 9. 4. 2021.] Dostupné na internete: <<https://www.visegradgroup.eu/about/cooperation/defence>>

Kontakt:

Ing. Lujza Chrvalová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

chrvalova.lujza@gmail.com

ZAHRANIČNÝ OBCHOD V STRATÉGIÍ HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA KOSTARIKY¹

FOREIGN TRADE IN ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF COSTA RICA

Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: peter.jancovic@euba.sk

Abstrakt: Kostarika zaznamenala v posledných troch desaťročiach priaznivý hospodársky rozvoj sprevádzaný sociálnym pokrokom a transformáciou komoditnej štruktúry vývozu. K tomu prispeli domáce faktory ako politická stabilita a akumulácia ľudského kapitálu, ale aj externé faktory vychádzajúce zo spôsobu zapojenia krajiny do medzinárodného obchodu a prílevu PZI. Cieľom tohto príspevku je preskúmať vývoj tovarovej štruktúry vývozu a identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze má Kostarika najvyššie komparatívne výhody. Pre naplnenie stanoveného cieľa používame Lafayov index medzinárodnej špecializácie. Vypočítané hodnoty Lafayovho indexu indikujú, že Kostarika má naďalej vysoké prirodzené komparatívne výhody vo vývoze tradičných agrárnych komodít ako sú banány a káva. Avšak v súčasnosti má Kostarika najvyšší stupeň špecializácie vo vývoze lekárskech a zdravotníckych nástrojov, zariadení a pomôcok s vysokou technologickou náročnosťou a intenzitou na vysokokvalifikovanú pracovnú silu.

Kľúčové slová: komparatívna výhoda, Kostarika, Lafayov index, vývoz

JEL: F10, F63, O10

Abstract: Over the last three decades, Costa Rica has experienced favourable economic development that has been accompanied by social progress and changes in the commodity structure of export. This was due to the domestic factors, such as political stability and accumulation of human capital, but also thanks to the external factors arising from involvement in international trade and FDI inflows. The aim of this paper is to examine the commodity structure of Costa Rican exports and to identify commodities in which Costa Rica has the highest comparative advantages. We employ the Lafay index of international specialization. The values of Lafay index indicate that Costa Rica continues to have high natural comparative advantages in export of traditional agricultural commodities, such as bananas and coffee. Currently, Costa Rica has the highest degree of trade specialization in medical, surgical and dental instruments and appliances, which are technology-intensive and require high-skilled labour, as well as investment in research and development.

Keywords: comparative advantage, Costa Rica, Lafay index, export

JEL: F10, F63, O10

Úvod

V dôsledku dlhovej krízy zo začiatku 80. rokov 20. storočia Kostarika zmenila stratégiu hospodárskeho rozvoja, a to prechodom od substitúcie dovozu domácou výrobou smerom k vývozne orientovanému modelu hospodárskeho rozvoja založenom na princípoch neoliberalizmu. Hospodársky rozvoj Kostarickej republiky za posledné tri dekády je

---

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov EUBA s názvom *Vybrané aspekty medzinárodnej politickej ekonómie v kontexte globalizácie 21. storočia* č. I-21-106-00.

považovaný Svetovou bankou za „jasný príbeh úspechu“.² Súčasný stav ekonomického rozvoja, rovnako ako sociálneho pokroku v krajine je determinovaný súhrou viacerých domácich aj externých faktorov. Medzi hlavné domáce činitele rozvoja možno zaradiť dlhodobú politickú stabilitu, prvky sociálneho štátu a relatívne vysokú úroveň ľudského kapitálu. Pokiaľ ide o vonkajšie faktory rozvoja kostarickej ekonomiky, tak spôsob zapojenia krajiny do medzinárodného obchodu a prílev priamych zahraničných investícií možno považovať za kľúčové determinanty.

Ekonomický rozvoj Kostariky bol v posledných troch desaťročiach sprevádzaný významnými zmenami v komoditnej štruktúre vývozu. Zatiaľ čo na začiatku 80. rokov 20. storočia bola komoditná štruktúra vývozu krajiny charakteristická vysokým podielom tradičných poľnohospodárskych komodít ako káva, banány, cukor a hovädzie mäso, tak v súčasnosti je tovarová štruktúra vývozu relatívne diverzifikovaná, s vysokým podielom výrobkov náročných na kapitál, kvalifikovanú pracovnú silu a technológie, rovnako ako s pretrvávajúcim nezanedbateľným podielom tradičných agrárnych komodít. Dôležité je poznamenať, že k štrukturálnym zmenám vo výrobe a k diverzifikácii vývozu Kostariky významne prispel zahraničný kapitál vo forme priamych zahraničných investícií.

Cieľom tohto príspevku je preskúmať transformáciu komoditnej štruktúry vývozu Kostariky a identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze má Kostarika najvyššie komparatívne výhody. Za účelom naplnenia uvedeného cieľa používame Lafayov index medzinárodnej špecializácie, ktorý na rozdiel od najpoužívanejšieho Balassovho indexu odhalených komparatívnych výhod berie do úvahy nielen vývoz, ale aj dovoz krajiny, a tak zohľadňuje vnútroodvetvový obchod a reexport. Predkladaný príspevok je organizovaný nasledovne. V prvej časti sa venujeme stručnej charakteristike súčasnej stratégie hospodárskeho rozvoja Kostariky, s osobitným dôrazom na zahraničný obchod a PZI. Druhá časť je venovaná metodológii. V tretej časti uvádzame vypočítané hodnoty Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie a analyzujeme zmeny komparatívnych výhod Kostariky za posledné dve desaťročia. Následne záverečná časť sumarizuje hlavné zistenia príspevku.

1 Model hospodárskeho rozvoja Kostariky

Kostarická republika, s HDP per capita na úrovni približne 12 000 US\$ v bežných cenách, je v rámci Svetovej banky klasifikovaná ako ekonomika s vyšším stredným príjmom.³ V priebehu rokov 1990 – 2019 sa HDP na obyvateľa v Kostarike zvýšilo takmer sedemnásobne. Kostarika sa spolu s Panamou zaraďujú medzi ekonomicky najúspešnejšie krajiny subregiónu Strednej Ameriky, rovnako ako celého regiónu Latinskej Ameriky a Karibiku. Podľa mnohých ekonómov, hospodársky rozvoj predstavuje proces ekonomickej a sociálnej transformácie, pri ktorom sa výroba čoraz viac presúva k činnostiam s vyššou pridanou hodnotou a rastie dopyt po tejto produkcii na medzinárodných trhoch.⁴ Z uvedenej definície vyplýva, že hospodársky rozvoj si vyžaduje nielen štrukturálne zmeny v ekonomike, ale aj sociálny pokrok. Podľa *Indexu sociálneho pokroku* sa Kostarika v roku 2020 z globálneho hľadiska umiestnila na 37. mieste, zatiaľ čo v rámci Latinskej Ameriky a Karibiku je druhou najúspešnejšou ekonomikou, pokiaľ ide o sociálny pokrok domáceho obyvateľstva.⁵ Hodnoty uvedeného indexu naznačujú, že hospodársky rast v krajine je sprevádzaný aj socioekonomickým rozvojom populácie.

Súčasný stav socioekonomického rozvoja Kostariky je determinovaný viacerými historickými a súčasnými, domácimi a externými faktormi. Na rozdiel od mnohých iných latinskoamerických a karibských krajín má Kostarika dlhú históriu v oblasti ľudského rozvoja,

---

² Svetová banka (2009): *Costa Rica Competitiveness Diagnostic and Recommendations*, s. 4.

³ Svetová banka (2021): *GDP per capita (current US\$)*.

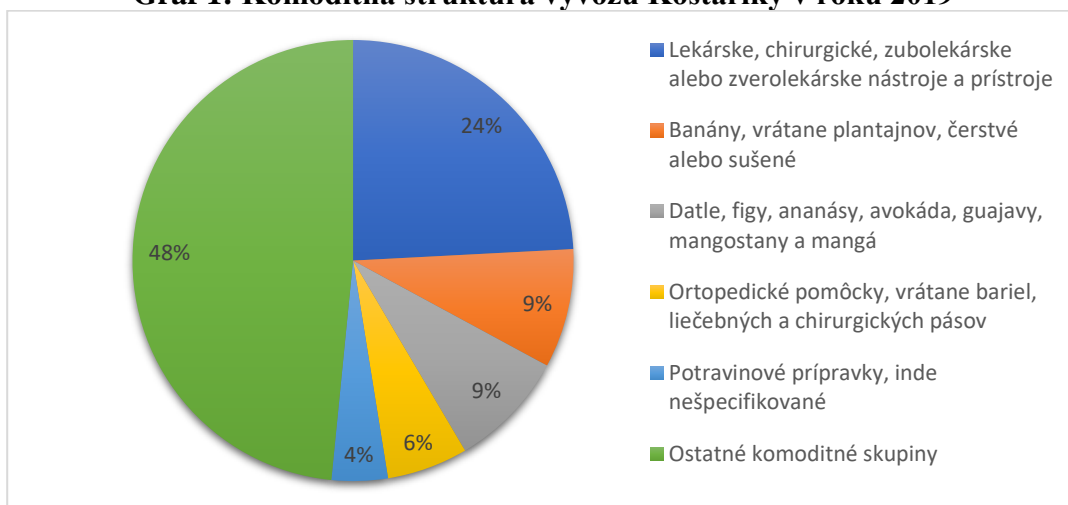
⁴ PAUS, E. (2014): *Industrial development strategies in Costa Rica: When structural change and domestic capability accumulation diverge*, s. 181.

⁵ *Social Progress* (2021): *Costa Rica*.

s osobitným dôrazom na úroveň vzdelania. V roku 1869 bolo v Kostarike ustanovené povinné a bezplatné základné vzdelávanie.⁶ V 40. rokoch 20. storočia bol vybudovaný sociálny štát, bola nastolená demokracia a ústavou z roku 1949 bola zrušená armáda, čo umožnilo zvyšovať sociálne výdavky štátu.⁷ Medzi hlavné princípy sociálneho paktu zo 40. a 50. rokov 20. storočia možno zaradiť zakotvenie základných sociálnych práv v ústave, ustanovenie univerzálneho systému zdravotnej starostlivosti v krajine a zaručenie prístupu k verejnému vzdelávaniu.⁸ Sánchez-Ancochea tvrdí, že vysoké verejné výdavky na zdravotnú starostlivosť a vzdelávanie zásadne prispeli k vytváraniu nových komparatívnych výhod Kostariky.⁹ Politická stabilita, sociálny štát a relatívne vysoká úroveň akumulácie ľudského kapitálu sa stali významnými domácimi činiteľmi hospodárskeho rozvoja Kostariky.

Trejos uvádza, že hospodárska výkonnosť Kostariky je okrem investícií do ľudského kapitálu a politickej stabilizácie významnou mierou ovplyvnená aj spôsobom integrácie kostarickej ekonomiky do svetového hospodárstva.¹⁰ V dôsledku dlhovej krízy zo začiatku 80. rokov 20. storočia Kostarika upustila od smerom dovnútra orientovanej rozvojovej stratégie, ktorá spočívala v substitúcii dovozu domácou výrobou. V nasledujúcom období začala Kostarika uplatňovať novú stratégiu hospodárskeho rozvoja založenú na raste orientovanom na vývoz (*export-led growth*), resp. smerom von orientovanom raste, rovnako ako na podpore prílevu priamych zahraničných investícií do ekonomiky.¹¹ V priebehu implementácie tzv. *nového ekonomického modelu (NEM)* vychádzajúceho z princípov neoliberalizmu sa štruktúra vývozu Kostariky významne pretransformovala smerom od vývozu primárnych komodít k vývozu priemyselných výrobkov so strednou a vysokou technologickou náročnosťou.¹²

Graf 1: Komoditná štruktúra vývozu Kostariky v roku 2019

Prameň: vlastné spracovanie podľa údajov ITC Trade Map (2021): Bilateral trade between Costa Rica and World.

V roku 1982 tvorili tradičné poľnohospodárske komodity ako káva, banány, cukor a hovädzie mäso približne 61 % kostarického vývozu.¹³ Podľa údajov na grafe 1, najvyšší

⁶ THIRWALL, A. P. – PACHECO-LÓPEZ, P. (2017): Economics of Development, s. 21.

⁷ PAUS, E. (2014): Industrial development strategies in Costa Rica: When structural change and domestic capability accumulation diverge, s. 186.

⁸ OVIEDO, A. M. a kol. (2015): Costa Rica's Development. From Good to Better, s. 1.

⁹ SÁNCHEZ-ANCOCHEA, D. (2006): Development Trajectories and New Comparative Advantages: Costa Rica and the Dominican Republic under Globalization.

¹⁰ TREJOS, A. (2009): Country Role Models for Development Success: The Case of Costa Rica.

¹¹ THIRWALL, A. P. – PACHECO-LÓPEZ, P. (2017): Economics of Development, s. 21.

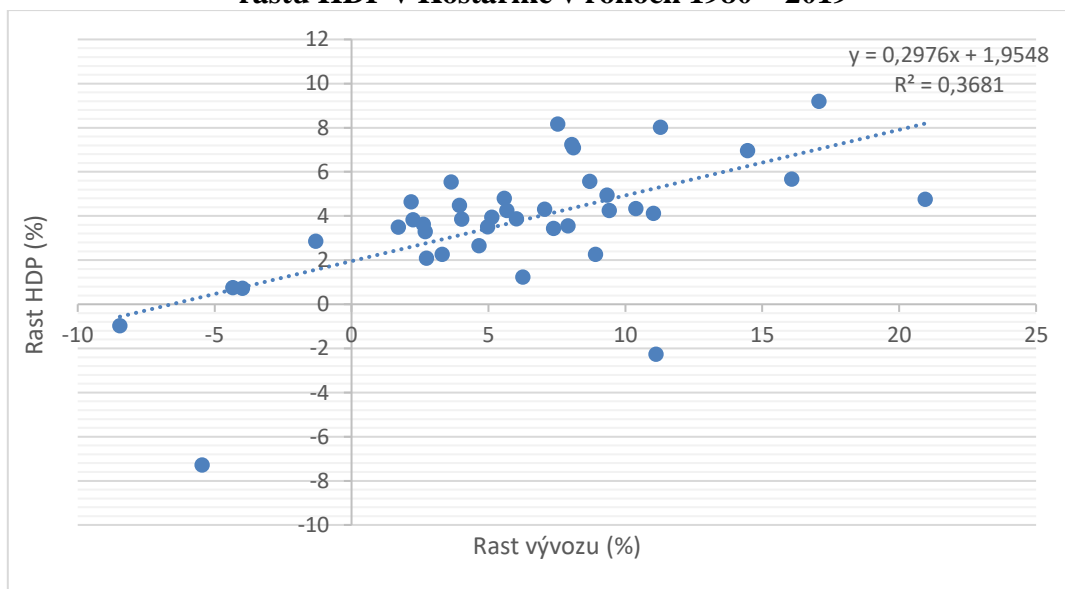
¹² PAUS, E. (2014): Industrial development strategies in Costa Rica: When structural change and domestic capability accumulation diverge, s. 182.

¹³ TREJOS, A. (2009): Country Role Models for Development Success: The Case of Costa Rica.

podiel na kostarickom vývoze za rok 2019 mali nasledovné komoditné skupiny – lekárske, chirurgické, zubolekárske alebo zverolekárske nástroje a prístroje (24,17 %), banány, vrátane plantajnov, čerstvé alebo sušené (8,73 %), datle, figy, ananásy, avokáda, guajavy a mangá (8,62 %), ortopedické pomôcky, vrátane bariel, liečebných a chirurgických pásov (5,94 %) a potravinové prípravky (4,11 %). V súčasnosti je vývoz Kostariky relatívne diverzifikovaný s vysokým podielom výrobkov náročných na kapitál, kvalifikovanú pracovnú silu a technológie, rovnako ako s pretrvávajúcim nezanedbateľným podielom tradičných agrárnych komodít, ako sú káva a ovocie. Štruktúra výroby a vývozu Kostariky sa tak podstatne odlišila od väčšiny ostatných latinskoamerických krajín, ktoré sa naďalej špecializujú na produkciu a vývoz primárnych komodít a tovarov s nižšou pridanou hodnotou.

Na bodovom grafe 2 je možné prostredníctvom trendovej spojnice vidieť, že medzi ročnou percentuálnou mierou rastu vývozu a ročnou mierou rastu HDP v Kostarike existuje v období rokov 1980 – 2019 silná priama korelačná závislosť. Inak povedané, vyššia miera rastu vývozu má tendenciu byť sprevádzaná vyššou mierou hospodárskeho rastu kostarickej ekonomiky. Podľa údajov Svetovej banky bola priemerná ročná miera rastu vývozu Kostariky v rokoch 1980 – 1989 približne 5,5 %, zatiaľ čo priemerný ekonomický rast krajiny bol v danom období na úrovni 2,2 %. V rokoch 1990 – 1999 bol priemerný medziročný rast vývozu až viac ako 9,1 % a priemerný ekonomický rast v tejto dekáde predstavoval 4,8 %. V prvej dekáde 21. storočia sa priemerný ročný rast vývozu spomalil na 3,8 %, a zároveň priemerný hospodársky rast krajiny poklesol na 4,2 %. V rokoch 2010 – 2019 sa priemerný ročný rast vývozu zvýšil na 5,4 % a priemerný rast HDP Kostariky sa znížil na 3,6 %.¹⁴ V rámci skúmaného obdobia dosiahla Kostarika najvyšší rast HDP v roku 1992 (9,2 %), kedy zároveň ekonomika zaznamenala jeden z najväčších prírastkov objemu vývozu – 17,1 %.

Graf 2: Vzťah medzi ročnou percentuálnou mierou rastu vývozu a mierou rastu HDP v Kostarike v rokoch 1980 – 2019

Prameň: vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej banky (2021): World Development Indicators.

K štruktúrnym zmenám v národnej produkcii a k diverzifikácii vývozu Kostariky významne prispel zahraničný kapitál v podobe priamych zahraničných investícií. V priebehu uplatňovania smerom von orientovanej rozvojovej stratégie bolo v Kostarike zriadených niekoľko vývozných spracovateľských zón (*export processing zones – EPZ*), ktoré predstavovali jeden z hlavných nástrojov prilákania priamych zahraničných investícií do

¹⁴ Svetová banka (2021): World Development Indicators.

krajiny a podpory vývozného sektora. Podľa Jenkinsa, spoločnosti v rámci EPZ zohrali dôležitú úlohu predovšetkým pri znižovaní závislosti Kostariky od vývozu tradičných poľnohospodárskych komodít (káva, banány, cukor, hovädzie mäso), zvyšovaní celkových príjmov krajiny z vývozu a poskytovaní pracovných príležitostí.¹⁵ Kostarická agentúra pre podporu investícií (CINDE) uvádza, že v súčasnosti je v krajine zriadených 32 oblastí s režimom zóny voľného obchodu, resp. špeciálnych ekonomických zón, v ktorých vláda poskytuje nadnárodným spoločnostiam investičné stimuly a iné výhody za účelom podpory vývozu a investícií v Kostarike.¹⁶ Vo všeobecnosti majú zamestnanci v rámci špeciálnych ekonomických zón vyššie priemerné mzdy v porovnaní s pracovníkmi v iných sektoroch ekonomiky. Priemerná mzda v týchto zónach bola podľa Hospodárskej komisie pre Latinskú Ameriku a Karibik v roku 2018 ekvivalentná sume 1 550 US\$, čo predstavovalo asi 1,8 násobok priemernej mzdy v národnom hospodárstve Kostariky.¹⁷ Podľa údajov UNCTAD, produkcia v rámci špeciálnych ekonomických zón sa v súčasnosti podieľa viac ako polovicou na celkovom vývoze Kostariky.¹⁸ Špeciálne ekonomické zóny sa tak stali významným nástrojom podpory prílevu PZI a v konečnom dôsledku kľúčovým prostriedkom diverzifikácie štruktúry kostarického vývozu.

Z hľadiska odvetvového členenia a základných tendencií prílevu priamych zahraničných investícií do ekonomiky Kostariky možno vymedziť štyri základné obdobia:

- *80. roky 20. storočia* – väčšina PZI smerovala do výroby tovarov s nižšou pridanou hodnotou, ktoré boli náročné na pracovnú silu, táto produkcia bola spravidla určená na vývoz do USA, hlavným cieľovým odvetvím prílevu PZI sa stal textilný a odevný priemysel;
- *90. roky 20. storočia* – PZI začali smerovať do kapitálovo a technologicky náročnejšej výroby (medium-high-tech), významným priemyselným odvetvím sa stáva elektrotechnický a elektronický priemysel, konkrétne výroba mikroprocesorov po príchode medzinárodnej spoločnosti Intel do Kostariky v roku 1997¹⁹;
- *1. dekáda 21. storočia* – väčšina zahraničných investícií začala smerovať do odvetví náročných na kapitál, vysokokvalifikovanú pracovnú silu a technológie, dôležitým odvetvím prílevu PZI sa stáva výroba zdravotníckych pomôcok a zariadení;
- *2. dekáda 21. storočia* – napriek tomu, že pokračuje prílev investícií do odvetví náročných na vysokokvalifikovanú pracovnú silu (výroba sofistikovanejších medicínskych zariadení), tak podstatným sektorom pre prílev PZI sa čoraz viac stávajú služby, vrátane služieb orientovaných na vývoz, ako sú cestovný ruch (ekoturizmus), sofistikovanejšie podnikateľské služby alebo výskumné a vývojové (R&D) služby.²⁰

2 Metodológia

Mnohé rozvojové krajiny zakladajú svoje národné stratégie hospodárskeho rozvoja na liberalizácii zahraničného obchodu, diverzifikácii a zvyšovaní vývozu. Pokiaľ ide o spôsob zapojenia krajiny do medzinárodného obchodu, krajina sa vo všeobecnosti špecializuje na výrobu a vývoz tých statkov, v ktorých má komparatívne výhody. V tomto kontexte možno rozlíšiť prirodzené (tradičné, statické) a nadobudnuté (nové, dynamické) komparatívne výhody konkrétnej krajiny.²¹ S uvedeným rozdelením úzko súvisia ekonomické prínosy zo zahraničného obchodu, ktoré možno taktiež rozdeliť na statické a dynamické. Statické prínosy

¹⁵ JENKINS, M. (2005): Economic and social effects of export processing zones in Costa Rica.

¹⁶ CINDE (2021): Free Trade Zones.

¹⁷ ECLAC (2018): Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean, s. 139.

¹⁸ UNCTAD (2019): World Investment Report. Special Economic Zones, s. 180.

¹⁹ JENKINS, M. (2005): Economic and social effects of export processing zones in Costa Rica.

²⁰ ECLAC (2018): Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean, s. 141-150.

²¹ THIRWALL, A. P. – PACHECO-LÓPEZ, P. (2017): Economics of Development, s. 477.

z obchodu vychádzajú zo zákona komparatívnych výhod, ktorý hovorí, že krajina by sa mala špecializovať na výrobu a vývoz takých tovarov, ktoré môže vyrábať s relatívne nižšími nákladmi. Prínosy zo zahraničného obchodu súvisiace s dynamickými komparatívnymi výhodami, ktoré môže krajina získať najmä prílevom priamych zahraničných investícií a technologickými inováciami, spočívajú v rozširovaní špecializácie krajiny alebo zmenách del'by práce.²² Z uvedeného vyplýva, že komparatívne výhody krajiny nie sú z dlhodobého hľadiska nemenné a ich transformácia je ovplyvnená mnohými faktormi.

Komoditnú štruktúru vývozu ekonomiky možno skúmať z rôznych hľadísk, ako napríklad podľa odhalených komparatívnych výhod, stupňa diverzifikácie a koncentrácie vyvázaných statkov alebo z hľadiska podielu vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode krajiny. Vzhľadom k tomu, že cieľom tohto príspevku je identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze má Kostarika najvyššie komparatívne výhody, používame Lafayov index (LFI) medzinárodnej špecializácie. Zaghini tvrdí, že LFI je vhodným ukazovateľom špecializácie ekonomiky, pretože berie do úvahy nielen vývoz, ale aj dovoz, čo umožňuje zohľadniť vnútroodvetvový obchod a reexport krajiny.²³ Navyše, LFI eliminuje vplyv cyklických faktorov, ktoré môžu z krátkodobého hľadiska ovplyvniť veľkosť obchodných tokov tým, že index zohľadňuje rozdiel medzi normalizovanou obchodnou bilanciou každej komoditnej skupiny a celkovou normalizovanou obchodnou bilanciou.²⁴ Lafayov index medzinárodnej špecializácie možno vypočítať podľa nasledovného vzorca:

$$LFI_j^i = 100 \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \quad (1)$$

kde x_j^i a m_j^i predstavujú vývoz a dovoz komoditnej skupiny j krajiny i do, resp. zo zvyšku sveta a N odkazuje na počet skúmaných komoditných skupín. Kladné hodnoty LFI indikujú existenciu komparatívnej výhody danej krajiny vo vývoze konkrétnej komoditnej skupiny, zatiaľ čo záporné hodnoty LFI odkazujú na komparatívnu nevýhodu pri danej položke. Vyššia hodnota indexu LFI naznačuje vyšší stupeň špecializácie v obchode s danou komoditnou skupinou, a teda aj existenciu väčšej komparatívnej výhody.

Analýza komparatívnych výhod vychádza z komoditných skupín na štvrtej úrovni harmonizovaného systému colnej klasifikácie (HS4). Dáta o zahraničnom obchode Kostariky použité na výpočet komparatívnych výhod pochádzajú zo štatistík *ITC Trade Map*. Hodnoty Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie sme v súlade s dostupnosťou dát a za účelom porovnania zmien v komparatívnych výhodách Kostariky vypočítali pre roky 2001, 2010 a 2019. Na základe vypočítaných hodnôt Lafayovho indexu určujeme poradie komoditných skupín podľa veľkosti preukázanej komparatívnej výhody, resp. podľa stupňa špecializácie.

3 Výsledky

V roku 2019 bola komparatívna výhoda vývozu Kostariky preukázaná približne pri 180 komoditných skupinách na štvrtej úrovni harmonizovaného systému colnej klasifikácie, pričom však po prvých 38 položkách HS4 mal Lafayov index hodnotu menej ako 0,1. Ako vyplýva z údajov v tabuľke 1, pri komoditnej skupine 9018 – lekárske, chirurgické, zubolekárske nástroje a prístroje – mal Lafayov index najvyššiu hodnotu (LFI=10,6), čo reflektuje vysoký stupeň špecializácie Kostariky v oblasti produkcie a vývozu lekárskeho a zdravotníckeho nástrojov, zariadení a pomôcok s vysokou technologickou náročnosťou a intenzitou na vysokokvalifikovanú pracovnú silu, výskum a vývoj. V priebehu posledných dvoch dekád

²² *Ibid.*, s. 477-480.

²³ ZAGHINI, A. (2003): Trade Advantages and Specialization Dynamics in Acceding Countries, s 10.

²⁴ *Ibid.*

možno pozorovať rastúci trend komparatívnej výhody Kostariky vo vývoze komoditnej skupiny 9018, keďže LFI pre danú položku mal za rok 2001 hodnotu 2,59 a za rok 2010 vykázal hodnotu 3,44 (tabuľka 1). Ďalšími komoditnými skupinami, pri ktorých vykazovala Kostarika relatívne vysoké komparatívne výhody za rok 2019 sú tradičné poľnohospodárske komodity ako 0803 (banány, vrátane plantajnov, čerstvé alebo sušené) a 0804 (datle, figy, ananásky, avokáda, guajavy a mangá). Komoditná skupina 0804 je takmer výlučne zastúpená vývozom ananášov.²⁵ Na základe hodnôt Lafayovho indexu za rok 2019 možno konštatovať, že Kostarika v súčasnosti vykazuje najvyšší stupeň špecializácie vo vývoze lekárskeho a chirurgického nástrojov a prístrojov, kávy, ovocia a potravín. Na druhej strane, Kostarika má silné komparatívne nevýhody pri komoditných skupinách ako sú 2710 (ropné oleje, iné ako surové), 8703 (osobné automobily a iné motorové vozidlá), 8517 (telefónne súpravy) a 3004 (lieky).

Podľa údajov v tabuľke 1 mala Kostarika v roku 2010 najvyššiu komparatívnu výhodu vo vývoze komoditnej skupiny 0803 (banány, vrátane plantajnov, čerstvé alebo sušené), po ktorej nasledovala skupina 0804 (datle, figy, ananásky, avokáda, guajavy a mangá). To znamená, že Kostarika mala v roku 2010 najvyšší stupeň špecializácie vo vývoze tradičných poľnohospodárskych komodít, pri ktorých vykazuje prirodzené komparatívne výhody. Treťou komoditnou skupinou na štvrtej úrovni harmonizovaného systému colnej klasifikácie s najvyššou preukázanou komparatívnou výhodou za rok 2010 bola skupina 8473 (časti súčasti a príslušenstvo), a to konkrétne stroje, časti a príslušenstvo na automatické spracovanie údajov, magnetické alebo optické snímače.²⁶ Ďalšími komoditnými skupinami s relatívne vysokou hodnotou indexu LFI v roku 2010 boli lekárske a zdravotnícke nástroje, prístroje a pomôcky (9018 a 9021). Naopak, najvyššie komparatívne nevýhody vykazovala Kostarika v rámci komoditných skupín 2710 (ropné oleje, iné ako surové), 8534 (tlačené obvody), 8703 (osobné automobily a iné motorové vozidlá) a 2709 (ropné oleje, surové).

V roku 2001 boli komparatívne výhody preukázané pri viac ako 220 komoditných skupinách na úrovni HS4, pričom však po prvých 49 komoditách mal Lafayov index medzinárodnej špecializácie hodnotu menej ako 0,1. Za uplynulé dve dekády sa výrazne zmenila pozícia komoditnej skupiny 8473 (časti, súčasti a príslušenstvo), konkrétne položky 847330 (stroje, časti a príslušenstvo na automatické spracovanie údajov), pri ktorej mala Kostarika v roku 2001 najvyššiu komparatívnu výhodu a v roku 2019 pri tejto komoditnej skupine krajina vykazovala komparatívnu nevýhodu (tabuľka 1). Súvisí to predovšetkým s ukončením výroby medzinárodnej spoločnosti Intel v Kostarike v roku 2014, ktorá sa v krajine špecializovala na výrobu a vývoz mikroprocesorov.²⁷ Ďalšími komoditnými skupinami s vysokým stupňom špecializácie Kostariky v roku 2001 sú 0803 (banány, vrátane plantajnov, čerstvé alebo sušené), 9018 (lekárske, chirurgické, zubolekárske nástroje a prístroje), 0901 (káva, pražená alebo nepražená) a 0804 (datle, figy, ananásky, avokáda, guajavy, mangá). Po analýze hodnôt Lafayovho indexu za rok 2001 možno konštatovať, že spomedzi komodít s prirodzenou komparatívnou výhodou mala Kostarika najvyšší stupeň špecializácie vo vývoze banánov, kávy, ananášov a melónov. V rámci nadobudnutých komparatívnych výhod sa Kostarika najviac špecializovala na vývoz častí a príslušenstva zariadení na spracovanie údajov, lekárskeho nástrojov a prístrojov, odevov a odevných doplnkov (tabuľka 1). Na druhej strane, najvyššie komparatívne nevýhody boli v prípade Kostariky za rok 2001 preukázané pri komoditných skupinách 8542 (elektronické integrované obvody a mikrozostavy), 2710 (ropné oleje, iné ako surové), 8703 (osobné automobily a iné motorové vozidlá) a 4804 (nenatieraný kraft papier a kraft lepenka).

²⁵ UN COMTRADE (2021): Costa Rica.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ OVIEDO, A. M. a kol. (2015): Costa Rica's Development. From Good to Better.

Tabuľka 1: Hodnoty Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie Kostariky

<i>Kód HS4</i>	<i>Položka HS4</i>	<i>LFI</i>		
		<i>2001</i>	<i>2010</i>	<i>2019</i>
8473	Časti, súčasti a príslušenstvo (okrem krytov, kufríkov...)	7,34 (1)	3,54 (3)	-0,06
0803	Banány, vrátane plantajnov, čerstvé alebo sušené	5,29 (2)	3,70 (1)	4,22 (2)
9018	Lekárske, chirurgické, zubolekárске nástroje a prístroje...	2,59 (3)	3,44 (4)	10,60 (1)
0901	Káva, pražená alebo nepražená alebo dekofeínovaná...	1,75 (4)	1,34 (6)	1,11 (6)
0804	Datle, figy, ananásy, avokáda, guajavy, mangá...	1,45 (5)	3,55 (2)	4,15 (3)
6108	Dámske kombiné, spodničky, nohavičky, nočné košeľe...	0,71 (6)	0,03	-0,04
0807	Melóny (vrátane vodných melónov) a papáje, čerstvé	0,67 (7)	0,47 (12)	0,37
8543	Elektrické stroje a zariadenia a prístroje,...	0,64 (8)	-0,03	-0,10
0604	Lístie, konáre a ostatné časti rastlín, bez kvetov...	0,63 (9)	0,32	0,14
6212	Podprsienky, podväzkové pásy, korzety,...	0,56 (10)	0,02	-0,01
0602	Ostatné živé rastliny (vrátane koreňov)...	0,55 (11)	0,40	0,28
2106	Potravinové prípravky inde nešpecifikované	0,55 (12)	1,14 (7)	1,46 (5)
9021	Ortopedické pomôcky, vrátane bariel, liečebných pásov	0,12	1,46 (5)	2,54 (4)
8542	Elektronické integrované obvody a mikrozostavy	-6,77	0,92 (8)	-0,21
4011	Nové pneumatiky, z kaučuku	0,14	0,66 (9)	0,60 (7)
1511	Palmový olej a jeho frakcie, rafinované, nerafinované...	0,24	0,56 (10)	0,34
8544	Drôty, káble (vrátane koaxiálnych káblov) izolované...	0,14	0,48 (11)	0,21
2009	Ovocné a zeleninové šťavy...	0,42	0,45	0,57 (8)
0714	Maniok, marantové korenie, sladké zemiaky...	0,54	0,42	0,52 (9)
2008	Ovocie, orechy a iné jedlé časti rastlín...	0,26	0,15	0,50 (10)
9001	Optické vlákna a zväzky optických vlákien...	-0,03	-0,03	0,47 (11)
9619	Hygienické vložky a tampóny, detské plienky...	0	0	0,44 (12)

Prameň: vlastné spracovanie podľa údajov ITC Trade Map (2021): Bilateral trade between Costa Rica and World.

Záver

Približne od druhej polovice 80. rokov 20. storočia Kostarika uplatňuje smerom von orientovaný model hospodárskeho rozvoja, v ktorom zohráva dôležitú úlohu vývoz, jeho objem a komoditná štruktúra, rovnako ako prílev priamych zahraničných investícií do ekonomiky. V posledných troch dekádach sa štruktúra kostarického vývozu významne pretransformovala smerom od dominancie vývozu primárnych komodít cez vývoz tovarov s nízkou a strednou technologickou náročnosťou, až k vývozu priemyselných výrobkov náročných na kapitál, kvalifikovanú pracovnú silu a technológie. V uvedenom období možno sledovať silnú priamu korelačnú závislosť medzi ročnou percentuálnou mierou rastu vývozu a ročnou mierou rastu HDP v Kostarike. K zvyšovaniu kostarického vývozu a k jeho diverzifikácii významne prispeli priame zahraničné investície. Z hľadiska odvetvového členenia a základných tendencií prílevu priamych zahraničných investícií do ekonomiky Kostariky možno vymedziť štyri základné obdobia. Dominantné cieľové odvetvia prílevu PZI v jednotlivých obdobiach vo veľkej miere reflektujú komoditnú štruktúru vývozu konkrétneho obdobia a zmeny v nadobudnutých komparatívnych výhodách Kostariky.

Cieľom tohto príspevku bolo preskúmať transformáciu komoditnej štruktúry vývozu Kostariky a pomocou Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze má Kostarika najvyššie komparatívne výhody. Na začiatku 21. storočia mala Kostarika najvyššiu komparatívnu výhodu vo vývoze častí a príslušenstva zariadení na automatické spracovanie údajov, ďalej vo vývoze banánov a lekárskeho nástroja a prístrojov. V roku 2010 krajina vykazovala najvyšší stupeň špecializácie vo vývoze poľnohospodárskych komodít (banány a ananásy), po ktorých nasledovali časti a príslušenstvo zariadení na automatické spracovanie údajov a lekárske nástroje a prístroje. V roku 2019 bola najvyššia komparatívna výhoda vývozu Kostariky preukázaná v komoditnej skupine lekárske, chirurgické, zubolekárske nástroje a prístroje, ktorých výroba je náročná na technológie, vysokokvalifikovanú pracovnú silu, výskum a vývoj. Ďalšími komoditnými skupinami, pri ktorých vývoze Kostarika vykazovala v roku 2019 vysoký stupeň špecializácie boli tradičné poľnohospodárske komodity – banány a ananásy. Na základe hodnôt Lafayovho indexu za roky 2001, 2010 a 2019 možno konštatovať, že Kostarika má naďalej vysoké prirodzené (tradičné) komparatívne výhody vo vývoze poľnohospodárskych komodít ako sú banány, ananásy a káva. Pokiaľ ide o nadobudnuté (nové) komparatívne výhody, najmä v dôsledku prílevu PZI, Kostarika vykazuje v posledných dvoch dekádach vysoký stupeň špecializácie vo vývoze produkcie náročnej na kapitál, kvalifikovanú pracovnú silu a technológie.

Vo všetkých troch skúmaných rokoch mala Kostarika vysoké komparatívne nevýhody pri komoditných skupinách ako ropné oleje a oleje získané z bitúmenových nerastov, iné ako surové a osobné automobily a iné motorové vozidlá konštruované hlavne na prepravu osôb.

Použitá literatúra:

1. CINDE (2021): Free Trade Zones. [online]. 2021. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.cinde.org/en>.
2. ECLAC (2018): Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean. [online]. 2018. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.cepal.org/en/publications/type/foreign-direct-investment-latin-america-and-caribbean>.
3. ITC Trade Map (2021): Bilateral trade between Costa Rica and World. [online]. 2021. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.trademap.org>.
4. JENKINS, M. (2005): Economic and social effects of export processing zones in Costa Rica. [online]. 2005. [Citované 1. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_101038/lang--en/index.htm.
5. OVIEDO, A. M. a kol. (2015): Costa Rica's Development. From Good to Better. [online]. 2015. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22023>.
6. PAUS, E. (2014): Industrial development strategies in Costa Rica: When structural change and domestic capability accumulation diverge. [online]. 2014. [Citované 29. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_315671/lang--en/index.htm.
7. SÁNCHEZ-ANCOCHEA, D. (2006): Development Trajectories and New Comparative Advantages: Costa Rica and the Dominican Republic under Globalization. In: *World Development*, 2006, roč. 34, č. 6, s. 996-1015.
8. Social Progress (2021): Costa Rica. [online]. 2021. [Citované 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.socialprogress.org>.
9. Svetová banka (2009): Costa Rica Competitiveness Diagnostic and Recommendations [online]. 2009. [Citované 30. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/3092>.

10. Svetová banka (2021): GDP per capita (current US\$). [online]. 2021. [Citované 1. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.
11. Svetová banka (2021): World Development Indicators. [online]. 2021. [Citované 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.
12. THIRWALL, A. P. – PACHECO-LÓPEZ, P. (2017): *Economics of Development*. Londýn: Palgrave, 2017. ISBN 978-1-137-57794-8.
13. TREJOS, A. (2009): Country Role Models for Development Success: The Case of Costa Rica. [online]. 2009. [Citované 4. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/45106/1/61608403X.pdf>.
14. UN COMTRADE (2021): Costa Rica. [online]. 2021. [Citované 5. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://comtrade.un.org/data/>.
15. UNCTAD (2019): World Investment Report. Special Economic Zones. [online]. 2019. [Citované 29. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2019>.
16. ZAGHINI, A. (2003): Trade Advantages and Specialization Dynamics in Acceding Countries. [online]. 2003. [Citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/152683/1/ecbwp0249.pdf>.

Kontakt:

Ing. Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: peter.jancovic@euba.sk

DOHODA O OBCHODE EÚ – MERCOSUR: PRÍLEŽITOSTI A RIZIKÁ PRE EURÓPSKU ÚNIU¹

EU-MERCOSUR TRADE AGREEMENT: OPPORTUNITIES AND RISKS FOR THE EUROPEAN UNION

Barbora Janubová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: barbora.janubova@euba.sk

Abstrakt: V príspevku sa autorka venuje dopadom obchodnej dohody medzi EÚ a MERCOSUR-om, analyzuje vplyv dohody na EÚ. Zameriavame sa na vývozné komodity EÚ a citlivé produkty z hľadiska importu. Dohodu považujeme z obchodného hľadiska za prospešnú pre obe strany, ale vznikajú nejasnosti ohľadne otázok životného prostredia. Práve táto oblasť môže zablokovať ratifikačný proces. Vznik dohody môže prispieť aj k rozširovaniu obchodných a politických väzieb voči iným latinskoamerickým krajinám a riešeniu politických otázok.

Kľúčové slová: Európska únia, MERCOSUR, dohoda o ZVO

JEL: F13, F15, F18

Abstract: In the article, the author deals with the impact of the trade agreement between the EU and MERCOSUR, analyzes the impact of the agreement on the EU. We focus on EU export commodities and sensitive products in terms of imports. We consider the agreement to be commercially beneficial for both parties, but there are uncertainties about environmental issues. It is this area that can block the ratification process. The creation of an agreement can also contribute to expanding trade and political ties with other Latin American countries and resolving political issues.

Keywords: European Union, MERCOSUR, FTA agreement

JEL: F13, F15, F18

Úvod

Príspevok sa zaoberá obchodnou dohodou medzi Európskou úniou (EÚ) a Spoločným trhom Juhu (MERCOSUR), podpísanou 28. júna 2019 po viac ako dvadsaťročných rokovaní.² Ide o tzv. obchodný pilier dohody o pridružení (dohody o voľnom obchode). Obchodnú dohodu sa podarilo vyrokovať počas nemeckého predsedníctva v Rade EÚ.³ Avšak, aby dohoda vstúpila do platnosti, musí prebehnúť ratifikačný proces vo všetkých členských štátoch EÚ a MERCOSUR-u, vrátane administratívnych úkonov a upresnenia presného textu. Napriek určitým pripomienkam a priestoru pre ďalšie rokovania, predbežné znenie zmluvy už teraz poskytuje zdroj pre skúmanie pravdepodobných dopadov na jednotlivé krajiny, podnikateľov a spotrebiteľov na oboch stranách. V príspevku vzhľadom na obmedzený rozsah venujeme pozornosť predovšetkým vplyvu dohody na EÚ. Priestor ponechávame aj pre analýzu

---

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov EU v Bratislave s názvom *Diplomacia ako nástroj riešenia aktuálnych otázok v medzinárodných vzťahoch* č. I-21-108-00.

² EURÓPSKA KOMISIA (2021): Overview of FTA and Other Trade Negotiations.

³ EURÓPSKA KOMISIA (2019d): EU and Mercosur reach agreement on trade.

postojov jednotlivých štátov k dohode, ich záujmov a ich vyjednávacích pozícií. Upozorňujeme aj na kontroverzné časti zmluvy.

1 Vznik obchodnej dohody a vzájomný obchod

Ako uvádzame vyššie v texte, obchodnej dohode medzi EÚ a MERCOSUR-om predchádzal viac ako dve dekády trvajúci proces. Rokovania sa technicky začali v roku 1999, ktoré nadviazali na Medziregionálnu rámcovú dohodu o spolupráci podpísanú v roku 1995. Oficiálne negociácie sa začali v roku 2000 a celý proces prešiel viacerými fázami, stagnáciou a znovuzahájeniami rokovaní. Za prvú fázu rokovaní považujeme obdobie medzi rokmi 2000 a 2004, kedy sa uskutočnilo 15 stretnutí v rámci Výboru pre medziregionálnu spoluprácu. Po stagnácii v roku 2004 nasledovalo obnovenie rokovaní medzi EÚ a MERCOSUR-om v dôsledku zlyhania rokovaní v rámci FTAA – Americkej zóny voľného obchodu.⁴ Rokovania reflektovali na aktuálne dianie v medzinárodnej politike, obchode a rokovania na pôde WTO. Nasledujúca tabuľka obsahuje najdôležitejšie míľniky vývoja rokovaní.

Tabuľka 1: Míľniky rokovaní EÚ – MERCOSUR

1995	Medziregionálna rámcová dohoda o spolupráci
1999	Európska rada vydáva smernice pre rokovania s MERCOSUR-om
2000	Oficiálne zahájenie negociácií
2000 – 2004	15 zasadnutí Výboru pre medziregionálnu spoluprácu a tri ministerské stretnutia
2004	Stagnácia medziregionálneho dialógu
2004 – 2008	Politické stretnutia na obnovenie dialógu
2010	Rokovania pokračujú v rámci VI. samitu EÚ – Latinská Amerika
2012	Pomalý pokrok v negociáciách
2015	Stretnutie na úrovni ministrov, opätovné potvrdenie záujmu o pokračovanie v rokovaníach
2016	Obnovené rokovania, výmena návrhov o prístupe na trhy
2017	Zlyhanie rokovaní počas 11. ministerskej konferencie WTO v Buenos Aires
2018	Oznámenie o ukončení rokovaní v rámci pilierov spolupráca a politický dialóg
2019	Dňa 28. júna ukončené rokovania o obchodnom pilieri

Prameň: GHIOTTO, L. – ECHAIDE, J. (2019): Analysis of the agreement between the European Union and the Mercosur, s. 10-11.

Keď obchodná dohoda medzi EÚ a MERCOSUR-om vstúpi do platnosti, bude predstavovať jeden z najväčších obchodných blokov. Trh EÚ a MERCOSUR-u spolu v roku 2019 tvorilo viac ako 700 miliónov spotrebiteľov.⁵ Z pohľadu oboch blokov ide o významný míľnik s výraznými dopadmi na obchod a investície. V roku 2020 medziregionálny obchod EÚ-MERCOSUR s tovarmi dosiahol hodnotu 77,6 mld. USD,⁶ pričom za posledné tri roky zaznamenávame pokles vzájomného obchodu medzi 2 blokmi (graf 1). Tok vývozu z EÚ je z dlhodobého hľadiska vyšší ako smer toku z MERCOSUR-u do EÚ. Na vývoze do EÚ sa najväčšou mierou podieľa Brazília, nasleduje Argentína, Uruguaj a s väčším odstupom Paraguaj. Naopak, najvýznamnejšími vývozcami z EÚ do MERCOSUR-u sú Holandsko,

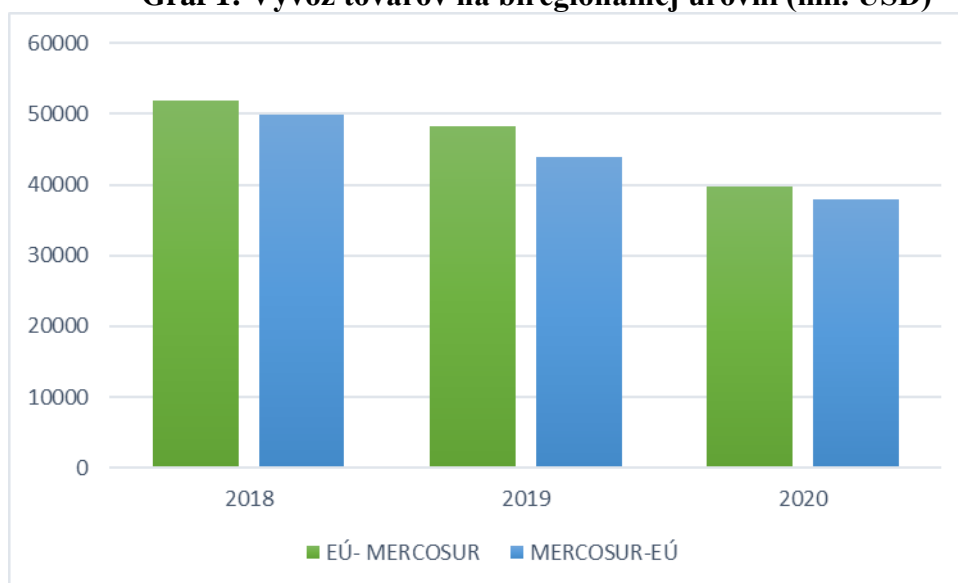
⁴ GHIOTTO, L. – ECHAIDE, J. (2019): Analysis of the agreement between the European Union and the Mercosur, s. 8-11.

⁵ SVETOVÁ BANKA (2021): Population, Total.

⁶ UN Comtrade (2021): International Trade Statistics.

Španielsko, Nemecko, Portugalsko a Taliansko.⁷ Dôležité je podotknúť, že pre MERCOSUR je EÚ významnejším obchodným partnerom ako naopak.

Graf 1: Vývoz tovarov na biregionálnej úrovni (mil. USD)

Prameň: UN Comtrade (2021): International Trade Statistics.

V rámci komoditnej štruktúry zaznamenávame asymetrický vzťah. Export z MERCOSUR-u do EÚ pozostáva predovšetkým z minerálov a poľnohospodárskych produktov: potravín, nápojov, tabaku a zeleniny (sója, káva), mäsa a mäsových produktov. Na druhej strane, EÚ vyváža tovary s vyššou pridanou hodnotou: stroje, dopravné zariadenie, chemikálie a farmaceutiká.⁸ Zároveň, na trhu MERCOSUR-u operuje vyše 60-tisíc spoločností z EÚ.⁹

2 Prehľad literatúry a metodológia

Predkladaný príspevok predstavuje prehľad o obchodnej dohode medzi EÚ a MERCOSUR-om. Zhodnotenie prínosov pre EÚ uskutočňujeme prostredníctvom metódy zberu dát, analýzy a dedukcie vybratých aspektov dohody a biregionálneho obchodu medzi EÚ a MERCOSUR-om.

Okrem štúdia konkrétneho textu dohody EÚ – MERCOSUR¹⁰ sme využívali informačné listy Európskej komisie, oficiálne stránky združenia MERCOSUR a dostupné analýzy vedeckých inštitúcií. Analyzovaniu priebehu negóciácií a prípadnej dohody sa venovala štúdia z London School of Economics and Political Science s názvom *Sustainability Impact Assessment in support of association agreement negotiations between the European Union and Mercosur*¹¹, ktorá hodnotí okrem pravdepodobných scenárov vývoja vzájomného obchodu aj environmentálne a sociálne dopady. Podobnou, súhrnnou štúdiou je *Analysis of the agreement between the European Union and the Mercosur*, práca autorov Ghiotto a Echaide,¹² ktorí hodnotia dopady súčasného znenia dohody. Zo slovenských autorov sa aspektom dohody

⁷ RESOURCE TRADE.EARTH (2021): Data.

⁸ EURÓPSKY PARLAMENT (2019): The trade pillar of the EU-Mercosur Association Agreement, s. 3.

⁹ EURÓPSKA KOMISIA (2019a): EU Mercosur Trade Agreement: Building Bridges For Trade And Sustainable Development.

¹⁰ EURÓPSKA KOMISIA (2019c): New EU-Mercosur trade agreement: The agreement in principle.

¹¹ LSE (2018): Sustainability Impact Assessment in support of association agreement negotiations between the European Union and Mercosur.

¹² GHIOTTO, L. – ECHAIDE, J. (2019): Analysis of the agreement between the European Union and the Mercosur.

venuje Müller so svojím príspevkom *Ekonomické a politické dopady dohody o slobodnom obchode EÚ – MERCOSUR na Slovenskú republiku*.¹³ Ďalšou štúdiou, ktorá prispela k riešeniu skúmanej problematiky, je práca autorov Cremers, Laurans, Voituriez – *The Future of EU Free Trade Agreements: European dialogue in light of the EU-Mercosur Association Agreement*,¹⁴ ktorá okrem hodnotenie prínosov dohody, kompletizuje aj postoje jednotlivých štátov k dohode.

3 Vybrané aspekty dohody

Najdôležitejšou zmenou po uplatnení dohody bude odstránenie vysokých tarifných prekážok. Konkrétne sa odstránia clá na kľúčové priemyselné tovary ako autá a ich súčasti, stroje a zariadenia, chemikálie a lieky a na výrobky, ktoré sa doteraz na trh MERCOSUR-u z EÚ nevyvážali (oblečenie, obuv).¹⁵ Okrem predpokladaného zvýšenia exportu týchto produktov sa očakáva aj navýšenie a zjednodušenie dovozu medziproduktov a súčiastok pre firmy z EÚ so sídlom v krajinách MERCOSUR-u. Pre obe strany prináša dohoda zjednodušenie colných postupov, možnosť užšej spolupráce v oblasti technických predpisov a noriem, čo je dôležité pre zosúladenie prípadných rozdielov, ktoré bránia v spoločnom obchode. Dohoda teda prinesie rýchlejší, transparentnejší, ucelenejší systém pre vývozcov s jasnejšími a rovnakými pravidlami pre všetkých exportérov z EÚ.¹⁶

V rámci poľnohospodárskej produkcie sa znížia clá na určité produkty vyvážané z EÚ: mliečne produkty, cukrovinky a čokoládu, liehoviny a vína (tabuľka 2). Očakáva sa zvýšenie konkurencieschopnosti agrovýrobcov z EÚ, na ktoré sú v súčasnosti uvalené pomerne vysoké colné sadzby. Už teraz je MERCOSUR pre niektoré komodity z EÚ (olivový olej, slad, mrazené zemiaky, čokoláda, sladené nápoje, vína, liehoviny – vodka, whisky, zelenina a ovocie – hrušky, slivky, kivi, jablká) najväčším trhom, takže sa predpokladá ešte navýšenie a rozvoj obchodu. Významný benefit pre EÚ predstavuje prístup na trh MERCOSUR-u za výhodnejších podmienok ako majú USA, Čína a Japonsko. Dokonca, „*predstavitelia štátov MERCOSUR-u v záujme úspešného ukončenia negociácií sa v niektorých oblastiach zaviazali otvoriť svoj trh smerom k EÚ výraznejšie, ako si to medzi sebou umožňujú štáty MERCOSUR-u navzájom*“.¹⁷

---

¹³ MÜLLER, V. (2019): *Ekonomické a politické dopady dohody o slobodnom obchode EÚ – MERCOSUR na Slovenskú republiku*.

¹⁴ CREMERS, K. – LAURANS, Y. – VOITURIEZ, T. (2021): *The Future of EU Free Trade Agreements: Europeandialogue in light of the EU-Mercosur Association Agreement*.

¹⁵ EURÓPSKA KOMISIA (2019a): *EU Mercosur Trade Agreement: Building Bridges For Trade And Sustainable Development*.

¹⁶ EURÓPSKA KOMISIA (2019b): *Dohoda o obchode EÚ-MERCOSUR: Vytvárame príležitosti, pričom rešpektujeme záujmy európskych poľnohospodárov*.

¹⁷ MÜLLER, V. (2019): *Ekonomické a politické dopady dohody o slobodnom obchode EÚ – MERCOSUR na Slovenskú republiku*, s. 760.

Tabuľka 2: Komodity a súčasné clá voči EÚ na trhu MERCOSUR

Autá	35 %	Mliečne výrobky	28 %
Stroje a zariadenia	14 – 20 %	Čokoláda a cukrovinky	20 %
Chemikálie	18 %	Liehoviny	Do 35 %
Lieky	14 %	Vína	27 %

Prameň: EURÓPSKA KOMISIA (2019a): EU Mercosur Trade Agreement: Building Bridges For Trade And Sustainable Development.

Na druhej strane, existujú obavy poľnohospodárov z EÚ voči odstraňovaniu obchodných bariér pre vývozcov z MERCOSUR-u na tzv. citlivé produkty (hovädzie mäso, cukor, etanol, bravčové mäso, med, sladká kukurica, hydina). V rámci dohody s MERCOSUR-om sa dohodla postupná liberalizácia trhov a kvóty na dovoz, aby sa jednotliví účastníci dokázali prispôbiť. Pri väčšine produktov sa predpokladá uskutočnenie liberalizácie do 10 rokov, pri citlivých výrobkoch do 15 rokov.¹⁸ Navyše, všetky dovážané produkty na trh EÚ musia spĺňať prísne normy bezpečnosti a obe strany dohody majú právo prijímať opatrenia na ochranu zdravia ľudí, zvierat a rastlín, a to aj v prípadoch, keď nie sú k dispozícii presvedčivé vedecké informácie (tzv. zásada predbežnej opatrnosti).¹⁹

Ďalej v súlade s ochranou významných regionálnych potravín a nápojov dohoda ustanovuje rešpektovanie približne 350 európskych zemepisných označení,²⁰ vďaka ktorým môžu európski producenti predávať tieto výrobky za prémiové ceny a posilniť ich postavenie na trhu. Hlavným cieľom je predísť napodobňovaniu týchto kvalitných produktov. Ide napríklad Tiroler Speck, Tiroler Alpkäse, Jägertee (Rakúsko), Fromagede Herve, Peket-Pekêt (Belgicko), Münchener Bier, Allgäuer Bergkäse, Bayerische Brezel, Schwäbische (Nemecko), Českobudějovické pivo, České pivo (Česko), Comté, Camembert de Normandie, Bordeaux, Roquefort (Francúzsko), Prosciutto di Parma, Gorgonzola, Mozzarella di Bufala Campana (Taliansko), Polska Wódka (Poľsko), Queijo S. Jorge (Portugalsko), Tokaj (Maďarsko), Jamón de Teruel, Sierra de Cádiz, Cava, Brandy de Jerez (Španielsko). V rámci Slovenska sa uplatňuje iba jedna ochranná známka – Vinohradnícka oblasť Tokaj. Všeobecne, ide prevažne o mliečne a mäsové produkty, olivový olej, pivo, vína a liehoviny. Na strane krajín MERCOSUR-u ide prevažne o ochranné označenia pre uruguajské a argentínske vína, produkty z mäsa, typické ovocie a kávu, ale aj med, bylinky a morské plody.²¹

Okrem vplyvu na obchod s tovarmi ovplyvní dohoda aj predaj služieb a prístup k nim. Krajiny MERCOSUR-u v súčasnosti uplatňujú obmedzený prístup na svoje trhy v poskytovaní služieb, dohoda predstavuje rámec pre odstraňovanie obmedzení v oblasti služieb, čo pre firmy z EÚ predstavuje ďalšiu príležitosť. Dohoda navyše umožňuje spoločnostiam z EÚ uchádzať sa o verejné zákazky na trhu MERCOSUR-u, pričom ide o dôležitý míľnik vzájomnej spolupráce, nakoľko krajiny združenia MERCOSUR uplatňujú prísne regulačné opatrenia a doposiaľ neposkytli žiadne tretej krajine takýto prístup.²²

Obe strany sa v dohode zavazujú rešpektovať ideu udržateľného rozvoja, čo však prináša kontroverzné reakcie. Podľa dohody by sa obchod nemal uskutočňovať na úkor

¹⁸ EURÓPSKA KOMISIA (2019c): New EU-Mercosur trade agreement: The agreement in principle.

¹⁹ EURÓPSKA KOMISIA (2019a): EU Mercosur Trade Agreement: Building Bridges For Trade And Sustainable Development.

²⁰ EURÓPSKA KOMISIA (2019d): EU and Mercosur reach agreement on trade.

²¹ EURÓPSKA KOMISIA (2019e): Trade part of the EU-Mercosur Association Agreement: Annex I.

²² EURÓPSKA KOMISIA (2019a): EU Mercosur Trade Agreement: Building Bridges For Trade And Sustainable Development.

životného prostredia ani pracovných podmienok.²³ Napriek explicitnému vyjadreniu týchto zásad sa v zmluve nenachádzajú preventívne ani opravné mechanizmy, ktoré by riešili uvedené problémy. Avšak, krajiny môžu uplatniť tzv. zásadu predbežnej opatrnosti, čo znamená, že aj bez presných presvedčivých vedeckých informácií môžu členské strany regulovať svoj trh v otázkach životného prostredia a práce.

Práve táto posledná časť predstavuje najkontroverznejšiu časť zmluvy vzhľadom na súčasný postoj Brazílie na deforestáciu a Parížsku klimatickú dohodu, v rámci ktorej Brazília prisľúbila do roku 2025 zníženie svojich čistých emisií skleníkových plynov o 37 % v porovnaní s úrovňami z roku 2005, zastavenie nelegálneho odlesňovania v Amazonskom pralese a zalesnenie určitej plochy do roku 2030. Na druhej strane EÚ prisľúbila do roku 2030 znížiť emisie najmenej o 40 %.²⁴ Treba však podotknúť, že Parížska dohoda má iba odporúčací charakter, čím ani obchodná dohoda medzi EÚ a MERCOSUR-om nezaväzuje k plneniu požiadaviek o udržateľnom rozvoji.

Samozrejme, do implementácie dohody zostávajú ešte vyššie uvedené otázky otvorené. Postoje jednotlivých členských štátov EÚ sú rôzne v závislosti od miery obchodných vzťahov, konkurencieschopnosti v jednotlivých komoditách a politickom smerovaní. Najvýraznejším odporcom dohody je Francúzsko. Prezident Macron sa už v čase dojednávania dohody vyjadril, že ju nepodporí, napokon sa tak nestalo. Naďalej však pretrváva relatívne neistý vzťah voči dohode, pričom hlavným argumentom Francúzska je ochrana životného prostredia. Na druhej strane, krajiny ako Španielsko a Portugalsko, tradiční obchodní partneri MERCOSUR-u so silnými kultúrnymi väzbami, podporujú implementáciu dohody do praxe.²⁵

Záver

Dohoda bude mať zásadnejší vplyv na vývozcov z určitých krajín EÚ, predpokladá sa navýšenie už existujúcich obchodných tokov, ale otvára sa priestor a príležitosti aj pre menšie krajiny a podniky, pre ktoré by bez liberalizácie obchodu nebolo možné vstúpiť na trh MERCOSUR-u. Takisto sa otvárajú možnosti pre malé a stredné podniky z EÚ vzhľadom na prehľadnejší a jasnejší systém vo všetkých 4 krajinách združenia MERCOSUR (vytvorenie online platformy), čo im umožní umiestňovať svoje produkty na trhu MERCOSUR-u. Dohoda sa síce považuje za prospešnú pre obe strany, ale vznikajú nejasnosti ohľadne otázok životného prostredia. Práve táto oblasť môže zablokovať ratifikačný proces. Každopádne, vznik dohody medzi EÚ a MERCOSUR-om predstavuje dôležitý míľnik vo vzájomných vzťahoch a diplomatických rokovaniach. Môže byť dôležitá aj z hľadiska rozširovania obchodných a politických väzieb voči iným latinskoamerickým krajinám. Zbližovanie v obchodných vzťahoch môže tiež v konečnom dôsledku viesť k úspešnejším negociáciám v oblasti ochrany životného prostredia.

Použitá literatúra:

1. GHIOTTO, L. – ECHAIDE, J. (2019): *Analysis of the agreement between the European Union and the Mercosur*. Anna Cavazzini MEP, The Greens/EFA, Buenos Aires. 2019, 130 s.
2. EURÓPSKA KOMISIA (2021): Overview of FTA and Other Trade Negotiations. [online]. [Citované 1. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf

²³ EURÓPSKA KOMISIA (2019f): EU MERCOSUR Trade Agreement: Trade And Sustainable Development.

²⁴ EURÓPSKA KOMISIA (2019a): EU Mercosur Trade Agreement: Building Bridges For Trade And Sustainable Development.

²⁵ CREMERS, K. – LAURANS, Y. – VOITURIEZ, T. (2021): The Future of EU Free Trade Agreements: European dialogue in light of the EU-Mercosur Association Agreement, s. 9-13.

3. EURÓPSKY PARLAMENT (2019): The trade pillar of the EU-Mercosur Association Agreement. [online]. [Cit. 1. 5. 2021.] Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640138/EPRS_BRI\(2019\)640138_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640138/EPRS_BRI(2019)640138_EN.pdf)
4. MÜLLER, V. (2019): Ekonomické a politické dopady dohody o slobodnom obchode EÚ – MERCOSUR na Slovenskú republiku. In: *Zborník vedeckých prác z 20. medzinárodnej vedeckej konferencie Medzinárodné vzťahy 2019: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, s. 758-765. ISBN 978-80-225-4686-7.
5. EURÓPSKA KOMISIA (2019a): EU Mercosur Trade Agreement: Building Bridges For Trade And Sustainable Development. [online]. [Cit. 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/june/tradoc_157954.pdf
6. EURÓPSKA KOMISIA (2019b): Dohoda o obchode EÚ – MERCOSUR: Vytvárame príležitosti, pričom rešpektujeme záujmy európskych poľnohospodárov. [online]. [Cit. 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/july/tradoc_158184.pdf
7. EURÓPSKA KOMISIA (2019c): New EU-Mercosur trade agreement: The agreement in principle. [online]. [Cit. 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/june/tradoc_157964.pdf
8. EURÓPSKA KOMISIA (2019d): EU and Mercosur reach agreement on trade. [online]. [Cit. 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2039>
9. EURÓPSKA KOMISIA (2019e): Trade part of the EU-Mercosur Association Agreement: Annex I. [online]. [Cit. 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/september/tradoc_158330.pdf
10. EURÓPSKA KOMISIA (2019f): EU MERCOSUR Trade Agreement: Trade And Sustainable Development. [online]. [Cit. 2. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/june/tradoc_157957.pdf
11. CREMERS, K. – LAURANS, Y. – VOITURIEZ, T. (2021): The Future of EU Free Trade Agreements: European dialogue in light of the EU-Mercosur Association Agreement. In: *IDDRI*, 19 s. ISSN 2258-7535.
12. LSE (2018): Sustainability Impact Assessment in support of association agreement negotiations between the European Union and Mercosur. Londýn: London School of Economics and Political Science. 128 s.
13. SVETOVÁ BANKA (2021): Population, Total. [online]. [Cit. 1. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>
14. RESOURCE TRADE.EARTH (2021): Data. [online]. [Cit. 1. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://resourcetrade.earth/?year=2019&exporter=euu&importer=merc&unitsvalue&autozoom=1>

Kontakt:

Ing. Barbora Janubová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: barbora.janubova@euba.sk

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN DEVELOPMENT OF UNEMPLOYMENT AND GROWTH OF GROSS DOMESTIC PRODUCT IN THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES

Tomáš Kajánek

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemská cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: tomas.kajaneck@euba.sk

Abstract: The conference paper focuses on two key macroeconomic indicators of economic development in the four Central European Member States of the European Union, informally grouped in the Visegrad Group. The observed period of development of macroeconomic indicators is limited by two important milestones that have influenced the development of the world economy in recent decades. The first is the global economic and financial crisis, the effects of which were fully felt in the world economy in 2009, and the second is 2019, which can be considered the last year of the second decade of the 20th century, unaffected by the coronavirus pandemic. In this paper, we use regression analysis and descriptive statistics to describe the relationship between the development of year-on-year growth of gross domestic product and long-term unemployment in individual countries of the Visegrad Group using data that we drew from the Eurostat database. The paper contains two tables, one graph and results of regression analysis.

Keywords: Visegrad Group, Gross Domestic Product, Unemployment, Regression, Regression Analysis

JEL: N14, N34, C20 (e. g. L93, K41)

Introduction

The annual growth of gross domestic product (GDP) and development of the unemployment rate are important macroeconomic indicators assessing economic developments in individual countries of the world economy. Economic theories offer several approaches to describing the interrelationship of these variables. Whether in the theory or practice of the economic policy of individual countries, low unemployment and high and sustainable economic growth are among the basic goals of the national governments. Low growth rate or decline in GDP in economies is reflected in an increase in the number of long-term unemployed raising the unemployment rate. On the other hand, the high GDP growth rate, which exceeds the threshold value of the growth rate necessary to maintain the so-called constant unemployment rate, all else being equal, is reflected in the creation of new jobs and, in fact, in the reduction of the unemployment rate in a given country. The present conference paper aims to evaluate the relationship between the development of GDP growth and unemployment in the four European Union (EU) Member States, which together form an informal grouping known as the Visegrad Group (VG). The research is based on the data available in the European Statistical Office (Eurostat) database due to the need to standardize data recording the development of unemployment rate and annual GDP growth in the Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic. The base period for evaluating the interdependence of macroeconomic indicators is the period bounded by two crises. The first is the global economic and financial crisis, the effects of which were fully reflected in 2009, and the second is year 2019, which can be considered the last year not to be affected by the outbreak and spread of the coronavirus pandemic in the world economy.

1 Brief overview of the economic development of the Visegrad Group countries

The global financial crisis, which erupted in 2008 and fully manifested its effects a year later, is observed over time as the second most severe and deep world financial crisis in modern history.¹ In general, the crisis has contributed to declines in GDP, significant redundancies, closures or the collapse of financial institutions as well as manufacturing companies all around the world. Although the intensity of the impacts varied from country to country, both the developed and developing countries of the world economy were affected by the consequences of the crisis.

The VG also serves as an example of a group of countries in which the crisis has manifested itself with varying intensity. The group of four countries, which is often associated in the research literature or political practice at the international level, mainly due to their common history, geographical location, similar economic development or partially coordinated integration procedures at the turn of the millennium, in the effects of the crisis was by no means an exception. The mutual similarity of some trends of economic development also implies mutual competition of the Visegrad countries, which plays an important role in building the attractiveness of countries and attracting foreign investment, which again influences the further development of macroeconomic indicators and vice versa.

With a few specific exceptions, the Visegrad countries are characterized by high GDP growth during the 1990s that continued after the turn of the millennium before accession to the EU in 2004. After the accession to the EU, GDP annually continued to grow significantly, especially in the Czech Republic, Poland and Slovakia, while the growth rate in Hungary declined over time to around 0,2 % in 2007 meanwhile the Slovak Republic recorded a historical growth rate in excess of 10,5 %.² The additional slowdown in growth in all VG countries in 2008 was followed in the following year by recession, with negative GDP growth in the Czech Republic, the Slovak Republic and especially in Hungary. On the contrary, Poland became the only EU Member State to record GDP growth and uninterrupted economic growth in the country since 1992, interrupted only by the outbreak of the coronavirus pandemic and its spread in 2020. While the Slovak economy immediately in 2010 recorded the GDP growth rate of 5.9 %, the return of the economy outcome to the pre-crisis level was much more moderate in the Czech Republic and Hungary, where a repeated annual GDP decline appeared in 2012. Apart from these short-term deviations, VG countries regularly recorded positive GDP growth rates until 2019 (see Table 1).

In terms of the development of unemployment rate in the period at the turn of the millennium, it is possible to divide the Visegrad countries into two pairs of states. While unemployment rate in Poland and the Slovak Republic attacked the 20 % rate at the beginning of the new millennium until the EU accession period, the unemployment rate ranged from 7 to 9 % in the Czech Republic and even less in Hungary. However, mutual differences have significantly decreased since the integration of countries into the EU. The economic and financial crisis has also been fully reflected in the growth of the unemployment rate in all EU Member States, including VG. However, the growth rate of unemployment and its rate itself once again began to differ significantly. While the number of unemployed in Slovakia immediately escalated to new highs due to mass redundancies in the post - crisis years, the unemployment rate in the Czech Republic in the post - crisis period did not exceed 7 %. During the second decade, unemployment rate in all VG countries has been steadily declining, and in recent years all states have even set new highs for the lowest unemployment rates in the 21st century (see Table 1).

---

¹ SCHNEIDER, F. – KIRCHGÄSSNER, G. (2009): Financial and world economic crisis: What did economists contribute?, p. 319.

² THE WORLD BANK. (2021): GDP growth (annual %).

Table 1: Unemployment rate and annual GDP growth in VG countries, 2009 – 2019 (%)

Unemployment	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Czech Republic</i>	6,7	7,3	6,7	7	7	6,1	5,1	4	2,9	2,2	2
<i>Hungary</i>	10	11,2	11	11	10,2	7,7	6,8	5,1	4,2	3,7	3,4
<i>Poland</i>	8,2	9,7	9,7	10,1	10,3	9	7,5	6,2	4,9	3,9	3,3
<i>Slovak Republic</i>	12	14,4	13,6	14	14,2	13,2	11,5	9,7	8,1	6,5	5,8
Annual change of unemployment	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Czech Republic</i>	2,3	0,6	-0,6	0,3	0	-0,9	-1	-1,1	-1,1	-0,7	-0,2
<i>Hungary</i>	2,2	1,2	-0,2	0	-0,8	-2,5	-0,9	-1,7	-0,9	-0,5	-0,3
<i>Poland</i>	1,1	1,5	0	0,4	0,2	-1,3	-1,5	-1,3	-1,3	-1	-0,6
<i>Slovak Republic</i>	2,5	2,4	-0,8	0,4	0,2	-1	-1,7	-1,8	-1,6	-1,6	-0,7
GDP	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Czech Republic</i>	-4,7	2,4	1,8	-0,8	0	2,3	5,4	2,5	5,2	3,2	2,3
<i>Hungary</i>	-6,7	1,1	1,9	-1,4	1,9	4,2	3,8	2,1	4,3	5,4	4,1
<i>Poland</i>	2,8	3,7	4,8	1,3	1,1	3,4	4,2	3,1	4,8	5,4	4,1
<i>Slovak Republic</i>	-5,5	5,9	2,8	1,9	0,7	2,6	4,8	2,1	3	3,8	2,3

Source: Author's own work based on macroeconomic data retrieved from EUROSTAT (2021a), (2021b).

2 Literature Review

A large number of both regional and foreign scholars and researchers deal with economic and political contexts resulting from the membership of the VG in the EU. In practice, comparative studies very often use the base of the four Central European countries as a statistical set, mainly due to the common history, similarity and interconnectedness of individual national economies. Comparative analyses of the political development or the development of the national economies of all four states are offered, for example, by studies by A. Kowalska et al.,³ H. Bauerová,⁴ A. Ágh,⁵ or reports and publications of domestic think tanks. Some authors, e.g. Myant and Drahekoupil⁶ or Bohle and Greskovits⁷ approach the VG as a group of EU Member States in the wider context of the Central and Eastern European region.

A wide range of comparative analyses of the development of unemployment in the region is available, e.g. in the papers of M. Tvrdoň,⁸ M. Zieliński,⁹ S. Megyesiová and A. Rozkošová,¹⁰ B. Bieszk-Stolorz and K. Dmytrów.¹¹ Analyses of economic cycles and the development of the national economies of the VG countries are offered by B. Paweta,¹² T.

³ KOWALSKA, A. et.al. (2018): The Selected Topics for Comparison in Visegrad Four Countries, p. 1-15.

⁴ BAUEROVÁ, H. (2018): The V4 and European Integration, p. 121-139.

⁵ ÁGH, A. (2018): The dual crisis and 'regionalization' in the Visegrád states, p. 177-189.

⁶ MYANT, M. – DRAHOKOUPIL, J. (2013): Tranzitivní ekonomiky: Politická ekonomie Ruska, Východnej Európy a Strednej Ázie, p. 47-80.

⁷ BOHLE, D. – GRESKOVITS, B. (2012): Capitalist Diversity on Europe's Periphery, p. 138-181.

⁸ TVRDOŇ, M. (2016): Decomposition of unemployment: the case of the Visegrad group countries, p. 4-16.

⁹ ZIELIŃSKI, M. (2015): Unemployment and labor market policy in Visegrad group countries, p. 185-201.

¹⁰ MEGYESOVÁ, S. – ROZKOŠOVÁ, A. (2018): Success of Visegrad Group Countries in the Field of Labour Market, p. 369-377.

¹¹ BIESZK-STOLORZ, B. – DMYTRÓW, K. (2019): Mutual relationship between the unemployment rate and the unemployment duration in the Visegrad Group countries in years 2001-2017, p. 129-148.

¹² PAWETA, B. (2018): Impact of the Global Financial Crisis on the Business Cycle in the Visegrad Group, p. 43-58.

Dorozynski and A. Kuna-Marszalek¹³ or A. Schmidt.¹⁴ However, correlation or regression analyses focused on the development of the relationship between indicators of the VG countries also appear in the scientific literature, research papers or think-tanks' reports. The relationship between the development of GDP and the development of unemployment rate in the four Central European countries is addressed e.g. by B. Bieszk-Stolorz and K. Dmytrów.¹⁵

3 Methodology

The main goal of the conference paper is to evaluate the dependence between the development of GDP growth and unemployment in the four EU Member States which together form an informal grouping known as the Visegrad Group. In order to evaluate the relationship between the development of two crucial macroeconomic indicators, we use a linear regression model. We consider annual GDP growth as a dependent (criterion) variable and annual change in the unemployment rate as an independent (predictive) variable. The base period of the examined indicators is limited by the interval 2009 – 2019, the period between two significant declines of national economies. In our case, the statistical file is limited to the Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic. To standardize the data used, we use the data available in the database of the Eurostat, in the calculation of which a uniform methodology was used. The unemployment rate indicator, based on the methodology of the Eurostat, records the unemployed population of individual countries aged 15 to 74. By comparing the results of the regression, we draw conclusions about in which countries the relationship between the development of GDP growth and the development of the unemployment rate is significant and, conversely, in which countries the interdependence is weaker. The conclusions also include a presentation of linear regression equations for individual states. Based on the original equation of Okun's law, we also interpret the target rate of economic growth of individual countries to maintain a constant unemployment rate.

4 Results

Economic growth and the unemployment rate are two of the basic macroeconomic indicators that are closely related and cannot be perceived without each other, just as it is not possible to abstract the economic policy of the state from the social one.¹⁶ The development of the unemployment rate and the annual GDP growth in individual VG countries differ from each other. Scatter plot below is used to get a basic idea of these differences. The concentration of the point distribution of data recording the historical state of the unemployment rate and annual GDP growth in the Czech Republic represents a significantly smaller interval on the x-axis than in other Member States. The largest deviations (and most extreme values) within the statistical file can be observed on the example of the Slovak Republic.

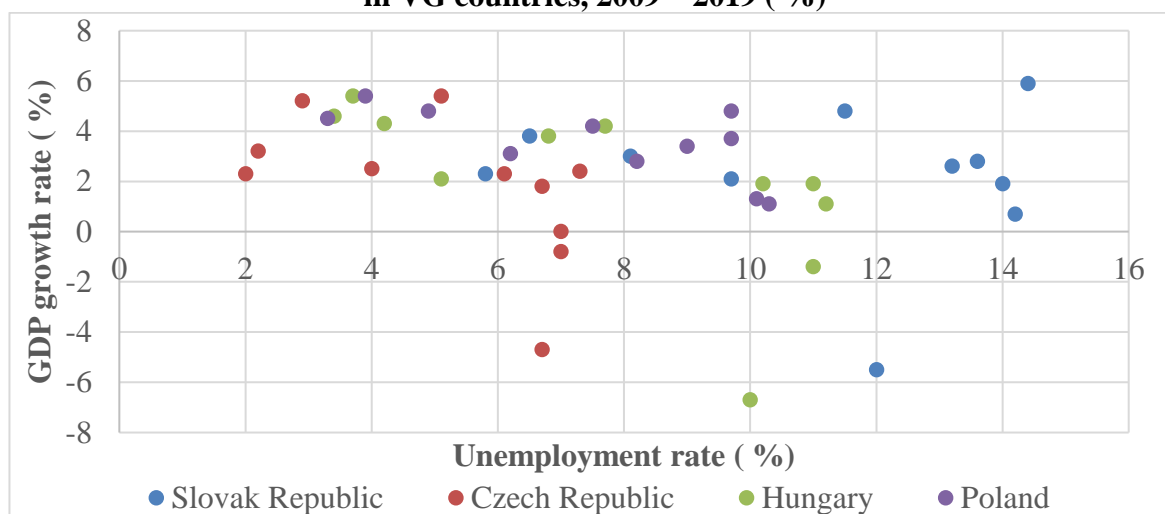
¹³ DOROZYŃSKI, T. – KUNA-MARSZALEK, A. (2016): Investment Attractiveness. The Case Of The Visegrad Group Countries, p. 119-140.

¹⁴ SCHMIDT, A. (2017): Friends forever? The Role of the Visegrad Group and European Integration, p. 113-140.

¹⁵ BIESZK-STOLORZ, B. – DMYTRÓW, K. (2020): Influence of Accession of the Visegrad Group Countries to the EU on the Situation in Their Labour Markets, p. 1-17.

¹⁶ SLUŠNÁ, E. (2011): Analysis of the relationship between economic growth and unemployment, p. 8.

Graph 1: Relationship of the unemployment rate and annual GDP growth in VG countries, 2009 – 2019 (%)

Source: Author's own work based on data retrieved from EUROSTAT (2021a), (2021b).

As such a graphical representation provides only a very limited idea of the dependence between two variables, in our case the unemployment rate and GDP growth, the use of statistical analysis is necessary in order to quantify the relationship more accurately. With regard to the methodology of measuring GDP growth by the percentage difference of two consecutive years, we also use the percentage change in the unemployment rate during two consecutive years in the case of the predictor variable. By regression analysis using this data, we obtain the results shown in the following table.

Table 2: Results of the regression analysis of the relationship between unemployment and GDP development in VG countries

	Regression Statistics		Coefficients	
	Multiple R	R Square	Intercept	GDP growth
Czech Republic	(-)0,870832	0,758346	0,339299	-0,312872
Hungary	(-)0,730723	0,533957	0,119641	-0,269625
Poland	(-)0,421012	0,177725	0,772848	-0,314512
Slovak Republic	(-)0,432149	0,186752	0,174205	-0,230174

Source: Author's own work based on regression analysis.

Taking into account the results of the regression analysis, we can conclude that the rate of linear dependence between the development of GDP growth and the rate of inflation based on correlation coefficients is significantly lower in Poland and the Slovak Republic than in the Czech Republic and Hungary. On the example of the Czech Republic (-0,87) and Hungary (-0,73) we can observe a strong dependence between the variables in the observed period. The negative value of the correlation coefficient in all four cases shows that these are linear functions of a declining nature, thus with the growth of GDP comes a decrease in the unemployment rate in individual countries and vice versa. The coefficients of determination also significantly differ. While the regression model explains more than 75 % of the total variability of the predictor variable, in the case of Poland and the Slovak Republic it is less than 20 %. Based on the calculated regression coefficients using data for the period 2009 – 2019, it is possible to compile linear regression equations for individual VG member states. The equations have the following forms (ΔU represents the annual change in the unemployment rate as a percentage and ΔHDP represents the annual change in GDP as a percentage):

Czech Republic:	$\Delta U = 0,339299 - 0,312872 \times \Delta HDP$
Hungary:	$\Delta U = 0,119641 - 0,269625 \times \Delta HDP$
Poland:	$\Delta U = 0,772848 - 0,314512 \times \Delta HDP$
Slovak Republic:	$\Delta U = 0,174205 - 0,230174 \times \Delta HDP$

The implication of the first version of Okun's law (difference version) makes it easy to determine, on the basis of the compiled equations, at what rate of GDP growth the unemployment rate is kept constant. Such a rate of GDP growth is equal to the share of the Intercept divided by the GDP growth coefficient. Using the values given in Table 2, the level of GDP growth while maintaining constant unemployment in the VG countries in the period under review was approximately 1,08 % for the Czech Republic, 0,44 % for Hungary, 2,46 % for Poland and 0,76 % in the Slovak Republic. This means that if the GDP growth rate in the individual VG countries exceeds these thresholds, it is accompanied by a decrease in the unemployment rate and, conversely, if the growth rate is lower than the stated values, it is associated with an increase in the unemployment rate.

Conclusion

The Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic, four Central European countries forming an informal grouping of the Visegrad Group, are often associated in the literature mainly due to a common history, similarly successful transformation process and partly coordinated positions and procedures in the pre-accession phase to the EU or NATO. Despite several similarities, however, it is possible to observe several differences in the economic development of these countries. An important milestone underlining some of the existing differences was the global economic and financial crisis of 2008, which fully affected the national economies a year later. Achieving the pre-crisis level of national economic performance took varying lengths of time in all countries, and in the case of Poland, as the only member state of the European Union, there has not even been a decline in real GDP since the early 1990s. The development of unemployment in individual countries generally followed the declining trend after the restart of economies until 2019, but countries differ significantly in the overall unemployment rate. The regression analysis showed a high dependence between the development of GDP growth and unemployment in the Czech Republic and Hungary. On the contrary, the dependence of the development of two crucial macroeconomic indicators in Poland and the Slovak Republic is much more moderate. The current spread of the coronavirus pandemic and its economic impact on the countries of the world economy in 2020 have brought significant downturns in national economies. Once again, the VG region is no exception in this trends. This time, however, the annual decline in GDP also occurred in Poland, although in a much smaller scope than in other Visegrad countries. It can therefore be expected that a similar analysis of the relationship of variables, including a longer time series, including 2020 or subsequent years affected by the new coronavirus pandemic and a wide range of restrictive measures in individual VG countries, would translate into changing interdependencies. Even though it is obvious that the development of unemployment is influenced by a wide range of other factors, apart from economic growth, the conference paper underlines the mutual interdependence of the mentioned variables on the example of selected Visegrad countries.

References:

1. ÁGH, A. (2018): The dual crisis and 'regionalization' in the Visegrád states. In: *Central and Eastern Europe in the EU*, pp. 177-189.
2. BAUEROVÁ, H. (2018): The V4 and European Integration. In: *Politics in Central Europe*, 2018, 14(2), pp. 121-139.

3. BIESZK-STOLORZ, B. – DMYTRÓW, K. (2019): Mutual relationship between the unemployment rate and the unemployment duration in the Visegrad Group countries in years 2001-2017. In: *Equilibrium*, 2019, 14(1), pp. 129-148.
4. BIESZK-STOLORZ, B. – DMYTRÓW, K. (2020): Influence of Accession of the Visegrad Group Countries to the EU on the Situation in Their Labour Markets. In: *Sustainability*, 2020, 12(16), pp. 1-17.
5. BOHLE, D. – GRESKOVITS, B. (2012): *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*. Ithaca: Cornell University Press, 2012. ISBN 978-0-8014-7815-4.
6. DOROZYŃSKI, T. – KUNA-MARSZALEK, A. (2016): Investment Attractiveness. The Case Of The Visegrad Group Countries. In: *Comparative Economic Research*, 2016, 19(1), pp. 119-140.
7. KOWALSKA, A. et.al. (2018): The Selected Topics for Comparison in Visegrad Four Countries. In: *Economies*, 2018, 6(3), pp. 1-15.
8. MEGYESOVÁ, S. – ROZKOŠOVÁ, A. (2018): Success of Visegrad Group Countries in the Field of Labour Market. In: *Journal of Applied Economic Sciences*, 2018, 13(2), pp. 369-377.
9. MYANT, M. – DRAHOKOUPIL, J. (2013): *Tranzitivní ekonomiky: Politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2268-4.
10. PAWETA, B. (2018): Impact of the Global Financial Crisis on the Business Cycle in the Visegrad Group. In: *Entrepreneurial Business and Economic Review*, 2018, 6(3), pp. 43-58.
11. SLUŠNÁ, Ľ. *Analysis of the relationship between economic growth and unemployment*. Bratislava: Solim, 2011. 33 pp.
12. SCHMIDT, A. (2017): Friends forever? The Role of the Visegrad Group and European Integration. In: *Politics in Central Europe*, 2017, 12(3), pp. 113-140.
13. SCHNEIDER, F. – KIRCHGÄSSNER, G. (2009): Financial and world economic crisis: What did economists contribute? In: *Public Choice*, 2009, 140(3), pp. 319-327.
14. THE WORLD BANK. (2021): GDP growth (annual %). [online]. In: *The World Bank*, 2021. [Cited 10. 03. 2021.] Available online: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=SK-CZ-PL-HU&start=1991>
15. TVRDOŇ, M. (2016): Decomposition of unemployment: the case of the Visegrad group countries. In: *Ekonomie*, 2016, 19(1), pp. 4-16.
16. EUROSTAT (2021a): Total unemployment rate. [online]. In: *Eurostat*, 2021. [Cited 10. 03. 2021.] Available online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00203/default/table?lang=en>
17. EUROSTAT (2021b): Unemployment rates by sex, age and citizenship (%). [online]. In: *Eurostat*, 2021. [Cited 10. 03. 2021.] Available online: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSQ_URGAN__custom_667597/default/table?lang=en
18. ZIELIŃSKI, M. (2015): Unemployment and labor market policy in Visegrad group countries. In: *Equilibrium*, 2015, 10(3), pp. 185-201.

Contact:

Ing. Tomáš Kajánek

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: tomas.kajanek@euba.sk

FACTORS OF PRICING IN THE GLOBAL GOLD MARKET: ANALYSIS AND FORECAST

Larisa Kapustina^a – Elizaveta Makovkina^b – Ivan Moiseev^c

^aMarketing and International Management Department, Ural State University of Economics, 8 Marta st. 62, 620144 Yekaterinburg, Russia, e-mail: lakapustina@bk.ru

^bMarketing and International Management Department, Ural State University of Economics, 8 Marta st. 62, 620144 Yekaterinburg, Russia, e-mail: elizavetamakovkina@gmail.com

^cMarketing and International Management Department, Ural State University of Economics, 8 Marta st. 62, 620144 Yekaterinburg, Russia, e-mail: moiseevivan05@mail.ru

Abstract: The article contains an overview of the global gold market. The authors analyze the factors influencing the pricing of the yellow precious metal. The article outlines the current situation on the global market and the price forecast until 2030. It also determines the best conditions of the global gold market for the exporters. The forecast of average annual gold prices shows the decline by 2,39 % annually. One of the main reasons of worsening of the situation is depletion of the raw materials deposits.

Keywords: global gold market, factors of pricing, forecast

JEL: F01, Q02

Introduction

For many centuries, gold has remained one of the most important precious metals used in many spheres of human activity. This phenomenon is due to the fact that gold is used in many industries and serves as a protection against inflation, volatility in stock markets and a tool for diversifying the investment portfolio. The fields of application of gold include a lot of different industries such as medicine, financial and jewelry industries, cosmetology, etc. A special role is assigned to gold as a financial instrument. Until the middle of the 20th century, the currencies of developed countries were fully backed by gold reserves. Today, central banks continue to accumulate gold reserves in order to regulate the exchange rate of the national currency and maintain economic stability in the country.

In other words, it is not only an industrial precious metal, but a kind of protective asset that hedges risks in times of crisis as well. Moreover, the conjuncture of the world gold market is closely related to monetary and financial processes: quotations of currencies, positions of investment assets, etc. Gold is a unique precious metal that is valued by investors and central banks of states. That is why there are a number of cyclical and non-cyclical factors affecting the conjuncture of the global gold market. Therefore, it is important to understand the pricing process in the global gold market. It is necessary to know what factors influence the price changes.

1 Global gold price

In the period 1970 – 2021 gold prices spiked in 1980, 2011 and 2020 due to by the influence of temporary non-cyclical factors on the conjuncture of the global gold market. The first peak occurred in connection with the collapse of the Bretton Woods monetary system and the formation of a new one – Jamaican, when the price reached \$ 850 per troy ounce.

The second peak can be explained by the extreme instability in the world. Revolutions and civil disorder in the countries of the Middle East and North Africa brought devastating

political and socio-economic changes in these regions. In 2011 the maximum price for gold reached \$ 1 921 per troy ounce.¹

It is also reasonable to consider the impact of the US-China trade war on the precious metal pricing. The trade war began approximately at the end of the 1st quarter 2018 due to high uncertainty, bilateral sanctions between the United States and China, as well as a high risk of a slowdown in global economic development. Consequently, the demand for gold and the price increased. For instance, the price of gold increased from \$ 1 331,7 per troy ounce (March 30, 2018) to \$ 1 524,2 per troy ounce (December 30, 2019).

As for the third peak, in 2020 the gold price reached its record values, breaking through the border of \$ 2 000 per troy ounce. This phenomenon is by reason of the pandemic, in particular lockdowns and restrictions on economic activity.

It is worth pointing out that the average annual prices over the past 5 years have also been steadily growing, which indicates a favorable conjuncture on the global gold market. The gold price in 2020 increased by 1,5 times compared to 2015 (Table 1).

Table 1: Change in average annual prices 2015 – 2020, \$/toz

<i>Year</i>	<i>Price</i>	<i>Percentage increase</i>
2015	1 160,66	-
2016	1 248,99	7,61 %
2017	1 257,56	0,69 %
2018	1 269,23	0,93 %
2019	1 392,5	9,71 %
2020	1 775	27,47 %

Source: The World Bank

To identify the degree of stability/instability of the conjuncture for 2015 – 2020, the authors determined the coefficient of variation of average annual prices for gold. It characterizes the relative deviation of prices from the average value in percent.

$$CV = \frac{\sigma}{\bar{p}}, \sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (p_i - \bar{p})^2}{n}} \quad (1)$$

where σ is a standard deviation, p_i is the price for a certain year, $\bar{p}$ is an average price for the period.

$$\bar{p} = \frac{1160,66+1248,99+1257,56+1269,23+1392,50+1775,00}{6} = 1\,350,66 \text{ $/toz} \quad (2)$$

$$\sigma = \sqrt{\frac{243548,637}{6}} = 201,47 \text{ $/toz} \quad (3)$$

$$CV = \frac{201,47}{1350,66} = 0,149 = 14,9 \% \quad (4)$$

Thus, we can conclude that in the world market for the period 2015 – 2020 gold prices deviated from the average by 14,9 %, It indicates the stability of the global gold market, as $CV < 15 \%$.

¹ FAN, W. (2014): Macro-factors on gold pricing during the financial crisis, p. 59.

In addition, there are many other non-cyclical factors that have an enormous impact on the global gold market. One of those factors is the permanent monetary and financial factor, which is directly related to the price of this precious metal.² As is known, gold along with the euro, the US dollar, the British pound and some other currencies are foreign exchange reserves. In this regard, the exchange rate weakening (strengthening) of one of the reserve currencies has an inverse proportional effect on the gold price.

Thus, we can conclude that the best conditions for the global gold market for exporters are in periods of high uncertainty and instability associated with global economic, political, social processes and a pandemic. At those times prices for the precious metal reach high levels.

2 Forecast of the global gold market

Forecasting the main indicators of the global gold market conjuncture is important for every player in the industry market. Knowing the possible scenarios for the yellow metal market development, any business entity can determine at what point in time it is better to buy or sell the precious metal in order to minimize the risks and associated losses. In this regard, it is reasonable to consider the forecast of the main economic indicators in the gold market.

Over the past 5 years, the world production of aurum has fluctuated between 3 100 – 3 300 tons.³ Many academics predict a decline in the production of this noble metal in the next decade. And the main reason is the raw material depletion of the main deposits. Nevertheless the five leading countries are likely to remain unchanged by 2030: China, Australia, Russia, the USA, and Canada.

China's resources reach 13 196 tons of precious metal. This will allow the country to maintain the current level of metal production for a considerable time and retain its position as a world leader. In the future, Australia may cede its position to Russia or Canada due to the resource base depletion of certain medium-scale exploited deposits. As for Russia, the raw material base of gold exceeds 14 thousand tons, which makes it possible to increase the extraction of the precious metal. To date, a number of large facilities are being prepared for operation. When the facilities reach full production capacity, more than 40 tons of gold will be produced in a year additionally. Starting from 2026, a gradual decline in production in the United States is possible due to the reserves depletion of the Carlin-type objects – the leading geological-industrial type in the country. Each of the Carlin-type deposits in the United States produces about 30 tons of precious metal per year; they provide over 40 % of the country's gold production. Their depletion may lead to a decrease in the US share in global gold production. Canada, in turn, will be able to increase gold production in the coming years thanks to the development of a significant number of new large deposits. In 2021, the large Blackwater gold-silver deposit is expected to be commissioned, with a design capacity of about 16 tons of gold per year. The group of Kerr Sulfurets-Mitchell gold-copper-porphyry deposits is being developed; about 23 tons of metal will be extracted annually. All this will allow Canada to strengthen its position in the ranking of gold-mining countries.⁴

As for the price dynamics for gold, the World Bank experts predict a downward trend starting from 2021.⁵ High prices for the yellow metal in 2020 (the average annual price was \$ 1 775 per troy ounce, up 25,6 % compared to 2019) is attributed to strong demand from investors due to the uncertainty generated by the pandemic. In view of active vaccination and positive investor sentiment for the global economic recovery, the price of this precious metal will begin to decline, although high volatility will remain. Nevertheless, any event of a global scale can stimulate a rise in prices for the yellow metal. The average annual gold prices will

---

² CAI, J. (2001): What moves the gold market?, p. 258.

³ VIDAL, A. (2020): Gold volatility prediction using a CNN-LSTM approach, p. 113481.

⁴ DOROZHKINA, L. (2019): Forecast of Gold Mining of the Main Producing Countries until 2030, p. 15.

⁵ World Bank Commodities Price Forecast (2020), p. 1.

decline by 2,39 % annually, and by 2030, according to the forecast of the World Bank experts, the average annual price for the yellow metal will be about 1 400 \$/toz (Table 2).

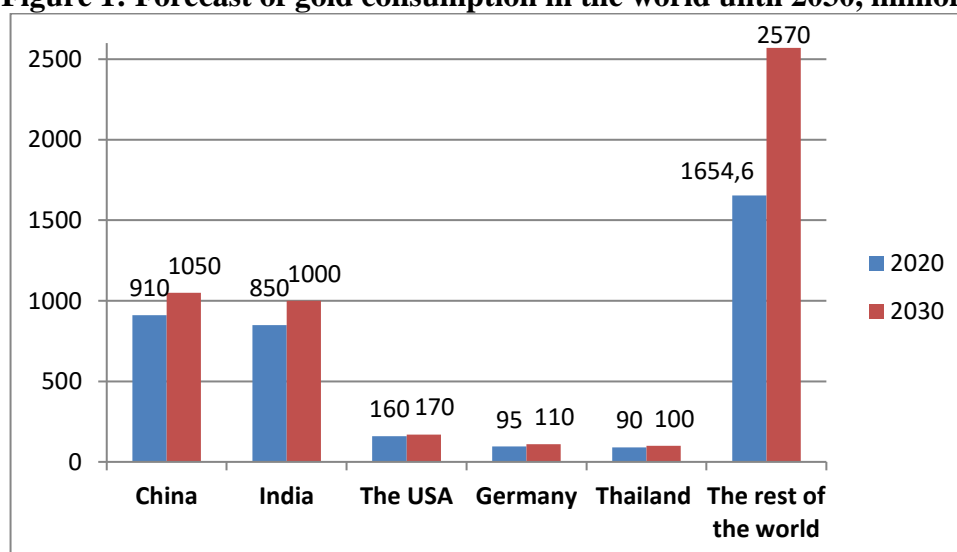
Table 2: Forecast of average annual gold prices 2021 – 2030, \$/toz

<i>Year</i>	<i>Price</i>	<i>Percentage increase</i>
2021	1 740,00	-
2022	1 698,47	-2,39 %
2023	1 657,93	-2,39 %
2024	1 618,36	-2,39 %
2025	1 579,74	-2,39 %
2030	1 400,00	-11,38 %

Source: The World Bank

Long-term forecasts of gold consumption in the world are ambiguous; the development of the yellow metal market is associated with a high degree of uncertainty. The analysts from Australia & New Zealand Banking Group Ltd. and the World Bank conclude that global gold consumption will continue to grow thanks to strong demand from India and China. The forecast for global consumption by 2030 is shown in Figure 1. According to the forecast the global consumption of gold in 2030 is projected within 5000 tons (+ 32 % by 2020). This trend is explained by a significant increase in demand from the jewelry industry and investors.

Figure 1: Forecast of gold consumption in the world until 2030, million tons

Source: Expert RA

As part of the export and import of gold by 2030, the situation will presumably develop depending on the development of new precious metals deposits, the depletion of old ones, the development of means and technologies for mining and other economic, political and social factors. China will take supposedly the leading positions in the ranking of the largest gold exporting and importing countries. It will be facilitated by the high level of yellow metal consumption in the country, the implementation of new projects for the extraction of aurum, as well as the desire of China government to make the Yuan the world currency.

Conclusion

Thus, we can conclude that, starting from 2021, the situation on the global gold market will gradually deteriorate. The main reason concludes deposits depletion. It can lead to a

decrease in world gold production up to 2 700 tons per year in 2030. The prices and demand for gold from investors may decrease due to minimization of uncertainty in global economic space and active vaccination to fight against the pandemic. Nonetheless the situation can change dramatically depending on the degree of cyclical and non-cyclical factors on the conjuncture of the global gold market.

References:

1. CAI, J. (2001): What moves the gold market? In: *Journal of Futures Markets*, 2001, Vol. 21, No. 3, pp. 257-278.
2. DOROZHKINA, L. (2019): Forecast of Gold Mining of the Main Producing Countries until 2030. In: *Gold and Technologies*, Vol. 45, No. 3, pp. 15-18.
3. FAN, W. (2014): Macro-factors on gold pricing during the financial crisis. In: *China Finance Review International*, 2014, Vol. 4, No. 1, pp. 58-75.
4. VIDAL, A. (2020): Gold volatility prediction using a CNN-LSTM approach. In: *Expert Systems with Applications*, Vol. 157, No. 1, pp. 113481-113491.
5. World Bank Commodities Price Forecast. [online]. In: *World Bank*, 2020. [Cited 22. 03. 2021.] Available online: <https://pubdocs.worldbank.org/en/478961602618430208/CMO-October-2020-Forecasts.pdf>

Contacts:

Prof. Dr. Larisa Kapustina

Marketing and International Management Department
Ural State University of Economics
8 Marta st. 62
620144 Yekaterinburg
Russia
e-mail: lakapustina@bk.ru

Elizaveta Makovkina

Marketing and International Management Department
Ural State University of Economics
8 Marta st. 62
620144 Yekaterinburg
Russia
e-mail: elizavetamakovkina@gmail.com

Ivan Moiseev

Marketing and International Management Department
Ural State University of Economics
8 Marta st. 62
620144 Yekaterinburg
Russia
e-mail: moiseevivan05@mail.ru

ISLAMSKÉ FINANCIÉ V USA

ISLAMIC FINANCE IN THE USA

Martin Karas

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: martin.karas@euba.sk

Abstrakt: Tento príspevok sa venuje fenoménu rastu vplyvu islamských financií v krajinách s menšinovým moslimským obyvateľstvom, ktorý je možné pozorovať v posledných desaťročiach. Tento príspevok analyzuje koncept vplyvu islamských financií v prostredí USA s cieľom identifikovať kľúčové faktory vplyvu islamských financií za účelom vyhodnotenia potenciálu islamských financií v USA a poukázania na prípadné prekážky ich ďalšieho rozvoja. Analýza je postavená na prispôbení metodológie indexov islamských financií IFCI a IFDI pre jednoduchú kvalitatívnu analýzu konkrétnej krajiny. Na základe predstavenej analýzy je možné konštatovať, že absencia regulačného rámca komplikuje rast sektora islamských financií v USA, napriek existujúcemu potenciálu v ostatných študovaných oblastiach.

Kľúčové slová: islamské financie, Spojené štáty americké, islamské bankovníctvo, islamské finančné inštitúcie, islamské finančné produkty

JEL: B49

Abstract: This paper focuses on the phenomenon of increasing influence of Islamic finance in countries with minority Muslim populations that has been observable in the past few decades. This paper analyses the concept of influence of Islamic finance in USA with the aim of identifying key factors of influence of Islamic finance in order to evaluate the potential of Islamic finance in USA and determine barriers to its growth. The analysis is based on the idea of adapting methodology of Islamic finance indices (IFCI, IFDI) to fit a simple qualitative analysis of a particular country. On the basis of the presented analysis, we can conclude that absence of a regulatory framework complicates the growth of Islamic finance in the USA despite existing potential in other studied areas.

Keywords: Islamic finance, United States of America, Islamic banking, Islamic financial institutions, Islamic finance products

JEL: B49

Úvod

Islamské bankovníctvo predstavuje dynamicky rastúci, aj keď stále relatívne okrajový sektor svetového finančného systému. Význam prikladaný v literatúre alternatívnym prístupom k financiám v posledných desiatich rokoch konštantne rástol, a to najmä v súvislosti so zdanlivou odolnosťou týchto alternatívnych modelov voči globálnym otrasom na finančných trhoch. V tomto kontexte je hlavnou charakteristikou islamského finančného modelu prísny zákaz tradičného úroku, ktorý je vo väčšina prípadov nahradený koncepciou zdieľaného rizika a zisku. Podľa očakávaní má islamské bankovníctvo najväčší vplyv v krajinách s väčšinovým moslimským obyvateľstvom. Na pochopenie kľúčových faktorov, ktoré umožňujú fungovanie islamského bankovníctva paralelne s tradičnými modelmi je potrebné analyzovať islamské financie nie len

v ich prirodzenom prostredí v moslimských krajinách, ale aj v krajinách, kde môžeme očakávať určitý odpor voči integrácií tohto modelu.

Vzhľadom na rozsiahlu existujúcu literatúru zaoberajúcu sa všeobecnými princípmi islamského finančného modelu sa tento príspevok nebude venovať detailnému popisu týchto princíпов. Aj v slovenskom prostredí môžeme nájsť kvalitné akademické texty, ktoré poskytujú základný prehľad o islamskom bankovníctve a islamských financiách.^{1, 2} Medzi najvýznamnejšie práce zahraničných autorov vydané v posledných rokoch patria napríklad monografie Z. Hasana³ alebo S.F. Habiba⁴.

Tento príspevok má za cieľ analyzovať súčasný stav islamského bankovníctva v USA. Príspevok je možné považovať za prípadovú štúdiu integrácie islamského finančného modelu v krajinách s menšinovým moslimským obyvateľstvom. Práca predstavuje kvalitatívnu analýzu faktorov, ktoré sú tradične využívané na meranie vplyvu islamských financií v krajine. V tomto smere predstavujú dva najvýznamnejšie indexy islamských financií indexy IFDI a IFCI. Napriek tomu, že je možné vzniknúť pochybnosti o význame týchto indexov vo vzťahu k metodológii (týka sa najmä IFDI), tieto indexy predstavujú užitočný rámec pre kvalitatívnu analýzu islamského finančného modelu v konkrétnych krajinách. Za kľúčové považujú oba indexy s miernymi obmenami nasledujúce faktory: finančné inštitúcie, regulačný rámec, povedomie o islamských financiách, finančné nástroje.

1. Islamské financie v USA

Napriek tomu, že prvé produkty islamského bankovníctva sa v USA objavili už v 80-tych rokoch, obdobie pozorovateľného rastu zažíval tento sektor v USA až od druhej polovice 90-tych rokov. V 21. storočí predstavovala významný míľnik pre islamské bankovníctvo globálna finančná kríza, ktorá zvýšila dopyt po alternatívnych finančných službách a produktoch s vyššou odolnosťou voči vonkajším šokom. Nezávislé štúdie naznačujú, že napriek potenciálne nižšej efektívnosti islamských finančných inštitúcií a produktov boli tieto inštitúcie a produkty odolnejšie voči dopadom finančnej krízy z roku 2008.⁵ Otázkou zostáva, či mali na rozvoj islamských financií v USA vplyv útoky zo septembra 2001, ale celkový trend postupného rozvoja naznačuje, že je tento faktor zanedbateľný.

V súčasnosti operuje v USA vyše dvadsať islamských finančných inštitúcií (IFI), pričom najväčšími sú American Islamic Finance House, University Bank a Harvard Islamic Finance Project. Islamské bankové služby však poskytuje napríklad aj JP Morgan, pričom na komerčných transakciách islamských financií v USA sa v nedávnej histórii podieľali aj banky, ako malajská Maybank alebo kuvajtská Warba Bank. Príklady retailových bánk zahŕňajú University Islamic Financial (pobočka University Bank), Devon Bank v Chicagu, alebo významného poskytovateľa hypoték Lariba v Kalifornii. Freddie Mac a Fanny Mae sa takisto angažujú v sektore islamských hypotekárnych produktov, pričom v súčasnosti už predstavujú najväčších investorov v tejto oblasti v USA.

Hlavnú prekážku v raste islamského finančného sektoru v USA predstavuje bezpochyby absencia špecifického regulačného rámca v kombinácii s prísnyimi podmienkami uvádzania

---

¹ JANČÍKOVÁ, E. (2019): Islamské financie a bankovníctvo vo svete. In: *Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita?*

² MUSA, H. (2011): *Islamské financie a bankovníctvo..*

³ HASAN, Z. (2014): *Islamic Banking and Finance: An Integrative Approach.*

⁴ HABIB, S. F. (2018): *Fundamentals of Islamic Finance and Banking.*

⁵ HASAN, M. – DRIDI, J. (2010): *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study*, s. 1.

finančných produktov a služieb na trh. Hlavnými regulátormi na federálnej úrovni sú Rada guvernérov federálneho systému rezerv a Úrad menového kontrolóra (OCC). Islamské finančné inštitúcie však zároveň podliehajú štátnym regulátorom zodpovedným za bankové aktivity v jednotlivých štátoch. Napriek absencii regulačného rámca pre islamské financie v minulosti americký regulátory venovali pozornosť aj zosúladieniu požiadaviek *šaría* s existujúcimi federálnymi predpismi, ako napríklad v prípade interpretatívnych názorov OCC vo vzťahu k využívaniu *mudarabah* pre domáce finančné produkty.⁶ Vzhľadom na flexibilitu právneho systému USA je preto možné, že sa islamské financie v budúcnosti dočkajú zosúladieniu s existujúcim právnym rámcom.

V USA môžeme pozorovať širokú škálu islamských finančných produktov, ako napríklad *mudaraba* a *mušaraka* v retailovom bankovníctve. Tieto produkty sú však typicky lokálneho charakteru a vo väčšine prípadov nedosahujú ani celoštátne pokrytie. V oblasti poistenia bráni proliferácii takáful produktov interpretácia ustanovovacej klauzuly prvého dodatku Ústavy USA⁷ a regulačné prekážky špecifické pre jednotlivé štáty. Napriek týmto prekážkam sa na trh postupne dostávajú aj takáful produkty. Príkladom sú napríklad dcérske spoločnosti AIG, ktoré majú tieto produkty vo svojej ponuke už od roku 2008.⁸ Príkladom financovania v súlade so *šaría* v oblasti nehnuteľností je vyše dvesto miliónová medializovaná *murabahah* stavebná pôžička na vežu v Manhattane v roku 2016.⁹ Medzi významné ukazovatele vplyvu islamského bankovníctva v krajine patrí prítomnosť finančných certifikátov *sukuk* (ekvivalent dlhopisov). V USA sme dodnes mohli registrovať vydanie dvoch významných *sukuk* – General Electric a East Cameron. Druhý menovaný zbankrotoval,¹⁰ ale General Electric sa aj v súčasnosti darí.

Čo sa týka povedomia o islamskom bankovníctve v USA, tak za kľúčové indikátory tohto faktoru sú tradične považované: počet univerzít ponúkajúcich kurzy v oblasti islamských financií, počet univerzít ponúkajúcich tituly z islamského bankovníctva, počet významných seminárov a konferencií na tému islamských financií, počet publikovaných článkov a počet recenzovaných časopisov venujúcich sa islamským financiám. Index IFDI v roku 2019 identifikoval 111 recenzovaných článkov na túto tému za predchádzajúce tri roky, 2 konferencie nad 100 účastníkov, 31 inštitúcií poskytujúcich kurzy islamských financií a dve univerzity s titulmi z islamských financií. Všetky tieto čísla index vyhodnocuje ako podpriemerné pri zohľadnení veľkosti krajiny. Čo sa však týka kvality vedeckej práce v oblasti islamských financií, tak v tomto smere patria USA k svetovým lídrom. Za zmienku stojí najmä Univerzita v New Orleans, ktorá patrí k najvýznamnejším inštitúciám v oblasti výskumu islamských financií na svete.¹¹

Z uvedeného vyplýva, že zatiaľ čo je možné konštatovať, že všetky sledované faktory s výnimkou explicitného regulačného rámca sú v USA prítomné, tak celkový vplyv islamských financií v USA zostáva obmedzený a má silne lokalizovaný charakter.

Záver

Tento príspevok sa zaoberá otázkou vplyvu islamských financií v krajinách s menšinovým moslimským obyvateľstvom, pričom sa zameriava na prípad USA. Príspevok predstavuje kvalitatívnu analýzu vplyvu islamských financií v USA založenú na identifikácii prítomnosti

⁶ OCC Interpretive Letter No. 867 (1999).

⁷ Lemon v. Kurtzman (1970): 403 U.S. 602.

⁸ Pozri <https://www.insurancejournal.com/news/national/2008/12/02/95930.htm>.

⁹ NICOLAOU, A. (2016): Manhattan tower secures \$219m in sharia-compliant financing.

¹⁰ AHMED, M. (2015): Islamic Project Finance: A Case Study of the East Cameron Project, s. 121.

¹¹ HAQUE, M. – AHMAD, S. – AZAD, M. (2020): Mapping of scientific literature on Islamic Economics, Banking, s. 14-15.

faktorov, ktoré sú v odbornej literatúre využívané na kvantifikáciu prítomnosti islamských financií v konkrétnej krajine pomocou indexov islamských financií (IFCI, IFDI). Na základe predstavenej analýzy je možné konštatovať, že vplyv islamských financií v USA vykazuje koreláciu s počtom moslimského obyvateľstva v USA v tom zmysle, že tento vplyv môžeme pozorovať, ale jeho prejavy nemajú celonárodný charakter a sú silne lokalizované. Vzhľadom na silu finančného sektora ekonomiky USA majú islamské financie bezpochyby potenciál na rozvoj v blízkej budúcnosti, a to najmä v prípade, ak sa podarí ustanoviť špecifický, ideálne federálny systém regulácie islamských financií. Práve absencia federálneho regulačného rámca predstavuje okrem dopytu obmedzeného relatívne malou moslimskou populáciou hlavnú prekážku rastu islamských financií v USA.

Použitá literatúra:

1. AHMED, M. (2015): Islamic Project Finance: A Case Study of the East Cameron Project, In: *The Journal of Structured Finance*, 20 (4), s. 120-135.
2. DAJANI, M. E. (2020): The Islamic Finance and Markets Review: USA. In: DEWAR, J. – HUSSAIN, M. (eds.): *The Islamic Finance and Markets Review*. ISBN 978-1-83862-473-6.
3. GIFR (2019): Islamic Finance Country Index – IFCI 2019. [online]. In: *Global Islamic Finance Report*, 2019. Dostupné na internete: <http://www.gifr.net/publications/gifr2019/ifci.pdf>
4. GIFR (2020): Islamic Finance Country Index – IFCI 2020. [online]. In: *Global Islamic Finance Report*, 2020. Dostupné na internete: <https://www.gifr.net/publications/gifr2020/ifci.pdf>
5. HABIB, S. F. (2018): *Fundamentals of Islamic Finance and Banking*. Chichester: John Wiley and Sons, 2018. LCCN2018014020.
6. HASAN, M. – DRIDI, J. (2010): The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study. IMF Working Paper.
7. HASAN, Z. (2014): *Islamic Banking and Finance: An Integrative Approach*. Selangor Darul Ehsan (Malaysia): Oxford University Press.
8. HAQUE, M. – AHMAD, S. – AZAD, M. (2020): Mapping of scientific literature on Islamic Economics, Banking. [online]. In: *Library Philosophy and Practice*. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/344758494_Mapping_of_scientific_literature_on_Islamic_Economics_Banking_Mapping_of_scientific_literature_on_Islamic_Economics_Banking
9. JANČÍKOVÁ, E. (2019): Islamské financie a bankovníctvo vo svete. In: *Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita?* Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2019, s. 42-50. ISBN 978-80-225-4654-6.
10. ICD-REFINITIV (2020): Progressing through Adversity, Islamic Finance Development Report 2020.
11. Lemon v. Kurtzman (1970): 403 U.S. 602.
12. NICOLAOU, A. (2016): Manhattan tower secures \$219m in sharia-compliant financing. [online]. In: *Financial Times*. Dostupné na internete: <https://www.ft.com/content/cf6c3a88-1c4d-11e6-b286-cddde55ca122>
13. OCC Interpretive Letter No. 867 (1999), [1999–2000 Transfer Binder] Fed. Banking L. Rep. (CCH) 81-361 (Murabaha Financing Products).

Kontakt:

Mgr. Martin Karas, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava

Slovensko

e-mail: martin.karas@euba.sk

GENERAL PRINCIPLES OF BUDGETARY POLICY IN THE COORDINATES OF THE COUNTRY'S FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

Lidiia Karpenko

Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine,
Genueska, 22, 650 09, Odessa, Ukraine, e-mail: Lidiako888@gmail.com

Abstract: This paper investigates the systematization of the tool base for modelling the mechanism of budget management in the financial and economic state system and develop conceptual approaches to local budget development in the context of financial decentralization in Ukraine during the period 2018 – 2020. The author had studied the structure of the budget mechanism and components of the budget management system as an instrumental basis for the conceptualization of local budgets in the economic system of the state. The analysis of the selected research issues provides the conceptual basis for the formation of the mechanism of budget regulation in Ukraine; forms the platform for the development of macroeconomic stabilization policies.

Keywords: budgetary mechanism, budgetary policy, budgetary regulation, state budget, local budgets, intergovernmental transfers

JEL: E60, E64, H00, H61

1 Problem setting

At the present stage of Ukraine development, the problem of balance of economic and social regions development acquires significance. That is, the vector of the state's orientation towards increasing the wealth of individual regions is important. That is, the state should promote the absence of poor regions on its territory.

The budget is one of the main instruments of macroeconomic policy. The budget has an impact on inflation, exchange rate policy, economic growth, investment attractiveness of the country. The quality of budget, tax, and financial policy in general largely determines the progressive, dynamic development of any state, its resilience to various financial and economic crises. The solution of problems of social and economic development should be carried out in the conditions of continuity of a course of budgetary policy on maintenance of macroeconomic balance and stability of budgetary system, decrease in dependence of budgets on a foreign economic situation.

2 Recent publications analysis

The work of many domestic and foreign scientists is devoted to the formation of the budget and its impact on the socio-economic development of the country. At the current stage of the national economy development of Ukraine it is very important to show the role of budget policy in the macroeconomic stability of the state, because it depends on the implementation of the Presidential Program of Economic Reforms for 2019 – 2022.

The works of many Ukrainian and foreign scholars are devoted to the study of theoretical aspects of budget policy development.

For example, Danchevska¹ presents organization and carrying out of the sovereign financial audit of the financial budgets of Ukraine. Shevchuk² investigate mechanism of managing budgetary resources. Authors like Radelytskyy and Prokipchuk³ are working on the strategic priorities for development of local budgets in the context of local government reform. Karpenko and Rachynskiy⁴ explore conceptualizing fiscal policy into a financial and economic power system. Analysis of the recent scientific materials indicates the results of comprehensive research on the development and implementation of the efficient budgeting mechanism, economic and statistical calculations, and modelling of functioning of budgetary policy. However, some issues, in particular, modeling an effective mechanism for managing the budget process in the coordinates of financial and economic security of the country and the development of conceptual frameworks for optimizing the country's potential remain insufficiently explored. There is a need to improve and expand the study of this issue. In addition, the domestic scientific literature is insufficiently studied issues related to the development of local budgets in the context of systemic transformations in the economy and public administration, taking into account financial decentralization and changing the role of local governments in ensuring socio-economic development.

3 The goal of this work

The aim of the work consists of studying the issues systematization of the instrumental base for modeling the mechanism of budget management in the financial and economic state system and conceptual bases for the development of local budgets in the context of financial decentralization in Ukraine.

General theoretical and economic-statistical methods were used in solving the tasks. The methodological basis forms a number of the following methods: scientific abstraction, classification and systematization – to identify the main components of the budgetary policy formation; methods of forecasting based on trend extrapolation and revealing functional dependence – to study trends in the volume of budget types; methods of dialectical and formal logic, analysis and synthesis, systematic approach, decomposition method – for the development of managerial tools and methodological support for the modelling the budgetary efficiency system in Ukraine's state policy.

4 Key research findings

Given that the Ukrainian state is currently in the process of transforming the socio-economic system and governance mechanism, the main aspect of which is the European integration direction and support, adoption and approximation to the standards of economic and social development of the euro area, reformatting budget policy and strengthening the role of local budgets view of the role and place of local budgets in the financial system of the state. Therefore, there is a need to study this category and develop an understanding of its essence among economists.

The state budget is one of the main parts of the financial system, in which significant part of national income is concentrated. Sufficient filling of the revenue side of the state budget

---

¹ DANCHEVSKA, I. R. (2016): Organization and carrying out of the sovereign financial audit of the financial budgets of Ukraine. In: *Problems of the theory and practice of regional and analytical sciences*

² SHEVCHUK, V. O. (2016): Mechanism of managing budgetary resources: problems and perspectives are more detailed.

³ RADELYTSKYY, Y. O. – PROKIPCHUK, L. (2018): Strategic priorities for development of local budgets in the context of local government reform.

⁴ KARPENKO, L. M. – RACHYNSKYI, A. P. (2020): *Kontseptualizatsiia biudzhethoi polityky v finansovoekonomichnii systemi derzhavy* [Conceptualization of budgetary policy in the financial and economic state system].

is a factor that reflects the level of economic development of the country, the potential of the European integration space, ensuring economic and social stability and decent standard of living.⁵

The budget is one of the main tools of macroeconomic policy. The budget influences inflation, exchange rate policy, economic growth, and the country's investment attractiveness. The quality of budget, tax, and financial policy in general largely determines the progressive, dynamic development of any state, its resilience to various financial and economic crises.⁶

The solution of problems of social and economic development should be carried out in the conditions of continuity of a course of budgetary policy on maintenance of macroeconomic balance and stability of budgetary system, decrease in dependence of budgets on a foreign economic situation. Legislatively established budget rules minimize the dependence of the budget system on price volatility in the world energy market, increase the importance of long-term financial forecasting of revenues and expenditures of the budget system and form the necessary amounts of sovereign wealth funds of Ukraine. Therefore, the research topic is relevant and important in terms of achieving further macroeconomic stability in Ukraine.

The works of many domestic and foreign scientists are devoted to the formation of the budget and its impact on the socio-economic development of the country.

The budget as a financial plan of the state is formed under the influence of budgetary and tax policy. In Ukraine, the latter was formed in an extremely severe economic crisis, which could not but affect the nature of change. Because, on the one hand, there was a constant problem of mobilizing funds in the budget to perform its functions and obligations, and on the other - an objective continuous process of losing some sources of financial revenues to the budget and finding, in this regard, others more relevant to the new system. This has constantly exacerbated the problem of budget deficit and methods of financing it.

In addition, among the fundamentally new conditions are those that are associated with low financial and managerial discipline, the tensing of the economy, the inefficiency of certain types of expenditures, waste, theft of public funds.

Ukraine has experienced problems of filling the budget with money, evading filling the budget through offsets, non-fulfillment of most of the adopted annual budgets, debt restructuring as a way to improve the financial condition of enterprises and their settlements with the budget. Over time, due to the transformation of the budget and tax systems, some of these phenomena are a thing of the past, and some have changed their nature, although they have remained completely unresolved. However, the problems of mass tax evasion, loss of budget revenues from tax benefits, growth of external debt, remain relevant to this day.⁷

Despite the significant contradictions of the reforms, in a certain part the content of the tax system meets the requirements of world practice. Thus, the basis of the tax system of Ukraine is formed by taxes that form the core of the tax systems of developed Western European countries - personal income tax, corporate income tax, value added tax, excise duty and customs duty. These taxes provided two-thirds of revenues to the 2019 consolidated budget. The laws governing the collection of most of these taxes have been developed in accordance with the norms of Western European tax law.

At the same time, the tax system of Ukraine is characterized by a number of features that distinguish it from the tax systems of developed countries. These include:

---

⁵ DANCHEVSKA, I. R. (2016): Organization and carrying out of the sovereign financial audit of the financial budgets of Ukraine. In: *Problems of the theory and practice of regional and analytical sciences*.

⁶ KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility.

⁷ KARPENKO, L. M. (2018): International awareness of the system of sovereign financial control in Ukraine: the practice of storing.

- the existence of two subsystems of taxation - standard and simplified, which violates the integrity of the tax system;
- significant uneven distribution of the tax burden due to large-scale tax evasion and the availability of tax benefits;
- high level of tax debt;
- incomplete compliance of the tax system of Ukraine with the basic principles of taxation - fairness, efficiency, stability, administrative simplicity and economy.⁸

It should be noted that both the tax and budget systems have been criticized and will be criticized in the future, as they must be based on mechanisms for overcoming serious social and personal contradictions. But a perfect solution to these issues is almost impossible, especially given that the economy in each period is at a different stage of its development, depending on which changes the content of both tax and budget policies.

This often leads to a violation of even certain generally accepted principles of fiscal policy. Such as justice and stability. The latter principle can and should be adhered to only for a certain period of time, taking into account the conditions prevailing in the economy.

Now we can say that the main problems of the stage of formation of the budget and tax systems of Ukraine and the implementation of financial stabilization tasks for the economy as a whole have been resolved, as inflation as the main indicator of financial instability is now under control. But it should be noted that Ukraine's economy, like any other country, for one reason or another may be threatened by rising inflation and financial instability. Therefore, these issues should be constantly in the focus of the economic bloc of the government and the National Bank.⁹

The development of Ukraine's economy should be characterized by further intensification of economic activity. In this regard, it is important to assess the extent to which the changes that are taking place and will take place in the budget and tax systems meet the fundamental requirements of stable growth.

From this point of view, the level of the ratio between tax and non-tax revenues to the budget and how synchronously the concentration of budget revenues due to the main budget-forming taxes is important: VAT, income tax, personal income tax, excise duty. At the same time, there are a number of contradictory trends in these issues.

The fiscal efficiency of direct taxes decreased due to the corporate income tax, the fiscal efficiency of which has decreased in recent years relative to GDP, it is more than three times. But the fiscal efficiency of personal income tax has been characterized by a steady upward trend relative to GDP in 2020.¹⁰

Budget efficiency characterizes the ability of tax to provide budget revenues. We emphasize that these and subsequent names of types of fiscal efficiency are conditional in nature and reflect the specifics of the corresponding method.

Budget efficiency can be determined through static indicators that allow to assess the current state of affairs (for example, the amount of tax revenues, the ratio of planned and actual revenues, the level of use of tax potential, share in GDP, etc.), and dynamic, showing the effectiveness of a different tax over time compared to other economic parameters (for example, using elasticity indicators).

When assessing the effectiveness of the tax system, it is necessary to take into account not only the volume of fiscal revenues, but their stability and "fairness" in relation to the tax

---

⁸ KARPENKO, L. M. – RACHYNSKYI, A. P. (2020): *Kontseptualizatsiia biudzhethnoi polityky v finansovoekonomichnii systemi derzhavy* [Conceptualization of budgetary policy in the financial and economic state system].

⁹ PRICE OF THE STATE (2020): *Ukraine Budget Statistics*.

¹⁰ SHEVCHUK, V. O. (2016): Mechanism of managing budgetary resources: problems and perspectives are more detailed.

base. In this case, the concept of fiscal efficiency undergoes certain changes: the dynamics of tax collections should correspond to the dynamics of the tax base.

In turn, the dynamics of the tax base for the entire national economy can justifiably be approximated by the dynamics of GDP. Then the general methodological thesis is clarified: the growth rate of tax collections should correspond to the growth rate of GDP. In this case, the indicators of fiscal fees and GDP should be taken into account in current prices. Then the inflationary effect is contained in both indicators and is leveled in comparison.

To assess the dynamic budget efficiency, consider the indicator of tax elasticity, which is the ratio of changes in tax revenues to changes in GDP, which acts as an aggregate indicator of the tax base (see Formula 1):

$$E_i = \frac{\Delta T_i / T_i}{\Delta GDR / GDR} \quad (1)$$

Where:

E_i – elasticity of the considered tax on GDP;

ΔT_i – increase in tax revenues from the tax in question for a certain period (at current prices);

ΔGDR – GDP growth for the same period (at current prices).

The indicator (1) allows us to assess how a 1% increase in GDP affects the collection of a tax. If $E_i \approx 1$, so it is a question of synchronization of growth of GDP and tax receipts and about preservation of specific weight of taxes in GDP. In this case, we can talk about the stability of the tax system and the effectiveness of a tax. If $E_i < 1$ – the one percent increase in GDP, it causes a slower increase in tax revenues. Otherwise $E_i > 1$, it is a question of outpacing growth of tax revenues against the background of one percent GDP growth. The last two cases indicate inefficient adjustment of the tax system and the need to reduce the distorting effects. To date, there is no consensus in the economic literature on the interpretation of the category of "financial mechanism". The financial mechanism in the works of leading Western scholars is not considered as a separate object, but financial methods of influencing the state, enterprise and society are thoroughly studied.

Thus, it can be argued that the budgetary mechanism is an integral part of the financial mechanism. As a component of the general system of economic management, the budgetary mechanism reveals the nature of the economic system as a whole. In quantitative and qualitative terms, the budgetary mechanism is determined by the amount of financial resources that are accumulated and spent at the appropriate levels of economic management, technology of mobilization and use.

Of great importance is the correctness of the chosen technology of these processes, namely the subject and object of mobilization and expenditure of financial resources, indicators, rates, norms, sanctions, benefits (all tools for the movement of funds). The budgetary mechanism should distinguish two main functions: ensuring and regulating economic and social processes in the state. Budget support is implemented through the use of methods of budget financing, lending, etc. Each of these methods has its own characteristics of their application in practice.¹¹

Budget financing takes into account the conditions for determining the amount of funding, the frequency of transfer of funds, the rate of expenditure on a particular type of

---

¹¹ RADELYTSKY, Y. O. – PROKIPCHUK, L. (2018): Strategic priorities for development of local budgets in the context of local government reform.

expenditure, etc. When lending, attention is paid to the terms of loans. In order to finance relevant activities or programs, it is necessary to work out and legally establish forms of resource mobilization through taxes, fees and other payments.

In general, the budget mechanism is a schematic diagram of the practical use of budget funds in the economy and their impact on relevant processes. However, the budgetary mechanism has its own differences in practical application at the level of the state, economic entities or segments of the population.

The economic nature of the budgetary mechanism is determined by two approaches. The first approach: the *budgetary mechanism* – the process of functioning of the budget funds themselves, namely the reflection of the internal organization of the functioning of financial resources. The second approach: the *budgetary mechanism* is a set of methods and forms, tools and levers of influence on the state and development of the economy, and hence the reflection of the external action of the budget and financial resources as a factor is influencing the state of the economy.

One of the urgent problems of the formation and implementation of an effective budget policy is the creation of special budget mechanism for managing the budget system.

With a view to the socio-economic development of the state, the authorities are faced with the task of finding special financial and budgetary instruments for influencing economic entities carrying out economic activities in the country. With the help of such tools, the governing bodies should be able to exert a significant influence on the system of emerging monetary relations, regulate cash flows in the interests of the national economy and society.

Depending on the economic content, the qualitative characteristics of the structure of the budgetary mechanism are presented in the Table 1.

Table 1: The qualitative characteristics of the structure of the budgetary mechanism

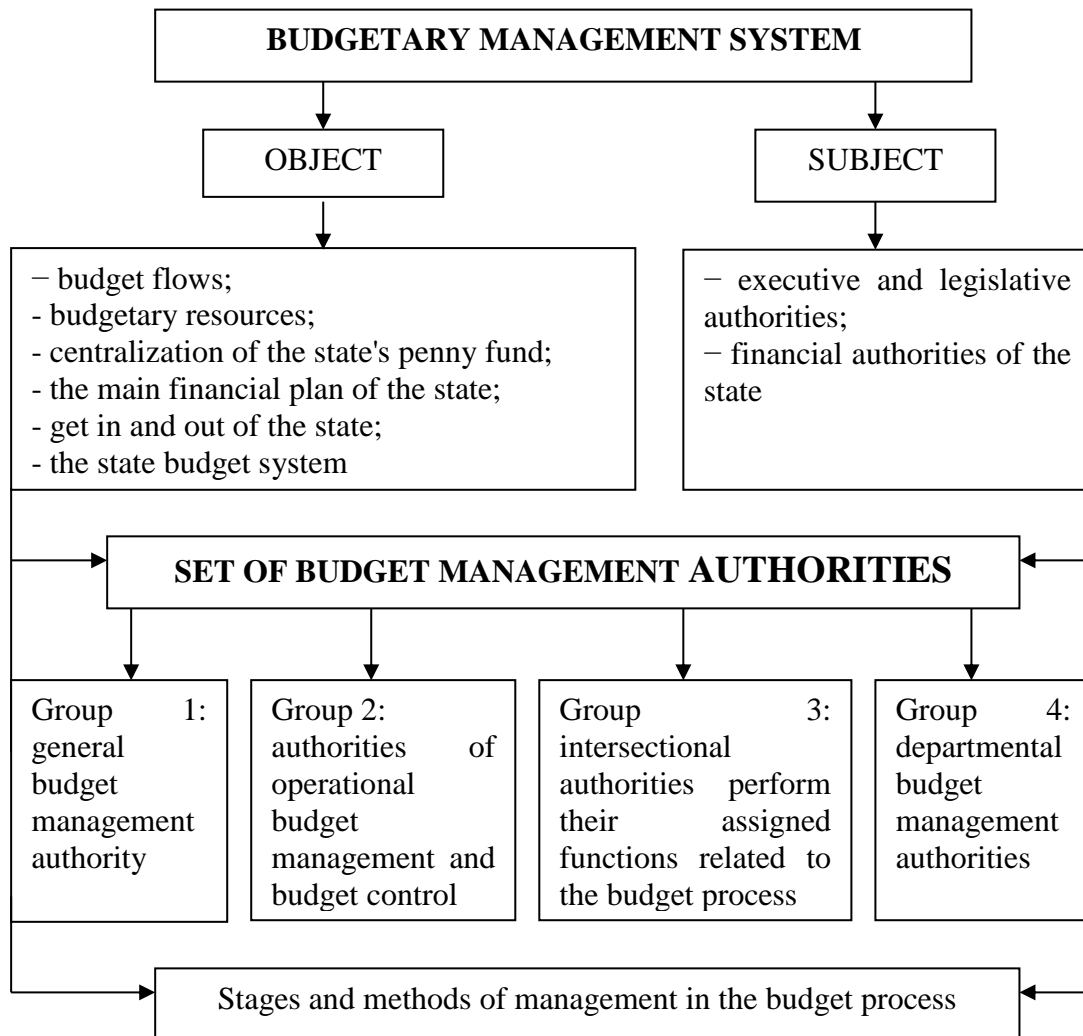
Budgetary legislation		
BUDGET MECHANISM		MANAGEMENT PRINCIPLES
Budget planning and forecasting		Unconditionally
Budgetary norms and standards		Maintaining financial independence
Budget incentives		Structure optimization
Budget sanctions		Minimization of the value of public debt
Budgetary regulation		Risk minimization
Budgetary control		Transparency
THREE LINKS IN THE STRUCTURE OF THE BUDGETARY MECHANISM		
mechanism for mobilizing funds into the country's budget system	mechanism for spending budget funds	mechanism of inter budgetary distribution and redistribution of financial resources
ADMINISTRATIVE AND ECONOMIC LEVERS		
Development and analysis of budget requests Using a system of budget constraints Conducting a budget examination Budget rationing Budget incentives Budget authorization		

Source: Own systematization.

Summarizing the theoretical material, it can be argued that the budgetary mechanism is a set of forms and methods of formation and use of budgetary resources used to influence the economic and social development of society.¹²

Budget management, like any management system, has interconnected parts (Fig. 1).

Figure 1: Components of budget management systems

Source: Own systematization.

The system of budget management bodies is quite extensive. There are *four groups of budget management authorities*:

1) General budget management authority, in particular, the legislature and the executive (since the budget as the main financial plan of the state is approved by law, respectively, the Verkhovna Rada is the leading authority in budget management. Executive authorities ensure the preparation of the draft budget and its implementation);

2) Authorities of operational budget management and budget control. These include: the financial apparatus of the state (Ministry of Finance of Ukraine, the Accounting Chamber of Ukraine, the State Treasury Service of Ukraine, the State Fiscal Service of Ukraine, and the State Financial Inspection of Ukraine) and intersectional and sectoral budget management.

Ministry of Finance of Ukraine: drafts the state budget; organizes the execution of the state budget; conducts methodical work on budget planning; develops a strategy for internal

¹² RADELYTSKYI, Y. O. (2018): Local budgets under conditions of financial decentralization.

and external borrowing of the state, repayment and servicing of public debt; monitors the implementation of the state budget, prepares a report on its implementation, etc.

The Accounting Chamber of Ukraine is an authority of external non-departmental control over the budget process and monitors the timely implementation of the State Budget of Ukraine, compliance with current legislation in the area of budget policy.

The State Treasury Service of Ukraine carries out: organization of cash execution of state and local budgets and control over this process; financing of state and local budget expenditures; management of available funds of the state and local budgets, keeps accounting of all operations on execution of the state and local budgets and makes the report on their execution; warning participants of the budget process about improper implementation of budget legislation, etc.

The State Fiscal Service of Ukraine is a central authority of executive power that ensures the formation of a unified state tax and state customs policy in terms of administration of taxes and fees, customs payments and implementation of state policy on administration of a single contribution, ensures the formation and implementation of state policy. Application of tax and customs legislation, as well as legislation on the payment of a single contribution.

The State Financial Inspectorate of Ukraine is the central executive authority that controls the targeted use of state and local budgets; preparation of budget reports, passports of budget programs and reports on their implementation; the state of internal control and internal audit of budget managers; elimination of identified shortcomings and violations, etc.;

3) Intersectional authorities perform the functions assigned to them related to the budget process. These include: the National Bank of Ukraine, the State Property Fund of Ukraine, the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, the Prosecutor General's Office of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, justice and notary offices, state inspection authorities for price control of various environmental authorities and inspections and others.

These authorities are related to the budget in terms of revenue generation, as they have the right to accrue and collect certain payments (state duty) and penalties (fines for violating customs regulations, for violating environmental legislation, use of aquatic forest and other natural resources), as well as regarding the use of budget funds;

4) Departmental budget management authorities, which include management structures, primarily line ministries and departments, enterprises, organizations, institutions, the heads of which are endowed with the functions of budget managers, receive funds from the budget and finance subordinate enterprises, organizations, institutions and other structures (are responsible for their intended use).¹³

Further it is considered expedient focus on local budgeting. The financial basis for the development of territorial communities is local budgets. In the process of reforming local self-government and territorial organization of power, the functioning of local budgets should be aimed at activating internal capacity, applying mechanisms to increase the revenue base, ensuring optimal use of community resources and its stable economic development. These issues become especially relevant in connection with the implementation of the first stage of administrative-territorial reform, amendments to budget and tax legislation and the implementation of a number of sectoral reforms.

Conclusions

So, budget mechanism – the complex of developed and legally established in the state forms and methods of creating and using financial resources to regulate social and economic processes, and the main purpose of this regulation is to provide financial rates and proportions of economic development and social guarantees to the population.

---

¹³ Reports of the State Fiscal Service of Ukraine.

The key basis for financing local self-government is local budgets. Given the trends of local government reform and financial decentralization, the implementation of the announced changes in the completion of the first stage of the reform requires their assessment and impact on ensuring the capacity of administrative-territorial formations of the basic level. To implement this task, it is advisable to use the methodology for diagnosing the level of budget decentralization of the regions of Ukraine, which should be used to identify trends in local budgets in the period 2013 – 2018, before and after the local government reform. The evaluation should be based on the definition of the following main criteria: the level of budget decentralization by revenue, expenditure and the level of financial stability of local budgets by transfers.

The study shows that the development of market relations requires the creation of adequate to the new conditions of the financial basis for the functioning of local government. The current stage of development of local finances in Ukraine is incomplete due to the unresolved number of fundamental issues, among which an important place is occupied by the insignificance of local fiscal powers of local self-government and the dominance of delegated expenditure powers. The formation of market relations in the transforming countries and in Ukraine necessitates the creation of adequate financial conditions for local governments, which requires the review of both expenditures and revenues of the budget system, and increase their autonomy in terms of expenditures and revenues.

In the context of the analysis of changes in the composition and structure of local budget revenues, an increase in the differentiation of revenues to general and special funds almost doubled in the period after the changes in budget and tax legislation. This is evidence of the growing social orientation of budgetary resources and the lack of their focus on the economic development of administrative-territorial units of lower levels. The role of basic taxes in ensuring the capacity of territorial communities is determined. There is a transition to the use of subventions as transfers to local budgets, which indicates a decrease in the ability of local governments to resolve the issue of directing funds from the provided transfers to the relevant areas.

Analysis of the formation of the budget for the development of local budgets showed that their impact on socio-economic development is currently insignificant due to the small amount of funds allocated for this purpose. The vast majority of local governments do not create appropriate funds due to lack of funds. The dominance of state targeted transfers in the fund for the development of local budgets indicates the low ability of city budgets to create conditions for local development at the expense of their own resources. Strengthening their impact on local development is possible through the growth of development budgets due to the general increase in local budget revenues. At the same time, it is proved that due to the significant horizontal differentiation of the distribution of income potential and expenditure needs, their important part should remain state investment subventions, the rejection of which will lead to increased disparities in territorial development.

In general, the analysis of the selected research issues provides the tool base for process modeling of the budget management mechanism in the coordinates of the economic security system; forms special platform for developing the budget and tax mechanism. Prospects for further research are to improve the mechanism of effective functioning of the budget sphere and the implementation of integrated management analysis.

References:

1. DANCHEVSKA, I. R. (2016): Organization and carrying out of the sovereign financial audit of the financial budgets of Ukraine. In: *Problems of the theory and practice of regional and analytical sciences*. June 2016, pp. 225-237.

2. KARPENKO, L. M. (2018): International awareness of the system of sovereign financial control in Ukraine: the practice of storing. In: *Materials of the II International Science-practical conf. Economic perspectives of education in Ukraine, 18 – 19 June 2018*. Irpin: National University of State Tax Service of Ukraine, 2018, pp. 136-138.
3. KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility. [online]. In: *Academy of Strategic Management Journal*, 2019, Vol. 18, No. 2, pp.1-8.; Scopus. Available at: <https://www.abacademies.org/articles/Formation-of-the-system-of-fair-business-practice-of-the-company-1939-6104-18-2-339.pdf>
4. KARPENKO, L. M. – RACHYNSKYI, A. P. (2020): *Kontseptualizatsiia biudzhetnoi polityky v finansovoekonomichnii systemi derzhavy* [Conceptualization of budgetary policy in the financial and economic state system]. Bulletin of the NAPA, series Public Administration, Is. 4 (99), pp. 28-38 [in Ukrainian].
5. PRICE OF THE STATE (2020): *Ukraine Budget Statistics*. [online]. [Cited 02. 05. 2021.] Available at: <http://old.cost.ua/budget/revenue/>
6. RADELYTSKYI, Y. O. (2018): Local budgets under conditions of financial decentralization. In: *Eurasian Academic Research Journal*, 2018, No. 11 (29), pp. 36-45.
7. RADELYTSKYI, Y. O. – PROKIPCHUK, L. (2018): Strategic priorities for development of local budgets in the context of local government reform. In: *Eurasian Academic Research Journal*, 2018, No. 10, pp. 65-74.
8. Reports of the State Fiscal Service of Ukraine. [online]. [Cited 02. 05. 2021.] Available at: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/237691.html>
9. SHEVCHUK, V. O. (2016): Mechanism of managing budgetary resources: problems and perspectives are more detailed. In: V. O. SHEVCHUK, T. G. BONDARUK, N. Y. MELNICHUK: *Oblik and finance*. 2016, No. 3 (73), pp. 166-175.

Contact:

Prof. Lidiia Karpenko, Doctor in Economics

Certificated International Business Coach

Professor of the Economic and Financial Policy Department

Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

Genueska, 22

650 09 Odessa

Ukraine

e-mail: Lidiiko888@gmail.com

REGULATORY MECHANISM OF INVESTMENT TERRITORIAL DEVELOPMENT: INDICATORS AND STRATEGIC IMPERATIVES

Lidiia Karpenko^a – Mykola Izha^b

^a Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Genueska 22, 650 09, Odessa, Ukraine,
e-mail: Lidiiko888@gmail.com

^b Director of Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Genueska 1, 650 09 Odessa, Ukraine

Abstract: This paper investigates the modern instruments for building the regulatory mechanism of investment territorial development that has special platform of indicators and strategic imperatives. The functional aspect is investigated in the work and the system of indicators of investment design of development of territories as an instrumental basis and a number of active general principles of strategy development is resulted. The article presents an instrumental basis for extrapolating and building innovative and investment territories development. The conceptual bases of possible risks and the essential economic interpretation in international business are examined. The practical side of the work is expressed by the economic statistical investigations of foreign direct investment in Odessa region. In this paper, authors propose systematisation of the main indicators which are used in economic and statistical methods for predicting the level of risk in assessing the effectiveness of investment projects.

Keywords: direct investment, investment development, investment activity, investment strategy, gross regional product, qualitative indicators, regulatory mechanism, territorial development

JEL: M21, M29, O16

1 Problem setting

The current state of economic and social development of Ukraine requires an understanding of the effective role of investment policy in the economic system of the state. A kind of catalyst for economic development of any country is investment. The investment process is considered as a vector of strategic development and forms the basis for successful socio-economic development of the state and its regions. Activation of investment processes and effective increase of investments are important factors in the implementation of structural reforms in the economy and the implementation of innovation and investment model of development in Ukraine. Therefore, the implementation of current and long-term objectives of economic and social reforms today requires not only a comprehensively balanced and sound investment policy, but also the formation of effective mechanisms for regulating investment processes, taking into account the current state of economic development.

Investigating the mechanisms of public administration in Ukraine, scientists identify in their structure the target, functional, methodological, information-analytical and instrumental parts. Giving a positive assessment of this proposal, we note that the mechanism of systematic management of development processes in the region should have a structure, correlate with the structure of tasks and functions, be systemically integrated, take into account their purpose and content, strengthen its flexibility and adaptability to systemic transformation changes and present it as a mechanism for systematic management of regional development processes.

Numerous economic studies, the implementation of joint business projects and the mentality of Ukrainian society have proven the need to attract foreign investment for the

progressive future of Ukraine and the achievement of European living standards. Foreign capital can significantly influence the introduction of technical innovations and advanced technologies in the field of production, provision of financial and non-financial services and the quality of management in the real and financial sectors of the economy. Undoubtedly, foreign investment as a source of capital is more attractive than credit resources, which multiply the total public debt. And their limited scope necessitates concentration on the most significant problems and trends that must be taken into account when improving the investment climate and optimizing the business environment.¹

2 Recent publications analysis

The main goal of the macroeconomic policy strategy is to provide conditions for stable long-term growth, which would contribute to the structural-innovative and social reorientation of the economy, the formation of a favourable investment environment.

The results of basic research by Ukrainian and foreign scientists clearly indicate that the processes of economic renewal and growth are determined by the size and structure of investments, the quality and speed of their implementation. A wide range of issues related to research in the field of investment activity and attracting foreign investment in order to improve the investment climate are reflected in the works of domestic and foreign scientists and economists.²

For example, Drobyazko (2020) presents innovative methods for the development of business economic security at the micro and macro levels. Ilysheva and Krylova (2014) in their work paid attention to accounting, analysis and strategic management of innovation activity. Fabozzi (2008) explores investment management. Authors like Elton, Gruber, Brown and Goetzmann (2014) investigate the question of modern portfolio theory and investment analysis. Pearce (2013), for instant, had dedicated his works to strategic management, formulation, implementation, and control. Karpenko (2019, 2020) is working on the issues of innovative trends in the process modelling of international strategies and the systematic of fundamental factor models. Some economists explore development issues of innovation policy of the European Union and West Africa (Lipková 2012, Kovarova 2016). Research in the formation of international strategies can be seen in articles of scientists Lipkova & Bohac (2016). Scientists Mráz and Zubro (2016) investigate the issues of the formation of state policy, the establishment of state boundaries in modern globalization changes.

Thus, the chosen research topic is relevant, requiring constant improvement and elaboration of ways to optimize investment activity.

3 The goal of this work

The aim of the work consists of studying the regulatory mechanism of investment territorial development that has special platform of indicators and strategic imperatives.

Authors systematized the instrumental base for extrapolating and building the prognostic validity of international investment activity at the territorial level. The practical side of the work is expressed by the economic statistical investigations of foreign direct investment in Odessa region. In this paper, authors propose systematisation of the main indicators which are used in economic and statistical methods for predicting the level of risk in assessing the effectiveness of investment projects is represented. Three key factors in investment analysis and characteristic of their application for evaluating investment processes and justifying the development of international strategies, their variability and optimality are proposed. In the article there are methodical approaches to test the reasonableness of price: earnings per share,

---

¹ ELTON, E.J. – GRUBER, M.J. (2014): *Modern Portfolio Theory and Investment Analysis*.

² DROBYAZKO, S. (2020): Resource supporting of business economic security at the micro and macro levels.

dividends, price range. Therefore, the mechanism of systematic management of the sustainable processes, balanced development of all territories of the regions should be implemented within the pilot organizational project. The main tools of the development of the organizational project mechanism and their stages are proposed.

4 Key research findings

The National Association of Insurance Commissioners (NAIC) serves to protect the public interest, promote competitive markets, and improve the state regulation of insurance. The NAIC Financial Data Repository (Database) is updated every year by the NAIC on behalf of and at the direction of its members, the state insurance commissioners.

Participation in the Database provides essential data for the Insurance Regulatory Information System (IRIS) Financial Ratio Reports, risk-based capital analysis, and other solvency-related reviews of individual companies, including reporting compliance and financial analysis. This serves to assist in preventing insolvencies for which liability is imposed on insurers under state guaranty fund laws. It also serves several other regulatory information needs, such as mandated: experience analysis for particular lines or sub lines for individual companies and groups; general market structure and performance analysis; and statistics by company, groups or the industry as a whole.

It is extremely important that all filings are accurate, complete, and timely. The NAIC will be working to ensure that companies have complied with electronic filing requirements and financial reporting requirements contained in the Blanks, Annual Statement Instructions and Purposes and Procedures Manual of the NAIC Investment Analysis Office, and any data validation failures are resolved.

There is no rapid route to riches. Today's most successful investment clubs with assets of hundreds of thousands of dollars, a million dollars, or more started out, years ago, with only a few dollars. Most of the members in those clubs had no previous stock market experience, and their investment funds were limited, as was the time available to devote to club activities. Yet they've achieved results that would make many professional investors envious. With the basic principles recommended by NAIC and practiced by successful clubs in the past, you can apply a consistent philosophy aimed at long-term, proven investment objectives.³ Since 1951, these simple rules have led investors to consistently superior results. Here they are.

Principle 1: Invest Regularly, Regardless of the Market Outlook. When you start investing, you may be nervous about timing. What if you commit your capital and the market immediately heads south? Could there be another Black Monday, or worse, after your money is invested?

Time and experience will help allay these fears. The market's overall trend for decades has been upward, at an average annual compound rate of about 10 % despite intermittent cycles of boom, recession, depression, and recovery. Once you recognize the rhythm of market cycles, fluctuations will no longer distract you; instead, you'll welcome market dips as buying opportunities.

Investors minimize risk when they purchase shares they intend to hold as long as the business operates successfully.⁴ In contrast, *speculators* who try to forecast near-term market fluctuations magnify their risk tremendously. We've found that half of all investment clubs go out of business within the first eighteen months because of conflict between those who believe in long-term investing and those advocating speculative trading. Be sure your members agree on a long-term philosophy before you get started.

---

³ ILYSHEVA, N. – KRYLOVA, S. (2014): *Accounting, Analysis and Strategic Management of Innovation Activity*.

⁴ KUKOSH, M. (2018): Estimation of investment potential of the region from the standpoint of districts using the method of multidimensional scaling.

Principle 2: Reinvest All Earnings. Put your investment earnings back into the market. This will let you maximize your profits through compounding, so you'll earn more than you would have just by keeping your original capital at work. In the examples presented in coming chapters, you will see the amazing effect of compounding made possible by reinvestment.

*Principle 3: Invest in Growth Companies.*⁵ Buy shares in businesses whose sales and earnings are moving ahead faster than the gross domestic product, and whose records suggest they will be far more valuable five years in the future. We'll show you later how to identify growth companies with the best potential.

*Principle 4; Diversify to Reduce Risk.*⁶ Some of your selections will be great successes, while others will post disappointing results. Since it is impossible to predict the future with certainty, you cannot expect every outcome to reach your forecast. With diversification, you need only realize an *average* advance that meets your goal; an occasional mistake will not prove disastrous.

The next step we are going to research *Key Factors In Investment Analysis*. Club members should agree that no stock will be purchased without advance analysis. Members are not expected to become professional stock analysts although many investment club members have done so. However, you should become proficient in applying a few essential tests to enhance your prospects for success and reduce your risk in buying and selling stocks.

As you pursue your goal of achieving 100 % appreciation within five years, your members should analyze every prospective purchase for (1) the company's management capability, as evidenced by growing sales and earnings, pre-tax profit margin, and superior return on stockholders' equity; and (2) a reasonable current share price that can be expected to rise as financial results improve in the future.

Management Capability. The drive of a corporation's management is the single most influential element of growth. When investment clubs give undue attention to industry outlook ("Health care is bound to grow") or the product of a company ("Fat-free food ingredients are certain winners"), they ignore, to their later regret, that only the best-led companies succeed over the long run. Growth is most reliable when it is produced by good management. Apply these three tests of management:

1. *Rate of growth:* Other factors being equal, over the long term an investment is likely to increase in value at about the same rate that sales grow. The companies you select as possible investments for your club should be those whose sales have increased at least at the expected rate for their size as described above. Further, each company should offer the promise of continuing advances.

2. *Pre-tax profit margin:* This margin is calculated by deducting costs from sales and then dividing the result, profit before taxes, by sales (see Formula 1):

$$\frac{\text{Pre-tax profit} - (\text{Sales} - \text{Costs})}{\text{Sales}} = \% \text{ Pre-tax profit} \quad (1)$$

Comparison with other companies in the same industry will show whether the margin is average, better than typical, or under par. Obviously, a higher margin is preferable. Warning bells should ring if the margin is far above the averages of other companies. That could mean there's a distortion in the way profits are being reported, and chances are the high rate won't be repeated. If the high margin is for real, competition will be quickly attracted.

---

⁵ KUKOSH, M. (2018): Investment potential of the Odessa region: evaluation and implementation proposals.

⁶ KARPENKO, L. (2019): Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models.

3. *Earnings on stockholders' equity*: Another mark of good management is a high percentage of earnings on stockholders' equity (which is net earnings divided by the sum of the value of preferred stock, common stock, and retained earnings). Compare the company being considered with others in the same industry. The same caveat applies as before: An unusually high rate of return may indicate distortion in the numbers or a temporary advantage.⁷

You will learn to apply other means of appraising management as your investment experience grows. The three basic tests above should be employed from the outset on every stock you study.

There are three ways to test for reasonableness of price.⁸

1. *Earnings per share*. Earnings should be growing on a per-share basis at approximately the same rate as sales. Under occasional market conditions, you will find growing companies – particularly smaller ones – that can be bought for no more than the sum of the estimated earnings per share for the next five years. This situation is rarely found, but when it is, you have an exceptional buying opportunity.

2. *Dividends*. Generally speaking, a quality growth company pays out no more than half of its earnings; the remainder is retained to build the business. If you as an investor can expect over the years a dividend yield of 4 to 6 % on the price paid for the stock, with retained earnings devoted to fuelling growth, you can also anticipate stock price appreciation. When the stock you're considering has a track record of rapid growth in sales and earnings per share, be content with a relatively modest payout. The company can probably achieve greater value for you in building the business than you can attain elsewhere with your dividends.

3. *Price range*. Study the price range of the stock over the past five years. If you review the lows, you'll get a sense of where the stock might be bought at some point during the year to come. Looking at the highs, you'll see where the stock might be sold, should the club wish to sell. Although this is admittedly a rough test, it gives you a good general guideline for recognizing an excessively high current price.

The purpose of the mechanism of system management of regional development processes (hereinafter – the system management system) is a systemic comprehensive targeted impact on providing conditions for interaction, complementarily and mutual support of the main, auxiliary and service processes of regional development to achieve development goals and stimulate support for its positive trends. The mechanism of system management should influence formation of consistent target orientation of service of processes of development of territories by system influence on quality of realization of tasks by components of management of development with observance of principles of the concept of sustainable development of Ukraine, allocation of the general purposes and definition of technologies of their achievements.

Thus, the mechanism of system management of regional development processes can be described as a set of local and integrated management mechanisms, interconnected goals, purpose, content and structure of tasks and functions of system objects of management, capable of forming and providing system influence on all elements of controlled development processes due to the cumulative approach, which provides unity in the choice of ways of further development, the use of comparable algorithms and methods of systemic impact.⁹

The structure of the system control mechanism is characterized by multi-plane, multi-subjectivity and multi-step construction.¹⁰ The system of evaluation of the results of its

---

⁷ KARPENKO, L. – IZHA, M. – RACHYNSKYI, A. (2020): Structural and Wave Analysis Energy Policy of Ukraine in the Context of European Integration.

⁸ KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility.

⁹ KUNYCHKA, M. (2018): *Hospodárska Diplomacia: Efektivita Hospodárskej Diplomacie Ukrajiny*.

¹⁰ LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union.

influence also becomes multi- criteria. Therefore, the mechanism of systematic management of the sustainable processes, balanced development of all territories of the regions should be implemented within the pilot organizational project. "Design is a universal tool that can be used and is now successfully used at all levels and in all areas of activity."¹¹

The main tasks of the development of the organizational project mechanism are proposed to be carried out in stages (Table 1).

Table 1: Stages of development of organizational project mechanism

Stage	Content
1	2
Theoretical definition of theoretical components of the mechanism of system management	<ul style="list-style-type: none"> – Definition of general categories of sustainable development of regions that do not claim full use in operational activities in specific conditions of sustainable development, namely: region, system features of the regional economy, system elements, factors of influence, processes. – Definition of the conceptual apparatus of development of territories. – Definition of the list of the basic processes of development and kinds of activity concerning their maintenance in the territory of regions in system "the nature – a society – the person". – Identification of contradictions in the strategy and practice of the region development and means of overcoming them
Experienced research of features of region as sphere of application of the mechanism of	<ul style="list-style-type: none"> – Installation of systemic elemental economic and spatial structure of the region, types and structure of resources, types of activities, development processes, technologies used and tools for their implementation. – Analysis of the development goals of the components and their communication and orientation.
1	2
system management	<ul style="list-style-type: none"> – Defining mechanisms for managing development processes and selecting from them agreed and uncoordinated with each other. – Definition of criteria and indicators of development of the region and establishment of information-analytical base for their calculations. – Definition subjects of management development, their responsibility, authority, motivational incentives.
Conceptualized – the definition of the problem area	<ul style="list-style-type: none"> – Substantiation of the purpose and expediency of application of the mechanism of system management of development processes. – Identification of general problems of regional development processes and ways to overcome them. – Defining the role, place, purpose and components of the system of development management. – Defining the structure of the mechanism, tasks and functions.

¹¹ LIPKOVÁ, L. – HOVORKOVÁ, K (2018): Economic situation in Norway after the outbreak of the global financial and oil crises in the context of EU integration trends.

Modelling – designing a model of the region's development space and its management mechanism	<ul style="list-style-type: none"> – Construction of a system model of the region's functioning space. Building a model of the mechanism of system management of sustainable development processes. – Optimization of the mechanism model. – Defining criteria for model evaluation. – Checking the mechanism for inertia, adequacy, accuracy, completeness and stability.
Design and engineering of system control mechanism	<ul style="list-style-type: none"> – Determining the structure of the system management mechanism. Decomposition of interaction of mechanism elements. – Aggregation of local mechanisms as part of the system control mechanism. – Determining the conditions of use of mechanisms. – Determination of parametric characteristics of the mechanism of system management of development of territories. – Definition of functions and tasks of the mechanism. – Determining the results of the mechanism's effect on the condition. Identification of resources for the implementation of the mechanism.
Introductory Introduction of the system control mechanism	<ul style="list-style-type: none"> – Regulatory support. – Institutionalization of the mechanism. – Motivational levers and incentives. – Monitoring the results of the impact on the level of development of the region. – Training subjects and members of management.
Reflective	<ul style="list-style-type: none"> – Accounting and control of the results of development processes. – Analysis of the results of the region's activities to ensure development processes. – Adjustment, if necessary, of previously made decisions and development tasks. – Assessment of the balanced development of the region. – Development of measures to further improve the mechanisms of integrated influence – Development of measures for Further Improvement of mechanisms.

Source: Authors' work based on ELTON, E. J. – GRUBER, M. J. (2014): Modern Portfolio Theory and Investment Analysis; KARPENKO, L. (2019): Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models; KARPENKO, L. – IZHA, M. – RACHYNSKYI, A. (2020): Structural and Wave Analysis Energy Policy of Ukraine in the Context of European Integration; KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility; MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Gosudarstvennyj suverenitet i gumanitarnaja intervencija; MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Ustanovlenije gosudarstvennyh granic Čechoslovackoj respubliky pri jeje vznikovenii posle Pervoj mirovoj vojny.

In order to encourage foreign investment every country in the world aims to use variety of mechanisms and tools that are based on a differentiated approach to the subjects, types, forms and processes of foreign and domestic investment (see Table 2).

Table 2: Mechanisms and tools to stimulate investment activity

Mechanisms	Tools
Financial and credit incentives ¹²	– interest-free loans – soft loans – investment guarantees
Tax incentives	– reduction of the tax rate – tax agreements with other countries – duty-free import of equipment and (or) raw materials
Stimulation of infrastructure provision	– providing land for free use or at discounted prices – transport guarantees – subsidies for energy use – freight benefits
Stimulation of specific investment projects	– targeted financing of resource and nature protection equipment – targeted funding of projects aimed at training and retraining – assistance in carrying out feasibility studies of projects – targeted funding for research and development
Protectionist measures ¹³	– differentiated tariffs

Source: Authors' work based on KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility; KUNYCHKA, M. (2018): *Hospodárska Diplomacia: Efektivita Hospodárskej Diplomacie Ukrajiny*; LIPKOVÁ, L. – BOHAC, R. (2016): Cataracts of globalization and the economic diplomacy of small states; MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): *Gosudarstvennyj suverenitet i gumanitarnaja intervencija*; UKRSTAT (2021).

Understanding the existence of certain problems is extremely important for any state that aims to attract foreign investors to improve its own economy.¹⁴ However, one understanding of the problem is not enough to overcome it. A clear state policy in the area of attracting and promoting foreign investment is needed in the context of the attitude to foreign investors and the application of clear, fair and transparent rules and procedures, regardless of the behaviour or whims of a particular official the plan either issues permit for import or export of products, or decides on the granting or revocation of licenses, patents or other permits for investment activities in Ukraine.

Practical aspects of this work are concerned with study of investment sector in Odessa region. In this regard, economic and statistical research the development of the Odessa region are examined below.

Consider the situation with the inflow of foreign direct investment in the Odessa region compared to GRP for the period 2009 – 2019 by the method of statistical observations analyze the dynamics of the impact of these indicators (Table 3, Fig. 1).¹⁵

¹² LIPKOVÁ, L. – BOHAC, R. (2016): Cataracts of globalization and the economic diplomacy of small states. In: *Research Journal of Economic Annals - XXI*, 2016, Vol. 159, No. 5-6, pp. 16-19. ISSN 1728-6239

¹³ MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): *Gosudarstvennyj suverenitet i gumanitarnaja intervencija*.

¹⁴ MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): *Ustanovlenije gosudarstvennyh granic Čechoslovackoj respubliky pri jeje vozniknovenii posle Pervoj mirovoj vojny*.

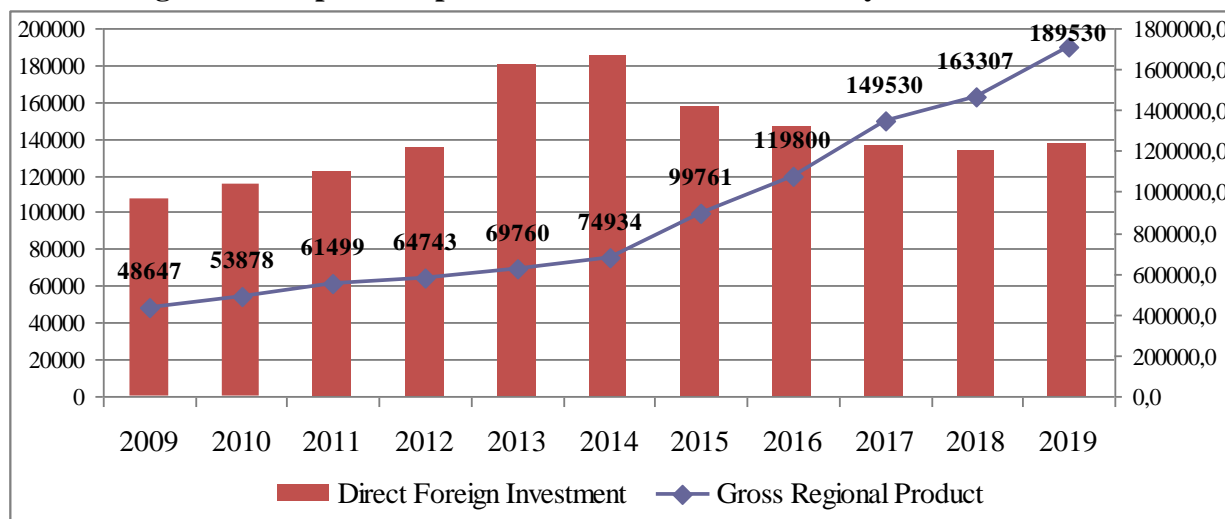
¹⁵ UKRSTAT (2021).

Table 3: Indicators of GRP, FDI , and unemployment dynamics in 2009 – 2019

Years	Gross Regional Product (GRP)		Foreign Direct Investment (FDI)		Unemployment, rate	
	million UAH	growth rate (decrease), %	thousand dollars USA	growth rate (decrease), %	%	absolute deviation, percentage points
2009	48647	...	970152.5	...	6.7	...
2010	53878	10.75	1041987.7	7.40	6.3	-0.4
2011	61499	14.14	1107326.6	6.27	6.4	0.1
2012	64743	5.27	1220519.4	10.22	6.4	0
2013	69760	7.75	1629074.2	33.47	6.1	-0.3
2014	74934	7.42	1671661.5	2.61	6.5	0.4
2015	99761	33.13	1423290.8	-14.86	6.7	0.2
2016	119800	20.09	1320345.6	-7.23	6.5	-0.2
2017	149530	24.82	1228752.8	-6.94	6.8	0.3
2018	163307	9.21	1202594.7	-2.13	7.1	0.3
2019	189530	16.06	1237202.8	2.88	6.4	-0.7

Source: Authors' work based on KARPENKO, L. (2019): Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models; UKRSTAT (2021).

Figure 1: Graphical representation of GRP and FDI dynamics in 2009 – 2019

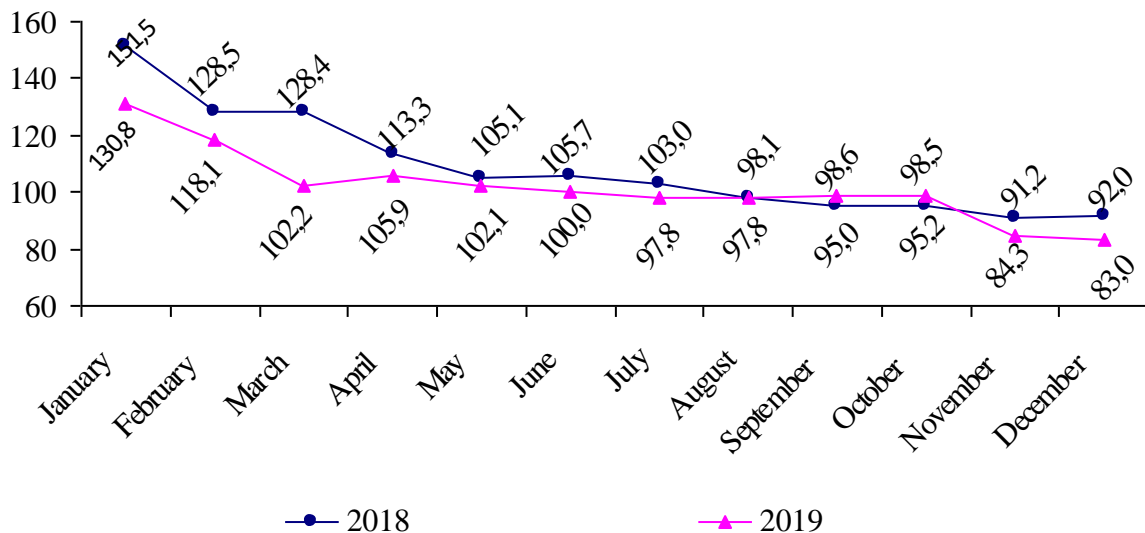
Source: Authors' work based on KARPENKO, L. (2019): Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models; UKRSTAT (2021).

As can be seen from (Table 3 and Fig. 1), the increase in FDI in the Odessa region was accompanied gradually from 2009 to 2014, followed by a sharp decline until 2018 and positive dynamics in 2019, which is largely due to the conflict on East and the annexation of the Autonomous Republic of Crimea. However, it should be noted that the fall in FDI since 2014 did not affect the growth of GRP, there was a positive upward trend.

Let's carry out statistical research of foreign trade in the goods of Odessa region in 2019. In 2019 exports of goods amounted 1384236.3 thousand dollars USA, imports - 1904,434.6 thousand dollars USA. Compared with 2018 exports decreased by 17.0 % (by 284077.4

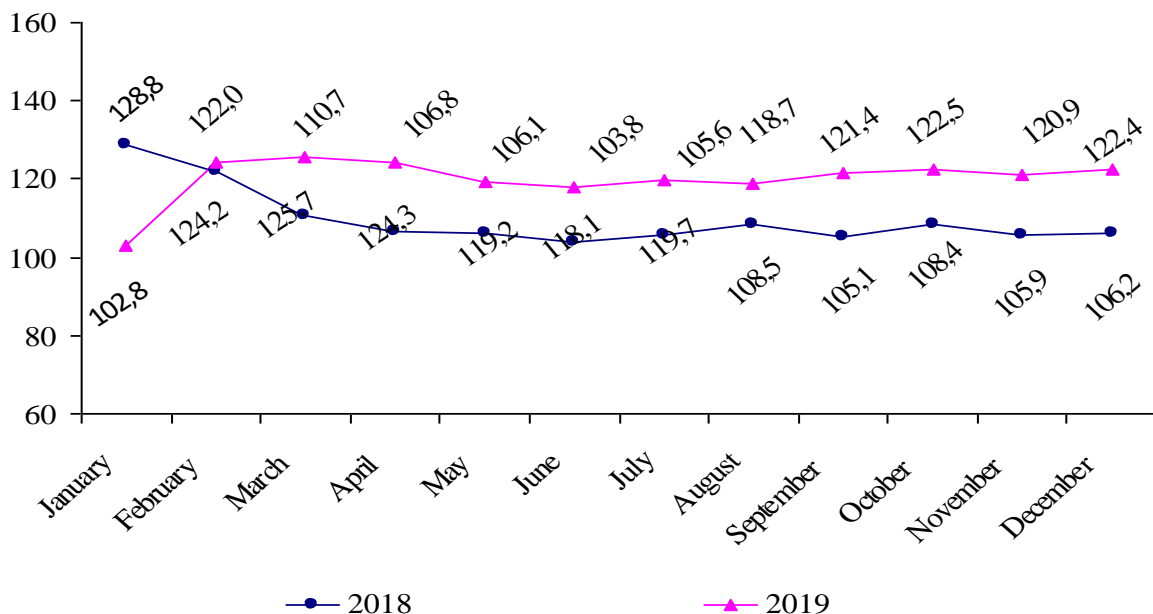
thousand dollars), imports increased – by 22.4 % (by 348275.4 thousand dollars). The negative balance amounted 520198.3 thousand dollars (in 2018 the positive balance - 112154.5 thousand dollars). The export coverage ratio of imports was 0.73 (in 2018 - 1.07). Foreign trade operations were conducted with partners from 172 countries (see Fig. 2 – 3).

Figure 2: The rate of growth (reduction) for the export of goods in 2018 – 2019 (in % before the period in front of the forward rock by the growing bag)

Source: Authors' work based on UKRSTAT (2021).

Figure 3: The rate of growth (reduction) for the import of goods in 2018 – 2019 (in % before the period in front of the forward rock by the growing bag)

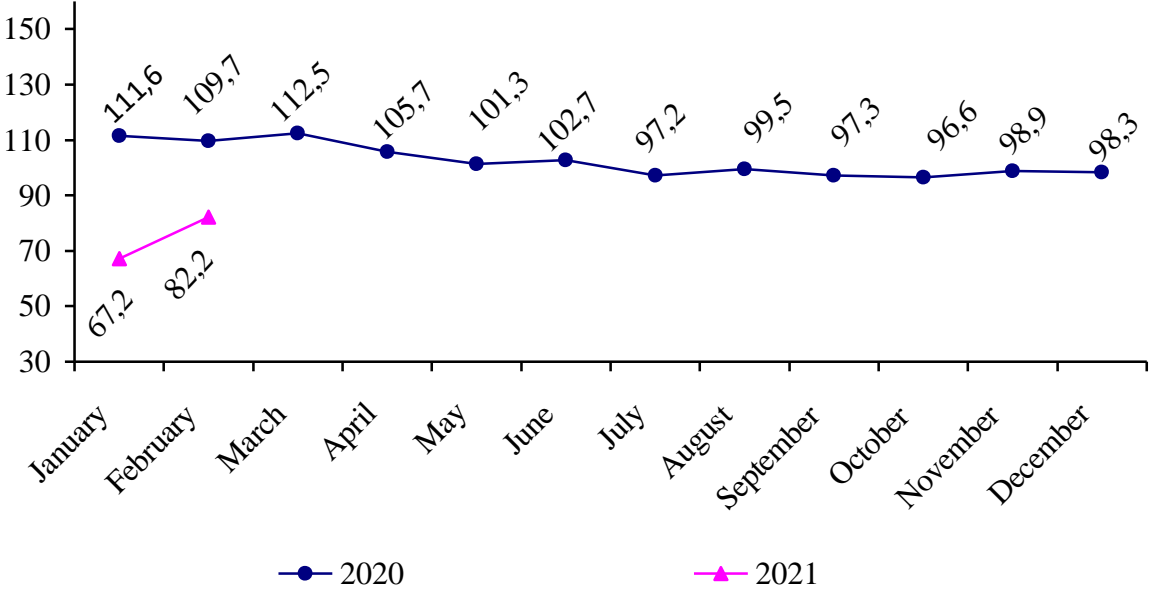

Source: Authors' work based on UKRSTAT (2021).

Let's conduct the statistical study of foreign trade in goods of Odessa region in January-February 2021. So, in January – February 2021, exports of goods amounted 182.4 million dollars USA, imports – 347.1. Compared to January-February 2020, exports decreased on 17.8

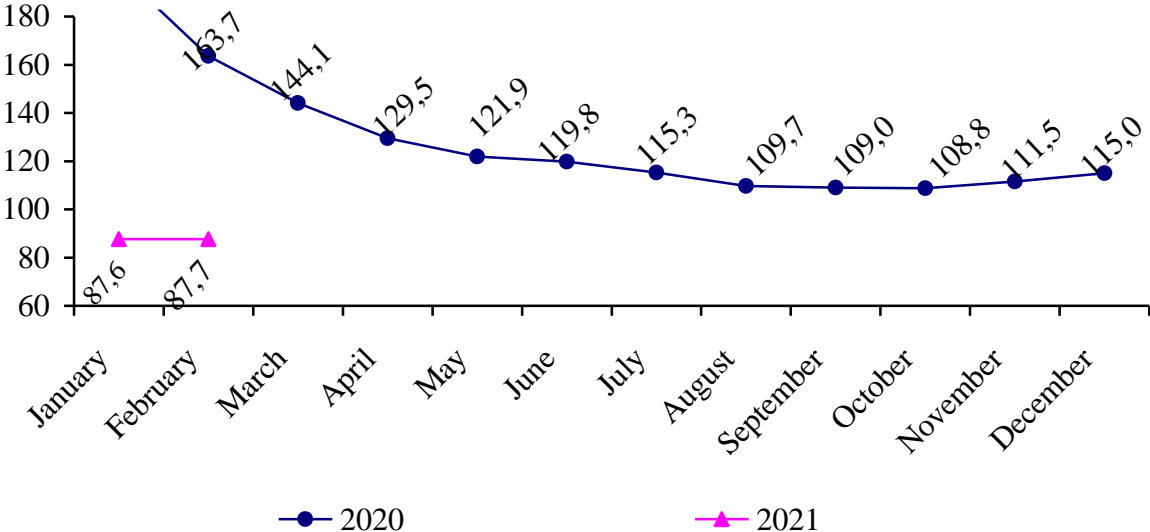
% (on 39.4 million dollars), imports – on 12.3 % (on 48.6 million dollars). The negative balance amounted 164.7 million dollars USA (in January – February 2020, the negative balance was 173.9 million dollars). The export-import coverage ratio was 0.53 (0.56 in January – February 2020). Foreign trade operations were conducted with partners from 130 countries (Fig.4 – 5).

Figure 4: The rate of growth (reduction) for the export of goods in 2020 – 2021 (in % before the period in front of the forward rock by the growing bag)

Source: Authors' work based on UKRSTAT (2021).

Figure 5: The rate of growth (reduction) for the import of goods in 2020 – 2021 (in % before the period in front of the forward rock by the growing bag)

Source: Authors' work based on UKRSTAT (2021).

Scientists draw attention to the importance of economic development in the Odessa region. Thus, the paper identifies the current state and strategic guidelines for investment

development of Odessa region on the basis of modern approaches to justify innovation and investment development policy.

Peculiarities of dynamics of changes in the coefficient of import export coverage for the general nomenclature of goods and products of industries are revealed.¹⁶ The directions of activation of investment and innovative development of the region's economy for optimization of its industrial production, restructuring of its economy and foreign trade in industrial goods are offered.¹⁷

The increase in the region's investment attractiveness rating is due to the long-term growth of certain indicators of socio-economic development of the region, the actions of local authorities to improve the investment climate and the implementation of "maximum assistance" for business, modernization of infrastructure and transport.¹⁸

Thus, the trends in the development of socio-economic indicators of the region are proportional to the attraction of investment (if the level of development of the territory is low, then the level of investment is also reduced).

Conclusions

A comprehensive study of the investment attractiveness of the districts of Odessa region and its investment potential made it possible to develop a number of proposals for the use of investment potential and development of the Odessa region.

It is advisable to intensify work "on the ground", namely:

- more dynamically develop the infrastructural potential of districts, especially transport and institutional infrastructure of services for business, creating a favourable "financial climate" for investors (it is possible to provide more significant benefits when investing in district development infrastructure);

- to intensify the systematic development of tourist destinations (main points of tourist routes and local attractions), while developing the infrastructure of tourism (its advertising);

- to increase the level of processing of investment projects proposed by investors (with personification of responsibility), clearly defining the "growth points" of the district with a detailed development of the project business plan, assessing not only the desired amount of investment but also expected results, return, efficiency, payback periods;

- if possible, to share investment plans for investments in the renewal of fixed assets, in the creation of new industries and in the development of infrastructure, which will allow comprehensive monitoring of the development of the district.

To attract investors to the "problem points" of the region, you can use the mechanism of guarantees of return on investment by the authorities. Second, the implementation of the "accession" strategy for the "Leaders" districts supports the development of "lagging" districts of the region. This strategy can be carried out in the following forms, which are implemented both separately and in combination with each other:

- targeted financial and investment and "management" assistance to the districts of "leaders", which form the basis of the Odessa "triangle of forces" (key "profitable" areas - "donors": Ovidiopol, Lyman, Bilyaiv and Odessa, Yuzhne, Chernomorsk, Izmail), districts - "outsiders";

- creation of district clusters and implementation of joint programs (investment projects) with "Growing" and "In need of attention" districts on the principles of co-financing (a large share for "sustainable" districts) and unification of managerial competencies to accelerate and support their development in order to form district "growth points". It should be

---

¹⁶ NAVRATIL, B. (2016): Ever-Coser or Multi-Speed Union.

¹⁷ PEARCE, J. A. (2013): *Strategic management: formulation, implementation and control*.

¹⁸ STANICKOVA, M. (2012): Assessment of Efficiency in Selected EU Member States by Data Envelopment Analysis Models.

borne in mind that within the region the most attractive areas of investment programs – agriculture, production and services (mainly transport, tourism and trade;

– implementation of joint projects in areas with equal development to combine opportunities in order to increase the overall potential (synergy effect) in the competition for investment.

During the implementation of these forms of the strategy of "accession" at the preparatory stage it is necessary to clearly define the capabilities and resources of each district, after which it is possible to administratively establish new links.

The strategy of economic and social development of Odessa region until 2020 stipulates that preference is given to the modernization scenario of the region, which is based on the effective use of available resource potential in the region on the principles of intensive type of economic growth.

This scenario involves increasing the competitiveness of the region's economy by combining the efforts of public administration, business and communities. The development scenario chosen by the region envisages the transformation of Odessa region into a "technological tug" for other regions adjacent to Odessa region; as such a development model should catalyze the creation of high-tech clusters, which in turn will tend to expand areas of economic activity effect. It is advisable to ensure that underdeveloped regions are affected by programs in several areas.

It is important to emphasize that the analyzed examples illustrate that, despite different approaches to the formation and implementation of investment policy, fundamental institutional components are important for improving the investment climate, such as an effective system of property rights protection and an effective justice system.

The results presented in the work confirm the effectiveness of using the model to predict the studied time series of investment flows and results from investment activities. In development of the work, it is planned to evaluate the effectiveness of the extrapolation model for the tasks of forecasting time series from other subject areas.

Acknowledgement

The scientific and methodical tools have been implemented: by the Executive Committee of the Odessa City Council in the form of "Scientific and methodological recommendations to local authorities regarding the evaluation of the effectiveness of investment projects under the conditions of compliance control (certificate No. 12.2-16 outgoing number / 890 dated December 6, 2016, Act No. 21 / 01-12 / D dated September 1, 2016); Department of Economic Development of Odessa City Council (certificate No. 2565 / 01-41 dated December 5, 2016) during the development of the Strategy of Economic and Social Development of Odessa City until 2022, Program of Socio-Economic and Cultural Development of Odessa City in 2020, Investment Strategy "Odessa 5T".

References:

1. DROBYAZKO, S. (2020): Resource supporting of business economic security at the micro and macro levels. In: *Journal of Security and Sustainability Issues*, 2020, 10 (1), pp. 307-320. ISSN 2029-7017.
2. ELTON, E. J. – GRUBER, M. J. (2014): *Modern Portfolio Theory and Investment Analysis*. New York: New York University, 2014. 728 p. ISBN-13 978-0470-05082-8
3. ILYSHEVA, N. – KRYLOVA, S. (2014): *Accounting, Analysis and Strategic Management of Innovation Activity*. Moscow: Finances & Statistics, 2014. 216 p. ISBN 978-5-279-03542-7.
4. KARPENKO, L. (2019): Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models. In: *Proceedings of the 6th*

- International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management*, 2019, Vol. 95, pp. 349-354. ISBN 978-94-6252-790-4.
5. KARPENKO, L. – IZHA, M. – RACHYNSKYI, A. (2020): Structural and Wave Analysis Energy Policy of Ukraine in the Context of European Integration. In: KARPENKO, L. – IZHA, M. – RACHYNSKYI, A. (eds.): *Proceedings of the 5th International Conference on European Integration 2020*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2020, pp. 391-405, ISBN 978-80-248-4455-8.
  6. KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility. [online]. In: *Academy of Strategic Management Journal*, 2019, Vol. 18, No. 2, pp.1-8. Available at: <https://www.abacademies.org/articles/Formation-of-the-system-of-fair-business-practice-of-the-company-1939-6104-18-2-339.pdf>
  7. KUKOSH, M. (2018): Estimation of investment potential of the region from the standpoint of districts using the method of multidimensional scaling. In: *Scientific economic journal*, 2018, No. 2, pp. 144–150.
  8. KUKOSH, M. (2018): Investment potential of the Odessa region: evaluation and implementation proposals. In: *Scientific and production journal "Business Navigator"*, 2018, No. 3-2 (46), pp. 48-52.
  9. KUNYCHKA, M. (2018): *Hospodárska Diplomacia: Efektivita Hospodárskej Diplomacie Ukrajiny*. Odessa: ORIPA NAPA, 2018, 168 p. ISBN 978-966-394-094-6
  10. LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union. In: *Proceedings of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178. ISBN 978-80-248-2685-1.
  11. LIPKOVÁ, L. – BOHAC, R. (2016): Cataracts of globalization and the economic diplomacy of small states. In: *Research Journal of Economic Annals-XXI*, 2016, Vol. 159, No. 5-6, pp. 16-19. ISSN 1728-6239.
  12. LIPKOVÁ, L. – HOVORKOVÁ, K (2018): Economic situation in Norway after the outbreak of the global financial and oil crises in the context of EU integration trends. In: *Research Journal of Economic Annals-XXI*, 2018, Vol. 169, No. 1-2, pp. 12-14. ISSN 1728-6239.
  13. MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Gosudarstvennyj suverenitet i gumanitarnaja intervencija. In: *Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale*, 2016, Vol. 11, No. 4, pp. 519-527. ISSN 1857-1999.
  14. MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Ustanovenije gosudarstvennych granic Československej republiky pri jeje vznikovenii posle Pervoj mirovoj vojny. In: *Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale*, 2016, Vol. 11, No. 2, pp. 231-243. ISSN 1857-1999.
  15. NAVRATIL, B. (2016): Ever-Coser or Multi-Speed Union. In: KOVAROVA, E. – MELECKY, L. – STANICKOVA, M. (eds): *Proceeding of the 3rd International Conference on European Intergration 2016*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2016, pp. 649-655. ISBN 978-80-248-3911-0.
  16. PEARCE, J. A. (2013): *Strategic management: formulation, implementation and control*. New York: McGraw-Hill. ISBN 0-07-248846-8.
  17. STANICKOVA, M. (2012): Assessment of Efficiency in Selected EU Member States by Data Envelopment Analysis Models. In: *Proceedings of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 303-314. ISBN 978-80-248-2685-1.
  18. UKRSTAT (2021). *Statistics* [online]. [Cited 02. 05. 2021.] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Contacts:

Prof. Lidiia Karpenko, Doctor in Economics

Certificated International Business Coach

Professor of the Economic and Financial Policy Department

Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

Genueska 22

650 09 Odessa

Ukraine

e-mail: Lidiiko888@gmail.com

Prof. Mykola Izha, Doctor of Political Sciences

Honored Educator of Ukraine

Director of Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

Genueska 1

650 09 Odessa

Ukraine

TRANSFORMÁCIE VEDÚCE K UDRŽATEĽNÉMU VÝVOJU SVETOVEJ EKONOMIKY

TRANSFORMATIONS LEADING TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY

Andrej Kiner

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: andrej.kiner@euba.sk

Abstrakt: Otázka ohľadom budúceho ekonomického rastu a klimatických zmien je v súčasnosti veľmi aktuálna. Ak včasne neurobíme potrebné kroky k zastaveniu klimatických zmien, môže to mať nevratný dopad na spoločnosť a planétu. Zámerom tohto článku je na základe empirickej analýzy poukázať na kľúčové aspekty, ktorých transformácia bude mať pozitívny vplyv na budúci vývoj planéty a jej obyvateľov. Vychádzajúc z TWI2050 vyplýva, že nevyhnutné zmeny musia byť realizované v oblasti vzdelania, bývania a energetiky. Nevyhnutná je taktiež aj implementácia digitálnych technológií a umelej inteligencie vo výrobnej, ako aj spoločenskej sfére. Článok je koncipovaný teoreticky. Ponúka úvahy o potencionálnych nástrojoch, ktoré môžu byť použité s cieľom zabezpečiť udržateľný vývoj ekonomiky a zároveň predstavuje východisko pre budúcu publikačnú činnosť autora.

Kľúčové slová: ekonomický rast, TWI2050, TUR, udržateľnosť

JEL: O44, Q01, Q56

Abstract: The question of future economic growth and climate change is currently very topical. If we do not take the necessary steps to stop climate change, it can have an irreversible impact on society and the planet as well. Based on the empirical analysis, the purpose of this article is to stress the importance of several transformations which will have a positive impact on the future development of the planet and citizens. Based on the TWI2050, it follows that these changes must be implemented in the fields of education, housing and energy. The implementation of digital technologies and artificial intelligence in the production as well as the social sphere is also necessary. The article is theoretically conceived. It offers reflections on potential tools that can be used to ensure sustainable development and serves as an introduction for further investigation of the author.

Keywords: economic growth, TWI2050, sustainability

JEL: O44, Q01, Q56

Úvod

Možno očakávať, že ekonomický rast prinesie čoraz väčšie škody na životnom prostredí? Je možné použiť nadobudnuté bohatstvo a zdroje nás všetkých na zmiernenie ekologických problémov? Odpovede na tieto otázky v súčasnosti trápia spoločnosť, ako aj predstaviteľov štátov či medzinárodných organizácií.¹ Trvalo udržateľný rozvoj (ďalej len „TUR“) možno považovať za koncept so širokou škálou významov, ktorý je úzko spätý s veľkými spoločnosťami, vládami štátov, sociálnymi reformátormi, či ekologickými aktivistami, ktorí majú rôznorodé interpretácie toho, čo udržateľný vývoj vôbec znamená.

---

¹ GIDDINGS, B. – HOPWOOD, B. – O'BRIEN, G. (2002): Environment, Economy and Society: Fitting Them Together into Sustainable Development.

Podstatné dôkazy však naznačujú, že ekonomický rast vedie k štrukturálnej negatívnej transformácii toho, čo produkuje ekonomika. Vzťah medzi ekonomickým rastom a dopadom na environmentálne prostredie svojim spôsobom vyjadruje aj Kuznetsova krivka. Simon Kuznets je autorom krivky v tvare obráteného U, pomocou ktorej dokumentuje súvislosť, že s rastom hospodárstva najprv príjmová nerovnosť rastie a po určitom bode klesá. Avšak Kuznets nikdy neinterpretoval túto krivku z environmentálneho hľadiska. S touto interpretáciou prišli Grossman a Krueger (1993), podľa ktorých obrátený U-vzťah vyjadruje vzťah medzi ekonomickým rastom a produkciou emisií.² Spočiatku bolo uskutočnených viacero štúdií zameraných na podporu pôvodnej hypotézy, avšak ani samotný model sa ale nevyhol kritike. Najvýznamnejšia kritika sa týkala skutočnosti, že bežné analýzy nezohľadňujú také determinanty, akými sú napríklad predpisy týkajúce sa regulácie znečisťovania životného prostredia. Ak teda krajina s vyššou ekonomickou úrovňou prijme opatrenia na zníženie emisií, výroba sa môže presunúť do menej rozvinutých krajín. V konečnom dôsledku sa to môže javiť, že s rastom HDP skutočne súvisí pokles znečistenia.³

Produktivitu našich zdrojov pri výrobe tovarov a služieb ovplyvňujú klimatické podmienky, zrážky a živiny v pôde, čo má negatívny dopad na chod ekonomík. Na druhej strane, spoločnosti preukázali pozoruhodnú vynaliezavosť pri využívaní nových technológií, ktorými usilujú o šetrenie prírodných zdrojov a minimalizáciu dopadov na životné prostredie. Sily vedúce k zmene výrobných postupov môžu byť v zásade dostatočne silné na to, aby viac než vyvážili nepriaznivé účinky zvýšenej hospodárskej činnosti na životné prostredie.

Hlavným zámerom článku je deskriptívna analýza vybraných zmien, ktoré sú nevyhnutné pre udržateľný ekonomický rozvoj, ako aj popísať jednotlivé procesy súvisiace práve s prezentovanými transformáciami.

1 Trvalo udržateľný rozvoj

Koncept trvalo udržateľného rozvoja pomaly ale isto nabera na dôležitosť a v dnešnom svete získava čoraz väčší význam. V každej krajine sa vynakladá značné úsilie na dosiahnutie 17 cieľov trvalo udržateľného rozvoja stanovených OSN. Trvalo udržateľný rozvoj usiluje o to, aby sa zabezpečilo, že súčasné potreby nebudú kompromitovať nadmerným využívaním a plytvaním zdrojov – prírodných aj ľudských. Taktiež legislatíva Slovenska, konkrétne Zákon č. 17/1992 Zb., sa venuje udržateľnému rozvoju a definuje ho ako „rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov.“⁴ Postup v oblasti TUR z celosvetového hľadiska zastrešuje OSN a obsahuje 17 strategických oblastí.

TUR sa neustále vyvíja a inovuje a jeho definícia je ustavične prehodnocovaná a upravovaná. Medzi jeho hlavnými komponentmi rozlišujeme ekonomické, sociálne a environmentálne faktory, ktoré nazývame aj tromi základnými piliermi TUR.⁵

Tabuľka 1: Piliere trvalo udržateľného rozvoja

Ekonomický pilier	Sociálny pilier	Ekologický pilier
Rozvoj ekonomiky bol tradične chápaný ako cieľ, pričom životné prostredie bolo považované ako nástroj rozvoja	Sociálny pilier je postavený na základoch a princípe kvalitného života pre celé ľudstvo, vrátane súčasnej, ako aj	Napĺňanie súčasných potrieb pri súčasnom znižovaní dopadov ľudských aktivít je výzvou, ktorá si vyžaduje

² ŽÚDEL, B. (2008): Environmentálna Kuznetsova krivka, s. 186.

³ ŽELINSKÝ, T. (2013): Environmentálna Kuznetsova krivka a pozícia Slovenska a Českej republiky v Európskej únii, s. 4.

⁴ Zákon č. 17/1992 Zb. Zákon o životnom prostredí.

⁵ Úrad vlády Slovenskej republiky. (2006): Príručka k politike trvalo udržateľného rozvoja pre EHP a NFM.

<p>prostredníctvom využívania prírodných zdrojov. Ekonomická prosperita je nepochybne veľmi dôležitým prvkom trvalo udržateľného rozvoja a spoločnosti, ktorá umožňuje pozitívne transformovať spoločnosť a bojovať s negatívnymi činiteľmi, ako je napríklad chudoba. Avšak hospodársky rast nemusí vždy nutne viesť k zlepšeniu trvalo udržateľného rozvoja, nakoľko len rast so zníženým dopadom na životné prostredie môže byť obhajovaný ako súčasť trvalo udržateľného rozvoja.</p>	<p>budúcich generácií. Z tohto dôvodu je preto cieľom trvalo udržateľného rozvoja. Sociálna dimenzia je dôležitá tiež preto, že trvalo udržateľný rozvoj môže byť dosiahnutý iba takými subjektami, ktorí cítia, že majú spravodlivý podiel na bohatstve a bezpečí. Základným predpokladom nie je blahobyt jednotlivca, ale zabezpečenie a účasť na spravodlivom raste pre všetky subjekty spoločnosti.</p>	<p>nové nápady. Základnou premisou tejto výzvy je zachovanie žijúceho a hmotného životného prostredia, vrátane prírodných zdrojov, procesov a rovnováhy. Musia byť preto stanovené niektoré jednoduché, no nevyhnutné ciele, akými sú napríklad obmedzovanie globálneho otepľovania či kontrolovanie a obmedzovanie emisií neodstrániteľných toxických látok.</p>
---	---	---

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Príručky k politike udržateľného rozvoja (2006).

Už dlho sa vynakladá úsilie na zlepšenie využívania zdrojov. Pri pohľade na zhoršujúci sa stav životného prostredia nastal čas zamerať sa nielen na inovácie, ale aj na implementáciu nových metód a technológií, ktoré nám pomôžu zredukovať nepriaznivý dopad a plytvanie zdrojmi.

Pokiaľ sa dostávame k metodológii merania ekonomického rastu a rozvoja, naskytá sa nám zásadný problém. Revízia Systému národných účtov (SNA) z roku 1993, ktorá bola pripravená pod záštitou medzirezortnej pracovnej skupiny pre národné účty, upozornila, že ani hrubý domáci produkt (HDP), ani čistý domáci produkt nie sú a ani by nemali byť meradlom blahobytu.⁶ Jedným z možných riešení je index ľudského rozvoja (HDI), ktorý vznikol s cieľom zdôrazniť, že ľudia a ich kvalita života by mali byť hlavným kritériom na meranie rozvoja krajiny, a nemal by byť založený na meraní ekonomického rastu.⁷ Jedným z najdôležitejších príkladov ukazovateľov je takzvaný index udržateľného ekonomického blahobytu (ISEW), ktorý predstavili Daly a Cobb v roku 1989. Primárnym cieľom ISEW je navrhnúť určité úpravy HDP, napríklad upraviť osobnú spotrebu tak, aby zohľadňovala nerovnosti, pridať zdravie a vzdelávanie do verejných výdavkov, či zahrnúť aj dobrovoľnícku prácu. Okrem toho ISEW od konečnej hodnoty odpočíta náklady spojené s odstránením emisií zo životného prostredia, výdavky na armádu a dopravu, sociálne náklady (napríklad rozpad rodiny), amortizáciu prírodného kapitálu (vyčerpanie zdrojov, strata pôdy) atď. Taktiež berie do úvahy aj dlhodobé náklady spojené so zmenou podnebia.⁸

⁶ System of National Accounts 1993 (1993).

⁷ United Nations Development Programme, Human Development Reports (2021): Human Development Index.

⁸ CHELLI, F. M. – CIOMMI, M. – GIGLIARANO, C. (2013): The Index of Sustainable Economic Welfare: A Comparison of Two Italian Regions, s. 444.

2 Transformácie vedúce k TUR

Neustály a nekontrolovateľný ekonomický rast narúša a ohrozuje prírodné cykly planéty, či zvyšuje sociálnu nerovnosť naprieč spoločnosťou – bohatí sú stále bohatší a chudobní čoraz chudobnejší. Udržateľná budúcnosť je tým pádom schodnou alternatívou pre oba zainteresované subjekty – ľudí, ako aj planétu. Táto myšlienka je obsiahnutá v rámci Agendy 2030 Organizácie Spojených národov. Agenda 2030 predstavuje 17 cieľov udržateľného rozvoja rozpracovaných do 169 súvisiacich čiastkových cieľov, ktoré majú za ambíciu usmerňovať štrukturálnu politickú, ekonomickú a sociálnu premenu jednotlivých krajín sveta v reakcii na hrozby, ktorým ľudstvo v súčasnosti čelí. Ide o víziu budúceho zlepšovania ľudstva, ktorá poskytuje zdôvodnenie pre faktické porozumenie vzájomných vzťahov a synergií medzi cieľmi trvalo udržateľného rozvoja.⁹ V reakcii na Agendu 2030 vznikol projekt *The world in 2050* (TWI2050), ktorý skúma súčasné trendy a dynamiku, ktorá podporuje a ohrozuje dosiahnutie cieľov trvalo udržateľného rozvoja. Na kreovaní TWI2050 sa podieľalo viac ako 60 autorov, pričom predstavili šesť kľúčových transformácií potrebných na dosiahnutie cieľov udržateľného rozvoja zvládnutelným spôsobom, ktoré sú založené na hlavných faktoroch spoločenských zmien vrátane spoločnosti, spotreby a výroby, dekarbonizácie a digitálnej revolúcie.¹⁰

Obrázok 1: Transformácie vedúce k TUR

Zdroj: SACHS, J.D. – SCHMIDT-TRAUB, G. – MAZZUCATO, M. et al. (2019): Six Transformations to Achieve the Sustainable Development Goals.¹¹

Prvou nevyhnutnou transformáciou, ktorou možno dosiahnuť dlhodobu udržateľný ekonomický rozvoj je školstvo a vzdelanie. Vzdelávanie buduje ľudský kapitál, ktorý zase podporuje ekonomický rast, odstránenie extrémnej chudoby, dôstojnú prácu a prekonávanie rodových a iných nerovností, ako tomu naznačuje viacero štúdií.¹² Hlavnou prioritou musí byť,

⁹ Ministerstvo životného prostredia (2021): Agenda 2030.

¹⁰ Európska komisia (2021): *Six steps to achieving the Sustainable Development Goals*.

¹¹ SACHS, J. D. – SCHMIDT-TRAUB, G. – MAZZUCATO, M. et al. (2019): *Six Transformations to achieve the Sustainable Development Goals*, s. 809.

¹² HANUSHEK, E. A. – WOESSMANN, L. (2012): Do better schools lead to more growth? Cognitive skills, economic outcomes, and causation, s. 269; STEVENS, P. – WEALE, M. (2004): *Education and Economic Growth*;

aby krajiny rozšírili a transformovali systémy vzdelávania. Kvalitné základné a stredoškolské vzdelávanie by mali byť v tomto ohľade prioritou. Odborná príprava, programy medzi školami a vysokoškolské vzdelávanie sú vo väčšine krajín nedostatočne rozvinuté, a to napriek skutočnosti, že vzdelanie zlepšuje prechod zo školy do praxe, zvyšuje celoživotné príjmy a znižuje sociálne nerovnosti.¹³ Pokiaľ ľudia zväžia ekonomickú ziskovosť vzdelávania, majú tendenciu zvyšovať si úroveň štúdia, najmä kvôli lepším pracovným podmienkam, platu a kariérnym vyhlídkam.¹⁴ Môžeme teda predpokladať, že úroveň vzdelania má pozitívny vplyv na jednotlivcov a prináša výhody nielen pre spoločnosť, ale aj pre trh práce a ekonomiku ako celok. Napríklad, vo vyspelých krajinách v posledných desaťročiach zamestnanosť vo výrobnom sektore neustále klesala a bola nahradená vyššou zamestnanosťou v sektore služieb, najmä v oblasti financií, nehnuteľností, poistenia a obchodu.¹⁵

Ďalším krokom k TUR sú zmeny v oblasti zdravotníctva a kvality života. Táto transformácia podporuje kľúčové investície do zdravia a osobného blahobytu. Podľa autorov TWI2050 je našou hlavnou prioritou nájsť odpoveď na otázku, ako by sme sprístupnili zdravotníctvo čo najväčšiemu počtu obyvateľov. Vyžaduje si to verejne financovaný systém zdravotníctva, ktorý integruje preventívne, terapeutické a paliatívne služby, či integrované informačné systémy.¹⁶ Nakoľko žijeme v pokročilej dobe, musíme si uvedomovať potrebu implementácie nových trendov a inteligentných systémov v oblasti zdravia fungujúcich na princípe *Internet of Things* (IoT). Trvalo udržateľný rozvoj, energetická účinnosť a verejné zdravie sú vzájomne súvisiace parametre, ktoré môžu zmeniť systém alebo prostredie v prospech ľudí a planéty. Integrácia inteligentných zariadení by mala podporovať energetickú účinnosť a zabezpečiť splnenie cieľov trvalo udržateľného rozvoja.¹⁷

Cieľom ďalšej, v poradí už tretej transformácie je zabezpečiť univerzálny prístup k moderným zdrojom energie, dekarbonizovať energetický systém do polovice 21. storočia v súlade s Parížskou dohodou o zmene klímy a znížiť priemyselné znečistenie pôdy, vody a ovzdušia. Implementácia tejto transformácie si vyžaduje úzku koordináciu medzi niekoľkými ministerstvami, vrátane rezortov zodpovedných za výstavbu, energetiku, životné prostredia a dopravu. Podľa Szöllösa (2019), člena Geografického ústavu SAV, je z dlhodobého hľadiska nevyhnutný prechod od energetických systémov založených na neobnoviteľných zdrojoch energie k energetickým systémom založených na obnoviteľných zdrojoch energie. Globálna ľudská spoločnosť je v súčasnosti v období transformácie, pričom jej jednotlivé časti sú v rôznych fázach transformácie v závislosti od prírodných podmienok, historického vývoja, technologického rozvoja a úrovne vyspelosti ekonomiky. V prípade Slovenska ide o začiatočnú fázu prechodu od neudržateľného typu založeného na báze neobnoviteľných zdrojov energie k udržateľnému typu založenému na obnoviteľných zdrojoch energie. Neobnoviteľné zdroje, pod ktorými rozumieme napríklad fosílna palivá či jadrovú energiu, tvoria až 86 % energetického mixu, zatiaľ čo obnoviteľné zdroje len 14 %.¹⁸ Dekarbonizácia energetických systémov si vyžaduje prechod od fosílnych palív k zdrojom s nulovým obsahom uhlíka. V tomto ohľade

---

LUTZ, W. – CUARESMA, J. C. – SANDERSON, W. (2008): The demography of educational attainment and economic growth, s. 1047.

¹³ BENGTTSSON, S. – BARAKAT, B. – MUTTARAK, R. (2018): *The Role of Education in Enabling the Sustainable Development Agenda*, s. 16-18.

¹⁴ PLANAS, J. (2011): La relación entre educación y empleo en Europa, s. 1053.

¹⁵ KNIIVILÄ M, (2006): Introduction; OCAMPO, J. A, (2006): Industrial development and economic growth: implications for poverty reduction and income inequality.

¹⁶ SACHS, J. D. – SCHMIDT-TRAUB, G. – MAZZUCATO, M. et al. (2019): Six Transformations to achieve the Sustainable Development Goals, s. 806.

¹⁷ VERDEJO ESPINOSA, Á. – LOPEZ RUIZ, J. – MATA MATA, F. – ESTEVEZ ESPINILLA, M. (2021): Application of IoT in Healthcare: Keys to Implementation of the Sustainable Development Goals, s. 2.

¹⁸ SZÖLLÖS, J. (2019): Energetická politika Slovenska a EÚ z aspektu udržateľnosti a regionálneho rozvoja a ich vplyv na región Hornej Nitry, s. 42.

hovoríme napríklad o veternej, slnečnej, vodnej, geotermálnej a prílivovej energii. Niektoré krajiny môžu investovať svoje prostriedky do jadrovej energetiky alebo uvažovať o ďalšom využívaní fosílnych palív.¹⁹

Ďalšou nevyhnutnou transformáciou potrebnou pre TUR je zabezpečiť udržateľné hospodárenie s potravinami, vodnými zdrojmi a pôdou. Globálny potravinový systém významne prispieva k zmenám klímy, ktoré spôsobujú emisie skleníkových plynov, a to vo všetkých fázach dodávateľského reťazca, od poľnohospodárskej výroby cez spracovanie, distribúciu, maloobchod a spracovanie odpadu. Tieto skutočnosti vedú tiež k ďalším významným vplyvom na životné prostredie, vrátane straty biodiverzity či znečistenia vody. Práve z tohto dôvodu je nevyhnutné, aby krajiny aplikovali strategické prístupy vo využívaní pôdy, oceánov a vodného hospodárstva, aby pomohli zvládnuť prívysoké nároky na pôdu a spotrebu vody pri výrobe potravín, rozvoji miest, priemysle a ťažbe, správe ekosystémov a ochrane biodiverzity.²⁰ Tvorcovia politik si čoraz viac uvedomujú potrebu zaoberať sa týmito obavami, zároveň však čelia narastajúcej záťaži potravinovej bezpečnosti a problémom spojeným s výživou. Ich úlohou je zabezpečiť dostatok potravín na uspokojenie potrieb rastúceho počtu globálnej populácie.²¹ Nevyhnutný je prechod smerom k zdravšej strave, obmedziť konzumáciu spracovaných potravín a červeného mäsa, ako aj zredukovať plytvanie v domácnostiach, a predovšetkým v potravinových reťazcoch.²²

Piatou transformáciou rozumieme inovácie v oblasti rozvoju miest. Mestá sú v súčasnosti domovom asi 55 % ľuďstva a 70 % globálneho ekonomického outputu. Do roku 2050 sa tieto podiely zvýšia na 70, respektíve 85%.²³ Zvýšená koncentrácia obyvateľstva v mestách kladie vysoké nároky na udržateľnú a efektívnu mobilitu. Pre jej zefektívnenie je potrebné zabezpečiť rozvoj infraštruktúry výstavbou ciest, železníc a prístavov, ako aj zavedením systémov integrovanej verejnej dopravy.²⁴ Pozornosť by mala byť teda upriamená k rozvoju inteligentných miest (smart cities), čo znamená využívať všetky dostupné technológie a zdroje inteligentným a koordinovaným spôsobom na rozvoj mestských častí, ktoré sú súčasne integrované, obývateľné a udržateľné.²⁵ Koncept smart city je pomerne nový, ktorý sa začal vo vyššej miere používať v odbornej literatúre od roku 2013. Tento termín, okrem už spomenutých konceptov, zahŕňa podtémy ako inteligentný urbanizmus, inteligentné hospodárstvo, udržateľné a inteligentné prostredie, inteligentné technológie, inteligentná energia, inteligentná mobilita či inteligentné zdravie. Na základe týchto skutočností môžeme tvrdiť, že smart city je vyspelé moderné mesto, ktoré spája ľudí, informácie a mestské prvky pomocou nových technológií s cieľom vytvoriť udržateľné zelené mesto.²⁶

Šiestou a zároveň poslednou transformáciou v oblasti udržateľného rozvoja je umelá inteligencia a ďalšie digitálne technológie. Prechod na moderné, digitálne technológie je niekedy označovaný ako štvrtá priemyselná revolúcia. Priemysel je súčasťou ekonomiky, ktorá vyrába materiálne statky, ktoré sú vysoko mechanizované a automatizované. Už od začiatku industrializácie viedli technologické skoky k posunom paradigiem, ktoré sa dnes ex-post

---

¹⁹ SACHS, J. D. – SCHMIDT-TRAUB, G. – MAZZUCATO, M. et al. (2019): Six Transformations to achieve the Sustainable Development Goals, s. 806.

²⁰ Ibid., s. 808.

²¹ GARNETT, T. (2013): Food sustainability: Problems, perspectives and solutions, s. 29.

²² GBD 2017 Diet Collaborators (2019): Health effects of dietary risks in 195 countries, 1990 – 2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017.

²³ JIANG, L. – O'NEILL, B. C. (2017): Global urbanization projections for the Shared Socioeconomic Pathways, s. 198.

²⁴ SACHS, J. D. – SCHMIDT-TRAUB, G. – MAZZUCATO, M. et al. (2019): Six Transformations to achieve the Sustainable Development Goals, s. 810.

²⁵ BARRIONUEVO, J. M. – BERRONE P. – RICART J. E. (2012): Smart Cities, Sustainable Progress, s. 50.

²⁶ TRINDADE, E. P. – HINNIG, M. P. F. – da COSTA, E. M. et al. (2017): Sustainable development of smart cities: a systematic review of the literature, s. 3.

nazývajú „priemyselné revolúcie“: v oblasti mechanizácie (1. priemyselná revolúcia), intenzívneho využívania elektrickej energie (2. priemyselná revolúcia) a rozsiahlej digitalizácie (3. priemyselná revolúcia).²⁷ Štvrtá priemyselná revolúcia, inak označovaná termínom ako *Industrie 4.0*, ktorý pôvodne vznikol v Nemecku, vzbudila v posledných rokoch veľkú pozornosť. Cieľom Priemyslu 4.0 je dosiahnuť vyššiu úroveň prevádzkovej efektívnosti a produktivity, ako aj vyššiu úroveň automatizácie.²⁸ Piatimi hlavnými vlastnosťami Priemyslu 4.0 sú digitalizácia, optimalizácia a prispôsobenie výroby; automatizácia a adaptácia; interakcia človek – stroj (HMI); služby a podniky s pridanou hodnotou a automatická výmena dát a komunikácia. Tieto vlastnosti nielenže vysoko korelujú s internetovými technológiami a pokročilými algoritmami, ale tiež naznačujú, že Priemysel 4.0 je proces s pridanou hodnotou, ktorý si vyžaduje riadenie a správu informácií.²⁹ *Industrie 4.0* tým pádom zvyšuje digitalizáciu výroby použitím kyberneticko-fyzikálnych systémov (CPS), a vzájomne prepájajú ľudí a robotov, ktorí medzi sebou interagujú a spolupracujú na základe zdieľaných informáciami.

Diskusia a záver

Nachádzame sa v čase, kedy miliardy občanov naďalej žijú v chudobe bez perspektívy viesť dôstojný život. V rámci krajín i v spoločnosti sa zvyšuje nerovnosť, existujú obrovské rozdiely medzi príležitosťami, bohatstvom a mocou. Globálne zdravotné riziká, častejšie a intenzívnejšie prírodné katastrofy, extrémizmus a terorizmus predstavujú veľkú hrozbu a v posledných desaťročiach spomaľujú náš pokrok. Vyčerpanie prírodných zdrojov a nepriaznivé vplyvy životného prostredia ešte rozširujú zoznam výziev, ktorým ľudstvo čelí. Zmena a schopnosť všetkých krajín dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj však dokáže tieto negatívne vplyvy zvrátiť.

Trvalo udržateľný rozvoj je skôr spoločenskou než environmentálnou výzvou. Potrebný je výrazný pokrok v oblasti ľudských kapacít prostredníctvom zdokonalenia vzdelávania a zdravotnej starostlivosti, čo má okrem iného za následok aj vyššie príjmy. Zodpovedná spotreba a výroba nám umožňujú dosiahnuť vyšší output s menším počtom zdrojov. Jednou z alternatív môže byť prijatie obehového hospodárstva a celkovo znížiť náš dopyt. Je možné dekarbonizovať energetický systém okolo roku 2050 a zároveň poskytnúť čistú a dostupnú energiu pre všetkých, vrátane energetickej efektívnosti, väčšieho množstva obnoviteľných zdrojov energie a elektrifikácie. Prístup k nutrične bohatým potravinám a čistej vode pre všetkých pri súčasnej ochrane biosféry a oceánov si vyžaduje efektívnejšie a udržateľnejšie potravinové systémy, napríklad zvýšením poľnohospodárskej produktivity a znížením spotreby mäsa. Inteligentné mestá budú prínosom pre svetovú populáciu a životné prostredie, a to primárne prostredníctvom smart infraštruktúry, slušného bývania a vysokej dostupnosti. Veda, technológia a inovácie musia podporovať trvalo udržateľný rozvoj. Veľa závisí od spôsobu, akým svet využije revolúciu informačných technológií.

Taktiež sa nám naskytá otázka ohľadom nových konceptov riadenia ekonomiky. Veľmi zvučným a často skloňovaným pojmom je zelená ekonomika, no taktiež treba brať do úvahy aj protikapitalistické smery, akými môže byť napríklad nerastové hospodárstvo.

Použitá literatúra:

1. BARRIONUEVO, J. M. – BERRONE P. – RICART J. E. (2012): Smart Cities, Sustainable Progress. In: *IESE Insight*, 2012, Vol. 14, s. 50-57.
2. BENGTTSSON, S. – BARAKAT, B. – MUTTARAK, R. (2018): *The Role of Education in Enabling the Sustainable Development Agenda*, Routledge, 1. ed., s. 216.

²⁷ LASI, H. – FETTKE, P. – KEMPER, H.-G. – FELD, T. – HOFFMANN, M. (2014): Industry 4.0, s. 239.

²⁸ THAMES, L. – SCHAEFER, D. (2016): Software-defined Cloud Manufacturing for Industry 4.0, s. 16.

²⁹ LU, Y. (2017): Industry 4.0: A survey on technologies, applications and open research issues, s. 1.

3. Európska komisia (2021): *Six steps to achieving the Sustainable Development Goals*. [online]. [Citované 25. 4. 2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/jrc/en/science-update/six-steps-achieving-sustainable-development-goals>
4. GARNETT, T. (2013): Food sustainability: Problems, perspectives and solutions. In: *Proceedings of the Nutrition Society*, Vol. 72, No. 1, s. 29-39. doi: 10.1017/S0029665112002947
5. GBD 2017 Diet Collaborators (2019): Health effects of dietary risks in 195 countries, 1990-2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. In: *Lancet*, 2019, Vol. 393(10184), s. 1958-1972. doi: 10.1016/S0140-6736(19)30041-8.
6. GIDDINGS, B. – HOPWOOD, B. – O'BRIEN, G. (2002): Environment, Economy and Society: Fitting Them Together into Sustainable Development. In: *Sustainable Development*, 2002, Vol. 10, s. 187-196.
7. HANUSHEK, E. A. – WOESSMANN, L. (2012): Do better schools lead to more growth? Cognitive skills, economic outcomes, and causation. In: *Journal of Economic Growth*, 2012, Vol. 17, No. 4, s. 267-321.
8. CHELLI, F. M. – CIOMMI, M. – GIGLIARANO, C. (2013): The Index of Sustainable Economic Welfare: A Comparison of Two Italian Regions. In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2013, Vol. 81, s. 443-448. doi:10.1016/j.sbspro.2013.06.457
9. JIANG, L. – O'NEILL, B. C. (2017): Global urbanization projections for the Shared Socioeconomic Pathways. In: *Global Environmental Change*, 2017, Vol. 42, s. 193-199. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2015.03.008
10. KNIIVILÄ M, (2006). Introduction. In: *Industrial development for the 21st century*, s. 295-332.
11. LASI, H. – FETTKE, P. – KEMPER, H.-G. – FELD, T. – HOFFMANN, M. (2014): Industry 4.0. In: *Business & Information Systems Engineering*, 2014, Vol. 6, No. 4, s. 239-242. doi: 10.1007/s12599-014-0334-4
12. LU, Y. (2017): Industry 4.0: A survey on technologies, applications and open research issues. In: *Journal of Industrial Information Integration*, 2017, Vol. 6, s. 1-10. doi:10.1016/j.jii.2017.04.005
13. LUTZ, W. – CUARESMA, J. C. – SANDERSON, W. (2008): The demography of educational attainment and economic growth. In: *Science*, 2008, Vol. 319, s. 1047-1048.
14. Ministerstvo životného prostredia (2021): *Agenda 2030*. [online]. [Citované 25. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.minzp.sk/agenda-2030/>
15. OCAMPO, J.A, (2006): Industrial development and economic growth: implications for poverty reduction and income inequality. In: *Industrial development for the 21st century*, s. 1-7.
16. PLANAS, J. (2011): La relación entre educación y empleo en Europa. In: *Papers: Revista de sociologia*, 2011, Vol. 96, No. 4, s. 1047-1073.
17. SACHS, J.D. – SCHMIDT-TRAUB, G. – MAZZUCATO, M. et al. (2019): Six Transformations to achieve the Sustainable Development Goals. In: *Nature Sustainability*, 2019, Vol. 2, s. 805-814.
18. STEVENS, P. – WEALE, M. (2004): Education and Economic Growth. In: *International Handbook on the Economics of Education*, JOHNES, G. – JOHNES, J. (ed.), s. 174-198.
19. System of National Accounts 1993 (1993): Studies in methods United Nations. Series F, No. 2, Rev. 4 (New York: United Nations). [online]. In: *UNSTATS*. Dostupné na internete: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>
20. SZÖLLŐS, J. (2019): Energetická politika Slovenska a EÚ z aspektu udržateľnosti a regionálneho rozvoja a ich vplyv na región Hornej Nitry. In: *Geografický časopis*, 2019,

- Vol. 71, No. 1, s. 39-50. ISSN 0016-7193. DOI: <https://doi.org/10.31577/geogrcas.2019.71.1.03>
21. THAMES, L. – SCHAEFER, D. (2016): Software-defined Cloud Manufacturing for Industry 4.0. In: *Procedia CIRP*, 2016, Vol. 52, s. 12-17. doi: 10.1016/j.procir.2016.07.041
  22. TRINDADE, E. P. – HINNIG, M. P. F. – da COSTA, E. M. et al. (2017): Sustainable development of smart cities: a systematic review of the literature. In: *Journal of open innovation: Technology, Market, and Complexity*, 2017, Vol. 3, No. 11, s. 14. <https://doi.org/10.1186/s40852-017-0063-2>
  23. United Nations Development Programme, Human Development Reports (2021): *Human Development Index*. [online]. [Citované 24. 4. 2021.] Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
  24. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2006): Príručka k politike trvalo udržateľného rozvoja pre EHP a NFM. [online]. [Citované 24. 4. 2021.] Dostupné na internete: <http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/files/3202.doc>
  25. VERDEJO ESPINOSA, Á. – LOPEZ RUIZ, J. – MATA MATA, F. – ESTEVEZ ESPINILLA, M. (2021): Application of IoT in Healthcare: Keys to Implementation of the Sustainable Development Goals. In: *Sensors*, 2021, Vol. 21, No. 7, s. 37. <https://doi.org/10.3390/s21072330>
  26. Zákon č. 17/1992 Zb. Zákon o životnom prostredí.
  27. ŽELINSKÝ, T. (2013): Environmetálna Kuznetsova krivka a pozícia Slovenska a Českej republiky v Európskej únii. In: *E + M. Ekonomie a management: vedecký ekonomický časopis*, 2013, Vol. 16, No. 3, s. 4-19. ISSN 1212-3609.
  28. ŽÚDEL, B. (2008): Environmentálna Kuznetsova krivka. In: *Almanach. Actual Issues in World Economics and Politics*, 2008, Vol. 3, No. 1, s. 186-203.

Kontakt:

Mgr. Andrej Kiner

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: andrej.kiner@euba.sk

SOCIÁLNĚ-EKONOMICKÁ INTEGRACE IMIGRANTŮ V BRITÁNII V DOBĚ PŘED PARLAMENTNÍMI VOLBAMI V ROCE 2015

SOCIO-ECONOMIC INTEGRATION OF IMMIGRANTS IN THE UK IN THE RUN-UP TO THE 2015 GENERAL ELECTION

Jiří Kohoutek

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o. p. s.
U Santošky 17, Praha 5, 150 00, Czech Republic, e-mail: kohoutek@vsmv.cz

Abstrakt: K integraci imigrantů do hostitelské společnosti dochází ve třech základních rovinách: kulturní, sociálně-ekonomické a politické. Předkládaná studie se zabývá stavem začlenění imigrantů do britské společnosti na sociálně ekonomické rovině integrace v období před britskými volbami do Dolní sněmovny v roce 2015, které následně vedly až k vyhlášení referenda o vystoupení Spojeného království z Evropské unie. Představuje základní koncepty teorie integrace imigrantů a kritéria či indikátory, na jejichž základě je tuto integraci možno hodnotit, eventuelně komparovat. Následně na základě dostupných pramenů popisuje a hodnotí úroveň této sociálně-ekonomické roviny integrace imigrantů ve Spojeném království a dochází k závěrům, že na sociálně-ekonomické úrovni byla integrace imigrantů v Británii pouze částečně úspěšná.

Klíčové slová: Spojené království, imigrace, sociálně-ekonomická integrace

JEL: I00, J10, J60

Abstract: The integration of immigrants into the host society occurs at three basic levels: cultural, socio-economic and political. The present study examines the status of immigrants' integration into British society at the socio-economic level of integration in the run-up to the 2015 UK House of Commons election, which subsequently led to the announcement of the referendum on the UK's withdrawal from the European Union. It introduces the basic concepts of immigrant integration theory and the criteria or indicators against which this integration can be evaluated or compared. It then uses available sources to describe and assess the level of this socio-economic level of immigrant integration in the UK and concludes that, on a socio-economic level, immigrant integration in the UK has been only partially successful.

Keywords: United Kingdom, immigration, socio-economic integration

JEL: I00, J10, J60

Úvod

V průběhu druhé poloviny 20. století se Spojené království postupně proměnilo z emigračního na imigrační stát. Do země přicházejí zejména obyvatelé zemí tzv. Nového Commonwealthu, především z Karibiku a Indického subkontinentu, kteří však často nebyli v mateřské zemi bývalého impéria vítáni. Zapojení Británie do procesu evropské integrace pak přineslo migraci pocházející i mimo zemí Nového Commonwealthu. Po relativním poklesu imigrace do země mezi sedmdesátými a devadesátými léty 20. století pak po pádu železné opony a následném postupném rozšiřování ES/EU počet imigrantů opět narůstal, zejména pak po roce 2004. Další dílčí pokles bylo lze vysledovat po roce 2008 v souvislosti s ekonomickou krizí. Charakter migrace do Spojeného království můžeme celkově označit za převážně pracovní – odpovídá tomu nejen demografická struktura imigračních proudů, ať už věková, rodová, nebo dle rodinného stavu, ale také data o ekonomické aktivitě imigrantů, jejich

geografické rozmístění v rámci země a v neposlední řadě rovněž výpovědi samotných migrantů, jejichž většina deklarovala pracovní motivaci jako důvod vstupu do země. Nárůstu pracovní migrace do Spojeného království byl pak výrazně zejména po roce 2004, kdy došlo zatím k největšímu rozšíření Evropské unie – například počet Poláků žijících ve Spojeném království se během deseti let, které od sebe dělí census v roce 2001 a 2011 takřka zdesetinásobil. Na začátku druhé dekády 21. století pak např. census britského Office for National Statistics identifikoval více než 7,5 miliónů cizinců žijících na území Anglie a Walesu.¹

Problematika imigrace do Spojeného království se tak stala jedním z významně instrumentizovaných témat v rámci společenského diskursu i politického boje v zemi. Téma výrazně akcentovala zejména Strana nezávislosti Spojeného království (UKIP) vedená Nigelem Farageem, a to hlavně ve volbách do Evropského parlamentu, nicméně následně se stalo součástí programů obou hlavních politických stran v Británii pro parlamentní volby v roce 2015.

Předkládaný text v metodologickém rámci případové studie vycházející z analýzy dostupných pramenů (zejména statistické provenience) a v rámci konceptu tzv. liberální teorie integrace minoritních skupin do společnosti popisuje a hodnotí úroveň integrace imigrantů ve Spojeném království na sociálně-ekonomické rovině integrace v období před parlamentními volbami v Británii v roce 2015.

1 Teorie a kritéria integrace

Pavel Barša představil liberální teorii integrace založenou na odmítnutí segregace a vyloučení a postavené na hodnotách svobody, rovnosti a solidarity. Integraci můžeme hodnotit na úrovni a) kulturní, b) sociálně-ekonomické a c) občansko-politické. Na úrovni kulturní lze odlišit čtyři přístupy k integraci – asimilaci (kdy menšina opouští své kulturní atributy a splývá s majoritou), tavicí tyglík (kdy minorita splývá s majoritou, ale zároveň ji obohacuje o některé své charakteristiky), a kulturní pluralismus (kdy si menšina uchovává svoji kulturu, ale zároveň získává pevné ekonomické a sociální vazby na většinovou populaci). Silnější variantou kulturního pluralismu je pak multikulturalismus, který tuto kulturně-skupinovou diverzitu nejen přijímá, ale „*povyšuje na žádoucí a politicky prosazovaný konstitutivní rys dané společnosti*“. Negativní alternativou je pak kulturní segregace.

Sociálně-ekonomická úroveň integrace nabízí tři alternativy – sociálně ekonomickou segregaci jako negativní možnost (kdy znevýhodněné skupiny mají fakticky nulové zastoupení ve vyšších sociálních a ekonomických vrstvách společnosti), částečnou integraci (kdy členové určitých skupin mají podstatně horší šanci na ekonomický nebo sociální vzestup) a úplnou sociálně-ekonomickou integraci [v níž původ v rámci etnické či kulturní (v nejširším slova smyslu) skupiny neovlivňuje sociálně-ekonomické postavení nebo mobilitu]. V rámci občansko-politické integrace pak Barša rozlišuje politickou asimilaci (v níž příslušnost ke kulturně-minoritní skupině neovlivňuje šanci kandidáta na zaměstnání v oblasti veřejné či státní správy nebo na úspěch v demokratické volební soutěži a menšina obsazuje dané posty proporcionalně vzhledem k svému zastoupení v populaci), akomodaci s různým stupněm formalizace (kdy se společenské a politické entity snaží pomocí reflexe kulturních rozdílů a rekrutace personálu pocházejícího z potenciálně marginalizovaných skupin eliminovat nebezpečí občansko-politické segregace těchto skupin a s ním spojená negativa), a jako negativní alternativy pak politickou kontrolu menšiny většinou (a tedy fakticky politickou segregaci menšin/y) a nebo případně i etnicko-kulturní konflikt.²

---

¹ Autor problematice migrace do Spojeného království věnoval svou dizertační práci, z níž pro účely této studie čerpá – viz KOHOUTEK, J. (2015): Vliv mezinárodní migrace na politické systémy liberálních demokracií: případová studie Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, s. 41-61. Pokud jde o kvantitativní statistické přehledy imigrace, jsou k dispozici v autorově zmiňované práci, případně dohledatelné na internetových stránkách britského statistického úřadu.

² BARŠA, P. (1999): Politická teorie multikulturalismu, s. 231-240.

V tomto teoretickém rámci je následně zapotřebí zabývat se vymezením a kritérii integrace minoritních skupin do většinové společnosti. V kontextu samotného Spojeného království se kritérii integrace detailněji zabývá práce autorské dvojice Ager – Strang vytvořená pro britský Home Office. Autoři zde definují rámec indikátorů integrace, který obsahuje deset klíčových oblastí (*domains*) sdružených do čtyř směřování (*headings*). Prvním směřováním jsou Základy (*Foundations*), které v sobě mají oblast Práva a občanství (*Rights and citizenship*) jakožto základ, na němž je další proces integrace stavěn. O úroveň výš je směřování nazvané Facilitátory (*Facilitators*) s doménami Jazyk a kulturní znalosti (*Language and cultural knowledge*) a Bezpečnost a stabilita (*Security and stability*), které reprezentují faktory usnadňující (facilitující) integraci. Třetí úroveň je směřování nazvané Společenské vztahy (*Social connections*) zahrnující oblasti nazvané Společenské mosty (*Social bridges*), spojující jedince s jedinci z jiných komunit, Společenské vazby (*Social bonds*), které propojují jednotlivce uvnitř jedné komunity, a Společenské linky (*Social links*), jimiž je jedinec v kontaktu s institucemi, včetně správy a samosprávy). Na nejvyšší úrovni je směřování označené jako Prostředky a markery (*Means and markers*) s oblastmi Zaměstnání (*Employment*), Bydlení (*Housing*), Vzdělání (*Education*) a Zdraví (*Health*). Tato práce pak definuje pracovní integraci takto:

„Jednotlivec nebo skupina je integrován/a do společnosti, když:

- *dosahuje veřejných výsledků v rámci zaměstnání, bydlení, vzdělání, zdraví a pod., které jsou rovnocenné těm, kterých se dosahuje v rámci širších hostitelských komunit;*
- *je sociálně spojen/a s členy (národní, etnické, kulturní, náboženské či jiné) obce, s nimiž se identifikuje, s příslušníky jiných komunit a s příslušnými službami a funkcemi státu; má dostatečné jazykové schopnosti a kulturní znalosti a dostatečný pocit bezpečí a stability, aby se sebejistě zapojil/a se do této společnosti v souladu se sdílenými pojmy státnosti a občanství“.*³

Navzdory velmi detailnímu rozpracování však tento rámec zatím nenašel v Británii většího uplatnění. Jak upozornil B. Gidley, zatím nebyla vidět žádná snaha využít tento rámec k vytvoření systematického monitoringu integrace imigrantů nebo k stanovení obecných cílů pro integrační politiku.⁴

Podobně řešily tuto problematiku Společné základní principy politiky integrace imigrantů v EU, které byly přijaty jako součást Haagského programu EU v roce 2004 a které obsahují celkem 11 principů, jež tvoří základ iniciativ EU pro integraci imigrantů.

„1. Integrace představuje dynamický, obousměrný proces vzájemného přizpůsobování všech přistěhovalců a obyvatel členských států.

2. Integrace vyžaduje úctu k základním hodnotám Evropské unie.

3. Klíčovou úlohu v procesu integrace hraje zaměstnanost, která je ústředním předpokladem pro účast přistěhovalců, pro jejich příspěvek k hostitelské společnosti a pro zviditelnění tohoto příspěvku.

4. Nezbytnou podmínkou integrace jsou základní znalosti jazyka, historie a institucí hostitelské společnosti; pro integraci je nezbytné, aby bylo přistěhovalcům umožněno nabyvat těchto znalostí.

5. Pro přípravu přistěhovalců, a zejména jejich potomků, na úspěšnější život a aktivnější účast ve společnosti má zásadní význam vzdělávání.

6. Nezbytným předpokladem lepší integrace je přístup přistěhovalců k institucím, jakož i k veřejným statkům a soukromému zboží a službám na stejném základě jako státní příslušníci a způsobem vylučujícím jakoukoli diskriminaci.

³ AGER, A. – STRANG, A. (2002): Indicators of Integration: final report [Home Office Development and Practice Report], s. 2-5.

⁴ GIDLEY, B. (2012): Monitoring Integration in the UK, s. 344.

7. Základním mechanismem integrace je častý styk mezi přistěhovanci a občany členského státu. Styk mezi přistěhovanci a občany členského státu obohacují společná fóra, dialog kultur, vzdělávání o přistěhovalcích a jejich kulturách a povzbudivé životní podmínky v městských sídlištích.

8. Projevování různých kultur a vyznání je zaručeno podle Charty základních práv a musí být chráněno vždy, když není v rozporu s jinými nedotknutelnými evropskými právy nebo s vnitrostátními předpisy.

9. Integraci přistěhovalců napomáhá jejich účast na demokratickém procesu a při formulování integračních politik a opatření, zejména na místní úrovni.

10. Při tvorbě a provádění veřejné politiky je důležité mít na zřeteli promítnutí integračních politik a opatření do širokého portfolia příslušných politik a do všech úrovní veřejné správy a veřejných služeb (mainstreaming).

11. K průběžným úpravám politiky, hodnocení pokroku integrace a zefektivnění výměny informací je potřeba stanovovat jasné cíle, ukazatele a mechanismy jejich hodnocení.⁵

Stockholmský program EU pro oblast svobody, bezpečnosti a justice z roku 2009 pak vyzval „k vytvoření klíčových ukazatelů v omezeném počtu příslušných oblastí politiky (např. zaměstnanost, vzdělávání a sociální začlenění) pro sledování výsledků integračních politik s cílem zvýšit srovnatelnost zkušeností jednotlivých států a posílit proces evropského učení.“ Na něj navázala Deklarace ze Zaragozy z dubna 2010, která vyzvala Evropskou komisi k uskutečnění pilotní studie, aby prozkoumala návrhy na společné indikátory integrace a „informovala o možnostech a kvalitě údajů z harmonizovaných zdrojů potřebných k výpočtu těchto indikátorů“.⁶ Eurostat pak tuto pilotní studii provedl a připravil o výsledcích podrobnou zprávu, z níž, krom jiného (viz níže), bude analýza a hodnocení integrace pro účely této práce vycházet. Indikátory integrace rozdělil do čtyř oblastí politik, a ke každé pak přiřadil několik základních indikátorů – viz Tabulka č. 1.

Tabulka 1: Indikátory integrace imigrantů podle EU (Stockholm/Zaragoza)

Oblast politiky	Klíčové indikátory
Zaměstnanost	<ul style="list-style-type: none"> • míra zaměstnanosti • míra nezaměstnanosti • míra ekonomické aktivity
Vzdělání	<ul style="list-style-type: none"> • nejvyšší dosažené vzdělání • poměr nízko-úspěšných patnáctiletých ve čtení, matematice a přírodních vědách • podíl 30- až 34-letých s ukončeným terciárním vzděláním • podíl osob předčasně ukončujících vzdělávání a odbornou přípravu
Sociální inkluze	<ul style="list-style-type: none"> • Střední čistý příjem – střední čistý příjem přistěhovalecké populace v poměru k mediánu čistého příjmu celkové populace • míra ohrožení chudobou – podíl obyvatel s čistým disponibilním příjmem nižším než 60 procent mediánu celku

⁵ EU actions to make integration work (2004) [Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU] [online]. Česká verze 2004. Společné základní principy politiky integrace imigrantů v EU [online].

⁶ EU (2010): European Ministerial Conference on Integration, s. 11.

	<ul style="list-style-type: none"> • podíl populace vnímající svůj zdravotní stav jako dobrý nebo špatný • poměr vlastníků nemovitostí k nevládníkům mezi přistěhovalci a celkovou populací
Aktivní občanství	<ul style="list-style-type: none"> • podíl přistěhovalců, kteří získali občanství • podíl přistěhovalců, kteří jsou držiteli povolení k trvalému nebo dlouhodobému pobytu • podíl přistěhovalců mezi zvolenými zástupci

Zdroj: Eurostat (2011): Indicators of Immigrant Integration: A Pilot Study, s. 10.

Deklarace ze Zaragoza pak ještě zahrnovala další dílčí oblasti související s integrací, které členské státy EU považovaly za důležité monitorovat:

- podíl zaměstnanců, kteří jsou překvalifikováni pro svou práci;
- samostatná výdělečná činnost;
- jazykové dovednosti;
- zkušenosti s diskriminací;
- důvěra ve veřejné instituce;
- volební účast mezi obyvatelstvem majícím hlasovací právo; a
- pocit sounáležitosti.⁷

Ještě detailněji se indikátorům integrace věnuje také komparativní studie OECD věnovaná integraci imigrantů *Settling in*,⁸ kde je sledováno více než dvě desítky indikátorů v osmi kategoriích – viz Tabulka 2.

Tabulka 2: Indikátory integrace imigrantů podle OECD

Kategorie	Indikátory
Příjmy domácnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Distribuce příjmů domácnosti • Chudoba
Bydlení	<ul style="list-style-type: none"> • Vlastnictví nemovitosti • Podmínky bydlení • Náklady na bydlení
Zdravotní stav a přístup k lékařské péči	<ul style="list-style-type: none"> • Vnímaný zdravotní stav • Neřešené zdravotní potřeby
Vzdělání v zemi narozených potomků imigrantů	<ul style="list-style-type: none"> • Předškolní vzdělání • Dovednost čtení ve věku 15 let • Dosažené vzdělání
Výsledky na trhu práce	<ul style="list-style-type: none"> • Zaměstnanost • Nezaměstnanost • Potomci imigrantů narození v zemi mimo zaměstnání nebo studium
Charakteristika zaměstnání	<ul style="list-style-type: none"> • Dočasná práce • Částečný úvazek • Míra kvalifikace zaměstnání

⁷ Eurostat (2011): Indicators of Immigrant Integration: A Pilot Study.

⁸ OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration.

	<ul style="list-style-type: none"> • Nadměrná kvalifikovanost • Osoby samostatně výdělečně činné • Potomci přistěhovalců narození v zemi ve veřejném sektoru
Občanská angažovanost	<ul style="list-style-type: none"> • Nabytí státního občanství • Účast ve volbách
Diskriminace	<ul style="list-style-type: none"> • Vnímání diskriminace

Zdroj: OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration.

Zřejmě nejdetailejší analýzu politik integrace imigrantů v daném období předkládá studie MIPEX, která ve své třetí verzi (MIPEX III) nabízí v sedmi oblastech, jimiž jsou Mobilita pracovního trhu, Slučování rodin, Vzdělání, Politická participace, Dlouhodobý pobyt, Přístup ke státnímu občanství a Ochrana proti diskriminaci, dokonce 148 indikátorů, jež zde z důvodů omezeného rozsahu nebudeme uvádět.⁹ Zároveň pak nabízí vytvořený index integračních přistěhovaleckých politik, který je v podobě čísla vždy na určité úrovni (ať už celku nebo dílčích oblastí a jednotlivých indikátorů) a který umožňuje snadnou komparaci, ať už synchronní nebo diachronní, a to u různého počtu států. Indikátory zároveň slouží jako benchmark pro legislativu a integrační politiky, protože jsou vytvářeny na úrovni nejvyšších standardů v dané problematice.

Jak vidíme, indikátory integrace imigrantů na úrovni vyšších celků (kategorií či oblastí) i na úrovni jednotlivých indikátorů se mezi jednotlivými studii často podobají nebo jsou příbuzné. Za povšimnutí stojí, že se nacházejí zejména v oblastech odpovídajících rovněž sociálně-ekonomické a občansko-politické, jak ji popsal P. Barša. Kulturní úrovní integrace se naopak tyto indikátory zabývají jen omezeně a okrajově.¹⁰

2 Úroveň sociálně-ekonomické integrace imigrantů

Tabulka č. 3 na základě dat z cenzu z roku 2011 ilustruje ekonomickou aktivitu imigrantů. Z přibližně 6 milionů osob žijících v době cenzu v Británii, kteří se tam nenarodili, jich bylo 63 % zaměstnaných, zatímco osob narozených v Británii mělo zaměstnání o něco více, 69 %, naopak v poměru počtu studujících měly převahu osoby narozené mimo Spojené království (14 %) nad „domácími“ (9,7 %), což vychází z jejich odlišné věkové struktury a lze také přičíst na vrub značné popularitě země jako destinace pro studium. Pokud jde o poměr ekonomicky neaktivních osob, zde jsou čísla podobná – 16,4 % a 17,5 %. Z hlediska původu imigrantů pak osoby pocházející z regionu EU byly častěji zaměstnány (73 %) než osoby narozené mimo EU (58,7 %), s čímž pak korespondují i počty studentů – 10,7 % (původ v EU) vs. 15,5 % (původ mimo EU). U osob narozených v EU pak také nacházíme podstatně menší – fakticky takřka poloviční – podíl osob, které byly ekonomicky neaktivní z důvodů péče o domácnost, dlouhodobě nemocné, nemohoucí a pod.

Tabulka 4 ukazuje míru ekonomické aktivity a její vývoj podle věkových skupin a pohlaví. Je z ní patrné, že jako celek se přistěhovalecká populace poměrně přibližuje v oblasti ekonomické aktivity celku. Výraznější rozdíl je vidět při srovnání osob narozených mimo EU s celkovou populací, zejména pak u žen narozených mimo EU, kde je rozdíl více než 10 procentních bodů. Ten je však vysvětlitelný tím, že tyto ženy daleko častěji zůstávají mimo ekonomickou aktivitu a starají se o domácnost a rodinu. Tomu nasvědčuje i ekonomická aktivita

⁹ MIPEX (2010): MIPEX 2010 INDICATORS.

¹⁰ Jak ukazuje autorův předchozí výzkum, pokud jde o kulturní rovinu integrace imigrantů, Británie se v průběhu formování svých integračních politik odklonila od původního modelu asimilace a postupně se přiklonila k hierarchickému kulturnímu pluralismu, který byl následně vystřídán liberálním kulturním pluralismem a multikulturalismem. KOHOUTEK, J. (2015): Vliv mezinárodní migrace na politické systémy liberálních demokracií: případová studie Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, s. 94-104.

mužů narozených mimo EU, která dosahuje podobných čísel jako celková populace země. Naopak migranti ze zemí EU vykazují hodnoty, které převyšují celkovou populaci o několik procentních bodů.

Podobně to vykazuje i Tabulka 5, která se věnuje míře nezaměstnanosti. I zde vidíme, že celková míra disproporce není příliš vysoká, ovšem rozdíl mezi migranty ze zemí mimo EU a z EU je opět výrazný – zatímco přistěhovalci ze zemí EU se pohybují mírně pod hranicí míry nezaměstnanosti Spojeného království, a to víceméně bez ohledu na pohlaví, imigranti ze zemí mimo EU jsou naopak o několik procentních bodů nad ní. Data přitom naznačují, že zejména starší ženy – imigrantky ze zemí mimo EU - jsou skutečně pečovatelnkami, protože rozdíl mezi nimi a muži činí 5 procentních bodů v jejich prospěch. Naproti tomu starší muži pocházející ze zemí mimo EU si v porovnání se stejnou věkovou skupinou (55 – 64 let) celku vedou hůře o 5 procentních bodů.

Tabulka 3: Ekonomická aktivita imigrantů v Británii

Ekonomická aktivita		Celkem v tisících (%)	Pobyt v UK do 5 let %	5-10 let %	11-30 let %	více než 30 let %
Ekonomicky aktivní: celkem	Narozeni v UK	22,327 (73.8)				
	Narozeni mimo UK	4,131 (68.5)	58,5	72,5	70,9	72,1
	Narozeni v EU	1,437 (77.4)	73,9	83,4	77,7	72,5
	Narozeni mimo EU	2,694 (64.5)	48,6	66,7	69,1	71,9
Ekonomicky aktivní: zaměstnaní	Narozeni v UK	20,861 (69.0)				
	Narozeni mimo UK	3,812 (63.2)	53,2	67,3	64,8	67,9
	Narozeni v EU	1,361 (73.3)	69,3	79,8	73,0	69,0
	Narozeni mimo EU	2,451 (58.7)	42,9	60,6	62,6	67,5
Ekonomicky aktivní: nezaměstnaní	Narozeni v UK	1,466 (4.8)				
	Narozeni mimo UK	319 (5.3)	5,2	5,2	6,1	4,2
	Narozeni v EU	76 (4.1)	4,6	3,6	4,6	3,6
	Narozeni mimo EU	243 (5.8)	5,7	6,1	6,5	4,4
Ekonomicky neaktivní: celkem	Narozeni v UK	4,971 (16.4)				
	Narozeni mimo UK	1,055 (17.5)	12,2	13,9	19,5	27,1
	Narozeni v EU	219 (11.8)	8,1	7,4	12,8	26,7
	Narozeni mimo EU	836 (20.0)	14,9	17,3	21,3	27,2
Ekonomicky neaktivní: důchodci	Narozeni v UK	1,614 (5.3)				
	Narozeni mimo UK	159 (2.6)	0,5	0,5	1,5	10,8
	Narozeni v EU	48 (2.6)	0,4	0,3	1,2	13,2
	Narozeni mimo EU	111 (2.7)	0,5	0,6	1,6	9,9
Ekonomicky neaktivní: ostatní (pečující o domácnost, dlouhodobě nemocní, nemohoucí a pod.)	Narozeni v UK	3,356 (11.1)				
	Narozeni mimo UK	896 (14.8)	11,7	13,4	18,0	16,3
	Narozeni v EU	171 (9.2)	7,7	7,1	11,6	13,5
	Narozeni mimo EU	725 (17.3)	14,4	16,8	19,8	17,4
Studenti	Narozeni v UK	2,943 (9.7)				
	Narozeni mimo UK	847 (14.0)	29,3	13,6	9,6	0,8
	Narozeni v EU	199 (10.7)	18,1	9,2	9,5	0,7
	Narozeni mimo EU	648 (15.5)	36,5	16,0	9,6	0,8
celkem v tis.	Narozeni v UK	30,241				
	Narozeni mimo UK	6,033	1 512	1 673	1 752	1 096

	Narozeni v EU	1,855	593	584	383	295
	Narozeni mimo EU	4,178	919	1 089	1 369	801

Zdroj dat: Office for National Statistics.

Dalším indikátorem integrace může být míra kvalifikace, respektive tzv. překvalifikovanost, kdy osoba má vyšší kvalifikaci, než je zapotřebí pro pracovní pozici, kterou zastává. Míra překvalifikovanosti je u imigrantů vyšší než u celkové populace, tento rozdíl se pak významně navýšil v roce 2011, jak ukazuje Tabulka 6. Za zmínku stojí, že daleko větší nárůst tohoto rozdíl byl u cizinců narozených ve státech EU, kde došlo ke zvýšení o 9 procentních, přičemž toto zvýšení bylo ještě markantnější u mužů narozených v EU v hlavním produktivním věku 20 – 54 let, kde je rozdíl v tomto ukazateli 14 procentních bodů a rozdíl mezi nimi a odpovídající mužskou populací je dokonce 15 procentních bodů. Naopak ženy narozené mimo EU si sice mírně pohoršily ve vztahu k referenční skupině populace, ale míra jejich překvalifikovanosti zůstává víceméně konstantní. Důvodem tohoto rozdílu mezi migranty z EU a ostatními může být situace, kdy platy v oborech, v nichž tito přistěhovalci nacházejí práci v UK (či obecněji řečeno míra výnosů migrace), jsou vyšší než platy v jejich oboru v emigračním státě, a oni se tak rozhodují na ekonomické úrovni úvah.

Tabulka 4: Míra ekonomické aktivity imigrantů v Británii a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narozeni mimo UK			z nich					
							narozeni v EU			narozeni mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	79	85	60	75	79	60	82	87	60	72	76	60
2010	79	85	60	75	80	59	83	87	59	72	76	59
2011	79	85	60	76	80	59	84	88	58	72	77	59
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narozeni mimo UK			z nich					
							narozeni v EU			narozeni mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	86	92	70	85	90	70	90	95	72	84	88	70
2010	86	91	69	86	91	68	91	94	72	83	89	67
2011	86	92	68	86	91	70	91	95	68	84	90	71
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	72	79	51	65	68	52	75	80	52	60	63	52
2010	72	79	51	65	69	51	75	81	50	61	64	51
2011	73	79	51	66	70	49	77	82	50	60	65	49

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

U hodnocení indikátoru „samostatná výdělečná činnost“ je nutno zachovat obezřetnost – na jedné straně lze samostatnou výdělečnou činnost vnímat jako únik z případné dlouhodobé

nezaměstnanosti, jiný pohled naopak nabízí komparativní výhody soukromého podnikání. S nimi pak může být spojeno i vytváření pracovních míst. Pokud jde o samostatnou výdělečnou činnost, vykazují imigranti vyšší hodnoty než populace jako celek, i když jen přibližně o jeden procentní bod. Celkově je mezi podnikateli více mužů než žen, přičemž rozdíl činí v celkové populaci až deset procentních bodů a u imigrantů je jen o něco nižší. I tak jsou však ženy-imigrantky podnikavější než je jejich referenční skupina, a to bez ohledu na region, z něhož pocházejí. Za zmínku pak stojí rovněž věková skupina staršího produktivního věku 55 – 64 let, která se ukazuje jako podstatně podnikavější, a to opět bez ohledu na svůj původ, než celý zbytek populace, přičemž však tato skupina populace pocházející ze zemí mimo EU je obecně nejpodnikavější, jak ukazuje Tabulka 7.

Tabulka 5: Míra nezaměstnanosti a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	7	6	5	8	8	7	5	5	:	10	9	8
2010	7	6	5	8	8	8	6	6	6	10	9	9
2011	7	6	5	9	8	7	6	6	5	10	9	9
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	8	6	6	8	7	9	5	4	:	10	9	11
2010	8	7	6	8	7	10	6	5	:	9	8	11
2011	8	6	6	8	7	10	6	5	7	10	8	11
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	6	5	3	8	8	5	5	5	:	10	10	6
2010	6	5	3	8	8	5	6	6	:	10	9	6
2011	6	6	3	9	9	5	6	6	:	11	11	6

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Doplňme tyto indikátory vytvořené v EU ještě o dva indikátory ze studie OECD, totiž o informace o potomcích imigrantů narozených v zemi mimo zaměstnání nebo studium (tzv. kategorie NEET – *neither in employment nor in education or training*, doslova ani v zaměstnání, ani v oblasti studia nebo odborné přípravy) a o data týkající se potomků imigrantů narozených v zemi ve veřejném sektoru. Kategorie NEET je alternativou k míře nezaměstnanosti mládeže – zatímco samotná kategorie nezaměstnanosti mládeže zachycuje pouze ty, kteří jsou nezaměstnaní, ale hledají práci. Ve Spojeném království je rozdíl mezi potomky imigrantů a potomky domácího obyvatelstva přibližně ve věkové skupině 15 – 34 let

2,3 % v neprospěch imigrační populace (17 % : 14,3 %), v případě osob s nižším vzděláním je pak rozdíl ještě vyšší (33,7 % : 29,7 %). Z oněch 17 % potomků imigrantů v kategorii NEET pak bylo 7,8 % dlouhodobě nezaměstnaných, 22,8 % krátkodobě nezaměstnaných a 69,4 % neaktivních mimo vzdělání a přípravu (data z r. 2008). Více zarážející než rozdíl mezi imigrační a domácí populací je však rozdíl mezi nízkou a výše vzdělanou populací v rámci této skupiny, který je fakticky na dvojnásobku hodnoty.¹¹

Tabulka 6: Míra překvalifikovanosti a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	23	21	21	27	25	25	26	25	25	27	25	25
2010	25	23	22	29	28	25	29	28	25	29	27	25
2011	24	22	20	33	31	25	38	37	25	30	29	25
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	20	18	18	24	22	24	20	18	:	25	23	24
2010	21	20	19	27	25	23	23	22	:	28	27	23
2011	22	21	19	33	31	25	37	36	32u	31	29	23
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	27	25	26	30	29	26	31	31	:	29	28	25
2010	28	25	27	31	30	26	33	33	:	29	28	26
2011	26	24	21	33	32	26	39	38	21	29	28	28

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Zaměstnání imigrantů ve veřejné sféře pak může sloužit jako indikátor jejich integrace na pracovním trhu. Srovnání zastoupení imigrantů a domácí populace ve veřejném sektoru je samozřejmě ovlivněno tím, že určitý počet takovýchto pracovních pozic je ze zákona určen pouze pro občany domácího státu. Proto se jako lepší varianta jeví použít populační skupinu potomků imigrantů, kteří většinou bývají již občany přijímajícího státu, a porovnat zastoupení domácí a imigrační populace tímto způsobem. V našem případě se jedná opět o kategorii ve věku 15 – 34 let, mimo studenty a osoby připravující se na budoucí povolání, zaměstnané v oblasti veřejné správy, zdravotnictví a sociální práci a vzdělávání. Potomci imigrantů byli podle dat OECD z roku 2008 v podstatě na stejné úrovni jako potomci referenční skupiny domácího obyvatelstva (23 % : 23,3 %). Přepočteme-li data na úroveň zaměstnanosti těchto

¹¹ OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration, s. 104-106.

skupin, která činí 73,6 % u imigrantů a 79,7 % u referenční domácí populace, začne být rozdíl viditelnější – u skupiny potomků imigrantů pracuje ve veřejném sektoru 16,9 % celkové populace, zatímco u domácí populace je to 18,6 %. Nejvíce jsou nůžky rozevřeny při srovnání cílové skupiny v segmentu s vyšším vzděláním. Zde je poměr v neprospěch potomků imigrantů takřka desetiprocentní (28,38 % : 37,56 %).¹²

Tabulka 7: Míra samostatné výdělečné činnosti a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhlo

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	13	13	19	15	15	19	15	16	19	14	15	19
2010	13	13	19	14	14	20	14	15	17	14	14	22
2011	14	13	20	15	14	24	15	15	23	15	14	24
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	18	17	25	19	19	27	20	20	27	18	18	28
2010	18	17	26	17	17	27	16	17	21	18	17	29
2011	18	17	26	18	18	32	19	19	32	18	17	32
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	8	8	11	10	10	11	10	12	:	9	10	11
2010	9	9	12	10	10	13	11	12	13	10	10	14
2011	9	9	12	10	10	15	11	11	15	10	10	15

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

V hodnocení MIPEx III pak v kategorii Mobilita na trhu práce Spojené království získalo v roce 2010 55 % bodů, což znamenalo celkovou nulovou změnu od studie MIPEx II z roku 2007 s tím, že vstup na trh práce je snadný a po splnění kritérií z PBS je s pracujícími zacházeno stejně jako s domácími. Zároveň nebyla pro imigraci uzavřena žádná odvětví ekonomiky ani jim nebyl odepřen přístup k pracovním službám. Zároveň však nezískají žádnou zvláštní podporu, na rozdíl např. od severovýchodních zemí. Rovněž nemají přístup ke značné části sociální podpory, což je v imigrantských zemích spíše neobvyklé.¹³

Integraci imigrantů na sociálně-ekonomické úrovni lze rovněž hodnotit z hlediska problematiky vzdělání a politik s ní souvisejících. Prvním z kritérií EU je v této oblasti kategorie nejvyššího dosaženého vzdělání. Jak ukazují Tabulky 8 a 9, z hlediska vzdělání jsou

¹² OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration, s. 126-127.

¹³ HUDDLESTON, T. et al. (2011): Migrant Integration Policy Index III, s. 202.

na tom imigranti do Spojeného království celkově lépe než referenční populace, a to jak v oblasti dosaženého terciárního vzdělání (Tabulka 8), tak v oblasti zisku maximálně primárního vzdělání (Tabulka 9). Pokud jde o terciární vzdělání, vidíme, že došlo v roce 2011 k relativně vysokému nárůstu imigrační populace s vysokoškolským vzděláním, přičemž tento nárůst prochází všemi kategoriemi zkoumané populace. Nejvyšší dosažené vzdělání pak má skupina migrantů ze zemí mimo EU. To lze vyhodnotit jako důsledek zavedení bodového systému a podporu vysoce kvalifikované pracovní migrace ve vztahu k těmto zemím, zatímco občané EU mohou využívat právo na volný pohyb po EU a přicházet do Británie bez omezení. Podobně i v kategorii získaného maximálně primárního vzdělání jsou na tom imigranti lépe než referenční skupina, přičemž výrazné rozdíly vidíme zejména v kategorii mužů. Zároveň se ukazuje, že imigrační populace ze zemí EU přichází celkově s vyšší dosaženou úrovní vzdělání než přistěhovalci ze zemí mimo EU a tento rozdíl se v čase zvyšuje či zvyšoval. To lze vysvětlit lepší úrovní ekonomiky a školství v zemích EU ve srovnání se zeměmi mimo EU.

Tabulka 8: Míra dosažení terciárního vzdělání a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	32	35	27	34	36	28	28	32	22	36	38	31
2010	34	37	27	35	37	30	31	34	27	37	39	32
2011	36	39	29	48	51	35	44	48	31	49	52	37
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	32	34	28	34	36	29	26	28	21	37	39	33
2010	33	36	29	35	37	29	28	31	22	38	40	31
2011	35	38	30	48	51	35	40	43	28	51	54	37
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	33	36	25	33	36	28	30	34	22	35	37	30
2010	35	38	26	36	37	32	34	38	31	36	37	32
2011	36	40	28	48	51	36	49	53	34	47	50	37

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Statistiky OECD nabízejí další srovnání v jiných oblastech, která mohou dát plastičtější pohled na problematiku vzdělávání. Podle jejich údajů ve Spojeném království byl počet potomků imigrantů, kteří navštěvovali předškolní zařízení alespoň jeden rok 65,7 %, zatímco u referenční populace domácí to bylo 67,4 % - rozdíl je tedy zanedbatelných 1,7 %. Výraznější rozdíly jsou vidět v úrovni čtení ve věku 15 let, které byly naměřeny při OECD PISA testování

čtení, které jsou navíc ovlivněny znalostí jazyka a tím, zda se daným jazykem mluví v rodině přistěhovalců. Zatímco rozdíl mezi dětmi běžné populace a dětmi imigrantů (tedy 2. generací imigrantů) byl v PISA testu čtení v průměru necelých 8 bodů, rozdíl mezi imigranty první generace a běžnou populací byl 41 bodů. Rozdíl mezi první a druhou generací migrantů pak byl 34 body. Pokud se navíc jazykem testu nemluví v rodině, získává druhá generace migrantů v průměru o 33 bodů horší skóre a první generace v průměru o 12 bodů horší skóre. Pokud navíc dítě do země dorazí ve věku od 6 do 10 let, získává v průměru o 25 bodů lepší skóre v PISA testu čtení. Jak zároveň zpráva OECD doplňuje, rozdíl mezi imigranty a domácí populací se průběžně snižuje, a to v první i ve druhé generaci.¹⁴

Tabulka 9: Míra dosažení maximálně primárního vzdělání a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	25	23	33	20	20	28	18	15	31	22	21	27
2010	23	22	32	19	18	29	16	14	29	21	20	29
2011	23	21	31	20	19	32	17	15	33	21	20	31
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	22	22	23	18	18	23	17	15	25	19	19	23
2010	21	21	23	17	16	25	15	13	27	17	17	24
2011	21	21	24	18	17	28	17	15	30	19	18	27
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	27	25	42	22	21	32	18	15	35	24	24	30
2010	26	23	40	22	20	32	16	14	30	24	23	32
2011	25	22	39	22	20	35	18	15	35	24	23	35

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Podle hodnocení v rámci kritérií MIPEX III pak Spojené království v oblasti vzdělání obdrželo 58 %. Vzhledem k tomu, že tato oblast byla do studie MIPEX zahrnuta v roce 2010 poprvé, nelze tedy hodnotit dosažené změny. Podle analýzy MIPEX žáci – imigranti mají lepší podporu ve školách v celé Británii než na kontinentu. V oblasti občanství, identity a diverzity britské školy nabízejí nejlepší vzdělání ze všech zemí OECD. Naopak v cílení na nové potřeby a příležitosti, které přistěhovalci přinášejí do škol, britský vzdělávací systém zatím zaostává za americkým a skandávským. Přistěhovalci mohou v Británii těžit z mírně příznivých cílených

¹⁴ OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration, s. 80–87.

opatření na svou podporu, ovšem záleží na tom, zda školy a obce pořádají a získají prostředky navíc na podporu a školení.¹⁵

V oblasti sociální inkluze je jedním z klíčových indikátorů integrace imigrantů zcela určitě jejich příjem vyjádřený ve formě střední hodnoty disponibilního důchodu. Tabulka 10 ukazuje střední hodnotu disponibilního příjmu imigrantů jako poměr střední hodnoty disponibilního příjmu celkové populace. Vidíme, že jako celek dosahují imigranti necelých 90 % příjmů hostitelské populace, přičemž ovšem migranti ze zemí EU v hlavním produktivním věku se naopak dostávají nad průměr referenční populace – své i celkové; zejména pak muži. Zajímavou kategorií jsou pak ženy staršího produktivního věku pocházející ze zemí mimo EU, které nejen, že mají relativně nízkou míru nezaměstnanosti (viz Tabulka 5), ale rovněž jejich příjmy jsou vysoko nad průměrem všech odpovídajících referenčních skupin.

Tabulka 10: střední hodnota disponibilního příjmu imigrantů jako poměr střední hodnoty disponibilního příjmu celkové populace a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhлено

Rok	Narození mimo UK - celkem			z nich					
				narození v EU			narození mimo EU		
	Populace ve věku								
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	90	90	97	101	100	105	81	80	96
2010	83	89	97	94	96	92	79	79	101
2011	87	89	97	100	104	93	84	82	102
Rok	Muži narození mimo UK			z nich					
				narození v EU			narození mimo EU		
	Populace ve věku								
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	84	85	79	101	99	79	74	76	76
2010	82	87	98	92	94	98	77	78	98
2011	89	92	85	103	112	89	84	83	85
Rok	Ženy narozené mimo UK			z nich					
				narozené v EU			narozené mimo EU		
	Populace ve věku								
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	95	93	110	101	98	112	87	87	104
2010	85	90	97	95	98	85	81	80	105
2011	88	88	106	99	102	94	84	82	112

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Tabulka 11 pak ukazuje procento populace ohrožené chudobou a sociální exkluzí. Zde je vidět, že pozice imigrantů jako celku je v daném období z hlediska sociální inkluze výrazně horší, ovšem detailnější pohled ukazuje, že fakticky je chudobou a sociálním vyloučením ohrožena převážně populace imigrantů pocházejících ze zemí mimo EU, a zcela nejvíce pak

¹⁵ HUDDLESTON, T. et al. (2011): Migrant Integration Policy Index III, s. 203.

skupina těchto migrantů v hlavním produktivním věku. To by odpovídalo předcházejícímu autorovu zjištění o pracovním charakteru imigrace do Spojeného království. Naopak imigranti pocházející ze zemí EU jsou na tom ve srovnání s referenční populací podstatně lépe. Jak ukazuje Tabulka 12, nastavení sociálního systému je relativně úspěšné, protože se mu daří výrazně snižovat ohrožení sociálním vyloučením prostřednictvím sociálních transferů, přičemž imigrační populace dokáže ze sociálních transferů vytěžit větší snížení rizika chudoby a sociálního vyloučení.

Tabulka 11: Míra ohrožení chudobou a sociálním vyloučením a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhлено

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	20	18	23	28	26	22	19	16	18	31	31	23
2010	21	20	21	28	26	22	14	10	24	34	32	22
2011	21	20	22	31	29	27	20	14	27	35	35	26
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	19	18	22	29	27	26	22	17	31	32	31	23
2010	20	19	19	28	24	25	11	8	28	34	31	23
2011	19	19	21	29	28	30	14	10	31	35	34	30
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		
	25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64		25-54	55-64	
2009	20	18	23	27	26	18	16	16	7	31	31	23
2010	22	21	23	28	27	20	16	12	19	33	34	21
2011	23	20	24	32	30	23	25	16	21	36	36	24

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Studie zpracovaná Eurostatem pak jako další z indikátorů integrace nabízí poměr majitelů nemovitostí vůči těm, kteří nemovitost nevlastní. V Británii je tento poměr podobný jako v celé EU a pohybuje se přibližně na úrovni 0,9 – 1 %, je tedy zhruba o 0,1 procentního bodu nad průměrem EU. V referenční skupině populace je pak tento poměr zhruba dvojnásobný, kolem 2,0 %. Výjimkou jsou osoby staršího produktivního věku (55 – 64 let), kde je tento poměr vyšší a osciluje kolem hranice 4 % u domácí populace i u migrantů, přičemž u žen se dostává až nad pětiprocentní hranici – viz Tabulka 13.

Tabulka 12: Míra ohrožení chudobou a sociálním vyloučením po sociálních transferech a její vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	15	13	16	23	22	18	15	12	10	27	26	21
2010	15	14	15	22	20	16	9	8	12	27	25	18
2011	14	12	16	21	19	21	15	8	20	24	23	21
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	14	13	16	25	24	21	17	12	18	29	29	22
2010	14	13	14	23	20	17	8	7	12	29	25	20
2011	13	12	15	20	18	24	9	7	19	24	22	25
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	15	13	17	21	20	15	13	12	3	25	23	20
2010	15	14	15	21	21	15	10	9	11	26	25	16
2011	15	13	16	22	19	18	19	9	21	24	24	17

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Na relativně dobré sociální začlenění pak ukazuje Tabulka 14, která ukazuje poměr populace vnímající svůj zdravotní stav jako špatný, kde se ukazuje, že populace imigrantů je na tom ze zdravotního hlediska velmi podobně jako populace celková, s výjimkou žen staršího věku, které pociťují svůj zdravotní stav jako horší ve větším množství. To může být důsledek migrace a s ní spojených životních a kariérních změn. Podle údajů OECD pak procento imigrantů (3,51 %) takřka odpovídá zastoupení osob z referenční populace, které pociťují, že mají neuspokojené zdravotní (léčebné) potřeby (3,43 %).¹⁶

¹⁶ OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration, s. 69-73.

Tabulka 13: Poměr majitelů nemovitostí vůči těm, kteří nemovitost nevlastní a jeho vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	2	2	4	1	1	3	1	1	3	1	1	3
2010	2	2	5	1	1	5	1	1	4	1	1	5
2011	2	1,9	4,3	0,9	0,9	4,0	0,8	0,8	4,4	1,0	0,9	4,0
Rok	muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	2,5	2,4	4,1	0,8	0,7	2,9	0,5	0,5	2,0	0,9	0,8	3,5
2010	2,5	2,3	4,8	1,0	1,0	5,6	1,0	0,9	3,3	1,0	1,0	8,7
2011	2,2	1,9	4,4	0,9	0,9	3,0	0,8	0,7	3,9	1,0	0,9	2,8
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	2,3	2	4	1	1	3	1	1	3,5	1	1	3
2010	2	2	5	1	1	5	1	1	6,2	1	1	4
2011	2,0	1,9	4,3	0,9	0,9	5,6	0,7	0,8	5,2	1,1	0,9	5,7

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory integrace imigrantů.

Doplňme tyto indikátory sociálně-ekonomické úrovně integrace imigrantů ještě jedním údajem z dat shromážděných OECD: Podíl osob, které žijí v přeplněných nebo zanedbaných obydlích, je ve Spojeném království pro imigranty (23,44 %) takřka dvojnásobné ve srovnání s celkovou populací (12,78 %).¹⁷

¹⁷ OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration, s. 59-63.

Tabulka 14: Poměr populace vnímající svůj zdravotní stav jako špatný a jeho vývoj podle původu, věkových skupin a pohlaví, v %, zaokrouhleno

Rok	Celková populace			Narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	4	4	8u	4u	4u	7u	3u	3u	9u	5u	5u	6u
2010	5	4u	9u	4u	4u	11u	2u	2u	6u	5u	5u	13u
2011	5	4u	9u	3u	2u	11u	5u	4u	15u	3u	1u	10u
Rok	Muži v rámci celkové populace			Muži narození mimo UK			z nich					
							narození v EU			narození mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	5u	4u	9u	4u	3u	9u	3u	2u	10u	4u	4u	8u
2010	5u	4u	9u	4u	4u	7u	1u	1u	4u	6u	6u	9u
2011	5u	4u	9u	3u	2u	10u	4u	2u	14u	2u	1u	9u
Rok	Ženy v rámci celkové populace			Ženy narozené mimo UK			z nich					
							narozené v EU			narozené mimo EU		
	populace ve věku											
	20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich		20-64	z nich	
25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	25-54		55-64	
2009	4u	4u	7u	5u	5u	6u	4u	4u	7u	5u	6u	5u
2010	4u	4u	8u	4u	3u	14u	3u	2u	8u	5u	4u	16u
2011	5u	5u	9u	4u	3u	12u	5u	5u	17u	3u	2u	11u

Zdroj dat: Eurostat – Indikátory itegrace imigrantů.

Závěr

Shrneme-li tedy sociálně-ekonomickou úroveň integrace imigrantů v Británii, dá se říct, že v období před parlamentními volbami v roce 2015 ještě nebylo dosaženo jejich úplné sociálně-ekonomické integrace. Podle dostupných údajů a indikátorů lze tak integraci na této úrovni hodnotit pouze jako částečnou. Nedostatky v rámci sociálně-ekonomické integrace ve srovnání s domácí populací byly zřejmé zejména v oblasti bydlení (a výše příjmů imigrantů). Ekonomická aktivita imigrantů byla naopak na úrovni odpovídající domácí populaci, zatímco nezaměstnanost imigrantů domácí populaci převyšovala zejména u žen. Naopak v oblasti vzdělávání je pozice imigrantů z hlediska jejich integrace hodnotitelná pozitivně, k čemuž ovšem přispívá i vysoká kvalita britského vzdělávacího komplexu.

Použitá literatura:

1. AGER, A. – STRANG, A. (2002): Indicators of Integration: final report [Home Office Development and Practice Report]. [Online]. In: *National Archives*, 2002. [cit. 04. 05. 2021.] Available online: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/dpr28.pdf>. ISBN 184473456.
2. BARŠA, P. (1999): *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999. ISBN 80-85959-47-X.

3. EU (2004): EU actions to make integration work [Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU]. [Online]. In: *European Commission*, 2004. [cit. 8. 12. 2014.] Available online: http://ec.europa.eu/ewsi/en/EU_actions_integration.cfm.
4. EU (2010): European Ministerial Conference on Integration (ZARAGOZA, 15 and 16 April 2010) Draft Declaration [Online]. In: *European Commission*, 2010. [cit. 08. 12. 2014.] Available online: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_13055_519941744.pdf.
5. EUROSTAT (2011): Indicators of Immigrant Integration: A Pilot Study. [Online]. In: *Eurostat*, 2011. [cit. 04. 05. 2021.] Available online: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-11-009/EN/KS-RA-11-009-EN.PDF. ISBN 9789279202384.
6. GIDLEY, B. (2012): Monitoring Integration in the UK. In: BIJL, R. – VERWEIJ, A. eds. (2012): *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe : integration policies and monitoring efforts in 17 European countries*. The Hague: The Netherlands Institute for Social Research/SCP, 2012, p. 344-358. ISBN 978-90-377-0569-0.
7. HUDDLESTON, T. et al. (2011): Migrant Integration Policy Index III. [online]. In: *MIPEX*, 2011. [Cited 04. 05. 2021.] Available online: http://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/migrant_integration_policy_index_mipexiii_2011.pdf.
8. KOHOUTEK, J. (2015): *Vliv mezinárodní migrace na politické systémy liberálních demokracií: případová studie Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku*. [Dissertation]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre: Filozofická fakulta; Katedra politologie a európskych štúdií, 2015.
9. MIPEX (2010): MIPEX 2010 INDICATORS [online]. In: *MIPEX*, 2010. [cit. 04. 05. 2021.] Available online: http://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/mipex_indicators_2010.pdf.
10. OECD (2012): Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration. [online]. In: *OECD Publishing*, 2012. [Cited 04. 05. 2021.] Available online: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264171534-en>. ISBN 9789264171534.

Contact:

Mgr. et Mgr. Jiří Kohoutek, PhD.

Department of Political and Social Science

College of International and Public Relations Prague

U Santošky 17

150 00 Praha 5

Czech Republic

e-mail: kohoutek@vsmvv.cz

POLITIKA FIREMNEJ POHOSTINNOSTI VYBRANÝCH TNK AKO JEDEN Z UKAZOVATEĽOV ICH KORPORÁTNEJ IDENTITY

CORPORATE HOSPITALITY OF SELECTED TNC AS ONE OF THE INDICATORS OF THEIR CORPORATE IDENTITY

Sonia Krajčík Danišová

Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemskácesta 1/b,
85235 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: sonia.krajcik.danisova@euba.sk

Abstrakt: Aktivity firemnej pohostinnosti sú jedným z mnohých ukazovateľov korporátnej identity firiem, konkrétne korporátneho imidžu a korporátnej kultúry. Cieľom príspevku bolo zanalyzovať aktivity firemnej pohostinnosti dvoch amerických spoločností – Dell a IBM. V prieskume bola použitá metóda interview so zástupcami oboch spoločností na Slovensku a analýza webových stránok slovenských dcérskych spoločností. Hlavným zistením bolo, že aktivitám firemnej pohostinnosti sa na Slovensku v porovnaní s USA nevenuje rovnako veľká pozornosť, resp. ich propagácia na webstránkach slovenských dcérskych spoločností je minimálna. Táto skutočnosť negatívne vplyva na budovanie pozitívneho korporátneho imidžu, bez ohľadu na to, či tieto spoločnosti patria na trhu k lídrom, alebo či majú niekoľko silných konkurentov.

Kľúčové slová: Korporátne identita, korporátne kultúra, korporátne komunikácia, korporátne imidž, korporátne pohostinnosť, transnacionálna korporácia (TNK)

JEL: J53, M14, M31

Abstract: Corporate hospitality activities are one of many indicators of corporate identity of companies, specifically corporate image and corporate culture. The aim of the paper was to analyze the corporate hospitality activities of two American companies – Dell and IBM. The survey used the method of interviews with representatives of both companies in Slovakia and analysis of the websites of Slovak subsidiaries. The main finding was that the corporate hospitality activities in Slovakia in comparison with the USA are not given much attention, and that their promotion on the websites of Slovak subsidiaries is minimal. This fact negatively affects the building of a positive corporate image, regardless of whether these companies are one of the market leaders or have several powerful competitors.

Keywords: Corporate identity, corporate culture, corporate communication, corporate image, corporate (client) hospitality, transnational corporation (TNC)

JEL: J53, M14, M31

Úvod

Za posledných desať rokov bolo podnikateľské prostredie ovplyvnené nielen hospodárskou krízou z roku 2007, ale bolo tiež charakterizované neustálymi zmenami, dlhodobým procesom globalizácie, turbulentnými výkyvmi na akciových trhoch, či striedavo pozitívnym i negatívnym ekonomickým vývojom. Keďže *korporátne identita* (z angl. *Corporate Identity – CI*) predstavuje pre firmy strategický nástroj ich budovania, musí teda predstavovať špecifické vlastnosti, schopnosti, prednosti až osobnosť firmy. Prostredie ovplyvňuje, formuje a spôsobuje zmeny v stratégiách všetkých trhových subjektov.

Fenomén korporátnej pohostinnosti spoločností sa na slovenský trh začal objavovať spolu s príchodom zahraničných firiem. Korporátne pohostinnosť sa i v etických kódexoch transnacionálnych korporácií (ďalej iba TNK) pôsobiacich na Slovensku často spomína pod jej

pôvodným anglickým názvom – t. j. Corporate Hospitality (CH). Definovaná je veľmi široko a rôznorodo a v rámci CI tiež spadá pod korporátny imidž (CI_m), resp. pod korporátnu/firemnú kultúru (CC). Ide o akúkoľvek zábavnú akciu organizovanú spoločnosťou pre buď svojich zamestnancov alebo klientov (resp. potenciálnych klientov) alebo zainteresované iné strany takým spôsobom, že všetky náklady znáša samotná spoločnosť. Cieľom je posilniť vzťahy s klientmi, motivovať zamestnancov a získať si dôveru všetkých zainteresovaných strán. Ako konkrétny príklad CH možno spomenúť napríklad konské dostihy, módne prehliadky, benefičné koncerty, zápasy v ragby, golfové turnaje a podobne, často spojené aj s aukciou prepojenú s charitatívnou činnosťou.

Rôzne typy podujatí organizované spoločnosťou (ako súčasť firemnej pohostinnosti) sú: inauguračné udalosti – s konkrétnou témou či zámerom, na prilákanie pozornosti, viacchodový obed/večera – vhodný skôr na dlhšie rozhovory či rokovania, slávnostné udeľovanie cien – na podpora pozvaných s víziou spolupráce do budúcnosti, benefičné akcie – často doplnené aukciou prepojenou s charitatívnou činnosťou. Cieľom výskumu bolo zanalyzovať aktivity firemnej pohostinnosti (CH) dvoch amerických TNK – Dell a IBM. V prieskume boli použité metódy interview so zástupcami oboch spoločností na Slovensku a analýza webových stránok slovenských dcérskych spoločností.

1 Teoretické vymedzenie a význam budovania korporátnej identity (CI) pre úspešné postavenie firmy na trhu

Cieľom prvej kapitoly príspevku je identifikovať a charakterizovať súčasný vývoj svetového podnikateľského prostredia, zhrnúť teoretické poznatky konceptu korporátnej identity – z anglického Corporate Identity (ďalej iba CI), ako strategického nástroja, ktorý uplatňujú firmy na trhu a poukázať na dôležitosť tohto konceptu a jeho miesto v strategickom manažmente. Ďalším cieľom tejto kapitoly je identifikovať jednotlivé dimenzie CI tzv. CI mixu (Corporate Culture – CC, Corporate Communication – CCom, Corporate Network – CN, Corporate Design – CD a Corporate Image – CI_m). Termín CI (ako aj všetky jeho prvky) je v slovenskej vedeckej literatúre používaný väčšinou v anglickom jazyku a jeho doslovný preklad, ktorý by bol korporátna identita, firemná identita alebo podniková identita nie je doteraz zjednotený. V článku je používaný pojem CI v anglickom jazyku – v jeho skrátenej forme CI, ako aj pojmy vzťahujúce sa na jednotlivé prvky CI – CC, CCom, CN, CD a CI_m.

CI zahŕňa všetky hmatateľné objekty a prejavy správania spoločnosti, ktorými sa firma prezentuje navonok. Podľa *Zorkóciovej* je CI prejavom osobnosti firmy, ktorý sa odráža nie len v CC ale aj v CI_m. Teoreticky vymedziť pojem CI je však veľmi komplikované, pretože odborná verejnosť nie je jednotná pri špecifikácii tohto fenoménu. Je to spôsobené hlavne tým, že CI je viacdimenzionálnym a interdisciplinárnym fenoménom a taký podlieha zmenám nielen v priestore, ale i v čase. Podľa CI sa dá spoločnosť jasne rozpoznať a jednoznačne odlišiť od ostatných konkurentov na trhu. CI by mala zahŕňať nielen históriu, filozofiu a víziu firmy, ale aj komplexný pohľad na jej zamestnancov a etické a morálne hodnoty ktoré firma vyznáva.¹

Podľa *Balmera* môžeme CI tiež chápať ako koordinovanú a integrovanú činnosť (t. j. stratégiu), v rámci ktorej by mala CI spĺňať kritéria viacdimenzionality, multispektrálnej adresnosti a synergie. Práve jasne stanovená firemná stratégia môže zaručiť i fungujúcu firemnú komunikáciu istotu a dôveru a celkovú uniformitu v spoločnosti.² Podľa dvojice amerických autorov *Kimberlyho* a *Bouchikhiho* by CI firmy mala byť následne integrovaná aj do produktových, cenových, marketingových, komunikačných, distribučných stratégií firmy, aby všetky cieľové skupiny dokázali spoločnosť vnímať rovnako. Okrem podnikateľských subjektov si môžu koncepciu CI budovať aj iné subjekty trhu. (napr.: štáty, svetové organizácie,

¹ ZORKÓCIOVÁ, O. a kol. (2007): Corporate Identity II., s. 9-10.

² HE, H. W. – BALMER, J. M. T. (2011): A Grounded Theory of the corporate identity and corporate strategy dynamic: a corporate marketing perspective, s. 401-430.

politické strany či vysoké školy), ktoré chcú jasne a zreteľne komunikovať s vonkajším aj vnútorným prostredím a strategicky tak budovať povedomie o sebe.³

Podľa *Marwick* a *Filla* vypovedá CI o tom, čo spoločnosť je, ako funguje, aký je spôsob, akým vykonáva svoje podnikateľské aktivity a aké stratégie si prisvojí a následne implementuje do ďalších procesov. CI spoločnosti je niečo, čím sa jedna spoločnosť odlišuje od druhej.⁴ *Balmer* a *Gray* poukázali na unikátne charakteristiky tzv. korporátnej osobnosti (Corporate Personality – CPe), ktoré CI odráža a ktoré sú hlboko zakorenené v správaní členov spoločnosti, ktorí pomáhajú zamestnancom plne sa stotožniť so spoločnosťou.⁵ Práve preto rozlišujeme medzi vnímaním „ako sami seba vnímame“, čo sa odráža v CI a tým, „ako by sme chceli byť inými vnímaní“, čo reprezentuje tzv. „želaná CI“. *Greyser* túto teóriu ešte doplnil o niekoľko ďalších pojmov, pričom poukázal na potrebu rozlišovať medzi zámermi, stratégiami a rôznymi aspektami CI, ktoré vytvárajú vlastnú identitu.⁶ Podľa *Chuna* takúto identitu odlišujeme od identity spoločnosti, ktorá vychádza zo subjektívneho vnímania identity spoločnosti ich vlastnými akcionármi a nazývame ju „vnímaná identita“ (z angl. perceived identity). Naopak, „želaná identita“ zahŕňa nielen to, ako sa spoločnosť chce sama vnímať a prezentovať (z angl. ideal / desired identity), ale aj to, ako chce byť vnímaná inými – t. j. „želaný imidž“ (z angl. intended image). Rozlišujeme tiež medzi identitou spoločnosti a CI, s tým, že identita spoločnosti je termínom spadajúcim pod správanie spoločnosti a CI je termínom spadajúcim pod identitu na strategickej úrovni.⁷ Tieto termíny sú na pohľad zameniteľné a často preto nesprávne prekladané. *Hatch* a *Schultz* poukázali na to, že identita spoločnosti sa vzťahuje na to, čo si o svojej spoločnosti myslia jej vlastní akcionári, kým CI sa vzťahuje na to ako spoločnosť funguje na základe zdieľaných presvedčení a spoločných cieľov.⁸

V rámci CI rozlišujú *Pérez* a *Rodríguez del Bosque* nasledujúcich päť dominantných atribútov: identita ako osobnosť spoločnosti, identita ako imidž spoločnosti, identita ako vizuálny imidž, identita ako súbor spôsobov prejavu CCom a identita ako integratívny koncept.⁹ CI je tiež vnímaná ako súbor firemných zdrojov, ktoré sú charakteristické pre danú spoločnosť. *Melevar* ich sumarizuje v modeli, ktorý obsahuje 21 vnútorných faktorov zoskupených do siedmich kategórií.¹⁰

Vzájomné vzťahy, ktoré vytvárajú CI skúmali aj *Melevar* a *Karaosmanoglu* a tí prišli k záveru, že CC vychádzajúca z histórie spoločnosti, z jej zakladateľa, krajiny pôvodu, subkultúr a obsahujúca misiu, víziu a hodnoty spoločnosti, ovplyvňuje korporátnu stratégiu ako aj CB (t. j. správanie spoločnosti, manažmentu aj zamestnancov). Korporátna stratégia nasleduje korporátnu štruktúru pre štruktúru značky a organizačnú štruktúru, ktoré priamo ovplyvňujú prejavy CD (slogan, architektúra, rozmiestnenie kancelárií, webstránka, lokalita). Korporátna stratégia, CC a CB spolu vytvárajú CCom (marketing, manažment, komunikácia v spoločnosti) ktoré spolu s CD vytvárajú CI.¹¹ Kontrast medzi CI a CC analyzujú *Reitter* a *Ramanantsoa*, ktorí poukázali na to, že symbolické produkty (čiže viditeľná časť spoločnosti)

³ BOUCHIKHI, H. – KIMBERLY, J. R. (2008): *The Soul Of The Corporation: How To Manage The Identity Of Your Company*, s. 5.

⁴ MARKWICK, N. – FILL, CH. (1997): *Towards a Framework for Managing Corporate Identity*, s. 396-409.

⁵ BALMER, J. M. T. – GRAY, E. R. (2000): *Corporate Identity and Corporate Communications: Creating a Competitive Advantage*, s. 256-261.

⁶ BALMER, J. – GREYSER, S. (2002): *Perspectives on Identity, Image, Reputation, Corporate Branding, and Corporate-Level Marketing*, s. 41-42.

⁷ CHUN, R. (2005): *Corporate Reputation: Meaning and Measurement*, s. 91-109.

⁸ HATCH, M. J. – SCHULTZ, M. (2003): *Bringing The Corporation Into Corporate Branding*, s. 1041-1064.

⁹ PÉREZ, A. – RODRÍGUEZ DEL BOSQUE, I. (2014): *Customer CSR in the Banking Industry*, s. 223-244.

¹⁰ MELEVAR, T. C. (2003): *Determinants of the Corporate Identity Construct: A Review of the Literature*, s. 195-220.

¹¹ MELEVAR, T. C. – KARAOSMANOGLU, E. (2006): *7 Dimensions of Corporate Identity. A Categorisation from the Practitioners' Perspectives*, s. 846-869.

majú funkciu odkomunikovať tzv. „organizačné imaginaire“ (čiže skrytú časť spoločnosti). Tieto dve úrovne sa vzájomne dotvárajú a umožňujú pochopiť podstatu spoločnosti a jej fungovanie.¹²

Historický vývoj teoretických náhľadov na pojem a formovanie CI siaha až do 19. storočia, kedy sa CI chápala ako prejav charakteru osoby zakladateľa firmy, ktorý definoval firemnú stratégiu aj hodnoty firmy. V tomto období sa na vizuálnu stránku vôbec nedbalo a toto obdobie trvalo až do konca prvej svetovej vojny. Dvadsiate až štyridsiate roky dvadsiateho storočia boli tzv. značkovo-technické, čo znamená že značka bola dôležitá len z technickej a výrobkovej sféry, a vtedajšie produkty boli prakticky kvalitatívne aj cenovo rovnocenné. Keďže v medzivojnovom období absentovali masmediálne spôsoby komunikácie, CI sa ešte nedalo komunikovať verejnosti. V šesťdesiatych až sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia začala CI naberať na dôležitosť. Najdôležitejším prvkom CI bol CD, boli vyvinuté logá a tie odlišili spoločnosti od svojich konkurentov. Orientácia na zákazníka bola doplnená aj o opačný pohľad a firmy začali sledovať postoje a pocity zákazníkov voči firme. Do popredia sa dostali riadenie správania sa zamestnancov a motivačné stratégie. Do konca osemdesiatych rokov sa fenomén CI začína chápať ako strategický nástroj riadenia. S nástupom globalizácie sa v deväťdesiatych rokoch začínajú formovať veľké americké a európske TNK, ktoré začali vstupovať na rôzne trhy a do rôznych podnikateľských oblastí. Fenomén CI v tomto období získal globálne dimenzie a vďaka informatizácii a rozvoju internetu sa rozvinuli aj online CI stratégie.¹³

Ďalšie chápanie CI vychádza z jeho dichotomického rozdelenia na dve odlišné perspektívy pri definovaní jej konceptu – korporátna osobnosť (Corporate Personality – CPe) a CI mix, kde najdôležitejším elementom CI mixu spoločnosti mala byť jej vizuálna prezentácia. Dichotomické rozdelenie však najviac rezonovalo odbornou literatúrou na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov. Teoretické koncepcie pojmu CI na prelome dvadsiateho a dvadsiateho prvého storočia boli stabilné a zahŕňali fenomén CPe, CI mix, fenomén CED¹⁴ či CIm. Neschopnosť ustanoviť jednotnú definíciu CI priviedlo niektorých autorov k tomu, že namiesto presného pojmu sa začali orientovať skôr na jeho pochopenie, čo neskôr viedlo k vytvoreniu téz, ktoré analyzujú koncept CI.¹⁵ Bouchikhi a Kimberly vnímajú CI ako súbor princípov podnikania, podnikových zásad, opatrení, koncepcii, ideálov a stanov, ktoré jednak definujú základné hodnoty a ciele firmy a zabezpečujú ich akceptáciu, ale určujú aj stratégie, ktoré zaručujú optimálnu cestu zo súčasného stavu do stavu želaného, a tiež priradujú zdroje aktivitám, ktoré tieto stratégie vyžadujú. Na základe takéhoto teoretického vymedzenia CI odvodili základné funkcie CI. Prvou z nich je *informačno-komunikačná funkcia*, ktorá má za cieľ dosiahnuť jednoznačnú a pozitívnu (asociáciami spojenú) známosť firmy, ako aj transparentnú (zamestnancami pochopenú a nasledovanú) koncepciu CI. Druhou funkciou CI je *funkcia vytvárania imidžu*, ktorá má za cieľ vybudovať sympatie voči firme v očiach určitých záujmových skupín. Treťou funkciou je *integračná funkcia*, ktorá má za cieľ vytvoriť synergické efekty naprieč celou firmou a poslednou je *funkcia ovplyvňovania vzťahov*.¹⁶

Ďalšou dôležitou charakteristikou CI sú jej medzinárodné dimenzie, pričom rozlišujeme *monolitnú CI* (jednotná vizuálna aj komunikačná prezentácia firmy, ako má napr. McDonald's), *delegovanú/riadenú CI* (dcérske firmy tu majú vlastný štýl identity voči materskej spoločnosti,

¹² REITTER, R. – RAMANANTSOA, B. (1985): Pouvoir et politique. Au-delà de la culture d'entreprise, s. 41.

¹³ ZORKÓCIOVÁ, O. – RATKOVSKÁ, G. (2009): Osobitosti a cieľové subjekty späté s procesom budovania Corporate Identity nefiremných subjektov, s. 143-162.

¹⁴ Fenomén CED – z anglického C = central, E = enduring, D = distinctiveness.

¹⁵ ZORKÓCIOVÁ, O. – RATKOVSKÁ, G. (2009): Osobitosti a cieľové subjekty späté s procesom budovania Corporate Identity nefiremných subjektov, s. 143-162.

¹⁶ BOUCHIKHI, H. – KIMBERLY, J. R. (2008): The Soul Of The Corporation: How To Manage The Identity Of Your Company, s. 120.

ktorá však stojí vždy v pozadí, ako má napr. Danone) a *značková CI* (každá divízia alebo výrobok má svoju vlastnú identitu, napr. ako dôsledok fúzií už existujúcich firiem, ako je tomu napr. v spoločnosti Procter & Gamble).¹⁷ CI ďalej môžeme chápať v dvoch rovinách – ako vonkajšiu identitu (výrobky, služby, prostredie vo firme vplyvajúce na zamestnancov a komunikácia firmy s okolím) a vnútornú identitu (spôsoby riadenia firmy, kódexy správania, etické kódexy, firemné rituály).¹⁸ Na základe tejto analýzy môžeme rozdeliť celý komplex CI do jednotlivých prvkov, ktoré medzi sebou vytvárajú rôzne väzby a vzájomne sa ovplyvňujú.

2 Vplyv politiky firemnej pohostinnosti vybraných TNK na ich korporátny imidž

Analýze aktivít firemnej pohostinnosti spoločností IBM a Dell predchádza stručná charakteristika oboch transnacionálnych spoločností so zameraním na ich korporátnu identitu. Výber firiem bol zámerný, nakoľko sú si navzájom priamou konkurenciou a stupeň penetrácie do firmy bol pomerne vysoký, najmä vďaka externej spolupráce oboch spoločností s partnerom Bratislavská Business School (dnes súčasťou Centra celoživotného vzdelávania Ekonomickej univerzity v Bratislave, ktoré je celouniverzitným pracoviskom EUBA). V nasledujúcej časti druhej kapitoly sú bližšie predstavené obe skúmané spoločnosti.

IBM (International Business Machines) je americká medzinárodná technologická spoločnosť s hlavným sídlom v Armonk, New York, Spojené štáty americké. Spoločnosť dnes operuje vo viac ako 170 krajinách sveta. Korporácia sa rozvinula zo spoločnosti CTR (CTR = Computing – Tabulating – Recording) a až v roku 1924 bola premenovaná na IBM. IBM vyrába a uvádza na trh počítačový hardvér, softvér (a middleware) vrátane moderácia a poradenských služieb v širokej oblasti od počítačov až po nanotechnológie. Spoločnosť sa tiež zaoberá rozsiahlym výskumom, za čo drží aj rekord v oblasti vývoja v najvyššom počte patentov za 25 rokov. Niektoré z vynálezov z produkcie IBM sú napríklad: bankomaty, osobné počítače, diskety, hard disky, kreditné karty, Relational database, programovací jazyk SQL, čiarový kód či DRAM pamäť. Dominantou v 60. a 70. rokoch minulého storočia bol potom IBM mainframe, napríklad Systém/360.¹⁹ IBM niekoľkokrát upravilo svoje aktivity podľa zmien dynamicky fungujúceho trhu so zameraním na viac výnosné oblasti. Tieto zmeny súviseli napríklad s účasťou na výrobe tlačiarň so spoločnosťou Lexmark v roku 1991, s predajom značky počítačov ThinkPad a servera x86 firme Lenovo a nákupom spoločností ako PwC Consulting (2002), SPSS (2009) a Weather Company (2016). Spolu s vyššie uvedeným vyhlásila spoločnosť v roku 2014, že bude aj naďalej pokračovať vo svojej ceste v dizajne polovodičov, zároveň však ustúpi od produkcie pre firmu Global Foundries. S prezývkou „Veľká modrá“ (z angl. “Big Blue“) je IBM jednou zo 30 spoločností uvedených v štandarde Dow Jones Industrial (niekedy spomínaní aj v skratke DJIA) ako jedna z najväčších svetových spoločností s takmer 380 000 zamestnancami. Niektorí z nich pod záštitou mena spoločnosti IBM získali ocenenie svetového významu ako: 5 Nobelových cien, 6 Turingových cien, 10 národných medailí v technologickej oblasti a 5 národných medailí za vedu. V rebríčku Forbes 500 sa v roku 2021 umiestnila na 38. mieste.²⁰

Dell, Inc. je americká nadnárodná počítačová spoločnosť, ktorá sídli v Round Rocku v štáte Texase, USA. Spoločnosť vyvíja, predáva a podporuje počítače a súvisiace produkty a služby. Spoločnosť, nesúca názov po svojom zakladateľovi Michaelovi Dellovi, je jednou z najväčších technologických spoločností na svete s viac ako 103 300 zamestnancami. V roku 2009 spoločnosť predávala osobné počítače, servery, záznamové médiá, sieťové prepínače,

¹⁷ PELSMACKER, P. D. – GEUENS, M. – Van Den BERGH, J. (2010): Marketing Communications: A European Perspective, s. 35.

¹⁸ PELSMACKER, P. D. – GEUENS, M. – Van Den BERGH, J. (2010): Marketing Communications: A European Perspective, s. 39.

¹⁹ Oficiálna slovenská stránka spoločnosti IBM.

²⁰ Magazín Fortune – Zoznam Global 500 (2021).

softvéry, a počítačové periférne zariadenia a do roka 2014 už bola tretím najväčším výrobcom počítačov po spoločnostiach HP a Lenovo. Dell tiež predáva HDTV, kamery, tlačiarne, MP3 prehrávače a ďalšiu elektroniku vyrábanú inými výrobcami. Spoločnosť je známa svojimi inováciami v riadení zásobovacieho reťazca a elektronickom obchodovaní. Podľa časopisu Fortune je Dell šiestou najväčšou spoločnosťou v štáte Texas, USA podľa celkového výnosu. Je tiež druhou najväčšou neolejárskou spoločnosťou v Texase po spoločnosti AT&T, a je najväčšou spoločnosťou v oblasti Austinu v Texase. V rebríčku Forbes 500 sa spoločnosť Dell v roku 2021 umiestnila na 34. mieste, čiže o 4 priečky vyššie ako spoločnosť IBM.²¹

Firemná pohostinnosť oboch spoločností je takmer identická. Aktivity s klientmi, partnermi alebo inými tretími stranami zo strany zamestnancov IBM a Dell je obmedzená na nasledujúce okolnosti:

- a) sympóziu/kongres spojený s obedom/večerou (vrátane odovzdávania cien);
- b) profesná konferencia slúžiaca na pracovný rozvoj zamestnanca;
- c) pracovné raňajky/obedy/večere, za predpokladu, že stretnutie slúži na riadny pracovný účel a nepodporuje správanie, ktoré by sa prialo Etickému kódexu alebo právnomu poriadku;
- d) prezentácia výrobkov, služieb, profesných vzdelávacích programov súvisiacich s profesným rozvojom zamestnancov.

V prípade firemnej pohostinnosti sa vždy bude zvažovať vhodnosť miesta, náklady v kontexte s cieľom podujatia. V prípade, že zamestnanec spoločnosti je pozvaný na pracovné raňajky/obedy/večere, táto prijatá pohostinnosť musí byť povahy a rozsahu, ktorý nie je väčší ako ten, ktorý by spoločnosť pravdepodobne poskytla na oplátku a musí byť schválená priamym nadriadeným. Za schválenie sa považuje napr. písomná komunikácia e-mail, ako i následné podpísanie útraty priamym nadriadeným. Akákoľvek pohostinnosť poskytnutá alebo prijatá nesmie u prijímateľa vzbudzovať povinnosť zadosťučinenia. V prípade prezentácie výrobkov, služieb, profesných vzdelávacích programov súvisiacich s pracovným rozvojom zamestnancov spoločností, kde je účasť bezplatná a náklady na občerstvenie počas prezentácie nie sú významné, môže sa zamestnanec po predchádzajúcom schválení priamym nadriadeným prezentácie zúčastniť. V prípade firemnej pohostinnosti spoločnosť IBM aj Dell preferuje akcie a aktivity slúžiace na profesionálny rozvoj zamestnancov, kde sa v oficiálnej programe jednoznačne vyskytuje pracovno-profesionálna agenda. V prípade firemnej pohostinnosti smerom k zamestnancovi zo strany klienta, partnera, alebo tretej osoby, ak táto neobsahuje konkrétnu pracovno-profesionálnu agendu (napríklad sa jedná o spoločenské partnerské stretnutie s kultúrnym programom, spoločenská oslava výročia založenia spoločnosti, a pod.) a je spojená so spoločensko-pracovnou diskusiou. Pre všetky aktivity firemnej pohostinnosti známe alebo odhadujúce sa na viac ako 100EUR na osobu, je potrebný súhlas priameho nadriadeného, pričom ten musí byť daný písomnou formou (napr. e-mailom).

Záver

Korporátna identita (CI) má pre firmu strategický význam, a preto sa radí do strategických rozhodnutí, ktoré patria do rozhodovacej právomoci vrcholového manažmentu. Podľa rozdelenia spoločnosti na hierarchické úrovne sa koncept CI nachádza na úrovni korporácie, preto sa táto práca zaoberá najvyššou úrovňou, a teda korporátnou.

Firma zároveň musí monitorovať vonkajšie vplyvy a reagovať na ne, pretože práve na tieto signály reagujú reálni aj potenciálni zákazníci. Stačí malá nepozornosť a dlhodobý budovaný CI sa zničí v priebehu niekoľkých dní resp. hodín. Zvlášť dôležitý je monitoring všetkých signálov a správ z externého ale aj interného prostredia v čase hospodárskej krízy, či počas aktuálnej pandémie Covid 19. Možno konštatovať, že hrozby sa stávajú silnejšími ako

---

²¹ Magazín Fortune – Zoznam Global 500 (2021).

príležitosti na trhu a firma častokrát čelí poklesom predaja, alebo zhoršeniu CIm. Musí mať vypracované nielen strategické ale aj krízové plány, ku ktorým siahne v prípadoch, akým je aktuálna situácia v medzinárodnom podnikateľskom prostredí.

Uvedomenie si dôležitosti a úlohy konceptu korporátnej identity (CI) vo firemnej stratégii, je kľúčom k úspechu a konkurencieschopnosti spoločností pôsobiacich v dynamickom medzinárodnom podnikateľskom prostredí poznačenom výraznými turbulenciami a inými cyklickými a štrukturálnymi zmenami. Firmy vychádzajú z vízie a poslania, ktoré formujú CI a na ktorých je CI postavená. Ako vízia a poslanie sú vytvorené na začiatku budovania firmy, tak isto je CI formovaná od prvej zmienky o firme. CI dáva podklad jasnej a trvácnej predstave, na základe ktorej je firma jasne rozpoznateľná a odlišiteľná od iných firiem v rámci odvetvia aj v rámci svetového obchodu.

Potreba rozvíjať aktivity firemnej pohostinnosti (či už smerom k zamestnancom a ich rodinám vo forme tzv. Family Days, alebo priamo ako eventy pre existujúcich zákazníkov) je čoraz naliehavejšia a v porovnaní s aktivitami, ktoré obe TNK vynakladajú priamo v USA, je ich prezentovanie sa na Slovensku takmer nepatrné. Hlavným zistením bolo, že aktivitám firemnej pohostinnosti sa na Slovensku v porovnaní s USA nevenuje rovnako veľká pozornosť, resp. ich propagácia na webstránkach slovenských dcérskych spoločností je minimálna. Táto skutočnosť negatívne vplýva na budovanie pozitívneho korporátneho imidžu, bez ohľadu na to, či tieto spoločnosti patria na trhu k lídrom, alebo či majú niekoľko silných konkurentov. Navyše, takto cieľená prezentácia spoločnosti má obrovský potenciál osloviť potenciálnych zákazníkov, ktorí prostredníctvom CCom, CC a CIm novej konkurenčnej spoločnosti možno pocítia potrebu stať sa súčasťou aktivít firemnej pohostinnosti a naplno využívať jej výhody.

Použitá literatúra:

1. BALMER, J. M. T. – GRAY, E. R. (2000): Corporate Identity and Corporate Communications: Creating a Competitive Advantage. In: *Industrial and Commercial Training*, 2000, Vol. 32, No. 7, s. 256-261.
2. BALMER, J. – GREYSER, S. (2002): *Perspectives on Identity, Image, Reputation, Corporate Branding, and Corporate-Level Marketing*. Taylor & Francis e-Library, 2002.
3. BOUCHIKHI, H. – KIMBERLY, J. R. (2008): *The Soul Of The Corporation: How To Manage The Identity Of Your Company*. New Jersey: Wharton School Publishing, 2008. ISBN 978-0-13-185726-1.
4. BOUCHIKHI, H. – KIMBERLY, J. R. (2003): Escaping the Identity Trap. In: *Sloan Management Review*, 2003, Vol. 44, No. 3. ISSN 1532-9194.
5. HATCH, M.J. – SCHULTZ, M. (2003): Bringing The Corporation Into Corporate Branding. In: *European Journal of Marketing*, 2003, Vol. 37, No. 7-8, s. 1041-1064.
6. HE, H.-W. – BALMER, J. M. T. (2011): A Grounded Theory of the corporate identity and corporate strategy dynamic: a corporate marketing perspective. In: *European Journal of Marketing*, 2011, Vol. 67, No. 3-4, s. 401-430.
7. CHUN, R. (2005): Corporate Reputation: Meaning and Measurement, In: *International Journal of Management Reviews*, 2005, Vol. 7, No. 2, s. 91-109.
8. Magazín Fortune (2021): Zoznam Global 500. [Online]. In: *Fortune*, 2021. Dostupné na internete: <http://fortune.com/fortune500/dell/>.
9. Magazín Fortune (2021): Zoznam Global 500. [Online]. In: *Fortune*, 2021. Dostupné na internete: <http://fortune.com/fortune500/ibm/>.
10. MARKWICK, N. – FILL, Ch. (1997): Towards a Framework for Managing Corporate Identity. In: *European Journal of Marketing*, 1997, Vol. 31, No. 5-6, s. 396-409.
11. MELEVAR, T. C. (2003): Determinants of the Corporate Identity Construct: A Review of the Literature. In: *Journal of Marketing Communications*, 2003, Vol. 9, s. 195-220.

12. MELEVAR, T.C. – KARAOSMANOGLU, E. (2006): Seven Dimensions of Corporate Identity. A Categorisation from the Practitioners' Perspectives. In: *European Journal of Marketing*, 2006, Vol. 40, No. 7-8, s. 846-869.
13. Oficiálna slovenská webstránka spoločnosti DELL. Dostupné na internete: <https://www.dell.com/learn/sk/sk/skcorp1/about-dell>.
14. Oficiálna slovenská webstránka spoločnosti IBM. Dostupné na internete: https://www.ibm.com/ibm/sk/sk/?lnk=fab_sksk.
15. PELSMACKER, P. De – GEUENS, M. – BERGH, J. van den. (2010): *Marketing Communications: A European Perspective*. 4th ed. Harlow: Pearson Education Limited, 2010. ISBN 978-0-273-72138-3.
16. PÉREZ, A. – RODRÍGUEZ DEL BOSQUE, I. (2014): Customer CSR in the Banking Industry. In: *International Journal of Bank Marketing, Emerald Group Publ. Ltd*, 2014, Vol. 32, No. 3, s. 223-244.
17. ZORKÓCIOVÁ, O. a kol. (2007): *Corporate Identity II*. 2. vydanie. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-225-2336-3.
18. ZORKÓCIOVÁ, O. – RATKOVSKÁ, G. (2009): Osobitosti a cieľové subjekty späté s procesom budovania Corporate Identity nefiremných subjektov. In: *Studia commercialia Bratislavensia*, 2009, Vol. 2, No. 8, s. 143-162. ISSN 1337-7493.

Kontakt:

Ing. Mgr. Sonia Krajčík Danišová, PhD.

Fakulta aplikovaných jazykov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: sonia.krajcik.danisova@euba.sk

SÚČASNÁ CHARAKTERISTIKA HOSPODÁRSTVA JUHOAFRICKEJ REPUBLIKY

CONTEMPORARY CHARACTERISTICS OF SOUTH AFRICA'S ECONOMY

Mykhaylo Kunychka

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail:mykhaylo.kunychka@euba.sk

Abstrakt: V súčasnosti je Juhoafrická republika jednou z najviac industrializovaných ekonomík a nepochybne motorom ekonomického rastu v regióne subsaharskej časti Afriky. Cieľom príspevku je analyzovať súčasné hospodárstvo Južnej Afriky. Pre naplnenie hlavného cieľa autor uvádza nedávne trendy v ekonomickom rozvoji a rozoberá štruktúru národného hospodárstva. Poukazuje na dlhotrvajúce hospodárske problémy spojené s pomalým ekonomickým rastom a vysokou nezamestnanosťou. Pre lepšie pochopenie vnútorných ekonomických problémov sa autor v poslednej časti venuje zahraničnoobchodnej činnosti a zapojeniu národného hospodárstva do medzinárodnej deľby práce. V príspevku sa aplikujú metódy analýzy, dedukcie, syntézy a porovnaní. Používajú sa údaje získané z relevantných odborných prác a štatistických databáz medzinárodných organizácií. Výsledky naznačujú, že ekonomické problémy skúmaného štátu čiastočne súvisia s nedostatočne rozvinutým energetickým sektorom a špecifickou štruktúrou hospodárstva.

Kľúčové slová: ekonomický rast, poľnohospodárstvo, priemysel, sektor služieb, obchod, Juhoafrická republika

JEL: F63, B14

Abstract: South Africa is one of most industrialized economies and undoubtedly the engine of economic growth in the Sub-Saharan area of the Africa. The purpose of the paper is to briefly analyze the contemporary economy of South Africa. To fulfill the purpose of the paper, the author presents recent trends in economic development and analyzes the structure of the national economy. He points to long-standing economic problems associated with slow economic growth and high unemployment. For a better understanding of internal economic problems, author deals with foreign trade and the involvement of the national economy in the international division of labor. Methods of analysis, deduction, synthesis and comparison are applied in the paper. Data obtained from relevant scientific works and statistical databases of international organizations are used. The results suggest that the economic problems of the examined country are partly related to the underdeveloped energy sector and the specific structure of the economy.

Keywords: economic growth, agriculture, industry, services, trade, South African Republic

JEL: F63, B14

Úvod

V roku 1994 bola s príchodom vlády Afrického národného kongresu (ANC) a prezidenta Nelsona Mandelu zrušená politika apartheidu a medzinárodné sankcie, čo sa stalo impulzom pre rast národného hospodárstva. Vo všeobecnosti bol vznik demokratickej

Juhoafrickej republiky sprevádzaný zavedením reforiem, ktoré odrážali vtedy na africkom kontinente populárny ekonomický rozvoj založený na princípoch neoliberalizmu. Bol obnovený prílev kapitálu do ťažobného a spracovateľského priemyslu. Toto obdobie sa stalo dôležitým pre formovanie sektoru služieb, hlavne finančných služieb, ktorý za celé desaťročie vykázal 40-percentnú mieru rastu. V roku 1996 bola prijatá Stratégia pre rast, zamestnanosť a prerozdelenie (GEAR) spočívajúca v zavedení neoliberalných princípov voľného trhu a ekonómie ponuky. Liberalizácia významne ovplyvnila aj zahraničný obchod. Vstupom do Svetovej obchodnej organizácie (WTO) v roku 1995 Juhoafrická republika znížila dovozné clá, eliminovala niektoré netarifné prekážky a vývozné subvencie. Vďaka reformám sa vláde podarilo znížiť infláciu a vrátiť pôvodný rast národného hospodárstva v období rokov 1994 – 1999 na priemernú medziročnú úroveň 2,6 %.¹ Obnovenie ekonomického rastu však nedokázalo zvýšiť úroveň reálneho príjmu na obyvateľa, ktorá sa v dôsledku rýchleho populačného rastu znížila o 0,4 % ročne.²

V období rokov 2001 – 2007 vykazovala juhoafrická ekonomika pomerne vysoké medziročné tempo rastu, ktoré predstavovalo 4,3 %.³ Avšak, rast ekonomiky Južnej Afriky nie je porovnateľný s úspechom ostatných rozvojových štátov skupiny BRICS. Problémom zostava vysoká úroveň nezamestnanosti (30 – 35 % vrátane nezamestnaných, ktorí prestali hľadať zamestnanie) spôsobená vysokou ponukou pracovnej sily a nedostatočným vytváraním nových pracovných miest. S príchodom globálnej finančnej a hospodárskej krízy v roku 2009 vykázal HDP pokles v objeme 1,5 %. Väčší pokles produkcie zo skupiny BRICS v tomto období zaznamenalo len Rusko. Napriek tomu sa národné hospodárstvo Juhoafrickej republiky v nasledujúcom desaťročí zotavilo, aj keď miera rastu HDP zostala výrazne nižšia ako v predkrízovom období. V priemere ročná miera ekonomického rastu v období rokov 2010 – 2018 predstavovala 1,9 %.⁴

Cieľom príspevku je zhodnotiť jednu z najviac industrializovaných ekonomík afrického kontinentu, resp. hospodárstvo Juhoafrickej republiky. Pre naplnenie hlavného cieľa autor uvádza súčasne trendy v ekonomickom rozvoji krajiny a stručne rozoberá štruktúru národného hospodárstva. Poukazuje na dlhotrvajúce hospodárske problémy a výzvy spojené s pomalým ekonomickým rastom či vysokou nezamestnanosťou. Pre lepšie pochopenie postavenia juhoafrického hospodárstva vo svetovej ekonomike sa autor v poslednej časti venuje zahraničnoobchodnej činnosti. V príspevku sa aplikujú metódy analýzy, dedukcie, syntézy a porovnaní. Používajú sa údaje relevantných odborných prác a štatistiky medzinárodných organizácií ako Svetovej banky, Svetovej obchodnej organizácie (WTO) či Medzinárodného menového fondu (IMF).

1 Súčasná ekonomická charakteristika Juhoafrickej republiky

Juhoafrická republika je s hrubým národným produktom 6000 amerických dolárov na osobu rozvojovou krajinou patriacou k skupine štátov s vyšším stredným príjmom. V roku 2019 bol absolútny HDP krajiny druhým najväčším na kontinente, a to na úrovni 341 miliárd

---

¹ MOHR, P. (2003): An Overview of the South African Economy in the 1990s. In: *South African Journal of Economic History*, Vol. 18, No. 1-2, pp. 16-30.

² JONES, S. – INGGIS, J. (2003): The South African Economy in the 1990s. In: *South African Journal of Economic History*, Vol. 18, No. 1-2, p. 1.

³ IDC (2013): South African Economy: An overview of key trends since 1994. [Online.] In: IDC, 2013. [Citované 17. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.idc.co.za/wp-content/uploads/2018/11/IDC-RI-publication-Overview-of-key-trends-in-SA-economy-since-1994.pdf>

⁴ SVETOVÁ BANKA (2019): GDP Growth (% annual). [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 17. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?contextual=default&end=2018&locations=ZA&start=2010>

amerických dolárov, čo predstavuje až 19 % hospodárstva regiónu subsaharskej Afriky.⁵ Tento juhoafrický štát je jednoznačne motorom hospodárskeho rastu celého regiónu. V prípade 1 % ekonomického rastu sa národné hospodárstvo krajín subsaharskej Afriky zvýši o 0,7 %.⁶ Od roku 2013 hospodársky rast najviac industrializovanej ekonomiky v Afrike neprekročil hranicu 2 % a v roku 2018 dosiahol iba 0,8 %, čo predstavuje najdlhší cyklus recesie od roku 1945.⁷ Jedným z faktorov spomaľujúcich ekonomický rast sú nestabilné dodávky elektriny, ktoré brzdia rast finančného a telekomunikačného sektora a ťažobného priemyslu. Problémom nedostatočnej ponuky elektrickej energie je štátna elektrárnska spoločnosť Eskom, ktorej dlh v roku 2019 prevýšil hranicu 30 miliárd amerických dolárov (8 % HDP).⁸ Eskom je jednou z mála štátnych spoločností, ktoré nepodľahli rozsiahlej privatizácii v druhej polovici 90. rokov. K prehĺbovaniu recesie sa taktiež pridalo rozšírenie vírusu Ebola, čo malo za následok výpadok devízových príjmov v objeme 2 miliárd amerických dolárov počas obdobia rokov 2014 – 2016.⁹

Tabuľka 1: Dynamika vývoja niektorých ukazovateľov

	1980	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Rast HDP, %	6,62	-0,32	3,10	4,20	5,28	3,04	1,19	0,40	1,41
Populácia	28,557	36,801	41,436	44,968	47,881	51,217	55,386	56,204	57,000
HNP na osobu, PKS (USD)		6190	6600	7540	9610	11480	12860	12880	13060
Inflácia, %	13,7	14,3	8,7	5,3	2,1	4,1	4,5	6,6	5,2
Hrubý štátny dlh, % HDP				42,2	33,2	34,7	49,3	51,5	53,0

Prameň: autor na základe World Development Indicators (2018) a IMF Economic Outlook (2019).

V roku 2018 sa stal prezidentom Cyril Ramaphosa, ktorého plán hospodárskeho rozvoja má za cieľ pokračovať v obmedzenej privatizácii a deregulácii vnútorného trhu v doprave a sektore energetiky. Hlavným cieľom nového prezidenta je zabezpečiť ekonomický rast na úrovni 2,3 % ročne a vytvoriť viac ako 1 milión pracovných miest. Je potrebné podotknúť, že s mierou nezamestnanosti 29 % v roku 2020 patrí Juhoafrická republika medzi krajiny s najväčším zaznamenaným podielom nezamestnaného obyvateľstva vo svete.¹⁰ Hlavnými reformami nového prezidenta by mala byť čiastočná privatizácia zastaraných uhľových elektrární patriacich už spomenutej štátnej spoločnosti Eskom. Rozvojový program prezidenta zahŕňa aj súťaž na predaj operátora železničnej, prístavnej a ropovodnej infraštruktúry Transnet.¹¹

⁵ SVETOVÁ BANKA (2021): World Bank Development Indicators. [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 7. 6. 2021.] Dostupné na internete: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZA-ZG&most_recent_value_desc=true

⁶ CSABAY, M. a kol. (2011): *Ekonomika rozvojových štátov*, s. 266.

⁷ NAIDOO, P. (2019): South Africa's Economy Enters 70th Month of Downward Cycle. [Online.] In: *Bloomberg*, 2019. [Citované 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://rbpublishing.com/2017/02/11/economic-and-social-impact-of-the-world-cup-on-south-africa/>

⁸ PRINSLOO, L. – HENDERSON, R. (2019): Goldman Sees Upside for South African Economy at Rock Bottom. [Online.] In: *Bloomberg*, 2019. [Citované 24. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-10-22/goldman-sees-upside-for-south-african-economy-at-rock-bottom>

⁹ SVETOVÁ BANKA (2019): World Bank Development Indicators. [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZA-ZG&most_recent_value_desc=true

¹⁰ IMF (2021): World Economic Outlook Database April 2021. [Online.] In: *IMF*, 2019. [Citované 7. 6. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>

¹¹ VILLIERS, de J. (2019): 'I endorse them all': Ramaphosa supports Mboweni's economic growth plan - including selling older power stations. [Online.] In: *Business Insider SA*, 2019. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.businessinsider.co.za/president-cyril-ramaphosa-economist-interview-mboweni-economic-growth-plan-eskom-coal-power-stations-2019-10>

2 Odvetvová štruktúra národného hospodárstva

Odvetvovú štruktúru hospodárstva Juhoafrickej republiky je možné tradične rozdeliť na 3 základné sektory – poľnohospodárstvo, priemysel a služby. Podiel týchto sektorov na HDP v roku 2019 predstavoval 2 % v prípade poľnohospodárstva, 26 % v prípade priemyslu a 61 % v prípade dominantného sektora služieb, ktorý výrazne prevyšuje priemer regiónu subsaharskej Afriky.¹² Je potrebné podotknúť, že štruktúra hospodárstva Juhoafrickej republiky sa výrazne odlišuje od typickej štruktúry ekonomík subsaharskej Afriky, kde veľkú časť národného dôchodku predstavuje poľnohospodárstvo a sektor priemyslu je nízko diverzifikovaný.

Poľnohospodárstvo, ako zdroj surovín, má pre národné hospodárstvo Juhoafrickej republiky veľký význam. Približne 70 % poľnohospodárskych výrobkov sa používa ako medziprodukt v priemyselnom sektore hospodárstva. Napriek relatívne malému podielu na HDP zostáva poľnohospodárstvo významným zdrojom príjmov vo vidieckych oblastiach. Poľnohospodárske výrobky tvoria 10 % exportu krajiny. V porovnaní s ostatnými krajinami subsaharskej Afriky predstavuje podiel tohto odvetvia na celkovej zamestnanosti iba 5 %, zatiaľ čo podiel pre subsaharský región až 55 %.¹³ Pôda a vodné zdroje krajiny sú obmedzené. Orná pôda predstavuje niečo viac ako jednu desatinu rozlohy krajiny a nachádza sa v údoliach riek a vo východnej časti krajiny medzi štátmi Lesotho a Eswatinské kráľovstvo. Niektoré suché oblasti sa stali produktívnymi iba vďaka zavlažovacím systémom, ktoré pokrývajú 11 % ornej pôdy.¹⁴

Poľnohospodársky sektor je na rozdiel od väčšiny štátov v regióne veľmi diverzifikovaný a zahŕňa produkciu základných obilnín, subtropického ovocia, cukru, citrusových plodov, vína a dobytky. Južná Afrika je jedným z tridsiatich najväčších svetových výrobcov poľnohospodárskych výrobkov a najväčším exportérom týchto komodít v Afrike. Juhoafrická republika patrí medzi desať najväčších svetových producentov geneticky modifikovaných plodín vrátane kukurice, sóje a bavlny. Hlavnými prekážkami rozvoja poľnohospodárskeho sektora sú časté suchá a nestabilita vlastníctva či prenájmu ornej pôdy. Za posledné dve desaťročia bola viac ako polovica rokov identifikovaná ako suchšia. Očakávalo sa, že jedna z najproduktívnejších provincií Západné Kapsko v roku 2018 zníži svoju poľnohospodársku produkciu o 20 % v dôsledku slabej úrody pšenice a vývozu ovocia.¹⁵ Klimatické podmienky ovplyvňujú aj výkyvy cien potravín. Napríklad intenzívnejšie letné zrážky znížili infláciu z úrovne 10 % v roku 2017 na menej ako 4 % v roku 2018.¹⁶

Priemyselný sektor ekonomiky je najviac diverzifikovaným na africkom kontinente a predstavuje 25 % HDP.¹⁷ Hlavnými výrobnými odvetviami sú potravinársky, textilný, ťažký a chemický priemysel. Chemický priemysel sa vyvinul vďaka výrobe výbušnín pre ťažobný

---

¹² SVETOVÁ BANKA (2021): World Bank Development Indicators. [Online.] In: *World Development Indicators*, 2021. [Citované 7. 6. 2021.] Dostupné na internete: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZA-ZG&most_recent_value_desc=true

¹³ SVETOVÁ BANKA (2019): World Bank Development Indicators. [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=ZA>

¹⁴ AFFD (2015): Irrigation Strategy for South Africa. [Online.] In: *Agriculture, forestry and Fisheries Department*, 2015. [Citované 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: [https://www.daff.gov.za/doiDev/sideMenu/ForestryWeb/dwaf/cmsdocs/Elsa/Docs/Forests/Woodl/Final%20Irrigation%20Strategy%20March%202015%20with%20cover%20\(3\).pdf](https://www.daff.gov.za/doiDev/sideMenu/ForestryWeb/dwaf/cmsdocs/Elsa/Docs/Forests/Woodl/Final%20Irrigation%20Strategy%20March%202015%20with%20cover%20(3).pdf)

¹⁵ ROELF, W. (2018): Drought inflicts mounting losses to crops in South Africa's Western Cape. [Online.] In: *Reuters*, 2018. [Citované 28. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-safrica-drought/drought-inflicts-mounting-losses-to-crops-in-south-africa-western-cape-idUSKCN1GD4KJ>

¹⁶ KPMG (2017): South Africa Economic Snapshot H2, 2017. [Online.] In: *KPMG*, 2017. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/za/pdf/2017/12/South-Africa-2017H2.pdf>

¹⁷ SVETOVÁ BANKA (2019): World Bank Development Indicators. [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=ZA>

priemysel v 19. storočí a stal sa základom industrializácie a ekonomického rozvoja. Ťažobný priemysel dnes predstavuje asi 8 % HDP a zahŕňa ťažbu diamantov, zlata, železnej rudy, platiny, mangánu, chrómu, medi, uránu, striebra a titánu. Zlato zostáva najdôležitejším exportným kovom. V roku 2018 Juhoafrická republika vyťažila 123 ton zlata čím sa zaradila do zoznamu 10 najväčších producentov na svete. Avšak, veľký počet baní v poslednom období bolo likvidovaných z dôvodu nestabilných dodávok elektrickej energie a rastúcich mzdových nákladov.¹⁸ Južná Afrika je najväčším svetovým producentom platiny, chrómu i diamantov, ktorých výrobu kontroluje hlavne britská spoločnosť De Beers. Ťažobný sektor naďalej tvorí jadro juhoafrickej ekonomiky, keďže holdingové spoločnosti zamerané na ťažbu investujú do ďalších sektorov hospodárstva. Disponuje taktiež významnými zásobami kovov platinovej skupiny (88 % svetových zásob), mangánu (80 %) a chrómu (72 %).¹⁹ Produkcia ropy nie je rozvinutým odvetvím hospodárstva, kde prebieha prieskum komerčne efektívnych ložísk. Južná Afrika je svetovým lídrom v oblasti technológií produkujúcich syntetické paliva. Krajina disponuje rozvinutou výrobou lodí, stavebných materiálov, elektroniky a mnohých ďalších tovarov vrátane zbraní. Automobilový priemysel predstavuje asi 7 % HDP a zahŕňa známe svetové značky ako Mercedes-Benz, BMW, Ford, Toyota, VW a ďalšie.²⁰

Veľkou výzvou pre Juhoafrickú republiku je elektrárenský priemysel zastúpený štátnym podnikom Eskom, ktorý je často obviňovaný z obmedzovania ekonomického rastu v dôsledku nestabilných dodávok elektrickej energie. Pri výrobe elektriny sa používa uhlie, jeho syntetické produkty alebo importovaná ropa. Tieto zložky energetického mixu tvoria 90 % všetkej výroby elektrickej energie.²¹ V prevádzke je taktiež jediná jadrová elektráreň v Afrike umiestená neďaleko Kapského Mesta s názvom Koeberg. Potenciál vodnej energie v krajine je obmedzený niekoľkými priehradami na rieke Orange.

Dominantným sektorom hospodárstva sú služby (60 % HDP), ktoré zahŕňajú obchod, dopravu, telekomunikácie, financie, nehnuteľnosti a vládny sektor. Za posledné desaťročia s poklesom podielu priemyslu a poľnohospodárstva na HDP jeho úloha výrazne vzrástla a prekročila priemer v regióne subsaharskej Afriky (52 % HDP). Charakteristickým znakom je vysoký, v porovnaní so skúmaným regiónom, podiel osôb zamestnaných v sektore služieb. Podiel zamestnaných na celkovom počte pracujúcich predstavuje 72 % v Juhoafrickej republike a 34 % v subsaharskej Afrike. Finančné služby (20 % HDP) zostávajú najväčším sektorom v hospodárstve. Na základe najväčšej africkej burzy cenných papierov v Johannesburgu je organizovaný aktívny kapitálový trh s kapitalizáciou viac ako jeden bilión amerických dolárov. Ďalšími významnými odvetviami sektoru služieb sú veľkoobchod a maloobchod (15 % HDP) či doprava a komunikácie (10 %).²² Telekomunikácie sú dosť rozvinuté s koncentráciou vo veľkých aglomeráciách. V mnohých častiach Južnej Afriky stále chýbajú základné telefonické služby, hoci rýchlo narastá počet internetových pripojení. Z hľadiska prílevu devízových príjmov je čoraz dôležitejší sektor cestovného ruchu, ktorého príjmy v roku 2017 dosiahli 9,7 miliárd amerických dolárov (9 % exportu). Juhoafrická republika sa po Maroku umiestnila na

---

¹⁸ HOLMES, F. E. (2019): Top 10 Gold Producing Countries. [Online.] In: *KITCO*, 2019. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.kitco.com/commentaries/2019-06-26/Top-10-Gold-Producing-Countries.html>

¹⁹ INVESTSA (2018): The Case for Investing in South Africa. [Online.] In: *InvestSA*, 2018. [Citované 7. 4. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.investsa.gov.za/wp-content/uploads/2018/10/SA-Investment-Case-Entire-Report-Final-19-October-2018.pdf>

²⁰ SMITH, C. (2018): Sunday Read: A look at SA's auto manufacturing industry. [Online.] In: *Fin24*, 2018. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.fin24.com/Companies/Industrial/am-sunday-read-a-look-at-sas-auto-manufacturing-industry-20190712>

²¹ RITCHIE, H. – ROSER, M. (2020): „Energy“. [Online.] In: *Our World in Data*, 2020. [Citované 7. 6. 2021.] Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/energy/country/south-africa>

²² KPMG (2017): South Africa Economic Snapshot H2, 2017. [Online.] In: *KPMG*, 2017. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/za/pdf/2017/12/South-Africa-2017H2.pdf>

druhom mieste medzi africkými krajinami s najväčším počtom zahraničných turistov. Krajinu v roku 2017 navštívilo viac ako 10 miliónov osôb.²³ Medzi najobľúbenejšie turistické atrakcie patria vinárske oblasti v blízkosti Kapského Mesta, Stolová hora, ostrov Robben a bývalé diamantové ložisko v Kimberley.

3 Zahraničný obchod Juhoafrickej republiky

V porovnaní s regiónom subsaharskej Afriky, ktorého obchod predstavoval 53 % HDP v roku 2019, je Južná Afrika z hľadiska účasti na medzinárodnej deľbe práce relatívne otvorenou krajinou. Medzinárodný obchod s tovarom a službami v roku 2019 predstavoval 59 % HDP. Toto číslo však od globálnej hospodárskej a finančnej krízy v roku 2009 výrazne pokleslo. V roku 2018²⁴ sa obchodná bilancia stala aktívnou a predstavovala 0,3 % HDP alebo 1,3 miliárd amerických dolárov. Menová hodnota vývozu a dovozu sa rovnala 93,6 a 92,6 miliárdam amerických dolárov. Priaznivé zostávajú aj reálne výmenne relácie, ktoré sa aj napriek dlhému obdobiu nízkych ukazovateľov dokázali od začiatku roka 2010 zlepšiť a prekročiť úroveň 100 bodov. V roku 2019 sa rovnali reálne výmenné relácie 106,3 bodom.²⁵ Pozitívny trend tohto ukazovateľa možno vysvetliť vysokým podielom drahých kovov a diamantov na exporte, ktorých cena sa v poslednom čase drží na relatívne vysokej úrovni.

Napriek silnému zastúpeniu priemyselného sektora exportuje Južná Afrika veľké množstvo minerálov, drahých kameňov, kovov a ďalších surovín, čo predstavuje asi jednu tretinu všetkého vývozu. Najväčší podiel na exporte predstavujú zlato (16 % exportu), diamanty (9 %) a platina (8 %). Export kapitálovo intenzívnych výrobkov za posledné desaťročie výrazne vzrástol a v roku 2017 predstavoval 14 % celkového vývozu. Najvyššiu menovú hodnotu exportov majú v tejto skupine vozidlá (10 % vývozu) a produkcia strojárkeho priemyslu (6 %). Hlavnými exportnými destináciami v roku 2018 boli Čína, Nemecko, USA či Spojené Kráľovstvo. Na rozdiel od zvyšku regiónu je Južná Afrika jedným z najväčších aktérov v medziregionálnom obchode. Štvrtina celkového vývozu smeruje do subsaharskej Afriky. Ide hlavne o susedné štáty ako Botswana (4 %), Namíbia (4 %), Mozambik (3 %), Zambia (2 %) a Zimbabwe (2 %).²⁶ Niektorí z týchto obchodných partnerov sú spolu s Juhoafrickou republikou členmi najstaršej colnej únie vo svete, tzv. Juhoafrickej colnej únie (SACU).

Dovoz predstavuje hlavne spotrebný tovar (30 %) a kapitálovo náročné tovary (26 %), ktoré sa dovážajú z Číny, Nemecka, Spojených štátov amerických a Saudskej Arábie, resp. najväčších dovozných partnerov Južnej Afriky. Podiel čínskeho dovozu predstavuje takmer pätinu všetkého importu do krajiny. Saudská Arábia je dôležitým dodávateľom (6 % importu) ropy a ropných produktov. Úloha regiónu subsaharskej Afriky v prípade dovozu je oveľa nižšia, a to z dôvodu špecifickej komoditnej štruktúry exportov, ktoré nedokážu pokryť dopyt po kapitálovo intenzívnych hotových výrobkoch. Iba 12 % dovozu pochádza zo štátov subsaharskej Afriky – 4 % z Nigérie, 1 % z Angoly, 1 % z Eswatinského kráľovstva a 1 % z Mozambiku.²⁷

²³ SVETOVÁ BANKA (2019): World Bank Development Indicators. [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=ZA>

²⁴ Skúmané obdobie je definované aktuálnosťou a relevantnosťou údajov v databáze WITS, ktorá je softvérom vyvinutým niektorými medzinárodnými organizáciami ako Svetová banka, WTO alebo UNCTAD.

²⁵ OECD (2019): Terms of Trade for South Africa. [Online.] In: *OECD*, 2019. [Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/trade/terms-of-trade.htm>

²⁶ WITS (2021): South Africa Trade Summary 2018 Data. [Online.] In: *WITS*, 2018. [Citované 7. 6. 2021.] Dostupné na internete: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ZAF/Year/2017/Summary>

²⁷ WITS (2021): South Africa Trade Summary 2018 Data. [Online.] In: *WITS*, 2018. [Citované 7. 6. 2021.] Dostupné na internete: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ZAF/Year/2018/Summary>

Záver

Od začiatku 90. rokov minulého storočia sa podarilo Južnej Afrike zaviesť reformy spojené s dereguláciou, liberalizáciou vnútorného trhu, znížením podielu verejného sektora a prehĺbením účasti na medzinárodnej deľbe práce. V roku 2018 bol absolútny HDP štátu druhým najväčším na kontinente. Bezpochyby je Južná Afrika motorom a centrom pre hospodársky rast celého regiónu subsaharskej Afriky. Problémom však zostava slabý hospodársky rast, ktorý v druhej dekáde nového milénia neprekročil hranicu 2 % a v roku 2018 dosiahol iba 0,8 %. Jedným z faktorov spomaľujúcich ekonomický rast zostava energetický sektor hospodárstva, ktorý brzdí rozvoj finančného, telekomunikačného a ťažobného odvetvia. Prekážkou sociálno-ekonomického rozvoja krajiny je taktiež pokračujúca vysoká úroveň nezamestnanosti spôsobená neschopnosťou existujúcich odvetví hospodárstva absorbovať vysokú ponuku pracovnej sily. V tomto kontexte je potrebné spomenúť význam kapitálovo intenzívneho ťažobného sektora, ktorý napriek expanzii nie je schopný zabezpečiť potrebné množstvo pracovných miest. Problémom zostáva aj komoditná štruktúra obchodu spojená s exportom výrobkov ťažobného sektora, čo má bezvýznamný vplyv na elimináciu sociálno-ekonomických problémov a rozsiahlej chudoby vo vidieckych oblastiach.

Použitá literatúra:

1. AFFD (2015): Irrigation Strategy for South Africa. [Online.] In: *Agriculture, forestry and Fisheries Department*, 2015. [Citované 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: [https://www.daff.gov.za/daoDev/sideMenu/ForestryWeb/dwaf/cmsdocs/Elsa/Docs/Forests/Woodl/Final%20Irrigation%20Strategy%20March%202015%20with%20cover%20\(3\).pdf](https://www.daff.gov.za/daoDev/sideMenu/ForestryWeb/dwaf/cmsdocs/Elsa/Docs/Forests/Woodl/Final%20Irrigation%20Strategy%20March%202015%20with%20cover%20(3).pdf)
2. CSABAY, M. a kol. (2011): *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Econom, 2011. ISBN 978-80-225-3129-0.
3. HOLMES, F. E. (2019): Top 10 Gold Producing Countries. [Online.] In: *KITCO*, 2019. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.kitco.com/commentaries/2019-06-26/Top-10-Gold-Producing-Countries.html>
4. IDC (2013): South African Economy: An overview of key trends since 1994. [Online.] In: *IDC*, 2013. [Citované 17. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.idc.co.za/wp-content/uploads/2018/11/IDC-RI-publication-Overview-of-key-trends-in-SA-economy-since-1994.pdf>
5. IMF (2019): World Economic Outlook Database October 2019. [Online.] In: *IMF*, 2019. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/index.aspx>
6. INVESTSA (2018): The Case for Investing in South Africa. [Online.] In: *InvestSA*, 2018. [Citované 7. 4. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.investsa.gov.za/wp-content/uploads/2018/10/SA-Investment-Case-Entire-Report-Final-19-October-2018.pdf>
7. JONES, S. – INGGIS, J. (2003): The South African Economy in the 1990s. In: *South African Journal of Economic History*, 2003, Vol. 18, No. 1-2, pp. 1-15.
8. KPMG (2017): South Africa Economic Snapshot H2, 2017. [Online.] In: *KPMG*, 2017. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/za/pdf/2017/12/South-Africa-2017H2.pdf>
9. MOHR, P. (2003): An Overview of the South African Economy in the 1990s. In: *South African Journal of Economic History*, 2003, Vol. 18, No. 1-2, pp. 16-30.
10. NAIDOO, P. (2019): South Africa's Economy Enters 70th Month of Downward Cycle. [Online.] In: *Bloomberg*, 2019. [Citované 23.03.2021.] Dostupné na internete: <https://rbpublishing.com/2017/02/11/economic-and-social-impact-of-the-world-cup-on-south-africa/>

11. OECD (2019): Terms of Trade for South Africa. [Online.] In: *OECD*, 2019. [Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/trade/terms-of-trade.htm>
12. PRINSLOO, L. – HENDERSON, R. (2019): Goldman Sees Upside for South African Economy at Rock Bottom. [Online.] In: *Bloomberg*, 2019. [Citované 24. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-10-22/goldman-sees-upside-for-south-african-economy-at-rock-bottom>
13. RITCHIE, H. – ROSER, M. (2020): „Energy“. [Online.] In: Our World in Data, 2020. [Citované 7. 6. 2021.] Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/energy/country/south-africa>
14. ROELF, W. (2018): Drought inflicts mounting losses to crops in South Africa's Western Cape. [Online.] In: *Reuters*, 2018. [Citované 28. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-safrica-drought/drought-inflicts-mounting-losses-to-crops-in-south-africas-western-cape-idUSKCN1GD4KJ>
15. SMITH, C. (2018): Sunday Read: A look at SA's auto manufacturing industry. [Online.] In: *Fin24*, 2018. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.fin24.com/Companies/Industrial/am-sunday-read-a-look-at-sas-auto-manufacturing-industry-20190712>
16. SVETOVÁ BANKA (2019): GDP Growth (% annual). [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 17. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?contextual=default&end=2018&locations=ZA&start=2010>
17. SVETOVÁ BANKA (2019): World Bank Development Indicators. [Online.] In: *World Development Indicators*, 2019. [Citované 23. 3. 2021.] Dostupné na internete: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZA-ZG&most_recent_value_desc=true
18. VILLIERS, de J. (2019): 'I endorse them all': Ramaphosa supports Mboweni's economic growth plan - including selling older power stations. [Online.] In: *Business Insider SA*, 2019. [Citované 26. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.businessinsider.co.za/president-cyril-ramaphosa-economist-interview-mboweni-economic-growth-plan-eskom-coal-power-stations-2019-10>
19. WITS (2018): South Africa Trade Summary 2017 Data. [Online.] In: *WITS*, 2018. [Citované 30. 3. 2021.] Dostupné na internete: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ZAF/Year/2017/Summary>

Kontakt:

Ing. Mykhaylo Kunchka, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: mykhaylo.kunchka@euba.sk

IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICY IN OPERATING ACTIVITIES OF ENERGY COMPANIES

Mariya Kuznetsova

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemská cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: mariyakuznetsova8@gmail.com

Abstract: The article is aimed at thorough analysis of key sectoral peculiarities of energy company operating policy conduction in accordance with global sustainability goals as well as international requirements for low-carbon production and corporate social responsibility. The study identifies main impact factors for driving sustainable development, following the underlying course of Paris Climate Agreement and European Green Agreement. Intensive transition to conscious usage of raw energy materials and their further transformation within production process is proven to set the objective and timely principles of corporate operational policies. Gradual shift to obtaining the long-term competitive advantage and reducing reputational risks is to be reached by means of low-carbon performance, energy independence, energy efficiency, based on the technological innovation, ecological compliance, social security on both domestic and international markets.

Keywords: decarbonization, energy company, innovation, corporate social responsibility, low-carbon economy, sustainable development

JEL: M14, Q01, Q55

Introduction

The Fourth Industrial Revolution initiated the process of building new economic models of development based on the rational use of natural resource potential, a closed cycle of production and consumption as well as accumulation of alternative energy sources. The creative economy contributes to the gradual replacement of extensive technologies and management methods with innovative, revolutionary ones. Despite the global trends to increase the generation and consumption of electricity, under modern conditions it is no longer recognized as socially responsible way of the energy sector development if not built on the principles of independence, efficiency and sustainability. Declarative support for sustainable development goals has proven effective only in combination with the introduction and implementation of sound action plans covering various spheres of social life. Mapping of production technologies is not a sufficient reference point for companies under conditions of increased risks of micro- and macro-environments and the slow reduction pace of greenhouse gas emissions into the atmosphere is not relevant. The current challenges for the development of the international business community include a gradual transition from low-carbon production to carbon neutrality that aims to initiate regional programs of innovative generations of the future to convert harmful emissions into natural resources.

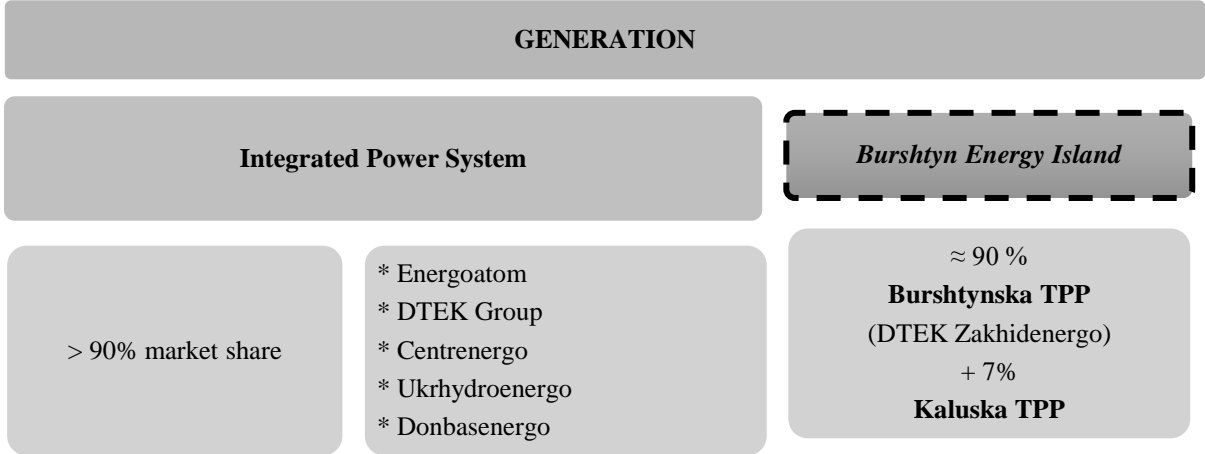
The aim of the study is to conduct the complex analysis of key features of sustainable development policy implementation in the operating activities of modern energy company in accordance with international imperatives for decarbonization, inclusiveness and circular economy. This work was performed within an extensive methodological framework. The main research method used within the study was secondary data analysis, based on thorough evaluation of qualitative data ranges. Comparative descriptive research design enabled the conduction of comprehensive cross-sectional performance review of sustainability reporting

initiatives. The two-staged procedure of evaluation of factual sectoral and corporate data was held in an accurate and meaningful way. Systemic approach was applicable to multiple corporate operating process analysis, simultaneously focalizing on details and structural complexity.

1 Energy sector development paradigm in Ukrainian context

Energy sector in Ukraine is still one of the key drivers of economic development. The historical features of the sectoral structure demonstrate the presence of significant accumulated capacity and well-established raw material flows, the rational territorial combination of which contributes to the growth of industrial potential in accordance with social and industrial needs. The results of the functioning of the energy market in Ukraine indicate a stable trend towards the predominance of nuclear and thermal generation with five key participants – *Energoatom*, *DTEK Group*, *Centrenergo*, *Ukrhydroenergo* and *Donbasenergo*. Within the previous two-sectoral structure these companies provided more than 90% of electricity production (Figure 1).

Figure 1. Two-sectoral structure of electricity generation in Ukraine, 2019 y.

Source: own compilation, based on official data.¹

Under such conditions the level of competition should be assessed as low with high concentration rate, making it impossible to start the process of activating market levers to improve the efficiency of participants and the system as a whole. Following the actual absence of market liberalization of the interaction processes among various stakeholders and direct actors any incentives to introduce competition or improve the quality of services were absent. To replace this inefficient model a new model of the electricity market was introduced in July 2019, aimed at ensuring the functioning of six separate markets under the conditions of effective collaboration of different types of suppliers and consumers.

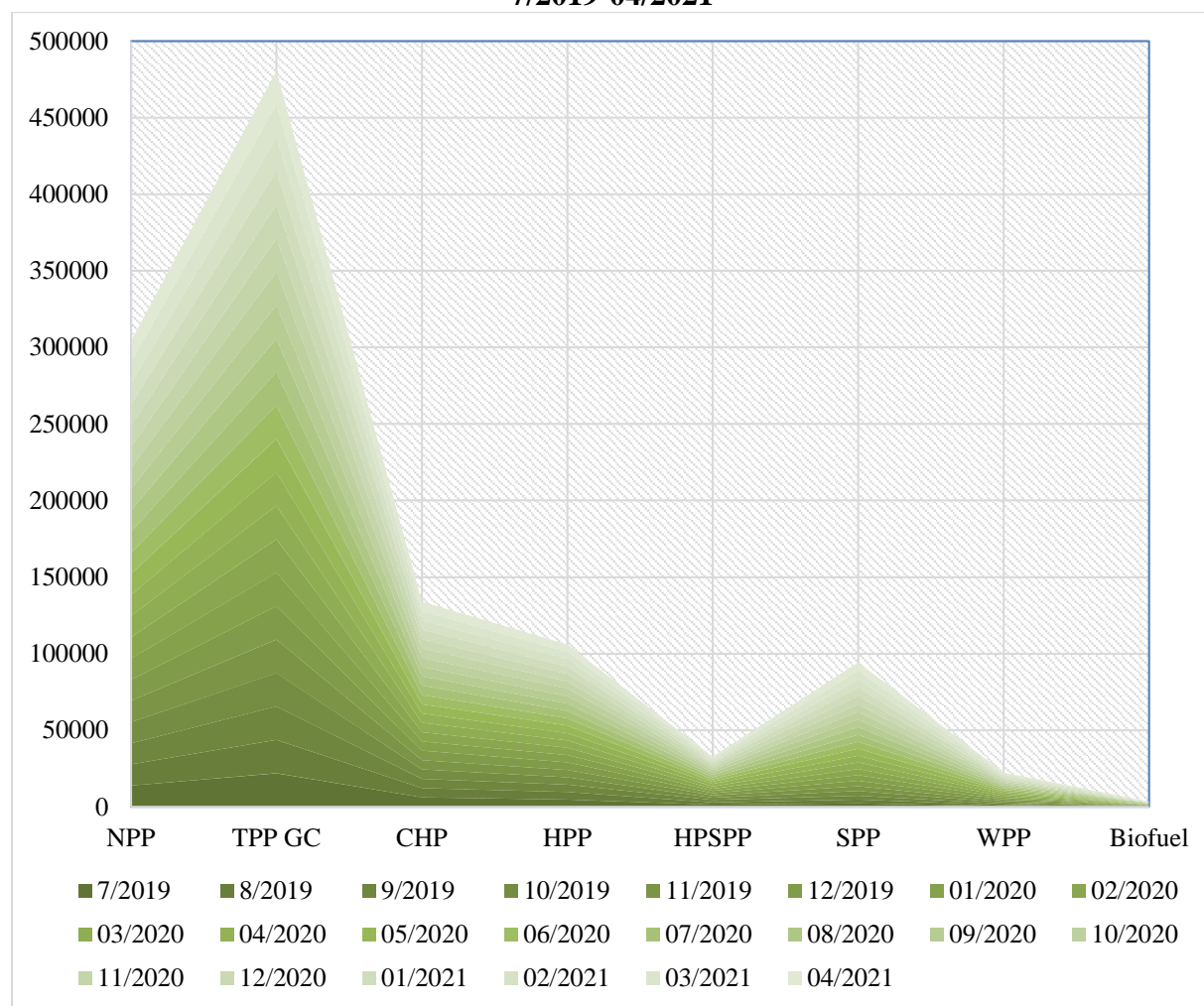
The new market model is based on the process of thorough property unbundling within the Third Energy Package. Driven by the European Union Initiatives gradual shifts in Ukraine's energy sector structure were established to implement two independent functions – production and transfer. In order to form a retail electricity market, the reform in the framework of unbundling of companies in Ukraine set clear separation of distribution and supply. The latter covers the range of relationships between the final consumer and the electricity supplier, as well as the entities involved in the process of providing the relevant services.

¹ ANTIMONOPOLY COMMITTEE OF UKRAINE (2021): official website.

Historically predetermined electricity production is based on the capacities of *Energoatom* and *DTEK Group*, highlighting the sectoral priority of nuclear and thermal generation in general structure. However, current system is still inflexible in the context of renewables, including sun and wind, which makes it difficult for Ukraine to meet its sustainable development goals and global environmental initiatives and commitments (Figure 2). The existing insignificant fluctuations are caused by internal factors of production of the electric power and the predominant operating mode.

Figure 2. Electricity generation capacities of Ukraine following structural reform, 7/2019-04/2021

Source: own compilation, based on official data.²

Regarding the separately installed capacity by categories, according to the NEURC, the largest number of ground-mounted stations is currently installed, namely 5981.8 MW. The second position relates to wind power plants – 1380 MW. Rooftop solar stations are 136.7 MW, small hydropower plants – 117 MW. Biomass is 108.7 MW and biogas – 103.4 MW. Regarding electricity generation, wind power plants have the highest rate since the beginning of 2021, amounting to 715.9 million kWh. Next are ground-mounted solar power plants – 412.3 million kWh, biogas – 86.4 million kWh, biomass – 56.9 million kWh, small hydropower plants – 42.1 million kWh and rooftop solar stations – 4,5 million kWh.³ Overall, the historical

² National Power Company Ukrenergo (2021): official website.

³ European-Ukrainian Energy Agency (2021): Renewable Energy of Ukraine: Monthly Monitoring May.

preconditions for extensive depletion of existing energy potential, formed in view of the irrational use of domestic natural resources and scientific and technical base of the past, do not lay the foundation for creating competitive advantages for progressive market development, but deepen the crisis. Among the negative operational aspects of energy companies in Ukraine are the following:

- insufficiently flexible generation structure slows down the development of alternative energy sources, and determines the primacy of only two types - thermal and nuclear;
- lack of mechanisms for attracting and using reserve and maneuvering capacities;
- high level of depreciation of fixed assets, which makes it impossible to carry out comprehensive modernization without significant investment resources;
- short-term nature of policies in the field of environmental protection⁴ and greening of production;
- superficial implementation of international norms and standards in compliance with acceptable levels of emissions of harmful substances and ensuring the decarbonization of the economy as a whole.

Sustainable development⁵ as a concept of transformational shifts lays down three vectors of change – social, economic and environmental. The effective principle of action is to achieve a synergistic unity of these elements, while building a new environment for interaction between participants in the process.

The social paradigm of a sustainable development differs significantly from the paradigm of an industrial (economic) society, which is based on the priority of economic growth through the widespread use of industrial methods of production, including in agriculture.⁶ Among scientists there are lots of opinions on the conceptual essence of sustainable development, as most scholars and practitioners consider it as a guide to action and a panacea for today's global problems, but there is the opposite view – describing it as a manipulation of public consciousness to maintain economic growth only in particular countries and prevent such development in developing countries.⁷ Accordingly, the concept itself is not only about goal, but a powerful basis for the formation of new social relations.⁸

At the micro level ensuring the company sustainable development is reflected in the achievement of goal set (social, economic, technical and environmental) on the basis of consistent implementation of the principle of responsibility to society. In this case the profit is not the ultimate goal to focus on. It is one of the economic goals, the latter are key guidelines⁹ for future changes and are enshrined in international directives.¹⁰

DTEK is a powerful participant in the modern transformation of Ukrainian business environment, as this company invests in human capital and greening of production. The company is an active member of the UN Global Compact, recognized by international agents as successful in the field of corporate social responsibility in the domestic market. DTEK is a modern driver of qualitative changes in the energy sector in Ukraine, but many business processes are not so efficient, compared to foreign competitors. DTEK development strategy until 2030 envisages the implementation of three stages that set priorities in business,

---

⁴ WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1987).

⁵ WORLD SUMMIT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT (2002).

⁶ VERHUN, A. – TARASENKO, I. (2014): Concept of sustainable development in the globalization, p. 208.

⁷ DERKACH, M. (2009): The concept of sustainable development as the dominant ideology of human civilization in the 21st century, p. 188.

⁸ SIDLIAR, O. (2015): Elements for concept of sustainable development in the XX-XXI centuries, p. 92.

⁹ PRESIDENT OF UKRAINE (2019): Decree “On Sustainable Development Goals of Ukraine for the period till 2030”.

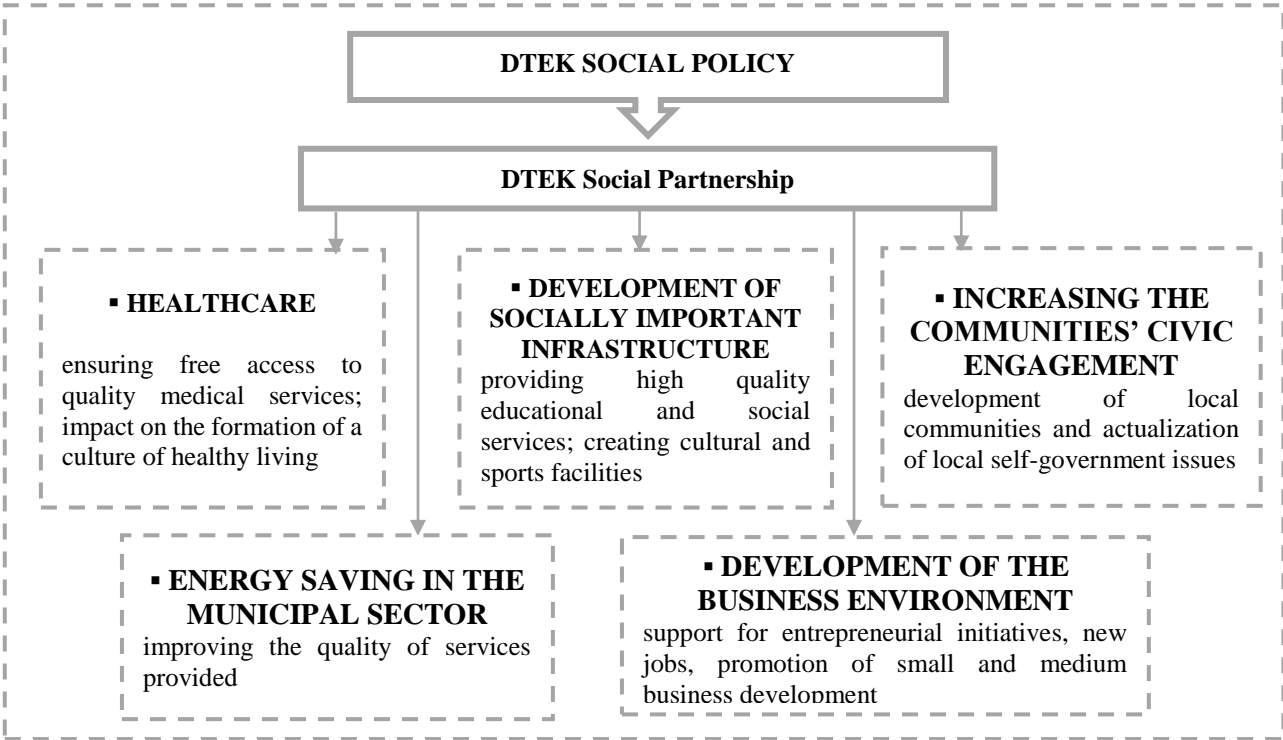
¹⁰ CABINET OF MINISTERS (2017): On approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 “Security, energy efficiency, competitiveness”.

technology and management: from the implementation of projects for the reconstruction of facilities, the formation of new functions and scaling of projects and expanding the range to automate business processes, SMART and innovative technologies. The strategy also envisages a targeted expansion of the asset portfolio in order to achieve leadership in Ukraine and enter new markets.

2 Sustainable development potential: DTEK case

The economic potential of this company is undoubtedly extensive. The company has established itself as a reliable participant in economic relations, including the context of cooperation with domestic and international counterparties. The social element of DTEK sustainable development triad is no less important than the economic one, as man is the highest value and human capital is the driver of change. It is the non-financial aspects that key stakeholders focus on in terms of analyzing the efficiency and responsibility of any energy company. In general, DTEK social policy is quite comprehensive, as it not only covers corporate participants, but also creates conditions for the implementation of projects to protect the interests of a wide range of stakeholders, including communities and regions. The tool for the development of the latter is the Social Partnership Program, the defining directions and priorities of which are shown in Figure 3.

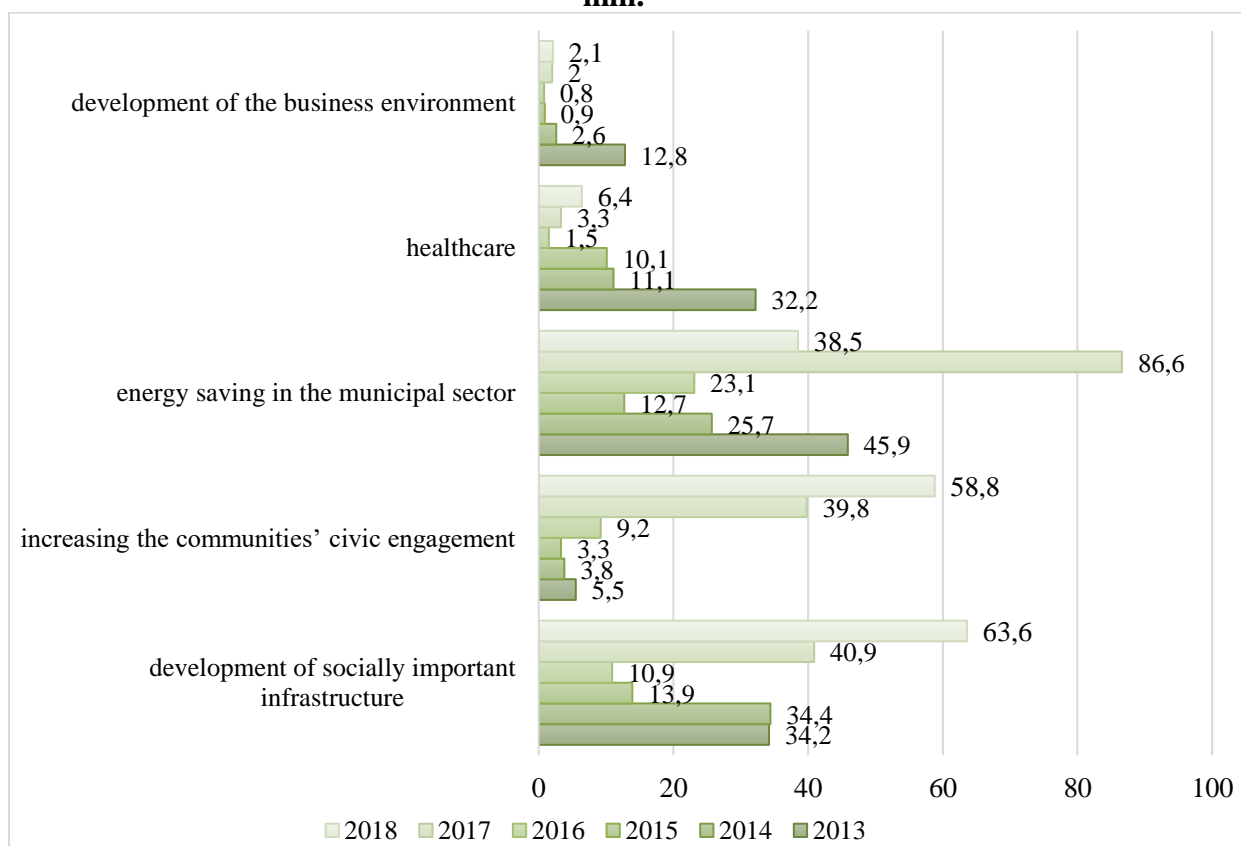
Figure 3. DTEK social policy priorities in the framework of the Social Partnership Program

Source: own compilation.

The dynamics of investments within Social Partnership Program is shown below (Figure 4). Relevant values indicate the priority of improving efficiency in the utilities sector, community activity and the development of socially important infrastructure.

Figure 4. Dynamics of investments within DTEK Social Partnership Program, UAH mln.

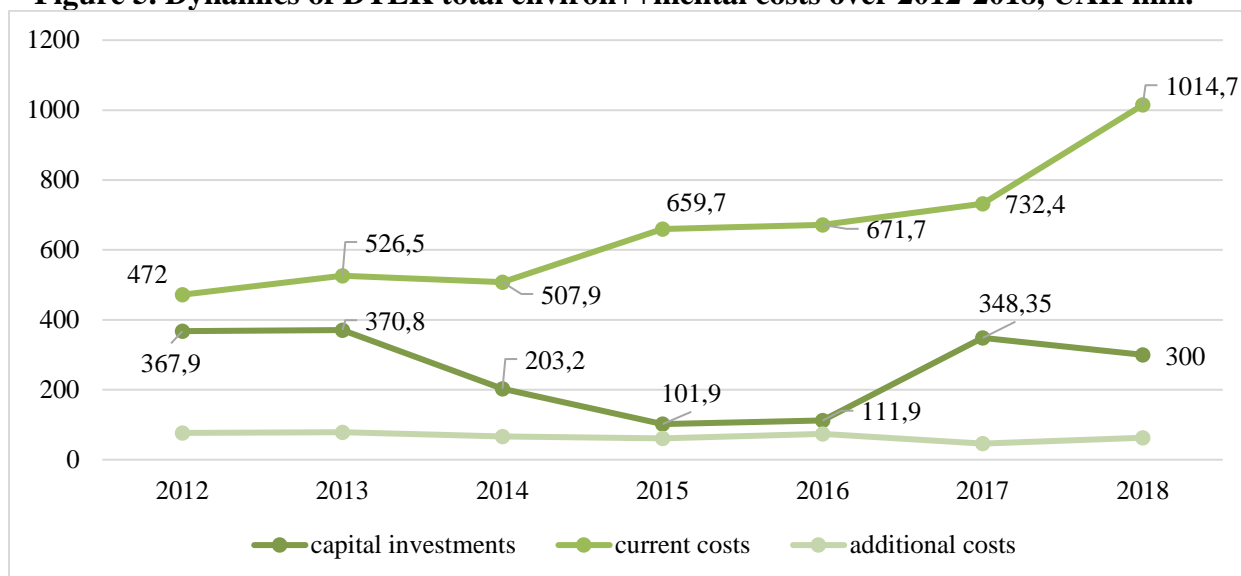
Source: own compilation, based on DTEK data.¹¹

DTEK thermal power generation accounts for the majority of this type of generation, the company itself is a trend setter for low-carbon transformations in the industry. Moreover, this company sets the basis for the electricity cost in Ukraine, as its total generation is more than 80% of the total heat generation structure. Coal generation is the most environmentally unfriendly way of electricity production. In particular, a lot of international requirements are linked to the significant reduction of its share in global energy structure in order to achieve sustainability goals. In order to stay compliant, the company has to be innovative and ecologically responsible.

Within the corporate policy DTEK implements a range of environmental policy measures. Systemic environmental activities are carried out on the basis of the international standard ISO 14001, and since 2015 - the updated ISO 14001: 2015. The company's management is aware of its responsibility for the conscious treatment of the environment and therefore implements projects to modernize and upgrade production facilities.

¹¹ DTEK (2021): official website.

Figure 5. Dynamics of DTEK total environmental costs over 2012-2018, UAH mln.

Source: own compilation, based on DTEK data.¹²

The dynamics of DTEK total environmental costs for the period 2012-2018 (Figure 5), especially capital investments, indicates a steady increase in the scale of greening of DTEK activities in many areas in compliance with the requirements of international law – Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe, Directive 2009/72/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC, Directive 2009/28/EU of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC, Regulation (EC) No 714/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity and repealing Regulation (EC) No 1228/2003, Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment, Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control), Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC, Directive 2003/4/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC.

3 Corporate digitalization

Digitalization is a corporate process that requires the implementation of investment programs and the use of innovative approaches. Domestic energy companies do not have sufficient potential for the rapid introduction of efficient and competitive technologies. The reason for the low level of investment attractiveness of Ukrainian companies is reputational risks. Regulatory levers and socio-political factors deter potential investors from investing in domestic facilities and thus make it impossible to intensify the processes of comprehensive modernization and decarbonization of the economy. In the context of DTEK development, for example, the need to pursue a policy of creating an anti-corruption image deserves special

¹² DTEK (2021): official website.

attention. The compliance factor is crucial for successful business and a high reputation in today's environment. That is why the relevant policy should be pursued based on a number of measures:

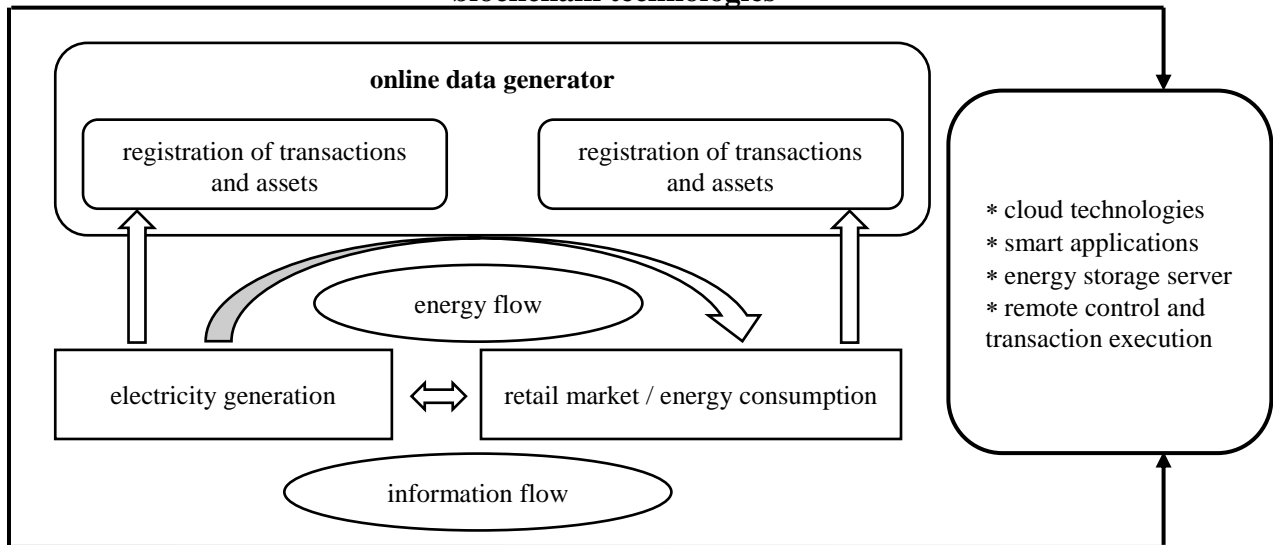
- actively disseminate corporate culture based on the principles of transparency and honesty;
- adapt the Code of Conduct and Ethics to national specifics;
- comply with industry competition laws, demonstrating the transparency of business operations and structures;
- acquaint the public with anti-corruption practices in order to publicly cover the results of practical cases of the company;
- define procedures for leveling conflicts of interest;
- ensure corporate openness by creating accessible channels of communication with persons responsible for various activities, as well as mechanisms for rapid response to requests from the external environment of the company;
- expand the system of internal control to respond on time to prevent or eliminate violations;
- increase the transparency of corporate processes by actively informing employees about internal changes and updates through appropriate communication channels.

After analyzing the peculiarities of DTEK operating activities as well as taking into account the influence of industry factors, a number of conclusions can be drawn regarding the improvement of the company's organizational processes. An important area of improving business processes in order to increase the efficiency and compliance of any enterprise is the use of Blockchain technologies. Under modern conditions of active accumulation and processing of data for their further targeted use, such functional categories of systems as protection and speed become especially important. Both in the field of state regulation of the electricity market in Ukraine and within DTEK, it is advisable to use Blockchain mechanisms to ensure operational efficiency and flexibility of different levels of systems in general. Among the key benefits of Blockchain are the following:

- openness / transparency of the transaction;
  - automation of processes of interaction of market agents;
  - reducing the amount of distorted information on the functioning of markets, increasing the level of reliability and veracity of data;
  - high level of transaction control;
  - autonomy and speed of input data processing;
  - minimization of abuse and fraud;
  - significant reduction of costs in supply chains.

A general scheme of energy company operating regulation process using blockchain is demonstrated in Figure 6.

Figure 6. General scheme of energy company operating regulation process using blockchain technologies

Source: own compilation.

Blockchain technology can not only simplify the process of processing and processing transactions, but also digitalize the entire mechanism of interaction of market agents related to the generation, distribution, exchange and consumption of electricity, as well as DTEK corporate systems in order to optimize operational processes.

In general, the electricity generation sector, including heat, is under the influence not only of external factors, but also is at the stage of powerful internal transformations. Significant changes are taking place in the area of the regulatory framework for the operation of the company's data and active compliance control. At the level of the enterprise, the focus is shifted towards creating an effective mechanism for processing market and internal information to create an optimal portfolio of a combination of traditional and renewable generation. The efficiency of the so-called *energy mix of generation* depends on the company's asset management policy and targeted cost reduction.¹³ The issue of DTEK human capital development is especially relevant, as the introduction of digitalization of business processes requires a corporate policy on knowledge management and attracting foreign experience, given the progressive aging of staff.

Conclusion

Economic progress, social security and ecological safety are to be implemented in every corporate policy, regardless of business sector. Thorough investment activities are not only required by relevant national programs and standards, but also international business community in order to intensify cooperation at the cross-border level. A significant level of sustainable development of the company and corporate social responsibility is an indicator of success and good performance, as well as high competitiveness and risk-resilience. Without a policy of dealing with harmful for atmosphere emissions, reaching the given level is impossible.

Comprehensive process of implementing DTEK innovative policy for sustainable development requires the application of a systematic approach to the organization of key business processes. It is worth starting with procurement and supply chain. Energy-saving technologies, efficient production, optimization of transport and information flows, waste

¹³ KUZNETSOVA, M. (2019): Digitalization as innovative factor of DTEK sustainable development provision, p. 26.

disposal and minimization of the overall impact on the environment are to become energy company priorities for the next 5 years. Smart operational management is the basis of resource conservation in the framework of corporate policy. Measures can be different: from lighting modes, use of equipment and low-value perishable items to optimal operational repairs and replacement of powerful production facilities. The concept of 3R (Reduce-Reuse-Recycle) is widespread, providing waste reduction and recycling with the possibility of further creation of a new product or modification of the previous one. Comprehensive application of the basic principles of economical use of essential resources or their reuse is the key to the success of DTEK green policy.

Continuous monitoring and control, cross-functional adherence to international and national imperatives for the concentration of harmful emissions at different stages of the supply chain will ensure a stable link between quality and compliance with existing requirements for sustainable development of the energy sector. Localization of the use of innovative technologies will increase DTEK reputation, as it will obtain much higher competitiveness compared to other market participants as well as create new value for both consumers and the company itself.

References:

1. ANTIMONOPOLY COMMITTEE OF UKRAINE (2021): official website. [online]. In: *Antimonopoly Committee of Ukraine*, 2021. [Cited: 09. 03. 2021.] Available at: <https://amcu.gov.ua>.
2. CABINET OF MINISTERS (2017): On approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 “Security, energy efficiency, competitiveness”. [online]. In: *Urjadovy portal*, 2017. [Cited: 09. 03. 2021.] Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250250456>.
3. DERKACH, M. (2009): The concept of sustainable development as the dominant ideology of human civilization in the 21st century. In: *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Bulletin of Dnipropetrovsk University*, 2009, Vol. 3, No. 1, pp. 185-191.
4. DTEK (2021): official website. [online]. In: *DTEK*, 2021. [Cited: 09. 03. 2021.] Available at: <https://dtek.com>.
5. European-Ukrainian Energy Agency (2021): Renewable Energy of Ukraine: Monthly Monitoring May. [online]. In: *EUEA*, 2021. [Cited: 24. 05. 2021.] Available at: https://euea-energyagency.org/wp-content/uploads/2021/05/Monthly-monitoring-of-RES-sector-21_05_2021.pdf.
6. KUZNETSOVA, M. (2019): Digitalization as innovative factor of DTEK sustainable development provision // Economics. Finance. Business. Management, Proceedings of the 1st International Economic Forum, Vol. 1, part II., pp. 25-26.
7. MINISTRY OF ECOLOGY AND NATURAL RESOURCES OF UKRAINE (2021): official website. [online]. In: *Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine*, 2021. [Cited: 05. 03. 2021.] Available at: <https://mepr.gov.ua>.
8. NATIONAL POWER COMPANY UKRENERGO (2021): official website. [online]. In: *National Power Company Ukrenergo*, 2021. [Cited: 24. 05. 2021.] available at: <https://ua.energy>.
9. PRESIDENT OF UKRAINE (2019): Decree. [online]. In: *Rada Ukrainy*, 2019. [Cited: 25. 11. 2020.] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/shov/722/2019#Text>.
10. SIDLIAR, O. (2015): Elements for concept of sustainable development in the XX-XXI centuries. In: *Journal Ekonomika ta derzhava [Economy and State]*, 2015, Vol. 7, pp. 91-94.

11. UNITED NATIONS CONFERENCE ON THE HUMAN ENVIRONMENT (1972): Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, Sweden. [online]. Available at: <http://www.un.org/documents/CONF/48/14r1.pdf>.
12. VERHUN, A. – TARASENKO, I. (2014): Concept of sustainable development in the globalization. In: *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohij ta dyzajnu*, 2014, Vol. 2, pp. 207-218.
13. WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1987): Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. (Frequently referred to as the Brundtland report after Gro Harlem Brundtland, Chairman of the Commission).
14. WORLD SUMMIT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT (2002): Report of the World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, South Africa. [online]. In: United Nations, 2002. Available at: http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/131302_wssd_report_reissued.pdf.

Contact:

Mariya Kuznetsova

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: mariyakuznetsova8@gmail.com

WTO'S TRANSPARENCY AS A TOOL FOR WOMEN'S ECONOMIC EMPOWERMENT IN LIGHT OF CUBAN NATIONAL PROGRAM FOR THE ADVANCEMENT OF WOMEN

Desiree Llaguno Cerezo^a – Elizabeth Valdés-Miranda Fernández^b

^a International Public Law and International Commercial and Economic Law at the Law School of the University of Havana, San Lázaro y L. Vedado, Plaza de la Revolución, La Habana, Cuba, desiree@lex.uh.cu

^b International Public Law and International Commercial and Economic Law at the Law School of the University of Havana, San Lázaro y L. Vedado, Plaza de la Revolución, La Habana, Cuba, elizabeth.valdesmiranda@lex.uh.cu

Abstract: Women have a critical role in sustaining the economy and in the development of trade. However, such role has long been invisible due to orthodox conceptions that have ignored the gender variable in commercial analyses. Women's participation in trade, on equal terms as men, in any of the various possible roles — producer, wage earner, consumer, merchant, taxpayer — will not only favour the lives of women, but also the performance of the economies in which they participate. Transparency, as a principle of the multilateral trading system, can play a significant role as a strategy for the empowerment of women. The Cuban National Program for the Advancement of Women creates new opportunities for the use of transparency as a tool for women's economic empowerment.

Keywords: trade, gender equality, transparency, women's economic empowerment, Cuba, National Program for the Advancement of Women.

JEL: Z10, Z18

Introduction

This paper aims at discussing the role of the World Trade Organization (WTO) principle of transparency transversal to the whole Multilateral System of Commerce from a gender perspective, as the visibility and publicity of Members' public strategies can expand and increase the inclusion of this issue in the process of creation of commercial policies. The Organization's Secretariat can impact positively the achievement by the Members of their goals of higher living standards and full employment on equal terms for all citizens regardless of their gender.

Achieving the highest economic performance demands equal participation of men and women. On the one hand, women represent at least fifty per cent of the population in every society and play a critical role in the economy as well as in the reproduction of the labour force. On the other hand, women are one of the more vulnerable sectors at world level. However, it has been proved that economic and commercial policies that generate an increase in the volume of exchange of goods and services can also become a significant incentive in the recognition and guarantee of the economic and labour rights of women as well as their participation in the chains of international commerce.¹

In the last 30 years, globalisation has brought about an increase in cross-border flows of goods and services, capital, technology and information. In this period, has prevailed the belief that a reduction of economic, geographic and cultural restrictions and obstacles would, in turn,

---

¹ World Bank Group and World Trade Organization (2020): Women and Trade: The Role of Trade in Promoting Gender Equality.

produce an increase in productivity and new jobs, and therefore in the general well-being. We have thus witnessed the formulation of economic policies based on the assumption that the market would automatically guarantee development.

The myth that politics and commercial liberalization are impartial towards gender have for a long time prevented the inclusion of the topic in official statistics and public debate. Consequently, the link gender-commerce has been insufficiently explored in academic spheres and ignored in political ones. A comprehensive and thorough analysis of the impact of such interaction on women's lives. It is equally imperative the submission of proposals to formulate an inclusive commercial policy that would contribute to reduce the gender gap and would improve the conditions for women. The visibility, we insist, of the WTO's transparency as a tool for women's economic empowerment can be fertile ground for inclusive measures, regardless of the level of development of Members, though always taking into account inherent socio-cultural features.

Since the triumph of the Cuban Revolution in 1959, island's authorities have implemented an inclusive policy in favor of women, which today shows its results, with the female protagonism in the country's development tasks. The recently approved, National Program for the Advancement of Women creates new opportunities for the economic empowerment of women, especially for the promotion of transparency in the commercial sphere as a tool for the advancement of women.

1 The World Trade Organization under the gender looking glass

The birth of the WTO marked a turning point in the process of harmonizing the system of International Law, especially the International Economic Law. This advance had its origin in the predominance of the neoliberal paradigm which contributed to the expansion of the multilateral system. However, the role of developing countries and the work of the Organ for the Solution of Differences have shown a defensive position in the central core of the organisation, which is to connect the liberalisation of commerce to the generation of options for development and improvement in the living standard of the citizens of its Members, especially developing and less advanced countries.

In this context, the permanent study and updating of the ways and mechanisms through which WTO works is indispensable, much more for the most vulnerable economies, that seek in the Organization an alternative to insert themselves in the productive processes and international services rendering. The aggressive environment favoured by the major economic powers seeking the expansion of their markets, makes evident that the permanent updating can generate an advantage that permits participation or influence international commercial policies originated in the WTO.

The issue of gender was not taken into account within the WTO when formulating Commercial Agreements, a fact that was in tune the predominant thinking of the time that the liberalisation of commerce would, by itself, bring about better opportunities for all and would generate social development for all economies, especially for the less developed. However, the practice in the implementation of Multilateral Agreements has demonstrated that this process does not reduce poverty by itself, and it generates more inequalities than the ones it eliminates.

The Fourth Ministerial Meeting, held in Qatar in 2001, initiated the Doha Round for Multilateral Commercial Negotiations, which included the Doha Development Agenda (PDD). A number of measures was adopted, in principle beneficial for poor countries and making emphasis on development. Then, there was the notion that equality and human rights are the foundation and the logic of growth through international trade. Though the gender issue was not explicitly mentioned, the commitments acquired there have significant implications for gender equality. However, even with such an ambitious agenda, there has not been a consensus between developing Members and developed Members.

Today, in contrast with the situation of a decade ago, feminist movements, United Nations' agencies and non-governmental organisations have included the gender issue in the agendas of Governments and International agencies as an essential element for the effectiveness of development policies. Also, organisations like OECD have included in their reports, statistical information on the economic cost of discrimination, and on the impact on economic growth of policies that reduce the gender gap.² Furthermore, the motivations related to development of the Sustainable Development Goals (SDG) of the 2030 Agenda even in developed countries, has shown the urgent need for the WTO to contribute with them, including in their work programmes the SDG 5 of gender equality.

Although WTO's agreements do not specifically refer to the issue of gender, the actions of the Secretariat show that it acknowledges the importance of trade for the achievement of gender equality through the creation of jobs, development and empowerment. The most important result has been so far the Declaration on Trade and Women's Economic Empowerment, adopted in 2017 by the Eleventh Ministerial Conference in Buenos Aires which major objectives are to eliminate the obstacles that prevent women's economic empowerment and foster such empowerment. That was the result of the coordination between several countries and multilateral organisations, such as the International Centre for Trade, the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), the WTO, and others. The gender approach has also been present in the policies for facilitating trade and in the Aid for Trade programmes.

However, these expectations and declarations are not enough to ensure that Members include the gender approach in their commercial strategies to thus guarantee women's economic empowerment. Consequently, the identification of mechanisms that guarantee that both commerce and gender equality agendas support each other is necessary.

1.1 Transparency as a principle and tool to foster gender approach in the WTO

The principle of transparency means all members are juridically bound to inform the other members and their commercial partners in general about policies and practices affecting trade. It has equally a systemic significance as it allows its members to watch trade measures adopted by other members and assess their impact on the multilateral trade system. It is a transversal principle that extends throughout the whole multilateral trade system and that implies obligations both for the members of the organisation and for the organisation's bodies.

As part of the insertion in commercial debates on gender, the steps adopted by WTO Secretariat aim, in the first place at raising awareness with regards to the relationship commerce; second to generate data that prove the impact of trade on women and thus favour related initiatives among its Members; and last, to provide technical assistance and advise to governmental agents and entrepreneur women. All this would not be possible without the flows of information generated by the notifications to which Trade Agreements invite. One of the most important tools of the trade policy for gender equality, is precisely the generation of data on trade and gender. These data will not only provide a radiography on the performance for empowerment, but they also allow the identification of obstacles and barriers restricting women's participation in international trade.

It would be difficult to accurately identify the measures that hinder the construction of equitable and sustainable spaces for both men and women without information on how the opening of markets has an impact on women. This principle could actually constitute a first step to raise awareness on the measures to adopt and their net benefits. Currently, markets with greater information asymmetries will more probably remain closed, as there is no information that would encourage entrepreneurs and economic operators to approach in search of new

---

² OCDE, SIGI (2019): Index 2019 Global report: Transforming challenges into Opportunities.

opportunities. In an economy where women are concentrated in the sector of production of export goods, it could be harmful for the employment if the Government disregards its obligations to provide commercial information to WTO. Therefore, opening a market without transparency could hinder the implementation of trade strategies aimed at generating empowerment.

Transparency has been deemed so important that in 2017 Joint Declaration on Trade and Women's Economic Empowerment, signing parties committed to share experiences on policies and programmes to foster the participation of women and to voluntarily inform them during the Exam on Trade Policies at WTO. Such information will allow Members to become familiarised with current practices in gender studies, methods and procedures for the collection of data segregated by gender, use of indicators, monitoring and evaluation methodologies, and the analysis of gender-focused statistical information and information about trade. Every data, tools and information provided will be essential to examine, design, and implement more gender-sensitive trade policies.

As has been discussed in this paper, trade affects women's economic empowerment and well-being. Gender inequalities can usually increase due to the unequal distribution of income and resources among the various groups of women and men. Commerce also has an impact on the status of women in their several roles as employees, producers, consumers, merchants and tax-payers. It is therefore critical within the framework of the WTO to raise awareness on the responsibility of the organisation and its members to ensure the access of women to the information on trade issues within a favourable, non-discriminatory environment. In the same way, the publication of standards and regulations related gender equality should be favoured, indicating their relation with trade. Reliable statistical information, disaggregated by gender, research capacity and political will, is as well a critically needed element to carry out thorough and comprehensive evaluations about the impact on gender of trade policies.³

2 Transparency and the economic empowerment of Cuban women in light of the National Program for the Advancement of Women

In March 2021 Cuban President Miguel Díaz-Canel signed Presidential decree 198 establishing The National Program for the Advancement of Women (PAM).⁴ Disseminated last March 8, International Women's Day, the PAM is considered a keystone in the development of policies in favor of Cuban women, and gives continuity to the advancement and development of gender equality in the country.

The program is part of an international context marked by increasing international awareness of women rights, which is in turn one of the main achievements of the modern feminist movement. At the same time, PAM is based on the observance by the Cuban State of the international agreements and instruments for women's rights while taking into consideration the challenges presented in the assessments of the Action Plan of the Republic of Cuba Monitoring to the Fourth Conference of the UN on Women.

The document is the Agenda of the Cuban State for the advancement of women. It links with the principles established in the Constitution of the Republic, in the new scenario of update of the Cuban Economic and Social Model of Socialist Progress and with the international commitments on gender equality signed by Cuba. The main purpose of this action plan is to continue the work for the advancement and development of gender equality in Cuba and institutionalizes this right.

The PAM is a government program which, with the participation of the Federation of Cuban Women, promotes and ensures monitoring, assessment and tracking of actions and

---

³ UNCTAD (2016): Virtual Didactic Handbook of the Institute on Commerce and Gender.

⁴ Spanish Plan Nacional para el Adelanto de la Mujer.

comes in response to recommendations from the Committee for the elimination of all forms of discrimination against women. It focuses on equity and the necessary boost to ensure conditions, expand opportunities and achieve the practical realization of the principle of equality.

The general secretary of the Federation of Cuban Women shall report to the Council of Ministers, and every two years, the status of the goals, actions and measures of the Program. The Council of Ministers will be in charge of overseeing the fulfillment of the Presidential Decree.

The action plan addresses seven key areas,⁵ including economic empowerment. The seven fields each contain actions and measures that, in turn, have been assigned to responsible parties and participants. It ensures a direct tracking of each of these by relevant ministries and the inclusion of other agents.

In the economic empowerment area, the PAM states:

- “Periodically review the employment needs and opportunities in each territory and in the different sectors of the economy.
- Promote the engagement of farmer women, especially young ones, in different sources of employment.
- Conduct an analysis of the state and non-state sectors from a gender approach and its practical implementation”.

Although the PAM does not mention trade and trade policies expressly, it is evident that they can have a significant effect on the economic empowerment of Cuban women, with special emphasis on the non-state economy. Article 14 approaches this issue by referring to the performance of women in rural areas, access to agricultural credit and loans, marketing services and appropriate technologies.

On the other hand, the transparency obligations acquired by Cuba in WTO framework, of which it is a founding member, find support in area seven of the PAM referred to Statistics and Research. Quality statistics, disaggregated by sex, research capacity and political will, are indispensable elements for conducting rigorous and comprehensive evaluations of the gender impact of trade policies. These and their adequate publicity will allow knowing the reality of women and their eventual impact by commercial regulation. Impact evaluations will in turn guide negotiations, make decisions, avoid discrimination, and agree on transitional affirmative action initiatives, when necessary.

The effective addition of continuous and special statistics issued by all organizations and institutions; to add the criteria separated by sex in statistics and databases; special attention to the statistics of morbidity, from a gender and territorial approach, according to their causes and the creation of a Gender Scientific Observatory; can promote compliance with transparency obligations and become agents of change in the lives of Cuban women.

Conclusion

A gender-based approach in the studies on international trade law requires also a multidisciplinary approach with the participation of jurists, economists and other experts. It also demands a thorough, painstaking examination of standards, principles, institutions and provisions. It is therefore crucial to understand the beneficial effects of a gender-based approach for the economy in general and for trade in particular and to evaluate fairly the importance of

---

⁵ The other six areas are: media; education and social work; access to decision-making; legislation; sexual and reproductive health; as well as statistics and research.

including the gender variable in the formulation and implementation of trade policies that can have a real impact on gender equality.

But, it is impossible to implement a gender-aware trade policy without the necessary statistics disaggregated by gender. These, and their adequate publication and dissemination would inform about the reality of women and the eventual impact of trade regulations on them. The evaluation of impact evaluations will, in turn, favour better oriented negotiations and decision-making, and will avoid discrimination and foster agreement on transitional initiatives for affirmative action when necessary. The implementation of other strategies that do not include an analysis of the various impacts every policy can have on both men and women, which continue to assign women narrow sector-based jobs, will only worsen the existing gender inequalities instead of removing them.

The principles of the multilateral trade system, especially the principle of transparency, and the trade policy tools can become a great potential as agents for change in the lives of women. Only in this way will liberalisation processes achieve a sustainable development, including the unavoidable elimination of gender-based discrimination and the gaps existing in the labour market.

The application by Cuba of the principle of transparency, under the National Program for the Advancement of Women, constitutes an opportunity for all WTO Members to visualize and acknowledge Cuban good experiences in economic and trade empowerment. At the same time, it can create new opportunities for the incorporation of Cuban women into international trade.

References:

1. World Bank Group and World Trade Organization (2020): Women and Trade: The Role of Trade in Promoting Gender Equality. [online]. In: *WTO*, 2021. Available at: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/women_trade_pub2807_e.htm.
2. OCDE, SIGI (2019): Index 2019 Global report: Transforming challenges into Opportunities. [online]. In: *OECD*, 2021. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/bc56d212-en/1/2/1/index.html?itemId=/content/publication/bc56d212-en&csp_=3c7e048c80fc5e8e6616e1289a989dd3&itemIGO=oecd&itemContentType=book.
3. UNCTAD (2016): Virtual Didactic Handbook of the Institute on Commerce and Gender. [online]. In: UNCTAD, 2021. Available at <https://unctad.org/es/paginas/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1137>.

Contacts:

MSc. Desiree Llaguno Cerezo

Law School

University of Havana

San Lázaro y L. Vedado

Plaza de la Revolución

La Habana

Cuba

e-mail: desiree@lex.uh.cu

MSc. Elizabeth Valdés-Miranda Fernández

Law School

University of Havana

San Lázaro y L. Vedado

Plaza de la Revolución
La Habana
Cuba
e-mail: elizabeth.valdesmiranda@lex.uh.cu

THE LEGALITY OF THE USE OF NUCLEAR WEAPONS IN EXTREME CIRCUMSTANCES¹

Ján Marek^a – Pavel Bučka^b – Vladimír Andrassy^c

^aSecurity and Defence Department, Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik, Demänová 393,
03101 Liptovský Mikuláš, Slovak Republic, e-mail: jan.marek@aos.sk

^bSecurity and Defence Department, Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik, Demänová 393,
03101 Liptovský Mikuláš, Slovak Republic, e-mail: pavel.bucka@aos.sk

^cVice-Rector for Quality and Development, Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik, Demänová 393,
03101 Liptovský Mikuláš, Slovak Republic, e-mail: vladimir.andrassy@aos.sk

Abstract: In order to solve the problem of the legality of the use of armed force in extreme circumstances of self-defence, we decided to concentrate this research on the very sensitive topic of the legality of use of nuclear weapons. In the system of international law, there are treaties that prohibit chemical and biological weapons. For the prohibition of the use of the nuclear weapons, it is necessary to analyse the basis of international obligations as there is not specific ban concerning these weapons. The research focuses on the specific questions and examine whether it is possible in the system of international law to identify a standard, which would make the use of nuclear weapons illegal. Any rule of applicable international legal norm must be located in one of the sources of international law. As a result, if we are looking for standard, which would make the use of nuclear weapons illegal, it is necessary to examine individual strands of international law. Therefore, the research focuses on the investigation of various sources of international law.

Keywords: legality, extreme circumstances, self-defence, nuclear weapons

JEL: K32

Introduction

Nuclear weapons are among the most destructive military means at the disposal of a modern army. In addition to numerous tests and experiments their massive potential was demonstrated in a military conflict, when at the end of the World War II an aircraft of the United States dropped two nuclear bombs on the Japanese cities of Hiroshima and Nagasaki. The first use of nuclear weapons in war became also the last – since 1945 to the present no state has used nuclear weapons in its military operations against a warring party. From a human standpoint of values of humanity, it is undoubtedly possible to assess this phenomenon as positive. How can we explain that for seventy-five years these dangerous weapons were not used?

It is possible to argue that deterrence has been successful with none of the actors in international relations wanting to use nuclear weapons to provoke retaliation from the same enemy, or his ally. Parts of the explanation of the success of deterrence are also fears that radioactive pollution can significantly disrupt the life environment and even cause damage to

---

¹ This research was supported by the outcome of the project “Analysis and simulation of information and security threats workplace (PASIBO)”, which has received funding from the European Union's grant agreement number OPVaV-2015/1.1/03-SORO, ITMS code 26210120044 and of the project “Support for creating the security and defence capabilities of the state by preparing crisis management actors”, IM_4200513, which has received funding by Ministry of Defense of the Slovak Republic. This research was also supported by the outputs of the research project “VV_4_2021 -” Support for building security and defense capabilities of the state by preparing crisis management actors "funded by the Ministry of Defense of the Slovak Republic through the interdepartmental subprogram 06E0I-Research and Development to support state defence.

the attacker because of a long term negative living conditions effect.² A possible explanation is also the normative justification for non-use of nuclear weapons, that reasoning is directly connected with the research purpose. One of the normative systems that influence the behaviour of actors is the law. The reasons for the non-use of nuclear weapons could be the illegality of such conduct. In the case of the existence of such standards, it could be argued as follows: States do not use nuclear weapons, as they want to act in conformity with international law.

Already under the preliminary discussion of problems that inevitably preceded the research, banning of the use of nuclear weapons is not in international treaties that are specifically covering the issue of nuclear weapons. Due to this, it is necessary to look at other sources. The presented research deals with the normative sources 'of the nuclear non-use', with focus on the effects of legal norms on the actor's behaviour. In other words, the research deals with the legality of the use of nuclear weapons. The aim of this research is to answer the main question as stated below:

Would the potential use of nuclear weapons be illegal according to the international law? There are two theories to be drawn based on that question:

Theory 1: There is a custom in the international law, which specifically prohibits the use of nuclear weapons.

Theory 2: The use of nuclear weapons would be contrary to the rules and principles of international law applicable in armed conflicts.

The presented Theories are formulated with regard to the two possible levels of examination, after which the rules prohibiting the use of nuclear weapons may work. The first level is based on the uniqueness of nuclear weapons. The destructive power of these weapons is unique, with other weapons hardly comparable. The use of weapons of mass scale is likely to bring about within a relatively short period of time virtually complete destruction of the planet Earth. Therefore, it is possible to reasonably assume, that the states had created a custom, which was specifically related to nuclear weapons and prohibited their use. The second level is based on the assumption that, apart the existence of specific standards focused on nuclear weapons, it is possible that the use of these weapons is prohibited by the rules of law of armed conflict. This research examines only two possible levels. Consequently, it focuses on general applicable rules of armed conflict, which would prohibit the use of nuclear weapons indirectly.

Before ruling any court on the solved scientific problem of legality of the use of nuclear weapons, we try to determine how it coincides with objects that are already known to us and how they differ from them. For this reason, we used the method of comparison in the research, which is of great importance in clarifying the processes of change, development and dynamics of the researched problem and the regularities of its development. In addition, qualitative methods of information analysis and synthesis were used, which are used at all stages as well as at all stages of scientific research.

1 Basis of international obligations

The first part gives brief theoretical details of the basis of international obligations. For this purpose, legal theory uses the term sources of law. General determination of formal sources of international law can be deduced from Art. 38 of the Statute of the International Court of Justice (hereinafter referred to as ICJ). Following the paragraph, one of this Article ICJ at its practice applies the source:

- a) International treaties and the general as well as particulate, establishing rules expressly recognized by the state in question;
- b) International custom, as evidence of a general practice recognized in law;

---

² IVANČÍK, R. (2013): Vojenské aspekty asymetrie v medzinárodnej bezpečnosti, pp. 16-17.

- c) The general principles of law recognized by civilized nations;
- d) Subject to the provisions of Art. 59 judicial decisions and the teachings of the most qualified public law experts of various nations as a support tool for identifying legal rules.³

For the reason outlined above the search for international standards that would specifically prohibit the use of nuclear weapons, it is necessary to focus examination on the first two mentioned formal sources of law, international treaties and international customs.

International treaties are one of the most important sources of international law. Therefore, it is necessary to introduce, at least briefly, the various international treaties governing the management of nuclear weapons even if it is clear that the agreements do not ban their use. The number and variety of agreements, where the states regulate the management of nuclear weapons is proof of how serious the international community perceptions of nuclear weapons are. International customs are an unwritten system of rules define what is legal and what is illegal. The presence of international custom is evidenced by the existence of skilled practice (a practice that has meets a number of quality requirements) and belief of states that this particular practice is legally binding on them. If there are no treaties banning *expressis verbis* nuclear weapons or their use, one has to look also into the customary law created by states possessing nuclear weapons.

The following part explains the first of the examined formal sources of international law, namely international treaties that are specifically dealing with various aspects of the adjustment of the management of nuclear weapons.

2 Nuclear Weapons in international treaties

Even a cursory looking at a number of international treaties, which directly govern the area of nuclear weapons, it is clear that their focus is directed to regulate the management of nuclear weapons, not to totally ban their use. In principle, it is possible to allocate four categories of international treaties governing various disposals of nuclear weapons. There are as follows:

- Agreements preventing proliferation,
- Agreements restricting testing of nuclear weapons,
- Treaty establishing the so-called, nuclear-free zone,
- Agreements that limit nuclear arms.⁴

The destructive power of nuclear weapons in comparison with conventional weapons is devastating. One nuclear bomb with the strength of 10 megatons represents five times the destructive power of all the bombs dropped by Allied forces on Germany throughout World War II.⁵ It is therefore understandable that the nations with the disposing of nuclear weapons are trying to prevent uncontrolled proliferation such dangerous weapons to the hands of other actors in international relations. Any use of nuclear weapons by an unstable, erratic state or a non-state actor such as a terrorist organization could have direct unimaginably negative consequences. The main international treaty that regulates the prohibition of proliferation of nuclear weapons is the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (Non-Proliferation Treaty, NPT) of 1968.

Testing of nuclear weapons brings a number of negative effects on the environment and for human health. Until the year 1958, many nations tested nuclear bombs with the total strength of 174 million tons, resulting in the radioactive pollution of huge tracts of land. According to research from 1959 for example in the US state of Indiana, the top of the soil samples were 100

---

³ ICJ Advisory Opinion ICJ, (1996): The Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Art. 38.

⁴ SHAW, M. N. (1987): Nuclear Weapons and International Law, pp. 10-11.

⁵ KISSINGER H. A. (1957): Nuclear Weapons and Foreign Policy, pp. 70-71.

times more radioactive, than samples from the same locations in 1950.⁶ These tests caused the escalation of tensions between the actors within international relations and increased the likelihood of conflict. The actors in international relations have long tried to restrict testing of nuclear weapons. As the main Treaty, restricting the testing of nuclear weapons in history can gradually identify such Treaty banning experiments with nuclear weapons in the atmosphere, in outer space and under water.⁷

The international community contracted on the provision of specific territory in which it is prohibited test nuclear weapons. This importance is partly because countries do not allow placed the nuclear weapon on their own control territory with the nuclear-free zone. These factors are very important for reinforcing the regional stability. The first nuclear-free zone was established under the Treaty upon Antarctic.⁸

The increase in the numbers of nuclear weapons in the world had tremendous momentum. Until the end of WW II, the US possessed enough material for 3 to 4 nuclear weapons; over next three decades, the number of independent nuclear warheads Worldwide could be counted in the tens of thousands. This accumulation of large numbers of nuclear weapons was the result of an arms race between the US and the USSR.⁹ Such massive armaments and the subsequent maintenance needed for the produced arsenal brought significant economic costs as well as increasing the risk of a possible accident handling, which could be fatal. For these reasons, both global powers started to adopt bilateral agreements limiting armaments in nuclear weapons, as well as contracts that could reduce number of nuclear weapons. The first contract concentrated on setting limits for certain types of nuclear weapons was the Treaty between the USSR and the US Anti-Ballistic Missile.¹⁰

The brief overview presented above of the various international treaties governing nuclear weapons highlights the fact that the states' contracts modify a large number of areas of a disposal of nuclear weapons, but avoids the adoption of a treaty that contained an express prohibition of their use.¹¹ If we further examine the standards prohibiting the use of nuclear weapons, there is a need to continue the search in other sources of international law. Therefore, the focus of this research shifts to the international customs.

3 The possibility of constituting an international custom

Prior to the consideration of international customs relating specifically to the non-use of nuclear weapons should be a short general introduction of this concept. There is a consensus in the literature that for the constitution of international custom is required, at the same time, presence by two factors. The first factor is the practice of subject of the states, which carry out a number of quality requirements. The second factor is the conviction subjects of legally binding rules of conduct that are contained in such practise.¹²

3.1 The practice of non-use

By the examine materially use of nuclear weapons is possible convincingly to rely on empirical data which justify their use only once – for this single use – may be considered dropping two nuclear bombs on the Japanese cities of Hiroshima and Nagasaki at the end of

---

⁶ FELDBAUM, C. B. – BEE, R. J. (1988): *Confronting the Nuclear Threat. Looking the Tiger in the Eye*, p. 230.

⁷ Treaty banning experiments with nuclear weapons in the atmosphere, in outer space and under water (1993).

⁸ The Antarctic Treaty (1959).

⁹ FELDBAUM, C. B. – BEE, R. J. (1988): *Confronting the Nuclear Threat. Looking the Tiger in the Eye*, pp. 170-191.

¹⁰ Treaty between the USSR and the US Anti-Ballistic Missile (1972).

¹¹ STEPHAN, P. B. – KLIMENKO, B. M. (1991): *International Law and International Security Military and Political Dimensions*.

¹² MALENOVSKY, J. (2004): *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*, pp.72-93.

World War II. From that time until the present nuclear weapons were not used. The obvious factual situation requires further legal analysis. As the first question that arises is whether it is even possible to speak of ordinary non-use, if there is one obvious example of the use. Such a precedent of the use is not based on the constitution of custom impossibility, because each custom is *de facto* created and defined with previous standards. In addition, the creation of custom is understood as a matter of due process, when in the course of this process settle down new practice (material factor); different from the current practice, and this new practice is perceived as legally binding (psychological factor). In this light, it is possible to consider use of nuclear weapons in the year 1945 as an 'act of use', which subsequently has established an 'act of non-use', and this has been going on seventh decade, thus it is showing long enough stability. As already mentioned, the effect of the formation of international custom is the practice, which must have a certain quality. The main component of such qualifying practice is its duration, consistency, and repetition generality. The main qualifying practice components are its repetition, uniformity, continuity, prevalence, and representativeness and long enough duration.¹³

3.2 Conviction of binding effect

The action of international actors can have different sources. Normative motives and actions are only one of many possible sources and within this is a belief in the binding effect of ruling only a subset. To determine whether the established convention prohibit the use of nuclear weapons, it is necessary to demonstrate that the actual source of non-use can be included under the law subset of motives. In other words, it is necessary to show that in the international community exists *opinio iuris*, conviction about the legally binding non-use nuclear weapons. Such a task is difficult. How to objectively demonstrate by nature so subjective factors, what is the psychological motivation of actors on the same action? The theory of international law had to settle with the problem and offered as a solution to the investigation of the external manifestations of legal awareness of the state.¹⁴

Even in the absence of specific legal norms, it can be assumed that the prohibition of the use of nuclear weapons can be indirectly inferred in the standards of the rules of armed conflict. These standards may again be customary, as well as contractual in nature. The Rules of law of Armed Conflict include guidelines that must be followed for all methods of warfare and all weapons used. The next chapter will test theory no. 2.

4 Is the use of nuclear weapons contrary to the rules and principles of international law of armed conflicts?

International law does not contain specific rules stating that use of nuclear weapons is illegal. International law contains general rules and principles, which must be observed during the conduct of armed conflict. These principles must not be violated, regardless of the type of weapons and methods of warfare used – in other words, any use of any weapon must always be in accordance with these rules and principles. Two of the main principles of rules of armed conflicts are the principle of prohibiting use of weapons and methods that causes extreme injury and/or unnecessary suffering, as well as the principle prohibiting unselective weapon types and methods of armed conflict.¹⁵

From the performances of both those principles and the assessment of the effects of nuclear weapons, we can draw the following conclusion. Nuclear weapons and their nature

---

¹³ TANNENWALD, N. (1999): The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of the Nuclear Non-Use, pp. 433-468.

¹⁴ MALENOVSKÝ, J. (2004): Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému. p. 165.

¹⁵ Additional Protocol I to the Geneva Agreements. (1977): Art. 35.

cause extreme injury, unnecessary suffering and are not capable of distinguishing between civilian and military targets, their potential use would be acting contrary to the principles of law of armed conflict what could be evaluated as unlawful action.¹⁶ Provisionally it is possible to confirm the second theory of the present essay.

The International Court of Justice addressed the question of the legality of the use of nuclear weapons, and for that reason, it is appropriate before the final formulating confirmation or refutation of theories tested to examine its opinion about the research problems. The ICJ's advisory opinion does not have the final say in determining the responses of whether the proceedings are under or in violation of international law, (the UN is not source of law). On the other hand, these advisory opinions are shaping legal awareness of actors relationship because of institutional authority of the ICJ and technical expertise of the Judges are undeniable important.¹⁷ The ICJ's advisory opinion may not be a legal framework unconditionally accepted or respected as binding, but it may clarify many important interpretative issues related to the problems addressed by this research.. If the ICJ drew an unambiguous interpretation, which would mark the use of nuclear weapons as legal or illegal, such an examination significantly could affect the legality of the use of these weapons to the preferred interpretation.

In view of the above, the research moves to advisory opinions of the ICJ of 1996 that studied the question of the legality of the use of nuclear weapons. The fifth part of the essay provides a recapitulation of the arguments ICJ and its conclusions, critical discussion of this report, as well as some others, to the considerations related to the present report.

5 The advisory view of the ICJ

As mentioned in the introduction of this study, the law is only one of the normative systems, and only one of the possible reasons as to why nuclear weapons since 1945 have not been used again. Explanations of this actual state of disuse are different and it is questionable if international law has the system of controlling the use of nuclear weapons. In this context excels the opinion authored by a leading theorist of international law Marti Koskenniemi.

Koskenniemi's interpretation shows how each rule, which generally affects/commands specific type of procedure, must be modified with the exceptions that allow justice the critical situation.¹⁸ As an example, national law includes the general rules prohibiting killing a man and then a softening of the standard, which allows for legally killing a person in situation of self-defence. At the level of international law there is again the possible example of a rule prohibits the use of force against another sovereign state.¹⁹ Subsequent softening of the standard, which allows such a procedure in the case of self-defence,²⁰ or in the case of authorization by the Security Council for conservation and restoration of peace.²¹ According to the Koskenniemi, the problem of this approach is the fact that any softening of the standard with the exceptions has a potentially expanding nature – taken exception opens the way for arbitrary interpretation of the actors of the social relations. Such exception alone interpreted according to their preferences and thus an adjusted/crooked exception applies according to their needs.

It was correct when Koskenniemi expressed his inability to assess whether the use of nuclear weapons in meeting the ultimate self-defence situation would be legal or illegal. If an absolute prohibition were not an option, because any absolute standard requires softening, such a prohibition of use would be accompanied by precisely this softening, in order to adjust the critical situations. The ICJ would have to specify these exceptions, but it would also provide

---

¹⁶ POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J. (2006): Public International Law - Special Part, p. 452.

¹⁷ POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J. (2006): Public International Law - Special Part, p. 367.

¹⁸ KOSKENNIEMI, M. (1999): The International Court of Justice and Nuclear Weapons, pp. 493-494.

¹⁹ The Charter of the United Nations (1945): Art. 2.

²⁰ The Charter of the United Nations (1945): Art. 51.

²¹ The Charter of the United Nations (1945): Art. 42.

space for their arbitrary interpretation. Actors in international relations could thus use nuclear weapons and argue that such use is legal because it satisfies conditions set by the ICJ's assessment as they interpret it. The ICJ refused to issue a clear statement on the use of nuclear weapons in an extreme situation of self-defence and to ensure the preservation of the existence of a state (it is not possible to assess whether in such a situation the use would be legal or illegal). Such a procedure avoids the formulation of criteria that would justify the use of nuclear weapons, and in particular avoid the possibility that such criteria were the subject of arbitrary interpretations of individual states, depending on their requirements.²²

The existence of *inter alia*, by the following reasoning – if states caused by conventional weapons the deaths of thousands of people, from a rational point of view, completely equivalent behaviour to cause such certain death the same number of people the use of nuclear weapons. In various armed conflicts died since 1945, often in a big suffering, millions of people. Killing people thus continues, but not using nuclear weapons. They have been no use and reason that is more possible is just the existence of taboos, which makes them unusable. Nuclear weapons are not used, therefore, because we just do not do such things to each other. The existence of a nuclear taboo confirms social scientist who on the base of the facts clarifies the moral aspects of non-use nuclear weapons in the critical situations. A number of situations in which nuclear weapons states disposing of these did not use weapons, and even in those situations where they became the defeated party in the conflict and did not have to be afraid of nuclear retaliation by their opponent.²³ The explanation is just the fact that the use of nuclear weapons would be inappropriate for themselves, unacceptable behaviour.

The fact that some things are considered bad or good, on the contrary, could be the principle or not because such a finding would lead to rational chain of arguments. If we have the phrase 'Killing innocent people is wrong', we feel the accuracy not because of successive arguments is not, or because of the statement of higher authority. We feel the accuracy because of the principle of humanity. Considering that such behaviour – the killing of innocent people – is bad understands who we are, including what identity we have. In addition, if someone else needs a proof to confirm the correctness of this statement we find such situation as a communication break. This shift is actually a clash of two different forms of being, when one of them defines as unimaginable the legitimate murder of the innocent and the second one has no such definition. With reference to philosophy of Wittgenstein it is obvious that such a communication break is impossible to bridge with rational or legal arguments, because the different on each actors side of the break are playing a completely different language game, i.e., speak a different language.²⁴

The reflections of how theological right – faith in his universality, comprehensiveness and rationality – prevents perceiving the role of the personal responsibility in a particular situation. The above reason therefore agrees with the ICJ's refusal to give an unequivocal answer to whether the use of nuclear weapons is legal in extreme situation of self-defence in order to maintain a state. Such a decision of the ICJ can help preserve taboo in the rationalization level and not in level of the legal interpretations. So, 'In order to be heard the voice of justice, law must ever remain silent'.²⁵

This research considers that the ICJ reached concerning the impossibility assessment of legality/illegality of use of nuclear weapons to the point, which is of somewhat contrary to the arguments introduced in the assessment. If the use of nuclear weapons is contrary to the rules and principles of international law applicable in armed conflicts, is about unlawful conduct and

---

²² SCHACHTER, O. (1989): Self-Defence and the Rule of Law, p. 259-277.

²³ TANNENWALD, N. (1999): The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of the Nuclear Non-Use, pp. 433-468.

²⁴ KOSKENNIEMI, M. (1999): The International Court of Justice and Nuclear Weapons, p. 505.

²⁵ KOSKENNIEMI, M. (1999): The International Court of Justice and Nuclear Weapons, p. 489.

according to the opinion of this essay can be legally doubted, so it can justify such violations for reasons of existence of the state. At the same time, it is clear that the use of nuclear weapons has many other than merely legal aspects. For that reason, the essay offers a different perspective view of the ICJ opinion.

Conclusion

This research sets as its goal to seek an answer to the question whether the possible use of nuclear weapons is an action which violates international law. For this end, this study provides an overview and analysis of the norms of international law. Based on conducted research we can draw several conclusions and answers. Following a review of international treaties which specifically regulate issues proliferation, it is clear that there is no prohibition on using nuclear weapons in these treaties. Introduced contracts govern various aspects of the management of nuclear weapons, for example, the possibility of testing, deployment and diffusion, etc. – but the question of the legality of their use is avoided.

In addition to international agreements there is another important source of international law, international custom. Theory # 1 of this study was as follows: Under international law are forms customs, which specifically prohibits the use of nuclear weapons. This research brings two main elements, which coexistence theory considers international law as essential for creating such habits – they are *usus longaevis* and *opinio iuris*. In the area of non-use proliferation situation, it is as follows:

1. There have already been 75 years of a lasting state of disuse; fulfilling the qualitative demands of the international custom, is sufficient proof of the existence of qualified practitioners;
2. The lack of legal awareness about the importance of such non-use is demonstrated in particular countries that possess nuclear weapons. It is also proof for the absence of the subjective element of international custom.

As a result, it can be concluded that there is no international custom that would specifically prohibit the use of nuclear weapons and therefore Theory no.1 was disproved.

The prohibition of the use of nuclear weapons, however, does not lie only in international treaties and customs that are dedicated specifically to nuclear weapons. The same quality and legally binding ban their use may be included in the general policies and principles, which over the time evolved into the rules of law of armed conflicts. The currently submitted research has identified the greatest potential ban of the use of nuclear weapons. In the rules of law of armed conflict, there are two key, generally accepted and respected binding principles that can be drawn in prohibition of the use of nuclear weapons. These principles are:

1. The principle of prohibiting use of weapons and methods that causes extreme injury and/or unnecessary suffering;
2. The principle prohibiting unselective weapon types and methods of armed conflict.

After illustrating the effects of nuclear weapons and their examination in the light of the presented principles it can be stated that the use of nuclear weapons is contrary to these principles. On this basis, it is possible to confirm Theory no. 2: The use of nuclear weapons is contrary to the rules and principles of international law applicable in armed conflicts.

This research also provides information and critical discussion of the ICJ advisory opinion of the United Nations on the question of the legality of the threat or use of nuclear weapons from 1996. The ICJ in its advisory opinion considered that even if most of the uses of nuclear weapons were acting contrary to the principles of the law of armed conflict, there is no provision action, which is identified, as legal or illegal in the extreme situation of self-defence, in the interests of the existence of the state. This essay indicates such a conclusion as legally questionable. As the use of nuclear weapons is in violation of the principles of the law of armed conflict, it is possible doubt, if is a reasons of existence of the state an argument, according to

which can violate international law. This essay therefore draws attention to such an interpretation of international law, which considers as illegal any use of nuclear weapons – even in a situation of self-defence.

The interpretation that any use of nuclear weapons is illegal has its limits, of course. It is difficult to imagine that specific policies, faced with the claims attack of the enemy state, did not use for the defence of his country. In the words of an Israeli expert on security policy Gabriel Ben-Dor: ‘What is the point to act civilized, when you face to extinction?’.²⁶ The present research welcomed the interpretation of the ICJ, arguing that any use of nuclear weapons is not a question of law. A key role in deciding similar situations personal responsibility and individual moral intuition when considering specific conditions and values that are different options proceedings endangered / protected. There are two key lines of consideration in the international community relating to the nuclear weapons:

First line

The first responsibility of the government is to protect its citizens. The nuclear weapons guard against the most dangerous threat which citizens could face; that of a nuclear attack. The nuclear deterrent is the last line of defence against such an attack. The concept of nuclear deterrence follows the right to use nuclear weapons in self-defence against an armed attack threatening their vital security interests. Possession of nuclear weapons could be seen as the crucial bargaining tool in international diplomacy. Practically every nuclear state uses the explanation for maintaining nuclear arsenals. (Politics, Undated).

Second line

A ban of nuclear weapons would enhance everyone’s security. Even a ‘limited’ regional nuclear war would have implications for the entire planet. A ban on nuclear weapons would strengthen the global taboo against the use and possession of weapons of mass destruction. It would put pressure on nuclear-armed nations to suspend their nuclear weapons modernization programmes and work towards complete abolition. It would challenge allies of nuclear-armed nations to end their support for the indefinite retention of nuclear forces. It would provide a strong basis for arguing that financial institutions everywhere should divest from companies involved in nuclear weapons production. In short, it would challenge all those who help sustain our nuclear-armed world.

If extreme circumstances could justify deviation from the laws governing the use of armed force, we can answer yes. The use of armed force must be in accordance with the Art. 51 of UN Charter (the case of self-defence) or with the Art. 42 of UN Charter (the case of authorization by the Security Council for conservation and restoration of peace), and the Art. 35 of AP I GA (rules of law of armed conflict). In case of use of nuclear weapons, it is practically impossible because of the principle of prohibiting use of weapons and methods that causes extreme injury and/or unnecessary suffering, as well as the principle prohibiting unselective weapon types and methods of armed conflict. The main strategic benefit of the nuclear weapons is the nuclear deterrence in order to prevent war.

References:

1. BEN-DOR, G. (2011): Haifa University speaks at the 11th Herzliya Conference 2011, Haifa: 2011.
2. FELDBAUM, C. B. – BEE, R. J. (1988): Confronting the Nuclear Threat. *Looking the Tiger in the Eye*. New York: Harper & Row, 1988.
3. IVANČÍK, R. (2013): Vojenské aspekty asymetrie v medzinárodnej bezpečnosti. In: *Politické vedy*, 2013, Vol. 16, No. 3, pp. 6-37. ISSN 1335-2741.

---

²⁶ BEN-DOR, G. (2011): Haifa University speaks at the 11th Herzliya Conference 2011.

4. KISSINGER H. A. (1957): *Nuclear Weapons and Foreign Policy*. New York: Harper & Brothers, 1957.
5. KOSKENNIEMI, M. (1999): The International Court of Justice and Nuclear Weapons. [Eds.] Boisson De Chazournes, L. – Sands, P. *The Silence of Law / The Voice of Justice*. Cambridge: CUP, 1999.
6. MALENOVSKÝ, J. (2004): *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. vyd., Brno: Doplněk, 2004. (*Public International Law*. Brno: Amendment, 2004.)
7. POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J. (2006): *Public International Law - Special Part*, 5th. Prague: C. H. Beck, 2006.
8. SCHACHTER, O. (1989): Self-Defence and the Rule of Law. *The American Journal of International Law*. 1989, Vol. 83, No. 2.
9. SHAW, M. N. (1987): Nuclear Weapons and International Law. [Eds.] POGANY, I. *Nuclear Weapons and International Law*. Aldershot: Avebury, 1987.
10. STEPHAN, P. B. – KLIMENKO, B. M. (1991): *International Law and International Security Military and Political Dimensions*. New York: M. E. Sharpe, 1991.
11. TANNENWALD, N. (1999): The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of the Nuclear Non-Use. In: *International Organization*, 1999, Vol. 53, No. 3.
12. POLITICS (2021): Nuclear Deterrence. What is Nuclear Deterrence? Politics. [Online] Undated. [Cited 12. 5. 2015.] Available at: <http://www.politics.co.uk/reference/nuclear-deterrence>.
13. The Charter of the United Nations, 1945.
14. The Antarctic Treaty, 1959.
15. Treaty banning experiments with nuclear weapons in the atmosphere, in outer space and under water, 1963.
16. Non-Proliferation Treaty, 1968.
17. Treaty between the USSR and the US Anti-Ballistic Missile, 1972.
18. Treaty between the United States and the Soviet Union on limiting nuclear testing nuclear weapons, 1974.
19. Additional Protocol I to the Geneva Agreements, 1977.
20. ICJ Advisory Opinion ICJ, The Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996.

Contacts:

Ing. Ján Marek, PhD., MBA

Security and Defence Department

Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik

Demänová 393

03101 Liptovský Mikuláš

Slovak Republic

e-mail: jan.marek@aos.sk

doc. Ing. Pavel Bučka, CSc.

Security and Defence Department

Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik

Demänová 393

03101 Liptovský Mikuláš

Slovak Republic

e-mail: pavel.bucka@aos.sk

doc. Ing. Vladimír Andrassy, PhD.
Vice-Rector for Quality and Development
Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik
Demánová 393
03101 Liptovský Mikuláš
Slovak Republic
e-mail: vladimir.andrassy@aos.sk

LEGISLATÍVNY A REGULAČNÝ RÁMEC VÝKAZNÍCTVA POISŤOVNÍ V KONTEXTE SÚČASNÉHO VÝVOJA¹

LEGISLATIVE AND REGULATORY FRAMEWORK FOR THE REPORTING OF INSURANCE COMPANIES IN THE CONTEXT OF CURRENT DEVELOPMENTS

Jitka Meluchová

Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: jitka.meluchova@euba.sk

Abstrakt: Príspevok skúma súčasné trendy v oblasti globalizácie a harmonizácie legislatívy a výkazníctva komerčných poisťovní. Zameriava sa na význam, druhy a obsahovú náplň reportovania údajov poisťovňami v SR a na úrovni EÚ. Príspevok analyzuje aj aktuálnu situáciu v súvislosti s celosvetovou pandémiou a jej vplyvom na poisťný sektor. Zameriava sa na súčasné technologické trendy a legislatívne zmeny, ktoré ovplyvňujú vykonávanie poisťovacej činnosti a zabezpečenie finančnej stability poisťovní. Vedeckými metódami použitými pri spracovaní príspevku bolo pozorovanie, analýza súčasného stavu ako aj syntéza vzájomných súvislostí skúmanej oblasti s následným zovšeobecnením záverov.

Kľúčové slová: globalizácia, poisťovníctvo, výkazníctvo, legislatíva, COVID-19

JEL: M48, G22

Abstract: The paper examines current trends in globalization and harmonization of legislation and reporting of commercial insurance companies. The paper focuses on the types and content of data reporting by insurance companies in the Slovak Republic and in the European Union. The paper also analyzes the current situation in connection with the global pandemic and its impact on the insurance sector. The paper focuses on current technological trends and legislative changes that affect the performance of insurance activities and ensuring the financial stability of insurance companies. The scientific methods used in the elaboration of the paper were observation, analysis of the current state as well as synthesis of mutual relations of the researched area with subsequent generalization of conclusions.

Keywords: globalization, insurance, reporting, legislation, COVID-19

JEL: M48, G22

Úvod

V celosvetovej ekonomike sú to práve finančné inštitúcie, ktoré by mali byť zárukou finančnej stability a sociálnej istoty pre svojich klientov. Mnohé zmeny v ekonomickej situácii firiem a v životnej úrovni občanov majú priamy vplyv ponuku a dopyt po poisťnej ochrane. Poisťovne sa tak stávajú určitým ukazovateľom ekonomickeho rozvoja a prosperity v čase konjunktúry ale aj indikátorom ekonomickej stagnácie v čase finančnej krízy alebo pandémie. Finančná kríza významne ovplyvnila svetové finančné trhy a jej dôsledky podnietili prijatie mnohých legislatívnych zmien. Tie sa týkali najmä analýzy rizík a zisťovania solventnosti poisťovní, účtovníctva, výkazníctva, interného a externého auditu, ako aj organizácie dohľadu

---

¹ Článok bol spracovaný v rámci projektu: VEGA č. 1/0121/21 *Analýza vplyvu krízy súvisiacej s COVID-19 na finančné zdravie subjektov v Slovenskej republike*, riešenom na FHI EU v Bratislave.

nad výkonom činností v poistnom sektore. Pandémia koronavírusu ovplyvnila takmer všetky oblasti sociálneho a ekonomického života na celom svete a jej dôsledky sú badateľné aj v poistnom sektore. Vznikajú nové situácie, ohrozenia a riziká, ktoré je potrebné pokryť poistením. Druhou tienistou stránkou je aj nárast poisťovacích podvodov. Najväčšia poisťovňa na Slovensku odhalila za rok 2020 doteraz najvyššiu sumu podvodov, ktorá predstavuje oproti predchádzajúcemu roku takmer dvadsaťpercentný nárast.² Na týchto výsledkoch sa podpísala vo veľkej miere pandémia, kde častým motívom podvodov bolo vykompenzovanie si výpadkov finančných prostriedkov formou uplatnenia si neoprávnených nárokov voči poisťovni. Na pandemickú situáciu zareagovala aj *Európska komisia* (ďalej aj EK) vypracovaním plánu obnovy a odolnosti, ktorý má prispieť k náprave ekonomických a sociálnych škôd spôsobených pandémiou koronavírusu. Európska federácia poisťovní a zaistovní *Insurance Europe* vydala publikáciu,³ v ktorej sa zaoberá potrebou kvalitnej regulácie poisťovníctva v *Európskej únii* (ďalej aj EÚ), ktorá by reagovala na súčasné trendy a inovácie v záujme spotrebiteľov poistenia. Svoje iniciatívy vyvíja aj *Európsky orgán pre poisťovníctvo a dôchodkové poistenie zamestnancov* (ďalej aj EIOPA), ktorý vydal dokument o hľadaní spoločných riešení v odolnosti poisťovní proti pandémiám v budúcnosti, ktorý sa zameriava na predchádzanie rizikám, ich správne posúdenie, diverzifikáciu rizík a nový dizajn poistných produktov.⁴ Nemenej dôležitou oblasťou, ktorá pandémiou nadobúda na význame, je zameranie sa na novátorské a efektívne využívanie nových informačných a komunikačných technológií, digitalizáciu procesov a inováciu produktového portfólia pre uspokojenie spotrebiteľských nárokov poistencov. Technologický a digitálny vývoj postupne transformuje poisťovníctvo. Pandémia COVID-19 len zvýraznila dôležitosť a výhody online procesov a služieb. Ak poisťovne chcú byť konkurencieschopné musia inovovať svoje produkty a služby, čo prinesie nielen zefektívnenie procesov, úsporu času ale podporí i ochranu životného prostredia. Snahou je vytvoriť podmienky pre trvalo udržateľný rast, zvýšiť dôveryhodnosť a Public Relations poisťovne ako i celého poistného sektora.

1 Globalizácia poisťovníctva v kontexte súčasného vývoja

Súčasný svet ovláda postupujúca globalizácia, ktorá ovplyvňuje podnikateľské aktivity komerčných poisťovní pôsobiacich na vzájomne prepojených národných finančných trhoch.⁵ V roku 2017 predložila Európska komisia *bielu knihu o budúcnosti Európy* (druhú v poradí), ktorá sa stala východiskom pre diskusiu o využívaní globalizácie.⁶ Jednou z oblastí, ktorej sa dokument venuje sú medzinárodné ekonomické a finančné pravidlá, ktorých cieľom je zintenzívniť boj proti vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam, praniu špinavých peňazí a realizácia opatrení pre zabezpečenie stability finančného sektora. Z hľadiska výhľadu do budúcnosti je súčasný stav globalizácie vo fáze transformácie, v priebehu ktorej digitalizácia, robotizácia, umelá inteligencia, internet vecí a 3D tlač zásadne zmenia spôsob, ktorým sa vyrába, poskytujú služby, realizuje doprava a spotreba.⁷ *Biela kniha o budúcnosti Európy* predpokladá, že postupujúca globalizácia do roku 2025 zmení prakticky všetky odvetvia. Najvýznamnejšie sa tieto tendencie prejavujú v odvetviach, ako sú napríklad:

- *doprava*, t. j. používanie automobilov bez vodiča a prepojené automobily, dróny alebo spoločné využívanie vozidiel (car-sharing),
- *energetika*, t. j. využívanie inteligentných sietí a obnoviteľných zdrojov energie,

² ALLIANZ (2021): Allianz hlási počas pandémie rekordy v podvodoch, s. 1.

³ INSURANCE EUROPE (2020): Tvorba regulácie poisťovníctva v EÚ, ktorá je funkčná a prináša výhody spotrebiteľom, s. 3.

⁴ EIOPA (2020): Issues paper on shared resilience solutions for pandemics, s. 2.

⁵ ŠVIHLÍKOVÁ, I. (2010): Globalizace a krize : souvislosti a scénáře, s. 14.

⁶ EK (2017): Diskusný dokument o využívaní globalizácie, s. 10.

⁷ Tamže, s. 12.

- *agropotravinárstvo*, t. j. presadzovanie postupov priaznivých pre klímu, aplikácie na zníženie plytvania potravinami,
- *telekomunikácie*, t. j. výkonnejšie siete, virtuálna realita, virtuálne pracoviská,
- *distribúcie*, nárast elektronického obchodu,
- *finančných služieb*, t. j. budovanie virtuálneho prostredia pre činnosť bánk, poisťovní a kolektívneho financovania,
- *zdravotná starostlivosť*, t. j. využívanie online diagnostiky.

Globalizácia poisťovníctva je proces postupujúcej konvergencie právneho, ekonomického a sociálneho prostredia, v ktorom sú poskytované poisťné služby a realizované finančné transakcie v rámci globálneho finančného trhu.⁸ Poisťovníctvo sa tak stáva globálnym podnikaním, v ktorom sa stierajú geografické a teritoriálne hranice.⁹ Rovnako ako ostatné odvetvia aj poisťovníctvo musí reagovať na nové technologické trendy, ktorým sa musí prispôbiť aby si udržalo konkurencieschopnosť. V súvislosti s prispôbovaním sa technologickému rozvoju patrí medzi kľúčové trendy:¹⁰

- spracovanie obrovského množstva priebežne zhromažďovaných údajov, ktoré sú náročné na analýzu a spracovanie pomocou bežných nástrojov na správu databáz (big data). Práca s big dátami je pre poisťovňu kľúčová,
- cloudové spracovanie údajov, ktoré umožňujú plné využitie informačných a komunikačných technológií v poisťovni,
- sociálne nástroje a technológie, ktoré poisťovňam sprostredkujú prístup a interakcie s klientmi a partnermi,
- mobilné technológie a aplikácie, ktoré zatriktívnia ponúkané produkty a služby poisťovní,
- offshoring a automatizácia činností, rozvíjanie globálnych zručností, budovanie centier zdieľaných služieb, a ďalšie.

Globalizácia poisťovníctva v prostredí Európskej únie je realizovaná prostredníctvom:

- harmonizácie v oblasti poisťného práva členských krajín EÚ, t. j. sekundárne právo EÚ, ktoré tvoria normatívne právne akty vymenované v článku 288 *Zmluvy o fungovaní EÚ* a to nariadenia, smernice, rozhodnutia, odporúčania a stanoviská,
- harmonizácie finančného výkazníctva zabezpečovaná prostredníctvom nariadení Európskeho parlamentu a Rady (ES) o uplatňovaní medzinárodných štandardov finančného vykazovania (ďalej aj IFRS), ktoré vydáva *International Accounting Standards Board* (IASB),
- integrovaného dohľadu nad celým finančným trhom t. j. vznik *Európskeho systému finančného dohľadu* (ďalej aj ESFS) a *Európskeho orgánu pre poisťovníctvo a dôchodkové poistenie zamestnancov* (EIOPA),
- nastavenia nových pravidiel výpočtu a preukazovania solventnosti poisťovní a systému správy a riadenia, podľa *Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES z 25. novembra 2009 o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia (Solventnosť II) prepracované znenie* (ďalej aj Solventnosť II),
- podnikových kombinácií (fúzie a akvizície subjektov poisťného trhu) a finančných konglomerátov (zákon č. 39/2015 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov) atď.

⁸ ANTOŠOVÁ, N. (2006): Globalizace a mezinárodní organizace, s. 12.

⁹ NORBERG, J. (2006): Globalizace, s. 7.

¹⁰ EK (2014): Elektronické zručnosti: medzinárodný rozmer a vplyv globalizácie, s. 9-12.

Poist'ovne a banky vykonávajú podnikateľskú činnosť v rámci EÚ na princípe tzv. *jedinej licencie*, ktorá im umožňuje slobodne sa rozhodnúť, či budú svoje finančné služby poskytovať, resp. predávať v inom členskom štáte prostredníctvom vlastnej pobočky, alebo na základe im udeleného *práva slobodného poskytovania služieb*, teda bez nej. Rovnako občan jednej krajiny EÚ sa môže stať klientom banky alebo poisťovne inej členskej krajiny. Táto liberalizácia finančných služieb zavedená smernicami EÚ *prvej, druhej a tretej generácie*¹¹ mala za cieľ vytvoriť spoločný finančný trh na území EÚ, ktorého základnou myšlienkou je sloboda usídlenia sa a voľného pohybu služieb. Tento trend však má za následok, že veľké finančné inštitúcie vykonávajúce globálne svoju činnosť prenášajú priaznivé i nepriaznivé efekty svojich aktivít do celosvetovej ekonomiky. Regulácia uvedených inštitúcií v rámci jednej krajiny sa postupom času ukázala ako nepostačujúca¹² a to najmä v období finančnej krízy (rok 2008). Tieto iniciatívy vyústili do prípravy novej koncepcie celoeurópskeho finančného dohľadu. Európska rada následne schválila päť nariadení a jednu smernicu, ktoré sa stali legislatívnym základom pre vznik *Európskeho systému finančného dohľadu*,¹³ ktorý zahájil svoju činnosť od 1. januára 2011. Úlohou fungovania *európskych orgánov dohľadu* (označovaných ako ESA) a ESFS je udržiavať finančnú stabilitu finančného trhu v celej EÚ a zaviesť rovnaké pravidlá regulácie a hodnotenia finančných inštitúcií. Legislatívny základ tvorí:

1. Nariadenie 1092/2010 o makroobozretnom dohľade EÚ nad finančným systémom a o zriadení *Európskeho výboru pre systémové riziká* (ESRB), tvorí prvý pilier dohľadu na makroúrovni,
2. Nariadenie 1093/2010, ktorým sa zriaďuje *Európsky orgán pre bankovníctvo* (EBA).
3. Nariadenie 1094/2010, ktorým sa zriaďuje *Európsky orgán pre poisťovníctvo a dôchodkové poistenie zamestnancov* (EIOPA),
4. Nariadenie 1095/2010, ktorým sa zriaďuje *Európsky orgán pre cenné papiere a trhy* (ESMA),
5. Smernica¹⁴ 2010/78/EÚ v súvislosti s právomocami orgánov (EBA, EIOPA, ESMA),
6. Nariadenie 1096/2010, ktorým sa Európskej centrálnej banke (ďalej aj ECB) udeľujú úlohy týkajúce sa fungovania ESRB.

Tabuľka 1: Výkon dohľadu nad finančným trhom EÚ

Prvý pilier dohľadu na makroúrovni	Druhý pilier dohľadu na mikroúrovni
<p>Vykonávaný nad finančným systémom celej EÚ, ktorý je v pôsobnosti ESRB.</p> <p>Úlohy ESRB:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analýza a sledovanie rizík ich včasnou identifikáciou a realizácia opatrení na ich zmiernenie a odvrátenie, 2. prevádzkovanie systému <i>Early Warning Exercises</i> (EWE) na posúdenie, do akej miery je medzinárodný finančný systém náchylný k systémovému riziku. 	<p>Vykonávaný tromi celoeurópskymi orgánmi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>European Supervisory Authorities</i> – ESA,¹⁵ tvorená tromi európskymi orgánmi dohľadu, ktorými sú: EBA, ESMA, EIOPA, 2. <i>Spoločným výborom ESA (Joint Committee)</i>, 3. národnými orgánmi dohľadu (v SR je to NBS).

Zdroj: Spracované podľa smernice Solventnosť II.

¹¹ Smernica 64/225/EHS o zrušení obmedzení slobody usadiť sa a slobody poskytovať služby vo vzťahu k zaisteniu a retrocesii a ďalšie.

¹² URBANOVÁ, T. (2006): Globalizace, s. 23.

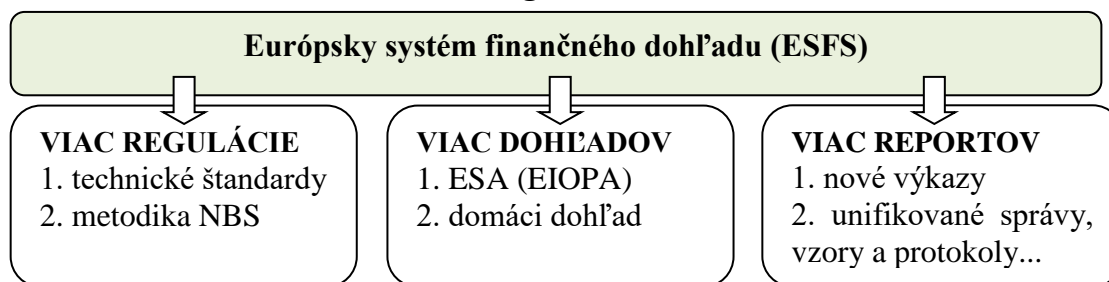
¹³ Angl. *European System of Financial Supervisors* (ESFS).

¹⁴ Celé znenie: Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/78/EÚ z 24. novembra 2010, ktorou sa menia a dopĺňajú smernice 98/26/ES, 2002/87/ES, 2003/6/ES, 2003/41/ES, 2003/71/ES, 2004/39/ES, 2004/109/ES, 2005/60/ES, 2006/48/ES, 2006/49/ES a 2009/65/ES v súvislosti s právomocami orgánov (EBA, EIOPA, ESMA).

¹⁵ Nariadenia ESA majú prednosť pred všetkými rozhodnutiami prijatými príslušnými národnými orgánmi dohľadu v tejto záležitosti.

Úlohou EIOPA je prispievať ku konzistentnému uplatňovaniu právne záväzných aktov EÚ, skvalitňovať spoluprácu a organizovať vzájomné hodnotenia orgánov dohľadu, podporovať stabilitu finančného systému a transparentnosti trhov, poskytovať stanoviská pre inštitúcie EÚ a vypracúvať usmernenia, odporúčania a návrhy vykonávacích technických predpisov. Ďalšou úlohou EIOPA je spolupracovať s ESRB, analyzovať vývoj na poistnom trhu, zvyšovať ochranu spotrebiteľov, účastníkov dôchodkového poistného systému a oprávnených osôb, ako aj posilňovať transparentnosť a zverejňovať informácie o výkone dohľadu nad poisťovníctvom.

Schéma 1: Organizačná štruktúra ESFS

Zdroj: Spracované podľa smernice Solventnosť II.

2 Nadnárodný rámec legislatívnej úpravy výkazníctva

Globalizačné tendencie, voľný pohyb kapitálu a finančných služieb vyvolal potrebu novej formy organizácie dohľadu, ktorý by mohol efektívne skúmať celkovú rizikovú angažovanosť všetkých vzájomne prepojených subjektov a zabezpečoval transparentnosť a porovnateľnosť zverejňovaných informácií o dohliadaných subjektoch. Výsledkom bolo vytvorenie integrovaného dohľadu nad celým finančným trhom v SR, ktorý je od 1. januára 2006 vykonávaný *Národnou bankou Slovenska* (ďalej aj NBS). Oblasťou dohľadu sú subjekty v rámci bankovníctva, poisťovníctva, trhu cenných papierov, kolektívneho investovania, dôchodkového sporenia, finančného sprostredkovania a finančného poradenstva. Cieľom integrovaného dohľadu vykonávaného NBS, ktorý je súčasťou dohľadu ESFS, je prispievať k stabilite finančného trhu ako celku, transparentnému, bezpečnému a zdravému fungovaniu finančného trhu, k udržiavaniu dôveryhodnosti a ochrane oprávnených záujmov finančných spotrebiteľov, poistencov, investorov a ostatných osôb na finančnom trhu, ktorým poskytujú svoje služby dohliadané subjekty na finančnom trhu. NBS sa podieľa na tvorbe právno-regulačného rámca finančného trhu na Slovensku. Vydáva všeobecne záväzné právne predpisy, metodické usmernenia a odporúčania pre subjekty finančného trhu a zabezpečuje preberanie európskej legislatívy pre poistný sektor.

Harmonizáciu legislatívnej úpravy poistného sektora členských štátov zabezpečuje Európska únia vydávaním záväzných smerníc, ktoré tvoria základ európskeho poistného práva. Úlohou nariadení, smerníc, rozhodnutí, odporúčaní a stanovísk, ktoré Európsky parlament spoločne s Radou, Rada a Komisia vydávajú,¹⁶ je zabezpečiť harmonizáciu sekundárneho práva EÚ v členských štátoch. Predpokladom fungovania spoločného poistného trhu na území EÚ bolo vytvorenie pravidiel pri poskytovaní poistenia, zaistenia a sprostredkovania na celom území EÚ. Už v roku 1964 bola prijatá *smernica Rady 64/225/EHS o slobode usídlenia a o voľnom pohybe služieb v oblasti zaistenia*.¹⁷ Podstata voľného poskytovania služieb spočíva v tom, že poisťovatelia, ktorých ústredie sa nachádza v ktoromkoľvek členskom štáte, musia

¹⁶ Pozri bližšie napríklad Právo EÚ: https://e-justice.europa.eu/content_eu_law-3-sk.do.

¹⁷ Smernica bola zrušená prijatím smernice 2009/138/ES z 25. o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia (Solventnosť II).

mať úplnú voľnosť pri prevádzkovaní svojej činnosti v ktoromkoľvek inom členskom štáte a je im umožnené realizovať na trhu portfólio svojich poistných produktov bez toho, aby si museli zriadiť pobočku alebo inú formu prítomnosti na tamojšom finančnom trhu. Zámernom smerníc, označovaných ako smernice prvej, druhej a tretej generácie, bolo vytvoriť prostredie pre spoľahlivý európsky poistný trh zavedením jedinej licencie. Poistovne sa môžu slobodne rozhodnúť, či budú poistné produkty ponúkať prostredníctvom vlastnej pobočky v inom členskom štáte, alebo bez nej. Významným krokom k vytvoreniu liberálneho a transparentného poistného trhu bolo prijatie *smernice Rady 91/674/EHS o ročných účtovných závierkach a konsolidovaných účtovných závierkach poisťovní*, ktorá sa stala základom aj pre slovenskú právnu úpravu účtovníctva poisťovní. Táto smernica je určená len pre komerčné poisťovne a jej hlavným cieľom bolo určiť mieru finančných informácií, ktoré by mali poisťovne sprístupniť verejnosti (používateľom). V rámci členských krajín EÚ vznikla potreba reformy európskeho systému solventnosti v súvislosti s koncentráciou rizík, ktoré sú prejavom celosvetovej globalizácie finančných trhov. Snahou Európskej komisie bolo zaviesť novú reguláciu solventnosti a nahradiť tzv. Solventnosť I. novými pravidlami, ktoré by odrážali súčasné potreby fungovania poistného sektora v EÚ. Významným medzníkom bolo prijatie *smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia* označovaná ako Solventnosť II. Nastavenie nových pravidiel bolo dôležité na zaistenie bezpečnosti a spoľahlivosti poistného sektora, aby bol schopný poskytovať udržateľné poistné produkty a podporovať reálnu ekonomiku prostredníctvom dlhodobých investícií a dostatočnej finančnej stability. Nový režim solventnosti nastavuje ekonomický prístup založený na rizikách, čím poskytuje poisťovniam a zaisťovniam stimuly na správne meranie a riadenie svojich rizík a solventnosti.

Členské štáty transponovali smernicu Solventnosť II do národnej legislatívy s účinnosťou od 1. januára 2016. Nový režim solventnosti je postavený na princípe graduality,¹⁸ čiže na viacerých úrovniach pravidiel a právnych predpisov, ako znázorňuje tabuľka 2.

Tabuľka 2: Koncepcia legislatívneho procesu

ŠTYRI ÚROVNE		
Úroveň	Právny a regulačný rámec	Komentár
1. úroveň	Rámcová smernica - stanoví všeobecné princípy.	Smernica 2009/138/ES o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia (Solventnosť II), schválená a prijatá Európskym parlamentom a Radou.
2. úroveň	Delegované akty - detailnejšia implementácia 1. Úrovne.	Vykonávacie predpisy, nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, EK), napríklad: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Delegované nariadenie Komisie (EÚ) 2015/35, ktorým sa dopĺňa smernica 2009/138/ES o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia (Solventnosť II),</i> • <i>Vykonávacie nariadenie Komisie (EÚ) 2015/2452, ktorým sa stanovujú vykonávacie technické predpisy, pokiaľ ide o postupy, formáty a vzory správy o solventnosti a finančnom stave v súlade so smernicou 2009/138/ES.</i>
3. úroveň	Interpretácia	Metodické usmernenia, technické štandardy a odporúčania vydávané orgánom EIOPA, ide o usmernenia a metodiku na výkon

¹⁸ Lamfalussyho proces je štvorstupňový proces implementácie právnych predpisov pre oblasť finančného trhu EÚ. Vychádza zo Správy Výboru múdrych, ktorá vznikla na základe výsledkov európskych expertov na problematiku kapitálového trhu pod vedením A. Lamfalussyho v rokoch 2000 – 2001.

	<ul style="list-style-type: none"> - konzistentná implementácia a aplikácia podľa nariadenia EIOPA - výmena informácií - spolupráca orgánov dohľadu - koordinácia činností národných orgánov dohľadu (v SR je to NBS). 	<p>dohľadu, ktorá však nemá formu právneho predpisu, táto úroveň zaisťuje implementáciu s použitím odporúčaní, usmernení a návodov, napríklad:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>usmernenia EIOPA upravujúce formát správ, vzory a protokoly na účely predkladania informácií orgánom dohľadu,</i> • <i>vykonávacie technické predpisy k vykazovaniu a oceňovaniu aktív a záväzkov iných, než sú technické rezervy.</i>
4. úroveň	<p>Presadenie a kontrola</p> <ul style="list-style-type: none"> - zabezpečenie celoplošnej aplikácie a kontroly dodržiavania EÚ pravidiel. 	<p>EK kontroluje súlad národných legislatív s legislatívou EÚ a môže začať akciu proti krajine, ktorá komunitárnu legislatívu porušuje (<i>peer review</i>, expertné hodnotenie).</p>

Zdroj: Spracované podľa smernice Solventnosť II.

Pre členské štáty bola záväzná len transpozícia 1. úrovne do národnej právnej úpravy. Ostatné úrovne právnych predpisov, vyplývajúce z režimu Solventnosti II, sa stávajú pre členské štáty automaticky záväznými ich zverejnením v *Úradnom vestníku EÚ*. Nevyžaduje sa ich prevedenie do národnej legislatívy členských štátov. Smernicou Solventnosť II sa v rámci EÚ implementoval nový, na riziká orientovaný systém dohľadu nad poisťovňami a zaisťovňami. Nový systém výpočtu a preukazovania solventnosti zaviedol trojpilierový ekonomický režim solventnosti, založený na kvantifikácii jednotlivých rizík, ktorý skúma aj kvalitatívne aspekty prítomnosti rizika a stanoví pravidlá vykazovania a transparentnosti zverejňovaných informácií. Zmyslom nastavenia režimu solventnosti je dosiahnuť, aby poisťovne finančne ustáli aj tie najväčšie výkyvy v poisťných plneniach, ako aj volatilitu na finančných trhoch pri investovaní, ale aj výkyvy spôsobené finančnou krízou či pandémiou.

Cieľom požiadaviek stanovených Solventnosťou II je docieľiť jednotné vykazovanie informácií národnému orgánu dohľadu (NBS), ktorý si následne plní svoje povinnosti voči orgánom EÚ. Zámerom je zabezpečiť dôsledný monitoring rizík ako ochranu pred zlyhaním či ohrozením finančnej stability poisťovne, a tak zvýšiť ochranu pre poisťníkov a príjemcov poisťného plnenia. Systém solventnosti tak poskytuje orgánom dohľadu nástroje a právomoci na zhodnotenie celkovej solventnosti dohliadaných subjektov, ktoré sú založené na výhľadovom a rizikovo orientovanom prístupe. Vykazovanie údajov je harmonizované z hľadiska obsahu jednotlivých položiek, formy, frekvencie ako aj spôsobu predkladania výkazov. Výkazníctvo pre NBS pozostáva:

- zo správy o solventnosti a finančnom stave,
- zo správy pre dohľad (popis a vysvetlenia materiálnych zmien v činnostiach poisťovne, v systéme správy a riadenia, v rizikovom profile, v oceňovaní pre účely solventnosti a v riadení kapitálu vrátane dôsledkov týchto zmien),
- z ročných a štvrtročných kvantitatívnych výkazov.

Schéma 2: Princíp troch pilierov podľa smernice Solventnosť II

Zdroj: Spracované podľa smernice Solventnosť II.

3 Nadnárodný rámec legislatívnej úpravy výkazníctva

Poisťovňa v rámci výkazníctva pre orgán dohľadu vychádza z *vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) 2015/2452, ktorým sa stanovujú vykonávacie technické predpisy*, pokiaľ ide o postupy, formáty a vzory správy o solventnosti a finančnom stave v súlade so smernicou Solventnosť II.¹⁹ Harmonizácia požiadaviek na zverejňovanie kvantitatívnych informácií zahrnutých v správe o solventnosti a finančnom stave sa zabezpečuje používaním predpísaných vzorov formulárov, prostredníctvom ktorých sa zaisťuje lepšie pochopenie zverejňovaných informácií, najmä na účely porovnania v čase a medzi jednotlivými poisťovňami v rámci celej EÚ. Uplatňovaním jednotných vzorov by sa malo zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie s poisťovňami a zaisťovňami a malo by sa zlepšiť chápanie zverejňovania, ktoré vykonávajú finančné konglomeráty, ktorých súčasťou sú poisťovne a zaisťovne. Celý proces správy a riadenia sa následne premieta do externého vykazovania, ktoré poisťovňa predkladá orgánu dohľadu (NBS)²⁰ a zverejňuje aj pre ostatných používateľov, najmä.²¹

- *Správa o solventnosti a finančnom stave (SFCR)*, ktorá hodnotí oblasti:
  - A. Činnosť a výkonnosť
  - B. Systém správy a riadenia (súčasťou je správa ORSA)
  - C. Rizikový profil
  - D. Oceňovanie na účely solventnosti
  - E. Riadenie kapitálu
- *Pravidelná správa pre dohľad (RSR)* – obsahuje informácie umožňujúce orgánu dohľadu získať všetky informácie a pochopiť:

¹⁹ Prípadne podľa vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) 2015/2450 z, ktorým sa stanovujú vykonávacie technické predpisy, pokiaľ ide o vzory na predkladanie informácií orgánom dohľadu podľa smernice 2009/138/ES v prípade individuálnych poisťovní a zaisťovní.

²⁰ Pozri bližšie opatrenie NBS č. 1/2016 o predkladaní výkazov, hlásení, prehľadov a iných správ poisťovňou.

²¹ V súlade s odporúčaním NBS č. 3/2016 o predkladaní a zverejňovaní informácií pre sektor poistenia a zaistenia vydaným v súlade s usmernením EIOPA-BoS-15/109 SK.

1. systém správy a riadenia poisťovne, jeho primeranosť pre obchodnú stratégiu a výkonnosť,
2. činnosti poisťovne, týkajúce sa najmä:
  - a) hlavných trendov a faktorov, ktoré prispievajú k rozvoju, výkonnosti a postaveniu poisťovne vrátane jej konkurencieschopnosti,
  - b) opisu cieľov činnosti poisťovne vrátane stratégií a časových rámcov,
  - c) kvalitatívnych a kvantitatívnych informácií týkajúcich sa výkonnosti poisťovne v oblasti upisovania podľa účtovných závierok, ako sú informácie o výnosoch a nákladoch súvisiacich s upisovaním rizík, informácie o technikách zmiernovania významného rizika atď.,
  - d) kvalitatívnych a kvantitatívnych informácií týkajúcich sa výkonnosti investícií poisťovne podľa účtovných závierok, ako sú informácie o výnosoch a nákladoch v súvislosti s investičnou činnosťou vrátane prognóz očakávanej výkonnosti investícií, a kľúčových predpokladov, z ktorých poisťovňa vychádza pri investičných rozhodnutiach (pohyb úrokových sadzieb, výmenných kurzov a ďalších trhových parametrov), informácií o sekuritizácii poistných rizík atď.
- *Správy kvantitatívneho reportingu (QRT)* – štruktúra a obsah kvantitatívnych výkazov je harmonizovaný na účely porovnateľnosti a zahŕňa:
  - a) zostavenie súvahy na účely solventnosti,
  - b) výpočet a zverejnenie informácií, ako sú predpísané poistné, vyplatené poistné plnenia, štruktúru nákladov, výpočet technických rezerv, podiel zaistovateľov, výšku a štruktúru vlastných zdrojov na účely solventnosti, výpočet kapitálovej požiadavky na solventnosť atď.

Všetky správy sa zostavia v mene vykazovania, ktorou je pri individuálnom zverejňovaní mena použitá na zostavenie účtovnej závierky poisťovne alebo zaistovne a pri skupinovom zverejňovaní mena použitá na zostavenie konsolidovanej účtovnej závierky.

Režim solventnosti je vystavený novým výzvam najmä v súvislosti s pretrvávajúcou pandémiou COVID-19. Solventnosť poisťovní koncom roka 2020 mierne klesla. Ukazovateľ solventnosti klesol o 18 p. b. na 177 % a došlo k miernemu zhoršeniu kvalitatívnej štruktúry kapitálu (vlastného imania).²² V záujme udržania stability finančného trhu a schopnosti poisťovní plniť si v budúcnosti svoje záväzky z poistenia EIOPA odporučila poisťovniam nerozdeľovať dividendy akcionárom, aby sa tak posilnila odolnosť poistného sektora v čase trvania pandémie. NBS požaduje od poisťovní, aby v rámci výkazníctva určeného na účely dohľadu informovali, aké opatrenia vykonali v súvislosti s pandémiou COVID-19 pre zabezpečenie bezpečného fungovania pri vykonávaní svojej činnosti.

Vplyvy koronakrízy na poistný sektor sa prejavuje pomalšie ako v bankovom sektore, avšak stúpa citlivosť na nové riziká vznikajúce v súvislosti s pretrvávajúcou pandemickou situáciou. Na súčasnú situáciu reagoval orgán EIOPA,²³ ktorý vydal dokument o hľadaní spoločných riešení ohľadne odolnosti proti pandemickému riziku. Ako kľúčové označil štyri kľúčové oblasti. 1. Správne posúdenie rizika. 2. Predchádzanie rizikám a adaptačné opatrenia. 3. Inovačný dizajn produktov. 4. Postúpenie rizika (zaistenie). Okrem týchto oblastí dokument navrhuje možnosti vzájomnej spolupráce pri zdieľaní údajov a modelovaní rizík, vyzýva k rozšíreniu spoločného rámca odolnosti proti rizikám vyplývajúcim zo systémovej kybernetiky, navrhuje spoluprácu pri zmiernení dopadov zmien klímy na prírodné katastrofy a v boji proti hrozbám terorizmu.

Poisťovne sú povinné vypracovávať a predkladať NBS údaje z účtovníctva a štatistickej evidencie, ako aj ďalšie údaje a informácie vo forme výkazov, hlásení, prehľadov a iných správ. Požadované údaje sú predkladané v rôznej štruktúre a forme. Termíny

²² NBS (2020): Správa o finančnej stabilite. November 2020, s. 6.

²³ EIOPA (2020): Issues paper on shared resilience solutions for pandemics, s. 1.

predkladania a požiadavky na ich zostavenie stanovuje EK prostredníctvom nariadení a vykonávacích technických predpisov²⁴ a NBS vydávaním opatrení.²⁵ Na údaje uvádzané vo finančných výkazoch sú kladené kvalitatívne požiadavky. Údaje musia byť úplné, správne, zrozumiteľné, prehľadné, preukázateľné, musia poskytovať pravdivý obraz o vykazovaných skutočnostiach, musia byť predložené včas a predpísaným spôsobom. Ak údaje, doklady a ostatné informácie nie sú predložené ustanoveným spôsobom alebo vzniknú dôvodné pochybnosti, že nespĺňajú uvedené kvalitatívne požiadavky, je poisťovňa povinná na vyžiadanie orgánu dohľadu predložiť doplňujúce podklady a podať vysvetlenie. Poisťovne vyhotovujú a predkladajú výkazy za činnosť vykonávanú na území SR a na území iných členských štátov.

Tabuľka 3: Výkazy predkladané NBS

Výkazy predkladané Národnej banke Slovenska²⁶	
Označenie	Názov výkazu
F(NBS)24-04	Štvrťročná nekonsolidovaná bilancia finančných aktív a finančných pasív
SLUZ(NBS)1-04	Štvrťročný výkaz o prijatých službách zo zahraničia a poskytnutých službách do zahraničia
PB(NBS)25-04	Štvrťročný výkaz o aktívach a pasívach voči zahraničiu
PB(NBS)26-12	Mesačný výkaz o majetkových účastiach
PB(NBS)27-12	Mesačný výkaz o zahraničných aktívach a pasívach
PB(NBS)28-12	Mesačný výkaz o cenných papieroch
VUP(BIL)1-04	Výkaz vybraných údajov z individuálnej účtovnej závierky

Zdroj: Spracované podľa opatrení NBS.

Harmonizácia vzorov, ktoré sa použijú pri predkladaní informácií orgánom dohľadu, je základným nástrojom dosiahnutia konvergencie a transparentnosti výkazníctva v EÚ. Informácie sa vykazujú podľa smernice Solventnosť II a predkladajú v súlade so vzormi, ktoré upravuje *vykonávacie nariadenie 2015/2450*. Obsahom *delegovaného nariadenia 2015/35²⁷* je unifikovať požiadavky najmä na formálnu stránku prezentácie (jednotné vzory výkazov s presne daným číselným a slovným označením, obsahovou štruktúrou), ako aj vecný obsah, aby bola zabezpečená primeraná úroveň detailnosti informácií, ktoré sa majú predložiť, periodicitu vykazovania (štvrťročnú, ročnú a inú), vykazovanie individuálneho subjektu a skupiny (poisťovne s účasťou, holdingové poisťovne a zmiešané finančné holdingové spoločnosti atď.). Orgány dohľadu tak od poisťovní získavajú informácie, ktoré sú z hľadiska druhu výkazu, vecného obsahu a lehôt jednotne vypracované a predkladané a môžu tak byť porovnávané a analyzované v rámci celého poisťového trhu EÚ.

Na vykazované informácie je kladená kvalitatívna požiadavka, ktorou je významnosť. Informácie predkladané orgánom dohľadu sa považujú za významné, ak by ich vynechanie alebo skreslenie mohlo ovplyvniť rozhodovanie alebo úsudok orgánov dohľadu. Zámerom spracovania uvedenej dokumentácie je poskytnúť národnému orgánu dohľadu (NBS) nástroje na vyhodnotenie kvality rizikového profilu a celkovej solventnosti poisťovní a tieto informácie následne reportovať európskemu orgánu EIOPA, podľa vykonávacích predpisov

²⁴ Vykonávacie nariadenie Komisie (EÚ) 2015/2452, ktorým sa stanovujú vykonávacie technické predpisy, pokiaľ ide o vzory na predkladanie informácií orgánom dohľadu podľa smernice 2009/138/ES.

²⁵ Opatrenia vydávané NBS sú zverejnené vo Vestníku NBS.

²⁶ Vestník NBS, opatrenie NBS 8/2016. Výkazy sú predkladané za určené obdobie v predpísanom formáte prostredníctvom informačného systému NBS elektronicky.

²⁷ Delegované nariadenie Komisie (EÚ) 2015/35 z 10. októbra 2014, ktorým sa mení a dopĺňa smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/138 / ES o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia.

a usmernení, ktoré boli na tieto účely vydané. Usmernenia prispievajú ku konzistentnému vykladaniu sekundárnej európskej legislatívy a taktiež ku konvergencii pri výkone dohľadu na poisťnom trhu v rámci EÚ.

Záver

Úlohou finančného výkazníctva poisťovní je nastaviť také pravidlá, ktoré umožnia riadne, včas, komplexne, verne a pravdivo informovať všetky zainteresované strany o činnostiach poisťovne, o jej výsledkoch hospodárenia, riadení rizík a o kapitálovej vybavenosti (solventnosti). Tieto údaje umožnia posúdiť finančné zdravie a stabilitu poisťovní a poskytnú poisteným klientom, partnerom, investorom ako aj orgánom dohľadu (NBS) dostatočne objektívne a relevantné informácie pre ich úsudok a rozhodovanie, čím prispejú k vytvoreniu bezpečného a dôveryhodného prostredia na finančnom trhu SR a EÚ. Snahy o nastavenie konkurencieschopného, transparentného a finančne stabilného prostredia, ktorému investori, partneri a spotrebiteľia dôverujú majú reálny základ. Ostatné ukáže čas.

Z hľadiska predikcie očakávaného vývoja je pre poisťovne dôležité stabilizovať svoju pozíciu na trhu, a v období pandémie COVID-19 upevniť si konkurencieschopnosť, plniť kapitálové požiadavky stanovené Solventnosťou II a ozdraviť peňažné toky, najmä vo väzbe na uskutočnené investície a vyplácané poisťné plnenia. Situáciu sťažuje pretrvávajúca koronakríza avšak mnohé iniciatívy európskych orgánov, ako je napríklad EK, EIOPA, Insurance Europe, vyvíjajú aktivity, ktoré majú pomôcť poisťovniam v EÚ zvládnuť súčasný stav. Zameriť sa na trvalo udržateľný rast, spoločensky zodpovedné podnikanie, čím budú odolnejšie aj proti výkyvom svetovej ekonomiky spôsobenej či už finančnou alebo pandemickou krízou.

Použitá literatúra:

1. ALLIANZ (2021): Allianz hlási počas pandémie rekordy v podvodoch. [online]. [cit. 2. 5. 2021.] Dostupné online: https://www.allianzsp.sk/sk_SK/sukromne-osoby/ine-stranky/tlacove-centrum/Allianz-hlasi-pocas-pandemie-rekordy-v-podvodoch.html.
2. ANTOŠOVÁ, N. (2006): *Globalizace a mezinárodní organizace*. 1. vyd. Ostrava: VŠB. Technická univerzita Ostrava, 2006. ISBN 9788024814636.
3. Delegované nariadenie Komisie (EÚ) 2015/35 z 10. októbra 2014, ktorým sa mení a dopĺňa smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES o začatí a vykonávaní poisťenia a zaistenia.
4. EIOPA (2020): Issues paper on shared resilience solutions for pandemics. [online]. In: *Eiopa*, [cit. 2. 5. 2021.] Dostupné online: <https://www.eiopa.europa.eu/content/issues-paper-resilience-solutions-pandemics>.
5. EIOPA (2020): Issues paper on shared resilience solutions for pandemics. [online]. In: *Eiopa*, [cit. 29. 4. 2021.] Dostupné online: https://www.eiopa.europa.eu/content/insurance-against-pandemic-risk-eiopa-identifies-options-shared-resilience-solutions_en.
6. EK (2017): *Diskusný dokument o využívaní globalizácie*. COM(2017) 240 z 10. mája. mája 2017 Rue de la Loi/Wetstraat 200 1040 Bruxelles/Brussel.
7. EK (2014): *Elektronické zručnosti: medzinárodný rozmer a vplyv globalizácie*. Innovation Value Institute, National University of Ireland, Maynooth, Kildare, Írsko v spolupráci s partnermi: empirica, IDC a CEPIS v mene Európskej komisie.
8. INSURANCE EUROPE (2020): Tvorba regulácie poisťovníctva v EÚ, ktorá je funkčná a prináša výhody spotrebiteľom. [online]. In: *Insurance Europe*, [cit. 2. 5. 2021.] Dostupné online: <https://www.insuranceeurope.eu/publications/498/making-eu-regulation-that-works-and-benefits-consumers/download/Making+EU%20regulation%20that%20works%20and%20benefits%20consumers.pdf>.

9. NBS (2020): Správa o finančnej stabilite. November 2020. [online]. [cit. 28. 4. 2021.] Dostupné online: https://www.nbs.sk/_img/Documents/ZAKLNBS/PUBLIK/SFS/protected/SFS_112020.pdf.
10. NORBERG, J. (2006): *Globalizace*. Praha: Alfa Publishing a Liberální institut, 2006. ISBN 80-86851-32-X.
11. Odporúčanie NBS č. 3/2016 o predkladaní a zverejňovaní informácií pre sektor poistenia a zaistenia vydaným v súlade s usmernením EIOPA-BoS-15/109 SK.
12. Opatrenie NBS č. 1/2016 o predkladaní výkazov, hlásení, prehľadov a iných správ poisťovňou. [online]. In: NBS, [cit. 28. 4. 2021.] Dostupné online: https://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislativa/_Vestnik/OPAT1-2016.pdf.
13. Smernica 64/225/EHS o zrušení obmedzení slobody usadiť sa a slobody poskytovať služby vo vzťahu k zaisteniu a retrocesii. [online]. In: *Eur-Lex*, [cit. 12. 4. 2021.] Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=DD:06:1:31964L02 25:SK>.
14. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/78/EÚ z 24. novembra 2010, ktorou sa menia a dopĺňajú smernice 98/26/ES, 2002/87/ES, 2003/6/ES, 2003/41/ES, 2003/71/ES, 2004/39/ES, 2004/109/ES, 2005/60/ES, 2006/48/ES, 2006/49/ES a 2009/65/ES v súvislosti s právomocami orgánov (EBA, EIOPA, ESMA).
15. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia (Solventnosť II) prepracované znenie.
16. ŠVIHLÍKOVÁ, I. (2010): *Globalizace a krize : souvislosti a scénáře*. 1. vyd. Jihlava: Grimmus, 2010. ISBN 978-80-87461-01-3.
17. URBANOVÁ, T. (2006): *Globalizace*. 1. vyd. Praha: Alfa Publishing, 2006. ISBN 808685132X.
18. Vykonávacie nariadenie Komisie (EÚ) 2015/2452, ktorým sa stanovujú vykonávacie technické predpisy, pokiaľ ide o postupy, formáty a vzory správy o solventnosti a finančnom stave v súlade so smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES.
19. Vykonávacie nariadenie Komisie (EÚ) 2015/2450 z, ktorým sa stanovujú vykonávacie technické predpisy, pokiaľ ide o vzory na predkladanie informácií orgánom dohľadu podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES.
20. Zákon č. 39/2015 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. [online]. In: *Slov-Lex*, [cit. 28. 4. 2021.] Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/39/20170101.html>.

Kontakt:

doc. Ing. Jitka Meluchová, PhD.

Fakulta hospodárskej informatiky
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: jitka.meluchova@euba.sk

ROLA ISLAMSKÉHO FINANČNÍCTVA VO VZŤAHOCH ČÍNY A ARABSKÝCH ŠTÁTOV PERZSKÉHO ZÁLIVU¹

THE ROLE OF ISLAMIC FINANCE IN THE RELATIONS OF CHINA AND THE ARAB STATES OF THE PERSIAN GULF

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

Abstrakt: Cieľom článku je priblížiť spoluprácu Číny a arabských štátov Perzského zálivu v oblasti rozvíjania islamskej ekonomiky, konkrétne islamského finančnictva a bankovníctva. Práca sa najprv pozrie na počiatky tejto spolupráce v prvom desaťročí tohto storočia. Následne sa zameria na úlohu, akú mala iniciatíva Novej hodvábnej (NHC) cesty na túto spoluprácu. V práci sú zdôraznené hlavné prípady spolupráce medzi arabskými a čínskymi bankovými a finančnými inštitúciami. Hlavným záverom je, že hoci existuje veľký potenciál pre hospodársku spoluprácu medzi Čínou a krajinami Perzského zálivu na základe islamskej ekonomiky, predovšetkým v rámci NHC, tento potenciál sa zatiaľ nepodarilo naplniť. Hlavnými metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných mediálnych portálov a inštitúcií venujúcich sa tejto problematike.

Kľúčové slová: Čína, islamská ekonomika, islamské finančnictvo, Nová hodvábna cesta, Blízky východ, Perzský záliv

JEL: F21, F30, G20

Abstract: The aim of the article is to demonstrate the cooperation of China and Arab states of the Persian Gulf in the area of Islamic economics, specifically in Islamic banking and finance. The paper will first look at the beginnings of this cooperation in the first decade of this century. It will then focus on the role of the Belt and Road Initiative (BRI) on this cooperation. The main examples of cooperation between Arab and Chinese banking and financial institutions will be emphasized. The main conclusion is that while there is great potential for economic cooperation between China and the Persian Gulf states on the basis of Islamic economics, especially within the framework of the BRI, this potential has not been realized so far. The main methods used were the study and analysis of online sources, especially internet pages of relevant media portals and institutions which study this issue.

Keywords: China, Islamic economics, Islamic finance, Belt and Road Initiative, Middle East, Persian Gulf

JEL: F21, F30, G20

Úvod

S rozvojom islamského ekonomického myslenia aj praktickej islamskej ekonomiky v posledných desaťročiach sa rozširuje aj teritoriálna pôsobnosť islamských finančných inštitúcií (ďalej len IFI) aj za hranice moslimského sveta. Tento rozvoj sa týka predovšetkým islamského finančnictva (IF) či bankovníctva (v texte zlúčené do pojmu islamské finančnictvo a bankovníctvo, IF&B), ktoré môže byť atraktívne aj pre nemoslimskú klientelu. Medzi tieto relatívne nové oblasti pôsobenia či záujmu IF&B patrí aj Čínska ľudová republika. Dôvody

---

¹ Článok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0490/19 Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

tohto záujmu sa zdajú byť na prvý pohľad jasné – Čína predstavuje obrovský trh a jej moslimská menšina v počte 23 miliónov obyvateľov predstavuje tretiu najpočetnejšiu moslimskú menšinu na svete (po Indii a Etiópii).² Napriek tomu táto krajina dlho nepatrila medzi oblasti záujmu IFI z tradičného centra islamskej ekonomiky, arabských štátov Perzského zálivu. Čína a celá oblasť východnej Ázie bola lepšie podchytená IFI pôsobiacimi v druhom globálnom centre islamskej ekonomiky v juhovýchodnej Ázii, predovšetkým z Malajzie, vzhľadom na výhodu geografickej a kultúrnej blízkosti k Číne, ktorú malajzijské IFI mali oproti arabským.

Tento stav určitého zanedbania Číny zo strany arabských IFI sa začal meniť na začiatku 21. storočia, vďaka prudkému rastu Číny a jej čoraz vyššej integrácii do svetovej ekonomiky. Táto integrácia vyvrcholila vstupom Číny do Svetovej obchodnej organizácie (WTO) dňa 11. 12. 2001³ a následným uvoľnením podmienok pôsobenia zahraničných bánk a finančných inštitúcií na čínskom finančnom a bankovom trhu. S tým je spojená prvá vlna záujmu IFI z oblasti Perzského zálivu o pôsobenie na čínskom trhu, jednak spolupráce týchto IFI s čínskymi finančnými inštitúciami.

Cieľom článku je teda predstaviť spoluprácu Číny a arabských štátov Perzského zálivu v oblasti rozvíjania islamskej ekonomiky, konkrétne islamského finančníctva a bankovníctva. V prvej časti textu je pozornosť venovaná počiatkom záujmu IFI z Perzského zálivu o rozvoj spolupráce s Čínou. V rámci toho je priblížená počiatočná vlna prenikania IFI na finančný a bankový trh Číny. Po počiatočnej vlne vstupu IFI na čínsky trh, ktorý bol charakterizovaný uzatváraním partnerstiev s finančnými inštitúciami z Číny, nastal na niekoľko rokov útlm v rozvíjaní hlbšej spolupráce. V tej súvislosti je zmienená aj úloha svetovej finančnej krízy na opätovné prehlbenie záujmu o vzájomnú spoluprácu medzi čínskymi a islamskými finančnými inštitúciami. V druhej časti príspevku je priblížená ďalšia vlna prehlbovania kontaktov medzi partnermi na oboch stranách, dôsledkom rozvoja čínskej Iniciatívy pásu a cesty (*Belt and Road Initiative*), nazývanej aj Nová hodvábna cesta (ďalej len NHC) od r. 2013. Práca stručne rozoberá potenciál využitia princípov islamskej ekonomiky v tejto iniciatíve, ako aj úlohu, akú IF môže zohrávať pri posilňovaní mäkkej moci Číny voči moslimským štátom zapojeným do NHC. Hlavnými metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných mediálnych portálov a inštitúcií, ktoré sa venujú tejto problematike.

1 Počiatky záujmu IFI štátov Perzského zálivu o Čínu

Počiatky spolupráce medzi arabskými IFI z Perzského zálivu a čínskymi finančnými inštitúciami siahajú do r. 2006, kedy Čína otvorila svoj bankový sektor zahraničným bankám. Tento krok, ktorý nadobudol účinnosť 11. 12. 2006,⁴ predstavoval naplnenie jednej z povinností, ku ktorej sa Čína zaviazala v rámci podmienok svojho vstupu do WTO 2001. Podľa tejto podmienky mala Čína otvoriť svoj bankársky sektor po piatich rokoch po svojom vstupe. Z uvedených dátumov môžeme vidieť, že Čína odkladala naplnenie tejto podmienky do poslednej chvíle. To naznačuje, že čínske vedenie nebolo naklonené vstupu zahraničných finančných inštitúcií na svoj trh a teda oslabeniu centrálnej kontroly nad týmto sektorom. Ukazuje to však aj skutočnosť, že IFI sa od počiatku zaujímali o potenciál čínskeho bankového a finančného sektora, a rokovania s čínskymi partnerskými inštitúciami prebiehali ešte pred otvorením tohto sektora, s očakávaním využitia tejto príležitosti od prvého možného momentu.

Medzi prvými islamskými bankovými inštitúciami, ktoré začali pôsobiť na novoootvorenom čínskom bankovom trhu, bola *Shamil Bank* so sídlom v Bahrajne. Ešte v r. 2006 spustila svoj prvý finančný nástroj v krajine pod názvom *Shamil China Realty Mudaraba*, v hodnote 100 miliónov USD a s dĺžkou štyroch rokov. Išlo o vôbec prvý islamský

² LU, X.Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China, s. 2229.

³ SALIM, N. (2007): China's Scope for Islamic Finance.

⁴ Ibid.

realitný fond na investície na čínskom realitnom trhu. Investície tohto nástroja plynú do *Xuan Huang China Realty Investment Fund*, čo bolo partnerstvo vo forme „joint venture“ medzi Shamil Bank a čínskym štátom vlastneným konglomerátom CITIC. Cieľovými zákazníkmi tohto finančného nástroja boli investori zo štátov Perzského zálivu. V rovnakom čase sa na nové príležitosti v Číne zamerala aj islamská investičná banka *Gulf Finance House* (GFH) so sídlom v Bahrajne. Táto IFI má záujem najmä o investície do infraštruktúrnych projektov v Číne, akými sú cesty, prístavy či sektoru energetiky. Podobne ešte v decembri 2006 vstúpila na čínsky trh saudskoarabská spoločnosť *Al Rajhi Investments* (ARI), prostredníctvom svojho fondu *Shariah Investment Fund* (SAIF), ktorý bol vytvorený na identifikáciu príležitostí pre IF v zahraničí. V prípade Číny sa SAIF zameral na trh s nehnuteľnosťami, (s potenciálom rozšírenia do ďalších sektorov ekonomiky) v spolupráci s *China Resources Holdings Company* (pôvodným názvom *China Resources Corporation*, CRC). CRC, ako štátom vlastnený konglomerát, je dominantným investorom na čínskom realitnom trhu.⁵

Z uvedených príkladov vidíme, že banky a investičné fondy z krajín Perzského zálivu zvyknú v Číne vstupovať do partnerstiev s čínskymi bankovými a finančnými inštitúciami. Hlavným dôvodom zrejme bude neochota Číny úplne deregulovať svoj finančný sektor, a teda potreba zahraničných záujemcov vstup na čínsky finančný trh uzatvárať joint ventures a podobné partnerstvá s domácimi náprotivkami. To zároveň pomáha zúčastneným čínskym inštitúciám získavať know-how a skúsenosti týkajúce sa medzinárodného bankovníctva a finančnictva všeobecne, no v uvedených prípadoch aj špecificky IF&B. Zároveň však IFI z perzského zálivu získavajú prostredníctvom tejto spolupráce s čínskymi bankami a finančnými inštitúciami pomoc a znalosti ohľadne čínskeho právneho ale aj kultúrneho prostredia, čo im uľahčuje pôsobenie na čínskom trhu.

Po tejto prvej vlne záujmu IFI o prienik na čínsky trh nastal na niekoľko rokov útlm v spolupráci medzi čínskymi a arabskými bankovými a finančnými inštitúciami v rámci rozvoja islamskej ekonomiky. Je možné, že bol potrebný čas na vyhodnotenie výsledkov a limitov pôsobenia týchto priekopníkov islamskej ekonomiky v Číne. Do tohto obdobia vyhodnocovania ale v r. 2008 zasiahla svetová finančná kríza. Tá sa stala ďalším popudom na rozvoj tejto spolupráce. V priebehu krízy totiž začalo byť jasné, že IFI boli lepšie schopné odolať negatívnym následkom krízy. Tento fakt bol vysvetľovaný a nedôverou či averziou voči nekrytým peniazom a finančným špekuláciám, ktorým bol prisudzovaný veľký podiel na vypuknutí krízy.⁶ Aj Čína dokázala kríze čeliť lepšie ako štáty využívajúce západný trhový model usporiadania ekonomiky a finančnictva, ktorý je podstatne viac privatizovaný a deregulovaný ako čínsky model.

Vedenie Číny pripisovalo lepšiu situáciu v krajine práve tomuto „čínskemu modelu rozvoja“. Západný rozvojový model podľa Číny presadzuje neoliberálne ekonomické politiky vo všetkých štátoch sveta bez ohľadu na ich miestne špecifiká a potreby. Výrazom úspechu rozvoja na základe miestnych špecifik má byť nielen čínsky model rozvoja, ale aj IF&B. Dalo by sa teda uvažovať, že spolupráca s IFI vyhovovala Číne ako spôsob prezentácie svojho alternatívneho svetonázoru na usporiadanie svetovej ekonomiky. Takisto ju Čína mohla využiť na zvýšenie svojej mäkkej moci v regióne, no aj v moslimskom svete celkovo – záujem o islamskú ekonomiku a potenciálna ponuka islamských finančných produktov malo zvýšiť pozitívne povedomie o Číne medzi obyvateľmi aj elitami štátov Perzského zálivu, ktoré boli na poliach medzinárodnej politiky, bezpečnosti a ekonomiky orientované na USA a západný svet všeobecne. Zároveň dôrazom na politické, ekonomické, sociálne a kultúrne špecifiká každej krajiny a výsledného odmietania zasahovať do vnútorných záležitostí či trvať na dodržovaní univerzalistických politických či ekonomických princípov (v prípade štátov Perzského zálivu je v tomto ohľade relevantná hlavne otázka ľudských práv v západnom pojatí) si chce Čína

⁵ SALIM, N. (2007): China's Scope for Islamic Finance.

⁶ MAIERBRUGGER, A. (2020): Islamic finance gaining stronger foothold in China.

nakloniť vlády týchto štátov, ktoré sú často obviňované z porušovania ľudských práv. Tým by Čína posilnila svoju mäkkú moc v týchto štátoch na úkor západných krajín. Aj dôsledkom takýchto úvah nadviazala už v r. 2008 najväčšia čínska banka *Industrial and Commercial Bank of China* (ICBC) spoluprácu s IFI v krajinách Perzského zálivu.⁷ O rok na to sa Čínska ľudová banka, t. j. centrálna banka ČĽR, stala členom *Islamic Financial Services Board*, medzinárodnej organizácie, ktorá spoluurčuje pravidlá a štandardy IF&B vo svete.⁸

2 Potenciál NHC na rozvoj spolupráce Číny a štátov Perzského zálivu

Začiatok realizácie iniciatívy NHC viedlo k ďalšej vlne prenikania IFI na čínsky finančný trh. Hoci geografický rozsah, a teda ani počet štátov zapojených do tejto iniciatívy, nie je presne definovaný, zhruba tridsať štátov, ktoré sa nachádzajú na trasách predpokladaných koridorov NHC má moslimskú väčšinu obyvateľstva. To viedlo k značnému optimizmu, čo sa týka možnosti využitia nástrojov a produktov IF&B na financovanie jednotlivých projektov v rámci tejto iniciatívy. Ázijská banka pre investície do infraštruktúry (*Asian Infrastructure Investment Bank*, AIIB), ktorá bola založená Čínou v r. 2015 na financovanie infraštruktúrnych projektov v rámci NHC ale aj mimo nej, odporučila štátom využívanie islamských dlhopisov sukuk na pokrytie financovanie takéhoto typu projektov. Dlhopisy sukuk sú podľa AIIB zvlášť vhodné na dlhodobé a rozsiahle megaprojekty, akými je budovanie infraštruktúry. Využitie islamského financovania prostredníctvom sukuk by tiež mohlo otupiť kritiku, ktorej Čína čelí ohľadom využívania predátorského financovania a nútenia svojich partnerských krajín do dlhových pascí. Podľa tohto obvinenia Čína zámerné uprednostňuje financovanie projektov NHC prostredníctvom pôžičiek, ktoré partnerské štáty nie sú schopné dlhodobo splácať, čím si Čína zlepšuje svoju vyjednávaciu pozíciu voči nim. V prípade využitia IF&B sa však vďaka negatívnemu pohľadu IF&B na vyberanie úroku tieto štáty ľahšie vyhnú negatívnym fiškálnym dôsledkom spoliehania sa na mnohomiliardové pôžičky na financovanie výstavby týchto projektov.⁹

Dňom 19. 1. toho istého roku došlo k formálnemu povýšeniu vzťahov medzi Čínou a Saudskou Arábiou na úroveň strategického partnerstva, nielen ako dôsledok dovtedajších silných ekonomických vzťahov (viditeľné predovšetkým v čínskom dovoze saudskeoarabskej ropy), ale aj ako výraz očakávania prehĺbovania spolupráce v rámci budovania NHC.¹⁰ Toto novovytvorené strategické partnerstvo prinieslo výsledky v r. 2018, keď AIIB uzatvorila memorandum o porozumení so Islamskou rozvojovou bankou (*Islamic Development Bank*), najväčšou rozvojovou bankou v moslimskom svete so sídlom v Saudskej Arábii.¹¹ Memorandum sa týkalo spolupráce pri poskytovaní pôžičiek v súlade s princípmi IB na podporu udržateľných projektov v oblasti rozvoja dopravnej, telekomunikačnej a energetickej infraštruktúry, ako aj zabezpečenia dodávok čistej vody, ochrany životného prostredia a racionálneho územného plánovania.¹² Obe rozvojové banky majú spoločných 20 členov, ktorými sú väčšinovo moslimské štáty Ázie,¹³ ale aj Afriky – hoci AIIB sa sústreďuje na rozvoj štátov Ázie, jej stanovy jej umožňujú investovať aj v iných častiach sveta, pokiaľ z toho majú úžitok aj ázijské štáty.¹⁴

V nadväznosti na predstavenie NHC a prihlásenie sa jednotlivých štátov k tejto iniciatíve došlo k ďalšej vlne záujmu o spoluprácu v oblasti islamskej ekonomiky v štátoch

⁷ MAIERBRUGGER, A. (2019): Islamic finance important element to support China's New Silk Road initiative.

⁸ CHU, J. – MUNEEZA, A. (2019): Belt and Road Initiative and Islamic Financing: The Case in Public Private Partnership Infrastructure Financing.

⁹ MAIERBRUGGER, A. (2019): Islamic finance important element to support China's New Silk Road initiative.

¹⁰ (2016): Xi Jinping Holds Talks with King Salman bin Abdulaziz Al Saud of Saudi Arabia.

¹¹ KYNGE, J. (2018): Islamic Development Bank to join forces with China-led AIIB.

¹² AIIB (2018): AIIB and IsDB Group Join Forces to Grow Sustainable Infrastructure.

¹³ VIZCAINO, B. (2015a): China turns to Islamic finance to expand economic clout.

¹⁴ SUOKAS, J. (2018): Islamic Development Bank, AIIB to co-finance projects in Africa.

Perzského zálivu. V apríli 2015 došlo k podpisu dohody medzi čínskou maklérskou spoločnosťou *Southwest Securities* a katarskými finančnými inštitúciami *Qatar International Islamic Bank (QIIB)* a *Qatar National Bank (QNB)* ohľadne ich vzájomnej podpory islamského financovania a investícií v oboch krajinách. V tom istom mesiaci bolo v katarskej metropole Dauhá otvorené prvé blízkovýchodné stredisko na klíringové transakcie vykonávané v čínskej mene *renminbi*.¹⁵ Takisto v roku 2015 sa čínska *HNA Group* stala prvou súkromnou spoločnosťou z pevninskej Číny, ktorá využila nástroje a produkty IF z krajín Perzského zálivu v podobe islamských pôžičiek v hodnote 150 miliónov dolárov na financovanie pôžičky na nákup lodí pre potreby prepravy pozdĺž NHC. Jednou z príčin, prečo sa táto spoločnosť rozhodla pre takúto formu financovania, je, že súkromné spoločnosti majú ťažší prístup k pôžičkám od čínskych bánk v porovnaní so spoločnosťami, ktoré sú vlastnené štátom alebo samosprávnou územnou jednotkou Číny.¹⁶

Spolupráca Číny s hlavným centrom IF v regióne, t. j. so Spojenými arabskými emirátmi (SAE), sa oproti ostatným štátom perzského zálivu rozvinula neskôr, práve až dôsledkom začatia realizácie NHC. Ešte v r. 2014 ICBC, ako aj ďalšie dve spomedzi najväčších čínskych bankových inštitúcií, *Bank of China* a *Agricultural Bank of China*, vydali dlhopisy na burze *NASDAQ Dubai*,¹⁷ no išlo o konvenčné, nie islamské, dlhopisy,¹⁸ napriek tomu, že táto burza je najväčším a najdôležitejším centrom vydávania islamských dlhopisov sukuk na svete.¹⁹

Hoci praktická spolupráca oboch krajín v rozvoji islamskej ekonomiky zaostáva za ostatnými štátmi Perzského zálivu, v oblasti teórie a plánovania je spolupráca robustnejšia, hoci zatiaľ neprináša hmatateľné výsledky. Počnúc rokom 2015 sa pravidelne konajú konferencie o IF&B na pôde Hamdan Bin Mohammed Smart University (HBMSU) v Dubaji. Na týchto konferenciách sa zúčastňujú finančné inštitúcie Číny a SAE, ďalšie podnikateľské subjekty, tvorcovia relevantných politík ako aj vedci a odborníci na danú problematiku. K témam týchto konferencií patrí práve posilnenie princípov IF v implementácii projektov NHC v regióne Perzského zálivu, ako aj rozvoj islamskej ekonomiky prostredníctvom posilnenia investičnej spolupráce medzi Čínou a SAE.²⁰ Dôležitou oblasťou spolupráce je aj vzdelávanie čínskych partnerov ohľadne špecifik IF&B.²¹ Napríklad druhý ročník konferencie, ktorý sa konal 21. 8. 2017 na tému „sukuk a ekonomický rozvoj: príležitosti a výzvy“, bol zameraný na využitie nástrojov a produktov islamskej ekonomiky v rámci NHC. Ďalšou témou konferencie bolo využitie Dubaja Čínou ako finančnej brány do širšieho regiónu blízkeho východu a severnej Afriky a iné aspekty bilaterálnej spolupráce.²² Tretí ročník sa uskutočnil koncom októbra 2018 v Dubaji; témami boli, okrem zmienených oblastí, aj budúci potenciál spolupráce vo využívaní nových nástrojov a technológií, akými sú blockchain.²³ Finančné inštitúcie oboch štátov podpísali aj strategické memorandum o porozumení, ktorého obsahom je, že podniky oboch štátov si budú môcť medzi sebou predávať tovar a služby na dlh. Signatármi tohto memoranda sú poisťovacia agentúra *Etihad Credit Insurance* na strane SEA a ICBC, *Bank of China* a *China Export and Credit Insurance Corporation (Sinosure)* na strane Číny.²⁴

¹⁵ JOHN, P. (2015): QIIB and QNB Capital in deal to promote Islamic finance in China.

¹⁶ VIZCAINO, B. (2015): Exclusive: HNA plans China's first Islamic finance deal.

¹⁷ DEY, D. (2016): Dubai: The Islamic finance waystation on the New Silk Road.

¹⁸ VIZCAINO, B. (2015a): China turns to Islamic finance to expand economic clout, s. 2.

¹⁹ FULTON, J. (2019): China in the Gulf.

²⁰ HBMSU (2018a): 3rd China-UAE Conference on Islamic Banking & Finance to explore potential for participative economy.

²¹ DCIBF (2017): The China-UAE Conference on Islamic Banking and Finance.

²² (2017): HBMSU Hosts Roundtable on Enhanced UAE-China Economic Cooperation to Drive Success of Belt & Road Initiative.

²³ HBMSU (2018): China-UAE conference on Islamic Banking & Finance to kick off in November with huge global participation.

²⁴ TAN, H. – CHENG, E. (2019): Beijing's Belt and Road plans could boost the Islamic banking sector.

Záver

Na prvý pohľad, Čína nie je prirodzeným partnerom arabských štátov Perzského zálivu v rozvoji islamskej ekonomiky. Napriek tomu si tieto štáty uvedomovali potenciál obrovského čínskeho bankového a finančného trhu. Preto po otvorení tohto trhu v r. 2006 prejavili islamské banky a iné finančné inštitúcie z oblasti Perzského zálivu výrazný záujem o vstup na tento trh a možnosť investovania do sektorov ako cestná, prístavná či energetická infraštruktúra alebo nehnuteľnosti. Charakteristickou črtou tejto prvej vlny vstupu islamských finančných inštitúcií (IFI) na čínsky trh boli partnerstvá s čínskymi bankovými a finančnými inštitúciami, ktorá umožňovala partnerom vymieňať si informácie, skúsenosti a know-how. Po tejto prvej vlne ale došlo k útlmu spolupráce v nasledujúcich rokoch. Nový impulz vzájomnej spolupráci dala až svetová finančná kríza, ktorá naplno vypukla v r. 2008. Tá odhalila slabiny konvenčného finančného sektora a viedla k zvýšeniu atraktivity alternatívnych modelov financovania a ekonomického rozvoja, či už IF alebo čínskeho modelu rozvoja. Aj vďaka tomu sa začali štáty Perzského zálivu a Čína navzájom vnímať ako perspektívnych partnerov pre budúcu finančnú spoluprácu mimo štruktúr konvenčného finančného sektora.

No skutočná druhá vlna spolupráce medzi IFI a Čínou nastala až po spustení iniciatívy Novej hodvábnej cesty po r. 2013. Táto iniciatíva ponúkala mnoho príležitostí pre financovanie infraštruktúrnych projektov prostredníctvom nástrojov a produktov islamského finančnictva a bankovníctva, predovšetkým islamských dlhopisov sukuk. Napriek počiatočným optimistickým predpovediam však islamská ekonomika zatiaľ nehrá podstatnú úlohu v rozvoji NHC. Čo sa týka partnerských štátov Číny v tomto regióne, vzájomná spolupráca finančných inštitúcií v oblasti islamskej ekonomiky je najviac rozvinutá v prípade Kataru, Bahrajnu a Saudskej Arábie. Prekvapením je, že Spojené arabské emiráty, konkrétne ich finančná metropola Dubaj, hoci ide o centrum islamskej ekonomiky v regióne aj vo svete, zatiaľ zaostáva za ostatnými štátmi regiónu v rozvíjaní tejto spolupráce s Čínou. Avšak ani v prípade ostatných štátov nie je spolupráca na takej úrovni, akú si partneri pôvodne predstavovali. Pravdepodobnými dôvodmi tohto stavu je jednak neznalosť podmienok islamskej ekonomiky zo strany čínskych finančných inštitúcií, jednak nedostatok možností ako naplniť vzájomné ekonomické vzťahy aj konvenčnými finančnými nástrojmi a produktmi.

Použitá literatúra:

1. (2016): Xi Jinping Holds Talks with King Salman bin Abdulaziz Al Saud of Saudi Arabia. [online]. In: *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, 20. 1. 2016. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpdstajlyjxgsfw/t1333527.shtml.
2. (2017): HBMSU Hosts Roundtable on Enhanced UAE-China Economic Cooperation to Drive Success of Belt & Road Initiative. [online]. In: *Day of Dubai*, 21. 8. 2017. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.dayofdubai.com/news/hbmsu-hosts-roundtable-enhanced-uae-china-economic-cooperation-drive-success-belt-road>.
3. AIIB (2018): AIIB and IsDB Group Join Forces to Grow Sustainable Infrastructure. [online]. In: *Asian Infrastructure Investment Bank*, 25. 6. 2018. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: https://www.aiib.org/en/news-events/news/2018/20180625_002.html.
4. CHU, J. – MUNEEZA, A. (2019): Belt and Road Initiative and Islamic Financing: The Case in Public Private Partnership Infrastructure Financing. [online]. In: *International Journal of Management and Applied Research*, roč. 6, č. 1, s. 24-40. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://doi.org/10.18646/2056.61.19-002>.
5. DCIBF (2017): The China-UAE Conference on Islamic Banking and Finance. [online]. In: *Dubai Center for Islamic Banking and Finance*. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na

- internete: <https://www.dcibf.ae/content/china-uae-conference-islamic-banking-and-finance>.
6. DEY, D. (2016): Dubai: The Islamic finance waystation on the New Silk Road. [online]. In: *Arabian Business*, 27. 10. 2016. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.arabianbusiness.com/dubai--islamic-finance-waystation-on-new-silk-road-650210.html>.
  7. FULTON, J. (2019): China in the Gulf. [online]. In: *ENI*, 21. 3. 2019. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.eni.com/en-IT/global-energy-scenarios/china-new-silk-road.html>.
  8. HBMSU (2018): China-UAE conference on Islamic Banking & Finance to kick off in November with huge global participation. [online]. In: *Hamdan bin Mohammed Smart University*, 21. 10. 2018. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.hbmsu.ac.ae/news/china-uae-conference-on-islamic-banking-finance-to-kick-off-november-huge-global-participation>.
  9. HBMSU (2018a): 3rd China-UAE Conference on Islamic Banking & Finance to explore potential for participative economy. [online]. In: *Hamdan bin Mohammed Smart University*, 22. 7. 2018. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.hbmsu.ac.ae/news/3rd-china-uae-conference-on-islamic-banking-finance-to-explore-potential-for-participative>.
  10. JOHN, P. (2015): QIIB and QNB Capital in deal to promote Islamic finance in China. [online]. In: *Gulf Times*, 14. 4. 2015. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.gulf-times.com/story/434971/QIIB-and-QNB-Capital-in-deal-to-promote-Islamic-fi>.
  11. KYNGE, J. (2018): Islamic Development Bank to join forces with China-led AIIB. [online]. In: *Financial Times*, 19. 2. 2018. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.ft.com/content/5d196fb2-159a-11e8-9e9c-25c814761640>.
  12. LU, X.-Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China. [online]. In: *Journal of Business and Economics*, dec 2014, roč. 5, č. 12, s. 2227-2234. DOI: 10.15341/jbe(2155-7950)/12.05.2014/003. [citované 15. 5. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.academicstar.us/UploadFile/Picture/2015-7/2015734819194.pdf>.
  13. MAIERBRUGGER, A. (2019): Islamic finance important element to support China's New Silk Road initiative. [online]. In: *Gulf Times*, 13. 3. 2019. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.gulf-times.com/story/624746/Islamic-finance-important-element-to-support-China>.
  14. MAIERBRUGGER, A. (2020): Islamic finance gaining stronger foothold in China. [online]. In: *Gulf Times*, 5. 5. 2020. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.gulf-times.com/story/662422/Islamic-finance-gaining-stronger-foothold-in-China>.
  15. SALIM, N. (2007): China's Scope for Islamic Finance. [online]. In: *EurekaHedge*, máj 2007, [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: http://www.eurekahedge.com/NewsAndEvents/News/844/Chinas_Scope_for_Islamic_Finance.
  16. SUOKAS, J. (2018): Islamic Development Bank, AIIB to co-finance projects in Africa. [online]. In: *GB Times*, 21. 2. 2018. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://gbtimes.com/islamic-development-bank-aiib-to-co-finance-projects-in-africa>.
  17. TAN, H. – CHENG, E. (2019): Beijing's Belt and Road plans could boost the Islamic banking sector. [online]. In: *CNBC*, 20. 8. 2019. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.cnbc.com/2019/08/20/islamic-finance-beijings-belt-and-road-plans-could-spur-the-sector.html>.
  18. VIZCAINO, B. (2015): Exclusive: HNA plans China's first Islamic finance deal. [online]. In: *Reuters*, 10. 9. 2015. [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete:

<https://www.reuters.com/article/us-islam-financing-china/exclusive-hna-plans-chinas-first-islamic-finance-deal-idUSKCN0RA0CS20150910>.

19. VIZCAINO, B. (2015a): China turns to Islamic finance to expand economic clout. [online]. In: *Reuters & Silk Route Financials*, 22. 9. 2015, [citované 3. 5. 2021.] Dostupné na internete: <http://silkroutesfinancials.com/wp-content/uploads/2020/06/Reuters-220915.pdf>.

Kontakt:

Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

VEDÚ VŠETKY CESTY K MODERNITE? NIEKOĽKO POZNÁMOK K TEÓRII ROZMANITÝCH MODERNÍT S. N. EISENSTADTA

DO ALL WAYS LEAD TO MODERNITY? A FEW REMARKS ON THE S. N. EISENSTADT'S THEORY OF MULTIPLE MODERNITIES

Alexander Platzner

Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: alexander.platzner@euba.sk

Abstrakt: Tento príspevok v hlavných bodoch predstavuje teóriu rozmanitých modernít (*multiple modernities*) Shmuela N. Eisenstadta ako alternatívu ku klasickým teóriám modernizácie. Zatiaľ čo klasické teórie modernizácie akcentujú homogenitu, teória rozmanitých modernít kladie dôraz rôznorodosť. Táto diverzita vychádza z uznania kultúrnych a historických faktorov ako formotvorných činiteľov v procese modernizácie. Výsledkom sú tak rôzne podoby modernity v rôznych spoločnostiach, ktoré sa výrazne odlišujú od totalizujúcej predstavy modernity vyjadrenej klasickou teóriou ako globálny primát kapitalistickej ekonomiky, liberálno-demokratického politického systému a individualisticky orientovanej sekulárnej spoločnosti.

Kľúčové slová: teória rozmanitých modernít, teória modernizácie, civilizácie, kultúra, dejiny

JEL: Z19

Abstract: This article presents the main points of Shmuel N. Eisenstadt's theory of multiple modernities as an alternative to the classical theory of modernization. While the classical theory stresses homogeneity, multiple modernities emphasize diversity. This diversity stems from the recognition of culture and history as important forces in the process of modernization. This results in diverse manifestations of modernity across various societies, radically differing from the totalizing idea of modernity expressed by the classical theory as global dominance of capitalism, liberal-democracy and individualist secular society.

Key words: multiple modernities, theory of modernization, civilizations, culture, history

JEL: Z19

Úvod

Je modernita všeobecnou globálnou podmienkou alebo máme hovoriť o „modernitách“ v množnom čísle? Viedie k nej iba jedna cesta alebo je tých ciest viac? Sú ciele týchto ciest rovnaké alebo rozdielne? Tieto otázky v posledných troch desaťročiach formovali vývoj teoretickej reflexie procesu modernizácie. Jednou zo zásadných diskusií, formujúcich sa v tomto kontexte je diskusia o pluralite modernizačných trajektórií, ktorú v 90. rokoch minulého storočia odštartovala koncepcia teórie rozmanitých modernít (*multiple modernities*) Shmuela N. Eisenstadta.¹ Tento prístup, ďalej rozpracovávaný Johannom P. Arnasonom, Björn

---

¹ EISENSTADT, S. N. (2000): *Multiple Modernities*; EISENSTADT, S. N. (2003): *Comparative Civilizations and Multiple Modernities*.

Wittrockom² a ďalšími, sa snaží identifikovať rozdielne zdroje modernity v rozličných kultúrno-historických kontextoch. Trajektóriu diskusie o pluralite v rámci modernity si môžeme predstaviť ako prechod od totalizujúcej predstavy primátu jej západnej podoby (Parsons) k akcentovaniu kultúrnych a historických špecifik, ktoré dávajú vzniknúť rôznorodým lokálnym podobám (Eisenstadt, Arnason, Wittrock) až po syntetizujúci pohľad, rozlišujúci rôzne varianty v rámci modernity ako globálneho fenoménu (Schmidt). Súčasnú situáciu charakterizuje pluralita prístupov, ktoré sa v rôznej miere vyrovnávajú s impulzmi vyvolanými pluralistickou paradigmou.

1 Od teórie modernizácie k rôznorodým modernitám

V 50. a 60. rokoch minulého storočia dominuje v akademickom diskurze teória konvergencie klasika americkej sociológie Talcotta Parsonsa.³ Ak by sme mali rekonštruovať argumentačnú líniu tohto prístupu, môžeme povedať, že za vznikom moderných spoločností stoja procesy byrokratizácie štátneho aparátu, hospodárska transformácia smerom ku kapitalistickej ekonomike a s tým súvisiaci politický vývoj prinášajúci liberálnu demokraciu, pričom táto triáda je zároveň sprevádzaná individualizmom a sekularizáciou. Podľa tejto predstavy sa modernizačné transformačné procesy ako prvé objavili na Západe a neexistuje voči nim alternatíva. V procese modernizácie tradičné spoločnosti prijímajú západný model a vyvíjajú sa smerom k liberálno-demokratickému politickému systému s kapitalistickou ekonomikou. Modernizácia sa tu stotožňuje s približovaním sa Západu, s westernizáciou.

Tento prístup je nielenže veľmi reduktívny, ale je zároveň aj nositeľom určitých predstáv, ktoré majú silu ideologického nástroja. Napokon bola to táto jej podoba, ktorá spoluutvárala koncepciu americkej zahraničnej politiky počas Kennedyho administratívy.⁴ Ukazuje sa však, že vyhlídky načrtnuté parsonsovskou teóriou konvergencie historický vývoj nepotvrdil, práve naopak, je čoraz viac zreteľné, že modernitu treba vnímať v jej špecifickom historickom a kultúrnom kontexte. Kľúčovým bodom, ktorým sa teória rozmanitých modernít vymedzuje proti parsonsovskej perspektíve je, že nestotožňuje modernizáciu s westernizáciou, naopak, emancipuje modernizačné procesy z totalizujúceho rámca západného univerzalizmu a lokalizuje ich tak, že prebiehajú vo vlastnom kultúrnom prostredí po vlastných trajektóriách: „Západné vzorce modernity nie sú jediné „autentické“ modernity, hoci zohrávajú rolu historického precedensu a aj naďalej zostávajú základným referenčným bodom pre ostatné.“⁵

Východisko uvažovania o rôznorodosti modernít predstavuje koncepcia tzv. osovej doby (*Achsenzeit, Axial Age*) nemeckého filozofa Karla Jaspersa.⁶ Podľa Jaspersa osová doba predstavuje časový úsek od 8. stor. pred n. l. do 2. stor. pred n. l., počas ktorého sa v Číne, Indii, Iráne, v Palestíne, Grécku i na Západe nezávisle od seba objavuje revolučné myslenie.

Eisenstadtova koncepcia sa nevymedzuje len voči „klasickej“ teórii modernizácie, odporuje rovnako totalizujúcim koncepciám „konca histórie“ Francis Fukuyamu⁷ a „stretu civilizácií“ Samuela P. Huntingtona.⁸ V protiklade k týmto predstavám o súčasnej spoločnosti teória rozmanitých modernít prichádza s myšlienkou, že spoločenský vývoj treba chápať ako „neustále usporiadavanie a preskupovanie rozmanitých kultúrnych programov a kultúrnych vzorcov modernity“, čím sa vymedzuje voči perspektíve jednosmerného

---

² ARNASON, J. P. – EISENSTADT, S. N. – WITTROCK, B. (eds.) (2006): *Axial Civilizations and World History*.

³ PARSONS, T. (1966): *Societies: Evolutionary and comparative perspectives*.

⁴ LATHAM, M. E. (2000): *Modernization as Ideology: American Social Science and “Nation Building” in the Kennedy Era*.

⁵ EISENSTADT, S. N. (2000): *Multiple Modernities*, s. 3.

⁶ JASPERS, K. (1953 [1949]): *The Origin and Goal of History*.

⁷ FUKUYAMA, F. (1992): *The End of History and the Last Man*.

⁸ HUNTINGTON, S. P. (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.

sociálno-ekonomického vývoja klasickej teórie modernizácie.⁹ Tieto zmeny, toto usporiadanie

a preskupovanie sa pritom odohráva v rámci modernity ako takej, nie mimo nej. Povedané s trochou nadsadenia, moderní sme viac-menej už všetci, no každý v rámci svojej kultúrnej a historickej reality, ktorá má na proces modernizácie určujúci vplyv.

Práve akcent na kultúrnu a historickú podmienenosť modernizačných procesov predstavuje jeden z kľúčových bodov paradigmatického obratu, s ktorým teória rozmanitých modernít prišla. Eisenstadt teóriou rozmanitých modernít vstupuje do diskusií v období tzv. kultúrneho obratu v spoločenských vedách a práve dôraz na kultúrnu a historickú podmienenosť definuje metodologickú základňu jeho teoretického prístupu. Keďže „kultúrne a historické pozadie vedú rôzne civilizácie k dostatočne rozdielnym interpretáciám hlavných rysov [modernity]“ výsledkom je práve mnohotvárnosť modernít.¹⁰ Toto hľadisko napokon umožňuje rozlíšiť a analyzovať ich rozdielne lokálne podoby ako napr. konfuciánsku, islamskú, komunistickú, americkú či indickú verziu modernity.

Pozornosť sa tak obracia smerom ku kultúrno-historickým celkom a jednotkou analýzy sa stávajú civilizácie. Metodologickým východiskom je makrosociologická perspektíva civilizačnej analýzy, ktorá otvára cestu k štúdiu „vzájomného pôsobenia moderného a tradičného na utváranie kolektívnych identít.“¹¹ S ohľadom na vývoj v nezápadných spoločnostiach tu pritom kľúčovou zostáva skutočnosť, že začlenenie niektorých západných univerzalistických prvkov do budovania vlastných kolektívnych identít nevyhnutne neznamená vzdať sa vlastnej tradície.¹² Táto perspektíva si v posledných rokoch nachádza cestu aj do medzinárodných vzťahov ako vedeckej disciplíny, zvlášť jej konštruktivisticky orientovaných prístupov.¹³

V porovnaní s klasickou teóriou modernizácie, teória rozmanitých modernít zdôrazňuje rôznorodosť, diferenciu; modernita pre teoretikov *multiple modernities* predstavuje skôr rôznosť kultúrnych „programov“ ako inštitucionálnu realitu, no v konečnom dôsledku je aj konkrétnou inštitucionálnou realitou, v ktorej sa odráža práve táto kultúrou podmienená rôznorodosť.¹⁴

2 Kritika teórie rôznorodých modernít

Jedným z hlavných terčov kritiky teórie *multiple modernities* je práve jej najvýznamnejšia teoretická inovácia – emancipácia kultúry a histórie ako nezávislých premenných pri explanácii procesu modernizácie. Podľa Schmidta hlavný „kameň úrazu“ spočíva v spôsobe, akým teória rôznorodých modernít zdôrazňuje rozmanitosť podmienok v jednotlivých spoločnostiach, ktoré *multiple modernities* napriek svojmu zameraniu na civilizácie stotožňuje s národnými štátmi.¹⁵ Skutočnosť, že existuje množstvo podôb modernity podľa Schmidta nevytvára nič o ich rozlišovacích znakoch ani o tom do akej miery táto rozdielnosť opodstatňuje, aby sme o modernite hovorili v množnom čísle. Napríklad súčasné Japonsko má podľa neho bližšie ku Kanade alebo Nemecku, než k tradičnému Japonsku, no

⁹ EISENSTADT, S. N. (2003): *Comparative Civilizations and Multiple Modernities*, s. 27.

¹⁰ FOURIE, E. (2012): *A future for the theory of multiple modernities: Insights from the new modernization theory*, s. 57.

¹¹ Tamtiež, s. 58; V tejto súvislosti nie je bez zaujímavosti, že v domácom česko-slovenskom prostredí tento bádateľský prístup od 60. rokov minulého storočia sústavne rozvíjal Jaroslav Krejčí. Pozri napr. KREJČÍ, J. (2002): *Postižitelné proudy dějin: Civilizace a sociální formace, struktury a procesy, kultura a politika, revoluce a renesance, náboženství, národy a státy*.

¹² EISENSTADT, S. N. (2000): *Multiple Modernities*, s. 14-15.

¹³ BETTIZA, G. (2014): *Civilizational Analysis in International Relations: Mapping the Field and Advancing a “Civilizational Politics” Line of Research*.

¹⁴ SCHMIDT, V. H. (2006b): *Multiple modernities? The case against*, s. 2884.

¹⁵ Tamtiež, s. 2885-2886.

ako upozorňuje Fourie fakt, že „inštitúcie sú tvárnejšie a merateľnejšie než kultúra a fenomény ako urbanizácia alebo demokratizácia hmatateľnejšie než hodnoty ako autonómia a racionalita, neznamená to, že sú inherentne významnejšie.“¹⁶

Schmidt však vychádza z odlišnej perspektívy. Preňho je modernita singulárnou globálnou podmienkou a rozdielnosti v rámci nej môžeme v nadväznosti na koncepciu variantov kapitalizmu (*varieties of capitalism*)¹⁷ podľa neho interpretovať ako rôzne podoby toho istého modelu. Na tomto základe buduje svoju predstavu variantov modernity (*varieties of modernity*)¹⁸, ktorú neskôr rozpracúva do podoby teórie globálnej modernity.¹⁹

Ďalším problematickým bodom teórie rozmanitých modernít je nekonzistentnosť výskumnej jednotky, ktorou je v nadväznosti na predstavu osového veku civilizácia. Na jednej strane sa postulujú, že aj samotná európska, okcidentálna cesta k modernite bola rôznorodá, no na strane druhej sa predpokladá unifikovaná predstava konfuciánskej, indickej či islamskej modernity. Ak bol vývoj rozmanitý v rámci jedného kultúrno-historického celku, ako môžeme očakávať jeho singularitu v iných civilizáciách? Ďalšie slabiny teórie rozmanitých modernít možno identifikovať v nejednoznačnej definícii modernity, s ktorou teoretici *multiple modernities* operujú.²⁰ Ako uvádza Fourie, koncept modernity sa „v rozdielnych spoločnostiach môže interpretovať rozdielne, no nemožno ho rozširovať donekonečna.“²¹

Záver

Teória rozmanitých modernít do diskusie o trajektóriách spoločenského vývoja priniesla paradigmatický obrat: inštitucionálnu perspektívu nahradila kultúrno-historickým hľadiskom. Prevrátila tak zaužívanú predstavu, podľa ktorej modernizácia vedie k homogenizácii spoločností. No chápanie modernizácie a westernizácie ako dvoch odlišných procesov a dôraz na kultúrne a historické špecifiká zároveň prináša perspektívu, ktorá môže slúžiť na ospravedlnenie autoritárskych režimov. Varianty modernity v krajinách ako Čína so svojím systémom štátno-straníckeho kapitalizmu²² alebo Irán, ktorý sa posledné štyri desaťročia snaží nájsť kompromis medzi demokratickými procesmi a náboženskou tradíciou²³ môžeme zdôvodniť autonómnou cestou k modernite a paradoxne pluralistická paradigma teórie rozmanitých modernít, ktorá je jej najväčšou teoretickou inováciou, sa zároveň ukazuje ako jedno z jej hlavných úskalí.

Čo sa týka metodológie, teória *multiple modernities* rozvíja makrosociologický prístup civilizačnej analýzy, no aj tu musí byť obozretná, aby jednotlivé kultúrno-historické celky neuzatvárala do príliš tesných a nepriepustných hraníc a neupadla tak do esencializmu a kultúrneho determinizmu. Podstatné však je, že aj napriek tomu nám tento prístup umožňuje nahliadnuť tam, kam oko pozitivisticky orientovaných kvantitatívnych prístupov nedovídi.

Použitá literatúra:

1. ABRAHAMIAN, E. (2008): *A History of Modern Iran*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

---

¹⁶ FOURIE, E. (2012): A future for the theory of multiple modernities: Insights from the new modernization theory, s. 59.

¹⁷ HALL, P. A. – SOSKICE, D. W. (2001): *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*.

¹⁸ SCHMIDT, V. H. (2006a): Multiple Modernities or Variations of Modernity?

¹⁹ SCHMIDT, V. H. (2014): *Global Modernity. A Conceptual Sketch*.

²⁰ FOURIE, E. (2012): A future for the theory of multiple modernities: Insights from the new modernization theory, s. 59-62.

²¹ Tamtiež, s. 61-62.

²² PEARSON, M. – RITMIRE, M. – TSAI, K. S. (2020): *Party-State Capitalism in China*.

²³ Pozri napr. ABRAHAMIAN, E. (2008): *A History of Modern Iran*.

2. ARNASON, J. P. – EISENSTADT, S. N. – WITTROCK, B. (eds.) (2006): *Axial Civilizations and World History*. Leiden: Brill, 2006.
3. ARNASON, J. P. (2010): Domains and Perspectives of Civilizational Analysis. In: *European Journal of Social Theory*, 2010, Vol. 13, No. 1, s. 5-13.
4. BETTIZA, G. (2014): Civilizational Analysis in International Relations: Mapping the Field and Advancing a “Civilizational Politics” Line of Research. In: *International Studies Review*, 2014, Vol. 16, No. 1, s. 1-28.
5. EISENSTADT, S. N. (2000): Multiple Modernities. In: *Dædalus. Journal of the American Academy of Arts & Sciences*, 2000, Vol. 129, No. 1, s. 1-29.
6. EISENSTADT, S. N. (2003): *Comparative Civilizations and Multiple Modernities*. Leiden: Brill, 2003.
7. FOURIE, E. (2012): A future for the theory of multiple modernities: Insights from the new modernization theory. In: *Social Science Information*, 2012, Vol. 51, No. 1, s. 52-69.
8. FUKUYAMA, F. (1992): *The End of History and the Last Man*. New York, NY: Free Press, 1992.
9. HALL, P. A. – SOSKICE, D. W. (2001): *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
10. HUNTINGTON, S. P. (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, NY: Simon & Schuster, 1996.
11. JASPERS, K. (1953 [1949]): *The Origin and Goal of History*. New Haven: Yale University Press, 1953.
12. KREJČÍ, J. (2002): *Postižitelné proudy dějin: Civilizace a sociální formace, struktury a procesy, kultura a politika, revoluce a renesance, náboženství, národy a státy*. Praha: SLON, 2002.
13. LATHAM, M. E. (2000): *Modernization as Ideology: American Social Science and “Nation Building” in the Kennedy Era*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000.
14. PARSONS, T. (1966): *Societies: Evolutionary and comparative perspectives*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1966.
15. PEARSON, M. – RITMIRE, M. – TSAI, K. S. (2020): *Party-State Capitalism in China*. Working Paper 21-065. Harvard Business School, 2020.
16. PREYER, G. (2013): The Perspective of Multiple Modernities. On Shmuel N. Eisenstadt’s Sociology. In: *Theory and Society. Journal of Political and Moral Theory*, 2013, Vol. 30, s. 187-225.
17. SCHMIDT, V. H. (2006a): Multiple Modernities or Variations of Modernity? In: *Current Sociology*, 2006, Vol. 54, No. 1, s. 77-97.
18. SCHMIDT, V. H. (2006b): Multiple modernities? The case against. In: REHBERG, K.-S. (ed.): *Soziale Ungleichheit, kulturelle Unterschiede: Verhandlungen des 32. Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Soziologie in München. Teilband 1 und 2*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2006, s. 2883-2894.
19. SCHMIDT, V. H. (2014): *Global Modernity. A Conceptual Sketch*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

Kontakt:

Mgr. Alexander Platzner

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: alexander.platzner@euba.sk

OSOBITOSTI POLITICKÉHO A EKONOMICKÉHO VÝVOJA KOSTARIKY

PECULIARITIES OF THE POLITICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF COSTA RICA AFTER WWII.

Marek Pocklan

Euroatlantické centrum (EAC), Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: marek.pocklan1@gmail.com

Abstract: Kostarika prešla politickým a ekonomickým vývojom, ktorý možno v kontexte geopolitických súvislostí a regionálnych špecifik označiť za osobitý. To však neznamená, že vývoj v krajine bol priamočiary a vyhol sa politickým a ekonomickým problémom. Bolo potrebné nazrieť hlbšie do histórie a koloniálnych čias a pozrieť sa na politický vývoj krajiny, ktorý častokrát ovplyvňoval aj ekonomickú situáciu a nastavil modely, na ktoré nadviazal aj celý neskorší ekonomický komplex v období bipolarity. Kostarika sa dokázala preorientovať z prevažne agrárnej krajiny na krajinu, ktorú môžeme označiť za stredoamerický inovačný hub, keďže na rozdiel od ostatných tzv. banánových republík s neustálou politickou nestabilitou si Kostarika dokázala zabezpečiť okrem kontinuálneho vývoja aj produkciu a transfer technológií s vyššou pridanou hodnotou.

Kľúčové slová: Kostarika, ekonomika, agrosektor, vývoj, politická situácia, osobitosti

JEL: F50, F63, N16

Abstract: Costa Rica has undergone a political and economic development that can be described as a distinctive in the context of the geopolitical affairs and the regional specificities. It does not mean that the political and economic developments in the country were straightforward and that the country avoided the political and the macroeconomic problems. It was necessary to take a deeper look into the history and to glance at the political development of the country, which often influenced the economic situation and the adjustable models. Costa Rica has managed to reorient itself from a purely agrarian country to a country that we can call a Central-American innovative hub. Unlike the other so-called banana republics with the constant political instability, Costa Rica was able to ensure, in addition to the continuous and disruptive development, the production and the transfer of the cutting-edge technologies with the higher added value.

Keywords: Costa Rica, economy, agro-sector, development, political situation, peculiarities

JEL: F50, F63, N16

Úvod

Kostarika je ekonomikou, ktorej vývoj môžeme označiť za špecifický. Vychádza hlavne z toho, že krajina na rozdiel od svojich susedov, prešla ekonomickým a politickým vývojom, ktorý napriek tomu, že nebol priamočiary, bol mierne odlišný. V našom skúmaní sa zameriame na analýzu ekonomického vývoja Kostariky po 2. svetovej vojne. Následne poukážeme na transformáciu ekonomického modelu v období bipolárneho sveta. Vďaka tejto transformácii sa z agrárnej exportne orientovanej ekonomiky stala ekonomika, ktorá sa v porovnaní so svojimi susedmi (najmä s tzv. banánovými republikami, ktoré sa nachádzajú na sever od Kostariky) vyznačuje tým, že vyrába produkty s vyššou pridanou hodnotou. Významnou bude aj stručná

analýza súčasného postavenia kostarickej ekonomiky v regionálnom aj globálnom kontexte a nazretie do tejto problematiky.

V rámci metodiky písania príspevku budeme využívať všetky klasické dostupné konvenčné metódy, ktoré sme používali aj pri písaní iných prác – najmä analýzu a syntézu, komparáciu, indukciu a dedukciu, generalizáciu, analógiu, abstrahovanie, konkretizáciu či kategorizáciu. Primárne budeme využívať najmä zdroje v španielskom jazyku, predovšetkým články z Universidad de Costa Rica.

1 Kostarická ekonomika v rokoch 1950 až 1985

V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať ekonomickej analýze kostarického národného hospodárstva v období rokov 1950 až 1985. Už okolo roku 1950 a najmä po tom, čo pominula vnútropolitická kríza, nabralo kostarické hospodárstvo novú dynamiku a dokázalo rásť tri desaťročia kontinuálne výrazným tempom. Hoci v priebehu tohto obdobia došlo k niekoľkým ekonomickým krízam, tie mali iba krátkodobý charakter. Ich trvanie nijako zásadne a významne neohrozilo dlhodobý a dynamický ekonomický rast národného hospodárstva. Okrem toho ekonomika krajiny nielen rástla, ale sa dokázala aj diverzifikovať spôsobom, ako nikdy predtým. V predošlých obdobiach prevládala najmä rola poľnohospodárstva a primárnym prispievateľom HDP bol najmä exportný poľnohospodársky sektor. V období po 2. svetovej vojne došlo k rozvoju priemyslu, výrobných odvetví a sektoru služieb.¹

V tomto období po 2. svetovej vojne sa realizuje diverzifikácia vidieckeho sektoru vrátane výrobkov, akými sú cukrová trstina, ryža a dobytok. K tejto diverzifikácii dochádza za prítomnosti dôležitých stimulov odvodených vďaka priaznivej situácii a výhodným cenám poľnohospodárskych produktov na svetovom trhu. Štát rozširuje hospodársku štruktúru začlenením priemyselného sektoru do rámca hospodárskej integrácie v Strednej Amerike. Uvažovalo sa o väčšej modernizácii a kapitalizácii vidieckeho sektora na základe verejných politík (cez úverové mechanizmy a technologické zmeny), ako aj o rozšírení vidieckej infraštruktúry o rozsiahlejšiu cestnú sieť, lepšiu komunikáciu a vzdelávanie či zdravotnícke služby.² Kostarika sa postupne transformovala z agrárnej krajiny založenej na koncepcii kávovej oligarchie na krajinu s rozvinutým výrobným sektorom.

V 50. rokoch 20. storočia zaznamenala kostarická ekonomika viaceré problémy, ktoré boli viac-menej zdedené z predošlej dekády. Išlo o vysokú mieru inflácie, veľmi zhoršenú platobnú bilanciu a tiež neschopnosť dodržiavať svoje záväzky voči partnerom v zahraničí z dôvodu nedostatku devízových rezerv. Poľnohospodársky sektor bol hlavným zdrojom bohatstva v krajine v 50. rokoch 20. storočia. Počas tohto desaťročia sa pozoruje prvé väčšie úsilie zamerané na diverzifikáciu a modernizáciu hospodárstva.³ Sektor poľnohospodárstva spolu s lesníctvom, poľovníctvom a rybárstvom predstavoval v roku 1950 viac ako 40 % HDP a sústredil väčšinu zamestnanosti (až 55 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva).⁴

Pokiaľ ide o priemyselný sektor, boli vytvorené rôzne pomocné inštitúcie s cieľom podporiť industrializáciu krajiny a na konci 50. rokov 20. storočia bol prijatý Zákon o ochrane priemyselného rozvoja, ktorý predpokladal prechod k substitúcii dovozu a predstavil rôzne stimulačné mechanizmy a možnosti pre priemyselný rozvoj. Podobná rozvojová stratégia sa implementovala aj v širšom regionálnom kontexte.⁵

---

¹ LEÓN, J. (2013): Historia económica de Costa Rica en el siglo XX.

² AGUILAR, J. (2013): Historia económica de Costa Rica en el siglo XX.

³ OFICINA DE PLANIFICACIÓN (1965): Características de la Economía de Costa Rica 1950-1962.

⁴ VILLASUSO, J. M. (2000): Reformas estructurales y política económica en Costa Rica en Empleo, Crecimiento y Equidad: Los retos de las reformas económicas de finales del siglo XX en Costa Rica.

⁵ OFICINA DE PLANIFICACIÓN (1965): Características de la Economía de Costa Rica 1950-1962.

Významným míľníkom bolo vytvorenie Spoločného stredoamerického trhu (MCCA), ktorý bol zavŕšený podpísaním Všeobecnej zmluvy o stredoamerickej hospodárskej integrácii v roku 1960. Zmluvu podpísali Salvador, Guatemala, Honduras a Nikaragua. V roku 1963 k zmluve pristúpila Kostarika a v roku 1991 sa k integračnému zoskupeniu pridala Panama.⁶

V 60. rokoch 20. storočia sa Kostarika snažila dosiahnuť vyššiu mieru hospodárskeho rastu najmä v oblasti priemyselnej výroby a zároveň udržať vyššiu efektívnosť výroby prilákaním PZI, ktoré by umožnili vybudovanie a etablovanie väčších závodov, zvýšili by zamestnanosť, zlepšili by postavenie regiónov a uľahčili by realizovať transfer technológií.⁷ Po mnohých dekádach proexportne orientovaného agrosektora bolo totiž potrebné dodať ekonomike nový impulz, no najprv na to bolo dôležité vytvoriť vhodné investičné prostredie. To bolo charakteristické veľmi nízkymi až negatívnymi úrokovými sadzbami, rôznymi fiškálnymi a menovými stratégiami na obranu priaznivej platobnej bilancie, nadhodnoteným výmenným kurzom domácej meny a veľkou účasťou verejného sektora na celkovej tvorbe pracovných miest.^{8,9}

V rokoch 1962 až 1973 rástla priemyselná výroba priemerným ročným tempom okolo 10 %, čím sa zvýšil jej podiel na HDP z 13 % na približne 20 %. Export ročne rástol v priemere na úrovni 12 %, čo predstavovalo nárast z 18 % na 27 % HDP. Priemerná ročná miera rastu HDP bola zaznamenaná na úrovni približne 6,75 %. Táto dynamika bola sprevádzaná aj vedecko-technickým pokrokom, rozvojom infraštruktúry a zvýšením produktivity práce.¹⁰ V rokoch 1961 až 1971 mali vysokú prioritu predovšetkým investície do vzdelávania, zdravotníctva a hospodárskej infraštruktúry vrátane rozšírenia poľnohospodárstva. Reálny HDP sa zdvojnásobil, nerovnosť, meraná Giniho koeficientom, bola v roku 1971 na úrovni 0,44 a postupne klesala. Za obdobie od 2. svetovej vojny sa dosiahlo významné zníženie chudoby, keďže počet chudobných sa znížil z pôvodných 80 % na 49 % a podiel rodín žijúcich pod hranicou absolútnej chudoby klesol od začiatku 60. rokov do začiatku 70. rokov z približne 20 % na úroveň okolo 10 %.¹¹

Všeobecne možno konštatovať, že model rozvoja založený na substitúcii dovozu domácou výrobou mal významný vplyv na hospodársky a sociálny život v krajine. Prispel najmä k podpore prechodu z prevažne vidieckeho hospodárstva na modernejšiu ekonomiku, ktorá sa vyznačovala aj na pomery Latinskej Ameriky dobre rozvitým sektorom služieb. V sociálnej oblasti sa Kostarika vďaka zásahom zo strany štátu dostala v oblasti vzdelávania a zdravotníctva na popredné miesta v regióne Latinskej Ameriky. V mnohých sociálnych ukazovateľoch dominuje dodnes.

Napriek uvedeným pozitívnym výsledkom však existujú niektoré aspekty rozvoja, s ktorými sa Kostarika nemohla dlhodobo vysporiadať. Išlo o niektoré dlhodobé neudržateľné javy, ktoré dokonca prispeli k prehĺbeniu makroekonomickej nerovnováhy. Problémom bola najmä stále vysoká závislosť od dopytu zo zahraničia a silná závislosť na zahraničných trhoch, keďže domáci dopyt nedokázal pokryť všetky výrobné kapacity. Na konci 70. rokov 20. storočia, v dôsledku kombinácie týchto nepriaznivých javov a niektorých štrukturálnych problémov, došlo k najhoršej kríze, akú Kostarika v druhej polovici 20. storočia utrpela. Impulzom na vypuknutie tejto krízy boli okrem iného aj ropné šoky, prvý v roku 1973 a druhý v roku 1979, recesia na začiatku 80. rokov 20. storočia a zhoršenie obchodných podmienok. Okrem spomínaných ropných šokov mali na kostarickú ekonomiku neblahé účinky aj politické

⁶ PÁEZ, G. (2021): Mercado Común Centroamericano (MCCA).

⁷ VILLASUSO, J. M. (2000): Reformas estructurales y política económica en Costa Rica en Empleo, Crecimiento y Equidad: Los retos de las reformas económicas de finales del siglo XX en Costa Rica.

⁸ CORDERO, J. (2000): El crecimiento económico y la inversión: caso de Costa Rica. Serie Reformas Económicas, s. 5-7.

⁹ OFICINA DE PLANIFICACIÓN: Características de la Economía de Costa Rica 1950-1962.

¹⁰ ABARCA, A.G. – RAMÍREZ, V. S. (2016): Estudio del Crecimiento Económico Costarricense, 1960-2014.

¹¹ MADRIGAL, A. (2013): La Costa Rica de los '70.

krízy v krajinách Strednej Ameriky, ktoré sužovali niektoré národné ekonomiky na konci 70. rokov.¹² V mnohých krajinách Latinskej Ameriky tieto politické krízy pretrvávajú dodnes.

Po priaznivom ekonomickom období 70. rokov 20. storočia spojenom s hospodárskym rastom prichádzajú turbulentné 80. roky. Najväčší šok utrpela kostarická ekonomika práve začiatkom 80. rokov. V období 1980 až 1982 zaznamenala priemerný ročný pokles HDP na úrovni okolo 3 % a rovnako došlo k poklesu priemernej mzdy, priemyselnej produkcie a najmä k zvýšeniu nezamestnanosti. Tá atakovala v roku 1982 takmer 10 % hranicu a inflácia dosahovala viac ako 80 % (cválajúca inflácia). Klesol aj dopyt po kostarickom kolóne, národnej mene, ktorá bola v Kostarike uvoľňovaná do obehu od roku 1896, kedy nahradila kostarické peso. Pokles dopytu spôsobil devalváciu meny z hodnoty 8,6 CRC/USD na hodnotu až 60 CRC/USD.¹³

Po hlbokkej kríze však nasledovalo skoré zotavenie v polovici 80. rokov, kedy bol zaznamenaný opätovný, mierny ekonomický rast, zvýšenie priemernej mzdy, zníženie miery nezamestnanosti či cválajúca inflácia. Rovnako došlo aj k zníženiu deficitu verejných financií a k ich konsolidácii. V tomto ohľade je dôležité zdôrazniť úlohu, ktorú zohrávali medzinárodné finančné organizácie v procese stabilizácie a reforiem v Kostarike. Medzinárodné organizácie, ktoré mali najväčší vplyv na národné hospodárstvo a hospodársku politiku krajiny, boli Medzinárodný menový fond, Svetová banka a do istej miery aj Americká agentúra pre medzinárodný rozvoj (USAID). V snahe prekonať nepriaznivý cyklický vývoj ekonomiky bolo v priebehu 80. rokov podpísaných s Medzinárodným menovým fondom až 5 dohôd, 2 adaptačné štrukturálne programy so Svetovou bankou a rôzne typy úverových zmlúv medzi kostarickou vládou a USAID, čo do istej miery odrážalo stupeň závislosti krajiny od externých zdrojov a závažnosť situácie.¹⁴

Na konci 80. a začiatkom 90. rokov 20. storočia boli v kostarickej ekonomike uskutočnené dôležité štrukturálne reformy. Clá na mnohé spotrebné tovary boli odstránené alebo výrazne znížené. Okrem liberalizácie obchodu došlo aj k deregulácii v mnohých odvetviach či k privatizácii štátnych podnikov s cieľom zabezpečiť efektívnejšie riadenie. Štát si zachoval monopol iba v strategických odvetviach, akými sú energetika, telekomunikácie, rafinérie a spracovanie ropy, ťažobný sektor, poisťovníctvo či výroba alkoholu. Rovnako si zachoval vo svojej správe niekoľko najväčších bánk s najväčšou mierou kapitalizácie. Nasledujúce vlády zaviedli reformy zamerané na prechod od systému substitúcie dovozu, ktorý bol zavedený od 60. rokov, k exportne orientovanému modelu ekonomiky. S tým bolo spojené zavedenie režimu výmenných kurzov založeného na denných minimálnych devalváciách kolónu. Pôvodným cieľom bolo poskytnúť vývozcom väčšiu istotu pre ich investície stabilizáciou reálneho výmenného kurzu. Od roku 1999 však systém minimálnej devalvácie slúžil na stále väčšie zvyšovanie konkurencieschopnosti vývozného sektoru podhodnocovaním národnej meny a znižovaním ceny vyvážaného tovaru. Tento systém minimálnej devalvácie podporil aj odvetvie cestovného ruchu, ktorého význam začal postupne rásť. Narástol až tak, že v súčasnosti tento sektor tvorí okolo 8 % HDP.¹⁵

V priebehu 90. rokov 20. storočia Kostarika zaviedla ďalšie reformy, vytvorila slobodné ekonomické zóny, v ktorých zahraničné spoločnosti a investori využívali oslobodenie od platenia daní, pokiaľ bola ich výroba určená na export. Vďaka týmto a ďalším stimulom si spoločnosť Intel v roku 1997 vybrala Kostariku ako domovskú krajinu pre jeden zo svojich závodov na výrobu mikročipov.¹⁶ Okrem Intelu si Kostariku vybrali ako svoju destináciu na umiestnenie investície aj renomované svetové nadnárodné technologické korporácie IBM,

¹² VILLASUSO, J. M. (2000): Reformas estructurales y política económica en Costa Rica en Empleo, s. 7-8.

¹³ MAS, J.R. (2020): Costa Rica en los años 80, s. 44.

¹⁴ VILLASUSO, J. M. (2000): Reformas estructurales y política económica en Costa Rica en Empleo, s. 12.

¹⁵ ELPAIS (2021): La ministra de turismo de Costa Rica destaca la seguridad del país.

¹⁶ KRAUSE, M. (2015): Una crítica liberal a las políticas económicas de los años 90: el caso de Costa Rica.

Hewlett Packard či Abbott.¹⁷ Výroba polovodičov a počítačového príslušenstva, ktoré mali vyššiu pridanú hodnotu, tak nahradili banány a kávu ako hlavné exportné produkty krajiny, ktoré dominovali v exporte krajiny v podstate od koloniálnych čias. V roku 2000 avizovali svoj príchod ďalšie technologické giganty, farmaceutické spoločnosti a spoločnosti centier zdieľaných služieb, ktoré investovali v kostarických slobodných ekonomických zónach. V druhej polovici 90. rokov začala Kostarika rokovať aj o dohodách o voľnom obchode, ktorých hlavným cieľom bolo otvorenie nových trhov pre jej vývoz.¹⁸

2 Ekonomika krajiny v novom miléniu

Prvé desaťročie 21. storočia bolo desaťročím s najvyšším rastom ekonomiky od roku 1970. Podľa údajov Centrálnej banky Kostariky index otvorenosti ekonomiky, ktorý meria mieru internacionalizácie ekonomiky a jej zapojenia do svetového obchodu, vzrástol zo 71 % v roku 1991 na 104 % v roku 2006. Vývoz v rokoch 1991 až 2014 rástol priemerne ročne o 7,5 %, zatiaľ čo dovoz rástol o približne 7 %, hlavne kvôli nákupom surovín a medziproduktov zo zahraničia. Transnacionálne korporácie a firmy, ktoré boli umiestnené v špeciálnych ekonomických zónach, prispeli k rozvoju exportu Kostariky rozhodujúcim spôsobom, keďže podiel výrobkov vyrobených v špeciálnych ekonomických zónach na celkovom exporte krajiny značne narástol. V roku 1997 tvoril podiel týchto výrobkov menej ako štvrtinu, no v roku 2014 to už bola približne polovica, čo predstavuje signifikantný nárast. Vytvorenie a rozvoj špeciálnych ekonomických zón prispelo aj k tvorbe nových pracovných miest (v roku 2010 o cca 106 % oproti roku 2000), rozvoju regiónov, zlepšeniu celkového blahobytu spoločnosti či transferu technológií.¹⁹

V priebehu roku 2009 pocítila krajina dopady krízy vo väčšom rozsahu ako v roku 2008. Vláda začala rok predložením plánu opatrení proti kríze s názvom Plán Escudo. Hoci niektoré z týchto opatrení tlmili dopady krízy, v roku 2009 došlo v krajine k poklesu väčšiny sociálnych a makroekonomických ukazovateľov či ukazovateľov kvality života. HDP klesol o 1,3 %, PZI medziročne poklesli a v roku 2009 predstavovali len okolo 2 % HDP, export zaznamenal prepád na úrovni 7,6 %.²⁰ Inflácia sa v priebehu roku 2009 pohybovala na úrovni okolo 8 %.²¹

V rámci plánu Escudo kostarická vláda, podobne ako iné vlády na svete, oznámila ozdravný proces vo forme finančnej injekcie v sume cca 400 mil. USD pre malé a stredné podniky, ako aj poľnohospodárom či drobným výrobcom a exportérom. V oblasti sociálnej politiky a podpory rodín vláda oznámila, že pomôže najchudobnejším rodinám zvýšením ich sociálnych dávok (štátnych transferov) až o 15 %. Rovnako vláda deklarovala, že rozšíri možnosti získania štipendia v rámci programu „Avancemos“ pre širšiu vrstvu študentov, aby táto sociálna skupina nebola motivovaná vymeniť štúdium za prácu, čím by klesol podiel vzdelaných obyvateľov v krajine. Taktiež bolo nariadené štátnym bankám znížiť úrokové sadzby na úvery na bývanie či zavedenie univerzálnej dotácie v hodnote 357 USD mesačne a školenia pre zamestnancov, ktorým hrozilo prepustenie z dôvodu, že sa ich zamestnávateľ dostal do insolventnosti spôsobenej krízou. Zdrojom financovania bola aj štedrá pôžička od Medziamerickej rozvojovej banky v hodnote 250 mil. USD. Cieľom tohto finančného balíka bola podpora výstavby cestnej infraštruktúry, ktorá generovala zdroje zamestnanosti a podporovala rozvoj verejného blahobytu.²²

¹⁷ BEVERINOTTI, J. a kol. (2021): Diagnóstico de Crecimiento para Costa Rica, s. 5.

¹⁸ KRAUSE, M. (2015): Una crítica liberal a las políticas económicas de los años 90: el caso de Costa Rica.

¹⁹ BEVERINOTTI, J. a kol. (2021): Diagnóstico de Crecimiento para Costa Rica, s. 4-7.

²⁰ VILLAREAL, F. E. – GÓMEZ, A. S. (2010): Costa Rica 2009: Enfrentando la Crisis Internacional en Plena Campana Electoral//Costa Rica: Facing the International Crisis in an Electoral Year.

²¹ WORLD BANK (2021): Inflation, consumer prices (annual %) - Costa Rica.

²² COTIZALIA (2015): Arias anuncia "Plan Escudo" contra crisis, desempleo y pobreza en Costa Rica.

3 Súčasné postavenie ekonomiky Kostariky

Kostarika je svetovým lídrom v ekoturistike. Tento zelený priemysel vytvára veľkú časť devízových prostriedkov, ktoré vstupujú do krajiny a daný segment sa rozvinul aj vďaka rozmanitosti živočíšnych a rastlinných druhov, ktoré žijú na teritóriu tejto krajiny.²³ Okrem toho, že sa nachádza v tropickom pásme, mnohé časti krajiny sú vysoko položené, a preto je možné konštatovať, že na malom území dochádza k veľkým rozdielom z hľadiska nadmorskej výšky, čo vytvára veľmi špecifickú biodiverzitu. Celkovo sa predpokladá, že sektor turizmu tvorí okolo 8 % HDP a generuje až 200 tis. pracovných miest.²⁴ Za posledných 30 rokov Kostarika diverzifikovala svoje hospodárstvo prostredníctvom špecializovanej výroby, rozvoja cestovného ruchu a ďalších služieb, ktoré doplnilo tradične exportne orientované poľnohospodárstvo. Kostarika dokázala efektívnou hospodárskou politikou prilákať technologicky náročnú výrobu z oblasti špičkových technológií, IKT či vedy a výskumu. Hlavnými odvetviami kostarickej ekonomiky sú priemyselná výroba (špičkové technológie) a všetky ďalšie odvetvia súvisiace s cestovným ruchom, službami, poľnohospodárstvom, lesníctvom a rybárstvom.²⁵ Krajina argumentuje, že gramotnosť obyvateľstva dosahuje až 97 % a angličtina je široko rozšíreným jazykom aj vďaka rozvinutému cestovnému ruchu krajiny.²⁶

V rámci rozdelenia sektorov tvorí poľnohospodárstvo len 4 %, pričom v roku 1950 tvoril primárny sektor až viac ako 40 % HDP a sústredil väčšinu zamestnanosti. Priemyselná výroba sa podieľa na HDP približne 18 %. Najvýznamnejším sektorom je sektor služieb, ktorý tvorí cca 69,6 %. Zvyšných 8,4 % zostáva v rámci HDP nešpecifikovaných.²⁷ Na základe uvedeného tak môžeme konštatovať, že ekonomika naozaj prešla procesom diverzifikácie hospodárstva a momentálne sa rozloženie sektorov ekonomiky podľa ich činností podobá rozloženiu sektorov v hospodársky vyspelejšej krajine.

Export krajiny v roku 2020 činil približne 11,6 mld. USD. V exporte podľa HS2 dominovali optické, fotografické, kinematografické, meracie, kontrolné, presné, lekárske alebo chirurgické zariadenia a aparáty. Významnou zložkou exportu sú tiež elektrické stroje, prístroje a ich časti a súčasti, prístroje na záznam a reprodukciu zvuku či televízne prístroje, farmaceutické výrobky, plasty, plastové výrobky a výrobky z gumených výrobkov. Okrem toho na popredných priečkach v exporte ešte stále môžeme nájsť tradičné vývozné artikly, akými je jedlé ovocie a orešky, citrusové plátky, káva, čaj, maté, zelenina či iné rastlinné produkty. V importe v roku 2020, ktorý dosiahol 14,4 mld. USD, dominovali podľa HS2 najmä vozidlá iné ako železničné alebo električkové koľajové vozidlá a ich časti, súčasti a autopríslušenstvo, organické chemikálie, optické, fotografické, kinematografické, meracie, kontrolné, presné, lekárske alebo chirurgické prístroje, elektrické stroje, prístroje a ich časti a súčasti, prístroje na záznam a reprodukciu zvuku či televízne prístroje. Významnou zložkou boli tiež stroje, mechanické zariadenia, jadrové reaktory, kotly, ich časti a súčasti či hračky, hry a športové potreby, ich časti, súčasti a príslušenstvo. Kostarika v roku 2020 vykazovala negatívne saldo zahraničného obchodu na úrovni cca 3 mld. USD.²⁸

Index ekonomickej komplexnosti (ECI) vyjadruje jedným číslom know-how ekonomiky danej krajiny, na základe prejavenej schopnosti tejto krajiny vyvážať určité tovary. Zloženie indexu sa opiera o skutočnosť, že ak táto krajina vyváža veľký sortiment tovarov, má vývoz diverzifikovaný. To znamená, že je schopná vyrábať širokú škálu tovarov na medzinárodne konkurencieschopnej úrovni. Na druhej strane, vyspelé krajiny, ktoré z rôznych

²³ MINISTERIO DE HACIENDA DE COSTA RICA (2021): Sobre Costa Rica.

²⁴ ELPAIS (2021): La ministra de turismo de Costa Rica destaca la seguridad del país.

²⁵ MINISTERIO DE HACIENDA DE COSTA RICA (2021): Sobre Costa Rica.

²⁶ EXPORT.GOV (2016): Country Commercial Guide Summary.

²⁷ WORLD BANK (2021): World Development Indicators: Structure of output.

²⁸ INTERNATIONAL TRADE CENTER (2020): Bilateral trade between Costa Rica and Slovakia

dôvodov vyvážajú len malý sortiment tovarov a pritom je ich vývoz sofistikovaný, sa môžu sústreďovať na málo rozšírené špecifické typy tovarov. Majú teda zrejme aj špecifické know-how a z toho vyplývajúcu komparatívnu výhodu.²⁹ ECI berie údaje o vývoze a určuje ekonomický systém krajiny v dvoch dimenziách: rozmanitosť výrobkov vo vývoznom koši a všadeprítomnosť výrobkov vo vývoznom koši. Rozmanitosť je počet výrobkov, ktoré môže krajina konkurenčne vyvážať, zatiaľ čo všadeprítomnosť určuje počet krajín, ktoré sú schopné jeden typ produktu exportovať na konkurencieschopnej úrovni.³⁰ Kostarika sa v tomto indexe podľa údajov z roku 2019 umiestnila na 53. mieste.³¹

Až 80 % exportu Kostariky smeruje do krajín, s ktorými má krajina podpísané dohody o voľnom obchode. Významným sú pre kostarickú ekonomiku aj rôzne typy investičných dohôd. Ohľadne dohôd o voľnom obchode nemôžeme opomenúť dohodu s Kanadou, Čile, Čínou, Dominikánskou republikou, Mexikom, Peru, Singapurom či USA. Práve dohoda s USA bola jednou z najdiskutovanejších tém aj na vnútropolitickú scénu v priebehu roku 2019.³² V rámci multilaterálnych dohôd sú najvýznamnejšie dohody o voľnom obchode, ktoré upravujú vzťahy medzi Kostarikou a skupinou krajín z CARICOM (Trinidad a Tobago, Barbados, Belize a Guyana).³³ Významnou je aj dohoda o voľnom obchode medzi Kostarikou a EÚ. Tieto dva subjekty vstúpili do dohody o voľnom obchode v roku 2013 a odvtedy vzrástol ich celkový objem obchodu iba o 0,5 %.³⁴

Záver

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že Kostarika je z pohľadu skúmania historicko-ekonomických a politických javov veľmi zaujímavou krajinou. Napriek tomu, že sa krajina nachádza v Latinskej Amerike, obklopená krajinami sužovanými mnohými vnútropolitickými krízami a politickou nestabilitou, máme za to, že Kostariku na rozdiel od týchto krajín zastihol iný vývoj, ktorý môžeme označiť ako „osobitý“. Cieľom nášho vedeckého skúmania bolo pochopiť najmä to, v čom je Kostarika iná a prečo na ňu nemôžeme aplikovať atribúty, ktoré sú bežne aplikovateľné na akúkoľvek inú krajinu regiónu. Rovnako sme sa zamerali na to, ako sa krajine podarilo diverzifikovať ekonomiku a zlepšiť jej postavenie v regionálnom či svetovom kontexte.

Z hľadiska nášho skúmania môžeme konštatovať, že ekonomický model krajiny sa v skutočnosti zmenil v porovnaní s obdobím po 2. svetovej vojne. Krajina dokázala pritiahnuť technologických gigantov a nadnárodné korporácie, ktoré vyrábajú a následne vyvážajú technologicky náročnejšie technológie. Práve tieto skutočnosti predznamovali pozitívny vývoj a tiež vysokú mieru inovatívnosti kostarickej ekonomiky v porovnaní so susednými krajinami. Tento dynamicky model predurčoval aj fakt, že sa v roku 2021 stala Kostarika ďalšou krajinou Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), teda skupiny hospodársky vyspelých štátov, do ktorých patrí aj väčšina krajín EÚ.

Použitá literatúra:

1. ABARCA, A.G. – RAMÍREZ, V. S. (2016): Estudio del Crecimiento Económico Costarricense, 1960-2014. [online]. In: *Universidad de Costa Rica Observatorio del Desarrollo*, 2016. [cit. 21. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://odd.ucr.ac.cr/sites/>

---

²⁹ NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA (2021): Perspektívy dlhodobšieho vývoja slovenskej ekonomiky (do roku 2020).

³⁰ OSPINA, E. O. – BELTEKIAN, D. (2018): How and why should we study ‘economic complexity’? *Our World in Data*.

³¹ OEC (2021): Costa Rica.

³² COLANTOUNI, S. (2018): Costa Rican Free Trade Agreements.

³³ ORGANIZATION OF AMERICAN STATES (2020): CARICOM-Costa Rica Free Trade Agreement.

³⁴ COLANTOUNI, S. (2018): Costa Rican Free Trade Agreements.

- default/files/Documents/Crecimiento-Economico/Estudio-del-Crecimiento-Economico.pdf.
2. AGUILAR, J. (2013): Historia económica de Costa Rica en el siglo XX. La economía rural. Tomo II Evolución económica de la economía global en el siglo XX. Economic history of Costa Rica in the 20th century. In: *The rural economy*, 2013, Vol. 2.
  3. BEVERINOTTI, J. a kol. (2021): Diagnóstico de Crecimiento para Costa Rica. [online]. 2021. [cit. 28. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.uned.ac.cr/ocex/images/stories/Di%C3%A1gnostico_de_crecimiento_para_CR-IADB-25-4-15.pdf.
  4. COLANTOUNI, S. (2018): Costa Rican Free Trade Agreements. [online]. In: *The Central American Group*, 2018. Dostupné na internete: <https://www.thecentralamericangroup.com/costa-rican-free-trade-agreements/>.
  5. CORDERO, J. (2000): El crecimiento económico y la inversión: caso de Costa Rica. In: *Serie Reformas Económicas*, 2000, Vol. 52.
  6. COTIZALIA (2015): Arias anuncia "Plan Escudo" contra crisis, desempleo y pobreza en Costa Rica. [online]. In: *ELCONFIDENCIAL.COM*, 2015. [cit. 29. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.elconfidencial.com/mercados/2009-01-30/arias-anuncia-plan-escudo-contra-tesis-desempleo-y-pobreza-en-costa-rica_906055/.
  7. EXPORT.GOV (2016): Country Commercial Guide Summary. [online]. In: *EXPORT.GOV*, 2016. [cit. 30. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://2016.export.gov/costarica/doingbusinessincostarica/index.asp>.
  8. INTERNATIONAL TRADE CENTER: Bilateral trade between Costa Rica and Slovakia.
  9. KRAUSE, M. (2015): Una crítica liberal a las políticas económicas de los años 90: el caso de Costa Rica. [online]. In: *Universidad Francisco Marroquín*, 2015. [cit. 28. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://bazar.ufm.edu/una-critica-liberal-a-las-politicas-economicas-de-los-anos-90-el-caso-de-costa-rica/>.
  10. LEÓN, J. (2013): Historia Económica de Costa Rica en el Siglo XX. Tomo II. Economía Rural. IICE-CIHAC, Universidad De Costa Rica, 2013. ISBN 978-9968-824-14-9.
  11. MADRIGAL, A. (2013): La Costa Rica de los '70. [online]. In: *LAREPUBLICA.NET*, 2013. [cit. 21. 4. 2021.] Dostupné na internete: https://www.larepublica.net/noticia/la_costa_rica_de_los_70.
  12. MAS, J.R. (2020): Costa Rica en los años 80. Universidad de Costa Rica, 2020. ISBN 978-9968-46-892-3.
  13. MINISTERIO DE HACIENDA DE COSTA RICA (2021): Sobre Costa Rica. [online]. In: *HACIENDA.GO.CR*, 2021. [cit. 30. 4. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.hacienda.go.cr/contenido/12542-sobre-costa-rica>.
  14. NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA (2021): Perspektívy dlhodobejšieho vývoja slovenskej ekonomiky (do roku 2020). [online]. In: *NBS*, 2021. Dostupné na internete: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_komentare/AnalytickeKomentare/2014/AK08_Trendy.pdf.
  15. OFICINA DE PLANIFICACIÓN (1965): Características de la Economía de Costa Rica 1950-1962. OFIPLAN, 1965.
  16. ORGANIZATION OF AMERICAN STATES (2020): CARICOM-Costa Rica Free Trade Agreement. [online]. In: *SICE.OAS.ORG*, 2020. Dostupné na internete: http://www.sice.oas.org/trade/crcrcom_e/crcrcomind_e_pdf.asp.
  17. OSPINA, E. O. – BELTEKIAN, D. (2018): How and why should we study 'economic complexity'? [online]. In: *Our World in Data*, 2018. Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/how-and-why-econ-complexity>.
  18. PÁEZ, G. (2021): Mercado Común Centroamericano (MCCA). In: *ECONOMIPEDIA*, 2021. [cit. 21. 4. 2021.].

19. TRADEMAP (2021): Product: Total All products. [online]. In: *TRADEMAP.ORG*, 2021. Dostupné na internete: [https://www.trademap.org/\(X\(1\)S\(fmtzgt45awzj4155rpgehcat\)\)/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c188%7c%7c703%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1](https://www.trademap.org/(X(1)S(fmtzgt45awzj4155rpgehcat))/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c188%7c%7c703%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1).
20. VILLAREAL, F. E. – GÓMEZ, A. S. (2010): COSTA RICA 2009: Enfrentando La Crisis Internacional En Plena Campaña Electoral Costa Rica: Facing the International Crisis in an Electoral Year. [online]. In: *SCIELO*, 2010. [cit. 28.4.2021.] Dostupné na internete: https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-090X2010000200006.
21. VILLASUSO, J. M. (2000): Reformas estructurales y política económica en Costa Rica en Empleo, Crecimiento y Equidad: Los retos de las reformas económicas de finales del siglo XX en Costa Rica. [online]. In: *Universidad de Costa Rica*, 2000. [cit. 21. 4. 2021]. Dostupné na internete: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/31815/S33112U36_es.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
22. WORLD BANK (2021): Inflation, consumer prices (annual %) - Costa Rica. [online]. In: *WB*, 2021. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=CR>.
23. OEC (2021): Costa Rica. [online]. In: *OEC.WORLD*, 2021. Dostupné na internete: <https://oec.world/en/profile/country/cri>.

Kontakt:

Ing. Marek Pocklan

Euroatlantické centrum (EAC)

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: marek.pocklan1@gmail.com

K NIEKTORÝM ASPEKTOM ROZVOJA PRIEMYSELNEJ VÝROBY V AFRIKE

ON SOME DEVELOPMENT ASPECTS OF MANUFACTURING IN AFRICA

Leonid Raneta

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: leonid.raneta@euba.sk

Abstrakt: Príspevok analyzuje perspektívu rozvoja priemyselných odvetví v Afrike a diskutuje o význame priemyslu, v súvislosti s tým že rok 2021 je rokom začiatku implementácie zóny voľného obchodu v rámci Africkej únie. Industrializácia je veľmi významný predpoklad zvyšovania produktivity práce a rastu blahobytu. Prírodné zdroje Afriky sú veľmi významné pre globálnu ekonomiku avšak vzhľadom na vývoj reálnych výmenných relácií to len málo prispieva k blahobytu obyvateľstva Afriky. Predstavitelia afrických štátov vyvíjajú integračné úsilie v rámci Africkej únie na prehĺbenie vnútroafrického obchodu a podporujú industrializáciu.

Kľúčové slova: Priemysel, Afrika, ekonomický rozvoj, industrializácia, Africká únia

JEL: F55, F15, F43

Abstract: The paper analyzes the development perspectives of manufacturing in Africa and discusses on the importance of manufacturing, in connection with the fact that 2021 is the year of the launch of the free trade area within the African Union. Industrialization is a very important prerequisite for increasing labor productivity and welfare growth. Africa's natural resources are very important to the global economy, but due to the evolution of terms of trade this contributes little to the well-being of Africa's population. Africa's political leaders are making integration efforts within the African Union to deepen intra-African trade and promote industrialization.

Keywords: Manufacturing, Africa, economic development, industrialization, African Union

JEL: F55, F15, F43

Úvod

V roku 2021 prezident Ghany Nana Addo Dankwa Akufo-Addo, pri príležitosti oficiálnej návštevy Švajčiarska,¹ zdôraznil že Ghana je najväčším obchodným partnerom Švajčiarska v subsaharskej Afrike: Ghana prevažne exportuje kakao a zlato. Počas návštevy stredobodom vystúpenia bol urobený dôraz na potrebu prejsť od exportu nespracovaných komodít k spracovaným produktom, na produkciu čokolády a posunúť Ghanu vyššie v reťazci pridanej hodnoty, čo by znamenalo potrebu zmeny štruktúry výroby a zamestnanosti.

V minulosti videli európske mocnosti africké kolónie ako zdroj surovín. Táto skutočnosť sa dodnes nezmenila. Ťažba prírodných zdrojov sa stala jedným z ústredných pilierov koloniálneho projektu, najmä v období priemyselnej revolúcie, kedy získavanie minerálov a iných surovín bolo veľmi dôležité pre rozvoj. Súčasný globalizovaný svet rovnako potrebuje „just in time“ dodávky surovín do globálnych reťazcov a využíva ich pre vytváranie pridanej hodnoty. Čím vyššie sa v tomto reťazci nachádza subjekt, tým mu pripadá väčšia časť

---

¹ Der Schweizerische Bundesrat. (2021): State Visit Ghana/Switzerland – Statements.

pridanej hodnoty.² To je jedna z príčin, ktorá viedla k stavu nerozvinutosti priemyslu v Afrike počas kolonializmu.

V druhej polovici 19. storočia vrcholil záujem európskych mocností o africké suroviny najmä o zlato, kaučuk, korenia, čaj, ópium a pod. V rokoch 1884 – 1885 počas berlínskej konferencie bolo iniciované „dobýjanie Afriky“ (Scramble for Africa). Výsledkom bolo rozdelenie kontinentu do kolónií, ktorým vládli predovšetkým Briti, Francúzi, Nemci, Portugalci a Belgičania. Určité regióny Afriky slúžili ako zdroj pre prosperujúce európske ekonomiky počas kolonializmu. V severnej Afrike investoval zahraničný kapitál do využívania širokého spektra prírodných zdrojov vrátane fosfátov, ropy, olova, zinku, mangánu a železnej rudy. V západoafrických krajinách Guiney, Sierra Leone a Libérii sa ťažba zamerala na bohaté ložiská zlata, diamantov, železnej rudy a bauxitu. Ďalšie kľúčové prírodné zdroje smerovali do Európy z Nigérie (cín), Ghany (zlato a mangán), Tanzánie (zlato a diamanty) a Kongo-Brazzaville (meď).³ Pre mnohé zo spomínaných štátov uvedené položky exportu ostávajú najväčšími aj dodnes.

Určitý čas uplynul od 19. storočia, ale keď analyzujeme export afrických štátov, zriedka vidíme produkty s vysokou mierou spracovania. Ambícia vyslovená prezidentom Ghany, by znamenala odvrátenie 40 %⁴ mnohomiliardovej pridanej hodnoty čokoládového priemyslu (130,5 mld.)⁵ od svetových TNK smerom do Ghany. Táto udalosť navádza na otázku, o ktorej sa nepriamo diskutuje v rámci teórie rozvoja a teórie závislosti⁶ v prácach Fanona,⁷ Rodneyho,⁸ Younga,⁹ ktorí vychádzali z historického materializmu a uvedomovali si potrebu zmeny štruktúry ekonomík bývalých kolónií aby sa mohol meniť nielen blahobyť, ale aj vedomie, kultúra a dokonca aj psychológia obyvateľstva bývalých kolónií. Singer¹⁰ a Prebisch¹¹ ukazovali na znevýhodňujúcu zmenu reálnych výmenných relácií štátov sústredených len na export primárnych surovín.¹² Z pohľadu predstaviteľov teórie závislosti najvýznamnejšou výzvou je potreba industrializácie. Tento príspevok má za cieľ aktivizáciu diskusie o význame industrializácie štátov Afriky, pretože priemyselná výroba umožňuje dosiahnuť väčšiu mieru spracovania surovín, respektíve aj pridanej hodnoty exportovanej produkcie. Aj keby sme sa na rozvoj pozerali v rámci dichotomických sústav Prebisch a Kindlbergera aj tak bude hlavným bodom diskusie dodatočná miera spracovania surovín, ktorá ovplyvní, aj reálne výmenné relácie. Sme vôbec schopní si predstaviť svet podľa vízie Nana Akufo, v ktorom by sa africké značky analogické západným predávali po celom svete za miliardy dolárov ročne? Že by sa korporácie ako Nestlé, Mars, Hershey's a iné podelili o čokoládový priemysel a boli z časti nahradené africkými vertikálne integrovanými spoločnosťami?

---

² Tu môžeme použiť príklad s kávou, 1 kg kilimandžárskej kávy stojí na burze v Tanzánii približne 3 eurá, balený kilogram rovnakej odrody arabiky na Slovensku sa už blíži k 30 eurám, avšak táto káva predaná v podobe finálneho produktu espresso v kaviarni (okolo 9 g na jedno espresso) bude predstavovať tržby 300 euro a viac. V prípade kakaa stúpa pridaná hodnota ešte razantnejšie. Reťazec pridanej hodnoty v prípade vysokotechnologických produktov je ešte dlhší a miera spracovania je väčšia.

³ RODNEY, W. (1972): How Europe Underdeveloped Africa, s. 164-173.

⁴ Podiel Ghany na svetovej výrobe kakaa.

⁵ Grandviewresearch (2021): Chocolate Market Size, Share & Trends Analysis Report By Product.

⁶ V Anglických zdrojoch sa stretávame s pojmami: „Development theory“ a „Dependency theory“.

⁷ FANON, F. (1968): The Wretched of the Earth.

⁸ RODNEY, W. (1972): How Europe Underdeveloped Africa.

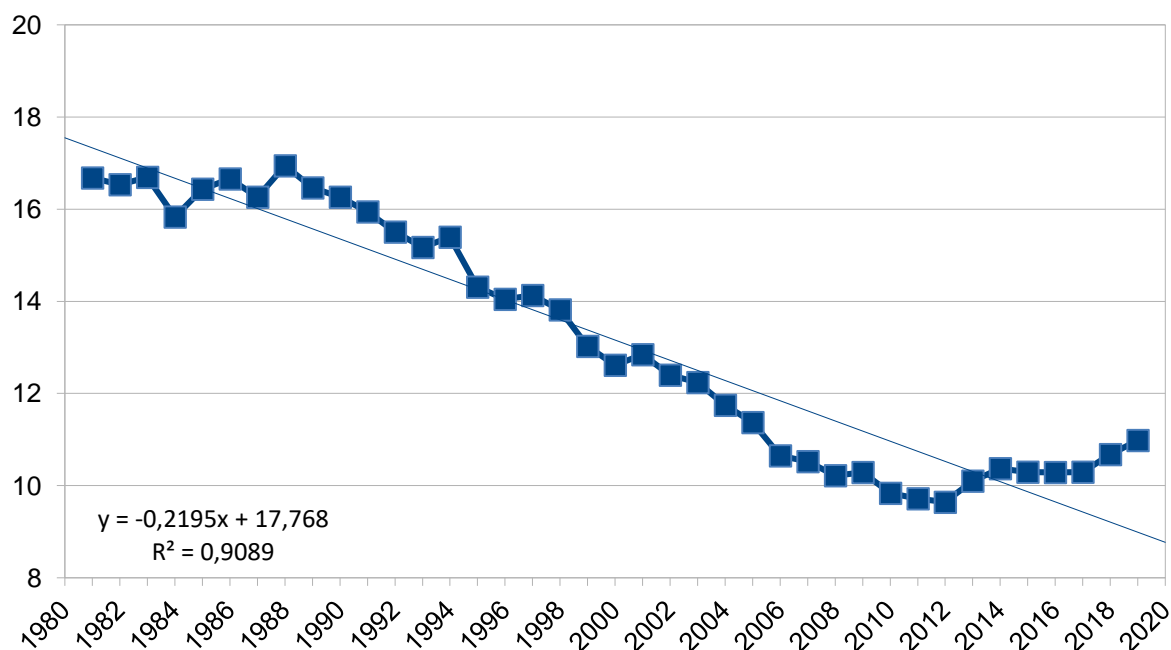
⁹ YOUNG, R. (2016): Postcolonialism: An Historical Introduction.

¹⁰ SINGER, H. (1949): Economic progress in under-developed countries.

¹¹ PREBISCH, R. (1950): The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems, Lake Success.

¹² Skutočnosť, ktorá bola následne overená napríklad rozsiahlou štúdiou Medzinárodného menového fondu: RABAH A. et al. (2013): Testing the Prebisch-Singer Hypothesis since 1650: Evidence from Panel Techniques that Allow for Multiple Breaks.

Graf 1: Pridaná hodnota vyrobená v priemysle v subsaharskej Afrike (ako % HDP)

Zdroj: Svetová banka. (2021): World Databank. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS?end=2019&locations=ZG&start=1981&view=chart>.

1 Výsledky a diskusia o priemyselnej výrobe v Afrike

Počas 25. riadneho zasadnutia hláv štátov Organizácie africkej jednoty v roku 1989 bol 20. november vyhlásený za Africký deň priemyslu. V roku 2019 Africká únia naplánovala aktivity v rámci Afrického priemyselného týždňa s názvom „Postavenie afrického priemyslu na zásobovanie africkej kontinentálnej zóny voľného obchodu (AFCTA)“. Týmto Africká únia zdôrazňuje význam, ktorý je priradený priemyslu pre budúcnosť ekonomiky Afriky. Vzhľadom na skutočnosť, že predstavitelia afrických štátov si uvedomujú význam priemyslu, je zaujímavé preskúmať, ako sa rozvíja priemysel v Afrike počas posledných desaťročí.

Industrializácia je okrem iného sprevádzaná presunom výrobných faktorov z primárneho odvetvia do sektorov s vyššou produktivitou a technologickým progresom. Výsledkom je masová výroba tovarov a služieb, vytváranie produktívnych pracovných miest a zlepšenie životnej úrovne. Tieto procesy štrukturálnych zmien v minulosti ťahal priemysel. To bol prípad industrializácie Európy a ekonomického zázraku Ázie.

Za posledných niekoľko desaťročí Afrika zaznamenala rozsiahly nárast investícií do ťažby nerastných surovín.¹³ Avšak napriek rýchlemu ekonomickému rastu sa podiel pridanej hodnoty vytváratej priemyslom od 1990 znižoval (Graf 1, Tab. 1). Dlhodobo investovali do ťažobného sektora rozvojových krajín najmä „tradičné“ ťažobné krajiny, ako sú Kanada a Austrália, nedávno sa k nim pripojili rýchlo rozvíjajúce sa krajiny ako Brazília, India a Čína. Tieto nové investície, zohrávajú dôležitú úlohu pri znižovaní závislosti chudobných afrických krajín od rozvojovej pomoci, ktorá bola často kritizovaná (napríklad D. Moyo¹⁴).

¹³ V roku 2000 celkový čistý prílev investícií do štátov subsaharskej Afriky predstavoval podľa údajov Svetovej banky 6,8 mld. USD p.a. pritom v roku 2012 táto položka dosiahla 45,5 mld. USD p.a. Svetová banka. (2021). World Databank. Foreign direct investment, net inflows.

¹⁴ MOYO, D. (2009): Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa.

Tab. 1: Výroba pridanej hodnoty podľa regiónov v rokoch 1990, 2000 a 2014

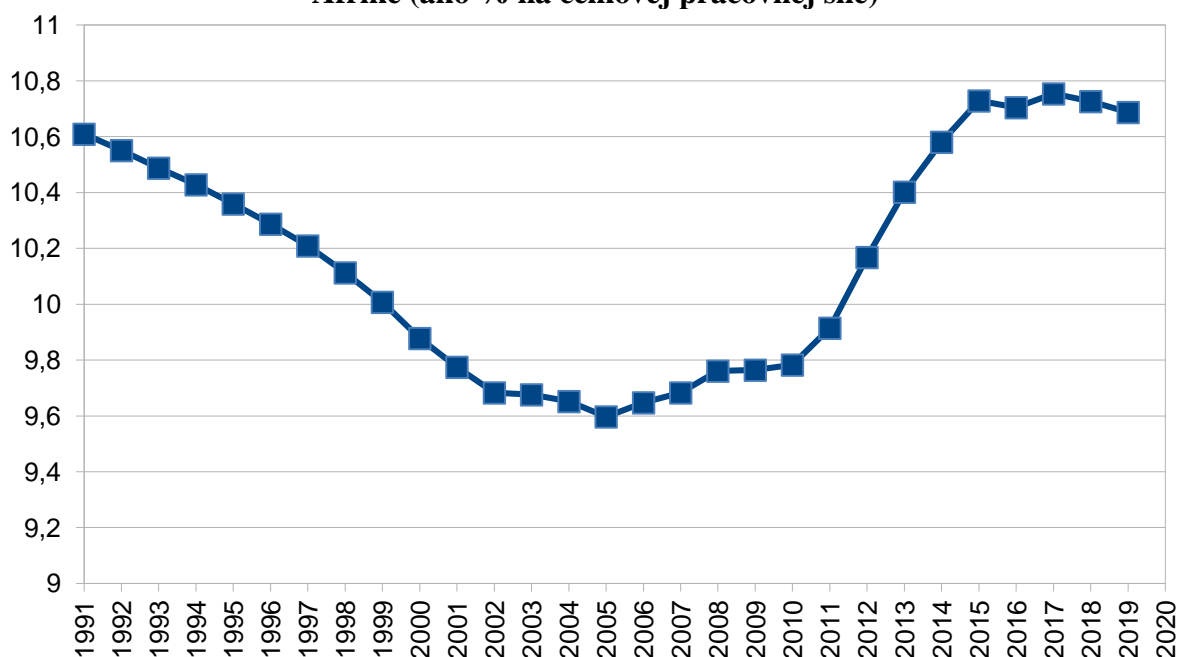
1.1.1.1.1	1.1.1.1.2 pridaná výrobná hodnota (miliardy, stále ceny USD 2005)			1.1.1.1.3 percentuálna hodnota priemyslu na celkovej pridanej hodnote		
	1.1.1.1.4 990	1.1.1.1.5 000	1.1.1.1.6 014	1.1.1.1.7 990	1.1.1.1.8 000	1.1.1.1.9 014
1.1.1.1.10 vet	1.1.1.1.11 ,753	1.1.1.1.12 ,295	1.1.1.1.13 ,228	1.1.1.1.14 00	1.1.1.1.15 00	1.1.1.1.16 00
1.1.1.1.17 riemyselné rozvinuté krajiny	1.1.1.1.18 ,907	1.1.1.1.19 ,902	1.1.1.1.20 ,914	1.1.1.1.21 2	1.1.1.1.22 8	1.1.1.1.23 4
1.1.1.1.24 ozvívajúce sa priemyselné ekonomiky	1.1.1.1.25 46	1.1.1.1.26 ,393	1.1.1.1.27 ,314	1.1.1.1.28 8	1.1.1.1.29 2	1.1.1.1.30 6
1.1.1.1.31 odľa vývojovej skupiny	1.1.1.1.32	1.1.1.1.33	1.1.1.1.34	1.1.1.1.35	1.1.1.1.36	1.1.1.1.37
1.1.1.1.38 ozvívajúce sa priemyselné krajiny	1.1.1.1.39 08	1.1.1.1.40 ,222	1.1.1.1.41 ,994	1.1.1.1.42 4	1.1.1.1.43 8	1.1.1.1.44 0
1.1.1.1.45 ajmenej rozvinuté krajiny	1.1.1.1.46 0	1.1.1.1.47 2	1.1.1.1.48 4	1.1.1.1.49	1.1.1.1.50	1.1.1.1.51
1.1.1.1.52 statné rozvojové krajiny	1.1.1.1.53 18	1.1.1.1.54 48	1.1.1.1.55 66	1.1.1.1.56 4	1.1.1.1.57 1	1.1.1.1.58
1.1.1.1.59 odľa regiónu	1.1.1.1.60	1.1.1.1.61	1.1.1.1.62	1.1.1.1.63	1.1.1.1.64	1.1.1.1.65
1.1.1.1.66 frika	1.1.1.1.67 9	1.1.1.1.68 2	1.1.1.1.69 44	1.1.1.1.70	1.1.1.1.71	1.1.1.1.72
1.1.1.1.73 zia & Pacifik	1.1.1.1.74 15	1.1.1.1.75 46	1.1.1.1.76 ,362	1.1.1.1.77 7	1.1.1.1.78 4	1.1.1.1.79 1
1.1.1.1.80 urópa	1.1.1.1.81 51	1.1.1.1.82 64	1.1.1.1.83 00	1.1.1.1.84 8	1.1.1.1.85 2	1.1.1.1.86
1.1.1.1.87 atinská Amerika	1.1.1.1.88 01	1.1.1.1.89 91	1.1.1.1.90 08	1.1.1.1.91 6	1.1.1.1.92 8	1.1.1.1.93 5

Zdroj: Industrial Development Report, 2016.¹⁵

Od začiatku milénia sa Čína stáva významným investorom v štátoch Afriky. Čínske investície do Afriky smerovali prevažne do primárnych sektorov. Čína, ktorá v danom období bola druhým najväčším spotrebiteľom ropy na svete a najväčším trhom so železom, uhlím, meďou, cementom, hliníkom a niklom, si hľadá zabezpečenie dodávok surovín pre vlastnú priemyselnú výrobu. Túto skutočnosť reflektujú aj štatistické údaje (Tab. 1) dokumentujúce nárast pridanej hodnoty vytváranej v priemysle, ktorá v Ázii vyrástla od 90. rokov takmer desaťnásobne v stálych cenách. Afrika sa v tomto ukazovateli vyvíjala len skromne a podielovo dokonca zaznamenala pokles (pozri Tab. 1).

¹⁵ UNIDO (2015): The role of technology and innovation in inclusive and sustainable industrial development, s. 13.

Graf 2: Percentuálny podiel pracovnej sily zamestnanej v priemysle v subsaharskej Afrike (ako % na celkovej pracovnej sile)

Zdroj: Svetová banka. (2021): World Databank. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SL.IND.EMPL.ZS?locations=ZG>>.

Dopady zapojenia čínskych štátnych podnikov v Afrike sú viditeľné v rôznych sférach, vďaka čínskym investíciám došlo k pokroku v oblasti infraštruktúry, zdravotnej starostlivosti, technickej a telekomunikačnej podpory a vo vzdelávaní. Z pohľadu industrializácie tieto investície prevažne napodobňujú koloniálne skúsenosti, keď infraštruktúra smerovala prevažne do významných zásob surovín.

Možno očakávať, že industrializácia afrických štátov bude prevažne závisieť od politickej vôle afrických elít nasmerovať kapitál do sekundárneho sektoru. Čínske investície prichádzajú spolu s čínskou pracovnou silou, čím lámu hlavný cieľ štrukturálnych zmien industrializácie a to: „vytváranie produktívnych pracovných miest a zlepšenie životnej úrovne“.

V roku 2021 sa, možno povedať, začali realizovať v ekonomickej praxi snahy o vytvorenie kontinentálnej zóny voľného obchodu v rámci Africkej únie, od 1. januára 2021 sa zóny zúčastňuje 54 z 55 štátov Afriky.¹⁶ Vytvorenie Africkej kontinentálnej zóny voľného obchodu prichádza až po uplynutí 70 rokov od vyslovených Prebischom myšlienok o nutnosti zmeny v reálnych výmenných reláciách krajín periférie, o potrebe exportovať výrobky s vyššou pridanou hodnotou a priblížiť sa vyspelým krajinám centra. Vnútroafrický obchod predstavuje len 17 % afrického exportu v roku 2021,¹⁷ čo predstavuje zvýšenie z 10 % oproti roku 1995.¹⁸ Táto tendencia sa pravdepodobne bude zrýchľovať spolu s liberalizačnými snahami.

¹⁶ Africká kontinentálna zóna voľného obchodu (angl. The African Continental Free Trade Area) bola podpísaná 54 z 55 afrických štátov (okrem Eritrei). Začiatok obchodovania v rámci zóny voľného obchodu bol stanovený na 1. január 2021. Do 10.06.2021 ratifikačný proces dokončili 36 štátov signatárov. Zóna voľného obchodu umožní intenzifikovať intraregionálny obchod. Vnútrošný trh bude mať približne 1,2 mld. spotrebiteľov a sumárny HDP o veľkosti takmer 3 biliónov USD. (KINGSLEY, I. (2021): AfCFTA: 100 days since start of free trading, prospects seem bright. OSN.

¹⁷ KINGSLEY, I. (2021): AfCFTA: 100 days since start of free trading, prospects seem bright. OSN.

¹⁸ SONGWE, V. (2019): Boosting Trade and Investment: A new agenda for regional and international engagement.

Záver

Uplynulo viac než pol storočia, odkedy africké štáty začali vyvíjať úsilie, aby sa vydali cestou industrializácie a podpory vnútroregionálneho obchodu. Vzhľadom na dostupné štatistické údaje je možné zatiaľ hodnotiť tieto snahy ako relatívne neúspešné. Odpočítavať čas môžeme buď od polovice 20. storočia – od objavenia sa myšlienok Singerovej – Prebischovej hypotézy, alebo od začiatku procesu dekolonizácie Afriky. Dlho sa o tom diskutuje, ale realita je taká, že za pol storočia je industrializácia stále len v plánoch. Produkty monokultúrnych ekonomík a export prírodných zdrojov sú stále pre štáty subsaharskej Afriky hlavným zdrojom príjmov. Priemyselná výroba stále predstavuje len okolo 10 % percent celkovej pridanej hodnoty. Súčasne možno pozorovať fenomén „preskakovania“ industriálnej éry, keď sa z primárneho sektora presúvajú výrobné faktory do terciárneho sektora.

Uvedomenie si skutočnosti, že prírodné bohatstvo nie je faktorom automatického zbohatnutia, napomáha predstaviteľom afrických štátov iniciovať snahy o rozvoj africkej ekonomickej integrácie a súčasne industrializácie. Historické skúsenosti dokazujú, že cesta industrializácie rozvojových štátov bola prevažne spojená so silným vonkajším vplyvom, buď v podobe investícií a/alebo transferu technológií. Otázkou však ostáva: Kto bude mať záujem industrializovať africké štáty?

Použitá literatúra:

1. FANON, F (1968): *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press, 1968.
2. KINGSLEY, I. (2021): AfCTA: 100 days since start of free trading, prospects seem bright. [online]. In: *OSN*, 2021. [cit. 10. 06. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/april-2021/afcfcta-100-days-start-free-trading-prospects-seem-bright>.
3. Grandviewresearch.com (2021): Chocolate Market Size, Share & Trends Analysis Report By Product. [online]. In: *Grandviewresearch*, 2021. [cit. 04. 05. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/chocolate-market>.
4. MOYO, D. (2009): *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 2009.
5. PREBISCH, R. (1950): *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*. Lake Success, NY: United Nations Department of Economic Affairs, 1950.
6. RABAH, A. et al. (2013): Testing the Prebisch-Singer Hypothesis since 1650: Evidence from Panel Techniques that Allow for Multiple Breaks. [online]. In: *IMF*, 2013. [cit. 09. 06. 2021.] MMF WP/13/180. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13180.pdf>.
7. RODNEY, W. (1972): *How Europe Underdeveloped Africa*. Dar es Salaam: Bogle L'Ouverture and Tanzania Publishing House, 1972.
8. SINGER, H. (1949): Economic progress in under-developed countries. In: *Social Research*, 1949, Vol. 16, No. 1, s. 1-11.
9. SONGWE, V. (2019): Boosting Trade and Investment: A new agenda for regional and international engagement. [online]. In: *Brookings*, 2019. [cit. 04. 05. 2021.] Dostupné na internete: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/01/BLS18234_BRO_book_006.1_CH6.pdf.
10. Svetová banka (2021): World Databank. [online]. In: *Svetová banka*, 2021. [cit. 04. 05. 2021.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.IND.EMPL.ZS?locations=ZG>.
11. UNIDO (2015): The role of technology and innovation in inclusive and sustainable industrial development. [online]. In: *Unido*, 2015. Dostupné na internete: https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/Industrial%20Development%20Report%202016_FULLREPORT.pdf.

12. YOUNG, R. (2016): *Postcolonialism: An Historical Introduction*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2016.

Kontakt:

Ing. Leonid Raneta, PhD.

Fakulta Medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: leonid.raneta@euba.sk

DEMOCRATIC DEVELOPMENT AND CIVIC ENGAGEMENT IN XXI CENTURY

Mariia Rexha

Department of International Relations, Faculty of Social Sciences and International Relations, Oles Honchar Dnipro National University, Haharin Avenue, 72, 801, Dnipro, Ukraine, e-mail: marinacvetaeva1@gmail.com

Abstract: The aim of this conference paper is to discuss and wake awareness of European citizens as to the importance of leading and active participation in building the future of European Union. It is stated that the importance of more citizen engagement has been recognized and strengthened in the Lisbon Treaty with the European citizens' initiative and in a number of documents and political declarations, such as the Commission contribution to the Sibiu Declaration for a "new strategic agenda for the EU 2019-2024". It is underlined that more active citizens' engagement, institutions will become even more transparent and accountable. It was evaluated the role of civic engagement, political participation and active citizenship. It was examined how the practice of active citizenship is managed and constructed in the context of a European drive to increase civic engagement and political participation. Were revealed debates about the nature and level of civic and political participation. Focus was made on the interaction between institutions and civil society actors, addressing a number of questions related to their reciprocal role in influencing, shaping, criticizing or disregarding certain political priorities.

Keywords: European Union, Civil Society, Public Sphere, Civic Engagement, Forms of civic engagement.

JEL: F5, L38

Introduction

French aristocrat, diplomat, political scientist, political philosopher and historian Alexis de Tocqueville mentioned: "The health of democratic society may be measured by the quality of functions performed by private citizens."¹ Therefore, the active and engaged citizens are the backbone of a strong democracy.

Recent trends of low electoral turnout in Europe and decreasing levels of civic engagement have called into question the legitimacy of governments and the stability of democracy in the long term, particularly in Europe.

Against the background of such developments, this paper sets out to provide a comparative study of civic engagement and analyses the variations in civic engagement between the countries.

1 Research Field and Research Question

The importance of this research is, to analyse the aim of civic engagement in the context of producing meaningful service and experience to all involved participants.

The topic of this research article on civic engagement involves developing the combination of knowledge, skills, values, and motivation to make a difference in the civic life of communities and promoting the quality of life in a community through both political and non-political processes. The act of civic engagement can be conducted in many ways. Its importance and influence for civil society poses the main research question, "Is that an engaged citizen should have the ability, agency and opportunity to move comfortably among various types of civic

---

¹ PUTNAM, RD. (1995): Bowling alone: America's declining social capital, p. 67.

acts? The prime goal and focus of this conference paper is to give a general overview of the importance of this topic and an insight into the wide range of civic acts. To help clarify the various types of civic engagement, in this article were analyzed and put into different classifications to help better understand the various types with civic issues and community organizations.

2 Definition of civic engagement

Many countries have different approaches and definitions for this term. For scientific research, it is essential, to have the same understanding and meaning of the term. Derived from this translation of terms, comparisons and statistic data depend on the common understanding of the idea of civic engagement. For example, “individual and collective actions designed to identify and address issues of public concern.”² According to the findings of American Psychological Association: “Civic engagement can take many forms, from individual voluntarism to organizational involvement to electoral participation. It can include efforts to directly address an issue, work with others in a community to solve a problem or interact with the institutions of representative democracy. Civic engagement encompasses a range of specific activities such as working in a soup kitchen, serving on a neighborhood association, writing a letter to an elected official or voting. Indeed, an underlying principal of our approach is that an engaged citizen should have the ability, agency and opportunity to move comfortably among these various types of civic acts.”³ American Democracy Project leader Thomas Ehrlich stated that: “...Civic engagement means working to make a difference in the civic life of our communities and developing the combination of knowledge, skills, values and motivation to make that difference. It means promoting the quality of life in a community, through both political and non-political processes...”⁴

In the article, we focus the goal of civic engagement addressing public concerns and promote the quality of the community. Legal rules and guidelines are necessary, but not vital for the definition.

3 Forms and categories of civic engagement

As Putnam underlined: “...During the 1920s and 1930s, USA witnessed changes that led to individuals moving from a generation of civic responsibility to one of individuals who have been less committed to their communities. This generation has remained less active in their communities with no membership and participation in civic activities. The Great Depression had a traumatic impact on civic involvement in the 1930s. Many groups experienced a drastic drop in membership and volunteers during this era underlying “the effects of acute economic distress on civic engagement”. World War II created a burst of patriotism that resulted in vital growth in community involvement for two decades. However, that growth was followed by a slump in community involvement in the 1960s that has never fully recovered. The 1950s, 1960s, and 1970s witnessed turbulence and change in communities and on college campuses. During this era, the civil rights became a political issue, as there was an increasing focus on poverty and “the nation’s social problems.” These years were difficult for those who were on the margins of society due to their race, gender, social class, or social orientation.”⁵

Through the years, we have witnessed an evolution of our society into one that views problems as private. In this view, we assume that people have the resources they need to solve their own problems. The push to view problems as private encourages individuals to consider charity rather than commitment to deal with social problems (Lisman, 1998). Boyte (1991)

---

² Civic Engagement.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ PUTNAM, RD. (1995): Bowling alone: America's declining social capital, p. 70.

contends that since World War II, youth have become less and less connected to public affairs. Some research has indicated that many college students are choosing paths that are disconnected from “civic life, voting, politics, governments, and social problems” (Hollander, 1999, p. v.; Putnam, 1995). Waldstein and Reiher (2001) contend that changes within our society have limited the way individuals form attachments to the community at large. All of the authors included in this discussion have agreed that social capital exists and is embedded within relationships. Therefore, if individuals are engaging less in their communities, we could infer that there is a loss of relationships.

The various ways EU practices of civic engagement and some examples from actual projects are given below.

Activism/Advocacy: involves organizing to bring about political or social change or to show support for, bring awareness to, or promote a particular cause or policy.

Civic Learning: acquiring knowledge of community, government, social issues, or political issues with or without the application of the knowledge.

Community Service/Volunteerism: engaging in activities to benefit others or one's community; such activities may or may not involve structured training and reflection.

Service Learning: involves intentionally linking service activities with student learning objectives to mutually benefit the recipient (community organization) and the provider (student) by addressing real community needs while students apply what they have learned and advance that learning through active engagement and reflection.

Community Engaged Internship: provides students with hands-on experiences that enhance their learning or understanding of social or political issues relevant to a particular area of study.

Philanthropy/Fundraising: Collection of resources (e.g., money, food, clothing, etc.) to benefit charitable organizations or agencies.

Political Engagement: Developing one’s own political understandings and views that may be expressed by challenging political ideas of others and/or influencing policies or political positions.

Community Engaged Research: Creation of new knowledge in collaboration with or on behalf of a community partner that contributes to student learning within the academic discipline while also strengthening the well-being of the community by working to solve or understand an issue of public concern.

Social Entrepreneurship/Social Innovation: Combining innovation, resourcefulness, and opportunity to address critical social and environmental challenges through the development of business models, products, or services.

Categories of civic engagement are given below (table 1).

Table 1: Categories of civic engagement

Category	Description
Volunteering/community service	Offline or online sharing of users time and or skills (but not money)
Voting	Participation in electoral activity including voter registration, unofficial “straw polls” or other voting simulations online or offline.
Global issues/international understanding	Collaborative online activities that involve youth from different nations
Online youth journalism/media production	Online news reporting, arts project, documentaries, etc that allow youth to use the Web to analyze and comment on the world

Tolerance and diversity	Activities that foster acceptance and celebration of diverse cultures, races, ethnicities, religions, sexual preferences
Positive youth development	Activities that prepare youth to be responsible individuals, including character-building and fostering civic virtue, obeying the law, patriotism, leadership training
Youth activism	Activities that help youth organize and express their political views to or about major institutions
Media literacy	Analysis of media representations of issues, critical thinking about media
Workings of government	Fostering understanding of how levels and agencies of government function

Source: Own elaboration.

To sum up, civic engagement is the driver for civil society development. The main challenge is low ranks of public participation.

Conclusion

Civic participation encompasses a wide range of formal and informal activities. Examples include voting, volunteering, participating in group activities, and community gardening. Some are individual activities that benefit society (e.g., voting) or group activities that benefit either the group members (e.g., recreational soccer teams) or society (e.g., volunteer organizations). Civic engagement comes with many benefits and is in the best interests of the community. Here are some of the reasons why it's worth investing in:

Improved relationships – engaged community members develop stronger connections with one another. Increased social cohesion – community members develop a sense of trust, belonging and reciprocity. Improved community – engaged people actively work to improve their community and care for it through volunteering, education and other activities. Better education – engaged citizens are more likely to read and discuss the news and share information with others. Greater understanding – the right civic engagement opportunities can help keep the community informed about local events and opportunities. Growth and development – civic engagement can mean investing in community members with skills, information and motivation to contribute and make a difference. Individual responsibility – it encourages individuals to see themselves as part of a wider community and feel responsible for contributing to and improving that community for the benefit of all. Better quality of life – community members can address their concerns and influence decisions to improve the quality of life for the community as a whole. Better government – civic engagement is essential for a functioning democratic government. On that last point – in order for democracy to succeed, it needs public participation.

Civic engagement helps citizens to become aware of their community's needs and how problems could be solved. This motivates them to become more involved in politics through voting, sharing their opinions and encouraging political actions that support their values.

References:

1. ABBOTT, S. (2010): Social capital and health: The role of participation. In: *Social Theory & Health*, 2010, Vol. 8, No. 1, pp. 51-65.

2. ARAH, OA. (2008): Effect of voting abstention and life course socioeconomic position on self-reported health. In: *Journal Epidemiol Community Health*, 2008, Vol. 62, No. 8, pp. 759-760.
3. BARBER, C. – MUELLER, C. – OGATA, S. (2013): Volunteerism as purpose: examining the long-term predictors of continued community engagement. In: *Educational Psychology*, Vol. 33, No. 3, pp. 307-326.
4. Civic Engagement. [online]. [Cited 4-28-2021.] Retrived from: <https://www.apa.org/education/undergrad/civic-engagement>
5. KIM, S. – KIM, CY. – YOU, MS. (2015): Civic participation and self-rated health: a cross-national multi-level analysis using the world value survey. In: *Journal of Preventive Medicine & Public Health*, 2015, Vol. 48, No. 1, pp. 18-27.
6. MARQUEZ, B. – GONZALEZ, P. – GALLO, L. – JI, M. (2016): Latino Civic Group Participation, Social Networks, and Physical Activity. In: *American Journal of Health Behaviour*, 2016, Vol. 40, No. 4, pp. 437-445.
7. PUTNAM, RD. (1995): Bowling alone: America's declining social capital. In: *Journal of Democracy*, 1995, Vol. 6, No. 1, pp. 65-78.
8. Types of Civic Engagement. [online]. [Cited 4-29-2021.] Retrived from: <https://civicengagement.illinoisstate.edu/faculty-staff/engagement-types/>

Contact:

Assosiate Prof. Mariia Rexha, PhD.

Faculty of Social Sciences and International Relations

Oles Honchar Dnipro National University

Haharin Avenue, 72

Dnipro 49000

Ukraine

e-mail: marinacvetaeva1@gmail.com.

SÚČASNÝ DISKURZ ZAMERANÝ NA PROBLEMATIKU ISLAMU V RUSKEJ FEDERÁCII VO VEDECKEJ LITERATÚRE¹

CURRENT DISCUSSION FOCUSED ON THE ISSUE OF ISLAM IN THE RUSSIAN FEDERATION IN SCIENTIFIC LITERATURE

Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

Abstrakt: Predkladaný článok si kladie za cieľ charakterizovať hlavné črty súčasného diskurzu zameraného na problematiku islamu v Ruskej federácii vo vedeckej literatúre. Článok je rozdelený do dvoch kapitol. Prvá z nich je venovaná prehľadu vedeckej literatúry prostredníctvom analýzy publikačnej činnosti na základe databázy Web of Science. V druhej kapitole sme sa zamerali na hlavné oblasti výskumu problematiky ako aj niektoré vybrané aspekty súčasného diskurzu. Na základe skúmania môžeme pozorovať rastúci počet publikácií ako aj ich tematickú rozmanitosť prameniaca z viacerých vnútorných i vonkajších faktorov.

Kľúčové slová: islam, Ruská federácia, vedecký diskurz

JEL: Z00, F50

Abstract: The presented article aims to characterize the main features of the current discourse focused on the issue of Islam in the Russian Federation in the scientific literature. The article is divided into two chapters. The first of them is devoted to an overview of scientific literature through the analysis of publishing activities based on the Web of Science database. In the second chapter, we focused on the main areas of research issues as well as some selected aspects of the current discourse. Based on the research, we can observe the growing number of publications as well as their thematic diversity stemming from several internal and external factors.

Keywords: Islam, Russian Federation, scientific discourse

JEL: Z00, F50

Úvod

V súčasnosti je islam v Ruskej federácii, ale aj v celom svete všeobecne, predmetom rôznych debát a čelí rôznym problémom. Tie majú osobitý význam a vedú k mimoriadne polarizovanému hodnoteniu procesov a javov, ktoré prebiehajú v islamskom svete. Môžeme uviesť niekoľko dôvodov, ktoré to spôsobujú. Ide o rast islamského radikalizmu, extrémizmu a terorizmu, rast moslimských diaspór v dôsledku pracovnej migrácie a zvýšeného prílivu utečencov či demografickú dynamiku. Uvedené faktory tvoria základ pre vznik sociálneho napätia a podmienok prispievajúcich k manipulácii s konfliktogénnym potenciálom. Toto prehlbovanie narastá aj v Ruskej federácii a súvisí tiež s jej zapojením do sporov a vojen na Blízkom východe. Na tzv. islamský faktor sa tak dá často pozerat' aj z hľadiska hľadania zdroja nebezpečenstva či nepredvídateľnosti. Hlboké korene islamu v krajine však bránia tomu, aby sa diskurz o islame preložil do jazyka nenávisťi. Moslimovia v Rusku boli príliš dlho súčasťou jeho historického dedičstva na to, aby boli považovaní za cudzincov a predstavujú príliš početnú skupinu na to, aby boli prehladaní.

---

¹ Článok bol napísaný v rámci projektu 1/0490/19 (VEGA): *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

Aktualizácia náboženského rozmeru v Rusku v súčasnosti predstavuje výzvu v niekoľkých kľúčových bodoch. Ide najmä o prijatie náboženských základov identity a zabezpečenie hodnotovej integrity spoločnosti, o hľadanie istej novej logiky a filozofie štátnej politiky i o konfrontáciu s hrozbami spojenými s náboženskými heslami. Politické konotácie tohto faktora v Ruskej federácii apelujú na nové významy a javy na hranici prieniku náboženstva, politiky a spoločnosti.² Túto problematiku nemožno pochopiť bez analyzovania úlohy, ktorú vo vedeckej diskusii zohráva islam a moslimovia v súčasnej Ruskej federácii.

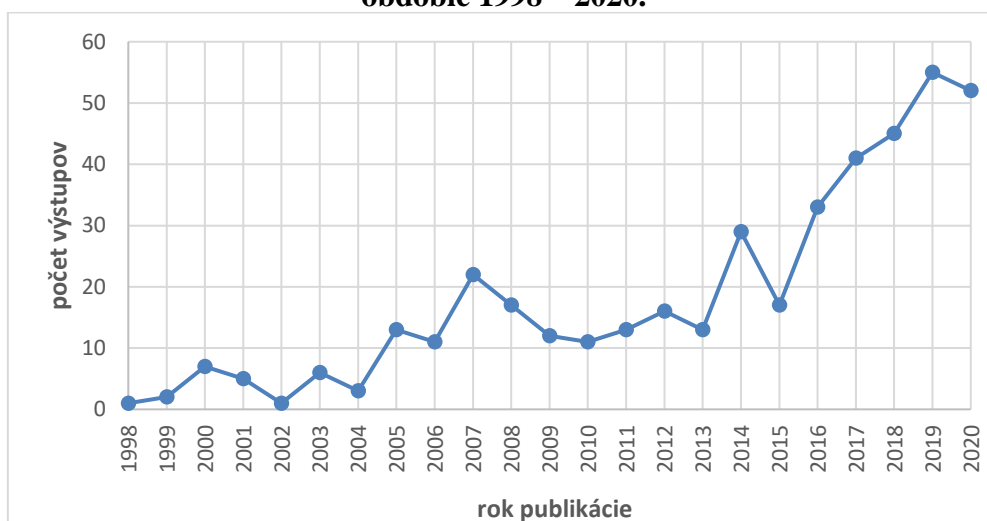
Cieľom tohto článku je preto charakterizovať hlavné črty súčasného diskurzu zameraného na problematiku islamu v Ruskej federácii a to prostredníctvom analýzy vedeckej publikačnej činnosti. V príspevku pracujeme s kvalitatívnymi údajmi aj kvantitatívnymi údajmi. Po zhromaždení dostatočného množstva relevantných informačných zdrojov týkajúcich sa skúmanej problematiky nasledovala analýza a triedenie získaných informácií. Tie nám pomocou metódy indukcie umožnili formulovať závery príspevku.

1 Prehľad vedeckej literatúry

História aj súčasnosť islamu ako aj rozsah ruskej moslimskej komunity priťahuje veľkú pozornosť vedeckej obce. Základným zdrojom pre analýzu vedeckej literatúry v tejto oblasti pre nás bola databáza Web of Science (WoS). Vo vedeckej literatúre týkajúcej sa danej problematiky môžeme v súčasnosti pozorovať výrazný rozmach. Pre vytvorenie prehľadu množstva výstupov sme vybrali databázu WoS, kde sme vyhľadávali atribúty výstupov ako počty, krajiny pôvodu, špecifické vedecké oblasti a jazyk. Vyhľadávanie bolo uskutočnené na základe slov: 1) „Islam“ a zároveň 2) „Russia“.

Na Grafe 1 je znázornený vývoj počtu publikácií v jednotlivých rokoch 1998 – 2020. Vývoj počtu týchto článkov so zameraním sa na slová vyhľadávania mal v sledovanom období stúpajúci charakter. Najviac takýchto výstupov z celkového počtu príspevkov (446) bolo zatiaľ v roku 2019, konkrétne 55. Vzhľadom na stále sa rozvíjajúcu tému v posledných rokoch sa predpokladá zvyšujúci sa trend publikácií, ktoré sa zaoberajú danou problematikou.

Graf 1: Počty výstupov v databáze WoS podľa zvolených slov „Islam“ a „Russia“ za obdobie 1998 – 2020.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa výstupov z databázy Web of Science (2021).

Upriamiť pozornosť možno na rok 2007, kedy bola zaznamenaná vysoká dynamika publikačnej činnosti. Tá bola pravdepodobne spôsobená impulzom pre vedecký výskum daný

² MCHEDLOVA, M. M. – KOFANOVA, E. N. (2020): Russia in Anticipation of Changes: Religious Factor and Socio-political Preferences, pp. 7-21.

vládnym nariadením z roku 2007 a tiež Plánom opatrení na odbornú prípravu odborníkov s hlbokými znalosťami histórie a kultúry islamu pre prácu v islamských náboženských združeniach (duchovní, učitelia islamských vzdelávacích inštitúcií, zamestnanci aparátu duchovných správ a vydavateľstvá). V tom istom roku bola zriadená Nadácia na podporu islamskej kultúry, vedy a vzdelávania, ktorej úlohou bolo poskytovanie grantovej podpory vzdelávacím, vedeckým a publikačným aktivitám, ktoré realizovali moslimské vzdelávacie inštitúcie.³ Práve od daného roku sa počet publikácií v porovnaní s predchádzajúcim obdobím zdvojnásobil a ďalej dynamicky stúpa. Nárast počtu publikácií je spôsobený hlavne vedeckými článkami (325), knižnými recenziami (81) a príspevkami z vedeckých konferencií (25).

Z celkového počtu príspevkov bolo najviac publikácií z nasledujúcich krajín: Ruská federácia (179), USA (88), Spojené kráľovstvo (28), Holandsko (15), Turecko (12), Kanada (10), Kazachstan (9), ako aj ďalšie krajiny s menším počtom publikácií. Jazyk publikácií má na prvých priečkach opačný charakter. Dominuje anglický jazyk, v ktorom je vydaných viac ako 67 % publikácií, ruský jazyk predstavuje necelých 27 % publikácií, nasleduje turecký (2,4 %), nemecký (1,5 %) a francúzsky jazyk (0,8 %).

Na Obrázku 1 je znázornený počet publikácií v jednotlivých rokoch 1998 – 2020 podľa špecifických disciplín (podľa WOS kategórií). Disciplíny, z ktorých tieto publikácie vychádzali, boli nasledujúce: História, s výrazne najvyšším počtom publikácií, Náboženstvo, Politické vedy, Regionálne štúdie, Interdisciplinárne humanitné vedy, Medzinárodné vzťahy, Etnické štúdie, Sociológia, Ekológia a ďalšie.

Obrázok 1: Počty výstupov v databáze WoS podľa špecifických disciplín v databáze WoS za obdobie 1998 – 2020.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa výstupov z databázy Web of Science (2021).

2 Hlavné oblasti výskumu problematiky

Súčasný svet podlieha zmenám v dôsledku mnohých faktorov súvisiacimi s rozšírením populácie moslimov vo väčšine západoeurópskych štátov, procesmi globalizácie a migrácie či aktiváciou radikálnych islamských hnutí. Vznik takzvaného ISIS, ktorý otvorene oznámil boj za vytvorenie svetového islamského kalifátu, zaktualizoval nielen problém boja proti islamskému terorizmu, ale aj záujem o problematiku islamu vo všeobecnosti. Táto téma má v Ruskej federácii mimoriadny význam z dôvodu historicky polykonfesijného zloženia

³ SAPRONOVA, M. A. – CHECHEVISHNIKOV, A. L. – YARLYKAPOV, A. A. (2020): Forming a Scientific Community. A Consolidated Portrait of Researchers of Russian Islam, pp. 122-136.

obyvateľstva, ako aj z dôvodu osobitnej senzitivity islamského faktora v mnohých ruských regiónoch. Rôzne aspekty tejto témy, v súčasnosti ale aj v historickom kontexte, sa preto stali predmetom výskumu politológov, sociológov, antropológov a ďalších akademikov.

Veľké množstvo vedeckých prác sa priamo venuje rôznym aspektom vzťahu medzi Ruskom a islamským svetom. V tomto smere sú predovšetkým skúmané demografické trendy islamského obyvateľstva v modernom Rusku, charakteristiky islamskej kultúry, vzťah moslimov s predstaviteľmi iných vierovyznaní, špecifická historických podmienok začlenenia islamských národov do Ruska a skúsenosti zo spoločného súžitia v rámci jedného ruského štátu.⁴

Výskum zameraný na regionálny aspekt islamu v modernom Rusku možno označiť za samostatnú oblasť. Bez analýzy konkrétnych etnických a regionálnych charakteristík je nemožné pochopiť všeobecný obraz situácie moslimov v modernom Rusku a identifikovať politické, sociálno-ekonomické i duchovné korene príčin, ktoré zhoršujú situáciu v určitých ruských regiónoch. Ide o obzvlášť dôležité zameranie vzhľadom na skutočnosť, že migračné procesy menia etnokonfesionálnu situáciu v rôznych oblastiach Ruskej federácie.⁵

Ďalšou oblasťou výskumu sú vzájomné vzťahy medzi islamom a štátom, islamom a sférou politiky v modernom Rusku. Jedným z najdôležitejších predmetov výskumu v tejto oblasti je štátna politika Ruskej federácie vo vzťahu k islamu. Predmetom skúmania sú štátno-konfesionálne i konfesionálno-spoločenské vzťahy. Predstavitelia tohto trendu analyzujú vzťah medzi islamom a pravoslávím ako aj inými tradičnými ruskými náboženstvami. Obzvlášť dôležité sú štúdie vzťahu medzi právom šaría a štátnymi zákonmi. Je taktiež vhodné spomenúť výskum zaoberajúci sa vzťahom medzi islamskou a občianskou identitou ako samostatnú oblasť.⁶

M. Saprónova a kol.⁷ vymedzujú päť hlavných tematických oblastí zamerania v prácach domácich výskumníkov:

- 1) teológia, filozofia islamu a všeobecné otázky (A. Malašenko, V. Bobrovníkov, R. Landa a ďalší),
- 2) islam v určitých regiónoch a mestách (V. Akaev – oblasť Severného Kaukazu; M. Safarov – Moskva, C. Rjazanova – Perm, región Volga-Ural; a ďalší),
- 3) islamská ekonomika a financie (R. Bekkin),
- 4) kultúra a vzdelávanie (A. Buttaeva, R. Silantiev, O. Pavlova a ďalší),
- 5) neoficiálny islam, problémy radikalizmu a extrémizmu (V. Ignatenko, K. Magomedov, V. Jakupov).

Existujú zároveň snahy o chronologické členenie jednotlivých výskumov. Podľa R. Agisheva⁸ možno chronologicky rozlišovať niekoľko etáp v štúdiu islamu v Ruskej federácii. Prvé obdobie trvá od konca 80. rokov do prvej polovice 90. rokov 20. storočia. Dochádza k oživeniu záujmu o islam nielen ako náboženstva ale aj ako kultúrneho a ideologického fenoménu ruskej reality. Uskutočňuje sa aktívna výstavba a rozvoj organizačnej a riadiacej štruktúry ruskej moslimskej komunity a zodpovedajúca literatúra tohto obdobia predstavuje početný exkurz do histórie islamu. Za druhú etapu označuje druhú polovicu 90. rokov 20. storočia až prvé desaťročie 21. storočia. Aktívna propaganda ideológie salafizmu viedla

⁴ ZUBRO, T. (2019): Vybrané osobitosti islamu v Rusku. In: Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita?, s. 137-142.

⁵ SHMELEV, A. P. – POTAPOVA, S. (2015): Vliyanije migratsionnykh protsessov na musul'manskoye soobshchestvo Rossii, pp. 145-152.

⁶ MIRZAKHANOV, D. G. (2016): Politicheskiy islam v sovremennoy Rossii: istoriografiya problemy, pp. 466-474.

⁷ SAPRONOVA, M. A. – CHECEHEVISHNIKOV, A. L. – IARLYKAPOV, A. A. (2018): Islam i musul'mane postsovetsoj Rossii v rabotakh otechestvennykh issledovatelej (1992-2017): Biobibliograficheskiĭ slovar'-spravochnik, pp. 80-81.

⁸ AGISHEV, R. R. (2018): Izucheniye regional'nykh osobennostey islama v Rossijskoy Federatsii v noveysheye vremya, pp. 1-10.

k zhoršeniu situácie v mnohých ruských regiónoch a radikálny islam sa stáva ústrednou témou mnohých výskumníkov islamského náboženstva v Ruskej federácii. V druhom desaťročí 21. storočia, ktoré charakterizuje ako tretiu etapu, je viditeľný záujem o štúdium originality islamskej doktríny v ruských regiónoch. V tejto dobe existuje značný počet diel venovaných zvláštnostiam dodržiavania moslimských zvykov a tradícií obyvateľmi moslimských regiónov. Vedci zdôrazňujú geografickú špecifickosť islamu v Rusku a na pomenovanie študovaných procesov aktívne používajú pojmy ako „tradičný“, „miestny“ „ľudový“ islam. Práve tieto pojmy nás privádzajú k niekoľkým najviac diskutovaným konceptom pri súčasnom diskurze problematiky islamu v podmienkach krajiny. Pri výskume si nestačí zvoliť všeobecnú perspektívu a určiť tematický repertoár ale je tiež potrebné rozumieť jazyku vedeckého popisu.

K takpovediac „rozdeleniu“ islamu došlo koncom minulého storočia ruskými politikmi, akademickou obcou či mediálnou sférou. „Tradičný“, „oficiálny“, „umiernený“ alebo „domáci“ islam bol postavený proti „netradičnému“, „neoficiálnemu“, „radikálnemu“ a „zahranicnému“. Aj keď je toto rozdelenie islamu do značnej miery fiktívne, práve v tomto období bola typická ich konfrontácia. Ruské úrady považovali nové islamské smery za nepriateľské, a taktiež boli prezentované ako ideologický základ pre extrémizmus a terorizmus. Treba poznamenať, že išlo o primárne politické nazeranie na udalosti v moslimských regiónoch Ruskej federácie koncom 20. storočia. Po rozpade ZSSR zaznamenali moslimské regióny trendy, ktoré možno označiť ako politizáciu a radikalizáciu islamu alebo skôr ako rozšírenie jeho netradičných interpretácií, ktoré sa často označujú ako wahhábizmus, salafizmus, fundamentalizmus či islamizmus. Snahy o akékoľvek zovšeobecnenie však čelia metodologickým problémom. Tie predstavuje nejednoznačnosť v pojmoch a kontroverzie v definíciách.

Od začiatku 21. storočia možno pozorovať dve tendencie: na jednej strane mobilizácia obyvateľstva okolo myšlienky nepriateľskej povahy radikálneho islamu a na druhej strane diskusie na oficiálnej úrovni o budovaní tradičného islamu. Dodnes sa v Rusku diskutuje o podstate „tradičného“ a „netradičného“ islamu, konkrétne o tom, ako legitímne sú určité dogmatické odchýlky v moslimskej doktríne. Ako poznamenávajú Achmetkarimov (2020)⁹ či Benussi (2020),¹⁰ pojem „tradičný islam“, ktorý začal dominovať v diskusiách o islame v Rusku na začiatku tisícročia, má viac významov. Rôzne použitia tohto pojmu majú svetské aj náboženské konotácie. Možno ho definovať ako štátu lojálnu formu islamu, ako národnú etnickú moslimskú kultúru, ako ľudovú religiozitu. Tento výraz tiež apeluje na dlhodobé dedičstvo vzťahov medzi štátom a jeho moslimskými obyvateľmi, ktoré sa datuje vznikom oficiálneho moslimského zastúpenia za Kataríny II. Priaznivci „tradičného“ islamu poukazujú na jeho storočný evolučný vývoj v osobitných etnických geografických podmienkach ruských regiónov, na nové špecifické verzie moslimských rituálov. Berú na vedomie značný pozitívny adaptačný potenciál islamu, ktorý umožnil vybudovať harmonický a konzistentný koncept ruského islamu v rôznych územných, ekonomických, etnických a historických podmienkach ruských regiónov. Ich oponenti, odvolávajúc sa na autoritu moslimských vodcov krajín Perzského zálivu a na ich skúsenosti s náboženskou organizáciou života veriacich, deklarujú potrebu očistiť islam v Rusku od stáročných pohanských, pravoslávnych a iných vrstiev a zasadzujú sa za návrat k základom islamu v pôvodnej podobe.

Aj napriek širokému záberu spomínaných prác v každej oblasti výskumu, nie je možné považovať problematiku islamu v Ruskej federácii za uzavretú či vyčerpanú. Táto skutočnosť vyplýva z existencie rôznorodých uhlov pohľadu na množstvo aspektov islamu a jeho podporovateľov či odporcov. Dynamika islamského faktora v modernom Rusku zároveň spôsobuje, že sa stále objavujú nové okolnosti ako aj riziká, ktoré je potrebné skúmať, aby bolo možné vytvoriť kompetentnú a zodpovednú stratégiu riešenia nahromadených starých i nových

⁹ AKHMETKARIMOV, B. (2020): Common sense is not so common: Integration and perceptions of ‘traditional Islam’ in Russia’s Volga-Ural region, pp. 179-202.

¹⁰ BENUSSI, M. (2020): “Sovereign” Islam and Tatar “Aqīdah”: Normative religious narratives and grassroots criticism amongst Tatarstan’s Muslims, pp. 111-134.

problémov. Nakoniec je potrebné vziať do úvahy aj súčasné medzinárodné vzťahy v ktorých islamský faktor nadobúda nový rozmer.

Záver

Na základe analýzy publikačnej činnosti môžeme pozorovať jej rastúcu dynamiku ako aj tematickú rozmanitosť. Vyrovnávanie sa so sovietskym dedičstvom, znovuobjavovanie postupov a tradícií a prispôsobovanie sa novým výzvam 21. storočia sú všetko prebiehajúce procesy. Zvýšený záujem o túto otázku je v zásade spôsobený zložitými transformačnými procesmi v krajinách islamského priestoru, ako aj sociálno-ekonomickými a politickými transformáciami v moslimských regiónoch Ruska v bezprostrednom postsovietskom období i dodnes. Vývoj v tejto oblasti bude preto predmetom ďalšieho výskumu.

Použitá literatúra:

1. AGISHEV, R. R. (2018): Izucheniye regional'nykh osobennostey islama v Rossiyskoy Federatsii v noveysheye vremya. In: *Sovremennyy musul'manskiy mir*, 2018, No. 3, pp. 1-10.
2. AKHMETKARIMOV, B. (2020): Common sense is not so common: Integration and perceptions of 'traditional Islam' in Russia's Volga-Ural region. In: *Contemporary Islam*, Vol. 14, pp. 179-202.
3. BENUSSI, M. (2020): "Sovereign" Islam and Tatar "Aqīdah": Normative religious narratives and grassroots criticism amongst Tatarstan's Muslims. In: *Contemporary Islam*, Vol. 14, pp. 111-134.
4. DI PUPPO, L. – SCHMOLLER, J. (2020): Here or elsewhere: Sufism and traditional Islam in Russia's Volga-Ural region. In: *Contemporary Islam*, Vol. 14, pp. 135-156.
5. MCHEDLOVA, M. M. – KOFANOVA, E. N. (2020): Russia in Anticipation of Changes: Religious Factor and Socio-political Preferences. In: *RUDN Journal of Political Science*, 2020, Vol. 22, No. 1, pp. 7-21.
6. MIRZAKHANOV, D. G. (2016): Politicheskiy islam v sovremennoy Rossii: istoriografiya problemy. In: *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Seriya Cotsiologiya. Politologiya*, 2016, Vol. 16, No. 4, pp. 466-474.
7. SAPRONOVA, M. A. – CHECHEVISHNIKOV, A. L. – IARLYKAPOV, A. A. (2018): *Islam i musul'mane postsovetskoĭ Rossii v rabotakh otechestvennykh issledovatelei (1992-2017): Biobibliograficheskiĭ slovar'-spravochnik*. Moskva: MGIMO-Universitet, 2018. 82 p. ISBN 978-5-9228-1897-1.
8. SAPRONOVA, M. A. – CHECHEVISHNIKOV, A. L. – YARLYKAPOV, A. A. (2020): Forming a Scientific Community. A Consolidated Portrait of Researchers of Russian Islam. In: *Polis. Political Studies*, 2020, No. 2, pp. 122-136.
9. SHMELEV, A.P. – POTAPOVA, S. (2015): Vliyaniye migratsionnykh protsessov na musul'manskoye soobshchestvo Rossii. In: *Islam v sovremennom mire*, 2015, Vol. 11, No. 2, pp. 145-152.
10. WEB OF SCIENCE (2021): Results, Analysis. [online]. In: *Web of Science Core Collection*. [Cited 4. 5. 2021.]. Dostupné na: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/advanced-search>.
11. ZUBRO, T. (2019): Vybrané osobitosti islamu v Rusku. In: *Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita? : zborník vedeckých prác/Volume of Scientific Papers*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2019, s. 137-142 online. ISBN 978-80-225-4654-6, VEGA 1/0490/19.

Kontakt:

Ing. Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

BRATISLAVA AKO ZAMESTNÁVATEĽ ZAHRANIČNEJ MIGRÁCIE¹

BRATISLAVA – EMPLOYER OF FOREIGN MIGRATION

Terézia Seresová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: terezia.seresova@euba.sk

Abstrakt: Bratislava ako hlavné mesto je zo všetkých regiónov Slovenska najväčším prijímateľom a zamestnávateľom zahraničnej migrácie. Článok si dáva za cieľ priblížiť problematiku zamestnávania zahraničnej migrácie na území hlavného mesta. Prvá kapitola sa zameriava na poznatky vedeckej obce ohľadom zamestnávania zahraničnej migrácie na regionálnej úrovni. Druhá kapitola približuje štatistiku zamestnanej zahraničnej migrácie v Bratislave a posledná kapitola analyzuje problematiku zamestnávania zahraničnej migrácie z pohľadu zamestnávateľov.

Kľúčové slová: Bratislava, zahraničná migrácia, zamestnávatelia

JEL: F22, R22

Abstract: Bratislava, as the capital, is the largest recipient and employer of foreign migration of all regions of Slovakia. The article aims to approach the issue of employment of foreign migration in the capital. The first chapter focuses on the knowledge of the scientific community regarding the employment of foreign migration at the regional level. The second chapter presents the statistics of the employee of foreign migration in Bratislava and the last chapter analyzes the issue of employment of foreign migration from the employers point of view.

Keywords: Bratislava, foreign migration, employers

JEL: F22, R22

Úvod

Bratislava, rovnako ako ďalšie európske metropoly, pôsobí atraktívne ekonomicky a administratívne nielen pre slovenské obyvateľstvo, ktoré každoročne migruje za prácou do Bratislavy, ale aj pre cudzincov. Bratislavský kraj predstavuje na území Slovenska najviac rozvinutý región a výrazný odstup Bratislavy od ostatných regiónov vplyva na to, že Slovensko patrí medzi krajiny s najvýraznejšími regionálnymi rozdielmi.² Po vstupe Slovenska do Európskej Únie (od roku 2004) sa samotné Slovensko aj so svojím hlavným mestom stali atraktívnymi pre zahraničnú migráciu a počet cudzincov žijúcich na území hlavného mesta každým rokom narastal. Od roku 2018 zaznamenáva Bratislava každoročne výraznejší nárast zahraničnej migrácie, za čo predpokladáme, môže zlepšujúca sa životná úroveň hlavného mesta a nízke percento nezamestnanosti. Bratislavský kraj v apríli roku 2021 zaznamenal najnižšie^{3, 4} percento nezamestnanosti zo všetkých krajov. Práve najnižšia nezamestnanosť v Bratislavskom kraji do ktorého patrí aj Bratislava môže byť lákadlom pre cudzincov, ktorí na Slovensko

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov s názvom *Diplomacia ako nástroj riešenia aktuálnych otázok v medzinárodných vzťahoch* č. I-21-108-00.

² SERESOVÁ, T. (2021): Bratislava, ako hlavný prijímateľ zahraničnej migrácie a tvorca integračnej politiky, s. 49.

³ Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (2021): Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie.

⁴ Bratislavský kraj – 4,99 %.

prichádzajú za prácou. Prvá kapitola príspevku sa zameriava na prehľad literatúry v rámci vedeckej obce zaoberajúcej sa zahraničnou migráciou na regionálnej a lokálnej úrovni. Druhá kapitola približuje štatistiku zamestnaných cudzincov v Bratislave a posledná kapitola sa venuje samotnej problematike zamestnávania cudzincov, výhodám a nevýhodám ktoré sprevádzajú zamestnanie zahraničnej migrácie. Príspevok si dáva za cieľ zmapovať počet a zamestnanosť zahraničnej migrácie na území Bratislavy a analýzu dostupných informácií ohľadom zamestnávania migrantov rôznymi firmami a spoločnosťami v Bratislave. V druhej kapitole sme analyzovali získané dáta z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré ako jediná štátna inštitúcia podáva vo svojich mesačných štatistikách informácie o zamestnávanií cudzincov na celom území Slovenska. Okrem krajských miest, zaradilo Ministerstvo do svojich štatistík aj okresné mestá, takým spôsobom uľahčuje skúmanie zamestnávania migrantov podrobnejším spôsobom. Pri skúmaní problematiky zamestnávania cudzincov v Bratislave sme použili komparatívnu analýzu, počas ktorej sme skúmali a porovnávali výpovede rôznych zamestnávateľov takým spôsobom, aby sme v tretej kapitole predostreli skúsenosti firiem a spoločností a stav danej problematiky z rôznych strán.

1 Stav skúmanej problematiky v domácej a zahraničnej literatúre

Prehliadanie regionálnych rozdielov v problematike zahraničnej migrácie môže mať podľa Fingletona et al. značné sociálne a politické dôsledky. Jeho výskum poukazuje na dôležitosť rozlišovať pri zahraničnej migrácii a jej zamestnanosti jednotlivé regióny, nakoľko ako ukazujú doterajšie výskumy ohľadom zamestnanosti zahraničnej migrácie, niektoré regióny majú zo zahraničnej migrácie úžitok a iné môžu čeliť negatívnym dopadom, medzi ktoré zaraďujeme aj zníženie dostupnosti pracovných miest pre domáce obyvateľstvo. Podľa Fingletona je dôležitý výskum pre vplyv zahraničnej migrácie na zamestnanosť na regionálnej úrovni. Z pohľadu časového rámca poukazuje Fingleton na nedostatok štúdií, ktoré by skúmali vplyv zahraničnej migrácie na trh práce v dlhodobom časovom úseku. Nie sú známe žiadne štúdie, ktoré by poskytovali spoľahlivé dlhodobé odhady na regionálnej úrovni v rámci európskych štátov.⁵ Vedecká obec, zaoberajúca sa danou problematikou skúma zahraničnú migráciu a jej dopad na trh práce v krátkodobom časovom úseku. Ako však poukazuje vedecká obec, vplyv prisťahovalectva na trh práce sa môže prejaviť až po niekoľkých desaťročiach. Naopak Devlin et al. vo svojej práci dospeli k záveru, že na regionálnej úrovni nie je možné vykonať dôkladný odhad vplyvu zahraničnej migrácie na trh práce.⁶

Dustmann pri problematike zahraničnej migrácie poukazuje na dôvody migrantov usadiť sa v danej cieľovej lokalite. Migranti bývajú priťahovaní k miestam, kde sú usadení ľudia z ich krajiny, v tomto prípade hovoríme o podobných až rovnakých kultúrnych normách, jazykovej príbuznosti a podporujúcich už zabehnutých sociálnych kontaktoch.⁷ Dustmann sa takisto ako aj Devlin vníma krátkodobé dopady zahraničnej migrácie za dôležité, avšak vplyv prisťahovalectva na trh práce sa podľa neho môže prejaviť až po niekoľkých desaťročiach. Hunt upozorňuje vo svojej štúdií zahraničnej migrácie na sklon domáceho obyvateľstva študovať dlhšie, čo môže po mnohých desaťročiach ovplyvniť výsledky zamestnanosti domáceho obyvateľstva, produktivitu na trhu práce, konkurencieschopnosť a vplyv na zamestnanosť ich detí.⁸

⁵ FINGLETON, B. – OLNER, D. – PRYCE, G. (2019): Estimating the local employment impacts of immigration: A dynamic spatial panel model.

⁶ DEVLIN, C. – BOLT, O. – PATEL, D. (2014): Impacts of migration on UK native employment: An analytical review of the evidence, s. 36.

⁷ DUSTMANN, C. – FABBRI, F. – PRESTON, I. (2005): The impact of immigration on the UK labour market, s. 324-341.

⁸ HUNT, J. (2017): The impact of immigration on the educational attainment of natives, s. 1060-1118.

2 Prehľad zamestnaných migrantov v Bratislave

V roku 2020 žilo podľa *Štatistického prehľadu legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike 2020* vyhotoveného Úradom hraničnej a cudzineckej polície na území Bratislavského kraja (Bratislava, Pezinok, Malacky, Senec) 33 497⁹ štátnych príslušníkov tretích krajín, aký je počet občanov Európskej Únie žijúcich na území Bratislavského kraja sa v dokumente neuvádza. Môžeme predpokladať že, absenciu presného počtu zahraničnej migrácie žijúcej na území Bratislavy, najväčšieho prijímateľa zahraničnej migrácie môžeme vnímať ako začiatok celkovej problematiky integrácie migrantov, respektíve cudzincov na regionálnej alebo lokálnej úrovni.

V januári 2018 pracovalo v zamestnaneckom pomere v Bratislave 14 595 migrantov z toho 39,2 % boli migranti z tretích krajín a 60,8 % tvorili občania EÚ/EHP krajín.¹⁰ Pravidlá pre pobyt cudzincov z tretích krajín spôsobujú, že sa v rozdielnom postavení nachádzajú občania EÚ a občania tretích krajín.

V roku 2020 bolo v Bratislave zamestnaných 21 277 cudzincov, z toho 11 072 bolo obyvateľov tretích krajín a 10 205 tvorili občania EÚ. Okrem nárastu počtu zamestnaných cudzincov v meste Bratislava oproti roku 2018, môžeme vidieť aj výraznú zmenu v náraste počtu zamestnaných občanov tretích krajín. Kým v roku 2018 ich tvorilo 39,2 % zo všetkých zamestnaných cudzincov v Bratislave, v roku 2020 je to 52 %. Potvrďuje to rastúci trend prichádzajúcich migrantov z tretích krajín, čo môžeme vysvetliť najmä narastajúcou migráciou z Ukrajiny a Srbska – ktoré zaraďujeme medzi tretie krajiny.

Tabuľka 1: Prehľad zamestnaných štátnych príslušníkov z tretích krajín k decembru 2020 s platným povolením na zamestnanie v Bratislave

Okres	Spolu	Nezistené pohlavie	muž	žena
Bratislava I	1863	0	1488	375
Bratislava II	1589	1	1323	265
Bratislava III	1171	0	939	232
Bratislava IV	705	0	509	196
Bratislava V	774	0	631	143

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. Vlastné spracovanie.

Tabuľka 2: Prehľad zamestnaných štátnych príslušníkov z tretích krajín k decembru 2020 s informačnou kartou v Bratislave

Okres	Spolu	Nezistené pohlavie	muž	žena
Bratislava I	1311	36	679	596
Bratislava II	1167	15	757	395
Bratislava III	685	22	452	211
Bratislava IV	1348	13	928	407
Bratislava V	459	6	271	182

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. Vlastné spracovanie.

⁹ Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2020): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike, s. 11.

¹⁰ Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny: Štatistika zamestnanosti cudzincov Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.

Tabuľka 3: Prehľad zamestnaných občanov krajín EÚ s informačnou kartou v Bratislave k decembru 2020

Okres	Spolu	Nezistené pohlavie	muž	žena
Bratislava I	3332	62	2368	902
Bratislava II	2730	80	2095	555
Bratislava III	1688	24	1266	398
Bratislava IV	1086	33	745	308
Bratislava V	1369	27	935	407

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. Vlastné spracovanie.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny vo svojej každomesačnej štatistike uvádza počet zamestnaných cudzincov s rôznymi povoleniami na pobyt a prácu, ktorí žijú, respektíve pracujú na území mesta Bratislava a jeho častiach Bratislava I, II, III, IV a V. Počas analýzy sme dospeli k záveru, že v rámci zamestnávania zahraničnej migrácie chýba štatistika na regionálnej, respektíve lokálnej úrovni podľa profesie alebo dosiahnutého vzdelania. Štatistika zamestnaných cudzincov na území hlavného mesta podľa vykonávajúcej profesie by značným spôsobom pomohla nielen odborníkom na migráciu, ekonómom zaoberajúcim sa zamestnanosťou ale aj samotnému Magistrátu hlavného mesta Bratislava s integračnou politikou a s jej následnou implementáciou.

3 Problematika zamestnávania cudzincov

Michal Habrman vo svojom komentári pre Inštitút finančnej politiky *Silný rast zamestnanosti bude pokračovať*¹¹ z roku 2015 uviedol, že rast zamestnanosti v posledných rokoch je založený na troch pilieroch nízko kvalifikovaných službách, priemysle a verejnom sektore. Podľa štúdie vykonanej Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny v spolupráci s Operačným programom Ľudské zdroje bude na Slovensku nedostatok pracovných miest. V Bratislavskom kraji hovorí štúdia o povolaniach ako obchodný pracovník a predavač, odborní a administratívni pracovníci, odborný pracovník mzdovej agendy a účtovníctva, obchodný zástupca a podobne. Takisto nedostatok IT špecialistov bude očakávaný v Bratislavskom kraji.¹²

Podľa *Analýzy podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku*¹³ zamestnávateľia už niekoľko rokov upozorňujú na nedostatok vhodnej pracovnej sily a riešenia vidia v zamestnávaní cudzincov.

S podobným názorom sme sa počas našej analýzy stretli aj v ankete zhotovenej Podnikateľskou alianciou Slovenska (PAS) v spolupráci s organizáciou Ineko¹⁴ o zamestnávaní cudzincov na Slovensku, kde 50 % respondentov uviedlo, že cítia nedostatok vhodných pracovných kandidátov na pozície do svojej spoločnosti. Viac ako 51 % respondentov uviedlo, že cítia nedostatok pracovných síl v pozíciách ohodnotených hrubou mzdou v rozmedzí 500 – 800 eur a vyše 32 % v rozmedzí 800 – 1 200 eur. Podľa ankety až 68 % firiem rieši nedostatok pracovníkov najmä zvýšením efektívnosti práce, 50 % zamestnávateľov sa orientuje na hľadanie zahraničnej pracovnej sily. Podľa výsledkov až 40 % firiem zamestnáva

¹¹ HABRMAN, M. (2015): *Silný rast zamestnanosti bude pokračovať*, s. 1-2.

¹² Prognózy vývoja na trhu práce v SR II (2018): *Kvantifikácia disparít na trhu práce a z nich vyplývajúce odporúčania pre trh práce v SR a jej jednotlivých regiónoch v roku 2017*, s. 11-17.

¹³ Európsky fond regionálneho rozvoja (2019): *Analýza podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku*, s. 21.

¹⁴ Anketa PAS a Ineko - zúčastnili sa jej firmy z priemyslu (36 %), služieb (22 %), stavebníctva (15 %), poľnohospodárstva (13 %), obchodu (11 %) a tiež energetiky a spracovania odpadu (3 %).

cudzincov, nakoľko dopyt po domácich pracovníkoch niekoľko násobne prevyšuje ponuku. Približne 58 % podnikateľov, ktorí zamestnávajú cudzincov, sú s nimi spokojní, naopak nespokojnosť vyjadrili len 4 % respondentov. Z ankety takisto vyplýva, že až 52 % firiem považuje cudzincov za flexibilnejších, 39 % ochotných pracovať viac a 24 % dlhšie ako občania Slovenska. Napriek tomu, že anketa bola vypracovaná na celoslovenskej úrovni, zúčastnili sa jej aj podnikatelia pôsobiaci so svojimi firmami v Bratislave a informácie, ktoré poskytlí považujeme za relevantné aj pri téme zahraničnej migrácie a jej zamestnania v hlavnom meste SR. V individuálnych rozhovoroch, ktoré Podnikateľská aliancia Slovenska zverejnila na svojej webovej stránke, odpovedali na otázky zamestnávania cudzincov podnikatelia pôsobiaci so svojimi firmami v Bratislave. Z uvedených rozhovorov vyplýva, že dostupným domácim pracovníkom chýba potrebná kvalifikácia, chýbajú remeselníci aj preto využívajú zahraničných migrantov, ktorí kvalifikáciu splňajú a zároveň chcú pracovať. Zamestnávateľia cudzincov sa zhodujú v tom, že je pre nich jednoduchšie nahlasovať svojich zamestnancov osobne, ako cez agentúry, ale zároveň pri vybavovaní povolení: „považujú za hlavný problém výkon legislatívy, ktorý často predlžuje celý proces.“ Úrad práce podľa ich slov: „často zamietá žiadosti o povolenie na pobyt a zamestnanie pre pracovníka z tretích krajín, pretože ich nevie spárovať s nahlasovaním voľného pracovného miesta, ktorú už skôr predložil zamestnávateľ. Stane sa tak, ak zamestnávateľ pri nahlasovaní neuvedie, že hľadá pracovníka z tretích krajín (mimo EÚ).“ Žiadosti, podľa ich slov: „úrady zamietajú aj vtedy, ak nájdú v nahlasovaní chyby a ďalším problémom je, že informačný systém, do ktorého zamestnávateľia podávajú nahlasovania (portál ISTP), tieto automaticky po troch mesiacoch vyhadzuje. Ak sa teda vybavovanie žiadosti zdrží, môže sa stať, že úrad práce už nahlasovanie v systéme nenájde a celý proces treba začať odznova. Naopak ak hovoríme o bezproblémovom priebehu, pri bezvízovom styku trvá získanie povolenia najmenej 4,5 mesiaca a náklady na poplatky a preklady sa vyšplhajú na 500 – 800 eur. Pri vízovom styku je to najmenej 6 mesiacov.”¹⁵

Záver

Analýza problematiky zamestnávania cudzincov, respektíve zahraničnej migrácie v hlavnom meste Slovenskej republiky poukázala na nedostatok v údajoch ohľadom zamestnanosti v hlavnom meste. Napriek tomu, že Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny každý mesiac vydáva novú štatistiku so zamestnanými cudzincami podľa okresov, analýza ukázala že rozdelenie podľa okresov a zároveň aj podľa profesie alebo dosiahnutého vzdelania by výrazným spôsobom uľahčilo a bolo nápomocné pri tvorení integračnej politiky na lokálnej úrovni. Ako vyplýva z poslednej kapitoly príspevku analýza ukázala, že na pracovnom trhu je nedostatok kvalifikovanej a vhodnej pracovnej sily a firmy aj pre tento dôvod zamestnávajú cudzincov, či už sa jedná o sezónne práce alebo pracovný pomer. Zamestnávateľia poukazujú na prehnanú byrokráciu a nedostatky systému s nahlasovaním cudzincov pre pracovné povolenie. Môžeme predpokladať, že zjednodušenie procesu zamestnávania zahraničnej migrácie by viedlo k častejšiemu zamestnávaniu zahraničnej migrácie, po ktorej zamestnávateľia siahajú pre nedostatok pracovnej sily.

Použitá literatúra:

1. DEVLIN, C. – BOLT, O. – PATEL, D. (2014): Impacts of migration on UK native employment: An analytical review of the evidence. In: *HOME Office Occasional Paper*, No. 109, s. 36.
2. DUSTMANN, C. – FABBRI, F. – PRESTON, I. (2005): The impact of immigration on the UK labour market. In: *Economic Journal*, No. 115, s. 324-341.

---

¹⁵ PAS (2018): Nedostatok zamestnancov riešia podnikatelia aj zamestnávaním cudzincov v SR.

3. Európsky fond regionálneho rozvoja (2019): Analýza podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku. [online]. Dostupné na internete: http://www.sbagency.sk/sites/default/files/analyza_podmienok_podnikania_a_zamestnavania_cudzincov_na_slovensku.pdf.
4. FINGLETON, B. – OLNER, D. – PRYCE, G. (2019): Estimating the local employment impacts of immigration: A dynamic spatial panel model. In: *Urban Studies*, Vol. 57, No. 13. Dostupné na internete: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0042098019887916>.
5. HABRMAN, M. (2015): Silný rast zamestnanosti bude pokračovať. [online]. In: *Inštitút finančnej politiky*. Dostupné na internete: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/20310/21/2015_11_Zamestnanost.pdf.
6. HUNT, J. (2017): The impact of immigration on the educational attainment of natives. In: *Journal of Human Resources*, Vol. 52, s. 1060-1118.
7. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny: Štatistika zamestnanosti cudzincov Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. [online]. Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/kopia-zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2019.html?page_id=97350
8. PAS (2018): Nedostatok zamestnancov riešia podnikatelia aj zamestnávaním cudzincov v SR. [online]. In: *PAS*. [Cited 4. 5. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.alianciapas.sk/2018/04/27/prieskum-pas-a-ineko-o-zamestnavani-cudzincov-v-sr/>.
9. Prognózy vývoja na trhu práce v SR II (2018): Kvantifikácia disparít na trhu práce a z nich vyplývajúce odporúčania pre trh práce v SR a jej jednotlivých regiónoch v roku 2017. [online]. Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/statistic/NP_prognozy/2018/Kvantifikacia_disparit_na_trhu_prace_a_z_nich_vyplyvajuce_odporucania.pdf.
10. SERESOVÁ, T. (2021): Bratislava ako hlavný prijímateľ zahraničnej migrácie a tvorca integračnej politiky. In: *Almanach*, Vol. 16, No. 1, s. 49. Dostupné na internete: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/almanach/almanach_1_2021.pdf.
11. Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2020): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. [online]. In: *Úrad hraničnej a cudzineckej polície*. Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2020/2020-rocenka-UHCP-SK.pdf.

Kontakt:

Mgr. Terézia Seresová

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: terezia.seresova@euba.sk

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ESG TREND: NEW CHALLENGES FOR RUSSIA

Diana I. Stepanova

Department of Finance and prices, Plekhanov Russian University of Economics, Stremianny per. 36, 115093, Moscow, Russia, e-mail: s_diana@mail.ru.

Abstract: This paper focuses on current trends in ESG investment both from the side of internal reproduction processes of companies and from external attraction of financing. The research examines the transformation of the current global trend towards sustainable development and responsible investment, as well as the place of Russia in this process. The difficulties and challenges that Russia and its energy companies have to face are highlighted. The drivers for the development of this trend are determined, as well as recommendations for integrating Russia into the new world "environmentally friendly" reality.

Keywords: Low carbon economy, carbon free energy, ESG, alternative energy, sustainable development, responsible investment

JEL: M14, Q43, Q57.

Introduction

Over the past decades, there has been a steady increase in attention at the international level to issues of sustainable development, which implies the need for an interconnected consideration of environmental, social and economic issues - both at the global and microeconomic levels. The current crisis caused by the coronavirus pandemic has clearly demonstrated that neither governments nor organizations have done enough forecasting to take care of the health and financial well-being of their citizens and employees. However, it is an opportunity to focus on its economic, social and environmental performance, which will allow it to gain competitive advantages in the future. This is due to the fact that companies with a goal of sustainable development will look more promising to all stakeholders in the person of investors, employees and suppliers, as they will acquire the ability to cope with systemic shocks, even in the long term. And the impact of the pandemic only heightens the urgency and importance of such initiatives.

In January 2020 they published the Davos Manifesto, which identifies the importance of building "stakeholder capitalism" in order to respond to the environmental, social and economic challenges of the modern world.¹ The company's goal is to involve all stakeholders in a collaborative and sustainable value creation process. By creating this value, a business serves the interests not only of its shareholders, but also of all stakeholders - employees, customers, suppliers, local communities and society as a whole.

In 2015, the UN Sustainable Development Goals were adopted for the period 2016 – 2030 as a balanced socio-ecological-economic strategic system of priorities for the development of society.² A growing trend of responsible investing has already formed in the world. This is due to the fact that investors are interested in investing in those companies that not only make a profit at any cost, but also care about their employees and the environment, do not support corruption, as well as gender and racial discrimination. According to PwC research,

---

¹ Das Davos Manifest (2020): Die universelle Aufgabe eines Unternehmens in der Vierten Industriellen Revolution.

² Sustainable Development Goals (2015).

under the optimistic scenario, it is predicted that by 2025, up to 57 % of the total assets of European mutual funds may belong to funds that work with projects in the field of ESG.³

According to modern worldviews, organizations should strive to achieve a balance of economic efficiency, environmental and social responsibility, as well as ensure the transparency of corporate reporting regarding the disclosure of ESG information.

Currently ESG (E - Environmental, S - Social, G - Governance) is a stable abbreviation widely used in relation to various aspects of sustainable development. In particular, in the analysis of sustainable development based on ESG data, ESG factors are investigated, ESG indicators are calculated, ESG risks are assessed, and on this basis ESG integration into the decision-making process is ensured. The environmental criterion covers climate change, greenhouse gas emissions, depletion of natural resources, waste and pollution, deforestation, in other words, this group of factors assesses the impact of companies on the environment. Social factors consider an enterprise's relationships with employees, suppliers, customers, communities and include working conditions, relationships with consumers and local communities, health and safety, and gender composition. Management factors include the company's long-term strategy, audit and internal control, board composition, management remuneration, shareholder rights, bribery and corruption. Responsible investing also involves assessing the company in three areas: environment, social development, corporate governance (table 1).

Table 1: ESG factors for investing decisions

Ecology (E):	<ul style="list-style-type: none"> - changing of the climate; - concentration of greenhouse gases in the atmosphere; - depletion of natural resources; - waste accumulation and environmental pollution; - deterioration of the air environment due to the reduction of forest area;
Social (S):	<ul style="list-style-type: none"> - conditions for the implementation of labor processes; - health and safety at work; - gender relations; - relationships with consumers, suppliers and local communities;
Governance (G):	<ul style="list-style-type: none"> - top management dividends; - bribery and corruption; - lobbying and donations; - tax strategy of the company; - long-term strategy of the company; - audit and internal control; - Board of Directors.

Source: Ernst & Young (2018): EY Global Financial Accounting and Advisory Services (FAAS) corporate reporting survey.

Responsible investing is not yet in high demand in Russia, but interest in it is growing. We will look at what ESG investments are and how corporate liability can affect the stock market.

Responsible investing principles were first formulated by a group of international institutional investors under the auspices of the United Nations. Any organization can join it and the list consists of 3,911 participants as of the end of April 2021.⁴

³ PwC (2019): ESG factors in investing.

⁴ Signatory directory. Principles for Responsible Investment.

ESG investing implies that companies are assessed in three areas: ecology, social development and corporate governance. The result of such an assessment is that investors are less and less interested in investing in companies whose activities do: in terms of ecology - cause climate change, deplete resources; in terms of social development - the company has appalling working conditions, safety requirements are not observed; in terms of corporate governance - if the company is corrupt, the rights of shareholders are infringed.

1 Literature review

In the early 1960s, in Europe and North America, investors began to demand that the investee not only met a certain rate of return, but also that the investee met a number of social, environmental and ethical criteria, as well as adhered to certain corporate governance standards. The reasons for the increased attention of investors to the purposes for which their money is spent are the tense political situation in the world (regional military conflicts, the difficult environmental situation in Europe associated with the growth of industrial production), as well as the globalization of the world economy and finance, which has ensured a close relationship between financial investment and public interest objectives. Investors realized that when evaluating investments, it is necessary to take into account their impact on society and the environment, while this impact must be responsible and lead to a positive result. To do this, they began to use ESG criteria, which take social, environmental and governance factors into account when evaluating investment projects.

Socially Responsible Investing is an investment decision-making process that takes into account the social and environmental impacts of investments in traditional financial analysis. Within the framework of the *Concept for the Organization in Russia of a Methodological System for the Development of Green Financial Instruments and Responsible Investment Projects*, the following interpretation of the ESG criteria is given: “ESG - environmental and social factors, as well as corporate governance factors <...> which are observed in their activities by companies and organizations of all forms of ownership and which are taken into account by institutional investors and financing organizations in their investment strategies and credit policies.”⁵

In fact, it is about taking into account the social and environmental consequences of the firm's activities (both positive and negative) and integrating them into the classical investment decision-making process. The main reason for focusing on ESG criteria is that investors, government agencies and firms themselves believe that the application of these criteria allows you to identify factors (of a non-financial nature) that can have a long-term impact on the firm's performance (its financial performance) for better or for worse. side. As a result of the application of ESG criteria, those firms are identified and financed by investors whose activities meet certain standards of corporate social responsibility, ethical norms and which earn a certain reputation capital in the eyes of consumers and society as a whole.

A wide range of researchers, such as R. Bauer, D. Khan,⁶ A. Goss, GS Roberts,⁷ N. Attig, S.E. Gul, O. Gedami, D. Su,⁸ S. Chava,⁹ P. Giraporn, N. Giraporn, A. Beprasert, K. Chang,¹⁰ demonstrate a correlation between ESG risks and non-financial indicators reflecting

---

⁵ Central Bank of Russia (2019): The concept of organizing a methodological system in Russia for the development of green financial instruments and responsible investment projects,

⁶ BAUER, R. – KHAN, D. (2010): Corporate Environmental Management and Credit Risk.

⁷ GOSS, A. – ROBERTS, G. S. (2011): The Impact of Corporate Social Responsibility on the Cost of Bank Loans.

⁸ ATTIG, N. – GHOU, S. E. – GUEDAMI, O. – SU, D. (2013): Corporate Social Responsibility and Credit Ratings.

⁹ CHAVA, S. (2010): Environmental Externalities and Cost of Capital.

¹⁰ JIRAPORN, P. – JIRAPORN, N. – BOEPRASERT, A. – CHANG, K. (2014): Does Social Responsibility Improve Credit Ratings? Place of Origin of Goods.

them, on the one hand, and the financial results of the organization, on the other. Interest in socially responsible investments arose 50 years ago.¹¹

The concept of sustainable development, which has received wide recognition throughout the world and is actively supported by progressive representatives of the scientific and business community, has its origins in the scientific and philosophical heritage of Russian scientists of the 19th – 20th centuries, such as S. A. Podolinsky,¹² K. E. Tsiolkovsky¹³ and others. The importance of sustainable development was noted by V. I. Vernadsky,¹⁴ who developed the doctrine of the noosphere, which was based on the idea of harmonizing the interaction of nature and society, the primacy of reason as a governing force. Vernadsky concluded that in the process of its development, humanity becomes a powerful force that transforms the planet by thoughts and labor and, accordingly, in order to preserve it, it must take responsibility for the development of the biosphere, which is transforming into the noosphere, which, in turn, will require a certain social organization and new, ecological and at the same time humanistic ethics.

These ideas were further developed in the works of V. G. Gorshkova,¹⁵ V. I. Danilov-Danilyan,¹⁶ K. Ya. Kondratyev, V. K. Donchenko,¹⁷ V. A. Koptuyug, V. M. Matrosov et al.,¹⁸ A. D. Ursula,¹⁹ V. K. Levashov²⁰ and others.

The works of many scientists, including V. I. Barilenko, O. V. Efimova, E. V. Nikiforova,²¹ I. V. Zenkina,²² O. V. Rozhnova²³ are devoted to the interrelated consideration of the economic, social and environmental aspects of the activities of economic entities, the disclosure of relevant information in corporate non-financial reporting and its use in substantiating decisions by stakeholders. Currently, we can say that the application of ESG criteria has become firmly established in the practice of investors in developed countries and is gradually finding its supporters in emerging markets.

2 Development of ESG parameters and ratings

International agencies compile ratings for comparing companies according to ESG criteria. Some of the most famous are MSCI, Sustainalytics, FTSE ratings. The Russian agency RAEX compiles its ESG rating of Russian companies. As of mid-April 2021, the top 5 ratings include: Polymetal, Lukoil, SIBUR, Enel, Russian Railways²⁴. The RAEX ESG rating does not include companies that do not have an impact on the environment (financial sector, telecom,

---

¹¹ SPARKES, R. – COWTON, C. J. (2004): The Maturing of Socially Responsible Investment: A Review of Developing Link with Corporate Social Responsibility.

¹² PODOLINSKY, S. A. (1880): Human labor and its relation to the distribution of energy.

¹³ TSIOLKOVSKY, K. E. (1928): The Will of the Universe: Unknown Intelligent Forces.

¹⁴ VERNADSKY, V. I. (2013): Collected works: in 24 volumes.

¹⁵ GORSHKOV, V. G. – GORSHKOV, V. V. – MAKARIEVA, A. M. (2000): Biotic Regulation of the Environment: Key Issue of Global Change. Springer Praxis Series in Environmental Sciences.

¹⁶ DANILOV-DANILYAN, V. I. (1999): Sustainable Development and Environmental Policy Issues.

¹⁷ KONDRATYEV, K. Ya. – DONCHENKO, V. K. (1999) : Ecodynamics and Geopolitics.

¹⁸ KOPTYUG, V. A. – MATROSOV, V. M. – LEVASHOV, V. K. – DEMYANKO, Yu. G. (1997): Sustainable development of civilization and Russia's place in it: problems of forming a national strategy.

¹⁹ URSUL, A. D. – LOS, V. A. – DEMIDOV, F. D. (2003): Conceptual framework sustainable development.

²⁰ LEVASHOV, V. K. (2001): Sustainable development of society: paradigm, models, strategies.

²¹ BARILENKO, V. I. – EFIMOVA, O. V. – NIKIFOROVA, E. V. et al. (2020): Analytical capabilities of integrated reporting and their use for strategic decisions.

²² ZENKINA, I. V. (2019): Methodological approaches and analysis tools sustainable development of the organization.

²³ ROZHNOVA, O. V. – USTINOVA, Ya. I. – KRISHTALEVA, T. I. et al. (2019): Methodological and organizational aspects of the formation of transparent reporting of economic entities.

²⁴ RAEX (2021): ESG Ranking of Russian Companies.

retail, etc.). When calculating the rating, section E may include volumetric resource indicators calculated per unit of revenue (million rubles) for the corresponding period (year):

- water resources;
- generated waste;
- emissions into the atmosphere.

Section S may use indicators such as:

- social expenses per employee;
- the number of accidents per 1,000 employees of the company;
- the share of independent members of the board of directors;
- the share of shares traded on the open market;
- the place in the “transparency of corporate reporting” rating by Transparency International.

However, compilers of ratings evaluate companies differently, and as a result, the rating of the same company can differ significantly among different assessors. This may be due to pressure on the ratings compilers as companies are interested in the best ratings. However, it is already known that the CFA is in the process of creating a generally accepted accounting standard for ESG.

There are also a number of challenges for businesses in this growing concern about the environmental and social agenda of companies. The company is now under active pressure to disclose these ESG parameters. For example, Exxon Mobil, under pressure from activists, had to adopt a plan to drastically reduce emissions by 50 %.²⁵ Citigroup was the last American bank to refuse to finance the extraction of energy resources in the Arctic.²⁶

As for the rest of the companies, many have already taken care of creating separate pages on their sites and placing presentations on them about their contribution to sustainable development. In particular, Microsoft, Kroger and Helmerich & Payne already have such sections. And this trend will certainly continue, since the management of the companies is interested in increasing their capitalization. However, this may lead to the attribution of invented achievements in the field of ESG. There is already the term "greenwashing", which means not only embellishment, but open lies about the company's environmental agenda and the ethics of doing business. Often, clothing and food manufacturers are guilty of this, labeling their products with inscriptions about friendly attitude to the environment, although this may be far from reality. However, some companies are already making management payroll dependent on the achievement of certain ESG metrics, so a progressive agenda will evolve.

3 Global ESG Investment Drivers

The volume of socially responsible investment in the world is impressive. In the first half of 2020, 23 new ESG funds were launched, and the same number are still being prepared for launch.²⁷ According to Bloomberg calculations, investments in ESG funds in 2020 exceeded the volume of 2019 by 3 times, and the trend is only growing.²⁸ This is due to the fact that the United States and European countries are introducing measures to restrict the inflow of investment in "dirty" companies. In accordance with the Paris Agreement, European countries must reduce greenhouse gas emissions by 50 % from 1990 levels by 2030. Already in 2023, the European Union will introduce a carbon tax on imported goods.

Unsurprisingly, the global stock market is responding to these changes with higher ESG stock prices and the emergence of new funds. Currently, it is much easier to invest in such companies through specialized funds (ETF), for example:

- *iShares ESG Aware MSCI USA ETF*

---

²⁵ Exxon Promises to Cut Greenhouse-Gas Emissions, End Flaring by 2030.

²⁶ US News (2020): Citigroup Latest Major Bank to End Arctic Oil Investment.

²⁷ Morningstar (2020): 2020 Was a Record Year for ETF Records.

²⁸ Bloomberg (2021): Climate Fund Choices for Investors Are Multiplying.

- *Vanguard ESG US Stock Fund*
- *iShares MSCI Global Impact ETF*

Currently, there are several main drivers thanks to which investing in sustainable development is becoming popular:

1. Millennial investors and their personal beliefs.

Undoubtedly, interest in investing is growing among the general population, but there is a clear generational trend.

Although the share of “very interested” in sustainable investment has grown sharply since 2015, the share of millennials in the general population is much higher.²⁹ Among them, this figure is 95 %.

In this regard, another tendency arises. Investors are now increasingly listening to their conscience. This is confirmed by the Schroders report, according to the results of which it is known that most investors will not invest in spite of their beliefs, even if theoretically the yield will be higher.³⁰

2. Great interest of institutional investors.

It is worth paying attention to the following point: institutional investors are leading in the growth of the trend towards sustainable investment, which refutes the widespread myth that millennials are the only ones who are interested in such investments. This confirms the fact that institutional investors are interested not only in the profitability of their investments, but also want to see the modern world more sustainable.

Thus, from the above, it should be concluded that institutional investors are currently the main driving forces of ESG investment. But as millennials accumulate wealth, their values may naturally lead to more sustainable investments. It is also important to note that sustainable investment is also resilient to change. This is confirmed by the fact that the sell-off of shares caused by the coronavirus pandemic did not affect the leaders of the ESG sector so much.

4 ESG investments in Russia

Russia entered the path of sustainable business development later than other world powers, but the trend is already noticeable. Russian organizations are taking into account the current environmental agenda and are trying to transform their businesses to improve their ESG rating.

The investment attractiveness of the Russian stock market depends on how successful the efforts are, because its value consists of more than 60 % of companies in the raw materials sectors of the economy.

Since April 2019, the Moscow Exchange, together with the Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs, has been calculating two sustainable development indices on a daily basis: Sustainable Development Vector (MRSV) and Responsibility and Transparency (MRRT). These indices are interconnected. Initially, a list of companies that have achieved high coverage and high quality disclosure (MRRT) is compiled. Based on this list, companies that have shown good results in the ESG field are selected and the MRSV index is formed.

The Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs annually estimates the number of environmental, social and economic impact indicators disclosed by companies in their non-financial reporting. In total, there are 43 such indicators, they include: the cost of environmental protection, the cost of training personnel, or, for example, the presence of a code of ethics. The Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs believes that the most open are companies in the petrochemical and oil and gas industries, as well as representatives of the non-ferrous metallurgy sector.

---

²⁹ Visual Capitalist: 5 Drivers Behind the Sustainable Investing Shift.

³⁰ Global Investor Study: The rise of the sustainable investor.

In Russia, a private investor can invest in ESG companies through the following mutual funds, which have recently appeared on the Moscow Exchange:

1. BPIF "RSHB - Index of the Moscow Exchange - RSPF Vector of sustainable development"

2. BPIF "Sberbank - Responsible Investments"

3. OPIF RFI "VTB - Equity Fund. Responsible investments".

4. OPIF RFI "VTB - Bond Fund. Responsible investments".

As for bonds, since August 2019, there has been a Sustainable Development Sector on the Moscow Exchange, which includes bonds of three segments: green, social, as well as the segment of national projects. As of April 2021, the Sector includes 15 green and social bonds.

In 2020, the issuance of such bonds has grown significantly, which indicates the growing interest of investors in environmental and social issues, despite the economic conjuncture.

5 Low carbon economy in Russia

In the context of the transition to a low-carbon economy in the world, new challenges for the restructuring of the export-raw material model of industrial development are emerging for Russia. International carbon regulation and the possibility of imposing a border tax on the export of carbon products and "dirty" goods with a large share of the carbon footprint to the EU have a particular impact. Russia needs to take into account the principles of the new global climate regulation when implementing the fastest restructuring of the economy towards a carbon-neutral strategy. It is long overdue for a systematic legislative and normative study of the issues and problems of new climate regulation. On the one hand, Russia needs to stop sponsoring the hydrocarbon agenda imposed by the Western world. On the other hand, in order to avoid a continuing lag in industrial development, Russia needs to develop mechanisms to integrate into the new global "environmentally friendly" reality and counter the barriers and sanctions of trading partner countries, which require Russian exporters to be carbon neutral and implement climate projects that fully offset carbon volumes. emissions.

Potential losses to Russia from the introduction of a carbon tax in the EU are predicted from 2 to 6 billion euros per year. Starting from 2021, the accounting of the results of climate projects within the EU ETS is not provided. However, in many countries and regions of the world, the results of climate projects are taken into account within their own emission trading systems (Australia, South Korea, Mexico, China, Japan, USA (California), Canada (Quebec)). There is a need for a dialogue between Russia and the EU, aimed at the possibility of taking into account the results of the implementation of external (outside the EU) climate projects in the extractive sector, at least at the first stages of the new mechanism.

Russia's focus on reducing its carbon footprint alone will not allow it to avoid carbon tariff regulation by the EU and other countries that will join the EU in an attempt to limit the competitiveness of Russian commodity exports.

Unfortunately, the Western society, which imposes standards based on its own interest on Russia, is held hostage by professional communities, which TNCs seem to have learned to bribe. Because some thoughts (for example, about the lack of evidence of the negative impact of carbon dioxide on the environment) are simply forbidden to voice in scientific and professional communities.

Alternative renewable energy in the form of solar-wind power generation has completely discredited itself. The events of early 2021 have clearly demonstrated to the whole world what kind of energy crisis the overestimated role assigned to solar-wind generation leads to. In terms of oil equivalent, it turns out that solar and wind generators, on average, save 4,600 barrels of oil per year of operation for each megawatt of energy produced. But in terms of the products that can be made from this amount of oil, such savings are already justifying

themselves. No matter how low the efficiency of alternative energy is, its main advantage is the economy of fossil energy resources (hydrocarbons, uranium).

It is also necessary to remember that for each megawatt of installed power, at least 0.25 kW of gas or coal generation must be produced. This is necessary to compensate for intermittent generation, which is inevitable in the case of the introduction of alternative energy. The utilization factor of the installed capacity of solar-wind generation in the whole world is from 15 % to 25 %. The wind generator with an installed capacity of 9 MW will have an average annual capacity of 1.8 MW due to the low utilization of the installed capacity. The main disadvantage of wind farms is a small specific electrical power per kW / km². Nevertheless, wind farms, although expensive and ineffective, are still an alternative to hydrocarbons in generating electricity. Solar-wind power generation options are primarily an ecological component and act as a standby independent source of electricity. The development of the prospects for wind power plants is a research project in the field of experimental and practical development of the use of natural energy processes for the needs of human civilization.

It is possible and necessary to develop alternative energy in Russia. In Russia, there is an order of magnitude more efficient and powerful alternative in the form of a developed nuclear industry. For example, the Kola NPP with an electrical capacity of 1.76 GW is located on an area of 0.7 square kilometers.

The following range of measures is proposed:

1. Development of climate projects (planting carbon-absorbing farms, installation of CO₂ absorption from the atmosphere and on exhaust elements, hydrogen production with CO₂ utilization and combustion of hydrogen in the process, development of nuclear energy, including nuclear mini-stations).

2. Mandatory implementation of high-quality non-financial audited reporting, on the basis of which Russian exporters will reasonably defend their positions.

3. Work on the international recognition of Russian methods for verification of the carbon footprint and environmental indicators. At the moment, there are no uniform methods for calculating the harm from emissions and the production of high-carbon raw materials and products. Moreover, there are no reliable, tested and scientifically proven methods for calculating the global absorption of carbon dioxide. It is necessary to take into account greenhouse gas emissions not only as a result of human activity, but due to natural processes (volcanoes, bacteria, plants, fires, etc.) There are few methods and they are extremely complex, nevertheless, it is necessary to have and develop our own methods at the state level, otherwise Russia will be charged with the requirement to carry out calculations according to Western methods.

4. Search for solutions for the development of industries with high added value on the territory of the Russian Federation, allowing to abandon the export of raw materials and switch to import substitution of oil and coal chemical products and mechanical engineering products.

Even if we develop environmentally neutral carbon-free energy, the future for Russia lies in nuclear energy, which has zero greenhouse gas emissions. With all the calculated efficiency and other advantages of alternative energy, it is necessary to focus on nuclear technologies. Moreover, projects of nuclear ministries for 40 – 50 MW are already being implemented in Russia. Nuclear power, when used properly, is the cleanest and most powerful of all energy sources.

Conclusion

It can be concluded that investments in sustainable development and ESG strategies are not just the desire of industrial, manufacturing and financial companies and banks to please public opinion, but investors - following trends. It is obvious that private and public investors have an interest in ensuring that the companies that bring them profit are also engaged in solving

global problems, such as climate change and social inequality. Therefore, the ESG criterion provides investors with the opportunity to choose companies based on their ethical considerations.

As for the companies themselves, the emergence of such a criterion as ESG encourages them to follow sustainable development trends, as well as to present their achievements in open reports. This strategy will allow socially responsible companies to become a reliable investment target, which will definitely attract investments from large funds. Moreover, the experience of the fall of the stock market during the pandemic showed that the securities of issuers adhering to the ESG principles turned out to be less volatile and more resistant to the crisis.

Nevertheless, if Russia does not promptly take active steps to master and introduce ESG technologies and develop environmentally neutral carbon-free energy, it will find itself on an even greater periphery of the world economy. It is high time for Russia to integrate, despite the geopolitical difficulties, into the global restructuring of the national economy towards a carbon-neutral strategy. This challenge of restructuring the raw material export model of industrial development will allow us to reach a new level of development of the Russian economy as a whole. Particular efforts of Russia should be concentrated on a comprehensive strategy for the development of alternative energy, and above all nuclear energy, which has a zero level of greenhouse gas emissions.

References:

1. ATTIG, N. – GHOUL, S. E. – GUEDAMI, O. – SU, D. (2013): Corporate Social Responsibility and Credit Ratings. In: *Business Ethics Journal*, 2013, vol. 117, pp. 679-694.
2. BOISSEAU, L. (2016): *Euronext accusé de fragiliser les sociétés de conseils aux PME*. Les Echos, 2016, p.26.
3. BARILENKO, V. I. – EFIMOVA, O. V. – NIKIFOROVA, E. V. et al. (2020): *Analytical capabilities of integrated reporting and their use for strategic decisions*. Moscow: KnoRus, 2020, 246 p.
4. BAUER, R. – KHAN, D. (2010): *Corporate Environmental Management and Credit Risk*. [online]. University Maastricht, the European Centre for Corporate Engagement, 2010, 43 p. Available online: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?>
5. CHAVA, S. (2010): *Environmental Externalities and Cost of Capital*. Atlanta: Georgia Institute of Technology, 2010, 63 p.
6. US News (2020): *Citigroup Latest Major Bank to End Arctic Oil Investment*. [Cited 28. 4. 2021]. Available online: <https://www.usnews.com/news/best-states/alaska/articles/2020-04-22/citigroup-latest-major-bank-to-end-arctic-oil-investment>
7. CLARK, G. L. – FEINER, A. – VIEHS, M. (2015): *From a Shareholder to a Stakeholder*. University of Oxford and Arabesque Partners, 2015.
8. Bloomberg (2021): *Climate Fund Choices for Investors Are Multiplying*. [Cited 29. 4. 2021]. Available online: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-28/climate-fund-choices-for-investors-are-multiplying-green-insight>
9. DANILOV-DANILYAN, V.I. (1999): *Sustainable Development and Environmental Policy Issues*. Moscow: EKOS-inform, 1999.
10. Das Davos Manifest (2020): *Die universelle Aufgabe eines Unternehmens in der Vierten Industriellen Revolution*. [online]. Davos, 2020. [Cited 11. 5. 2021]. Available online: <https://es.weforum.org/agenda/2020/01/das-davos-manifest-2020-die-universelle-aufgabe-eines-unternehmens-in-der-vierten-industriellen-revolution/>.
11. PwC (2019): *ESG factors in investing*, 2019, 28 p. [Cited 28. 4. 2021]. Available online: <https://www.pwc.ru/sustainability/assets/pwc-responsible-investment.pdf>

12. RAEX (2021): *ESG Ranking of Russian Companies*, April 2021. — 3p. [Cited 28. 4. 2021]. Available online: https://raexpert.eu/media/uploads/rankings/ESG_Ranking_15.04.2021.pdf
13. Exxon Promises to Cut Greenhouse-Gas Emissions, End Flaring by 2030. *Wall Street Journal*, [Cited 28. 4. 2021]. Available online: https://www.wsj.com/articles/exxon-promises-to-cut-greenhouse-gas-emissions-end-flaring-by-2030-11607957820?mod=djemMoneyBeat_us
14. Ernst & Young (2018): *EY Global Financial Accounting and Advisory Services (FAAS) corporate reporting survey*.
15. FRIEDE, G. – BUSCH, T. – BASSEN, A. (2015): ESG and Financial Performance: Aggregated Evidence from More Than 2000 Empirical Studies. In: *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 2015, vol. 5, iss. 4, pp. 210-233.
16. Global Investor Study: The rise of the sustainable investor. In: *Schroders*, 2020, 21 p. [Cited 21. 4. 2021]. Available online: https://www.schroders.com/en/sysglobalassets/_global-shared-blocks/gis-2020/theme-2/schrodersgis2020_t2_full-report_za.pdf
17. GORSHKOV, V. G. – GORSHKOV, V. V. – MAKARIEVA, A. M. (2000): *Biotic Regulation of the Environment: Key Issue of Global Change. Springer Praxis Series in Environmental Sciences*. Berlin, Springer, 2000, 367 p.
18. GOSS, A. - ROBERTS, G. S. (2011): The Impact of Corporate Social Responsibility on the Cost of Bank Loans. In: *Journal of Banking and Finance*, 2011, Vol. 35, No. 7, pp. 1794-1810.
19. JIRAPORN, P. – JIRAPORN, N. – BOEPRASERT, A. – CHANG, K. (2014): Does Social Responsibility Improve Credit Ratings? Place of Origin of Goods. In: *Financial Management*, 2014, Vol. 43, No. 3, pp. 505-531.
20. KONDRATYEV, K. Ya. – DONCHENKO, V. K. (1999): *Ecodynamics and Geopolitics*. T. 1. Global problems. Saint Petersburg: Scientific Research Center for Ecological Safety of the Russian Academy of Sciences, 1999, 1036 p.
21. KOPTYUG, V. A. – MATROSOV, V. M. – LEVASHOV, V. K. – DEMYANKO, Yu. G. (1997): *Sustainable development of civilization and Russia's place in it: problems of forming a national strategy*. Vladivostok: Dalnauka, 1997, 83 p.
22. LEVASHOV, V. K. (2001): *Sustainable development of society: paradigm, models, strategies*. Moscow: Academia, 2001. 174 p.
23. OECD Report (2015): *Growth companies, Access to capital markets and corporate governance*. September 2015 [Cited 11. 4. 2021]. Available online: <https://www.oecd.org/g20/topics/framework-strong-sustainable-balanced-growth/OECD-Growth-Companies-Access-to-Capital-Markets-and-Corporate-Governance.pdf>
24. PODOLINSKY, S. A. (1880): *Human labor and its relation to the distribution of energy*. 1880.
25. ROZHNOVA, O. V. – USTINOVA, Ya. I. – KRISHTALEVA, T. I. et al. (2019): *Methodological and organizational aspects of the formation of transparent reporting of economic entities*. Moscow: Rusays, 2019, 194 p.
26. SPARKES, R. – COWTON, C. J. (2004): The Maturing of Socially Responsible Investment: A Review of Developing Link with Corporate Social Responsibility. In: *Journal of Business Ethics*, 2004. Vol. 56, No. 1, pp. 45-57.
27. Signatory directory. *Principles for Responsible Investment*. [Cited 21. 4. 2021]. Available online: <https://www.unpri.org/signatories/signatory-resources/signatory-directory>
28. Sustainable Development Goals (2015): [Cited 11. 4. 2021]. Available online: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/>

29. TSIOLKOVSKY, K. E. (1928): *The Will of the Universe: Unknown Intelligent Forces*. Kaluga: Author, 1928.
30. Central Bank of Russia (2019): *The concept of organizing a methodological system in Russia for the development of green financial instruments and responsible investment projects*, [Cited 28. 4. 2021]. Available online: https://cbr.ru/Content/Document/File/84163/press_04102019.pdf
31. URSUL, A. D. – LOS, V. A. – DEMIDOV, F. D. (2003): *Conceptual framework sustainable development*. Moscow: RAGS, 2003.348 p.
32. VERNADSKY, V. I. (2013): *Collected works: in 24 volumes*. (Ed.) E. M. Galimova. Moscow: Nauka, 2013.
33. ZENKINA, I. V. (2019): *Methodological approaches and analysis tools sustainable development of the organization*. In: *Economic analysis: theory and practice*, 2019, Vol. 18, No. 9, pp. 1667-1686.
34. Morningstar (2020): *2020 Was a Record Year for ETF Records*. [Cited 28. 4. 2021]. Available online: <https://www.morningstar.com/articles/1016732/2020-was-a-record-year-for-etf-records>
35. Visual Capitalist: *5 Drivers Behind the Sustainable Investing Shift*. [Cited 26. 4. 2021]. Available online: <https://www.visualcapitalist.com/five-drivers-behind-the-sustainable-investing-shift/>

Contact:

doc. Diana I. Stepanova, PhD.

Department of Finance and prices,
 Plekhanov Russian University of Economics,
 Stremianny per. 36
 115093, Moscow
 Russia
 e-mail: s_diana@mail.ru

EU LAW AS AN INTERSYSTEM INTEGRATED LEGAL FORMATION OF A UNIQUE NATURE

Irina Strelnikova

Faculty of World Economy and International Affairs, National Research University «Higher School of Economics» in Moscow, 20 Myasnitskaya str., Moscow, 101000, Russia,
e-mail: irina.a.strelnikova@mail.ru.

Abstract: This article analyzes the specifics of the legal concept of the European Union law. Based on the formal legal, logical and comparative legal methods, the author examines the concept and specific features of the EU law as an intersystem integrated legal formation of a unique nature and proves its validity.

Keywords: legal system, the European Union law, EU, intersystem integrated legal formation

JEL: K33, F55

Introduction

The complexity and inconsistency of such an entity as the European Union generates a lot of controversy both in theory and in practice, as well as questions about the future of European integration, which determines the continued relevance and interest in this issue.

The fundamental function of the EU law and the entire EU legal system is to maintain the process of European integration. It is precisely this basic function and task assigned to the EU legal system in general and EU law in particular that determines the peculiarity of its structure and place in the general legal order, as well as in the national legal systems of the EU member States.

The European Union has formed its own legal system, which differs from both the international legal system and the legal systems of the Member States. A set of legal characteristics of the union does not allow states to accommodate the EU legal substance in the framework of an international intergovernmental organization, even with the addition of the words "type of integration".¹

It seems the most reasonable view of the European Union as a hybrid entity other than an international intergovernmental organization, federation or confederation that does not fit into the existing forms and subjects of international law.² The specifics of the legal nature and status of the European Union as an interstate integration association are largely predetermined by the specifics of its legal system, which, according to a number of European scientists, is a "special legal system", a unique legal phenomenon of universal scale³, "a special supranational legal order based on integration as a way of bringing national legal systems closer together".⁴

This article aims to identify the concept and the specifics of the EU law and its legal system.

As for the methodology, to answer the main research question in this article and identify the specifics of the European Union law and its legal nature, the methods of formal legal and comparative legal study are used.

---

¹ LIFSHITS, I. (2019): The problem of qualification of the law of the European Union as a legal system, p. 154.

² STRELNIKOVA, I. (2020): Concepts of the legal status of the European Union, p. 638.

³ STREINZ, R. (2012): *Europarecht*. Aufl. Heidelberg: C. F. Mueller, 2012, pp. 5-35.

⁴ BEZBORODOV, Y. (2018): Methods and forms of legal convergence in international law, p. 23.

The research in this article is based on the hypothesis that EU law is an intersystem integrated legal formation of a regional order. To prove this hypothesis, firstly, the concept of intersystem formation in law, the peculiarities of such formation and its evolution and legal nature will be considered. Secondly, main characteristics of such intersystem formation in law will be identified. And finally these main characteristics of intersystem formation will be compared with the specifics of the EU law.

The issue of the concept of the EU and its legal system is extremely controversial and debatable in legal science. Issues of the legal nature of the European Union, its status and role in the system of international relations, and the specifics of its legal system are reflected in the articles and monographs of many Russian and European scientists, including A. Arnall, P. Eckhout, T. Tridimas, R. Shutze, I. Lifshitz who have researched continuity and change in EU Law and European legal system; R. Holzhaecker, who deal with different aspects of the European Integration; B. Nefedov, M. Marchenko, E. Deryabina, J. Moller, W. Gerven, J. Zielonka, whose main research focus is dedicated to the nature and status of the European Union and the EU Law.

1 The nature, concept and specifics of the intersystem formations in law

First of all, it is necessary to study the theory of the research question and reveal what intersystem formations in law are.

The law science distinguishes the following elements of the system of law structure. The legal system of any state consists of rules of law, institutions, sub-branches and branches of law.

Branches of law are represented as a set of homogeneous rules of law that regulate a certain set of homogeneous social and public relations. In all national legal systems of the continental legal family, it is generally accepted to distinguish such branches of law as civil law, administrative law, criminal law, labor law, and etc. However, the speed of development of public relations in the world at the present stage is such that every day there are more and more new types of activities. The regulation of such new types of activities and social and public relations cannot be carried out within the framework of just one branch of law and a homogeneous set of its rules of law. On the contrary, it needs a comprehensive complex legal regulation. Due to this fact, different theories and concepts on complex formations in law have appeared in science. Such complex formations are usually called intersystem, formations or entities of law.⁵

There is no consensus in science on the nature of these intersystem legal formations. Some scholars refer to them as complex branches of law.⁶ The other scientists consider them as complex intersectoral institutions.⁷ However, in general no one disputes the complex and intersectoral nature of such intersystem legal entities.

The key principle of intersystem entities is that they are formed at the junction of two or more main branches of law, due to which they receive their complex intersectoral nature and become intersystem.

Intersystem formations in law are the result of interaction not of legal systems in general, but only of individual structural elements of the legal system (branches of law) that exist within each of the national legal systems involved in the regulation of such relations. Therefore, the basic element for intersystem legal formations is always the relevant national law. Accordingly, there is no single private international law or international administrative law for all states. In each state, such systems are individual. So that, only national legal systems determine the specific set of cross-border relations that fall under the regulation of a particular intersystem

---

⁵ NEFEDOV, B. (2012): Triptych. Intersystem formations in law. Part 3. Types of intersystem formations, p. 62.

⁶ MATUZOV, N. – MELEKHIN, A. (2009): Theory of state and law, p. 340.

⁷ POLENINA, S. (1987): The system of law and the system of legislation in modern, p. 29.

legal formation. As the ideas about the structural elements of the system of national law (branches of law, intersectoral entities) are different in different states, the set of types of intersystem legal formations is also individual for each state.

2 The evolution of intersystem legal formations

Historically, intersystem legal formations started to appear in the mid-19th century with international private law.

The reasons for this are as follows.

First, numerous social relations in the field of economy, industry, and culture began to actively develop in the 19th century. These relations, called as cross-border relations in the science of international law, went far beyond the framework of one state and develop both between different states in general and subjects of domestic national law in particular. And their appearance from episodic to the middle of the 19th century acquired a mass character.

Secondly, another reason for the flourishing of intersystem legal formations during this period was the increased development of positive international law. Long period of peace in Europe led both to the expansion of European trade and to the development of common rules for the international community regulating them.

For a long time, the international private law was the only intersystem formation in the law of many states, but the situation changed in the first half of the 20th century. However, a powerful process of internationalization of economic life massively brought multilateral economic relations to a new level. As a result, states began to create custom unions, free trade zones, coordinate the rules for the import and export of goods, border crossing by individuals, conclude agreements on the legal regulation of cross-border movement of currency and financial flows due to international economic integration.

As a consequence, cross-border relations arise in the monetary, financial, tax and customs spheres, but with different qualitative characteristics than those regulated by private international law. The subjects of these relations, on the one hand, began to act as public authorities, and on the other – foreign individuals and legal entities. As a result, international administrative law appeared as another type of intersystem legal formation.

3 Characteristics of intersystem legal formations and its comparison with the characteristics and specifics of the EU

The analysis of legal sources⁸ allowed to formulate the following specific features intersystem legal entities.

Firstly, emergence of intersystem legal formations is based on the national system of law of states, which determines the types of cross-border intersystem relations that need to be regulated.

Secondly, intersystem legal formations are the result of interaction not of legal systems in general, but only of individual structural elements of the legal system.

Thirdly, a common feature of intersystem legal formations is the conflict-of-laws method of legal regulation. It allows the rules of foreign and international law to participate in the mechanism of legal regulation of the relevant relations. But in the international private law these rules are contained mainly in national law, and in the international administrative law – in international treaties.

Finally, intersystem legal formations may themselves have their own branches and institutions.

It's important to note, due to the fact that intersystem legal formations are still a little-studied phenomenon, there is currently no clear system of their classification. In our opinion,

---

⁸ NEFEDOV, B. (2012): Triptych. Intersystem formations in law. Part 3. Types of intersystem formations, p. 62.

based on the analysis of current trends of international relations, intersystem legal formations can be classified into simple and integrated ones.

Let's look at the specific features of intersystem integrated legal formations and compare them with the EU law specifics. The comparison includes the following key points.

Firstly, intersystem integrated legal formations are the result of the interaction of not just individual structural elements of the national legal system, but also different legal systems as a whole.

As for the EU law, if the core of a simple intersystem formation is the only one national system of a particular state, then in the case of EU law there are 27 such cores according to the number of national legal systems of the EU Member States. That is why it is possible to refer the EU law not to the simple intersystem legal formation but to the intersystem integrated formation of a regional order.

Secondly, intersystem integrated legal formations are determined by their composite nature. They are formed at the junction of heterogeneous branches of law, since the regulation of certain spheres of social relations cannot be carried out without such a diverse regulatory interaction.

As for the EU, EU law is an instrument of interaction between the heterogeneous branches of national law systems of the EU member states, since the regulation of certain spheres of social relations, where it is necessary to achieve European integration, cannot be carried out without such a diverse regulatory interaction. The EU law consists of rules of different legal affiliation, such as civil, administrative, transport, financial, environmental, trade, etc., since the regulation of European integration without such a diversity will not be nor possible nor effective.

Thirdly, a principle of intersystem integrated legal formations is the need for practice to regulate certain specific spheres of activities of society and the state through the use of private law and public law principles, without achieving a harmonious combination of which the process of regulating public relations that develop in these areas will not be qualitative and optimal.

As for the EU law, the basis of its formation is the need for practice to regulate a specific sphere of social relations – the sphere of competence of the EU and the EU member States in order to achieve the necessary level of European integration among the EU member States.

Fourthly, intersystem integrated legal formations are not characterized by the homogeneity of the social relations that form their subject. The subject of intersystem integrated formations is not a separate type, but a specific complex of social relations that are heterogeneous in their legal nature, arising in a certain sphere of economic activity, which requires unified management through the coordinated application of various sectoral forms of regulation and needs not only a different branch, but also a special legal regulation.

As for the EU law, it is not characterized by the uniformity of social relations that form the subject of legal regulation and the unity of the method for regulating the complex of heterogeneous social relations that arise in the process of European integration, the order of creation and functioning of European institutions and related social relations.

Fifth, intersystem integrated legal formations are largely based on the principles of the basic branches of law, since they are structured from the rules of these branches and regulate a complex of diverse social relations that arise in a certain specific sphere of international economic activity. However, due to the specifics of the field of activity, for the regulation of which these entities are formed, they are characterized by their own principles. These principles guide the development of intersystem integrated legal formation in general.

As for the EU law, it is simultaneously influenced by the principles of the basic branches of law and its own principles. The meaning, content, implementation and development of the rules of the European Union law reflect its principles. Some principles are directly contained in

the constituent treaties of the European Union, while others are developed by the practice of the Court of Justice of the European Union as a result of their interpretation.

The principles of EU law are divided into functional and general. The functional principles of EU law include the principle of the rule of law, which means the priority of EU law over the national legislation of the member States, and the principle of direct action, which means the direct application of EU law in the territory of the member States. At the same time, the principle of direct operation of EU law is a distinctive feature of EU law from international law. The rules of international law regulate the relations of States and international organizations. EU law directly regulates relations involving individuals and legal entities. For example, the provisions of the regulations issued by the EU institutions become directly applicable on the entire territory of the EU states from the moment of their approval.

The general principles of EU law include: the principle of protection of individual rights and freedoms, the principle of legal certainty, the principle of proportionality, the principle of non-discrimination, the principle of subsidiarity, as well as a number of procedural principles.

Finally, intersystem integrated legal formations may themselves have their own branches and institutions.

As for the EU law, in its structure it is possible to distinguish such elements as European labor law, European trade law, European customs law, European environmental law, European civil law, European financial law, European transport law, etc. All these elements in the EU law are functionally distinguished in order to regulate those zones and those spheres of social and public relations where it is necessary to achieve integration among the European member states-the EU.

Thus, a comparison of the specifics of the EU and its legal system with the fundamental features of intersystem integrated legal formations reveals their full compliance with each other and confirms the validity of classifying EU law as intersystem integrated legal formation.

Conclusion

In sum, we can conclude the following.

The EU law is an intersystem integrated legal formations of the new regional order. It takes the legal regulation of trans-borderedness to a new level in order to achieve integration and uniform application of the relevant rules within the framework of European integration. The law of the European Union is a quite modern phenomenon, which is the result of close European integration in various fields of activity, a unique intersystem legal order.

EU law is a specific combination of the national legal systems of its member states and international law, based on the subject-functional relations of which are the areas of public relations that regulate the process of European integration.

Moreover, one of the unique features of the EU law is that EU law is an intersystem integrated legal formation in the national legal system of each of its constituent Member States. It combines the legal regulation of both private and public cross-border relations of the EU member States for the achievement of European integration.

References:

1. BEZBORODOV, Y. (2018): *Methods and forms of legal convergence in international law*: dis. ... doctor of law. Kazan, 2018, p. 153.
2. LIFSHITS, I. (2019): The problem of qualification of the law of the European Union as a legal system. In: *Actual problems of Russian law*, 2019, No. 11, pp. 153-162.
3. MATUZOV, N. – MELEKHIN A. (2009): *Theory of state and law*. Moscow: SPS ConsultantPlus, 2009, p. 560.
4. NEFEDOV, B. (2012): Triptych. Intersystem formations in law. Part 3. Types of intersystem formations. In: *Eurasian Legal Journal*, 2012, Vol. 10, No. 53, p. 62.

5. POLENINA, S. (1987): The system of law and the system of legislation in modern conditions. In: *Jurisprudence*, 1987, No. 5, p. 29.
6. STREINZ R. (2012): *Europarecht*. Aufl. Heidelberg: C. F. Mueller, 2012. pp. 5-35
7. STRELNIKOVA, I. (2020): Concepts of the legal status of the European Union, In: *International Relations 2020: Current Issues in the World Economy and Politics*, 2020, pp. 638-644.

Contact:

Ing. Irina Strelnikova, PhD

Faculty of World Economy and International Affairs

National Research University «Higher School of Economics»

20 Myasnitskaya str.

Moscow, 101000

Russia

e-mail: irina.a.strelnikova@mail.ru

THE INFLUENCE OF THE RUSSIAN FEDERATION ON SEPARATIST PROCESSES IN WESTERN EUROPE

Dmytro Syvolap

Faculty of Social Sciences and International Relationships, Oles Honchar Dnipro National University in Dnipro,
Haharina Avenue 72, Ukraine, e-mail: dmytro.syvolap@ukr.net

Abstract: The article is devoted to the problem of separatism in Western Europe and influence of Russian Federation on these processes. The aim of this work is to study and find how Russian Federation is influencing on the processes of separatism in different countries of Western Europe. The article uses historical approach to the problem of origin and development of separatism in Western European countries and possible prospects of this problem. The author pays attention to how exactly Russian Federation is speculating and supporting separatism movements in Western Europe and its origins. It is established that Russian federation uses separatism as a platform for promoting its international agenda and re-establishing the “Russian Empire” idea.

Keywords: separatism, Western Europe, Russian Federation

JEL: F51, F52

Introduction

Separatism in Western Europe is now a rather complex phenomenon, which is primarily due to numerous internal factors, such as history, ethnicity, economy, and so on. They are the main reasons for the development of separatist movements in the region, so they are often the main topic for research and discussion in political and scientific circles.

Today many separatist movements are supported by Russian Federation and provide a big threat to the stability of national security of all Western European countries. It is important to study the origins and current state of events in order to proceed with possible solutions and outcomes.

- To achieve our goal the following tasks were set:
- To study history of Russian Federation involvement in separatist movement;
- To analyse what countries are currently main targets for Russian influence with separatism;
- To give an example of direct involvement in separatist movements from Russian federation.

1 Russian involvement in separatist movements

Speaking of Russia's influence on separatism in Europe in general, one cannot fail to mention the numerous separatist movements around the world, the initiator or sponsor of which is this country. This is separatism in Abkhazia, Nagorno-Karabakh, Ukraine, North Ossetia, Transnistria. Today we see that all these processes had a great influence on the part of the Russian Federation, which eventually led to the escalation of the conflict and its transition to an active military phase.

Now we can safely say that the purpose of Russia's activities in foreign policy is to expand its influence to further return to the state of the Empire, which Russia was in the days of the last Tsar Nicholas II. Imperial ambitions are the main driving force of many of the country's actions, which are often destructive in many dimensions.

After the fall of communism in 1991 and the collapse of the USSR many republics of the Soviet Union saw an opportunity to live differently and to become full members of the European community. The active involvement of countries such as Poland, the Czech Republic, Slovakia, and Hungary in European processes meant that Russia lost its influence in the region and changed the political balance of power.

The desire of Europe and the United States to build a new cooperative security system included cooperation with Russia. NATO-Russia Council projects have been developed to try to bring Russia into the Western security framework, as well as a Partnership and Cooperation Agreement between Russia and the EU. At its core, these actions had only one purpose - to protect themselves from an unexpected attack by the Russian Federation and to protect newly formed organizations from possible destructive actions by the former superpower.¹

After the events in Georgia in 2003 (Pink Revolution) and Ukraine 2004 (Orange Revolution) and their approval by the West as the first steps towards democratization and the transition to Western European society, for Russia it was a threat to its external interests. Due to accusations by the West and the United States of inciting revolutionary sentiment in these states, Russia has turned from a strategic partner into a strategic adversary. Demanding recognition of its exclusive role in the CIS and the right to act there in the sphere of its own interests, Russia continued to distance itself from the possibility of cooperation with Europe in many areas.

After the events in Georgia in 2008 and with the beginning of the armed conflict on the territory of Ukraine in 2014 Russia became an exile from European society. This did not mean that Russia would stop trying to influence Western Europe, but rather change its tactics and methods of action.

2 Russian influences on Western European separatist movements

Russian influence, funding, or support can now be traced in almost all separatist movements. After the British referendum on EU membership and the decision to start Brexit, Russian President Vladimir Putin supported this decision, saying that "no one wants to feed and support weaker economies, support other countries, whole nations."² Representatives of those who wanted to remain in the EU accused Russia of creating artificial tensions and manipulation of the referendum, which today has caused many problems for British society. However, no direct evidence of interference in the referendum was found.

Not only Britain became the target of Russian forces. During the 2017 elections for the presidency of France, the candidate from the right-wing populist party National Front of France had close ties with Russian banks and used their money to finance his campaign, reports Bloomberg. According to them, almost 25 million euros were taken from Russian banks to finance the campaign.³ That is, it is a direct sponsorship of the right-wing forces in Europe, which today pose a threat to the European security and integrity of the EU.

Germany is also an important element in the implementation of the plan to reproduce Russia's imperial ambitions. The active support of the neo-Nazi party, the National Party of Germany, shows that the main method of Russia's influence is an attempt to destroy Europe from within, especially in Western Europe, where all major political and economic forces are concentrated. Despite numerous attempts by the German government to ban the party in 2001, 2012, 2013 and 2016, the party is still scurrying and actively pursuing its policy in Germany.⁴

In addition to supporting right-wing populism, Russia actively supports and intervenes in the problems of separatism in the region of Western Europe. For example, Russia in Germany

---

¹ CZULDA, R. (2013): Rosja-NATO: w stronę partnerstwa czy nowej zimnej wojny.

² TRUSOLYUBOV, M. (2016): We Are Right, You Are Wrong: Russia's Response to Brexit.

³ FOUQUET, H. (2016): Le Pen Party Taps Russian Banks to Fund 2017 Election Campaign.

⁴ EDDY, M. (2013): Berlin won't join effort to ban far-right party.

is trying to support East German separatists, recalling the times when the country was divided into two parts by the Berlin Wall and promoting the dissatisfaction of the eastern part to the western part, recalling special taxes collected from eastern residents in the early 1990s.⁵ For Russia, such a division is necessary, as Germany is the de facto leader of the EU. And its destabilization will lead to the collapse of European unity and the further collapse of the Union, which is in the hands of the Russian imperialists.

Spain also has claims against Russia for supporting separatism in its country. According to Spanish intelligence, Spanish defence and foreign ministers have accused Russia of taking an active part in promoting Catalonia's secession from Spain. Minister of Foreign Affairs of Spain, Alfonso Dastis, said that were recorded fake accounts on Facebook, Twitter and other social networks that have been created in Russia and involved in the publication of provocative messages and support for Catalan separatists.⁶

3 “Dialogue of Nations” as a method of justifying separatism

Russia's great attention to separatist movements is not limited to financial support for parties or interference in referendums. At the highest level, Russia has a "Dialogue of Nations" platform that brings together leaders and representatives of separatist movements around the world. This platform aims to recognize separatist movements around the world with their subsequent support.

It is worth paying more attention to this platform, as it shows, in a way, Russia's involvement in separatist movements in Western Europe, thus posing an immediate threat to the region's security. "Dialogue of Nations" is a conference held in Moscow in 2015, bringing together as many neo-fascists and separatists from around the world. Many of them do not recognize themselves as separatists, but on the contrary, fighters for justice and the restoration of history. The Dialogue of Nations included such separatists from Catalonia, Ireland, Italy, the United States, Hawaii, Puerto Rico, and Western Sahara.

Trying to draw attention to their own problems and issues of self-identification, in fact, this platform has done nothing to actually address the issues of separatism in these countries. Calling for the protection of minority rights and the promotion of their interests in the international arena in order to strengthen their influence through direct separatism, the conference simply provided an opportunity for separatist movements to express their dissatisfaction with their position. In addition, many scholars and political scientists note the strange fact that Russia, where calls for separatism are punishable by law, supports regions with separatist sentiments.

The conference participants received direct support from the Kremlin to cover transportation and accommodation costs. The Anti-Globalization Movement, a radical populist party in Russia, has become the main organizer of the conference, saying it plans to set up a special fund to support and protect minorities affected by oppression. That is, openly start funding separatists around the world.⁷

The conference received sufficient support from Western separatists from Europe and the United States. However, representatives of other "minorities", such as Siberia or Tatarstan, or parts of Vietnam or China, were not invited to the conference. The main thing that Russia needed to achieve with this conference was to enlist the support of these separatist movements in important geopolitical and geoeconomic regions: Western Europe and the United States. By financing their activities and protecting them from constant attacks by the real authorities,

---

⁵ The Bundestag in 2021 will release the majority of German residents from the "solidarity contribution" with the GDR.

⁶ EMMOT, R. (2017): Spain sees Russian interference in Catalonia separatist vote.

⁷ CASEY, M. (2016): US and EU Separatist Groups to Gather on Moscow's Dime.

Russia plans to gain a foothold in the EU as an invisible force that will manipulate the processes of European integration.

It is important to note that for Russia the processes of separatism in other countries are a faceted method of implementing its foreign policy and ensuring its own national security. By supporting the separatists, Russia is setting up a small support group in the EU. Given that some representatives of the separatists are members of the European Parliament and local governments. And this requires Western Europe to resolve conflicts as soon as possible if they want to keep the EU from splitting by Russia.

The prospects for a split, though small, are quite real. Russia is willing to give the last money from the country's budget for the maintenance of territories which, in fact, it does not need due to the complexity of maintenance, the difference in mentalities and the unwillingness of the citizens themselves to have a protectorate from Russia. The main goal of Western European separatists is an independent and sovereign state that will not be controlled by anyone. In addition, such states still try to adhere to democratic and European values, which are absent in the mentality of the Russian Federation.

Conclusion

Russian interferences with separatism movements have a long history that starts after the end of Soviet Union. The main reason for supporting separatism and promoting its ideas and aims is to establish new agendas that will be advantageous for Russia. For this reason they openly or secretly support separatist movements in prominent Western European states such as Germany and France, and also provide additional support for so-called “unrecognized states”. This leads to significant boost in separatist activity and their support from outer world, but none other than Russia will support them now, which questions the real possibility of establishing new countries in Western European part.

In order to prevent further spread of Russian influence through separatist movements in Western Europe, it is necessary today to conduct clear information campaigns on Russia's real goals. In addition, the issue of cyber security is very critical, as in recent years, hacker attacks by Russia on government agencies in European countries have become more frequent. Ignoring these issues can lead to an invisible defeat in the information war; as long as new principles of life are created, old ones lose their support and die, which will create new problems in the European space.

References:

1. CASEY, M. (2016): US and EU Separatist Groups to Gather on Moscow's Dime. [online]. In: *The Diplomat*, 26. 6. 2021. [Cited 23. 3. 2021.] Available at: <https://thediplomat.com/2016/07/us-and-eu-separatist-groups-to-gather-on-moscows-dime/>
2. CZULDA, R. (2013): “Rosja-NATO: w stronę partnerstwa czy nowej zimnej wojny,” in *Ze studiów nad polityką zagraniczną Federacji Rosyjskiej*, ed. Małgorzata Pietrasiak. [online]. In: *Academia*, 2013. [Cited 21. 3. 2021.] Available at: www.academia.edu/3710268/NATO_Rosja._W_stronę_partnerstwa_czy_nowej_zimnej_wojny_NATO_Russia._Towards_a_Partnership_or_New_Cold_War
3. EDDY, M. (2013): Berlin won't join effort to ban far-right party. [online]. In: *The New York Times*, 21. 3. 2013. [Cited 22. 3. 2021.] Available at: <https://www.nytimes.com/2013/03/21/world/europe/merkels-government-wont-pursue-ban-of-german-far-right-party.html>
4. EMMOT, R. (2017): Spain sees Russian interference in Catalonia separatist vote. [online]. In: *Reuters*, 13. 11. 2017. [Cited 23. 3. 2021.] Available at: <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-catalonia-russia-idUSKBN1DD20Y>

5. FOUQUET, H. (2016): Le Pen Party Taps Russian Banks to Fund 2017 Election Campaign [online]. In: *Bloomberg*, 19. 2. 2016. [Cited 22. 3. 2021.] Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-02-19/le-pen-party-taps-russian-banks-to-fund-2017-election-campaign>
6. TRUSOLYUBOV, M. (2016): We Are Right, You Are Wrong: Russia's Response to Brexit. [online]. In: *Wilsoncenter*, 29. 6. 2016. [Cited 22. 3. 2021.] Available at: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/we-are-right-you-are-wrong-russias-response-to-brexit>
7. Bundestag v 2021 godu osvobodit bol'shinstvo zhiteley Germanii ot «vznosa solidarnosti» s GDR. [online]. In: *Kommersant*, 16. 11. 2019. [Cited 23. 3. 2021.] Available at: <https://www.kommersant.ru/doc/4162243#id1039937>

Contact:

Dmytro Syvolap

Faculty of Social Sciences and International Relations
Oles Honchar Dnipro National University in Dnipro
Haharina Ave, 72
49010 Dnipro
Ukraine
e-mail: dmytro.syvolap@ukr.net

VIKTOR ORBÁN'S MAFIA STATE: A SOCIAL NETWORK ANALYSIS¹

Jakub Szabó

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: jakub.szabo@euba.sk

Abstract: Hungary is no longer a democracy. Adopting Magyar's conceptualization, we can argue that Orbán's Hungary represents a post-Communist Mafia State. We know from Wintrobe that non-democratic regimes deal with various types of information asymmetries. Gerschewski conceptualizes three-pillar approach to stability of every non-democratic regime (co-optation, legitimation and repression). This article examines potency of these three approaches to stability of the Orbán's Mafia State employing a Social Network Analysis. The article is organized as follows. Firstly, we provide general assessment of the Orbán's regime, presenting different approaches to what it represents, while focusing on Magyar's conceptualization of the Orbán regime as a Mafia State. In the theoretical chapter we also explain Gerschewski's three pillar structure of stability of non-democratic regimes. Secondly, we approximate the methodology and state the research question. We employ a Social Network Analysis using three adjacency matrices we coded using the Magyar's publications trying to answer which of the three Gerschewski's strategies prevails in the Orbán's Mafia State. Lastly, we present our findings. We argue that the prevailing approach to stabilization by the Orbán's adopted political family is co-optation. We also employ logic QAP regression with 500 permutations to interpret the results.

Keywords: Viktor Orbán, post-communist Mafia State, co-optation, legitimation, repression, SNA

JEL: D74, P16, P48

Introduction

Following the demise of the ossified socialism, Huntington announces the onset of the third wave of democratization, having observed that at least 30 countries managed to overcome the transition from autocracy to democratic system between 1974 and 1990.² Fukuyama, Huntington's student, extrapolates his mentor's predictions and makes a triumphant claim about the end of history and the final victory of the Western capitalism and liberal democracy.³ As we know from the publications by Larry Diamond,⁴ and rigorous data from institutions like Freedom House and V-Dem, these democratizing trends reversed, and we are witnessing gradual democratic backsliding in the world, with the EU countries not being exceptions. The most prominent example is Hungary with the EU's leading enfant terrible – Viktor Orbán.

According to the V-Dem data on democracy, Hungary recorded a steep decline in all aspects of democratic development after Viktor Orbán and Fidesz seized power with a two-third majority in 2010 (Figure 1.). Furthermore, the recent V-Dem report downgraded

---

¹ This article was devised at the Central European University for the purposes of Political Economy of Non-Democracy course under Professor Cristina Courduneanu-Huci from the Doctoral School of Political Science, Public Policy and International Relations.

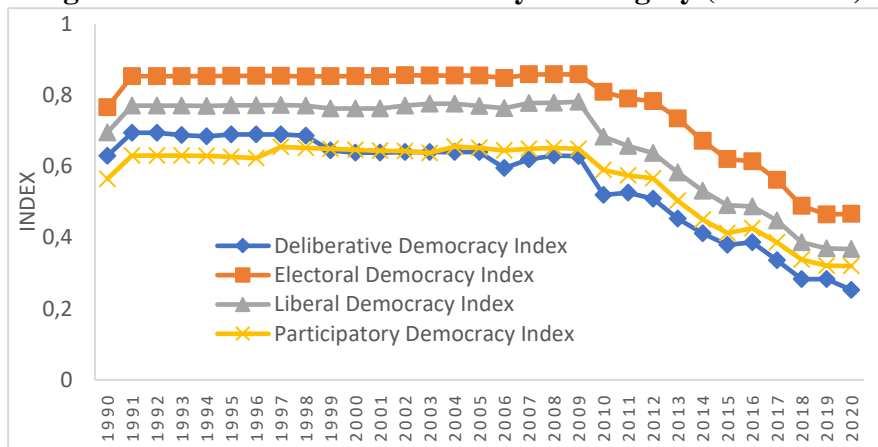
² HUNTINGTON, S. (1991): *Democracy's Third Wave*, p. 12.

³ FUKUYAMA, F. (1992): *End of History and the Last Man*.

⁴ DIAMOND, L. (2015): *Facing up the democratic recession*. DIAMOND, L. (2019): *The long freedom slump*.

Hungary to an “electoral autocracy”, becoming the first EU member state to represent a non-democratic regime.⁵

Figure 1. V-Dem data on democracy in Hungary (1990-2020)

Source: V-Dem database

As Magyar rightly observes, post-2010 Hungary is governed by centralized, mafia-like system of political and business elites, revolving around the PM Viktor Orbán. As an autocratic regime, Hungarian governing elite led by Orbán struggle with various asymmetries typical of non-democratic systems. In this article, we examine strategies employed by Viktor Orbán and his inner circle aiming to sustain stability of the regime and to overcome the asymmetries being inherent to all non-democratic regimes, employing Gerschewski’s three pillars framework. Gerschewski argues that there are three strategies, through which a non-democratic regime can cement its position: co-optation, legitimation, and repression. Aim of this article is to determine which of the three Gerschewski’s pillars of stability of non-democratic regimes (legitimation, repression and co-optation) prevails in sustaining the Orbán’s Mafia State.

The article is structured as follows. Firstly, we provide a general assessment of the literature on the Orbán’s regime presenting differing positions on current processes being unveiled in post-2010 Hungary. After we introduce Magyar’s concept of a post-communist Mafia State, we present three Gerschewski’s pillars necessary to secure longevity of a non-democratic regime (co-optation, legitimation and repression). Secondly, we provide thorough approximation of our methodology, which is based on a Social Network Analysis. Empirically, we coded ties of co-optation, legitimation and repression of the pre-defined 142 stakeholders in the Orbán’s Mafia State. In the last part, we demonstrate our findings. We argue that according to our results, the predominant “carrot” in sustaining the stability of the Orbán’s Mafia State is co-optation (Figure 3.).

1 Literature Review

Naturally, there is no unifying stance on how to conceptualize post-2010 Orbán’s Hungary. Scholars opt for different approaches, often depending on their professional backgrounds (political science, sociology, economics etc.). There is a long tradition of literature focusing on regime transitions or hybrid regimes, trying to make sense of political and economic development in post-communist countries. Transitology assumes that post-communist regimes gravitate gradually towards a democracy, and defines different subtypes of democracies, adding suffixes to the term democracy like illiberal, electoral, defective and so

⁵ V-Dem Institute (2020): Autocratization Surges – Resistance Grows. Democracy Report 2020.

on.⁶ Hybridology, on the other hand, does not necessarily consider post-communist regimes heading towards a Western-type democracy, hybrid regime are stable and represent *sui generis* regime type on the democracy-dictatorship axis. One can think of categories like managed democracy or competitive authoritarianism.⁷ In the context of Hungary, prominent hybridologists depict the regime as “plebiscitary leader democracy”,⁸ “externally constrained hybrid regime”⁹ or “semi-democracy”.¹⁰ In the recent years, social scientist slowly moved to more tailor-made approaches. Highly respected Hungarian economist János Kornai, for instance, goes beyond simple hybridology and extends the democracy-dictatorship axis with a new dimension - autocracy. He describes Orbán’s regime as an autocratic capitalism, with Hungary meeting all the criteria of autocratic ideal type regime in his categorization.¹¹ We essentially agree with Kornai that the case of Hungary is not a hybrid regime but can be best described by a *sui generis* label.¹²

Majority of authors agree that post-2010 Orbán’s regime deviated from the ideal type of liberal democracy and represents a structurally different regime. Even Hungarian PM Viktor Orbán self-described his regime as an “illiberal state” during his annual speech at Romanian Băile Tuşnad.¹³ Szelényi and Mihályi also talk about a “post-communist managed illiberal democracy” in the case of Hungary,¹⁴ with the regime gradually adopting Putinist prebendal practices. Fabry, coming from neo-Marxist scholarly background, adopted Tansel’s terminology and labels Orbán’s regime as an authoritarian neoliberalism.¹⁵ Schiering, on the other hand, offers a new classification of the regime type in case of Hungary - the accumulative state.¹⁶ Some scholars adopt also a quasi-personalist approach towards the regime; which was pioneered by Geddes, Wright and Frantz,¹⁷ and label Orbán as an “informational autocrat”.¹⁸

The conceptualizations we have presented above are insufficient in our opinion from two perspectives. Firstly, although each of these conceptualizations sheds a different light on the nature of the post-2010 Orbán’s regime, none of these approaches combines systemic and personalist approach at the same time, which is essential to fully comprehend the *raison d'être*

---

⁶ MAGYAR, B. – MADLOVICS, B. (2020): The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework, p. 4.

⁷ DIAMOND, L. (2002). Thinking about Hybrid Regimes.

⁸ KÖRÖSÉNYI, A. – ILLÉS, G. – GYULAI, A. (2020): The Orbán Regime. Plebiscitary Leader Democracy in the Making.

⁹ BOZÓKI, A. – HEGEDŰS, D. (2018): An Externally Constrained Hybrid Regime. Hungary in the European Union.

¹⁰ DIAMOND, L. (2002). Thinking about Hybrid Regimes.

¹¹ Kornai provides three basic types of politico-governmental formations. He emphasizes the term autocracy, Weberian ideal type of politico-governmental formation on its own, no in-between democracy and dictatorship. In Kornai's typology of socio-political and politico-governmental formations, Orbán's regime appears as an “autocratic capitalism”. Contemporary Orbán's regime meets all four primary and six secondary characteristics of autocracy in Kornai's typology. Current Hungarian government, Kornai claims, cannot be voted out by the customary democratic processes, there is a system of institutions that almost guarantees electoral victory of Fidesz, since party introduced its own “checks and balances”. At the same time, regime is deeply built upon cult of Viktor Orbán and was formed by multiple deliberate moves aiming to make the power of the elite stronger and less easy to remove. Also, political opposition has limited access to enter fair electoral process. KORNAI, J. (2016): The System Paradigm Revisited, Clarification and Additions in the Light of Experiences in the Post-Socialist Region.

¹² WINTROBE, R. (1998): The Political Economy of Dictatorship, p. 7-15.

¹³ ORBÁN, V. (2014): Full text of Viktor Orbán’s speech at Băile Tuşnad (Tusnádfürdő) of 26 July 2014.

¹⁴ SZELÉNYI, I. – MIHÁLYI, P. (2019): Varieties of Post-communist Capitalism. A Comparative Analysis of Russia, Eastern Europe and China, p. 163.

¹⁵ FABRY, A. (2019): The Political Economy of Hungary: From State Capitalism to Authoritarian Neoliberalism.

¹⁶ SCHEIRING, G. (2020): The Retreat of Liberal Democracy: Authoritarian Capitalism and the Accumulative State in Hungary.

¹⁷ GEDDES, B. – WRIGHT, J. – FRANTZ, E. (2014): Autocratic Breakdown and Regime Transition: A New Data Set.

¹⁸ GURIEV, S. – TREISMAN, D. (2020): The Popularity of Authoritarian Leaders, p. 5.

of post-2010 Hungary. Secondly, majority of authors incorrectly assume that the spheres of social actions are sufficiently separated in the case of Hungary, what ultimately distorts their interpretation of the real socioeconomic and political phenomena in post-2010 Hungary. The field of possible social activities can be according to Offe divided between political, market and communal activities.¹⁹ When it comes to the fulfilment of the adequate separation of social actions, it is generally assumed, that it was sufficiently achieved only in Western civilization, at the most, with centuries-long tradition of functioning institutions and dominance of legal-rational authority. To assume that all regimes, regardless their economic and historical development, have the spheres of social actions separated, is in our opinion incorrect.

One of the few authors, if not the only one, who combines systemic and personalist approach to Orbán's regime and at the same time assumes that the spheres of social actions in post-2010 Hungary remain unseparated is Magyar Bálint with his concept of the Mafia State,²⁰ as a subtype of post-communist patronal autocracy.²¹ We argue that this approach is the most accurate depiction of the post-2010 non-democratic regime in Hungary, since it does not omit a substantial feature of the Orbán's regime – the unseparated spheres of social action (economic, political and communal), leading to overlaps between cultural, economic and political powers as an inherent feature of the system.

Post-communist mafia state refers to the ideal typical patronal autocracy, combining the most extreme features of patronal regimes running on the principle of elite interests and predatory practices of the adopted political family, routinely stepping over formal legal practices. Elites in the post-communist mafia state run the state as a criminal organization, combining features of a clan state, a neopatrimonial/neosultanic state, a predatory state, and a criminal state.²² Magyar uses the term mafia referring to the nature of organization relying on a network of contacts grounded essentially in family-like relationships, as was the case in the Sicilian mafia. The “family”, however, constitutes an adopted political family, network of relations along ties of kinship and loyalty, creating very hierarchical, pyramid-like order of subordination revolving around the centre – the head of the adopted political family (Orbán). The post-communist mafia state constitutes the “organized upperworld”, as opposed to traditional criminal organizations like the Sicilian mafia, which operate in secret. It manages the business venture of the adopted political family through the instruments of public authority. All the crucial decisions are centralized under the head of the mafia state, who decides in instances of personal and property matters. The main prerequisite for success in the post-communist mafia state is not a talent, social capital or accumulated wealth, the main prerequisite for success is loyalty expressed to the adopted political economy and its head.²³

The adopted political family power relations can be approximated via the structure of the “VIP box” by the football pitch in Budapest or Felcsút, where the head of the political family ostentatiously invites the members of his inner circle to cheer (Figure 2.). This manifestation of informal relations bears characteristics of the patriarchal family according to Magyar,²⁴ with class boundaries vanishing as the members of the adopted political family enjoy Hungarian pálinka and eat sun-flower seeds, cracking the shells with their front teeth and spitting them around. This allegoric description of the Orbán's inner circle watching a football game is not about depicting the Hungarian culture at football stadiums, it is about providing a structural

---

¹⁹ OFFE, C. (2000): Civil society and social order. Demarcating and combining market, state and community.

²⁰ MAGYAR, B. (2016): Post-Communist Mafia State. The Case of Hungary.

²¹ MAGYAR, B. – MADLOVICS, B. (2020): The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework.

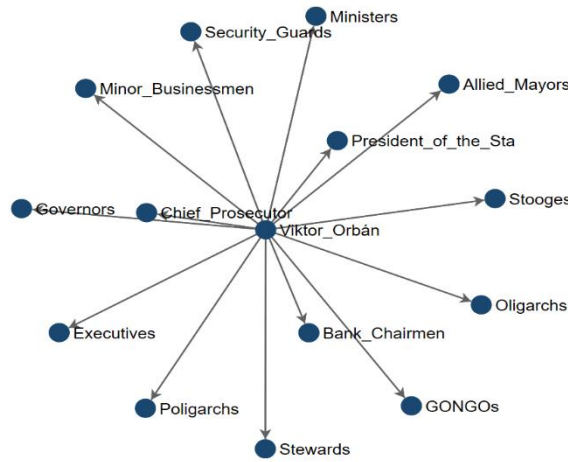
²² MAGYAR, B. – MADLOVICS, B. (2020): The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework, p. 105-106.

²³ MAGYAR, B. (2016): Post-Communist Mafia State. The Case of Hungary.

²⁴ Ibid, p. 94.

insight into the functioning of hierarchical, pyramid-like adopted political family in the post-communist Mafia State.

Figure 2. The family “VIP box”

Source: Own elaboration based on Magyar (2016).

Note: The longer a tie is, the higher the intensity of that particular relation.

We argue that the post-2010 Orbán regime is non-democratic and resembles in our opinion features of a post-communist Mafia State, as described by Magyar. As was already stated in the introduction, every non-democratic regime struggles with various forms of information asymmetries or what Wintrobe calls “Dictator’s Dilemmas”,²⁵ and Orbán’s regime is not an exception. Wintrobe offers two strategies to overcome problems of the “poor tyrant”.²⁶ It is repression and loyalty. Gerschewski extends this conceptualization and offers three pillars of stability of autocratic regimes; (1) co-optation, (2) legitimation and (3) repression; dwarfing the danger of regime breakdown stemming either from a popular uprising and organising resistance, or from intra-elite splits deviating from the ruling elite’s course.²⁷

(1) *Co-optation* aims to maintain elite cohesions, focusing on strategically-relevant actors to the regime. It is based on a need to persuade the actor “not to exercise his power to obstruct and instead to use the resources in line with the ruling elite’s demands.”²⁸ It sustains an equilibrium and avoids a situation in which one actor grows too strong. The most popular tools of co-optation are patronage, clientelism or corruption.

(2) *Legitimation* aims to gain the dictator a support by seeking active consent, compliance with the rules or at least passive obedience and silent toleration. It is focused on the whole population. Since autocratic regimes are performance-dependent, Gerschewski differentiates between specific support including economic performance or security and diffuse support referring to political ideology, religious, nationalistic, or traditional claims and leader’s charisma as a source of legitimation.²⁹ Specific support can be measured by various socioeconomic indicators (GDP growth rate, inflation rates, growth of consumption, social and

²⁵ WINTROBE, R. (1998): *The Political Economy of Dictatorship*, p. 20-41.

²⁶ *Ibid*, p. 33.

²⁷ GERSCHEWSKI, J. (2013): *The three pillars of stability: legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes*.

²⁸ *Ibid*, p. 22.

²⁹ *Ibid*, p. 19-20.

health expenditures, HDI, crime rate etc.). Diffuse support can be estimated via survey data, which is however relatively difficult to collect in autocracies.

(3) *Repression* aims to channel demands. It focuses on potential elite and competitors of the regime. It can result into actual or threatened use of violence against political opponents of the regime, intending to impose higher cost on anti-regime activities, thereby deterring further activities. Gerschewski argues that repression is a “backbone” of autocracies.³⁰ Its main function is to channel public demands to the political system in a way these demands do not threaten the regime. The repression can be high and low intensity repression. High intensity repression represents an act towards a well-known agent (opposition leader, opposition organization, demonstrators etc.), using violent tools of repression (imprisonment, assassination, torture). Low intensity coercion is targeted at groups of minor importance, it is less visible and takes more subtle forms (surveillance, intimidation, curtailment of political and economic right etc.).

2 Methodology

The post-2010 Orbán’s Mafia State has to deal with information asymmetries and information dilemmas, being inherent to non-democratic regimes. Using the Gerschewski’s three pillars of stability, we aim to find out which of the three pillars prevails in stabilizing the Orbán’s regime. The research question can be formulated as follows: “*Which of the three Gerschewski’s pillar of stability of non-democratic regimes (legitimation, repression and co-optation) prevail in sustaining the Orbán’s Mafia State?*”

Since this article aims to examine the structure of the Viktor Orbán’s Mafia State, as described by Magyar³¹ and Magyar & Madlovics,³² we employ a Social Network Analysis (SNA) to assess strategies of Viktor Orbán’s adopted political family to secure stability of the regime (legitimation, repression, co-optation) and to determine which of the three pillars prevails. Based on the work of leading Hungarian political economist Bálint Magyar (Magyar,³³ Magyar & Vásárhelyi ed.,³⁴ Magyar ed.,³⁵ and Magyar & Madlovics³⁶), we excerpt the systematically important stakeholders within the Orbán’s Mafia State and we create three adjacency matrices, one for each of Gerschewski’s pillar (legitimation, repression, co-optation), based on their relationship to the regime and other stakeholders. Each stakeholder is assigned a tie, ranging from 0 (lowest) to 5 (highest), depicting potency of the relationship. The intensity of legitimacy ties was determined based on the regime strategies, social and economic policies, indicating how it propagates regime tropes. Co-optation network was created based on economic benefits and positions in the Mafia State that were distributed to the loyal supporters of the regime. Repression ties, on the other hand, stem from the attempts of the regime to punish all acts of disobedience and disloyalty, or in some cases, even pre-emptive strikes against players, who grew too powerful. It includes, for instance, the loss of the access to public prosecutions.

Our list consists of 142 stakeholders (nodes) operating in the Orbán’s Mafia State. Using the adjacency matrices, we create three distinct networks for co-optation, legitimation and repression, and then we quantify their density and centrality. Ultimately, we run a logit

---

³⁰ GERSCHEWSKI, J. (2013): The three pillars of stability: legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes, p. 21.

³¹ MAGYAR, B. (2016): Post-Communist Mafia State. The Case of Hungary.

³² MAGYAR, B. – MADLOVICS, B. (2020): The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework, p. 105-106.

³³ MAGYAR, B. (2016): Post-Communist Mafia State. The Case of Hungary.

³⁴ MAGYAR, B. – VÁSÁRHELYI, J. ed. (2017): Twenty-Five Sides of a Post-Communist Mafia State.

³⁵ MAGYAR, B. ed. (2019): Stubborn Structures: Reconceptualizing Post-Communist Regimes.

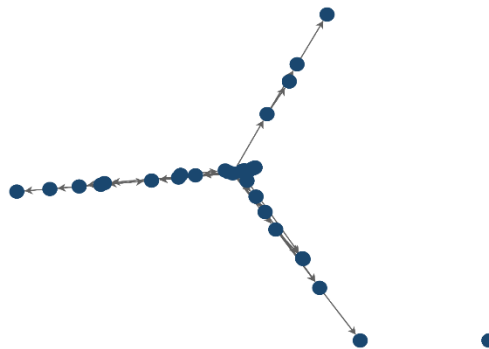
³⁶ MAGYAR, B. – MADLOVICS, B. (2020): The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework.

regression (Quadratic Assignment Procedure) with 500 permutations in order to determine statistical significance between the densest network as a dependent variable and the remaining two as independent variables to find out how intertwined the Gerschewski's pillars in the Orbán's Mafia State truly are.

3 Results & Discussion

From our database of 142 stakeholders in the Orbán's Mafia State, we managed to code 150 ties in case of the co-optation network, but only 50 and 46 significant ties in case of the legitimization and repression network, respectively. Based on our results, we can see that the co-optation network in Orbán's Mafia State records highest levels of density between the stakeholders (0.00749), as opposed to the legitimization (0.00249) and the repression (0.00297) networks. The co-optation network is also more centralized than the other two networks. All the detailed information about the networks can be found in Appendix 1.

Figure 3. Orbán's Mafia State Co-Optation Network

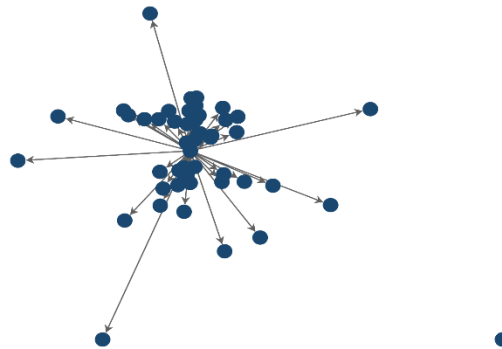
Source: Own Elaboration.

The co-optation network in the Orbán's Mafia State follows three major strands (Figure 3.). First strand concerns representatives of foreign capital, predominantly German capital, which the regime managed to co-opt into the network by signing around 100 strategic agreements with influential MNCs like Audi, Coca-cola, Daimler, Ge, Microsoft, Sanofi or Synergon. The main intermediate of the co-optation strategy between the head of the adopted political family and numerous MNCs is the foreign minister Péter Szijjártó. Second strand covers Hungarian media in Patron's hands (Hír TV, Népszabadság, Magyar Nemzet etc.), which were co-opted into the network by the regime's frontman, Minister of the Prime Minister's Cabinet Office Antal Rogán. Third strand is related to the prebendal aspect of the regime. The chief Patron very often dexterously redistributes positions of prestige like presidency (János Áder), seats at the constitutional court (István Stumpf), high-ranking positions in the Hungarian Parliament (László Kövér as a speaker of the parliament) and rewards the loyalty by unimaginable wealth (Lőrinc Mészáros). The regime thereby successfully integrates all the elite interests into the network and promotes using all the available resources in line with the regime's demands.

Orbán's Mafia State legitimization network is quite straightforward. While seeking to gain a legitimization, in form of an active consent or at least passive obedience, Orbán managed to overcome the information breach quite dexterously. Loaded questions in Hungarian public plebiscites became a typical feature of his propaganda, integrating the electorate into the "decision-making" processes and gaining valuable information in reverse. Gerschewski's

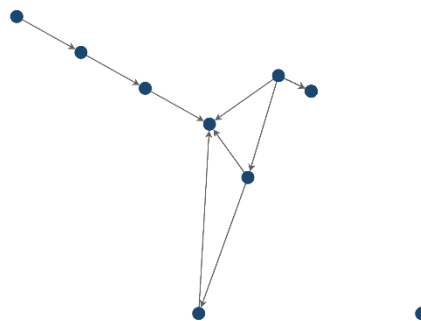
specific support in case of Hungary covers relatively decent economic outcomes,³⁷ however, the economic outcomes are predominantly redistributed to what Scheiring calls the “national middle class”.³⁸ The diffused support is gained by making nationalistic and conservative claims, predominantly with regards to the Trianon peace treaty or the anti-liberal and anti-EU declarations. Besides the national bourgeoisie and the Hungarian middle class, the regime incorporated into its legitimation network other conservative stakeholders like Calvinist and Catholic Church or Hungarian conservative intelligentsia (Figure 4.).

Figure 4. Orbán’s Mafia State Legitimation Network

Source: Own Elaboration.

Figure 5. Orbán’s Mafia State Repression Network

Source: Own Elaboration.

The Figure 5. features the repression network. Based on the observations, we have noticed that the regime is dependent only on the low intensity repression as described by Gerschewski, like intimidating regime’s political opponents or curtailing opponents’ economic rights. Scheiring talks about institutional authoritarianism and pre-emptive repression.³⁹ This type of repression is institutionally hidden, and its purpose is to protect the ruling elite from any potential competition. The repression network is greatly influenced by the so called Orbán-

³⁷ CSABA, L. (2019): Unorthodoxy in Hungary: an illiberal success story? In Post-Communist Economies.

³⁸ SCHEIRING, G. (2020): The Retreat of Liberal Democracy: Authoritarian Capitalism and the Accumulative State in Hungary.

³⁹ SCHEIRING, G. (2020): The Retreat of Liberal Democracy: Authoritarian Capitalism and the Accumulative State in Hungary, p.

Simicska war,⁴⁰ which managed to draw other major stakeholders into the conflict as well. Lajos Simicska is notorious in the Hungarian politics for being Orbán’s right hand, college roommate, the strongest inner-circle oligarch and one of the wealthiest Hungarian. Once the Simicska’s power rose excessively, Orbán pre-emptively stroked and Simicska was ousted from the adopted political family, going down with all his personal network. Within the Orbán’s Mafia State, the head of the Patron’s court tends to get rid of close allies pre-emptively. Most of the time, they are given an alternative position, but outside the Patron’s inner circle as a warning. We can mention famous examples of former members of the Fidesz leadership like János Áder (president), Zoltán Pokorni (mayor of Budapest’s district), István Stumpf (constitutional judge) or Attila Várhegyi (private sector) being reallocated out of the Patron’s inner circle, but still to positions with relative prestige. The „carrots and sticks“ approach is of a common usage.

We found out that the most salient network in terms of Gerschewski’s three pillar typology is the co-optation network. In order to determine the interconnectedness of the networks, we ran a logit QAP regression with 500 permutations [Co-optation = f(Repression; Legitimation)]. We can see that both repression and legitimation network have statistically positive impact on the co-optation network, but only the legitimation network is statistically significant (Figure 6.). Co-optation and legitimation are strongly intertwined in the Orbán’s Mafia State. Recall the reallocation of economic outcomes to the „national middle class“ around the Hungarian Bourgeoisie, Fidesz and its Civic Circles Movement⁴¹ as depicted by Scheiring, while the repression is targeted mostly at the people already detached from the Patron’s inner circle. Also, positive statistical relation between the repression and legitimation is not a norm. In general, there is a negative relationship between repression and co-optation. The results might have been distorted by Viktor Orbán’s prebendal steps, leading to constant reallocation of the positions to co-opt and to repress, depending on the loyalty, at the same time (e.g. János Áder).

Figure 6. Logit Regression [Co-optation = f(Repression; Legitimation)]

Multiple Regression Quadratic Assignment Procedure

Estimation = QAP
 Regression = logit
 Permutations = 500
 Number of vertices = 142
 Number of arcs = 150

Cooptation	Coef.	P-value
Repression	1.749774	.006
Legitimation	3.490463	.002
_cons	-5.213195	

Source: Own Elaboration.

Taking a look at logit regression in reverse order, legitimation being a dependent variable (Appendix 2. we see that the p-value by the co-optation network is basically 0, meaning that the legitimation network is constructed as a subgroup of the co-optation network. The explanation might be twofold in our opinion. Firstly, the co-optation

⁴⁰ SZELÉNYI, I. – MIHÁLYI, P. (2019): Varieties of Post-communist Capitalism. A Comparative Analysis of Russia, Eastern Europe and China, p. 196.

⁴¹ GRESKOVITS, B. (2017): Rebuilding the Hungarian Right through Civil Organization and Contention: The Civic Circles Movement.

network really encompasses the legitimation network meaning that the Mafia State fully controls the electoral process, and the principal goal of the adopted political family is the elite co-optation as opposed to the electorate legitimation. Secondly, there is a possibility that our networks suffer from unweighted relationships between the stakeholders in the Mafia State, with ties in case of the legitimation network (e.g. national middle class) and ties in case of the co-optation network (e.g. Lőrinc Mészáros) not being equal in the real political life. In any case, both explanations deserve follow up research.

Conclusion

Hungary has been experiencing democratic backlash during the last decade or so (Figure 1.). With non-democratic management of the state come new challenges for the autocratic patron. This article deals with the ways of how the Orbán's Mafia State, as described by Hungarian political economist Magyar, uses Gerschewki's three pillars in stabilizing his regime and which of the three strategies prevails. By employing the SNA, we found out that by far the most predominant method to stabilize the regime is co-optation of elite interest into the Mafia State. Co-optation network records far more arcs, higher levels of density as well as centrality. In the subsequent part, we employed a logit QAP regression with 500 permutations to assess the statistical relationships between the dominant network (co-optation) and the remaining two networks. We found out that only the legitimation network has a statistically significant (positive) relationship with the co-optation. These findings are supported also by the results from logit regression with the legitimation being a dependent variable. The repression network revolving predominantly around Lajos Simicska functions relatively independently, while the co-optation network seems to encompass the legitimation network. This might have two explanations according to our assessment. Firstly, the dominance of the co-optation network encompassing the legitimation network signifies that the Orbán's Mafia State utterly cemented its power and focuses predominantly on the conflict resolution scheme among the country's elite. Secondly, there is a possibility that the unweighted ties and nodes might have distorted the network creation. In any case, both explanations deserve deeper assessment and follow up research.

References:

1. BOZÓKI, A. – HEGEDŰS, D. (2018): An Externally Constrained Hybrid Regime. Hungary in the European Union. In: *Democratization*, Vol. 25, No. 7, pp. 1173-1189.
2. CSABA, L. (2019): Unorthodoxy in Hungary: an illiberal success story? In: *Post-Communist Economies*, Vol. 31, pp. 1-14.
3. DIAMOND, L. (2002): Thinking about Hybrid Regimes. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, pp. 21-35.
4. DIAMOND, L. (2015): Facing up the democratic recession. In: *Journal of Democracy*, Vol. 26, No. 1, pp. 141-155.
5. DIAMOND, L. (2019): The long freedom slump. [online]. In: *American Interest*, February 15, 2019. [Cited 9. 6. 2021.] Available online: <https://www.the-american-interest.com/2019/02/15/the-long-freedom-slump/>
6. FABRY, A. (2019): *The Political Economy of Hungary: From State Capitalism to Authoritarian Neoliberalism*. Palgrave Macmillan.
7. FUKUYAMA, F. (1992). *End of History and the Last Man*. Free Press.
8. GEDDES, B. – WRIGHT, J. – FRANTZ, E. (2014): Autocratic Breakdown and Regime Transition: A New Data Set. In: *American Political Science Association*, Vol. 12, No. 2, pp. 313-331.

9. GRESKOVITS, B. (2017): *Rebuilding the Hungarian Right through Civil Organization and Contention: The Civic Circles Movement*. EUI Working Paper RSCAS 2017/37.
10. GURIEV, S. – TREISMAN, D. (2020): The Popularity of Authoritarian Leaders. In: *World Politics*, Vol. 72, No. 4, pp. 601-638.
11. GERSCHEWSKI, J. (2013): The three pillars of stability: legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes. In: *Democratization*, Vol. 20, No. 1, p. 13-38.
12. HUNTINGTON, S. (1991). Democracy's Third Wave. In: *Journal of Democracy*, Vol. 2, No. 2, pp. 12-34.
13. KORNAI, J. (2016): The System Paradigm Revisited, Clarification and Additions in the Light of Experiences in the Post-Socialist Region. In: *Acta Oeconomica*, Vol. 60, No. 4, pp. 547-596.
14. KÖRÖSÉNYI, A. – ILLÉS, G. – GYULAI, A. (2020): *The Orbán Regime. Plebiscitary Leader Democracy in the Making*. Routledge.
15. MAGYAR, B. (2016): *Post-Communist Mafia State. The Case of Hungary*. Budapest & New York: The CEU Press.
16. MAGYAR, B. – VÁSÁRHELYI, J. ed. (2017): *Twenty-Five Sides of a Post-Communist Mafia State*. Budapest & New York: The CEU Press.
17. MAGYAR, B. ed. (2019): *Stubborn Structures: Reconceptualizing Post-Communist Regimes*. Budapest & New York: The CEU Press.
18. MAGYAR, B. – MADLOVICS, B. (2020): *The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework*. Budapest & New York: The CEU Press.
19. OFFE, C. (2000): Civil society and social order. Demarcating and combining market, state and community. In: *European Journal of Sociology*, Vol. 41, No. 1, pp. 71-94.
20. ORBÁN, V. (2014): Full text of Viktor Orbán's speech at Băile Tuşnad (Tusnádfürdő) of 26 July 2014. [online]. In: *Budaúestbeacon*, 2014. [Cited 30. 4. 2021.] Available online: <https://budapestbeacon.com/full-text-of-viktor-orbans-speech-at-baile-tusnad-tusnadfurdo-of-26-july-2014/>.
21. SCHEIRING, G. (2020): *The Retreat of Liberal Democracy: Authoritarian Capitalism and the Accumulative State in Hungary*. Palgrave Macmillan.
22. SZELÉNYI, I. – MIHÁLYI, P. (2019): *Varieties of Post-communist Capitalism. A Comparative Analysis of Russia, Eastern Europe and China*. Leiden & Boston: Brill.
23. V-Dem Institute (2020): Autocratization Surges – Resistance Grows. Democracy Report 2020. [online]. In: *Varieties of Democracy*, 2020. [Cited 28. 4. 2021.] Available online: https://www.v-dem.net/media/filer_public/de/39/de39af54-0bc5-4421-89ae-fb20dcc53dba/democracy_report.pdf.
24. WINTROBE, R. (1998): *The Political Economy of Dictatorship*. Cambridge: Cambridge University Press.

Contact:

Ing. Jakub Szabó

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: jakub.szabo@euba.sk

Appendix

Appendix 1. Parameters of the Orbán's Mafia State Co-optation, Legitimation and Repression Networks

Network name: Cooptation
Network id: 15
Directed: true
Nodes: 142
Arcs: 150
Minimum value: 0
Maximum value: 5
Density: .0074917590650285
Reciprocity: 0
Transitivity: .0098913886733902
Betweenness centralization: .0014284995724561
Indegree centralization: .0138826014787989
Outdegree centralization: .7209898898445752

Network name: Legitimation
Network id: 17
Directed: true
Nodes: 142
Arcs: 50
Minimum value: 0
Maximum value: 4
Density: .0024972530216762
Reciprocity: 0
Transitivity: 0
Betweenness centralization: 0
Indegree centralization: .0046275338262663
Outdegree centralization: .3546099290780142

Network name: Repression
Network id: 16
Directed: true
Nodes: 142
Arcs: 46
Minimum value: 0
Maximum value: 5
Density: .0022974727799421
Reciprocity: 0
Transitivity: .0175438596491228
Betweenness centralization: .000100239280864
Indegree centralization: .0333987223982697
Outdegree centralization: .2691011518535285

Source: Own Elaboration.

Appendix 2. Logit Regression [Co-optation = f(Repression; Legitimation)]

Multiple Regression Quadratic Assignment Procedure

Estimation = QAP
 Regression = logit
 Permutations = 500
 Number of vertices = 142
 Number of arcs = 50

Legitimation	Coef.	P-value
Repression	.744105	.016
Cooptation	1.66325	0
_cons	-6.629204	

Source: Own Elaboration.

SALAFI-JIHADIST PROPAGANDA ON INTERNET WITH FOCUS ON GERMANY

Peter Šadlák

Základná škola, Školská 235/10, 01701 Považská Bystrica, Department of Political Science, Alexander Dubček University of Trenčín, Študentská 2, 911 50 Trenčín, Slovak Republic, e-mail: petersadlak8@gmail.com

Abstract: Internet propaganda is an important tool for recruiting mostly young Muslims in Europe to join radical Islamist groups often with Salafi backgrounds. This paper is trying to explain the real meaning of internet propaganda for radicalization. It is also analyzing the real importance of internet propaganda for individuals who became radicalized. It is known that the internet is in some cases responsible for people being radicalized but only a small number of radicals became radicalized exclusively by this media. That means that the internet is important but not as important as many people believe. This importance is significant at the beginning of this process but after some time other factors like mosques or informal contacts become more important. This paper is focusing on topics preferred in an online environment to gain new adherence with emphasis on German experiences.

Keywords: jihadism, Islamism, sharia, mosque, Salafism, radicalization

JEL: Z12, K38, L821

Introduction

Internet propaganda has become one of the key elements in recruiting new jihadists in the West. But it has become clear that the internet is not the only way how people can be radicalized and that its role is often overestimated. It is clear that the internet is an important tool in the beginnings of radicalization but only a small number of lone wolves have become radicalized explicitly by the internet. But it is unambiguously an entrance in this world. Internet propaganda often provides a simplified version of Islam. It is based on the idea that living according to the Quran and sharia is the only way to reach salvation. Islamic propaganda focuses on creating a picture of a world in which are all Muslims and Islam facing oppression. It should be the duty of all Muslims to fight this. Often conflicts in Syria and Palestina are used to evoke feelings of compassion by showing desperate pictures of suffering jihadi fighters' families in war zones by suffering people in refugee camps and by the suffering of jihadi-fighters in prisoners camps. The language used in videos on the internet is similar to the language of young people and this is another important factor in the spreading of jihadi propaganda on the internet.

1 Internet and Radicalisation of Muslims in Europe and Germany

For Salafi-jihadist the internet has become an important tool for radicalization and recruiting of European Muslims, to join their ranks and to go to fight in Syria or Afganistan or eventually commit attacks in Europe. Today internet is one of the main sources used by jihadists to spread their propaganda. This medium is an ideal place to radicalize people's minds and attitudes, not only because of the alarming number of different materials, which are circulating in this environment but also because of users' anonymity emphasized by wiping down of differences between reality and the virtual world full of violent ideas.¹ The young generation of European Muslims is often attracted by Islamic propaganda full of jihadist content. It is not

---

¹ PLISKOVÁ, K. (2016): Propaganda Ďzihádu, p. 36.

only the professional design of different Salafi-jihadist websites, it is the idea the content is spreading in an attractive form by using modern media and technology. This propaganda is not only successful in targeting individuals of North African or Middle East origin who are living in Europe. These people come from Muslim families and often feel uprooted and surrounded by a hostile Non-Muslim majority. This propaganda is also successful in targeting converts, often from Christian families who became Muslims. An important source of Muslim propaganda is also anti-Muslim racism in the West represented by far-right groups. An example of this is the Hanau attack from 2020.² This attack was used by German Islamists to create an atmosphere of anxiety and to promote the idea that only a united Muslim community can fight this injustice. Marc Sageman says: „Most global neo-jihadist I interviewed attributed their politicization to watching videos of slaughtered Muslims in distant lands.”³ But we should be careful to blame only the internet propaganda for the radicalization of young Muslims. According to the analysis of the German BKA⁴ which analyzed different factors of radicalization on 572 persons who went abroad to join jihadist groups. The total number of German foreign fighters in the time period from 2012 to 2014 was 784. But this study analyzed factors of radicalization in 572 cases. In these 572 cases, all factors for their radicalization were known. According to this analysis:

- a) Friends played a key role at the beginning of radicalization in 54 % of cases
- b) Relevant mosques in 48 % of cases
- c) Internet 44 % cases
- d) Islamseminars 27 %

These numbers were collected from people who left Germany from 2012 to July 2014. But after summer 2014 the meaning of the internet became failing. But even before the internet became widely used informal contacts with friends and visiting relevant mosques were more important. The Internet played a key role at the beginning of radicalization with 249 persons. Only 17 % of all radicals were exclusively radicalized by the internet. After July 2014 the numbers changed:

- a) Friends – 63 %
- b) Relevant mosques – 57 %
- c) Internet 17 %
- d) Islamseminars 31 %.⁵

These numbers confirm the importance of the internet. But there is also another thing these numbers are showing us. We should not overestimate the importance of the internet as the only source of radicalization. Of course, there are some examples of people who became radicalized exclusively by what they have seen on the internet like Roshonara Choudhry⁶ or Arid Uka.⁷ Arid Uka became radicalized via Youtube by videos posted on Youtube by German Salafi organization DAWA FFM.⁸ But in most cases, there are some other factors which to are of significant importance. Those other elements are like we could see above: contacts with friends, visiting mosques with radical preachers, the impact of family, schools, etc.

One of the most successful propaganda campaigns in Germany was organized by DWR.⁹ It was called Lies!. During this campaign, you could see Muslims in German cities

---

² A forty-three years old shooter killed eleven migrants in Hanau. He killed also his mother and after doing this he committed suicide.

³ SAGEMAN, M. (2017): *Misunderstanding Terrorism*, p. 118.

⁴ Bundeskriminalamt.

⁵ BKA/BF (2016): *Analyse der Radikalisierungshintergründe und - verläufe der Personen, die aus islamistischer Motivation aus Deutschland in Richtung Syrien oder Irak ausgereist sind*, pp. 20-22.

⁶ She killed a British MP Stephen Timms in 2010.

⁷ A Kosovan killed two US airmen at Frankfurt airport in 2011.

⁸ An Islamist Salafi organization based in Frankfurt, Germany. It was banned in March 2013.

⁹ Die ware Religion. Founded by Abu Nagie in 2005. Salafi organization Germany.

handing out Qur'an for free. This campaign was supported by another Salafi-jihadist organization Millatu Ibrahim.¹⁰ Abu Nagie allowed the web address hausdesqurans.de to be printed on the flyers of the Lies campaign. Through this site, people could participate in radical Salafi seminars where people could contact persons who could help them to go fight to Syria. Campaign Lies and DWR were forbidden in 2016. After this Abu Hamza-Piere Vogel, started his We love Muhamad project. It concentrated on the spreading of Sira – the biography of the prophet Muhamad. Piere Vogel has his own Youtube channel. There he tries to address young people by videos about Islam and everyday life from the Muslim perspective. Tauhid Germany¹¹ was another since 2016 forbidden organization which posted videos with radical Salafi-jihadist content on Youtube. In their videos, they concentrated on jihadi ideology. Dawa FFm another German Salafi group heavily criticized the democratic political system in Germany and protected German Muslims as victims of a conspiracy which should lead to the genocide of Muslims in Germany. It focused on recruiting young Muslims to take part in jihad in Syria. Its ideology was similar to the IS. This organization was also forbidden in 2016.

The analysis of the top 25 German Salafi-Islamist Youtube channels is showing us that we can divide them into three basic groups.¹²

- a) Channels unambiguously spreading Salafi content with important Salafi personalities from Germany involved.
- b) Explicit Islamist channels of the Hizb ut- Tahrir movement.¹³
- c) So-Called hybrid channels. These channels are at least spreading a minimum of Salafi propaganda. There is no validated Salafi content based on significant Salafi authors validated. For example, the term Takfir is not mentioned but is often practised.

All videos in the top 25 channels have some common characteristics.

- a) They are against Shia Muslims, Sufi Muslims, and against any type of dialogue between Muslims, Jews, and Christians.
- b) They are concentrating on personal problems and are often solving issues like sin, hell, and paradise.
- c) The preachers are exclusively men.¹⁴

Salafist speak the language of adolescents, they go where they are. They are waiting in parks and grassed areas. They are on all the places where young people are drinking alcohol or taking drugs. They are everywhere, where bored young people are. They are always familiar, friendly, kind, compassionate, and are offering the message of Islam.¹⁵ Speaking about the internet as an important tool in radicalization means that we should start to understand its key role at the beginning of this process. In most cases, it never takes place exclusively on the internet. It is the result of multiple factors. Internet is important in making contacts between like-minded persons. In recruiting new members and in search of new pieces of information. Hande Abay Gaspar and Manjana Sold (2018) are defining three theses about the way how the real world and the digital environment are influencing each other in terms of radicalization:

- 1) Online and offline are mutually conditioned: Social media are used by real radicals, or radical groups to advertise their events, seminars. On the contrary profiles on Facebook are accelerating radicalization by showing discussions caused by politics.

---

¹⁰ Founded in the fall of 2011 by Mohamed Mahmoud, forbidden in 2012.

¹¹ Founded in 2013 by former Salafi-jihadist organization members Millatu Ibramim was forbidden in 2013.

¹² BAAKEN, T. – HARTWIG, F. – MEYER, M (2019): Die Peripherie des Extremismus auf YouTube | Das Peripheriecluster: Eine digitale islamistisch-salafistische Ummah?, p. 27.

¹³ Is a fundamentalist organization whose aim is the re-establishment of the Islamic Caliphate to unite the Muslim community, implement Shariah, and expands in non-Muslim lands.

¹⁴ BAAKEN, T. – HARTWIG, F. – MEYER, M (2019): Die Peripherie des Extremismus auf YouTube | Das Peripheriecluster: Eine digitale islamistisch-salafistische Ummah?, pp. 29-30.

¹⁵ MANSOUR, A. (2016): Generation Allah. Warum wir im Kampf gegen religiösen Extremismus umdenken müssen, pp. 144-145.

- 2) Social media are of significant importance in the first contact. The virtual world is important in finding contact persons or like-minded people. These online contacts are enabled by social media used by different Islamists groups or individuals. All those channels on Youtube, Twitter, or Facebook are there not only to provide contacts with radical ideas to as many people as possible but also to be contacted by sympathizers.
- 3) The more radical the group or ideas exchanged on the internet are the more encoded and enclosed the communication becomes. During the radicalization, the way how people are using social media is changing too. The most common form of communication at the beginning of the process is commenting on Facebook to simply express his mind. But with growing radicalization the situation changes, communication becomes more clandestine. It shifts to more covert groups which can be contacted only by carefully selected individuals.¹⁶

The target group for Salafi propaganda on the internet are mostly young people. It concentrates on Muslims and Non-muslims and aims to persuade young people to accept the Salafi jihadi worldview.

Jihadists are orienting on Western people and therefore the number of jihadi propaganda material in different languages is growing. The global jihadist movement tries to threaten public opinion in Western countries and to gain favour within the Muslim community by using its propaganda. Mostly all jihadi organizations have their own websites to spread their ideas.¹⁷ To make the content of their propaganda attractive for young people the ideas presented on the internet should be short and simple to attract the attention of internet users. And the language too has to be similar to the specific use of language used by the young generation. Medien like Youtube, Facebook, and Twitter gives the opportunity to reach many people at low costs. This is not only known to those working in marketing, but also to all Salafi-jihadist. Salafi propaganda seduces young people with different promises. Like for example being part of a powerful community with a clear common identity, rules, recognition, and meaning in life. With promises of a utopic society and paradise. This message is being interpreted in a language known to the audience. Because the Salafi content is easy to be found on the internet throughout different video platforms, social networks, and messenger services the risk to become radicalized remains high.¹⁸ The main idea of Islamic propaganda is the West is fighting with help of apostate Muslims some kind of Crusade to destroy them.

The most important Salafi internet propaganda tools are:

- a) Videos: Videos are of central meaning in Salafi propaganda on the internet. There are many types of videos. For example. Recruiting videos for jihad, videos of Salafi priests, torture, executions in war regions. Those videos are quick and easy to follow. Salafi fighters scene themselves as hero fighters and militant jihad as the duty for every Muslim. And the jihad is styled like an adventure. The climax of every video is the mass executions of prisoners.¹⁹
- b) Music. Nasheed Muslim religious songs. In Salafi propaganda, they have the form of fight-Nasheeds in several languages. For example English, German, French. These

---

¹⁶ SOLD, M. – ABAY GASPAS, H. (2018): Online- oder Offline-Radikalisierung – oder doch ein Mix?

¹⁷ PLISKOVA, K. (2016): Propaganda Ďzihádu, p. 37.

¹⁸ KIMMEL, B. – RACK, S. – HAHN, F. – FRANKENBERGER, P. – OEZMEN, F. – DR. GÖTZ, N. (2018): Salafismus Online Propagandastrategien erkennen – Manipulation entgegen, Materialien für Schule und außerschulische Jugendarbeit, pp. 36-39.

¹⁹ KIMMEL, B. – RACK, S. – HAHN, F. – FRANKENBERGER, P. – OEZMEN, F. – DR. GÖTZ, N. (2018): Salafismus Online Propagandastrategien erkennen – Manipulation entgegen, Materialien für Schule und außerschulische Jugendarbeit, p. 38.

songs adore war, violence, and martyrdom.²⁰ The main topic of these songs is fight, grief, martyrdom, imprisonment, attitude towards the political situation. They are focused on recruiting new fighters. One of the most prominent nasheeds interpreters in Germany is the former rapper Al-Almani. Al-Almani is calling in his song to fight unbelievers who are oppressing all Muslims. He is celebrating martyrs, denouncing capitalism, imperialism and is calling for the liberation of Palestine. Al-Almanis videos helped to radicalize Arid Uka and many German fighters in Syria were influenced by his songs.

- c) Shiny IS magazines. Those magazines are published in Arabic, English, French, German, Russian, Kurdish. In the last years, the importance of magazines written in English is growing. The main topics are tawhid, hegira, jihad, baj'a. The most prominent IS magazine is Dabiq later named Rumiya. It is written in English. It concentrates on religious topics, Islamic state affairs, and news from the battlefields. It concentrates on topics like tawhid, hegira, and of course on the conflict between Suni Muslims and Western countries. Muslim apostates especially the Shia are understood as enemies too. The Islamic State is portrayed as an island of peace and prosperity. Azan is a salafist magazine. It concentrates on tawhid, global jihad, and the dichotomy of the world. The one part is believing in Allah and the world of unbelievers. Kybernetiq is written in German. The provider comes from Bavaria and lives in Syria but is unknown. This is all that is known about him. It should provide help to a jihadist in staying away with their internet communication from watchfulness of security organs. Al Qaeda's magazine is called Inspire. Inspire concentrates on persuading Muslims who are living in Western countries to commit terrorist attacks in the West and on recruiting new jihadists. Inspire is trying to build up a community of lonely wolves, by providing them with tutorials on how to commit terrorist attacks. All those magazines are celebrating religious, violence against unbelievers. Violent acts are interpreted as a sort of religious activities and terrorist acts are viewed as martyrdom. They are also other magazines like Dar al-Islam written in French or Istok in Russian.
- d) Messenger services: Messenger, WhatsApp, Telegram. Adolescents are being seduced by innocent-looking profiles. Telegram is used to spread the jihadi worldview. At first sight, the Facebook channels are providing harmless content, but when you look closer, this content goes always together with more radical submission. For example, a channel about Afgan kitchen can include a submission about applying sharia. These channels are spreading a positive picture about the IS. but also celebrating Islamic state violence.²¹
- e) The offering of new experiences. A new meaning in life and community is offered to participants of lectures.
- f) Muslims are presented as victims. This is a common attribute of all Salafi propaganda. All Muslims are portrayed as oppressed victims of the perfidious west.
- g) Propagation of atrocities. Different video channels for example Youtube or Twitter are showing pictures of violence and human suffering to evoke strong emotions in followers.

---

²⁰ KIMMEL, B. – RACK, S. – HAHN, F. – FRANKENBERGER, P. – OEZMEN, F. – DR. GÖTZ, N. (2018): Salafismus Online Propagandastrategien erkennen – Manipulation entgegen, Materialien für Schule und außerschulische Jugendarbeit, p. 39.

²¹ KIMMEL, B. – RACK, S. – HAHN, F. – FRANKENBERGER, P. – OEZMEN, F. – DR. GÖTZ, N. (2018): Salafismus Online Propagandastrategien erkennen – Manipulation entgegen, Materialien für Schule und außerschulische Jugendarbeit, p. 39.

After the downfall of the IS., violent jihadi propaganda has become rarer. The reason for this is the common zeal of several international authorities and coordinate resetting of accounts by social media providers.

This resetting takes place even with Messenger-Telegram which was important in spreading IS propaganda. That violent content remains still on the internet but its decline proves that it is possible to control it.²²

An important propaganda tool of German Islamists groups on the internet is organizing help for IS prisoners of war in Syria and Germany. Since 2019 Muslims are persuaded to give money to Islamists and their families. The reason for this is to portrait the IS prisoners as victims of Western aggression, heroes, and examples. The reason for providing money to IS prisoners, and their families is to strengthen the coherence of this jihadist community. In the same moment, the image of martyrs is being created. Those people should be an example for young Muslims. This victim narrative is applied to Ujgurs or inhabitants of Kashmir who are portrayed as victims of the war on Muslims and Islam. This should strengthen the feeling of Muslim fellowship in Germany and persuade Muslims to keep aloof from the Non-Muslim majority. Finale conclusion of all this is that the only way for Muslims to live in peace is to crate the califate.

Another way of gaining attention is to spark hate against prominent critics of radical Islam. Like for example famous German influencers YouTuber LeFloid and the cabaret artist Abdelkarim.²³ Those men tried to spread the moderate mainstream Islam and the ideas of rule of law, democracy, and human rights on their Youtube channels aimed at young Muslims. They are denounced for their efforts by radical Muslims.

There are three Youtube Muslim channels in the German language: IMAN TV, Muslim Media, and Im Auftrag des Islam TV. But English channels like Uda TV and The Deen Show TV are more popular. They are concentrating on comments, contemporary issues, travel the world VLOG, stories from people who accepted Islam, health fitness & nutrition, Arabic lessons, lectures.²⁴

Journal Channels: The most important channel of this type is Generation Islam. It concentrates on documentaries, reportages, interviews, opinions. Instituts Channels: Channels which are providing lectures about Islam. The biggest are: Bayyinah Institute and AsSuffa Institute. Ebrahim College and Al Kawthar Academy and are written in English. The biggest German channel is called islamictutors. Haram/Halal-Check-Channels- this problem is also solved on other channels so we won't pay much attention to it. Street-Dawah-Channels types are Islam, The Light of The Heart, EF Dawah, SC Dawah Channel und The All-Loving. They are concentrating on spreading Islam. The biggest channels in the German language are Fitrah Dawah und Iman TV.²⁵

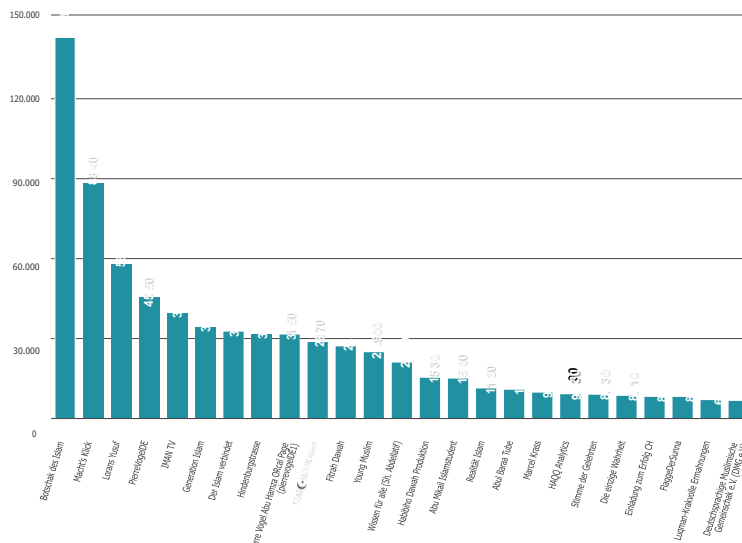
²² BINZER, S. – HEBEISEN, M. – HOFMANN, I. – OEZMEN, F. – ZYWIETZ, B. (2020): Bericht 2019/2020 Islamismus im Netz, p. 7.

²³ BINZER, S. – HEBEISEN, M. – HOFMANN, I. – OEZMEN, F. – ZYWIETZ, B. (2020): Bericht 2019/2020 Islamismus im Netz, p. 15.

²⁴ HARTWIG, F. (2020): YouTube Erfolgsrezepte: Unique Selling Points und neue Trends salafistischer Kanaltypen.

²⁵ HARTWIG, F. (2020): YouTube Erfolgsrezepte: Unique Selling Points und neue Trends salafistischer Kanaltypen.

Figure 1: This is the list of the 25 Islamist or Salafi channels on Youtube in Germany

Source: BAAKEN, T. – DR. HARTWIG, F. – MEYER, M. (2019): Die Peripherie des Extremismus auf YouTube, p. 26.

Conclusion

Internet is important in the beginnings of radicalizations. According to the “Analyse der Radikalisierungshintergründe und-verläufe der Personen, die aus islamistischer Motivation aus Deutschland in Richtung Syrien oder Irak ausgereist sind.” drawn up by the German BKK the importance of internet has decreased and other factors like friends, mosques and Islamic seminars have gained on importance. Only a small number of people became radicalized explicitly by the interned. Arid Uka is one such case. But radicalization is an outcome of multiple factors. Internet propaganda is focusing on young people. The design of internet sites is of high quality. Youtube channels are using the form of language similar to the language of the young generation. They are using technologies like Messenger, Instagram, WhatsApp in spreading their messages. Islamic nasheeds are produced in English, French, German, Arabic. One of the most important German Anasheed interpreters is named Al-Almani. The topics of his songs are concentrating on war and suffering in Muslim lands caused by the enemies which are identified as the West, Shia Muslims, and Muslim traitors. Martyrdom is praised. All this is done to persuade young people that only Islam can give them meaning in life and the feeling to be a part of a great Islamic community. The martyr hood depicted on the internet should persuade them to join ranks of jihadi fighters and to go fight in Syria or Afganistan, because of negative feelings based on sympathy with victims of foreign aggression. Islamic magazines are written mostly in English. The most known magazines written in English are Dabiq, Inspire, and Azan. Other important magazines are written in French, Russian, and German too: Kybernetiq is written in German, Dar al-Islam written in French, and Istok in Russian. The online world is often only the first step to get in contact with real people and online communication becomes more and more enclosed with growing radicalization.

References:

1. BAAKEN, T. – HARTWIG, F. – MEYER, M. (2019): Die Peripherie des Extremismus auf YouTube | Das Peripheriecluster: Eine digitale islamistisch-salafistische Ummah? [online]. In: *Zentrum für angewandte Deradikalisierungsforschung*, 2019 [Cited 25.4. 2021.] Available online: https://modus-zad.de/wp-content/uploads/2020/03/modus_insight_Die_Peripherie_Des_Extremismus_auf_YouTube2020.pdf

2. BINZER, S. – HEBEISEN, M. – HOFMANN, I. – OEZMEN, F. – ZYWIETZ, B. (2020): *Bericht Islamismus im Netz 2019/2020* [online]. [Cited 25. 4. 2021.] Available online: https://www.jugendschutz.net/fileadmin/download/pdf/Bericht_2019_2020_Islamismus_im_Netz.pdf
3. BKA (2016): Analyse der Radikalisierungshintergründe und -verläufe der Personen, die aus islamistischer Motivation aus Deutschland in Richtung Syrien oder Irak ausgereist sind. [online]. In: *Bundeskriminalamt*, [Cited 25. 4. 2021.] Available online: <https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/Publikationsreihen/Forschungsergebnisse/2016AnalyseRadikalisierungshintergruendeSyrienIrakAusreisende.html>
4. BORGANS, CH. (2016): Ein deutsches Terror-Magazin [online]. In: *Frankfurter Allgemeine*, 1. 3. 2016. [Cited 25. 4. 2021.] Available online: <https://www.faz.net/aktuell/politik/ein-deutsches-magazin-fuer-den-islamischen-terror-14092100-p2.html>
5. FRANKENBERGER, P. (2015): Darstellungen von Gewalt, Leid und Opfern in salafistischer Online-Propaganda aus Sicht des Jugendschutzes.[online]. In: *Bundeszentrale für politische Bildung*, 2010. [Cited 25. 4. 2021.] Available online: <https://www.bpb.de/politik/extremismus/radikalisierungspraevention/212167/salafistische-online-propaganda>
6. GERALD SCHNEIDER, T. (2014): *Salafismus in Deutschland: Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung (Globaler lokaler Islam)*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2014. ISBN 978-3837627114.
7. HARTWIG, F. (2020): YouTube Erfolgsrezepte: Unique Selling Points und neue Trends salafistischer Kanaltypen. [online].In: *Zentrum für angewandte Deradikalisierungsforschung* [Cited 25. 4. 2021.] Available online: <https://modus-zad.de/blog/youtube-erfolgsrezepte-unique-selling-points-und-neue-trends-salafistischer-kanaltypen/>
8. KÄSEHAGE, N. (2019): *Salafismus in Deutschland: Entstehung und Transformation einer radikal-islamischen Bewegung*. Berlin: LIT Verlag, 2019. ISBN 3643143044.
9. KEPEL, G. (2017): *Terror in France: The Rise of Jihad in the West*. Princeton University Press, 2017. ISBN-13: 978-0691174846.
10. KHOSROKHAVAR, F. (2017): *Why Some People Choose the Path of Violence*. New York: The New Press, 2017. ISBN 978-1620972687.
11. KIMMEL, B. – RACK, S. – HAHN, F. – FRANKENBERGER, P. – OEZMEN, F. – DR. NORDBRUCH, G. (2018): Salafismus Online Propagandastrategien erkennen – Manipulation entgehen, Materialien für Schule und außerschulische Jugendarbeit. [online]. In: *klicksafe.de*, 2018. [Cited 25. 4. 2021.] Available online: https://www.klicksafe.de/fileadmin/media/documents/pdf/klicksafe_Materialien/Lehrer_LH_Zusatzmodule/klicksafe_SalafismusOnline.pdf
12. LOGVINOV, M. – HUMMEL, K. (2014): *Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland*. Stuttgart. 2014. ISBN 978-3838205694.
13. LOGVINOV, M. (2017): *Salafismus, Radikalisierung und terroristische Gewalt: Erklärungsansätze – Befunde – Kritik*. Wiesbaden: Springer Verlag, 2017. ISBN 978-3658176570.
14. LOHLKER, R. (2017): *Die Salafisten: Der Aufstand der Frommen, Saudi-Arabien und der Islam*. München: C.H.Beck, 2017. ISBN-13 978-3406706097.
15. MANSOUR, A. (2017): *Generation Allah. Warum wir im Kampf gegen religiösen Extremismus umdenken müssen*. Frankfurt am Main: FISCHER Taschenbuch, 2017. ISBN 978-3596034451.
16. PLISKOVÁ, K. (2016): *Propaganda džihádu*. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 9788074851131.

17. SAGEMAN, M. (2019): *Misunderstanding Terrorism*. Philadelphia: UNIV OF PENNSYLVANIA PR, 2019. ISBN 978-0812248890.
18. SOLD, M. – HANDE ABAY, G. (2018): Online- oder Offline-Radikalisierung – oder doch ein Mix? [online]. In: *PRIF Blog des Peace Research Institute Frankfurt (PRIF) / Leibniz-Instituts Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung*, 2018. [Cited 25. 4. 2021.] Available online: <https://blog.prif.org/2018/06/01/online-oder-offline-radikalisierung-oder-doch-ein-mix/>
19. SOLD, M. (2020): Online-Radikalisierung und Online-Propagandierung [online]. In: *Bundeszentrale für politische Bildung*, 2020. [Cited 25. 4. 2021.] Available online: <https://www.bpb.de/lernen/projekte/reflect-your-past/313941/online-radikalisierung-und-online-propagandierung>

Contact:

Mgr. Peter Šadlák

Základná škola

Školská 235/10

01701 Považská Bystrica

Slovak Republic

e-mail: petersadlak8@gmail.com

JUHOVÝCHODNÝ ANATOLSKÝ PROJEKT V KONTEXTE AKTUÁLNYCH GLOBÁLNYCH VÝZIEV¹

THE SOUTHEASTERN ANATOLIA PROJECT IN THE CONTEXT OF THE CURRENT GLOBAL CHALLENGES

Lenka Tomečková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lenka.tomeckova@euba.sk

Abstrakt: Geopolitická skutočnosť v podobe Juhovýchodného anatolského projektu je často prehliadaným nástrojom ovplyvňovania vývoja na Blízkom východe. Využívanie kontroly nad reguláciou odtokov zo siete priehrad a vodných elektrární na riekach Eufrat a Tigris výrazne prispieva k zvyšujúcemu sa politickému vplyvu Turecka na dianie v Sýrii a Iraku, ktoré sú na prietokoch týchto riek existenčne závislé. Dominantným prvkom hydro-politickej manipulácie je presadzovanie tureckého riešenia kurdskej otázky, demonštrované o. i. v podobe zasahovania Turecka do vnútorných záležitostí susedných štátov. Cieľom článku je zhodnotiť uvedenú politiku v kontexte trendu mimoriadneho sucha, ktoré región zasiahlo začiatkom roku 2021, ako aj súvisiacich globálnych výziev.

Ľúčové slová: Juhovýchodný anatolský projekt, extrémne sucho, Kurdi, poľnohospodárstvo

JEL: Q25, Q54, F51

Abstract: The geopolitical fact of the Southeastern Anatolia Project is an often overlooked instrument for influencing developments across the Middle East. Using the control over the regulation of outflows from the reservoir and hydropower network developed within the Euphrates and Tigris basin significantly contributes to Turkey's political influence over the developments in Syria and Iraq which are existentially dependent on these waters. The dominant motive for such hydro-political manipulation is the promotion of Turkish solution to the Kurdish issue, demonstrated i.a. in the form of Turkey's interference in the neighboring states' internal affairs. The aim of the article is to evaluate this policy in the context of extreme drought that hit the region in the early months of 2021 as well as of related global challenges.

Key words: Southeastern Anatolia Project, drought, Kurds, agriculture

JEL: Q25, Q54, F51

Úvod

V roku 1962 John F. Kennedy skonštatoval, že *ktokoľvek, kto dokáže vyriešiť problémy vody, je hodný udelenia dvoch Nobelových cien – za mier a za vedu*. V tejto línii na potenciál vody ako perspektívneho konfliktogénneho faktora pravidelne upozorňujú generálni tajomníci OSN, a to napriek tomu, že ľudstvo v priebehu svojej histórie zaznamenalo len jeden vojenský konflikt o tento životodarný prírodný zdroj – v roku 2500 pred n. l. medzi mestskými štátmi Lagaš a Umma v dolnom povodí riek Eufrat a Tigris. Nakoľko sumerské útvary vo včasnodynastickom období patrili medzi prvé na našej planéte, možno argumentovať, že jeden z najstarších a najdlhodobejších pohraničných konfliktov v našej histórii podmieňovali silne

---

¹ Článok bol spracovaný v rámci projektu Strategie AV21 *Globální konflikty a lokální souvislosti*.

pragmatické dôvody – prístup k vode, vodným kanálom, obrábanej pôde a pasienkom.² Nad rámec vojenského konfliktu môže záujem na zabezpečení vodných zdrojov pôsobiť ako motív aj v ďalších typoch zahraničnopolitických stratégií, vrátane okupácie. Príkladom je oblasť Golanských výšin, ktoré popri topografickom význame disponujú bohatými zásobami vody – napájajú riekou Jordán, ktorá sa na izraelskom zásobovaní podieľa približne jednou tretinou. Okupácia Golanských výšin Izraelom je tým kladená do priamej súvislosti s faktorom vody, ktorý má v dlhodobom rozhodovaní izraelských predstaviteľov miesto mimoriadneho významu.

V 21. storočí jeden z troch ľudí na svete nemá prístup k bezpečnej pitnej vode, pričom sa predpokladá, že do roku 2040 sa globálny dopyt po vode môže zvýšiť o 50 % oproti súčasnej úrovni. V tejto línii Svetové ekonomické fórum od roku 2012 identifikuje vodné krízy³ ako jedno z piatich najväčších globálnych rizík v zmysle dopadu na svetovú spoločnosť. Výhľadovo sa rizikovosť globálneho nedostatku vody bude zvyšovať nielen v dôsledku rastúcej populácie (podľa mediánovej projekcie OSN do roku 2030 svetová populácia prekoná hranicu 8,5 mld. obyvateľov), ale najmä extrémneho počasia v dôsledku klimatickej zmeny, ktorého prejavy sú v súčasnosti čoraz frekventovanejšie pozorovateľné. Pri reflektovaní na celosvetovú distribúciu vody možno v tejto línii argumentovať, že viac ako 140 členských štátov OSN bude v budúcnosti v rôznej miere vystavených zvýšenému riziku vzniku konfliktov o vodu z cezhraničných jazier a povodí riek, ktorých okolie obýva viac ako 40 % svetovej populácie. Osobitnú komplikáciu v tomto vývoji predstavuje neurčitosť medzinárodného práva pre otázky riadenia a využívania cezhraničných vodných tokov, neposkytujúca v tomto smere dostatočnú právnu úpravu.

V otázke vody v kontexte aktuálnych globálnych výziev vystupuje po vzore sumerských mestských štátov a ich závislosti na vodách Eufratu a Tigridu do popredia Sýria, Irak, v menšej miere Irán a v neposlednom rade Turecko, ktoré oplýva kontrolou prameňov a horných tokov týchto starodávnych riek. Relatívne novou a pomerne prehliadanou geopolitickou realitou je v tejto súvislosti Juhovýchodný anatolský projekt (*Güneydoğu Anadolu Projesi*, ďalej GAP) – rozsiahla sieť vodných priehrad, elektrární a zavlažovacích systémov, ktorú Turecko buduje na Eufrate a Tigride od 80. rokov 20. storočia. Projekt prechádza deviatimi provinciami v juhovýchodnej časti krajiny s prevažne kurdskou populáciou, pričom región patrí vo vnútroštátnom meradle medzi dlhodobo najzaostalejšie. Od svojho pôvodného zamerania na generovanie elektrickej energie pre rozvinuté regióny na západe krajiny sa GAP v priebehu rokov transformoval do rozsiahleho viacúčelového projektu, inkorporujúceho takmer všetky typy rozvojovej činnosti. Simultánne sa z neho stal významný geostrategický nástroj pre presadzovanie vládnych záujmov v sfére domácej i zahraničnej politiky. Využívanie vody ako nástroja ovplyvňovania politiky na Blízkom východe je v tomto zmysle potrebné zasadiť do kontextu vedúcich princípov zahraničnej politiky Turecka v 21. storočí s osobitným dôrazom na bezpečnostnú dimenziu v podobe výhradného postavenia kurdskeho faktora a jeho cezhraničného presahu.

Ako bolo naznačené, teritoriálny záber GAP ovplyvňuje hospodársky vývoj, kvalitu životného prostredia a sociálne aspekty života v provinciách s dominantným zastúpením kurdskeho etnika v Turecku, na severe Sýrie i v Iraku. Paralelne s asertívno-expanzívnuou politikou Turecka s cieľom *vykorenenia kurdskeho terorizmu* v podobe nedávnych intervencií na severe Sýrie či posilňovania pozície v irackom Kurdistane dochádza k citelnému obmedzovaniu prietoku riek na dolnom toku s dopadmi na lokálny energetický a poľnohospodársky sektor. V kontexte globálnych výziev s dôrazom na fenomén mimoriadneho sucha, ktoré región zasiahlo začiatkom roku 2021, uvedené opatrenia naznačujú

² HULÍNEK, D. (2017): Lagaš a Umma v Sumeri. Dlhodobý spor dvoch miest a ich štátov.

³ V správe z roku 2021 sa vodná kríza spája s potravinovou krízou v rámci jednej kategórie kríz prírodných zdrojov. Pozri aj The Global Risks Report (2021).

trend zneužívania kontroly nad vodnými tepnami regiónu ako komplementárneho nástroja pre presadzovanie tureckých záujmov. Cieľom článku je zhodnotiť aktuálnu politiku Turecka v kontexte naznačených globálnych výziev a naznačiť tak potrebu znovuoživenia diskusie o postavení vody ako perspektívneho konfliktogénneho faktora v regióne.

1 Juhovýchodný anatolský projekt

GAP možno označiť ako najrozsiahlejší a najnákladnejší projekt v histórii moderného Turecka, ktorý sa zároveň radí medzi najväčšie rozvojové projekty svojho typu v celosvetovom meradle. Rozprestiera sa naprieč deviatimi provinciami⁴ na juhovýchode krajiny, ktoré predstavujú približne 10,7 % územia a populácie Turecka. Pôvodným zámerom projektu, ktorého hodnota sa odhaduje na 32 mld. USD, bolo vybudovať sieť 22 vodných priehrad, 19 vodných elektrární a rozsiahlych zavlažovacích systémov, ktoré by zabezpečili výrobu elektrickej energie v rozsahu 27 mld. kWh ročne a zavlažovania územia o veľkosti 1,8 mil. hektárov na juhovýchode Turecka. Podobne ako pri obdobne ambiciózných projektoch, aj v prípade GAP bola otázka finalizácie projektu predmetom meškaní a odkladov termínov (posledný odhad ukončenia projektu sa orientuje na rok 2023).

Najznámejším prvkom GAP je priehrada Atatürk, ktorá sa nachádza v Şanlıurfe v blízkosti hraníc so Sýriou. Pomocou gravitačného prietoku vody, ktorá je odklonená z jednej z najväčších priehrad sveta, je zavlažovaných takmer 5 000 km² ornej pôdy v rámci Harranskej nížiny.⁵

Obrázok 1: Lokality existujúcich a plánovaných vodných priehrad/elektrární ako prvkov GAP (k roku 2015)

Prameň: Map of the Ilisu Dam affected region (2015).

Pôvodné zameranie GAP ako integrovaného regionálneho projektu sa od jeho formálnej konceptualizácie v 70. rokoch 20. storočia postupne rozšírilo na ďalšie sféry, vrátane celkového zlepšovania poľnohospodárskej a priemyselnej produkcie. Podľa oficiálnej definície *Regionálnej rozvojovej administratívy GAP* (hlavnej styčnej a rozvojovej inštitúcie pre otázky

⁴ Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa a Şırnak.

⁵ KAPLAN, R. D. (2013): Pomsta geografie: čo mapy vyprávajú o prítomných konfliktoch a boji proti osudu, s. 278.

projektu) si projekt dáva za cieľ zlepšiť úroveň príjmu a kvality života miestneho obyvateľstva, znížiť regionálne a vnútroregionálne rozdiely či prispievať k národnému hospodárskemu rozvoju a sociálnej stabilite prostredníctvom zvyšovania produktivity a pracovných príležitostí na lokálnej úrovni.⁶ V tejto súvislosti vystupuje do popredia pozoruhodne uniformná definícia projektu naprieč takmer všetkými vládnymi dokumentmi, článkami a predmetnými publikáciami, evokujúc dojem jednohlasného konsenzu o tom, čo GAP je. Výrazne technický a racionálny tón, ktorý táto uniformita propaguje, vyvoláva pomerne nebezpečnú percepciu, že v prípade GAP ide o apolitický, sterilný a priamy projekt.⁷ GAP sa však v priebehu dekád pretransformoval do obsiahlej, ambicióznejšej schémy, ktorá sa zamerala na celkovú reorganizáciu politickej, sociálnej, ekonomickej a kultúrnej tváre regiónu na pozadí komplexnej premeny miestnej populácie.⁸ Hoci výskum GAP ponúka celé spektrum otázok spadajúcich do problematiky hospodárskeho rozvoja ako hlavného nositeľa regionálnej mocenskej politiky Turecka (o. i. v kontexte exportného potenciálu miestneho energetického a poľnohospodárskeho sektora, priemyselného osídľovania a podpory turizmu v regióne, pozicionovania vody ako strategického obchodného artiklu a pod.), viacero otázok týkajúcich sa spôsobu, akým štátne orgány racionalizovali vznik a rozvoj aktivít spadajúcich pod GAP zostáva poddimenzovaných. Do uvedenej kategórie spadá najmä využívanie GAP ako strategického nástroja v boji proti povstaniam a asimilácii kurdskej menšiny, ako aj nátlakového prostriedku vo vzťahu k Sýrii a Iraku, pri ktorých nad rámec špecifik vzájomných relácií výrazne rezonuje zmieňovaný kurdský faktor.

Kontinuálny rozvoj GAP umožňuje o. i. vysoká úroveň alokovaných vládnych výdavkov (v priebehu 90. rokov GAP pohltil 7 % všetkých verejných investícií), čo na pozadí klesajúcej ekonomickej závislosti Turecka na poľnohospodárstve paradoxne vyzdvihuje skôr politickú dimenziu projektu. Pretrvávajúca hospodárska a sociálna zaostalosť dotknutých provincií, ktorú sa v priebehu dekád napriek deklarovanému záujmu o podporu sociálneho rozvoja a vzniku pracovných príležitostí nepodarilo výraznejšie zlepšiť, je v citel'nom kontraste s vnímanou úspešnosťou na poli produkcie elektrickej energie z vodných zdrojov, pri ktorej sa darí napĺňať stanovené ciele na viac ako 70 %. Napriek pretrvávajúcemu trendu pracovnej migrácie z regiónu, vysokej úrovne nezamestnanosti a negramotnosti u dospelaj populácie tureckí štátni predstavitelia vyzdvihujú GAP ako významný prvok v procese tureckého rozvoja.⁹ Región juhovýchodnej Anatólie patrí nielen medzi regióny s dlhodobou nižšou úrovňou HDP, ale v priamej relácii s vlnami politických konfliktov a nízkou úrovňou investícií aj medzi regióny s najvyššou mierou nezamestnanosti. Demonštráciou tohto trendu je rok 2009, v ktorom v reflexii na krátkodobé úsilie o riešenie kurdskeho konfliktu došlo k 12-ročnému zlepšeniu medziročnej úrovne nezamestnanosti o 5 percentuálnych bodov, ako aj takmer 9 % poklesu migrácie v porovnaní s rokmi 2007 – 2008. Na druhej strane, zlyhanie úsilia o riešenie kurdskej otázky v roku 2015 podmienilo nástup trendu zhoršujúcich sa výsledkov v podobe zvýšenia miery nezamestnanosti na úroveň 16,5 % a miery vyst'ahovalectva na 9,8 %.¹⁰

Osobitným rozmerom GAP je otázka sociálnych, kultúrnych a environmentálnych dopadov rozvoja projektu. Zvýšený aktivizmus Turecka súvisiaci s uchádzaním sa o členstvo v Európskej únii, a de facto demonštráciou hodnotovej kompatibility, sa na prelome milénii odrazil aj na formulovaní doplnkových cieľov GAP, ktoré po novom zahŕňali dôraz na komunitnú participáciu, zvyšovanie kvality občianskych služieb, zlepšenie postavenia žien,

---

⁶ What's GAP? (2015).

⁷ POOL, A. – GROVER, V. I. (2006): GAPs in the Dialogue of Governance: Conflicting Ideologies of Development in Turkey.

⁸ BILGEN, A. (2019): The Southeastern Anatolia Project (GAP) in Turkey: An Alternative Perspective on the Major Rationales of GAP.

⁹ OZKAHRAMAN, C. (2017): Water power: the domestic and geostrategic dimensions of Turkey's GAP Project.

¹⁰ KIRAL, E. – MAVRUK, C. (2017): Regional Unemployment Disparities in Turkey.

ochranu životného prostredia a pod. Táto krátkodobá reorientácia kontrastovala s pozíciou medzinárodného spoločenstva, ktoré v 90. rokoch kritizovalo Turecko za sociálne a environmentálne dopady výstavby a udržiavania vodných priehrad. V spojitosti s prebiehajúcou transformáciou zahraničnej politiky Turecka, obzvlášť v zmysle adaptovania jej západného vektoru, vystúpila do popredia kontroverzná výstavba priehrady a vodnej elektrárne Ilisu na rieke Tigris v rokoch 2006 – 2018. Výstavba priehrady v provincii Mardin mala za následok nielen rozsiahle vysídlenie miestnej populácie (podľa odhadov postihla viac ako 71 000 osôb), ohrozenie jedinečnej fauny a flóry s presahom na Mezopotámske mokrade, ale aj zaplavenie starobylého mesta Hasankeyf starého viac ako 10 000 rokov. Budovanie Ilisu sa stalo predmetom medzinárodnej kritiky, ktorá v roku 2008 vyústila do stiahnutia kľúčových zahraničných investorov. Napriek nepriaznivým okolnostiam Turecko od realizačného zámeru neupustilo a v priebehu roka 2020 zaviedlo v lokalite prvé vodné turbíny.

Problematickým aspektom GAP v nastavovaní tureckých zahraničných vzťahov sú významné dopady projektu v zmysle kvantitatívnych a kvalitatívnych strát vody v štátoch na dolnom toku Eufratu a Tigridu. Kým pred realizáciou GAP Turecko spotrebovávalo v priemere 10 % týchto vôd, v nadväznosti na finalizáciu projektu sa nárast spotreby očakáva až nad úroveň 50 %, čo by malo za následok drastické redukovanie množstva prepúšťanej vody.¹¹ Plné spustenie GAP by podľa odhadov mohlo v Sýrii spôsobiť pokles prietoku Eufratu o 40 %, v prípade Iraku o viac ako 80 %. Obavy zo zníženej kvality vody súvisia o. i. s rozsiahlou poľnohospodárskou produkciou, využívaním hnojív a vodnej náročnosti pestovania niektorých plodín, ktoré by vzhľadom na obmedzený prietok predstavovali zvýšené riziko koncentrácie nepriaznivých látok. Uvedené obavy sú prízvukované najmä v kontexte ohrozenia uspokojovania dlhodobých energetických a poľnohospodárskych potrieb v Sýrii a Iraku. V tejto línii viacerí autori argumentuje, že práve otázka kritického nedostatku vody mohla figurovať ako jeden z faktorov nástupu sýrskej revolúcie v roku 2011, ako aj vzostupu tzv. Islamského štátu.

Vzhľadom na mimoriadnu citlivosť otázky sa Turecko, Sýria a Irak od 60. rokov usilovali o usporiadanie trilaterálnych vzťahov v otázke distribúcie vody, avšak s minimálnym úspechom. Hlavnou príčinou doterajšieho zlyhania rokovaní je interpretácia práv na využívanie povodia Eufratu a Tigridu v rozdielnych kontextoch, čo do značnej miery možno pripisovať naznačenej absentujúcej úprave v rámci medzinárodného práva. Nakoľko Turecko v línii s tzv. Harmonovou doktrínou využíva z pozície kontroly horného toku riek medzinárodné povodie na svojom území podľa vlastného uváženia, interpretácia Sýrie a Iraku v zmysle dedičných práv miestnej populácie na neobmedzené využívanie vôd Eufratu a Tigridu po vzore starovekých civilizácií naráža v tomto prípade na konfliktnosť. Najvýznamnejším úspechom trilaterálnych rokovaní je dohoda z roku 1987, ktorá stanovuje zabezpečenie prietoku 500 m³/s, ktorú však Turecko príležitostne unilaterálne porušuje.¹² Vzhľadom na aktuálne zmrazenie rokovaní podlieha hlavná úprava vzájomných „vodných“ vzťahov primárne bilaterálnym dohodám.

Vodná politika Turecka voči Sýrii a Iraku zároveň do značnej miery odráža špecifiká a komplexnosť vzájomných bilaterálnych vzťahov. Výrazným motívom týchto relácií je práca s kurdským faktorom, popr. prístup jednotlivých štátov k riešeniu kurdskej otázky – kým v prípade Iraku možno identifikovať aj obdobia relatívne priaznivého nastavenia (najmä v 80. rokoch, keď oba štáty čelili výzve v podobe kurdskej separatistov), v otázke turecko-sýrskych vzťahov možno konštatovať historickú animozitu, podmienenú o. i. sýrskou podporou Strany kurdskej pracujúcich (ďalej PKK). Využívanie vody v zahraničnej politike Turecka bolo v tejto línii citelné obzvlášť v 90. rokoch, a to v odmietnutí prerušenia dodávok vody do Iraku počas vojny v Perzskom zálive, ako aj v silnej nátlakovej politike voči Sýrii z dôvodu

---

¹¹ DOHRMANN, M. – HATEM, R. (2014): The Impact of Hydro-Politics on the Relations of Turkey, Iraq, and Syria.

¹² Ibid.

poskytovania útočiska lídrovi PKK Abdullahovi Öcalanovi. V kontexte škály faktorov, ktoré v novodobých dejinách formujú vzťahy Turecka so Sýriou a Irakom je však otázka unilaterálnej vodnej politiky Turecka považovaná za marginálnejší faktor, ktorý, napriek príležitostnému stimulovaniu bi- a trilaterálneho napätia, vo výraznejšej miere nenechal doterajšie nastavenie vzťahov. Popri hlavných determinantoch regionálneho vývoja v podobe kurdskej otázky, terorizmu, migračných tlakov, závislosti Turecka na dodávkach irackej ropy, obchodných väzieb a pod. bol potenciálny vplyv vodného faktora na formovanie vzájomných relácií vnímaný skôr komplementárne a riziko vypuknutia tzv. vodných vojen ako relatívne nízke.

2 Regionálne dopady globálnych výziev – sucho v roku 2021

Z výskumu pod vedením B. Cooka, klimatického vedca pôsobiaceho v NASA, vyplýva, že nedávna séria období sucha v oblasti Levantu bola pri pravdepodobnosti min. 89 % najhoršia za posledných 900 rokov.¹³ V tejto línii boli od 90. rokov pozorované série veľkého sucha najmä v oblasti Sýrie, ktoré v kontexte prepuknutia rozsiahleho konfliktu v roku 2011 podnietili diskusie o potenciáli dopadov klimatickej zmeny ako podporného faktora konfliktu. Regionálne vyhliadky poukazujú na pokračovanie tohto trendu v najbližšom storočí, čo v kontexte naznačených výziev súvisiacich s nedostatkom vody, potravinovou bezpečnosťou a populačným rastom v regióne, prebiehajúcich na pozadí mimoriadnej komplexnosti Blízkeho východu, predpokladá ešte výraznejšie posilňovanie tradičných tenzií.

2.1 Turecko

Začiatkom roka 2021 zaznamenalo Turecko na väčšine svojho územia mimoriadne sucho, ktoré malo za následok výrazný pokles hladiny rezervoárov na tureckom území, v oblasti Istanbulu až na úroveň 25 % kapacity. Hoci sa situácia na západe krajiny relatívne rýchlo stabilizovala, výstrahy pred podpriemernými zrážkami v centrálnej a južnej časti Turecka pretrvávali aj v nadchádzajúcich mesiacoch.¹⁴ Satelitná snímka na obrázku 2 ukazuje stav zásob podzemnej vody k januáru 2021, farebne odzrkadľujúc percentil vlhkosti v porovnaní v dlhodobými záznamami. Podzemná voda je významným zdrojom pitnej vody a zavlažovania, ktorá zároveň umožňuje udržiavať vodné prúdy počas suchších období.

Trend klesajúcich zrážok je v Turecku pozorovaný najmä od druhej polovice roka 2019, pričom rok 2020 bol v zmysle celkového úhrnu najsuchším za posledných päť rokov. Druhá polovica roka bola pre väčšinu tureckých provincií obdobím, v ktorom bol na mesačnej báze zaznamenaný podpriemerný úhrn, čo v celoštátnom meradle predstavovalo až 48 % pokles oproti priemeru v rokoch 1981 – 2010. Uvedený vývoj sa odrazil nielen v dramatickom poklese úrody (škody boli zaznamenané počas letnej i zimnej žatvy), ale aj vo vyvolaní pocitov neistoty v otázke budúcnosti poľnohospodárskej produkcie, a to najmä v oblastiach závislých na vode z miestnych rezervoárov.¹⁵

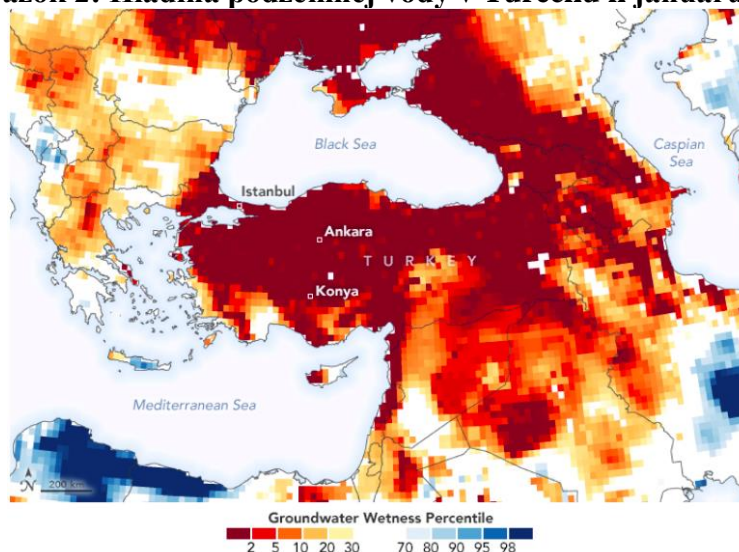
---

¹³ Pozri aj COOK, B. I. – ANCHUKAITIS, K. J. – TOUCHAN, R. – MEKO, D. M – COOK, E. R. (2016): Spatiotemporal drought variability in the Mediterranean over the last 900 years.

¹⁴ GDO Analytical Report: Drought in Turkey - January 2021 (2021).

¹⁵ Turkey Experiences Intense Drought (2021).

Obrázok 2: Hladina podzemnej vody v Turecku k januáru 2021

Prameň: Turkey Experiences Intense Drought (2021).

2.2 Sýria a Irak

Nakoľko sa podnebie Sýrie a Iraku vyznačuje výraznou sezónnosťou zrážok a prirodzene polosuchým podnebím, ročná vodná bilancia týchto regiónov je definovaná vývojom od októbra do apríla, pričom naakumulované deficity pretrvávajú po zvyšok roka. Aktuálnu situáciu možno preto pripisovať práve mesačnému podpriemernému úhrnu zrážok od jesene 2020, pričom vzhľadom na negatívne projekcie na leto 2021 možno predpokladať, že závažné problémy v otázke zavlažovania, pasienkovej biomasy či zásobovania vodou budú pretrvávať v najbližších niekoľkých mesiacoch.¹⁶ Medzi oblasti najviac zasiahnuté suchom v roku 2021 patrí Hasaka v severnej Sýrii a severoiracké guvernoraty Ninive a Arbíl, ktoré zároveň patria medzi oblasti výrazne zasiahnuté nedávnym, resp. stále prebiehajúcim konfliktom, exponujúc dopadom mimoriadneho sucha od 3 do 10 mil. ľudí.

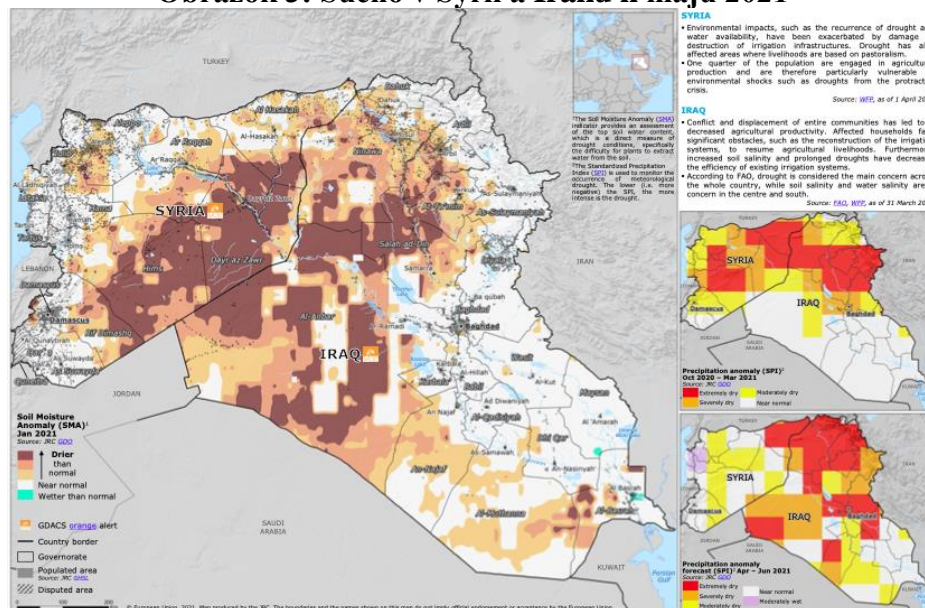
V porovnaní s Tureckom sú environmentálne dopady mimoriadneho sucha v Sýrii a Iraku výrazne citeľnejšie. Vybrané príčiny možno nachádzať v poškodení, resp. zničení zavlažovacej infraštruktúry, absencii verejných služieb, ako aj rozsiahlom vnútornom a vonkajšom vysídlení osôb v dôsledku vojny a ozbrojeného konfliktu. V kontexte aktuálneho vývoja sa pod nepriaznivú situáciu nemalou mierou podpisuje pandémia ochorenia COVID-19, finančná kríza v oboch krajinách a v prípade irackého exportu taktiež príležitostný pokles ceny ropy. Uvedené faktory zhoršujú podmienky miestnych poľnohospodárskych aktivít a simultánne prehľbujú zraniteľnosť dotknutých komunit voči environmentálnym šokom v podobe nečakane suchých období, ktoré v centrálnej a južnej časti Iraku dopĺňa problém zvýšenej salinity pôdy a vody.¹⁷

¹⁶ GDO Analytical Report: Drought in Syria and Iraq – April 2021 (2021).

¹⁷ Syria, Iraq | Drought – DG ECHO Daily Map (2021).

Obrázok 3: Sucho v Sýrii a Iraku k máju 2021

Pozn. Intenzita farby indikuje veľkosť anomálie: hnedá – vlhkosť pôdy, červená – úhrn zrážok (1: október 2020 – marec 2021, 2: predikcia na apríl – jún 2021).
Prameň: Syria, Iraq | Drought – DG ECHO Daily Map (2021).

3 Komplementárnosť vybraných aspektov pôsobenia Turecka na riešenie kurdskej otázky v Sýrii a Iraku

3.1 Vojensko-politická rovina

Keď pri príležitosti 74. Valného zhromaždenia OSN v roku 2019 turecký prezident Recep Tayyip Erdoğan predostrel svoj plán o vytvorení tzv. bezpečnej zóny na severe Sýrie, máloktorý člen medzinárodného spoločenstva zostal napriek kontroverznosti tohto plánu prekvapený. Komunikovaným zámerom plánu bolo vytvoriť územný pás pozdĺž hranice s Tureckom, ktorý by slúžil ako bezpečné miesto pre realokáciu 1 – 2 mil. sýrskych utečencov z provizória na tureckom území.¹⁸ Prezident Erdoğan v tejto súvislosti prízvukoval primárnosť vyčistenia častí územia Sýrie na východ od Eufratu od teroristických živlov pôsobiacich na území kurdskej Rojavy (Západný Kurdistan) s osobitným dôrazom na PKK a ľudové obranné jednotky YPG, ktoré preukazovali efektívnosť v prebiehajúcom boji proti tzv. Islamskému štátu. Z pohľadu Turecka však simultánny rozmach kurdskej autonómnej samosprávy s väzbami na PKK v tesnej blízkosti Severného Kurdistanu predstavoval v širšom kontexte zhmotňovanie najzávažnejšej bezpečnostnej hrozby.

Predstaveniu tureckej vízie predchádzala počiatková fáza jej realizácie v podobe dvoch cezhraničných operácií Turecka na sýrskom území, Štítu Eufratu v auguste 2016 a Olivovej ratolesti v januári 2018, nasledovaných v októbri 2019 Prameňom mieru. Ústredným motívom týchto operácií bolo v rámci oficiálnej rétoriky vyčisťovania oblasti od teroristov násilné zabratie kurdskej oblasti na sýrskom území, sprevádzané substitúciou vnútorne vysídlenej kurdskej populácie Sýrčanmi z iných oblastí. Zatiaľ posledná turecká intervencia v podobe operácie Jarný štít v marci 2020 predstavovala, na rozdiel od predchádzajúcich operácií so silne protikurdským motívom, otvorený zásah proti sýrskemu režimu v priestore Idlibu na severozápade krajiny.

V prípade Iraku je problematika kurdskeho faktora podstatne špecifickejšia, o. i. s ohľadom na strategické väzby Turecka s Regionálnou vládou irackého Kurdistanu (ďalej

¹⁸ Turkey - President Addresses General Debate, 74th Session (2019).

KRG). Presadzovanie politiky nulových problémov sa od roku 2008 odrazilo aj na prístupe Turecka k riešeniu kurdskej otázky, ktoré v prípade KRG vyústilo do rozvoja úzkych ekonomických, politických a neskôr taktiež bezpečnostných a kultúrnych vzťahov. Intenzita vzájomných väzieb postupne nadobudla rozmery korešpondujúce s tvrdením, že ak by iracký Kurdistan bol samostatným štátom, patril by medzi 10 najvýznamnejších obchodných partnerov Turecka. K citel'nému ochladeniu vzájomných vzťahov došlo krátko v nadväznosti na referendum o nezávislosti regiónu irackého Kurdistanu v septembri 2017. V tejto súvislosti prezident Erdoğan vyhlásil, že ak Turecko nadobudne pocit ohrozenia vlastného územia, nebude váhať použiť vojenské prostriedky.

Dlhobobý turecký záujem na eradikácii PKK, ktorá na území irackého Kurdistanu nachádza svoje tradičné útočisko, predstavoval z hľadiska priaznivejšej rekalibrácie vzťahov vhodnú protiváhu. Od roku 2019 dochádza v línii s týmto zámerom k posilňovaniu prítomnosti Turecka na území irackého Kurdistanu v podobe budovania siete početných horských základní a checkpointov, ktorá plní funkciu opornej kostry realizácie cezhraničných kampaní. Posledná intervencia z konca apríla 2021 sa uskutočnila vo forme pozemnej a vzdušnej ofenzívy v oblastiach Zap, Metina a Avašin, pričom prezident Erdoğan pri tejto príležitosti zopakoval, že *v budúcnosti Turecka, Iraku a Sýrie separatistické teroristické organizácie a terorizmus nemajú žiadne miesto*.¹⁹ Hoci sa operácie uskutočnili v období, keď Erdoğanova vláda čelí obzvlášť nepriaznivej situácii na domácej i zahraničnej scéne²⁰, v porovnaní s vývojom okolo februárovej ofenzívy²¹ sa aprílové intervencie nestretli s väčšími výhradami zo strany KRG, popr. Iránu, ktorý na irackom území háji vlastné záujmy. Voči postupu Turecka sa formálne ohradil Irak, ktorý prítomnosť tureckého ministra obrany na jednej z vojenských základní označil za porušenie irackej suverenity, situácia však, vzhľadom na spoločný záujem, ďalej neeskalovala. Krátko na uskutočnenie aprílových operácií Turecko avizovalo záujem na zriadení novej vojenskej základne v zmieňovanej Metine, ktorú vníma ako ďalší „míľnik na ceste“ k pohoriu Qandil, kde sídli hlavné riadiace centrum PKK. Podľa odhadov sa v oblasti irackého Kurdistanu a Bášiky na východ od Mosulu v súčasnosti nachádza cez 5 000 tureckých síl.²²

3.2 Premieňanie vody na zbraň

Na pozadí regionálneho trendu mimoriadneho sucha sa popri vojensko-politickej rovine riešenia kurdskej otázky objavujú znepokojivé kroky Turecka, ktoré indikujú tendencie k zneužívaniu vody ako nástroja ovplyvňovania politiky a vývoja v Sýrii a Iraku. Napriek stanovenému prietoku vody na úrovni 500 m³/s Turecko v súčasnosti neprepúšťa ani 200 m³. Drastické obmedzenie prietokov vody, ktoré v oblastiach na severe Sýrie pozorujú najmä v priebehu posledných mesiacov vyvracia možný argument o dopade úbytku zrážok, ktorý Turecko pocítilo začiatkom januára 2021. Pravdepodobnou alternatívou je cielené zadržiavanie vody v priehradách GAP, ktoré má na dolnom toku Eufratu za následok vyschnutie studní, zastavenie výroby pitnej vody, vyprahnutie zasiatych polí a súvisiace mimoriadne kritické vyhlídky v otázke objemu budúcej úrody (v Sýrii sú to najmä tzv. obilnice Sýrie v okolí Rakky a Kobaní), obmedzenie výroby a dostupnosti elektrickej energie a v neposlednom rade hrozbu environmentálnych dopadov na zmieňované Mezopotámske mokrade. Uvedené implikácie obmedzeného prietoku vody sa dotýkajú predovšetkým Rojavy, kde poľnohospodársky sektor čelí masívnym škodám, pričom v prípade priehrady Tišrín dochádza k bilancovaniu prístupu k pitnej vode a redukcii výroby elektrickej energie pre lokálne potreby.

¹⁹ TASTEKIN, F. (2021): Turkish forces in fresh offensive against PKK in Iraqi Kurdistan.

²⁰ Statement by President Joe Biden on Armenian Remembrance Day (2021).

²¹ Pozri aj TASTEKIN, F. (2021): Turkey could leverage hostage tragedy to reach Sinjar.

²² ZAMAN, A. (2021): Turkey to establish new military base in Iraqi Kurdistan.

Tieto trendy je zároveň potrebné vnímať v kontexte pandémie ochorenia COVID-19, ktorá sa v prípade Rojavy odráža najmä na nedostatku zdravotníckych a testovacích potrieb, avšak v prípade pretrvávania nedostatku vody ako nástroja uskutočňovania základných preventívnych opatrení možno očakávať jej ďalšie zhoršovanie. Podľa Human Rights Watch k nepriaznivému vývoju pandemickej situácie v Hasake prispieva postoj Turecka, resp. Tureckom podporovaných síl v otázke správy vodnej stanice Allouk, ktorá poskytuje vodu 460 000 obyvateľom guvernoraátu vrátane troch táborov pre vysídlené osoby. Od začiatku pandémie boli zaznamenané opakované, niekoľkodňové prerušenia činnosti stanice vo forme dodávok pitnej vody, pričom zástupcovania neziskového sektora poukazujú na možný súvis s tlakom tureckej strany na poskytovanie elektrickej energie zo stanice Mabroukeh, ktorá, na rozdiel od Allouk, zostala pod kontrolou sýrskych, resp. kurdských autorít.²³ Sýrske observatórium pre ľudské práva v tejto súvislosti varuje pred humanitárnou krízou, ktorá by v prípade pokračujúcich problémov s dodávkami vody ohrozila takmer 2,5 mil. obyvateľov v rôznych oblastiach Rakky, Hasaky, Daj raz-Zaur a Kobaní.²⁴

Dopady obmedzeného prietoku riek sú citeľné aj v Iraku, ktorý má v porovnaní so Sýriou relatívne priaznivejšiu východiskovú pozíciu pre prípadné rokovania. Osobitnú úlohu pri tom zohráva sfinalizované memorandum o porozumení, ktoré zdôrazňuje význam spolupráce v oblasti riadenia vodných zdrojov Eufratu a Tigridu. Ako však bolo naznačené, v prípade Iraku môže znižovanie prietoku riek podmieňovať rozširovanie problému zvýšenej slanosti vody a pôdy a s tým súvisiace zvyšovanie napätia v oblasti. Hoci podľa Partnerstva vody, mieru a bezpečnosti, ktoré v pravidelných intervaloch aktualizuje predikcie vzniku a vývoja „vodných“ konfliktov sa v najbližšom období tento typ konfliktu v Iraku a Sýrii neočakáva, na úrovni regiónov sú takéto tendencie stále pozorovateľné.²⁵

Záver

Životy ľudí v Sýrii a Iraku boli oddávna späté s vodami Eufratu a Tigridu. Kontrola Turecka nad hornými tokmi týchto vodných tepien regiónu, ktorých bezbrehé využívanie Turecko odvádza od tzv. Harmonovej doktríny, bola prehĺbená vybudovaním siete vodných priehrad, elektrární a zavlažovacích systémov známych pod označením Juhovýchodný anatolský projekt. Tento projekt, ktorý v prípade finalizácie a spustenia v plnom rozsahu zvýši vodnú spotrebu Turecka z 10 % na viac ako 50 %, robí z Turecka vodnú mocnosť, ktorá by k svojmu potenciálu mala pristupovať citlivo a obozretne. Juhovýchodný anatolský projekt má dnes oproti svojmu pôvodnému zameraniu rozmer ambiciózneho multisektorového projektu, ktorý však nedosahuje stanovené výsledky v žiadnej z oblastí s výnimkou produkcie energie z vodných elektrární. Nad rámec citeľne politického motívu, ktorého hlavným adresátom je kurdska menšina obývajúca juhovýchodné provincie, sa projekt vyznačuje viacerými environmentálnymi, sociálnymi či kultúrnymi kontroverziami.

Juhovýchodný anatolský projekt a s ním súvisiace riziká ovplyvňujú vzťahy Turecka so Sýriou a Irakom. Hoci faktor vody predstavuje výrazný prvok vo vzájomných reláciách, popri škále špecifických determinantov podmieňujúcich formovanie bilaterálnych vzťahov bol dlhodobo vnímaný skôr ako komplementárny.

Zistenia v článku poukazujú na perspektívny vplyv klimatickej zmeny a súvisiacich globálnych výziev, ktoré by konfliktogénny potenciál vody mohli do budúcnosti posilňovať. Mimoriadne suchá, ktoré v regióne Blízkeho východu možno pozorovať v posledných rokoch, prekonávajú historické maximá a zároveň sa negatívne odrážajú na kľúčových zásobách podzemných vôd. V kombinácii s očakávaným populačným rastom, potravinovou krízou, ako aj neistotami ekonomického vývoja, ktoré sú očakávateľné najmä v štátoch s významným

²³ Turkey/Syria: Weaponizing Water in Global Pandemic? (2020).

²⁴ Euphrates river crisis | Turkey keeps retaining Syria's share of water (2021).

²⁵ WPS Global Early Warning Tool – March 2021 Quarterly Update (2021).

postavením poľnohospodárskeho sektora možno predpokladať, že tradičné regionálne tenzie budú v dôsledku týchto trendov ešte výraznejšie.

Štáty sa pri presadzovaní svojich záujmov uchylujú k využívaniu najrôznejších kontroverzných prostriedkov, pričom využívanie tak nenahradiťelného prírodného zdroja, akým je voda, bezpochyby patrí medzi najspornejšie z nich. Osobitný rozmer politike tzv. vodných mocností dodáva v súčasnosti pandemická situácia v spojitosti s ochorením COVID-19, pri ktorého prevencii zohráva voda kľúčovú úlohu. Článok zasadzuje súčasné postupy Turecka v otázke obmedzovania prietoku vody na menej ako 50 % dohodnutého objemu za sekundu do širšieho bezpečnostného a zahraničnopolitického kontextu, ktorého nosným pilierom sú prístupy k riešeniu kurdskej otázky.

V nadväznosti na zistenia o trende pretrvávajúcích období veľkého sucha a súvisiacich výziev článok naznačuje potrebu znovuotvorenia diskusie o potenciáli vody ako konfliktogénneho faktora na Blízkom východe, a to aj napriek nízkej pravdepodobnosti vzniku takto motivovaných konfliktov v krátkodobom horizonte. Otvorenou otázkou zostáva, do akej miery je turecká kombinácia vojensko-politických opatrení a nátlakovej vodnej politiky z pohľadu medzinárodného spoločenstva akceptovateľná, a to tak s ohľadom na ochranu ľudských práv a životaschopnosť hospodárstva, ako aj súvisiace výzvy, ktoré pokračujúca realizácia takejto politiky môže vyvolať v regionálnom a celosvetovom meradle.

Použitá literatúra:

1. BILGEN, A. (2019): The Southeastern Anatolia Project (GAP) in Turkey: An Alternative Perspective on the Major Rationales of GAP. [online]. In: *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, August 2019, s. 532-552. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1506287>
2. COOK, B. I. – ANCHUKAITIS, K. J. – TOUCHAN, R. – MEKO, D. M – COOK, E. R. (2016): Spatiotemporal drought variability in the Mediterranean over the last 900 years. [online]. In: *Journal of Geophysical Research-Atmospheres*, 4. 2. 2016. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1002/2015JD023929>
3. DOHRMANN, M. – HATEM, R. (2014): The Impact of Hydro-Politics on the Relations of Turkey, Iraq, and Syria. [online]. In: *Middle East Journal*, jeseň 2014, Vol. 68, No. 4, s. 567-583. [Citované 4. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/43698183>
4. Euphrates river crisis | Turkey keeps retaining Syria's share of water (2021). [online]. In: *Syrian Observatory for Human Rights*, 02. 05. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.syria.hr.com/en/215289/>
5. GDO Analytical Report: Drought in Syria and Iraq – April 2021 (2021). [online]. In: *European Commission - Joint Research Centre*, 23. 4. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: https://edo.jrc.ec.europa.eu/documents/news/GDODroughtNews202104_Syria_Iraq.pdf
6. GDO Analytical Report: Drought in Turkey - January 2021 (2021). [online]. In: *European Commission - Joint Research Centre*, 10. 2. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: https://edo.jrc.ec.europa.eu/documents/news/GDODroughtNews202102_Turkey.pdf
7. HULÍNEK, D. (2017): Lagaš a Umma v Sumeri. Dlhodobý spor dvoch miest a ich štátov. [online]. In: *Historická revue*, s. 40-47. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/37180917/Lagaš_a_Umma_v_Sumeri_Dlhodobý_spor_dvoch_miest_a_ich_štátov
8. KAPLAN, R. D. (2013): *Pomsta geografie: čo mapy vyprávajú o príštích konfliktoch a boji proti osudu*. Praha: Bourdon. ISBN 978-80-905173-6-3.

9. KIRAL, E. – MAVRUK, C. (2017): Regional Unemployment Disparities in Turkey. [online]. In: *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 2017, Vol. 54, Nr. 634, s. 107-134. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/files/articles/152820006733_7.pdf
10. Map of the Ilisu Dam affected region (2015). [online]. In: *Keep Hasankeyf Alive*. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: https://hasankeyfgirisimi.net/wp-content/uploads/2015/03/Map_GAP_4_Dams_sm2.jpg
11. OZKAHRAMAN, C. (2017): Water power: the domestic and geostrategic dimensions of Turkey's GAP Project. [online]. In: *Conflict, Security & Development*, Vol. 17, Nr. 5, s. 411-428. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/14678802.2017.1371988>
12. POOL, A. – GROVER, V. I. (2006): GAPS in the Dialogue of Governance: Conflicting Ideologies of Development in Turkey. In: GROVER, V. I.: *Water – Global Common and Global Problems*. New Hampshire: Science Publishers, 2006, s. 373-395. ISBN 1-57808-409-1
13. Statement by President Joe Biden on Armenian Remembrance Day (2021). [online]. In: *The White House*, 24. 4. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance-day/>
14. Syria, Iraq | Drought – DG ECHO Daily Map (2021). [online]. In: *Reliefweb.int*, 5. 5. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://reliefweb.int/map/syrian-arab-republic/syria-iraq-drought-dg-echo-daily-map-05052021>
15. TASTEKIN, F. (2021): Turkey could leverage hostage tragedy to reach Sinjar. [online]. In: *Al-Monitor*, 17. 2. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.al-monitor.com/originals/2021/02/turkey-iraq-iran-pkk-killing-13-captives-sinjar-operation.html#ixzz6uWmgKxy2>
16. TASTEKIN, F. (2021): Turkish forces in fresh offensive against PKK in Iraqi Kurdistan. [online]. In: *Al-Monitor*, 29. 4. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/turkish-forces-fresh-offensive-against-pkk-iraqi-kurdistan#ixzz6uWjYhQwo>
17. The Global Risks Report (2021). [online]. In: *World Economic Forum*, 19. 1. 2021. [Citované 3. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021>
18. Turkey - President Addresses General Debate, 74th Session (2019). [online]. In: *YouTube*, 24. 9. 2019. [Citované 3. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=Bve1yt0SEb4&t=13s>
19. Turkey Experiences Intense Drought (2021). [online]. In: *NASA Earth Observatory*. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://earthobservatory.nasa.gov/images/147811/turkey-experiences-intense-drought>
20. Turkey/Syria: Weaponizing Water in Global Pandemic? (2020). [online]. In: *Human Rights Watch*, 31. 3. 2020. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.hrw.org/news/2020/03/31/turkey/syria-weaponizing-water-global-pandemic>
21. What's GAP? (2015). [online]. In: *GAP Regional Development Administration*. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <http://www.gap.gov.tr/en/what-s-gap-page-1.html>
22. WPS Global Early Warning Tool – March 2021 Quarterly Update (2021). [online]. In: *The Water, Peace and Security Partnership*, 6. 4. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete: <https://waterpeacesecurity.org/info/global-tool-update-March-2021>

23. ZAMAN, A. (2021): Turkey to establish new military base in Iraqi Kurdistan. [online].
In: *Al-Monitor*, 30. 4. 2021. [Citované 5. 5. 2021]. Dostupné na internete:
<https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/turkey-establish-new-military-base-iraqi-kurdistan#ixzz6uWgzKmjx>

Kontakt:

Ing. Lenka Tomečková

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: lenka.tomeckova@euba.sk

POLITICAL CRISIS: TYPOLOGY AND METHODS OF ANALYSIS

Alina Țurcanu

University of European Studies of Moldova, Street Ghenadie Iablocikin 2/1
Chișinău 2069, Moldova, e-mail: alinaturcanu27@mail.ru

Abstract: The concept of socio-political crisis, its methodology, being a practical research tool, is quite poorly developed in literature. In Western sociology and political science, on the contrary, this subject has been given increased attention, crises and conflicts observed as a factor of social development, to allow the social system to move from unsustainable forms of development to more progressive ones. And the research is to develop recommendations on how to turn conflicts and crisis conditions into a maximum positive factor. Such a methodological approach is strengthened in terms of the history of the study and the particularities of the historical vision of nature and the political significance of crises.

Keywords: political crisis, political risk, political stability

JEL: D74 Conflict; Conflict Resolution; Alliances; Revolutions

Introduction

There are very few major scientific publications on domestic political science on the political significance of crises. The works of great scientists in crisis situations have hardly been studied - Platon, Polybius, Aristotle, Montesquieu, Hegel, Kant, etc. Aristotle, for example, in "Politics" systematized, for that period, all the serious dangers that threaten the well-being and the very existence of some states (democratic, aristocratic - separately for each type), as well as "salvation", the government's actions to overcome and prevent them. Many of his ideas retain methodological significance for studying political decisions in crisis situations.¹

To understand the nature of the political crisis, we must first consider the political crisis in the context of political space, time and political situation, which will make it possible to deduce a particular concept (political crisis) from general concepts (political space and political situation).

An important aspect in understanding the conflict can be called P. Bourdieu's analytical approach, based on the concepts of habitus and the social field. Agencies that occupy certain positions in the conflict carry out various strategies, using the resources they have (cultural capital, social capital, symbolic capital, political capital). The social field is the place of action and the prototyping of the actions undertaken by agents with permanent dispositions, which are to some extent assimilated during the experience of being in this field", mentioned Bourdieu. The concept of " field "is a tool of investigation of a regional conflict that allows a dialectical relationship between objective structures and subjective divisions P. P. Bourdieu's approach, which reflects the importance of the dialectic of human structure and construction of social reality, calls "constructivist structuralism", "structuralist constructivist" or "genetic structuralism".²

P. Bourdieu represented the socio-political space as a set of relationships and positions of social agents (actors) with significant political resources. The assertion of such a conception of political and social spaces as the order of the positions of social agents, possessing different resources (capitals). M. Foucault revealed the inseparable unity of space, power and knowledge.

---

¹ ARISTOTEL (2015): Politica. Proiect academic, 2015, p. 213-215.

² BOURDIEU, P. (2020): A Critical Introduction. Pluto Press, 2020, p. 142.

He developed the idea that power and domination appear when politics is combined with space and knowledge. The conceptualization of the political space both scientifically and on a daily basis is traditionally based on the postulate of the availability and unconditional autonomy of such a space. Thus, in "The Archeology of Knowledge", M. Foucault characterizes "politics" as one of the most important and completely independent areas of social life of the century XIX.³

Chapter 1

Today in the post-Soviet countries the formation of the political space takes place. "Built" can be called that political space in which the former system of political institutions and connections was destroyed, and the new one has not yet appeared. In such an "intermediate" situation, invisible and previously unseen differences between political forms and other forms of social power contacts begin to manifest themselves. In other words, the process that has passed before in all social spheres and entered into interdependent relations with them, seeks isolation and registration. In such periods, the danger of a crisis increases, which can threaten the collapse of the emerging space and in such moments the main defining category is political stability.

The concept of "political space" extends to both formal and informal institutions and political practices, including a class of more volatile phenomena - political processes. In the political sciences, it is practiced to look at the political crisis as one of the forms of the political process. The general political process takes place in three known forms: evolution, revolution and crisis. The main indicators of the political crisis are a sharp aggravation of the contradictions in political relations, the loss of control by the authorities over the development of extremely escalating contradictions and the existence of real threats to the security of the authorities and the political system as a whole.

The causes of the political crisis are more in the field of economic and social relations. In order to analyze the causes of the crisis, the following types of analyzes should be identified:

1. Historical analysis. The search for the social and political roots of the crisis is necessary by studying the dynamics of change in the main (most significant) indicators of the activities of the authorities and of society as a whole. This analysis will allow to establish the moment when negative factors appeared (or started to manifest). After discovering the "turning point", it is necessary to find out what exactly happened during this period.
2. Structural analysis. It is necessary to disperse the crisis situation into components and to understand exactly where the failure occurred. For example, if we talk about the crisis of a political party, it is necessary to identify the emergence of negative factors such as: the decline in the party's level of trust in the electorate, the emergence of an internal opposition in the leadership, the activities of active competitors, etc.
3. Classification of factors. The causes of the crisis can be different. They are divided into objective and cyclical changes, related to modernization, and subjective, coming from the characteristics of political leaders, as well as from the natural ones, characterizing climatic phenomena, earthquakes, etc.

The causes of the crisis can be external and internal. The former are related to the international political situation or extrasystemic factors, the latter with internal conflicts, management imperfection, the activities of different groups within the system and others.

---

³ FOUCAULT, M. (2002): The Archeology of Knowledge. Routledge, 2002, p. 125.

The causes of the political crisis can be: natural anomalies that radically change the living conditions of people on the territory of a state, natural and man-made disasters, which caused a disruption of the activities of the political management system, aggravating the contradictions between antagonistic and emerging elements of political system and foreign political events.

The synthesis of the different groups of causes of political crises can be identified most frequently:

- abuse of power and authority;
- changing the political situation;
- pressure from competitors;
- threats and risks to the security of the political system;
- economic instability;
- the collapse of the state financial system;
- natural disasters, etc.

Usually, a political crisis is seen as one of the stages of a political conflict. That is, the logical scheme is arranged as follows: contradiction - conflict - crisis.

Thus, a comprehensive analysis of the political situation should cover the interaction of all political actors, which together constitute the political system of society today. This circumstance is particularly important because the analysis of the past states of the political system for applied research is of little importance.

When we approach the solution of a concrete crisis situation, we must first determine what a crisis situation is in politics. The political crisis situation, in the opinion of E. Stern, is characterized by the presence of the following signs: 1) there is a threat to the immediate living conditions of the subject of political leadership; 2) the need to resolve a threatening situation is immediately; 3) decisions must be taken in considerable conditions of non-cooperation, which makes it very difficult to find solutions.⁴

The crisis is preceded by two phases: the initial phase, when it is still possible to take measures to prevent the occurrence of crisis and intermediate phenomena, when the trends of the crisis have gained strength, but there is still the possibility of preventing catastrophic consequences.

The political crisis is a much broader concept than the crisis situation. Rosenthal Uriel gives it the following definition: "The political crisis poses a serious threat to the fundamentals, values and fundamental norms of the socio-political system which, in the regime of extreme lack of time and high probability of indefinite circumstances, leads to the acceptance of solutions required."⁵

The political crisis is characterized by de-legitimization of power structures, lack of interaction between different centers of power, blockade of one center by another, formation of parliamentary power structures, reduction of effective regulation and socio-political control, escalation of spontaneous forms of political protest strikes, demonstrations, etc.).

At the same time, avalanche changes can occur in the political system, which eventually leads to a loss of controllability. The political crisis is characterized by an increased degree of risk in political decision-making, an increase in uncertainty, a lack of temporal resources, a "filter" of the number of possible alternatives, an increase in the value of random events, the phenomenon of "decisions", group "associated" with a marked increase in emotional tension in the decision - making group.

The crisis does not appear from scratch, it is preceded by a period before the crisis, which can almost always be determined by the sense of symptoms. Any activity is subject to it,

---

⁴ BRODSKAIA, N. (2020): Simbolismul. Institutul European, 2020, p. 199.

⁵ ROSENTHAL, U. – CHARLES, M. T. – HART, P. T. (1989): Coping With Crises: The Management of Disasters, Riots, and Terrorism. Springfield: Charles C Thomas Pub Ltd, 1989, p. 48.

especially politics and in the face of stiff competition. Following the example of elections for various government bodies, exaggerating the situation, we can say that the politician's work is divided into three main periods: pre-crisis, crisis and post-crisis. First, we determine the limits of what we call a crisis situation based on the example of a candidate preparing for election:

- a serious accident;
- terrorist threat against a candidate, his relatives and friends, assistants, employees, investors;
- the threat of leakage of sensitive confidential information; the threat of strikes, the loss of effectiveness of actions or the strike of assistants and sympathizers;
- losing elections;
- inability to participate in politically relevant elections;
- the threat of losing the post, as well as the loss of the opportunity to fill the given post;
- the danger of losing autonomy during the union with politicians and competing movements;
- the absence of "past ideas" in an economic or political program;
- threatening to stop the activity of the social organization of the individual;
- the occurrence of the disease, abduction, death and other reasons affecting the capacity of the staff;
- falsification of actions, statements and so on, compromising the team;
- detecting criminal activities and other activities relevant to the team and threatening the integrity of the organization;
- there are serious difficulties in financing the team's activities;
- loss of influence over a particular target group on social, age, territorial or other grounds;
- the appearance of a division in a team of sentient people;
- the possibility of discrediting by opponents;
- the possibility of discrediting by the associates;
- the appointment of an unfriendly official to a significant State post;
- undesirable changes in the legislative framework.

In order to establish clear boundaries of the research topic, the political crisis, it is necessary to distinguish between concepts: crisis, problem, conflict and risk. This is to ensure that research does not go beyond solving in a crisis situation, as the above definitions cover a much larger volume for the study.

The common element of political crisis and political conflict is that both crisis and conflict are considered in modern science as a natural and inevitable process for the development of any structure and system. One of the most important features that differentiates the political crisis from a political conflict is the possibility of dissatisfaction in a single actor crisis, while a conflict takes place with at least two actors. An example is the crisis of political power in times of natural disasters.

A crisis is a more serious concept than a problem, but the main difference between a problem and a crisis is that in times of crisis urgent decision-making is needed, a crisis can lead to fundamental changes, while the problem offers more time, for coordinating actions and has no serious consequences.

Chapter 2

Closely related are the notions of political risk and political crisis.

M. Regester and J. Larkin define risk as follows: "Risk is a measure of the adverse effect. We obtain information about the possible dangers of a process and correlate it with the possible benefits and guarantees and only on this basis we can guess, but we judge the risks".

According to M. Regester and J. Larkin, risk assessment is important in the following cases:

1. the emergence of new risks;
2. determining the degree of risk modification;
3. understanding the threats of a new risk.⁶

Depending on who and how the study is conducted, different definitions of political risk are highlighted. In this paper, political risk is addressed as "the negative consequences of political decisions made in conditions of uncertainty, lack of resources (time, information, etc.) that harm participants in political action and the undesirable events."

Political risk is based on a number of uncertainties, caused primarily by the lack of policy rationality, the complexity and vastness of this area. Conditional, they can be divided into:

- information that includes a lack of clear and complete information about all current political processes, insufficient analysis of the political situation as a whole, inadequate response of the authorities to it, lack of a clear calculation of acquisitions and losses, misunderstanding and ignoring the interests of other political participants, etc. ;

- social, caused by instability, aggression and radicalism of the political course, the activities of individual political institutions, low support of the population in politics, political, ethnic and other conflicts, unemployment, difficult economic situation, the presence of many unresolved social problems;

- personal policies, related to personality, instability of his behavior, the tendency towards autonomy, without taking into account the collective nature of political actions, increased inclinations to risk. It is true to note that some politicians are more efficient in unusual and dangerous situations;

- legal: often the political risk stems from legal and moral nihilism, failure to meet the accepted conditions of political interactions and communications, violation of the requirements of the law and the norms of agreements of a moral and political nature;

- economic; the cause of political risk can also become; lack of financial resources needed to carry out certain reforms, lack of a developed and stable economic infrastructure, lack of liquidity of state actions of enterprises, lack of a clear economic program, lack of direct investment in the country, inappropriate monetary policy, etc.

- coincidentally: together with the above factors, one of the sources of political risk is the direct aberration of politics, which leads to unforeseen and unwanted events (illness, resignation of politicians, accidents, natural disasters, etc., generating all kinds of threats and hazards).

The main distinguishing feature of crisis risk is that risk is a consequence of a deliberate decision, while a crisis is an almost uncontrollable event, at least when it first occurs.

Political life is seen as a dynamic system in terms of balance, in which the disturbance and restoration of balance is constantly taking place. Depending on the specific relationship of such processes, the system can be dynamically stable or unstable. In this process, both trends that upset the balance, generate crises and opposite trends that contribute to restoring balance or neutralizing destructive trends are involved. Such an inconsistency of trends is inherent in any political system. Complete immobility is in principle inaccessible, while the system lives. The constant search for dynamic stability is the normal functioning of the political system.

By the stability of the political system, we mean its ability to maintain the properties and functionality of the integrative systems of its elements for a long period of its existence and development. At the same time, we believe that our stability is not the goal of developing political systems. Stability, maximized, suppresses any development of the system. It is

---

⁶ REGESTER, M. – LARKIN, J. (2008): Risk Issues and Crisis Management in Public Relations: A Casebook of Best Practice (PR in Practice) 4th Edición. London, Philadelphia: Kogan Page, 2008, p. 145.

contrary to the principle of variability. An excessive degree of stability implies a strong resistance to change - both outside and inside the system. As a result - low ability to adapt to changing living conditions, to develop qualitatively, to improve its structure and processes in the system, which ultimately leads to stagnation of the system and its death.⁷

And from the point of view of political genesis, which establishes a certain normative format in the interpretation of stability, one can clearly see its interpretation, which fits with the present policy not with the future as such, but with the forms of future development. Thus - which is particularly visible in the long run - the stability criteria are inseparably linked to the implementation of positive reforms for society.

The analysis of the system studies the political crisis as one of the transition processes within social systems. The crisis of the system occurs if its changes are so significant, or the effect on it is so strong that the parameters of the system assume the threshold, the critical values. In this state, the degree of organization of the system is drastically reduced, and the probability of returning to the previous stage is not high.

In various studies, it is noted that in a crisis situation the degree of predictability of a company's behavior is significantly reduced. The peak of the crisis is characterized by the disintegration of society in many of its individual elements and, at the same time, by the emergence of a mass of new small entities - ethnic groups, religious, real estate - corporate. It is remarkable the appearance in the system of large masses of people who fall from active social life.

Regional political crises and their causes can be divided into several components.

-Lack of a significant flow of investments and the limited nature of their own resources: material resources oblige regional leaders to demand more from the Center the right to control resources. This problem, together with property relations, will most likely become the main battleground between regions (especially provinces) and the center.

Ethnic contradictions and crises should be of particular concern to regional and local authorities. The area of ethnic conflict has expanded in recent years, encompassing dozens of republics and regions. The sources of these conflicts are rooted in deepening the inequality of the economic and social status of ethnic groups, as well as in the absence of a valid national policy for the center. The main classification adopted, based on the methodological basis of the study, is the classification of political crises by the nature of the impact on the political system:

1. Intra-system crisis. The crisis appears and affects the elements within the system itself, for example, a crisis of relations between leaders or political parties, a crisis of power in the region, etc. These are generated by a complex of causes and are associated with the inability of the system to find answers to the challenges that make it change in the internal environment.
2. The inter-systemic crisis. The crisis affects the relationship between equivalent political systems, for example between states or between regions in a country. Inter-system crises are usually the result of competition from two or more systems in the international arena as a competitive environment for regions in a country.
3. The systemic crisis. Here the cause of the crisis is the circumstances that are outside the sphere of activity of the political system itself. An important role belongs to accidental circumstances or a crisis in which the political system in question is only part of a higher-level crisis.

Thus, we can concluded the following:

---

⁷ LUPU, C. (2016): Aspecte privind Europa în sistemul Relațiilor Internaționale. București: Elion, 2016, p. 95.

- a political crisis is a sudden exacerbation of the contradictions in the system of political relations resulting from a state of instability, which can lead to serious changes in the structure of power, society or the political system as a whole, which can cause a social catastrophe, death or system crash, but can also serve as a source of positive system changes and updates.

Conclusion

The political crisis occupies a special place in the general theory of crises, because it can threaten the restructuring of the entire political system. When we study the political crisis, there are inevitable points of contact with different political theories: the analysis of the system in politics, the theory of modernization, the political conflict. The political crisis must be considered in the context of the stability of the political system. The most important factor in the study of this phenomenon is the relationship between the political crisis and the political conflict, as well as the political risk. To understand the nature of the political crisis, research suggests a construction of logic from the general to the particular: from the study of political space and political processes to the study of the political crisis. The study of political crises takes place mainly within two theories of modernization and systems.

References:

1. ARISTOTEL (2015): *Politica*. Proiect academic, 2015. ISBN 978-5-8291-1677-4.
2. BOURDIEU, P. (2020): *A Critical Introduction*. Pluto Press, 2020. ISBN 978-1-78371-884-9.
3. BRODSKAIA, N. (2020): *Simbolismul*. Institutul European, 2020. ISBN 978-973-714-313-6.
4. FOUCAULT, M. (2002): *The Archeology of Knowledge*. Routledge, 2002. ISBN 978-041-528-753-1.
5. LUPU, C. (2016): *Aspecte privind Europa în sistemul Relațiilor Internaționale*. București: Elion, 2016. ISBN 978-973-8362-41-3.
6. REGESTER, M. – LARKIN, J. (2008): *Risk Issues and Crisis Management in Public Relations: A Casebook of Best Practice (PR in Practice)*. 4th Edición. London, Philadelphia: Kogan Page, 2008. ISBN 978-074-945-107-3.
7. ROSENTHAL, U. – CHARLES, M. T. – HART, P. T. (1989): *Coping With Crises: The Management of Disasters, Riots, and Terrorism*. Springfield: Charles C Thomas Pub Ltd, 1989. ISBN 978-039-805-597-4.
8. ȚVEATCOV, N. (2009): *Problema Soluționării conflictelor politice în Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor în științe politice*. Chișinău, 2009 [online]. Available at: http://www.cnaa.md/files/theses/2009/14488/nicolai_tveatcov_abstract.pdf

Contact:

Alina Țurcanu

University of European Studies of Moldova

Strada Ghenadie Iablocikin 2/1

Chișinău 2069

Moldova

e-mail: alinaturcanu27@mail.ru

ECOMMERCE INDUSTRY - LESSONS FROM THE COVID-19 PANDEMIC

Tanja Untersweg^a – Neha Jain^b

^a University of Applied Sciences Eisenstadt, Campus 1 7000 Eisenstadt, Austria,
e-mail: 1819001117@fh-burgenland.at

^b University of Applied Sciences Eisenstadt, Campus 1 7000 Eisenstadt, Austria,
e-mail: 1819001115@fh-burgenland.at

Abstract: The COVID-19 pandemic has not only changed the daily lives of people around the world, but also their shopping habits. The term Ecommerce, which describes online trade, had already experienced a large increase in recent years. The aim of this paper is to show the impact of the pandemic on Ecommerce and the role of the knowledge transfer within this industry. A literature review should also identify technologies that have contributed to this increase and the role of the winners and loser of the pandemic effect on Ecommerce. The results are an important contribution for the Ecommerce industry to analyze the importance of knowledge transfer and to use it as a potential of success for their own business.

Keywords: COVID 19-pandemic, Ecommerce, knowledge transfer

JEL: L81, I15

Introduction

The Ecommerce industry has seen a continuous increase over the last decade. Increasing number of products and services can be reached electronically. The COVID-19 pandemic has affected the globe since 2020. Protective measures like social distancing, working and studying from home, temporary closure of businesses and markets have directed the flow of consumers even more towards the Ecommerce platforms. In the Ecommerce world, the product and service offer has increased and so has the consumer traffic. However, the increase in consumer traffic and product offering requires the Ecommerce industry to be technologically equipped to face the changing consumer demand pattern. With timely technology upgrade and technology exchange, several Ecommerce product and service providers have been able to use the pandemic to their commercial benefit while several others missed this opportunity. This article highlights the contribution of technology exchange in defining the success and failure of the Ecommerce providers during the COVID-19 pandemic.

1 COVID-19 Pandemic

COVID-19 is a disease caused by the SARS COV-2 virus, first reported in December 2019 in the Chinese Wuhan region. On January 30, 2020, COVID-19 was declared by the World Health Organization to be a public health emergency of international concern and on 11 March 2020, following the increase in number of infections and the severity of reported cases, COVID-19 outbreak was declared to be a pandemic.¹ COVID-19 is, however, more than just a health crisis. It is a social, economic and human crisis.²

The international and regional authorities across the world implemented several measures to mitigate the spread of the virus. Measures like social-distancing, preventive quarantine, working and studying from home etc. led to a change of style of work and living.

---

¹ WHO (2021): Coronavirus disease (COVID-19) pandemic.

² United Nations (2021): Everyone Included: Social Impact of COVID-19.

The impacts on the lives of people across the world have been manifold, from physical, financial, to psychological. A study from South Korea proved a negative effect of the COVID-19 pandemic on health because of a decrease in physical exercise as well as a decrease of mental health and the overall quality of life among adults.³

2 Ecommerce (Definition, key figures, key trends)

Ecommerce is a popular name for electronic commerce including all products, services and transactions that take place online. Over the last few years, the Ecommerce sector has seen continuous growth, from a global retail sale of USD 1336 Billion in 2014 to USD 4280 Billion in 2020.⁴ The advantages of Ecommerce are manifold, like all-round shopping throughout the day, all through the week, also called 24/7 shopping option. Additionally, Ecommerce can overcome time and geographical boundaries to reach an enlarged target market, shopping can be done from the comfort of home and a store location is no longer a requirement for starting a business. The overarching reason for the growth in the Ecommerce sector is the consumer behavior that has changed over the years. Not only the social behavior, but also the purchasing behavior of the global community has shifted slowly towards the online sector.

The increasing demand for the Ecommerce platforms needs a robust online system to facilitate and support the growth. Ecommerce websites, one of the important tools of the Ecommerce sector, facilitate the shopping process and are required to cope with the increasing Ecommerce traffic. The website developers must take care during development to keep the attention of website visitors as long as possible until the visitor becomes a customer. Despite the many advantages for the customer to make his purchase online, this form of commerce does not only bring advantages. These include the lack of personal contact with the seller, not every product is suitable for online trading, as well as the issue of security and hidden costs such as often very high shipping costs.⁵

3 Ecommerce in Times of COVID-19 Pandemic

Research has investigated the impact of the COVID-19 pandemic on the ecommerce market. The Corona crisis has had a significant impact on the ecommerce sector.

The COVID-19 pandemic has forced people around the world to stay at home more and to change their shopping habits and switch to online shopping.⁶

The field of Ecommerce was already a growing industry before the pandemic as a study from 2011 shows. Ten years before the current pandemic, Ecommerce had already a significant share of business in some countries of Europe. While in countries such as Romania only 4 % of the population used the Internet to purchase goods and services in 2011, the figure was 15 % in Italy, 24 % in Spain and countries such as France 56 %, Germany 59 % and Norway as high as 71 %.⁷

Even though Ecommerce has been growing for several years, the COVID-19 pandemic has given online commerce a considerable boost. According to a study conducted in the year 2020 to analyse the impact of the COVID-19 pandemic on the Ecommerce sector, 52 % of consumers avoid shopping in physical stores to avoid crowded areas. Another 36 % avoid shopping in stores even until they have received a vaccination.⁸

---

³ PARK, K. – KIM, A. – YANG, M. – LIM, S. – PARK, J. (2021): Impact of the COVID-19 pandemic on the lifestyle, mental health, and quality of life of adults in south korea, p. 8.

⁴ Statista (2021): Retail Ecommerce sales worldwide from 2014 to 2024 (in billion U.S. dollars).

⁵ MOURYA, S. K. – GUPTA, S. (2014): Ecommerce, p. 28.

⁶ ELRHIM, M. A. – ELSAYED, A. (2020): The Effect of COVID-19 Spread on the Ecommerce market: The case of the 5 largest Ecommerce companies in the world, p. 2.

⁷ DIACON, P. E. – DONICI, A. N. (2011): Ecommerce Across European Union, p. 392.

⁸ BHATTI, A. et al. (2020): Ecommerce trends during COVID-19 Pandemic, p. 1450.

Another study from the year 2020 examined products purchased online during COVID 19. For the study, the period from March 2019 to March 2020 was examined to outline the top 10 fastest growing Ecommerce product categories as well as the top 10 fastest declining products.⁹

Table 1: Top 10 fastest growing/declining Ecommerce products

No.	Product	Increase		No.	Product	Decrease
1.	Disposable gloves	+670 %		1.	Luggage	-77 %
2.	Bread machines	+652 %		2.	Briefcases	-77 %
3.	Cough medic	+535 %		3.	Cameras	-64 %
4.	Soups	+397 %		4.	Mens swimwear	-64 %
5.	Rice & dried grains	+386 %		5.	Bridal wear	-63 %
6.	Package foods	+377 %		6.	Men's formal wear	-62 %
7.	Fruit cups	+326 %		7.	Womens swimwear	-59 %
8.	Weights	+307 %		8.	Rash guards	-59 %
9.	Milk & cream	+279 %		9.	Boy's athletic shoes	-59 %
10.	Dish washing supplies	+275 %		10.	Gym bags	-57 %

Source: JONES, K. (2020): The Pandemic Economy: What are Shoppers Buying Online During COVID-19? [Online]. In: Visual Capitalist, [Cited 08.04.2020.] Available online: <https://www.visualcapitalist.com/shoppers-buying-online-ecommerce-covid-19/>

4 Resources and Technology Boosting Ecommerce Growth

On one side the COVID-19 pandemic offered a potential for growth to several Ecommerce providers. On the other side, several businesses learnt the hard way that offering products and services electronically was one of the limited options to survive in this pandemic. With the increasing potential for growth and need for survival during the COVID-19 pandemic, the Ecommerce sector was faced by infrastructural and technological challenges. Several businesses that could not adapt to these challenges struggled to survive during this pandemic. Some resources and technologies that an Ecommerce service and product provider need to adapt to are listed below:

Website - A creative, informative and user-friendly website that is attractive, offers all necessary information about the products and services being offered with description, images and videos. Payment processing tools that meet the regional laws, offering data safety and security of the transferred money. Website add-on like chat-bot, video tour of the facilities could also enhance the consumer experience.

Logistics – Storage, warehouses, supply and delivery are critical in the Ecommerce business, especially if the products and services are supposed to reach physically to the consumers.

Manpower – Ecommerce does require less physical stores and shops but nevertheless, the whole supply chain of the Ecommerce industry often requires adequate manpower. Be it creation of online content, logistics, storage, packaging, delivery or legal and customer service, in order to grow, the human aspect of the supply chain cannot be ignored.¹⁰

⁹ JONES, K. (2020): The Pandemic Economy: What are Shoppers Buing Online During COVID-19?

¹⁰ HAUSMAN, A. (2021): How Technology Builds Better Ecommerce Experiences.

The field of ecommerce is constantly changing, but the past year has spurred on this process, especially due to the pandemic. Due to the changed conditions in shopping behaviour, the Ecommerce industry is making use of several technologies that should further improve the online shopping experience for the customers:

Augmented reality – The use of augmented reality glasses is intended to improve the shopping experience for customers, as they can actually see the products they are interested in. This is especially important to attract customers for whom seeing a product in real life is essential.

Voice search – As more and more people own their own smart speaker, which is also increasingly used to carry out daily tasks, this system would have potential to facilitate online shopping. When shopping for everyday products, for example, keywords and their content could be an important component to use the opportunities for the ecommerce business.

Artificial Intelligence – Through the permanent collection of data regarding the shopping behaviour of customers, the use of artificial intelligence (AI) and machine learning can enable an automated and personalised shopping experience for the customer, which in the future will also send offers to customers that are tailored to their mood.

On-site personalization – By collecting customer data, customised offers, services and shopping experiences can be designed, which can have a positive impact on sales figures.

Big-data – In this area, there are already estimates from experts on how personalised purchase suggestions and offers can reach customers even more directly via the display, for example on thermostats or on the camera at the front door.

Chatbots – Chatbots will play an increasingly important role in online shopping in the future. They already play an important role in customer support, but they should take over even more the role of a salesperson in a conventional store.

Mobile shopping – The great advantage is seen in being able to make purchases from anywhere at any time. This circumstance increases the popularity of mobile phones as a shopping tool.

Mode of Payment – A wide range of payment options are very important in online business. If the customer's preferred payment option is not available, there is a very high risk of the purchase being abandoned. An additional benefit is the option to save payment data in order to save time for future payments. It is therefore essential for online providers to make the payment process as simple and varied as possible in order to be successful.

Headless and API driven ecommerce – The use of new technologies such as headless and API-driven ecommerce enables companies to adapt their online store or ecommerce platform even more quickly and flexibly to changes in the market and to simplify processes.

Video integration – Including videos to introduce new products and services on websites can increase customer understanding. A video can explain a product much faster and easily than using images alone. The disadvantage of this method, however, is the lack of direct interaction with the customer, as the customer cannot respond directly to the video or ask direct questions.

Subscriptions – For the ecommerce business, the use of subscription services can lead to better predictability of sales and inventory for the seller and simplification for the customer. This also includes an increase of monthly payment offers for larger purchases.

Sustainability – The concept of sustainability is also becoming more and more important in online retail. Since the topic of sustainability can also play a decisive role for customers in the purchasing process, ecommerce must also address this topic. A study showed that 50 % of the participants would like to see more sustainability in the fashion industry and 75 % of the participants would like to see less packaging material.

Conversion strategy – The conversion rate has a great deal of predictive power about the development and success of an online business, as it indicates how many visitors to the online shop actually make a purchase or complete a transaction such as subscribing to a

newsletter. Thus, online shops must be easy to use for the customer and also encourage the customer not to lose interest in the site and to stay there longer.

B2B ecommerce – When you think of ecommerce, the thought of B2C trade immediately comes to mind. The B2B sector is increasingly leaving the old paths of conventionally transmitted orders via telephone and fax. The younger generation has grown up with online trade and this also influences their purchasing behaviour in their professional area. Ecommerce enables a flexibly designed search for information on required products even without a sales consultant.¹¹

5 Winners and Losers of Ecommerce Wave and Role of Technology Transfer

The pandemic has changed the daily lives of people around the world. Homeschooling and online learning have given a big boost to learning management systems like Moodle or Google Classroom. Microsoft Teams, Skype and Zoom have also seen a huge increase in sales, which has led to a sevenfold increase in the value of their shares. Other winners of the pandemic were IT sales and telecom providers as well as online shopping and online gaming. Large retailers such as Target and Walmart have increased their ecommerce sales by 97 %. Amazon has made a turnover of 90 billion USD in the period from April to June 2020 and the share value has increased by 69 % and 175,000 new employees have been hired. Life has largely shifted to the home and home deliveries have increased for both shopping and meals. Products such as disinfectants, gloves, toilet paper and facemasks have seen very high demand during the pandemic. Camping and vacations at home have been used as an alternative to stays abroad and in hotels, and many more swimming pools have been bought for the home garden. There was also a lot more emphasis on creating and improving one's own four walls and closed gyms were replaced by fitness at home.¹²

A study by Google search found that owing to the COVID-19 pandemic, 69-79 percent of the demand for hotel and restaurant services plummeted across the globe. The effects of the pandemic were visible also in the airline sector with the industry strongly impacted in Europe than in the rest of the world.¹³

Where there have been winners, there have been losers too. The product and service providers who could not keep pace with the technological changes in this sector have been faced with existential crisis. The economies that missed the third and even the second industrial evolution have seen a growth an Ecommerce over the last year but this growth has not been proportional.¹⁴ In order to ensure a proportional and inclusive growth, that includes all segments of economies, large market players as well startups and small enterprises, the technologies and resources relevant for Ecommerce growth need to be transferred across the different user segments. Be it creation of online content, using artificial intelligence, or having a streamlined logistic chain, conscious efforts need to be put to enable Ecommerce across the globe.

With the increasing Ecommerce traffic, there is a need for additional consumer protection and to alleviate unnecessary procedures. Additionally, the Ecommerce boost has increased competition for the offline retail shops from across the border. Effective technology transfer and policy making to boost the Ecommerce industry, while safeguarding the economy and consumer interest needs to become priority.¹⁵

---

¹¹ BIGCOMMERCE (2020): Ecommerce Trends that Are Powering Online Retail Forward.

¹² GRUENWALD, H. (2020): Covid-19 The Big Winners.

¹³ ABAY, K. A. et al. (2020): Winners and Losers from COVID-19, p. 25.

¹⁴ UNCTAD (2021): Who are the blockchain winners and losers?

¹⁵ Ecommerce Europe (2021): Main priorities for the European Digital Commerce sector 2021. Priority Paper.

Conclusion

The Covid-19 pandemic has changed the life style and consumer habits across the globe. Faced by national and international measures to curb the spread of the disease, like social distancing, working and studying from home, preventive quarantine, etc., there was a global reduction in social mobility. This sparked a change in the Ecommerce sector, that saw a growth in times of the pandemic. The change in consumer habits and increasing trend of using Ecommerce portals is here to stay, even after the pandemic. This growth, however, requires the Ecommerce sector to be technologically fit to meet the challenges. Technology transfer and policy making are two critical modes by which a proportional and inclusive growth in this sector can be ensured. Technologies related to online content creation, logistics, artificial intelligence, big data etc. need to be transferred across different sections of the economy to offer a fair playing field. Additionally, through effective policy making and knowledge exchange, the interest of the consumer need to be protected. Ecommerce increases the competition to the local retailer and also offers the risk of consumer welfare being sidelined. This could be countered by strong policy making with increased product choice for the consumers but also related consumer rights. The Ecommerce boom is here to stay, it does increase the competition but it also offers the consumers the benefit of choice and comfort of location - independent shopping. With a strong technology exchange and policy making effort, it is possible to use this challenge as an opportunity.

References:

1. WHO (2021): Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. [online]. In: *World Health Organization*, 2021a. [Cited 1. 5. 2021.] Available online: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>
2. UNITED NATIONS (2021): Everyone Included: Social Impact of COVID-19. [online]. In: *UNITED NATIONS*, 2021a. [Cited 25. 5. 2021] Available online: <https://www.un.org/development/desa/dspd/everyone-included-covid-19.html>
3. PARK, K. – KIM, A. – YANG, M. – LIM, S. – PARK, J. (2021): Impact of the COVID-19 pandemic on the lifestyle, mental health, and quality of life of adults in south korea. [online]. In: *PLOS ONE*, 2021 [Cited 15. 5. 2021] Available online: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0247970>
4. STATISTA (2021): Retail Ecommerce sales worldwide from 2014 to 2024 (in billion U.S. dollars). [online]. In: *STATISTA*, 2021 [Cited 26. 5. 2021.] Available online: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-Ecommerce-sales/>
5. MOURYA, S. K. – GUPTA, S. (2014): *Ecommerce*. New Delhi: Alpha Science International, 2014. ISBN 978-1-7833-21-926.
6. ABDELRHIM, M. – ELSAYED, A. (2020): The Effect of COVID-19 Spread on the Ecommerce Market: The Case of the 5 Largest Ecommerce Companies in the World. [online]. In: *SSRN*, 2020 [Cited 11. 5. 2021.] Available online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3621166
7. DIACON, P. E. – DONICI, A. N. (2011): Ecommerce Across European Union. CES Working Papers. [online]. In: *CEEOL*, 2021 [Cited 11. 5. 2021.] Available online: <https://www.ceeol.com/>
8. BHATTI, A. – AKRAM, H. – BASIT, H. M. – KHAN, A. U. – NAQVI, S. M. R. – BILAL, M. (2020): Ecommerce trends during COVID-19 Pandemic. In: *International Journal of Future Generation Communication and Networking*, 2020, Vol. 13, No. 2, pp. 1449-1452.

9. JONES, K. (2020): The Pandemic Economy: What are Shoppers Buying Online During COVID-19? [online]. In: *Visual Capitalist*, 2020 [Cited 13. 5. 2021] Available online: <https://www.visualcapitalist.com/shoppers-buying-online-ecommerce-covid-19/>
10. HAUSMAN, A. (2021): How Technology Builds Better Ecommerce Experiences. [online]. In: *BUSINESS 2 COMMUNITY*, 2021 [Cited 6. 4. 2021] Available online: <https://www.business2community.com/ecommerce/how-technology-builds-better-Ecommerce-experiences-02396272>
11. BIGCOMMERCE (2020): Ecommerce Trends That Are Powering Online Retail Forward. Available online: <https://www.bigcommerce.com/articles/ecommerce/ecommerce-trends/#ecommerce-trends-faqs>
12. GRUENWALD, H. (2020): Covid-19 the Big Winners. [online] In: *Researchgate*, 2020 [Cited 16. 5. 2021.] Available online: https://www.researchgate.net/publication/345011844_Covid-19_The_Big_Winners
13. ABAY, K. A. – TAFERE, K. – WOLDEMICHAL, A. (2020): Winners and Losers from COVID-19. World Bank Group. [online]. In: *World Bank Group*, 2020 [Cited 16. 5. 2021.] Available online: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33852/Winners-and-Losers-from-COVID-19-Global-Evidence-from-Google-Search.pdf?sequence=1>.
14. UNCTAD (2021): Who are the blockchain winners and losers? [online]. In: *UNCTAD*, 2019 [Cited 26. 5. 2021.] Available online: <https://unctad.org/news/who-are-blockchain-winners-and-losers>
15. ECOMMERCE EUROPE (2021): Main priorities for the European Digital Commerce sector 2021. Priority Paper. [online]. In: *ECOMMERCE EUROPE*, 2021 [Cited 26. 5. 2021.] Available online: <https://ecommerceeurope.eu/wpcontent/uploads/2021/01/ECOM-Priority-Paper-2021-FINAL.pdf>

Contacts:

Tanja Untersweg

University of Applied Sciences, Eisenstadt, Burgenland
 Campus 1
 7000 Eisenstadt
 Austria
 e-mail: 1819001117@fh-burgenland.at

Neha Jain, MA

University of Applied Sciences, Eisenstadt, Burgenland
 Campus 1
 7000 Eisenstadt
 Austria
 e-mail: 1819001115@fh-burgenland.at

PERSPECTIVES ON INTERCULTURAL MEDIATION IN THE STATE OF ISRAEL

Katarína Zamborová

Faculty of Applied Languages, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: katarina.zamborova@euba.sk

Abstract: Israel is a culturally, religiously, and ethnically rich country where the process of intercultural mediation is needed on every day basis. There are 60,000 trained mediators for the 9,000,000 citizens, representing a high number that could be a great example for other countries. This article introduces intercultural mediation in Israel and a case of Israeli and Palestinian that lead to recommendations on negotiation as a part of intercultural mediation in Israel. The research methods include descriptive methodology and analysis based on literature review.

Keywords: Israel, intercultural mediation, Palestine, negotiation

JEL: J52, J61, Z12

Introduction

Israel is a country with many symbols – envisaged by the biblical prophets, a blue shield of David (flag), the menorah (a candelabra with the olive branches on either side) represents Israel's yearning for peace. Israel came into an official existence through the Proclamation of the Establishment of the State of Israel signed on 14 May 1948. Its size of 8,630 sq/km borders Lebanon to the north, Syria to the northeast, Jordan to the east, Egypt to the southwest, and the Mediterranean Sea to the west.¹

Israel is a very diversified country in regards to the ethnicity of its citizens. Out of 9 million people, 80 percent are Jews, the majority of the remaining 20 percent are Arabs. Arab subgroups include Muslims, Christians, Druze, Circassians, and Bedouins, with differences of culture, religion, and even language among them. The Jewish majority also splits along cultural backgrounds, often with dissonance among the groups, with streams of immigrants from places diverse as Morocco, Germany, Yemen, North America, Russia, and Ethiopia. Because Israel is a meeting point – or clashing point – of religious and secular ideals, of modern and traditional values, of the new and the ancient,² there is a high need for intercultural mediation. Intercultural mediation stems from the concept of managing cultural diversity through which different cultures co-exist in non-conflict and equal conditions which is the aim of intercultural mediation in the context of Israel.³

The following sections focus on issues of mediation in Israel and a study of intercultural cases in Israel (between Israel and Palestine). The descriptive methodology based on literature review and analysis were applied as research methods. In the final section, the article also offers recommendations on negotiation when dealing with Israeli culture as a part of the mediation process.

---

¹ ISRAEL MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS (2020): Facts about Israel: The State.

² EBNER, N. et al. (2007): Alternative Dispute Resolution in Israel, p. 1.

³ KUTLIK, F. (2019): Interkultúrna mediácia a riešenie konfliktov pri práci s cudzincami/Intercultural mediation and conflict resolution when working with foreigners, p. 13.

1 Mediation in Israel

Intercultural mediation is based on the active exchange of information between institutions representing the majority and communities of foreigners. The aim is to support knowledgeable and increase the availability of integration services in foreign communities. Similarly, it is important to support the community life of foreigners, which intercultural mediators can do through informational meetings to build intercultural dialogue and contribute to the elimination of barriers arising between the majority society and the communities of aliens.⁴

At this point, it is necessary to say that mediation in Israel is a relatively new phenomenon. In 1998, The National Centre for Dispute Resolution was created as a part of the beginnings of formal mediation activity performed by trained mediators where the participation is voluntary. There is also informal conflict resolution performed by a religious system of a local rabbi who deals with the cases which are based on cultural norms and values with a pressure of the community to keep the decision by the respected community members.⁵ It was the court system and the Ministry of Justice that led an effort to put the process into action by creating two bodies:

- The Court Administration's Advisory Committee on Court-connected Mediation (the Advisory Committee) responsible for approving mediators and their qualifications for court-connected mediation,
- The Ministry of Justice's National Center for Mediation and Dispute Resolution (the NCMDR), which played a role in promoting the use of mediation, raising public awareness of its benefits, and played a key role in some of the major developments in the Israeli mediation scene

Later on, other institutional bodies became involved in the process – The Israeli Bar Association established a section on Dispute Resolution and a Mediation Institute providing mediation services to the public and the courts.

To become a mediator in Israel and be included in the court's Mediator Roster, one needs to fulfill the following criteria:

- complete a 40-hour training course approved by the committee;
- earn at least an undergraduate degree; and
- have a minimum of five years of experience in the mediator's professional background.⁶

1.1 Israeli and Palestinian mediation cases

Israel is a country of different cultural/religious/ethnic meeting points asking for the implementation of intercultural mediation, especially when it comes to the relations with Palestine. It is depicted in the study which explored workshops of Jewish-Israeli and Palestinian youth during the post-Oslo era through peace education between the sides. The conflict between Israel and Palestine has two main streams – 1. The conflict is characterized by continued violence of each side towards the other and 2. The harsh imbalance of power between the sides – Israeli state and army forces occupy and dominate Palestinians and their territories and the Israeli government has control over the resources (water supply, work permits, movements). The main idea of mediation workshops was to get 20 high school youths (15 and 16-year-olds) together with Jewish-Israeli and Palestinian group facilitators from each side for two days a week to discuss the social, cultural, and political topics of both groups through personal

---

⁴ KUTLIK, F. (2019): Interkultúrna mediácia a riešenie konfliktov pri práci s cudzincami/Intercultural mediation and conflict resolution when working with foreigners.

⁵ LI-ON, L. (2009): The Politics of Community Mediation: A Study of Community Mediation in Israel.

⁶ EBNER, N. et al. (2007): Alternative Dispute Resolution in Israel, p. 14.

narratives in the conflict. Before the workshop, there was found that more than 80% from both groups have never met a person or have a friend of the other nationality. Then, the asymmetric perception of both sides was encountered - Jews perceived Palestinians as less intelligent and broad-minded than Palestinians perceived Jews. Meanwhile, there were more negative social and interpersonal dimensions found on the perception of Jews by Palestinians, such as considerate, good-hearted, generous, friendly, and willing to sacrifice for peace. Based on the qualitative analysis of themes and meetings, it can be concluded that both groups – Israeli Jews and Palestinians arrived at the encounter with a very limited prior knowledge of the other side and with negative mutual perception. During their meetings – transformative process – Jews learnt that what media portrays on television (Palestinians shown as violent, wild, and irrational terrorists and stone-throwers) doesn't correlate with reality as they were similar to Jews in many respects regarding sharing their experiences, dreams, and desires. On the other hand, Palestinians had in mind the image of Israeli as forceful and violent soldiers. As a result, after the workshop, both Israeli and Palestinians changed their perception toward positive outcomes when it comes to characteristics such as being tolerant, good-hearted, and considerate of others. In general, it can be said that groups perceived each other as more cooperative, intentioned, and showed favorable perceptions of each other after the workshops. This study on the micro-level confirmed that in the harsh context of a violent conflictual sociopolitical reality these transformative practices can still be effective and relevant.⁷

The context of Israeli-Palestinian peace has been also the subject of other studies⁸ and it is still being a topic for exploration due to the ongoing situation between these two countries.

2 Practical Tips on Negotiation in Isreal

Mediation is a process through which the first contact workers at public institutions are being trained to prevent disputes among different cultures, religions, and ethnicities of Israeli people. Since they have 60,000 trained mediators for 9,000,000 people, the following recommendations provide an inspiration on negotiation practices for other countries when dealing with Israeli culture.

Those are:

- It often takes a long time for decisions to be made.
- Most Israeli have a very confrontational negotiating style, which may become very emotional with the expectation of shouting.
- Unlike most Israeli Jews, an Israeli Arab will not even consider doing business with you until he knows and likes you. Thus, the social aspects of a deal are just as vital as the business ones.
- In general, the pace of business is slower in Israel than it is in the West. Be patient.
- Middle Eastern business meetings traditionally start slowly, with long inquiries into one's health and journey.
- Business cards are important. Although most Israeli businesspeople speak English, many foreigners have cards printed in English on one side and in Hebrew on the other. English is read from left to right; Hebrew is read from right to left.
- Most Israelis speak at a much closer distance than North Americans.
- Do not back up or shy away. There is also more physical contact, and conversations often involve touching.

---

⁷ MAOZ, I. (2000): An Experiment in Peace: Reconciliation-Aimed Workshops of Jewish-Israeli and Palestinian Youth, pp. 727-733.

⁸ MAKKAWI, I. (2013): Community Engagement from the Margin: Zionism and the Case of the Palestinian Student Movement in the Israeli Universities, pp. 90-109; İŞLEYEN, B. (2015): Governing the Israeli-Palestinian peace process: The European Union Partnership for Peace, pp. 256-271.

- Arabic is a language of hyperbole. When an Israeli Arab says “yes“, it usually means “possibly.“ Be encouraged by this, but do not assume that the negotiating is over.
- Israeli love to argue and are rarely at a loss for an opinion. You need not agree with half of their positions.
- Sports are always a good topic of conversation. Swimming, soccer, and basketball are among the most popular Israeli sports.
- Religion is usually a bad topic of conversation, as is U.S. aid to Israel ⁹

Conclusion

As seen, Israel is a country of cultural diversity suited as a fertile ground for intercultural mediation. First, intercultural mediation is useful for overcoming stereotypes and breaking barriers between not only two neighboring countries – e.g., Israel and Palestine – and their ongoing conflicts but also among the numerous immigrants living there from all over the world – Africa, Russia, Poland, etc. Youth from different cultural backgrounds can find not only things that separate them from their peers but also their mutual interests.

Recommendations within negotiation as a part of intercultural mediation in Israel depict that Israeli have a confrontational negotiation style where a decision takes a long time to be made. Israeli needs to know you and like you to negotiate with you. Traditionally, meetings take a long time with prior questions on health and journey. There is an involvement of physical contact and a much closer distance than North Americans. One should avoid talking about religion.

Overall, it is important to know the Israeli culture and culture of nations living there once doing intercultural mediation in Israel. There is always a space for negotiations with Israeli when you know how to communicate with them. Intercultural mediation can help prevent conflicts as long as both sides are willing to find a compromise.

References:

1. EBNER, N. et al. (2007): *Alternative Dispute Resolution in Israel*. In: G. De Palo & M. Trevor (Eds.), *Global Trends in Mediation: The Southern Mediterranean*, 2007, Vol. 2. The Netherlands, USA, UK: Kluwer Law International, pp. 47-68. ISBN 9789041126849.
2. İŞLEYEN, B. (2015): *Governing the Israeli-Palestinian peace process: The European Union Partnership for Peace*. In: *Security Dialogue*, 2015, Vol. 46, No. 3, pp. 256-271.
3. ISRAEL MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. (2013): *Facts about Israel: The State*. [online]. [Cited 28. 4. 2021] Available online: <https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/State/Pages/The%20State.aspx>
4. KATZ, R. (2002): *Expectations of Family Life in a Multicultural Context: as Israeli Example*. In: *International Journal of Sociology of the Family*, 2002, Vol. 30, No. 1/2, pp. 1-19.
5. KUTLÍK, F. (2019): *Interkultúrna mediácia a riešenie konfliktov pri práci s cudzincami*. Bratislava: Simars, 2019. ISBN 978-80-570-0857-6.
6. LI-ON, L. (2009): *The Politics of Community Mediation: A Study of Community Mediation in Israel*. In: *Conflict Resolution Quarterly*, 2009, Vol. 26, No. 4, pp. 453-479.
7. MACDUFF, I. (2016): *Essays on Mediation. Dealing with Disputes in the 21st. century*. The Netherlands: Kluwer Law International BV. ISBN 978-90-411-8366-8.

---

⁹ MORRISON, T. – CONAWAY, W. A. (2006): *Kiss, Bow, or Shake Hands*, pp. 262-263.

8. MAKKAWI, I. (2013): Community Engagement from the Margin: Zionism and the Case of the Palestinian Student Movement in the Israeli Universities. In: *Arab Studies Quarterly*, 2013, Vol. 35, No. 2, pp. 90-109.
9. MAOZ, I. (2000): An Experiment in Peace: Reconciliation-Aimed Workshops of Jewish-Israeli and Palestinian Youth. In: *Journal of Peace Research*, 2000, Vol. 37, No. 6, pp. 721-736.
10. MORRISON, T. – CONAWAY, W. A. (2006): *Kiss, Bow, or Shake Hands*. USA: Adams Media, an F+W Publications Company. ISBN 978-1-59337-368-9.

Contact:

Mgr. Katarína Zamborová, PhD.

Faculty of Applied Languages

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: katarina.zamborova@euba.sk

Názov/Title:

Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2021

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej online dňa 4. 6. 2021

Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2021

Proceedings of an International Scientific Conference held online on June 4, 2021

Zostavovatelia zborníka/Editors:

Mgr. Andrej Kiner, Ing. Zuzana Rozkošová, Mgr. Terézia Seresová, Ing. Lenka Tomečková, Mgr. Eva Vlková

Rozsah/Range:

441 strán/pages

Formát/Format:

Vydané vo forme elektronického zborníka/Published in an electronic form

Vydavateľ/Publisher:

Vydavateľstvo EKONÓM

Rok vydania/Year:

2021

Vychádza jedenkrát za rok./Is published once a year.

ISBN 978-80-225-4832-8

ISSN 2585-9404